

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 50

Частина 1

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А.Д.Бєлова, д-р філол.наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.Б.Бурбело, д-р філол.наук, проф.; І.О. Голубовська, д-р філол. наук, проф.; Н.Ю.Жлу-ктенко, к. філол. наук, проф.; В.І.Карабан, д-р філол. наук, проф.; Н.Ф.Клименко, член-кор. НАНУ, д-р філол. наук, проф.; Н.М.Корбозерова, д-р філол.наук, проф.; Г.Г.Крючков, д-р філол.наук, проф.; О.С.Снитко, д-р філол.наук, проф.; Л.І. Шевченко, д-р філол.наук, проф., Л.В. Коломієць, д-р філол. наук, проф., О.І. Чередниченко, д-р філол. н., проф.
Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Рекомендовано Вченою радою Інституту філології від 30 вересня 2014 року, протокол №2.
Зареєстровано	Міністерством юстиції України (свідectво про державну реєстрацію КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р.) Постановою ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Відповідальний за випуск	О.С.Снитко, д-р філол.наук
Адреса видавця	04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41 Тел./факс: (044) 227-38-48, 227-38-28; www.burago.com.ua, e-mail: info@burago.com.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ “Київський університет”, 2014

СЕРБСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ КОМПОНЕНТОМ *ГОЛОВА* ТА *ЧАСТИНИ ГОЛОВИ* У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ

У статті порівнюються сербські та українські фразеологізми з компонентами «голова» та «частини голови»: обличчя, ніс, шия, очі, вуса, рот, язик, щока, борода, вуха, волосся. Проаналізовано роботи дослідників про фразеологізми із соматичним компонентом, зокрема про фразеологізми із компонентом голова та частини голови. За еквівалентністю вказується на відповідні, близькозначні та безвідповідні форми в українській та сербській мовах.

Ключові слова: порівняльна фразеологія, фразеологізми, голова, частини голови, сербська мова, українська мова.

Фразеологізми з компонентом *голова* та її *частини* мають декілька властивостей: голова є найвищою частиною тіла, вона пов'язується з розумовим та емоційним сприйняттям та вираженням, вона є осередком чуттів смаку, зору, нюху та слуху. Тому не дивує, що у цих фразеологізмах застосовані усі основні системи мовного образу людини (за Ю. Д. Апресяном): 1) фізичне сприйняття, 2) фізіологічні стани («відчувати»), 3) фізіологічні реакції, 4) фізичні дії («робити»), 5) бажання, 6) мислення («знати, вважати»), 7) емоції, 8) мова («говорити»).

На прикладі словосполучень з компонентом *глава* (укр. 'голова') Райна Драгичевич розкладає межі фразеологічних та нефразеологічних форм. Фразеологізми з соматизмами, зокрема з *головою* в українській мові з лінгвокультурологічної точки зору описували Лариса Скрипник, Олена Селіванова, Любов Савченко. Про фразеологізми з компонентом *голова* в польській мові писали Міхал Алексеєнко, Мирослава Хорди, Анна Пайдзінська, Малгожата Давідзяк, а в російській про концепт ГОЛОВИ Ліна Воробєєва. Марія Ковшова застосувала поняття соматичний (тілесний) код щодо російської фразеології (зениця 181, голова 184) а Любов Савченко на матеріалі українських фразеологізмів розділила антропоморфні субкод культури на мікрокоди (Савченко: 97), антропо-ментальний субкод на мікрокоди (мнемонічний, мисленнєвий, сприйняття, уваги, уяви, мовленнєвий, свідомості, волі; Савченко: 99), антропо-сенсорний субкод культури на мікрокоди (зоровий, слуховий, нюховий, смаковий, дотиковий, кінестетичний, статичний, температурний, больовий, органічний, вібраційний; – Савченко: 103), а соматичний же код культури авторка розділяє на шість субкодів: соматизмічний, остеонімний, спланхтонімний, ангіонімний, сенсонімний, хондричний (Савченко: 115). У книзі Савченко різні критерії розподілу кодів призводять до того що, один фразеологізм потрапляє в різні групи кодів та субкодів. Порівнянням фразем з компонентом *голова* в російській, польській та хорватській мовах займалася Агнешка Спагінська-Прушак.

Частини тіла тварин виступають у деяких фразеологізмах у функції образного обрамлення тіла головою як верхнім та хвостом як нижнім кінцем. У сербських одиницях, що виражають хаотичність та неупорядкованість (точніше підкреслюють відсутність порядку або форми як неможливі), визначено, де тіло закінчується: *без главе и репа*, – чому відповідає по-іншому побудований український фразеологізм *купи не тримається*. Сербському *не може се <неко> ухватити ни за главу ни за реп* відповідає українське *кінців не знайти*. Цікаво, що у сербів саме образ безформності пов'язаний з неможливістю визначити форму тваринного світу, а немає фразеологічного вираження сталої форми виразом ‘са главом и репом’.

Зі значенням ‘підкорити когось’, трохи образливу виразність має сербський фразеологізм *сломити [сабити] <неком> рогове* та український відповідник *роги зламати [скрутити, обламати], зігнути [скрутити] в баранячий ріг*. Розглядаючи фразеологічне відображення жестів, Леся Петровська пише: «Сербський фразеологізм *показати рогове* має своїм прототипом жест ‘витагнутою рукою та двома випрямленими пальцями виразити презирство, зневагу’, тоді як значення українського фразеологізму *показати роги* ‘бути войовничо налаштованим, чинити опір’ утворено на основі перенесення елементів зооморфного коду (пор. також *показати зуби, показати кігті* ‘виявити злостиву, лиху вдачу’) (Петровська: 154)

Стале порівняння *наче корова язиком злизала <кого-що>* не має відповідної форми у сербів.

Голова. Голова може представляти людину, її розум і навіть життя. Тому у фразеологізмах втрата голови або образ людини без голови дає різні значення, напр. *бити без главе* – означає не мати керівника, не панувати над ситуацією, *бежати [трчати, журити] као без главе* у сербів вказує на неконтрольований та швидкий рух, чому відповідає українське ‘бігти’ – *брати ноги на плечі [в руки]*. Сербське *изгубити главу* та українське *утратити голову* може означати і втрату розумного підходу і закоханість. Сербськими фразеологізмами *где је <некоме> глава*, та *<неко> не зна где му је глава* виражається розгубленість (*бити ван себе*). *Хтось голову скоро загубить* ‘хтось незібраний’

Сербський фразеологізм *ни за живу главу* відображає сприйняття голови як життя. Тут різний напрямок мотивації ‘залишити живим’, укр. *хоч вбій* або *хоч ріж* та ‘неможливість обміняти щось найцінніше на будь що інше’ укр. *ні за що в світі* або *ні за які гроші*.

Голова представляє одну з меж у фізичному вигляді людини: *од главе до пете* ‘повністю, зовсім’ – з (від) голови [аж] до ніг.

Голова у фразеологізмах отримує додаткові властивості, визначені прикметниками. Голова, яка символічно означає розум, у сталих словосполученнях з прикметниками виразної оцінності означають розумові здібності людини: серб. *бистра глава*, та укр. [золота] *голова*. У фразеологізмах, які підкреслюють, що голова повна – *пуна глава <нечега>*, *повна голова <чого>*, те, чим людина дуже зайнята, визначає останнє слово *пуна глава брига [ідеја, глупости та інше]*. Обратно: *шупља глава пуста голова, имати сламу у глави ‘дурний’, вітер у голові віє [грає, свище] <у кого>* ‘легковажний’. Характер або здібності людини виражаються також використанням прикметників: *усијана глава – гаряча голова, буйна голівонька* ‘запальна, нестримана або

фанатична людина'. Сербське *тверда глава* – 'вперта людина, твердолобий', а також *радити нешто хладном главом* – *на свіжу голову, на ясну голову*.

Забуте язичницьке вірування давніх слов'ян про нечисту силу, яка влетіла в тіло та викликає відхилення від нормальної поведінки (Виноградова: 94), відображає сербський фразеологізм *имати мушице (бубе, бубице) у глави* – *у кожного свої таракани у голови* зі значенням 'бути дурнуватим'. В українській мові *вітер у голові* 'легковажний', нема [немає, не було, не вистачає, бракує] [однієї, третьої] *клепки у голові* <у кого>; без [третьої (сьомої)] *клепки* [в голові]; без *клепок* зневажливо, означає 'хто-небудь дурний, розумово обмежений, недоумкуватий'.

Серби замість іменника 'голова' у фразеологізмах можуть використовувати близькозначні слова нижчого стилістичного ряду 'тинтара', тиква, укр. 'макітра', 'бандура'.

Властивість характеру чи моральні риси, реакції або відображення мови жестів наявне у фразеологізмах, в яких якась дія пов'язується з головою. Вирази серб. *уздигнути чела, дићи* [подизати] *главу* – *підняти голову* має значення 'врешті решт проявити мужність, починати активно, упевнено діяти', а *не сагињати главу* – *не схилити голови* [чола, шиї] – 'не підкоритися'.

У фразеологізмах відбите уявлення про голову як замкнений простір, в якому щось може триматися, куди і звідки щось заходить і виходить. Цей простір обмежується певною оболонкою, в якій є певні отвори через які думки (нематеріальні явища) потрапляють всередину і можуть там утримуватися, наприклад у сербських фразеологізмах *главу напунити некоме* 'накласти комусь чужу думку', *утувити* <некоме, нешто> *у главу* – *вбивати* [вбити] *в голову* <кому щось>, *у главу увртети* [метнути] 'уявити щось і вперто цього триматися', часто *увртети себи у главу* – *вбити собі* <щось> *в голову*. Про нездатність людини щось зрозуміти задіяно ту саму схему з дієсловами на позначення руху *не иде* <нешто некоме> *у главу* – *не тримається в голови* 'щось не можна запам'ятати', *не излази* <нешто некоме> *из главе* – *не виходить з голови* 'не можна щось забути', *не иде* <нешто некоме> *у главу* – *в голови* <щось> *не вміщується* [вкладається], *из* <нечије> *главе* [нешто] *избити* [избацити] – *вибити* [викинути] *з голови, у голові грає* [віє, свище, посвистує] <у кого, чий> 'хто-небудь легковажний', *доћи* <некоме> *из дупета у главу* 'щось комусь у голову стрільнуло'. У значенні 'говорити на пам'ять' вживається *говорити из главе*. Сприйняття голови як посуду підтверджує український фразеологізм *казанок варить* – про мислення головою.

Дії, небезпечні для голови, виступають у фразеологічних одиницях *давати главу* – *класти голову на плаху* 'не пошкодувати життя'. Фразеологізми *летети стрмоглавце* – *летіти сторчака* [сторч, сторч головою] <до кого-чого, куди> означають 'падати швидко або догори дригом', *кидатися* [кинутися] *сторч головою* 'робити що-небудь нерозсудливо'. Вираз *сторч головою* в українській мові значить 'униз головою' та 'дуже швидко'. Фразеологізм [играти се] *шалити се главом* 'піддаватися великому ризику'. Найчастіше вони вживаються в заперечній формі наказового способу *не играј се главом, не шали се главом*. Напружений пошук рішення *ломити* [лупати] *главу* пильно думати, мучитися, бути занепокоєним *лупати главом о зид* через впертість зазнати невдачі *носити главу у торбу, метнути главу у торбу* 'риз-

кувати', *преко главе претурити* пережити щось складне, *завртети главу* <некоме> заморочити когось.

Фразеологізм зі значенням ручатися за когось *дати голову*, найчастіше вживається у першій особі *дајем главу* <за некога> – *даю* [кладу] *голову на відріз* [на плаху] <за кого>. Існує також форма *дати главу* <за нешто>, якою особа оголошує готовність найвищою ціною отримати щось. Сербський фразеологізм *доћи* <некоме> *главе* має значення 'захопити, зрештою' або 'знищити когось'. Вираз *ићи главом кроз зид* прозоро виражає неефективні дії людини, яка незалежно від опору, намагається досягти своєї мети, не враховуючи, що при цьому сама постраждає. Сербський вираз *попети се* <некоме> *на главу* та український *сісти на голову* <кому> означає, що хтось перейшов межі прийнятної поведінки.

Голова виступає також у фразеологізованих відображеннях мови жестів *погнути* [покунути] *голову* – *повісити* [опустити] *голову* 'журитися'. Леся Петровська пише: «Українські вирази *опустити голову*, „*зажуритися*“ та похідні метонімічні *опустити вуха*, *повісити носа* (...) формують експресивні конотації навколо означення частин голови. У сербській мові знаходимо вирази з тим самим значенням *покунути голову*, а також *обесити брове*, *обесити нос*.“ (Петровська: 161). З жестами пов'язані також фразеологізми *хватати се за главу* 'бути у складній ситуації', *климати главом* – *кивати головою* 'рухом голови виражати згоду', *мућнути главом* – 'ще подумати', *не дизати главу* – *не піднімаючи голови* 'працювати без відпочинку', *пљунути* <некоме> *у лице* [на браду; у брк] 'образити когось'.

З уявленням що людей в одному ряду можна порівняти за висотою, у фразеологізмі *за неколико глава бити изнад* <неког> – *піднятися* [підвестися] *на голову* [вище] <кого від кого, над ким> має значення 'бути набагато кращим від кого-небудь у чомусь'.

Чоло. Фразеологізми *на челу* – *на чолі* очолюваний ким-небудь та очолюючи когось, щось, *пише* <некоме> *на челу* – *на лобі* [на чолі] *написано* <у кого> 'відразу помітно що-небудь'. Українські вирази *бити чолом* 'просити кого-небудь про щось' та *давати чолом* 'на знак пошани низько схилати голову, вклонятися' не мають сербських відповідників.

Обличчя може бути використано у значенні поверхня, тобто не існує семантичного зв'язку з людським тілом *нестати* [избрисати] *са лица земље* – *зникнути* [стерти] з *лица землі*. У фразеологізмах *показати своје право лице* – *показати своє справжнє обличчя* [лице], *бацити у лице* – *кинути в лице*, *лицем у лице* (*очи у очи*) представлене розуміння людського обличчя як розрізняльного репрезентанта людини.

У фразеологізмах серби використовують назву *њушка* (укр. *морда*) для називання людського обличчя з пейоративним значенням, напр. *разбити* [ударити] *њушку* <некоме> – *набити* [побити] *морду* 'побити обличчя' когось.

Ніс як в сербських, так і в українських фразеологізмах є представником особи та її дій, що виникають з характеру, *забадати* [забијати] *нос* <негде> [где му *није место*] та укр. *встромляти* [сунути, всунути] *носа* 'безцеремонно втручатися в що-небудь'.

У поведінці людей опущений ніс, так само як голова, руки відображають знесення, пасивність та відсутність доброго настрою: серб. *обесити нос*, укр. *вішати* [опускати, опустити] *носа* [ніс], тобто – 'журитися, бути у відчаї'. Навпаки, *дићи* [подизати] *нос* – *підняти* [догори] *носа* пов'язується з особою, яка гордовито тримається

та ставиться зневажливо до інших. На фоні неприйняття торкання до чужого носа побудовано фразеологізми серб. *вући <некога> за нос*, укр. *водити за ніс [за носа]* зі значенням 'обдурювати когось певний час, не виконуючи обіцянок або приховуючи щось'. Виразом *закрутило в носі <кому>* тільки українці повідомляють, що когось що-небудь не сподобалося або когось неприємно вразило. У сербській мові також немає відповідників українським жартівливим фразеологічним одиницям *лишити з носом <кого>*, зі значенням 'обдурити, перехитрувати когось' та *ловити [носом] окунів <окуні>* 'куняти, схиливши голову вниз'. Сербське *проморити нос* – з'явитися десь, вийти із закритого простору. укр. *виткнути [висунути] носа <звідки, куди>* 'вийти звідкись' або 'покинути щось'. Фразеологізми *под носом* – *під носом* означають 'дуже близько', і підкреслюють, що людина не бачить щось близьке та очевидне.

Фразеологізм сербів *говорити крз нос* та українців *говорити в ніс* вказує на особливості способу говорення.

Шия, як частина метонімічно представляє людину у фразеологізмах *седети <некоме> на врату* – *сидіти на плечах <у кого, чий>* зі значенням 'бути на чиєму-небудь утриманні'. Сербське *завернути шију* вживається часто як жартівлива погроза близькій особі, яка чимось завинила. Коли людина, яка довго щось терпіла, нічого не роблячи щоб ситуація змінилася, розуміє, що досягнуто межі її терпіння, серби говорять (*доћи*) *<некоме> до гуше*, а в українській – [*ситий*] *по горло*.

Горло як стравохід можна впізнати у фразеологізмах *оквастити грло* – *промочити [змочити, промити] горло*, тобто, 'пити алкоголь'. Відображення неприємного досвіду, коли щось застрягло у горлі, відображають фразеологізми *стоји <некоме> (као) кост у грлу* – *стояти кісткою в горлі [поперек горла] <кому>* зі значенням 'дуже занепокоїти когось, викликати заздрість у когось, або стати на перешкоді кому-, чому-небудь'.

Очі у фразеологізмах у сербській та українській мовах близькі. На позначення 'зберігати щось як найцініше' говорять *чувати као зеницу ока* – *берегти як зіницю ока, хоч око виколи, хоч в око стрель*. Український фразеологізм *аж око в'яне <від чого>* у значенні 'стає страшно' не має відповідника. У фразеологізмах обох мов, що зрозуміло, основні значення пов'язані з різними видами бачення, реакцій на побачене та шире пов'язане з комунікативною ситуацією спілкування. Коли співрозмовники дивляться один на одного, фразеологізмом *очи у очи* – *очі в очі*, наголошується їхня пряма розмова, *віч на віч* 'тільки вдвох, без свідків'. Українці про пряме висловлювання співрозмовнику неприємних речей, які не кожен може або хоче сказати, фразеологічно говорять *кинути в вічі* – *сказати прямо в очі*.

Різні погляди фразеологічно називаються: *крайчиком ока* – *глянути [побачити] краєм ока* – побіжно, незосереджено поглянути щось, *упијати очима* – пильно дивитися. (*аж (і) очі на лоб лізуть [полізли]* <у кого, кому, чий> 1. 'хтось виявляє велике здивування, дуже вражений чимось', 2. 'хтось дуже напружується, важко працює, стомлюється', 3. 'хтось відчуває страх'. *парити очі, пожирати очима, роздягати очима* 'з насолодою невіжливо роздивлятися'. У деяких фразеологізмах наголос у значенні переноситься з особи що дивиться на те що сильно привертає її увагу (*аж*) *вбирати очі [око]* *Вабити своєю красою*, сербський *пада у очи* – падає [в око] в очі; *за очі хапати* 'вабити своєю красою', *намуляти очі* 'набридати'.

Вигляд очей може фразеологічно вказувати на особливий стан людини: серб. *исколачити очи* – укр. [аж] *очі з лоба (з голови) вилазять (лізуть)* <кому, у кого>, *випріщати очі* – коли хтось надмірно напружується або коли, комусь стає погано, неприємно від чогось. Слабкість, непритомність описана виразом *заврети се пред очима, смркло се пред очима* – в очах потемнішало. Відсутність виявлення вірогідної реакції – коли особа щось зробила, почула, дізналася супроводжується фразеологізмами (*и не трепнувши*, укр. *і оком не змигнути*).

Є також декілька одиниць, які спираються на відсутності бачення. Такими є метафоричні фразеологізми *затворити очи* <за нешто> – *закрити очі* <на щось>, *примружити очі*, *правити се слеп* ‘робити вигляд, що не помічаєш чогось’. Коли виражається незадоволення кимось, говорять серб. *склонити <некога> с очију*, да <некога> *очи не виде* – укр. *щоб очі не бачили <кого, чого>*, *даље од очију* – *подалі з очей*. Біла пляма, яка перешкоджає доброму зору, у сербському фразеологізмі *бела мрља на очима* відповідає українським *наводити полуду (більмо) на очі <кому>* як *більмо на оці*, що значить ‘заважати правильному розумінню або сприйняттю чого-небудь’. Коли така перешкода зникає, *пада <некоме> мрежа са очију* людина може розуміти свої колишні омани та сприймати справжній стан речей – (*мов*) *полуда з очей спала*. Коли зміна поглядів пов’язана з поясненнями іншої особи, то вживається фразеологізм виражає *зняти полуду [більмо] з очей <чиїх, у кого>* для опису наслідків роз’яснень справжньої сутності чогось.

На позначення дуже короткого проміжку часу вживаються одиниці *за трен ока* – у миг [мить] *ока*.

Буса та борода є ознаками чоловіків, і тому у фразеологізмах ці частини голови відображають вигляд чоловіків та стереотипи мужньої поведінки. Малоімовірним є використання цих фразеологізмів жінками або відносно жінок. На позначення ‘сказати комусь щось прямо, без застережень’ серби говорять *кресати [говорити, казати] у брк <некоме, нешто>*, чому відповідає український фразеологізм без вусів *кинути в вічі*.

Український вираз *хоч би <кому> вусам [усам, вухам, бровою] повести* означає не реагувати на кого-, що-небудь, а в сербській мові йому немає повного відповідника (*и не трепнувши*).

Борода у традиційній культурі вважалась символом похилого віку та його мудрості, і тому фразеологізми серб. *бела брада* та укр. *сива борода* означають мудру людину, з великим життєвим досвідом. Значення ‘старий’, з підзначенням – ‘вже відомий’, задіяно у фразеологізмі про всім уже відомий анекдот *виц са брадом – анекдот з бородою*. Борода як атрибут Бога відображається в українських виразах *ніби [наче] вхопити [впіймати, взяти, тримати] Бога за бороду*. Серби вживають зневажливе стале порівняння *као да је ухватио Бога за браду [перчин, муда]*, яким засуджується особа, яка думає, що їй усе дозволено.

Спосіб мовлення чи невербальні вчинки, пов’язані з бородою, можуть отримати фразеологічну форму: про людину, яка бурмоче і говорить так, що її не можуть зрозуміти, серби кажуть *мрмљати себи у браду*, *смејати се некоме у браду [брк]* ‘відкрито та цинічно сміятися над кимось’. Фразеологізм *гладити браду* відображає мову жестів та означає ‘показувати задоволення’. Вирази *говорити себи у браду* – *бурмотіти собі в бороду* вказують на нерозбірливий спосіб говорення.

Рот являється у фразеологічній картині світу у подвійній функції – апарату мовлення та частиною стравоходу. Із дієсловами *преносити се, прелазити* серби вживають *од уста до уста*, а українці з *передаватися, передавати, переходити* слова з *вуст (з уст) у вуста (в уста)* (арх. губи), чим означається ефективне усне поширення чогось почутого від однієї людини до іншої. Складову публічності має також фразеологізм *бити на свим устима* – укр. *бути в усіх на устах, не сходити з уст*. З широким розповсюдженням слів пов'язаний фразеологізм *говорити [причати, хвалити, грдити, кудити] на сва уста* говорити публічно, *на весь рот* – говорити дуже голосно. Сербський фразеологізм *скачити себи у уста* значить – ‘самому собі суперечити, аргумент використаний проти інших, може легко бути застосований проти цієї людини’.

Рот у складі фразеологізмів може виражати труднощі у спробах щось сказати – *превалили преко уста, ставити катанац на уста* – замовчати, *имати катанац на устима* – *тримати рота на замку* ‘мовчати’. Значення ‘замовчати, мовчати або примушувати кого-небудь замовчати, не давати змоги висловлювати свою думку’ українці фразеологічно висловлюють так: *затуляти [закривати, замикати, затицати] рот [рота, уста]* грубо *пельку*. Відповідно грубо серби говорять *зачепити уста* та ще грубіше *зачепити губицу* <некоме>. Грубіше в українських фразеологізмах замість рота використовують *пельку, морду*, на приклад *дерти пельку, затуляти, закривати, замикати, затицати пельку, напихати, набити пельку*. Так само серби замінюють (‘рот’) словом ‘*њушка*’ (‘морда’).

Сербський фразеологізм *остати отворених уста* та український *аж рота роззявити* ‘виявити сильно здивування’, відображають реакцію здивованої людини і можуть вважатися відображенням мови жестів.

Рот як частина голови, через яку люди отримують їжу, у фразеологізмах менш поширено, ніж як апарат мовлення. Зв'язок рота з їжею виявляється у фразеологізмі *откидати од устију* – *від рота відривати* ‘не їсти, щоб дати комусь близькому’, з жертвою піклуватися, або *у иде* <некоме> *вода на уста* ‘хотіти з'їсти смачну страву або відчувати неперебране бажання чогось’ – [аж] *слина [(з рота, по губах)] котить-ся [тече, набігає]* <кому, у кого>.

Образливий фразеологізм *уста као кокошиње дупе* означає занадто малі губи.

Язык у фразеологізмах українців та сербів пов'язаний з розмовною діяльністю. У фразеологічній картині світу лексема *язык*, пов'язана з предметами або їхніми властивостями, може символічно вказувати на балакучість або мовчазність як на крайності у мовленнєвій поведінці людей. Про особу, яка занадто багато говорить, серби кажуть *развезао се* <некоме> *језик*, а українці – *язык розв'язався* <у когось>, а *лопотіти [молотити]* *язиком* зневажливо означає ‘багато і безцільно говорити’. Образне стале порівняння *язык як коловорот крутиться* близьке лексикалізованому дієслову сербів *лапарати, клапарати*, що означають ‘багато та беззмістовно говорити’ а також ‘ритмічно видавати звуки від ударів об щось тверде, як у млині. Схожим способом концептуалізуються порівняння *язык як лопатень [помело, млин]* <у кого> – ‘хто-небудь любить говорити багато зайвого’, серб. *меље као млин*, укр. *молоти язиком, ніби млин*. Нестриманість та швидкість виражаються фразеологізмом *бити брз на језику*. Про надмірно балакучих людей говорять *язык без кісток* <у кого>. Сербі по-іншому

розуміють їхній зв'язок – у *jęзику нема кости*, висловлюючи, що треба сказати добре слово, навіть, якщо воно не може комусь допомогти.

Прямоту у висловлюванні виражають фразеологізми *бити оштар на језику* – *мати острый јазик*, *острий на јазик*, *имати дуги језик* – *мати довгий јазик*. У такому ж значенні сербське *немати длаке на језику* немає українського відповідника. Про напругу між бажанням говорити та стриманістю кажуть *<некога> сврби језик* – *язик свербить* *<у кого>*, *бити на врх језика* – *крутиться на кінчику јазика* *<що у кого>*, *држати језик за зубима* – *тримати јазик за зубами*, *држати језик на узици*, *угристи се за језик* – *прикусити јазика*. Близькі до них *скратити* [*подрезати*] *<некоме> језик* – *укоротити јазика* *<кому>* ‘примувати кого-небудь замовкнути або менше говорити’. У дуже грубій формі серби наказують замовчати словами *језик за зубе*, чому відповідає імперативна форма українців без компоненту *јазик заткни пельку!* У сербів *ломити језик* значить говорити з труднощами.

Про людей, які погано говорять, кажуть *зли језици* – *зли* [*лихі*] *јазики*. *Сіль тобі на јазик* уживається як прокляття і виражає побажання невдачі. *Тіпун тобі на јазик* щоб не здійснилося сказане іншою людиною.

Щока. Про фразеологізми із лексемою *образ* ‘щока’ писали Милан Шипка та Деян Айдачич (Айдачич: 136–137). Символізація найвищих моральних цінностей у сербській фразеології пов'язана з фразеологізмами зі словом ‘щока’: *чувати образ*, *сачувати образ*, *имати образ*, *чист образ*. А фразеологізми, що означають безчесних людей, спираються на ідею про відсутність честі *немати образ*, *без образа*, на уявлення ненормально стверділої шкіри людини, яка готова пожертвувати своєю честю, *образ као ђон*, *образ као опанак*, а також на ідеї про забруднення того, що має бути чистим *укавати образ*, *упрљати образ*. Соматизми, в яких міститься вертикаль людського тіла, містять виразні оціночні характеристики у випадку протиставлення обличчя і ніг (*бацити образ под ногу*).

Волосся. Фразеологізми *диже се некоме коса на глави* – *волосся* [*волос*] *дибом стає* вказує на дуже неприємну реакцію людини. [*Аж*] *рвати* [*дерти*, *скубти*] *на собі* [*на голові*] *волосся* [*чуба*] ‘впадати у великий відчай, розпач; дуже переживати’, (*аж*) *чуби тріщать* ‘дуже сильно битися’, *голити* [*виголити*] *лоб* [*чуба*, *чуприну*] ‘забирати в солдати’, походить з факту, що до 1874 р. призиваним у царську армію виголювали передню частину голови. *мірјатися чубами*, жартівливо, зі значенням ‘битися, не завдаючи противнику тілесних ушкоджень; боротися, чубитися’.

Вуха вважають органом слуху, сприймання слухом, і тому серби, живлячи фразеологізм *седети на ушима*, говорять що особа, хоча була присутньою не чула щось сказаного. Дуже широко посмішку представлено фразеологізмами серб. *од уха до уха* – укр. *від вуха до вуха*. Фразеологізм *вуха в'януть* [*сверблять*] *<у кого>* ‘кому-небудь неприємно, гидко чути, слухати що-небудь’. Наголос – на дієслові ‘свербити’ яке часто пов'язується з невербальним зв'язком із віддаленою особою.

У сербських та українських фразеологізмах із компонентами *голова* та частини голови помітна близькість, як у формі, так і у значеннях, що не дивує з огляду на близькість слов'янських мов. У фразеологічних корпусах людина повністю найчастіше іменується метонімічно – назвами голови, очей та носа. У фразеологізмах майже не згадуються волосся, брови, вії. В обох мовах лексема *голова* (*глава*) у фразеологізмах вказує на основні

системи у мовному образі людини: фізичне сприйняття, фізіологічний стан, фізіологічні реакції, дії головою, бажання, передусім мислення, емоції. Тільки мова, говоріння, за фразеологізмами, не притаманна саме голові, а перенесена на «виконавців» – рот та язик. Рот у деяких, не численних фразеологізмах відіграє роль частини тіла, через яку споживають їжу. Вуса та борода є гендерно забарвленими як частини обличчя чоловіків. Найбільша різниця у використанні назв частин голови стосується щоки, яка мало присутня у фразеологізмах українців. У сербських фразеологізмах вона міцно пов'язана з честю. У деяких випадках відповідники використовують інший компонент, напр. іншу частину голови: сербському *казати скресати у брк* відповідає українське *кинути в вічі*. Межу терпіння у сербських фразеологізмах позначає (*доћи*) <некоме> *до гуше*, а українське *бути ситим* <чимось> *по горло*. Відповідників українським формам *аж око в'яне*, *буха в'януть* серби не вживають. Серби не знають відповідників українським жартівливим фразеологізмам *лишати (лишити) з носом* <кого>, *ловити [носом] окунів (окуні)*, *бігти узавши ноги на плечі*. У продовженні порівнянь українських та сербських фразеологізмів можна розширити корпус синонімами несоматичного походження, поглибити аналіз фразеологізмів та включити у порівняння фразеологізми інших мов з компонентом *голова*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аїдавич Д. Асиметрія цінностей у сербській та українській фразеології // Українсько-сербський збірник: Украс. – Вип. 6, 2011. – С. 132–138.
2. Алексеенко М., Хорди М. (Aleksiejenko M., Hordy M.) Фразеологическая группа с соматизмом голова/głowa в современном русском и польском языках // Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich, t. 1, pod red. M. Blicharskiego, H. Fontańskiego. – Katowice 1999. – S. 164–175.
3. Апресян Ю. Образ человека по данным языка: Попытка системного исследования // Вопросы языка. – 1995, № 1. – С. 37–68.
4. Виноградова Л. Н. Иметь в себе злого духа: языковые стереотипы и народные поверья // W zwierciadle języka i kultury. Ed. J. Adamowski, S. Niebrzegowska. – Lublin, 1999. – S. 91–101.
5. Воробьева Л. Б. Национально-культурная специфика репрезентации концепта «голова» в русских и литовских устойчивых выражениях // Славянская фразеология в синхронии и диахронии. Сборник научных статей. – Вип. 1. – Гомель, 2011. – С. 52–55.
6. Давиђак М. Језичко-културолошка слика главе у польском језику // Кодови словенских култура, Београд. – 1999, 4. – С. 89–97.
7. Драгићевић Р. О problemima identifikacije frazeologizama // Südslavistik-online. – № 1, 2009. – S. 35–44.
8. Пайдзінська А. (Pajdzińska A.) Antropocentryzam frazeologii i potocznej // Etnolingwistyka, Lublin. – t. 3, 1990. – S. 59–68.
9. Петровська Л. Мова тіла в українській і сербській фразеології // Українсько-сербський збірник Украс. – Вип. 6, 2011. – С. 139–163.
10. Селіванова О. Концептуалізація соматичного коду культури в українських фразеологізмах // Нариси з української фразеології. – Київ, Черкаси, 2004. – С. 83–124.
11. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – Київ, 1973.

12. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. – Сімферополь, 2013.
13. Самойлович Л. В. Відображення кінетичних засобів невербального спілкування в українських фразеологізмах // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – Т. 37. – С. 173–175.
14. Спагінська-Прушак А. (Spagińska-Pruszk A.) Frazemi sa sastavnicom glava kojima se iskazuju intelektualne osobine u hrvatskome, poljskom i ruskom jeziku // Drugi hrvatski slavistički kongres: zbornik radova. – Zagreb, 2001, 1, – S. 635–642.
15. Hordy M. Соматизм голова/głowa как средство фразеологической номинации // Slavica Stetinensia, Szczecin. – 1999, № 9. – S. 199–210.
16. Шунка М. Фраземи гестовно-мимичког порекла // Јужнословенски филолог, Београд. – 57, 2001. – С. 41–52. Шунка М. Фраземи с лексемом образ // Јужнословенски филолог, Београд. – 64, 2008. – С. 561–569.

Стаття надійшла 18.04.2014 р.

Айдачич Д.В., д.філол.н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко
Сербия

СЕРБСКИЕ И УКРАИНСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТАМИ ГОЛОВА И ЧАСТИ ГОЛОВЫ В СОПОСТАВИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ

В статье сравниваются сербские и украинские фразеологизмы с компонентами «голова» и «части головы»: лицо, нос, шея, глаза, усы, рот, язык, щека, борода, уши, волосы. Проанализированы работы исследователей о фразеологизмах с соматическим компонентом, в частности о фразеологизмах с компонентом голова и части головы. По степени эквивалентности различаются соответствующие, близкие по значению и безэквивалентные формы в украинском и сербском языках.

Ключевые слова: *сравнительная фразеология, фразеологизмы, голова, части головы, сербский язык, украинский язык.*

Aydachych D., Doctor of Philol.Sci., Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv
Serbia

COMPARATIVE ANALYSIS OF SERBIAN AND UKRAINIAN IDIOMS WITH THE COMPONENTS A HEAD AND PARTS OF A HEAD

This paper compares the Serbian and Ukrainian idioms with the components a head and parts of a head: face, nose, neck, eyes, mustache, mouth, tongue, cheek, beard, ear, hair. Previous publications about idioms with somatic components, including a head and parts of a head, are analyzed. By degree of equivalence corresponding, similar in meaning and non-equivalent idioms in Ukrainian and Serbian languages are singled out.

Key words: *comparative phraseology, idiom, head, parts of the head, Serbian, Ukrainian language.*

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ФРАНЦУЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ТВОРЧІЙ МАЙСТЕРНІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Стаття знайомить зі словником «Dictionnaire de l'Académie Française» на французькому інтернет-порталі CNRTL. Надається короткий екскурс в історію створення словника; аналізуються його переваги та недоліки; описуються можливості використання електронного словника в роботі перекладача.

Ключові слова: французький лексичний портал, Словник Французької академії, словникова стаття, перекладач.

Професійне і кваліфіковане користування електронними ресурсами, самостійний пошук та вибір необхідних баз даних та лексикографічних джерел в Інтернеті дає можливість розширити наявні знання і забезпечити максимальну ефективність творчої праці перекладача. Сучасні електронні довідники та словники поєднують у собі великий обсяг матеріалу і є водночас зручними та швидкими у користуванні.

У цьому зв'язку увагу перекладачів, що працюють з французькою мовою, привертає французький портал Національного центру текстових та лексичних ресурсів (Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales), який надає можливість цілеспрямованого пошуку лінгвістичної інформації на спеціалізованих сторінках [CNRTL, 2014].

Поряд з численними вільно доступними *текстовими корпусами*, що містять різні документи, статті та книги, на сайті представлені сучасні та стародавні словники. Серед найбільш значущих словникових ресурсів виділяється *Dictionnaire de l'Académie française*, який є носієм нормативної французької мови. На сайті подано як старовинні, так і сучасні видання словника: перше (1694), четверте (1762), п'яте (1798), шосте (1835), восьме (1932-1935) і дев'яте (1992-2014).

Неможливо навчитися професійно користуватись словником, не проаналізувавши історію його створення, описану в багатьох працях французьких лексикографів [Catach, 1994; Quemada, 1997].

Перше видання Словника Французької академії побачило світ у 1694, приблизно через шістдесят років після заснування академії кардиналом Ришельє. Словник було присвячено королю Людовіку XIV як пам'ятка славі короля та могутності французької мови, яка зазнала значного розвитку за часів його правління [DAF, 2014].

З моменту заснування Академії написання авторитетного словника французької мови вважалось одним із її першочергових завдань. Про це свідчать окремі рядки з передмови до видання словника. «Після того, як Французька академія була удостоєна Королівських грамот покійного короля, кардинал Ришельє, якого згідно з тими ж грамотами було проголошено Захисником і Головою цієї установи, запропонував працювати в першу чергу над Словником французької мови, а потім над Граматикою, Риторикою та Поетикою» [DAF, 2014].

Цей доробок, написаний найвидатнішими національними авторами, мав представити французьку мову в стані найвищої досконалості. Одним із його основних орієнтирів було поняття лінгвістичної чистоти. Словник академії містив нормативну лексику, намагаючись узаконити її вживання у мові, встановлював правила літературного вживання французької мови. Водночас з нього виключалися такі спеціалізовані галузі, як мистецтво і наука.

Словниковий матеріал відбирався з літературних текстів Дю Белле, Мелерба, Маро, Монтеня, Ронсара тощо і у подальшому обговорювався на засіданнях Академії. Утім принцип цитування був відкинтий; ілюстративний матеріал мали надавати самі упорядники. Після майже двадцятилітнього складання словника слідував довгий процес редагування.

Однією з особливостей *Першого видання* словника Академії є впорядкування словникового матеріалу за етимологічним коренем (алфавітно-гніздовий принцип – *par famille de mots*). Слова були розміщені в алфавітному порядку таким чином, щоб словникова стаття відкривалася простим, непохідним словом, услід за яким, йшли похідні та складні слова. Така система побудови словника надзвичайно ускладнює пошук необхідного слова. Наприклад, слово *dépeupler* згруповано до словникової статті *peuple* у розділі літери *P* словника.

PEUPLE (Page 228)

PEUPLE. s. m. Terme collectif. Multitude d'hommes d'un mesme païs, qui vivent sous les mesmes loix. *Le peuple Hebreu. le peuple Juif. le peuple d'Israël. le peuple Hebreu a esté appellé le Peuple de Dieu. le peuple Romain. les peuples d'Orient. les peuples Asiatiques. les peuples du Nord. les peuples de Provence, de Dauphiné, &c. Tous les peuples de la terre.*

Populace. s. f. coll. Le bas peuple, le menu peuple. *L'émotion de la populace. appaiser la populace. faire courir quelque bruit parmi la populace. la plus vile populace.*

Populaire. adj. de tout genre. Qui est du peuple, qui appartient au peuple. *Estat populaire. gouvernement populaire. émotion populaire. erreur populaire, façon de parler populaire.*

Populairement. adv. A la maniere du peuple. Il n'a guere d'usage que dans ces façons de parler. *Vivre populairement. parler populairement.*

Peupler. v. a. Etablir une multitude d'habitants en quelque païs, en quelque endroit. *Romulus après avoir fondé Rome, la peupla de toute sorte de gens ramassez. peupler un païs abandonné, une isle deserte.*

Peuplé, [peupl]ée. part.

Peuplade. s. f. coll. Multitude d'habitants qui passent d'un païs à un autre pour le peupler. *Envoyer une peuplade dans un païs. les différentes peuplades qui ont esté envoyées dans l'Amerique, dans les Indes.*

On dit aussi, *Faire une peuplade en un païs*, pour dire, Y envoyer, y etablir une peuplade.

Dépeupler. v. a. Dégarnir un païs d'habitants, en diminuer extrêmement le nombre. *La guerre & la peste ont dépeuplé ces Provinces-là. l'expulsion des Mores & le commerce des Indes ont dépeuplé l'Espagne.*

Dépeuplé, [dépeupl]ée. part.

Repeupler. v. a. Peupler de nouveau un país qui avoit esté dépeuplé. *La peste & la guerre avoient fait périr la moitié des habitants de ce país-là, on y a envoyé du monde pour le repeupler.*

Repeuplé, [repeupl]ée. part.

Видання 1694 року усувало цей недолік двома способами. По-перше, покажчик в кінці кожного тому подавав перелік коренів описаних слів, і по-друге, в самому тексті численні примітки відсилали читача до відповідної рубрики.

Чверть століття потому (1718 р.) було опубліковане *друге видання*, в якому слова розташовувалися вже чітко в алфавітному порядку. До цього ж видання вводиться вживання літер **j** та **v**. У XVIII столітті один за одним з'являються ще три подальші видання з відповідними проміжками часу у двадцять два, двадцять два і тридцять шість років.

XIX століття відзначається появою ще двох видань – *шостого*, на яке знадобилося тридцять сім років, та *сьомого*, на яке потребувалося сорок три роки. *Шосте видання* Словника Французької академії містить змістовну передмову. Воно відзначається чіткішими дефініціями значень слів, утім так само не містить літературних цитат, відзначається надлишком застарілих слів; словник його є надто бідним на сучасну лексику.

У 1842 році Академія опублікувала *Complément du Dictionnaire de l'Académie*, головним набутком якого є багатство словника. Так, Словник Французької академії налічував 28 тисяч слів, тоді як *Додаток*, що містив нові шари лексики, – 100 тисяч.

Сьоме видання з'явилося у 1878 році, через сорок три роки після попереднього. *Восьме видання* (1935 р.) зайняло п'ятдесят сім років підготовки.

У тексті 1935 року було представлено мало нового у порівнянні з 1878 роком, принаймні словникових статей. З'явилися такі поняття як *bactérie, microbe, accumulateur, aérodrome, égalitarisme, court-circuit* та деякі інші. Зусилля попередників були спрямовані на виправлення визначень, вилучення занадто застарілих висловлень або прикладів, які дійсно вийшли з ужитку.

Через війну та окупацію впродовж чотирьох років діяльність Французька академія була скорочена. Відновлення відбувалося повільно, в той час як мова швидко розвивалася. Хоча частина словника була перевірена у п'ятдесятих роках, однак цього було недостатньо, і його необхідно було переглянути вдруге.

Неймовірний науковий прорив в усіх галузях, включаючи й гуманітарні науки, мав місце впродовж усього XX-го століття: примноження відкриттів в усіх напрямках, починаючи від освоєння безкінечного космосу до вивчення найменших енергетичних часток, розквіт біології та паралельно з нею медицини, поява великої кількості нових технологій та їх застосування у повсякденному житті; поява нових професій, зміни у багатьох традиційних професіях, трансформації в соціальних стосунках, що призвело до певних змін у різних галузях права, а також до змін в дипломатичних стосунках та організації міжнародного співтовариства; відбулося взаємопроникнення мов, спричинене розвитком комунікацій, і все це разом спричинило неможливе розповсюдження слів. За такий короткий період людство ніколи не презентувало таку кількість нових винаходів.

За цих умов у 1986 році було розпочато публікацію *дев'ятого видання* Словника Французької академії.

Перший том *дев'ятого видання* – від *A* до *Enzute* – з'явився в кінці 1992, напередодні трьохсоті річниці першого видання словника. У 2000 році було закінчено лише другий том, який складає три п'ятих французького словника лексики загально-го вживання. Сучасне *дев'яте видання* містить приблизно 10 000 нових слів у порівнянні з виданням 1935 року, яке вміщувало біля 35 000 неологізмів.

Під час підготовки цього видання загальні принципи редагування не змінювались. До першого тому Академія внесла безпрецедентні в історії словника перетворення: значно збільшено перелік словникових статей, введено етимологічні вказівки, створено історичну і логічну нумерацію лексичних одиниць, вказано зміст рубрик, систематизовано по галузях знань, позначено орфографічні зміни, подано нормативні ремарки.

До словника включені наукові і технічні терміни, вживання яких було зафіксоване, творення яких є правильним, і значення яких є доступним для сприйняття освіченої людини.

Додано також розмовну лексику, яка відображає зміни, що відбулися у способі життя, щоденних вчинках, тобто, загалом у звичаях людей. Запозичення з іноземних мов, за виключенням швидкоплинних фантазій або рекламних примх, також знаходять своє місце в Словнику Академії. Так, у восьмому виданні (1935) слів іноземного походження, що починаються з літери *K*, було тільки тридцять вісім, а у дев'ятому виданні їх вже сто дев'яносто три.

У передмові 1986 року академіки зобов'язались додати до словника десять тисяч нових слів. Однак, перший том, який включає 17 000 словникових статей, містить п'ять 5 000 нових слів, а другий том налічує не менше 4 000 нових слів із загальної кількості – 11 500.

Добір слів здійснювався за простими правилами. В словнику подано лише ті слова іноземного походження, які насправді прижилися у використанні і не мають влучних французьких відповідників для опису певного явища чи висловлення думки. На думку авторів такий підхід має на меті попередити загрозу розширення словникового запасу мови та порушення синтаксису. Наприклад,

PUZZLE, n.m. XXe siècle. Emprunté de l'anglais *puzzle*, de même sens et, proprement, « embarras, confusion, complexité ». JEUX. Jeu de patience qui consiste à reconstituer une image reproduite sur une planche de bois ou de carton que l'on a découpée en morceaux de formes irrégulières ; l'ensemble de ces morceaux. *Faire un puzzle. Un puzzle de mille pièces.*

До словника не залучались численні неологізми, поява яких пов'язана з відсутністю чи забуттям вдалих термінів, що існували до цього часу; не брались до уваги також нові слова, творення яких є неправильним з лінгвістичної точки зору. Водночас в значній кількості додано розширені смислові поняття та нові лексичні значення.

Усі нові слова, вирази і нові смислові значення слів, занесення яких до словника було дискусійним, підлягали обговоренню і були затверджені або відхилені академіками шляхом голосування.

Як зазначають самі творці, дана праця не належить ні до енциклопедичного, ні до історичного, ні до аналогічного і навіть ні до етимологічного словника. Словник Французької академії слугує основою для усіх інших словників як словник уживаної лексики, правильного французького мовлення.

Після появи словника в офіційному виданні *Journal officiel* поступово створювалася його електронна версія. Бажаючи якомога ширше розповсюдити свої праці, Академія оцифрувала і впровадила он-лайн 5-е видання свого словника. Основною метою було надати безкоштовний доступ до словника для широкого загалу громадських користувачів Інтернет.

В рамках національного проекту, що передбачав цифрування словника *Trésor de la Langue française* та багатьох стародавніх словників, було укладено угоду між CNRS та Академією і розпочато здійснення комп'ютеризації академічного словника. У 1996-1997 роках Національний інститут французької мови INaLF при Національному центрі наукових досліджень CNRS (який перетворився у 2001 році на лабораторію аналізу та інформаційної обробки французької мови ATILF – *laboratoire Analyse et Traitement Informatique de la Langue Française* (Université Nancy 2)) оцифрував 8-е видання (1932-1935) словника Французької академії.

Перший том *des 'yтого* видання (опублікований у 1992 р.) був цифрований і запущений до користування он-лайн у 2000 році, другий том (опублікований у 2000 р.) – став доступним в Інтернет у 2001 р., а офіційно опубліковані *Додатки*, які становлять третій том, з'являються в системі он-лайн поступово протягом подальшої реалізації проекту.

Наразі 1-ий, 2-ий та 3-ій томи, які вийшли друком, містять словникові статті від *A* до *QUOTITÉ*. У випусках офіційного видання *Journal officiel* подано лексикографічний матеріал від *QUADRU* до *RÉGLAGE*. За нашими спостереженнями сьогодні електронний словник он-лайн подає матеріал від літери *A* до *QUADRILLER*.

Електронний ресурс Словника Французької академії відзначається наявністю **гіпернавігації**, яка дозволяє перекладачеві консультуватися щодо визначення слів у інших виданнях цього ж Словника (4-му, 8-му та 9-му), а також звертатися до лексикографічної бази даних *Trésor de la Langue Française*, який пропонує численні літературні приклади; дає можливість здійснювати пошук вживань слів у текстах бази даних *FRANTEXT*, що дозволяє переглянути 4 тисячі визначних літературних творів XVII-XIX століть; консультуватися у базі лексичних знань *ATILF*; знайомитися з історичною базою французького словника *la Base Historique du Vocabulaire Français (BHVf)*.

Словник Французької академії є незамінним у роботі при здійсненні перекладу, оскільки роз'яснює труднощі французької мови, подає відповідні правила та їх застосування в мові. Електронним словником можна користуватися, щоб перевірити орфографію, значення, умови вживання та етимологію даного слова. Словник наводить граматичні конструкції та вживання визначених термінів. Наприклад, у статті *asseoir* значна увага приділяється відмінюванню дієслова, подаються варіанти граматичних форм та орфографічні особливості написання у основних граматичних часах.

ASSEOIR, *v. tr.*

(j')assieds, tu assieds, il assied, nous asseyons, vous asseyez, ils asseyent ou j'assois, tu assois, il assoit, nous assoyons, vous assoyez, ils assoient ; j'asseyais ou j'assoiais, nous asseyions ou nous assoyions ; j'assis ; j'assièrai ou j'assoirai ; j'assièrais ou j'assoirais ; que j'asseye ou que j'assoie ; assieds, asseyons ou assois, assoyons ; que j'assisse ; asseyant ou assoyant ;

assis). Xe siècle. Emprunté du latin populaire **assedere*, réfection de *assidere*, « être assis ».

☆1. Mettre en appui sur son séant, soit à terre, soit sur un siège ou quelque chose qui en tient lieu. *Asseoir un malade. Asseyez cet enfant. Il s'assit par terre. Asseyons-nous sur ce banc. Le gazon où elle s'était assise. Être assis en tailleur sur le sol, à califourchon sur une branche. S'asseoir en amazone. Le chien s'assied en face de son maître. On le pria de s'asseoir. Faire asseoir quelqu'un*, lui présenter un siège et l'inviter à y prendre place. *Faire asseoir quelqu'un à sa table*, l'inviter à un repas. • Spécialt. *Asseoir sur le trône*, élever à la dignité royale. *S'asseoir sous la Coupole*, être élu à l'Académie. • Expr. *S'asseoir sur le banc d'infamie*, comparaître à la cour d'assises ou en correctionnelle. Fig. *Être assis entre deux chaises*, être dans une position incertaine, instable. Fam. *S'asseoir sur quelque chose*, n'en tenir aucun compte. • ÉQUIT. *Asseoir un cheval, l'asseoir sur ses hanches*, le dresser à plier les postérieurs pour avoir la croupe plus basse que les épaules durant certains exercices de manège.

☆2. Établir sur des bases solides. *Asseoir les fondements d'une maison sur le roc. Le château féodal était assis sur une butte.* Fig. *Asseoir une théorie sur des faits irréfutables. Asseoir son opinion sur des faits.* FINANCES. *Asseoir l'impôt*, établir les bases, l'assiette de l'imposition. *Asseoir l'impôt sur le revenu.*

Як бачимо словник подає етимологію слова, дає визначення основного та спеціального значення слова, зазначає розмовне (фамільярне) вживання, наводить сталі словосполучення та вирази в переносному значенні.

Захоплюють своєю простотою приклади, які майже завжди подані для виділення граматичної конструкції, правил узгодження або вживання правильних прийменників.

Упорядники словника значно зосередились на граматичному аспекті. Ознайомившись з іншими статтями, можна помітити, що надзвичайну увагу приділено таким граматичним формам як *je, le, lequel* і таким граматичним поняттям як *infinitiv, pîd* тощо. Різноманітність прикладів побудови речень і акцент, зроблений на семантичному багатстві термінів, дозволяє довідатися за допомогою Словника про найважливіші правила французької граматики.

Словник традиційно не містить цитат, а також посилань на авторів.

Деякі слова, що зустрічаються у класичних текстах, попри те, що вони вже не використовуються, збережені у словнику з метою надати можливість знайти їхнє значення. Такі лексичні одиниці позначені примітками «*anciennement*» або «*vieilli*». Користуючись словником, перекладач може читати і розуміти французькі твори, написані з середини XVII століття, не звертаючись до глосарію.

Меню запитів словника дає можливість отримати різну інформацію. Поруч з традиційними консультаціями електронний ресурс дає можливість отримати відповіді на запитання типу: *Які слова закінчуються на «isme»? Які слова містять слово «pied»? Які дієслова вживаються у морській галузі? Які слова мають арабське походження?* і т. ін.

Працюючи в мережі Інтернет, можна здійснювати пошук, який надає такі інформацію:

- заголовне слово словникової статті;
- зазначення частини мови заголовного слова чи похідних від нього слів (прикметник, іменник, дієслово);
- звідсилання до інших словникових статей;

- словникові статті з позначкою яка означає, що слово має орфографічні варіанти, подані у додатку; орфографія такої словникової статті має рекомендації Вищої ради французької мови (Conseil supérieur de la langue française)
- позначка *, що означає нове слово, якого не було у 8-му виданні;
- зазначення галузей вживання (медицина, право, математика тощо);
- зона виділення курсивом (переважно для прикладів);
- зона шрифту антиква (головним чином для визначень);
- статті, що містять нормативні ремарки.

Так, використовуючи un formulaire d'interrogation програма дозволяє знайти задані слова або послідовність літер у певному полі. Наприклад, у полі визначення частини мови – indication de catégorie grammaticale відшукати прикметники “adjectif” ou “adj.”.

Щоб знайти всі дієслова в морській галузі достатньо одночасно зазначити в полі “indication de catégorie grammaticale” скорочену позначку слова verbe позначку “v.”, прийняту в словнику, а в полі “indication de domaine technique” ввести галузь “marine”.

Разом з тим фонетичний аспект слів практично не представлений. Описово зазначаються лише виключення у вимові без подання фонетичної транскрипції. Наприклад, *AIGUILLETTE* (u se prononce) n. f. XIIIe siècle, au sens de «petite aiguille». Diminutif d'aiguille.

Серед багатьох додаткових функцій словника – знаходження однокореневих слів. Так, задавши кореневе слово *action*, ми отримали 45 лексичних одиниць, похідних від цього слова.

Як бачимо, словник має великий граматичний і інформаційний потенціал. Використання його надає можливість ознайомитися з тлумаченням нових сучасних термінів, правильно зрозуміти і перекласти застарілі слова і вирази, знайти відповідники, що належать до різних стилів мови, ознайомитися з неологізмами, професійним сленгом – відшукати те, що часто неможливо знайти у перекладних двомовних словниках.

Отже, знання структури електронного словника *Dictionnaire de l'Académie française*, уява про його достоїнства та вади, і передусім вміння ним користуватися стануть у нагоді в повсякденній роботі перекладача, що дозволить швидко й радикально підвищити якість перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Catach Nina*, Les dictionnaires de l'Académie française / CCH Working Papers – 1994 – 4.- : P. 143-56; republié dans CHWP. – B.21: [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: http://www.chass.utoronto.ca:8080/epc/chwp/catach_n/;
2. *CNTRL*: Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, 2014: [Електронний ресурс]. Режим доступу до сайту: <http://www.cnrtl.fr/> ;
3. *DAF*: Le dictionnaire de l'Académie française, 2014: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/ACADEMIE/PREMIERE/> ;
4. *Quemada Bernard et al.*, Les Préfaces du Dictionnaire de l'Académie française (1694-1992): textes, introductions et notes . – P.: Champion, 1997.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

Андрієвська Э.Н., доц., к.філол.н.,
Інститут філології КНУ ім.Т. Шевченко, г.Київ

ЭЛЕКТРОННЫЙ СЛОВАРЬ ФРАНЦУЗСКОЙ АКАДЕМИИ В ТВОРЧЕСКОЙ РАБОТЕ ПЕРЕВОДЧИКА

Статья знакомит со словарем «Dictionnaire de l'Académie Française» на французском интернет-портале CNRTL. Подается краткий экскурс в историю создания словаря; анализируются его достоинства и недостатки; описываются возможности использования электронного словаря в работе переводчика.

Ключевые слова: французский лексический портал, Словарь Французской академии, словарная статья, перевод.

Andriiivska E., PhD in Philology, Associate Prof.,
Institut of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

ELECTRONIC «DICTIONNAIRE DE L'ACADÉMIE FRANÇAISE» IN CREATIVE WORKSHOP OF INTERPRETER

The article introduces the Dictionary of the French Academy on French internet portale CNRTL. A brief history of the creation of this dictionary is presented; its advantages and disadvantages are analyzed; computerized dictionary potential for the interpreter is described.

Key words: French lexical portal, Dictionary of the French Academy, vocabulary entry, translation.

Бабенко Т.В., к.пед.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АНГЛОМОВНА ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-МАГІСТРІВ

У статті розглядається проблема формування граматичної компетентності з англійської мови як другої іноземної у межах вивчення навчальної дисципліни «Комунікативні стратегії» засобами англомовної публіцистичної літератури. Стаття містить приклади використання публіцистичних текстів для усвідомлення структури англійського речення.

Ключові слова: мовна компетентність, англомовні публіцистичні тексти, лінгвістичний аналіз речення, синтаксис англійської мови, самостійна робота студента.

Постановка проблеми. В умовах сучасного етапу розвитку суспільства, коли Україна робить рішучі кроки назустріч членству в Європейському Союзі, дедалі зростає значущість знань з іноземних мов як однієї з невід'ємних характеристик ви-

сококваліфікованого спеціаліста (магістра), спроможних конкурувати на міжнародному ринку праці. Сформовані компетентності з іноземної мови є саме тим засобом, завдяки якому особистість здатна реалізувати свої професійні якості в іншомовному середовищі. Знання англійської мови стають передумовою удосконалення фахових знань, адже дозволяють отримати за кордоном другу освіту та постійно дізнаватися з першоджерел про досягнення зарубіжної науки.

Іншомовна автентична преса насамперед дає змогу формувати соціокультурну, соціолінгвістичну, країнознавчу та дискурсивну компетентності, але й для формування мовної компетентності використання публіцистичних текстів є цілком виправданим і доцільним. У такому випадку студенти мають змогу не лише опановувати граматичні явища у контексті, а й задовольняти свої пізнавальні потреби, завдяки чому процес оволодіння граматичним матеріалом набуває більшої вмотивованості. Водночас, студенти долають психологічний бар'єр, притаманний читачеві автентичних іншомовних текстів, які вивчають англійську мову як другу іноземну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання преси у процесі навчання іноземних мов обговорювалася у різних ракурсах і аспектах. Наприкінці ХХ ст. з метою впровадження різноманітних форм і методів використання англomовної преси на уроках і у позаурочний час були надруковані посібники для школярів (М.С. Латушкіна, Д.В. Малявін, В.Н. Анікіна, 1981; С.А. Кіперман 1989). У ХХІ сторіччі проблему використання англomовної преси як засобу оволодіння іноземною мовою студентами вищих навчальних закладів розглядають українські дослідники Н.В. Сасенко (2003 р.), Т.О. Стеченко (2004), О.В. Кіршова (2008); Г.А.Чередниченко й Л.Ю. Шафран (2011) пропонують використовувати у немовних ВНЗ англomовну періодику в якості джерела навчання іноземних мов та надають приклади окремих форм і методів роботи з газетою. Окремих аспектів використання преси у межах розгляду питання про реалізацію мовних стратегій у полікультурному просторі торкається й дисертаційне дослідження Н.О.Базиляк (2012). Однак, вищезазнані автори не розглядають англomовну публіцистичну літературу як засіб формування граматичної компетентності у студентів-магістрів, які опановують лінгвістичний аналіз речення.

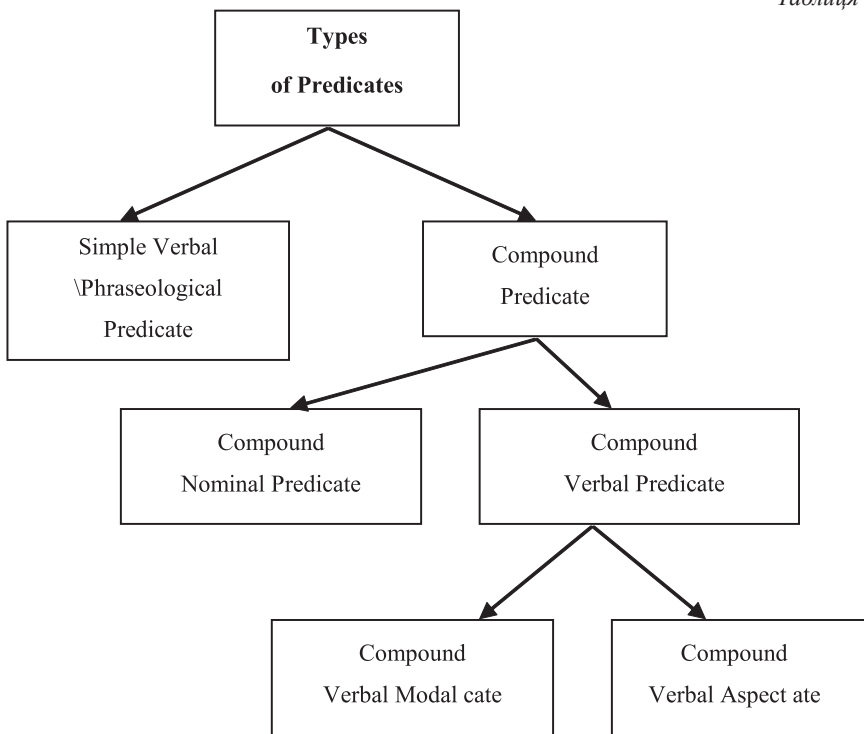
Мета статті: окреслити окремі методи використання англomовної періодичної літератури для формування граматичної компетентності студентів вищих навчальних закладів, які в межах вивчення англійської мови як другої іноземної ознайомлюються з лінгвістичним аналізом речення.

Виклад основного матеріалу. Складовими мовної компетентності є граматична, лексична та фонетична компетентності. Власне, від рівня їх сформованості залежить якісне продукування мовних висловлювань. Втім, у студентів, що вивчають англійську мову як другу іноземну, іноді спостерігається негативне ставлення до вивчення граматики. На нашу думку, однією з причин такої зневаги є дотримання у процесі вивчення цього аспекту іноземної мови класичних норм викладу навчального матеріалу, використання застарілих, або позбавлених автентичності навчальних матеріалів тощо. Можна навести приклади речень, які в якості ілюстрації певних граматичних правил переходять з посібника в посібник вже протягом кількох десятиріч.

Для першого ознайомлення з новим граматичним явищем використання простих схематичних речень, побудованих на знайомій лексиці, є цілком доцільним. Але для філологів, студентів-магістрів, орієнтованих на складання державного екзамену з англійської мови, під час якого вони виконують англо-український переклад і лінгвістичний аналіз тексту, потрібні, на нашу думку, автентичні інформативні навчальні матеріали.

Оскільки темп сучасного життя та скорочення аудиторних годин не завжди дозволяють приділити багато уваги опануванню синтаксису з другої іноземної мови, велика частка роботи залишається для самостійного опрацювання, що вимагає від викладача ретельного добору теоретичного матеріалу та вправ для практичного застосування отриманих знань. Як відомо, студентам особливо імпонує динамічний, стислий та максимально систематизований виклад навчального матеріалу у формі таблиць (Таблиця1).

Таблиця 1

Такий навчальний матеріал є особливо доречним на етапі повторення, адже на момент навчання у магістратурі студенти, хоч би поверхнево, подолали три етапи, характерні для становлення мовленнєвої дії: етап первинної концептуалізації, інтеріоризації та екстеріоризації. Проте відомості про окремі граматичні явища залишаються неструктурованими, що свідчить про незавершеність етапу базової та вторинної концептуалізації формування граматичних навичок [Дубчак І.П].

Таблиця 2

The Attribute

Ways of expressing attributes	Example
Adjective in a pre- or post-position	1. The <i>constitutional</i> amendment is likely to be passed by parliament. 2. They have carried out inspections of all toy shipments <i>available</i> .
Participle I	But the <i>prosecuting</i> lawyer did not see the funny side.
Participle II	The <i>frozen</i> dumplings were made in China's Hebei province.
Pronoun	<i>This</i> church is part of China's official, state-sanctioned religious establishment.
Numeral	In Morocco there are <i>two</i> things that are potentially risky to comment on: the king and religion.
Noun in the Possessive case	<i>Japan's</i> Prime Minister has defended the <i>country's</i> annual whale hunt in the oceans around Antarctica.
Adjectivized Noun	Japan's <i>top government</i> spokesman urged Chinese authorities to investigate the case.
Noun with a preposition (prepositional phrase)	The idea <i>of the Arab League</i> was mooted in 1942 by the British.
Nouns of colour, price, size, age (without a preposition)	The pastures <i>the size of several stadiums</i> were full of clovers and wild flowers.
Attributive group of words	It is a <i>multi-million-dollar</i> business.
Infinitive (Infinitive phrases)	There are massive security and data management issues <i>to be solved</i> .
Gerund with a preposition	The sound <i>of singing</i> drifted in through an open window.
Complex attribute expressed by the <i>for-to-Infinitive Construction</i>	There was no reason <i>for the museum to know about the investigation ahead of time</i> .

Використання таблиць дозволяє у короткий термін повторити великий обсяг теоретичного матеріалу з граматики, а у подальшому використовувати його під час самопідготовки як довідник.

В якості прикладів до граматичних явищ, спрямованих на опанування категорій синтаксису, синтаксичної структури простого й складного речення, повторення категорій англійської морфології тощо, а також для практикування в їхньому застосуванні ми пропонуємо використовувати автентичні приклади з англomовної преси (Таблиця 2).

Враховуючи те, що першою іноземною мовою наших студентів є одна із східних мов, то добір речень, що ілюструють те чи інше правило, ґрунтується не лише на принципах синтаксичної доцільності, а й з метою формування культурно-країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетентності студентів.

З цією ж метою відбувалась й добірка текстів для лексичного аналізу: тематика, автентичність і відповідність потребам професійного розвитку студентів, – все це робить свій внесок у формування позитивної мотивації, сприяє збагаченню досвіду й підвищенню інтересу до вивчення англійської мови та становить необхідне підґрунтя для успішного оволодіння усіма іншими аспектами навчальної дисципліни «Комунікативні стратегії». Ось, наприклад, один із уривків, що запропоновано для самостійної роботи студентів, в якому треба знайти однорідні члени речення та визначити їхню синтаксичну функцію:

Ataturk was determined that this mainly Muslim nation would be a modern, secular country, and introduced wide-ranging reforms, including the emancipation of women, the introduction of western dress, legal code and alphabet, and the abolition of Islamic institutions. Turkey's ruling elite and the powerful military have seen it as their job to protect what Ataturk set up.

Як бачимо, поданий приклад не лише містить безліч однорідних членів у різноманітних синтаксичних функціях, але й подає пізнавальну інформацію про відому історичну постать Туреччини – Ататюрка та впроваджені ним реформи, які цілковито змінили життя країни.

Використання автентичних прикладів для засвоєння синтаксичних явищ одночасно сприяє усвідомленню особливостей вживання лексичних одиниць у контексті та збагачує, таким чином, словниковий запас, що уможливило подальше вживання цих слів у розмовній практиці та усвідомлення особливостей їх перекладу на українську мову. Адже на заняттях з граматики або синтаксису англійської мови аналіз кожного явища супроводжується перекладом, що дає можливість попрактикуватися у граматичних та лексичних трансформаціях англо-українського перекладу, ще одного аспекту «Комунікативних стратегій».

Таким чином, на заняттях з граматичного аспекту комунікативних стратегій відбувається злиття мовних та позамовних явищ. Процес пізнання останніх стає мотиваційним фактором для опанування такого «нудного» синтаксису та стимулом для активізації розумової діяльності студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубчак І.П. Етапи формування граматичних навичок говоріння у річизці комунікативно-когнітивного підходу //Харьковский університет імені В.Н. Каразіна Вип.22 Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. 2013 ст.109-115. – Режим доступу до журналу: <http://www-center.univer.kharkov.ua>
2. BBC – Homepage. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/>
3. BBC News – Home. Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/>
4. The Times. – Режим доступу: <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/>
5. The Guardian. – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/uk>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Бабенко Т.В., к.пед.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

АНГЛОЯЗЫЧНАЯ ПРЕССА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ-МАГИСТРОВ

В статье рассматривается проблема формирования грамматической компетентности в английском языке как втором иностранном в рамках изучения учебной дисциплины «Коммуникативные стратегии» средствами публицистической литературы. Статья содержит примеры использования публицистических тестов для усвоения структуры английского предложения.

Ключевые слова: языковая компетентность, англоязычные публицистические тексты, лингвистический анализ предложения, синтаксис английского языка, самостоятельная работа студента.

Tamara Babenko, PhD, Associate Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kiev

ENGLISH PRESS AS A MEANS OF SHAPING MASTERS' GRAMMATICAL COMPETENCE

The article is devoted to the problem of molding grammatical competence by means of the English authentic mass media texts in the course of teaching “Communicative Strategies of the English as a Second Foreign Language”. The selected examples demonstrate how to use mass media texts to arrive at a basic understanding of sentence syntax[.

Key words: language competence, publicistic texts, sentence parsing, the syntax of the English language, students' independent work.

Бабице О. В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І КАТЕГОРИЗАЦІЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ

Стаття присвячена дослідженню комунікації на екотематику крізь призму когнітивної лінгвістики. Розглядаються особливості процесів категоризації, концептуалізації, фреймінгу та рефреймінгу у сфері екології. Аналізуються такі категорії як nature, resources, growth, technology, community, human, science та концепти ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY як найбільш значущі в сучасній комунікації на екотематику.

Ключові слова: категорія, концепт, фрейм, фреймінг, рефреймінг, екологія, комунікація на екотематику.

Одне з центральних місць у парадигмі сучасного мовознавства займає когнітивна лінгвістика, в сферу дослідження якої входять проблеми концептуалізації та категоризації [Аскольдов 1997, 267-279; Беляевская 2000, 9-14; Вежбицкая 1999, 263-503; Демьянков 1995, 239-320; Кубрякова 1991, 55-91; Рахилина 2002, 370-389; Стернин 2000, 13-17]. Когнітивні структури не лише репрезентують певні знання про світ, вони їх структурують. Сприйняття людиною нової інформації відбувається крізь призму уже існуючих когнітивних структур. Як наслідок, людина робить висновки, керуючись не фактами, а своїми уявленнями про світ. Іншими словами, вона інтерпретує реальність, так здійснюється мовна категоризація та концептуалізація явищ реальності.

Процеси концептуалізації та категоризації є свого роду класифікаційною діяльністю, що відбуваються у свідомості паралельно. Незважаючи на паралельність процесів, вони відрізняються своїми цілями і кінцевим результатом. Так, «процес категоризації спрямований на об'єднання схожих в тому чи іншому відношенні явищ в більшій розряди», а «процес концептуалізації полягає у виділенні мінімальних змістовних одиниць ментального рівня, що є результатом практичного досвіду в процесі пізнання людиною навколишнього світу» [Іванова 2007, 45].

Існує чимало визначень поняття «концепт». Згідно визначення А.А.Залевської, концепт – це «об'єктивно існує в свідомості людини когнітивно-афективне утворення динамічного характеру» [Залевская 2001, 39]. С. Г. Воркачев визначає концепт як «операційну одиницю думки» [Воркачев 2004, 43], а В. В. Красних підкреслює абстрагований характер концепту – це «максимально абстрагована ідея «культурного предмету», що не має візуального прототипного образу, хоча візуально-образні асоціації і є можливими» [Красных 2003, 272]. Концепт – це фрагмент світу, охоплений когнітивною структурою, яка в більшості випадків виступає у вигляді групи концептів. Зміст концепту – це образ, який піддається певній стандартизації національною спільнотою або групою осіб.

Концепту притаманна складна, багатовимірна структура. Окрім понятійної основи, на думку В. А. Маслової, в структурі концепту є соціо-психо-культурний компонент, який включає асоціації, емоції, національні образи і конотації, характерні для певної культури [Маслова 2004, 36]. З.Д.Попова та І. А. Стернін говорять про такі базові структурні компоненти концепту як образи, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле. Наявність образу вони пояснюють «нейролінгвістичним характером універсального предметного коду: чуттєвий образ кодує концепт, формуючи одиницю універсального предметного коду». Образ може бути перцептивним, тобто таким, що формується під впливом органів почуттів, і когнітивним, який формується завдяки метафоризації предмета чи явища. Інформаційний зміст концепту включає певні когнітивні ознаки, що визначають основні риси предмета чи явища, що концептуалізується. Інтерпретаційне поле формується під впливом когнітивних ознак, «які в тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту» [Попова, Стернін 2007, 82].

Варто зазначити, що більшість дослідників виокремлює в складі концепту образ, певне інформаційно-понятійне ядро і деякі додаткові ознаки, що свідчить про принципovu подібність у розумінні структури концепту в різних наукових школах.

Як відзначають Дж. Лакофф і М. Джонсон, категоризація є надзвичайно складним процесом, адже «важко знайти щось важливіше для нормального функціонування нашого мислення, сприйняття, діяльності і мови» [Лакофф, Джонсон 1990, 388]. Потрібно зазначити, що в процесі категоризації вагому роль відіграють бінарні опозиції [Белова 2008, 30]. Стівен Марглін у праці “Towards the Decolonisation of the Mind” пише, що найголовнішою бінарною опозицією є «опозиція між людиною і навколишнім середовищем», де ієрархічно людина ставить себе вище, ніж навколишнє середовище: “Man is the rational active subject exercising control over a passive, objectified environment” [Marglin 1990, 2].

З метою категоризації «домінантного світогляду» (антропоцентричне світобачення, яке ставить людину вище, ніж світ навколо) та «екологічного світогляду» (природа і людина рівні) науковці пропонують такі бінарні опозиції як:

- Dominance over nature / Harmony with nature
- Natural resources as resources for humans / All nature has intrinsic worth biocentric equality
- Land as slave and servant / Land as collective organism
- Material economic growth for a growing human population / Elegantly simple material needs
- Ample resources / Limited supply of resources
- High technological progress and solutions / Appropriate technology
- Consumerism / Doing with enough, recycling
- National, centralized community / Minority tradition, bioregionalism
- Human as conqueror / Human as biotic citizen
- Science as the sharpener of his sword / Science as the searchlight of the universe [Devall 1985].

Таким чином, бінарні опозиції, що були виділені в процесі категоризації комунікації у сфері екології, вказують на антагоністичний характер бачення основних

катеропій (nature, resources, growth, technology, community, human, science) різними групами людей. Концептуальні метафори в їх межах (Land as slave and servant / Land as collective organism; Science as the sharpener of his sword / Science as the searchlight of the universe) дозволяють глибше проникнути в сутність понять. Так, називання землі «рабом і слугою» та «організмом» свідчить про антропоморфний характер поняття: земля – жива істота, чий статус залежить від людини. Наука постає в двох іпостасях – військовій, чому сприяє застосування воєнної лексики (sword) та мирно-пізнавальній (searchlight як символ світла, людського просвітлення).

Згідно теорії прототипів, концепти розпізнаються в межах ідеалізованих когнітивних моделей (*idealized cognitive models*) [Taylor 2003]. Так, концепт ENVIRONMENT, наприклад, спирається на європейсько-американську традицію відмежування людини від навколишнього світу. У розумінні навколишнього світу аборигенами подібної опозиції не існує. Це вказує на невідповідність двох ідеалізованих когнітивних моделей – європейсько-американської (EGO) і моделі австралійських аборигенів (ECO) (рис. 1.1).

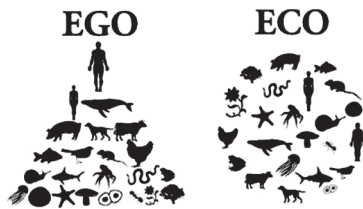

Рис. 1.1. EGO vs. ECO.

У лінгвістичних дослідженнях останнього десятиліття були виокремлені декілька важливих концептів, які асоціюються з соціально-значущими поняттями, що є вагомими у сфері бізнесу, в громадських організаціях та серед науковців, що працюють в різних галузях. І.О.Розмаріца, наприклад, вважає, що основними концептами в англomовному екологічному дискурсі, які становлять семантичну базу комунікації в природоохоронній сфері, є ENVIRONMENT, POLLUTION, ENERGY, CLIMATE CHANGE та CHERNOBYL [Розмаріца 2004]. У мас-медійному екологічному дискурсі У. Бек виділяє концепт ENVIRONMENTAL RISK як найбільш значимий, адже сучасне суспільство «має справу з самостійно створеними можливостями самознищення всього життя на цій землі, на перший погляд, прихованими, проте все очевиднішими» [Beck 1995, 67].

Зважаючи на сучасні тенденції людського розвитку, одним з базових концептів в межах екологічного дискурсу є концепт SUSTAINABILITY, в основі якого лежить досить складна, полісемантична і суперечлива проблема розвитку людства у майбутньому. Словесний поліфонізм, предметне різноманіття і, водночас, фундаментально орієнтована значимість концепту SUSTAINABILITY створюють методологічну проблему визначення його концептуальних «меж», «інформаційного змісту» та «інтерпретаційного поля», якщо користуватись термінологією З. Д. Попової та І. А. Стер-

ніна [Попова, Стернин 2007]. Уже в 1994 році М. Джейкобс нарахував 386 визначень терміну, орієнтованих на різні сфери – екологічну, економічну, соціальну, політичну, технічну тощо [Jacobs 1994]. Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку концепту SUSTAINABILITY як когнітивної одиниці, можна виділити когнітивні ознаки, які визначають основні риси поняття, що концептуалізується (інформаційний зміст), та особливості інтерпретаційного поля, в межах якого інтерпретується інформаційний зміст концепту:

- **Good Governance:** participation, transparency, ongoing assessment, prevention of corruption, rule of law.
- **Social Development:** rights (to food, resources, labor rights etc.), non-discrimination, equity, access to education & knowledge, health & sanitation, cultural identity.
- **Environmental Integrity:** water, biodiversity, ecosystems, land & soil, air & climate, eco-efficiency.
- **Economic Resilience:** secure livelihoods, social capital, resilience to economic risk, inclusive value chains.

Багато уваги сьогодні приділяється концептуалізації поняття навколишнього середовища з навчальною метою. Популярні курси *environmental education* базуються на таких концептах, як COMPLEXITY (Life on Earth depends on, and is part of, complex systems), AESTHETICS (Environmental awareness enables students to develop an aesthetic appreciation), RESPONSIBILITY (Human decisions and actions have environmental consequences), ETHICS (The study of the environment enables students to develop an environmental ethic). Вони утворюють своєрідний кластер – мнемонічну метафору CARE. Метафора демонструє міждисциплінарну природу деяких концептів у комунікації на екотематику та свідчить про все більше поглиблення розуміння екології та проблем навколишнього середовища.

Поняття ідеалізованої комунікативної моделі [Лакофф, Джонсон 1990] в термінологічному плані є близьким поняттю «фрейму» [Филлмор 1988]. Фрейми дають доступ до збереженої в пам'яті інформації та структурують її. Мова йде про так звану ідеалізовану підсвідомість, що базується на досвіді людини і постійно піддається змінам. Формальна сторона фрейму представлена у вигляді назви фрейму і сітки, контури якої важко окреслити, зі структурованими в ній слотами. Назва виражає зміст фрейму як єдиного цілого. Слоти містять конкретні знання про атрибути фрейму.

В основі фрейму лежить типова ситуація, йому передують утворення певного концепту, що спирається на ту чи іншу картину світу, а для декодування і розуміння концепту існує певний сценарій. Таким чином, під структурою фрейму розуміється спосіб використання схеми, типової послідовності дій.

Фреймінг або фреймове моделювання – це конструювання моделі певної когнітивної ситуації шляхом акцентування її позитивних чи негативних рис з метою емоційного, психологічного, ідеологічного впливу на реципієнта повідомлення [Aday 2006].

Акцентування уваги споживачів на корпоративній про-екологічній діяльності (екологічний фреймінг) підвищує привабливість продукції, впливаючи на вибір тих чи інших товарів. Споживачі / покупці звертають все більшу увагу на еко-ярлики та інші характерні для «зелених» товарів знаки.

Джон Девіс, наприклад, проаналізував фрейм LOSS vs. GAIN як найбільш вагомий, на його думку, у комунікації на екотематику. Критеріями для вивчення фрейму були: «ставлення до повідомлення, вірогідність, актуальність, важливість, маніпулятивність та поведінкова реакція на повідомлення» [Davis 1995, 285]. У результаті дослідження вчений зробив висновок, що найбільш маніпулятивними були повідомлення, що «підкреслювали негативні наслідки бездіяльності для майбутніх поколінь» [Davis 1995, 295].

У дослідженнях комунікації на екотематику Метью Нізбетом, Езрою Марковітц та Джоном Котчером аналізуються такі фрейми як HARM / CARE, LIBERTY / OPPRESSION та FAIRNESS / CHEATING [Nisbet, Markowitz, Kotcher 2012], тобто комунікація з приводу екологічних проблем розглядається з точки зору моральних цінностей і у формі бінарних опозицій.

Том Кромптон, один із менеджерів “World Wildlife Fund” у Великобританії, вважає, що найперсуазивнішим у комунікації на екотематику є фрейм THREAT TO PUBLIC HEALTH, особливо якщо повідомлення «активує у адресатів почуття відповідальності за суспільство, а не за особисте здоров’я чи безпеку» [Ahern, Bortree 2012, 209].

Незважаючи на те, що «зелена» лихоманка на ринку внесла свої корективи навіть у іміджмейкінг корпорацій-гігантів, для деяких підприємств ведення про-екологічної політики є неможливим: це стосується організацій, які за своєю суттю в принципі не можуть називатися «екологічно дружніми» (хімічна, видобувна, нафтогазова промисловість, лісозаготівля і т. д.). Тому єдиним виходом для їх стабільної позиції на ринку є проведення кампаній, що ставлять під сумнів адекватність жорстких екологічних стандартів або пояснюють суспільству переваги промисловості, фокусуючи увагу на інших, не-екологічних, факторах. Таким чином, свідомо реорганізація інформаційного потоку такими компаніями призводить до спроби переоцінки ситуації та зміни ставлення до неї, тобто рефреймінгу.

Під рефреймінгом ми розуміємо «реконструювання», «зміну рамки», вміщення ситуації, образу чи емоції в новий фрейм, в новий контекст, що відрізняється від початкового [Баксанський, Кучер 1995, 116], тобто погляд на ситуацію з іншого ракурсу. Так, наприклад, якщо екологічний саботаж (*ecotage*) розглядався дослідниками як спроба «радикального захисту природи», то сьогодні у мас-медіа відбувається рефреймінг цього явища, яке трактується як прояв екотероризму (*ecoterrorism*), що вказує на досить серйозні наслідки, спричинені пошкодженням техніки чи обладнання з метою перетворити екологічно небезпечну діяльність на економічно не вигідну [Wagner 2008].

Американські дослідники пов’язують процес рефреймінгу з намаганнями підвищити персуазивність повідомлень. *Specific value-based messages* створюються з орієнтацією на певну цільову аудиторію, при цьому враховуються попередні результати опитувань громадської думки. Так, опитування 2001 року показало, що американці більше цікавляться забрудненням питної води, ніж парниковим ефектом чи глобальним потеплінням. Щодо заходів, які повинні вживатися у сфері захисту навколишнього середовища, то 56% опитаних тоді погодилися, що потрібні лише «додаткові

дії», і лише 27% наполягали на «радикальних мірах» [Schultz, Zelezny 2003]. На сьогоднішній день тенденції змінилися, і більшість американців є досить радикально налаштованими щодо попередження екологічних катастроф чи кліматичних змін. Це враховується адресантами у повідомленнях на екотематику. Фреймінг ситуацій є реакцією на актуальні тенденції та настрої населення, тому обговорення теми забруднення ґрунту, на відміну від 2001 року, зараз є менш поширеним, ніж, скажімо, глобальне потепління.

Скориставшись Інтернет-програмою “Ngram Viewer”, яка аналізує частоту появи лексем в Google книгах за заданий період часу (1800-2008), можна наочно побачити тенденцію у популярності дослідження тем *soil pollution* і *global warming* у 5,2 млн. книг за період 2001-2008 pp. (рис. 1.2).

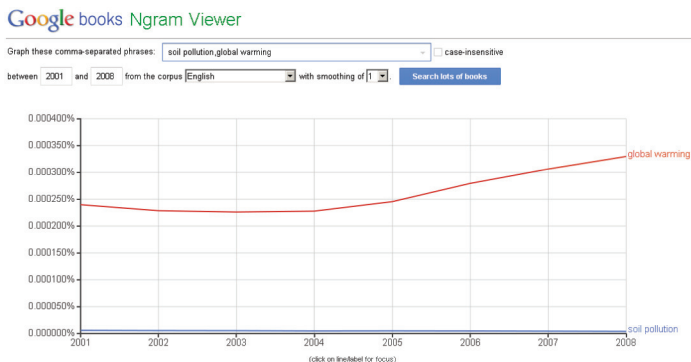

Рис. 1.2. Soil pollution / global warming (2001-2008).

Отже, проблема категоризації в комунікації на екотематику може розглядатися в межах концептуальної кластеризації і теорії прототипів. Ключовим принципом категоризації у комунікації на екотематику є наявність бінарних опозицій, в основі яких лежить опозиція «людина / навколишнє середовище». Це вказує на притаманний сучасній екологічній дискусії антагоністичний характер уявлень про базові категорії (*nature, resources, growth, technology, community, human, science*) з позицій антропоцентричного та екологічного світогляду.

В основу теорії прототипів покладений принцип природної категоризації або «сімейної подібності», а базою концептів є ідеалізовані когнітивні моделі. Семантичну базу сучасної комунікації в природоохоронній сфері становлять концепти ENVIRONMENT, POLLUTION, ENERGY, CLIMATE CHANGE, CHERNOBYL, ENVIRONMENTAL RISK. Під впливом екологізації суспільної свідомості структура цих концептів постійно змінюється. В межах концептів виникають нові інтерпретаційні поля, а комбінаторний потенціал домінантних лексем розширюється. Одним з основоположних концептів в сучасній комунікації на екотематику є концепт SUSTAINABILITY, інформаційний зміст складають поняття *good governance, social development, environmental integrity, economic resilience*.

Екологічний фреймінг як процес моделювання певної когнітивної ситуації шляхом акцентування позитивних про-екологічних ознак володіє значним персуазивним потенціалом, про що свідчать аналіз фреймів THREAT TO PUBLIC HEALTH, LOSS vs. GAIN, HARM / CARE, LIBERTY / OPPRESSION, FAIRNESS / CHEATING.

В повідомленнях адресантів, які не підтримують принципи сталого розвитку, відбувається свідоме реконструювання інформаційного потоку, погляд на ситуацію в іншому, не-екологічному, контексті. В результаті переосмислення механізмів сприйняття ситуація розуміється реципієнтом повідомлення по-іншому, про що свідчить сучасний рефреймінг понять *ecotage, pollution, global warming, wilderness*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесностью. От теории словесности к структуре текста: антология / под ред. В. П. Нерознака. – М.: Академия, 1997. – С. 267-279.
2. Баксанский О. Е., Кучер Е. Н. Когнитивные науки: от познания к действию / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер. – М., 2005. – 184 с.
3. Белова А. Д. Категоризация и концептуализация знаний в теоретической и прикладной лингвистике / А. Д. Белова // Лингвистика XXI столетия: нові дослідження і перспективи. – К.: Логос, 2008. – № 2. – С. 26-36.
4. Беляевская Е. Г. О характере когнитивных оснований языковых категорий // Когнитивные аспекты языковой категоризации: сб. науч. тр. / отв. ред. Л. А. Маерко. – Рязань, 2000. – С. 9-14.
5. Вежбицкая А. Понимание культуры посредством ключевых слов // Семантические универсалии и описание языков. – М.: Шк. «Языки русской культуры», 1999. – С. 263-503.
6. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 192 с.
7. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX в. // Язык и наука конца 20 века. – М.: РАН, 1995. – С. 239-320.
8. Залевская А. А. Психолингвистический подход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 39.
9. Иванова Е. В. Метафорическая концептуализация природных катастроф в экологическом дискурсе: на материале медийных текстов: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Елена Валериевна Иванова. – Челябинск, 2007. – 219 с.
10. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М.: Гнозис, 2003. – 375 с.
11. Кубрякова Е. С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова память // Логический анализ языка: Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 55-91.
12. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
13. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В. А. Маслова. – М.: Тетра Системс, 2004. – 256 с.
14. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ Восток – Запад, 2007. – 314 с.

15. Рахилина Е. В. Основные идеи когнитивной семантики // Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / под ред. А. А. Кибрика и др. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Едитоал УРСС, 2002. – С. 370-389.
16. Розмарица І. О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / І. О. Розмарица. – К., 2004. – 20 с.
17. Стернин И. А. Может ли лингвист моделировать структуру концепта? // Когнитивная семантика: материалы второй школы-семинара по когнитивной лингвистике, 11-14 сент. 2000 г.: в 2 ч. 4.2. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2000. – С. 13-17.
18. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 52-92.
19. Aday S. The Framesetting Effects of News: An Experimental Test of Advocacy Versus Objectivist Frames / S. Aday // J&MC Quarterly, 2006. – Vol. 83. – № 4. – P. 767-784.
20. Ahern L., Bortree D. S. Talking Green. Exploring Contemporary Issues in Environmental Communication / L. Ahern, D. S. Bortree. – New York: Peter Lang, 2012. – 233 p.
21. Beck U. Ecological Politics in an Age of Risk / Ulrich Beck. – Cambridge: Polity Press, 1995. – 228 p.
22. Davis J. J. The Effects of Message Framing on Response to Environmental communications / J. J. Davis // Journalism & Mass Communication Quarterly, 1995. – № 72(2). – P. 285-299.
23. Devall W., Sessions G. Deep Ecology: Living as if Nature Mattered / W. Devall, G. Sessions. – Salt Lake City: Peregrine Smith Books, 1985. – 267 p.
24. Jacobs M. Sustainable Development – From Broad Rhetoric to Local Reality // Proceedings from Agenda 21 in Cheshire, December 1, 1994. – Document 49.
25. Marglin S. A. Towards the Decolonisation of the Mind / Stephen A. Marglin. – Oxford: Clarendon Press, 1990. – P. 1-28.
26. Nisbet M. C., Markowitz E. M., Kotcher J. E. Winning the Conversation: Framing and Moral Messaging in Environmental Campaigns [Електронний ресурс] / Matthew C. Nisbet, Ezra M. Markowitz, John E. Kotcher. – Режим доступу: <http://climateshiftproject.org/winning-the-conversation-framing-and-moral-messaging-in-environmental-campaigns/>. – Назва з екрану.
27. Schultz P. W., Zelezny L. Reframing Environmental Messages to Be Congruent with American Values / Wesley P. Schultz, Lynnette Zelezny // Human Ecology Review, 2003. – Vol. 10. – № 2. – P. 126-136.
28. Taylor J. R. Cognitive Models of Polysemy [Електронний ресурс] / John R. Taylor. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=iiP2Clf0i1UC&oi=fnd&pg=PA31&dq=idealized+cognitive+models&ots=1EVhSDxusw&sig=tC31GPPlfB74kSgliHRsKJQvzbz&redir_esc=y#v=onepage&q=idealized%20cognitive%20models&f=false. – Назва з екрану.
29. Wagner T. P. Reframing Ecotage as Ecoterrorism: News and the Discourse of Fear / Travis P. Wagner // Environmental Communication: A Journal of Nature and Culture, 2008. – № 2(1). – P. 25-39.

Стаття надійшла до редакції 15.04.14.

Бабырз Е. В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ И КАТЕГОРИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ЭКОЛОГИИ

Статья посвящена исследованию коммуникации на экотематику сквозь призму когнитивной лингвистики. Рассматриваются особенности процессов категоризации, концептуализации, фрейминга и рефрейминга в сфере экологии. Анализируются такие категории как nature, resources, growth, technology, community, human, science и концепты ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY как наиболее значимые в современной коммуникации на экотематику.

Ключевые слова: категория; концепт; фрейм; фрейминг; рефрейминг; экология; коммуникация на экотематику.

Babyre O. V., postgraduate student,
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

CONCEPTUALIZATION AND CATEGORIZATION IN THE FIELD OF ECOLOGY

The article deals with the analysis of environmental communication through the prism of cognitive linguistics. The peculiarities of categorization, conceptualization, framing and reframing processes in ecology are examined. Such categories as nature, resources, growth, technology, community, human, science and concepts ENVIRONMENT, SUSTAINABILITY are seen as the most significant ones in modern environmental communication.

Key words: category; concept; frame; framing; reframing; ecology; environmental communication.

УДК 811.161.2'373.46

Баніт Д. Ю., студ.,
Інститут філології, КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

УКРАЇНСЬКА КАРДІОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

У статті розглянуто основні аспекти функціонування кардіологічних термінів в українській мові, способи їх пристосування до особливостей української мови, кардіологічні терміни розподілено за тематичними групами.

Ключові слова: терміни, кардіологія, українська мова, медична термінологія, тематичні групи.

За останні роки значно зросла зацікавленість науковців проблемою медичної термінології.

Як правило, дослідження медичної термінології українські вчені здійснювали лише в певних аспектах. Одним із них є етимологічний – дослідження функціону-

вання греко-латинської терміносистеми та унормування українських варіантів (Г. О. Краковецька [3]); лексики окремих підсистем медичної термінології (О. Б. Петрова [8]). Н.В. Місник досліджувала аналітичні терміни у складі клінічної медицини, структурно-граматичні особливості клінічних термінів та культуру терміновживання в українській мові [4]. Принципи унормування медичної термінології розробляли О. О. Кіцера [2]), М. П. Павловський [7]), Р. І. Стецюк [9]), А. В. Ткач [11]).

Термінологія в медичній галузі досягла кардинальних змін у порівнянні з минулими часами, проте, залишається ще багато питань для дискусій як загального плану, так і стосовно вживання окремих термінів і терміносполучень, зокрема доцільності вживання українських номінацій замість латинських або грецьких.

Термінологічний склад мови є динамічною системою, яка зазнає постійних змін шляхом поповнення новими лексичними одиницями або завдяки семантичній трансформації вже існуючої термінолексики. Основними способами збагачення є творення нових слів на основі власних мовних ресурсів, запозичення з інших мов, вторинна номінація.

За час формування української термінології медична термінологія досягла високого рівня розвитку. На зміну латинським термінам в мову вживились українські відповідники (повні або часткові – суфікси, префікси). А терміни іншомовного походження пристосувалися до особливостей мови і стали частиною термінологічної бази української мови.

Переважає більшість медичних термінів є *латинськими чи грецькими*. Як приклад наведемо деякі, що стосуються конкретно кардіології: *атрофія, бактерія, діагноз, кардіограма, кардіолог, аберантний (відхилений від норми); авальвелярний (позбавлений клапана)*.

На відміну від латинських і грецьких, українських термінів у мові медиків зустрічається значно менше. І причина зовсім не в тому, що українська мова не здатна передати реалії чи предмети, які називають грецька чи латинська мова. Тут скоріше все будується на практичності. Латино-грецька термінологічна база – це своєрідна «мова-есперанто» для медиків. Це ті універсальні поняття, які дають можливість людям розуміти одне одного незалежно від віку, статі, країни, до якої вони належать. Потрапляючи на конференцію, симпозіум або захист наукової роботи, людина в загальних рисах буде розуміти про що йдеться, навіть якщо вона зовсім не володіє мовою цієї країни. Розглядаючи таке питання, варто задуматись, а чи потрібно взагалі замінювати вже установлені медичні назви українськими варіантами. Безумовно, що частина українських слів у науковій мові повинна бути. Врешті-решт, лексичний склад мови повинен збагачуватись, змінюватись, доповнюватись у залежності від часу та обставин. І спроби науковців у створенні української медичної термінології не були марними. Прикладом такої науково-пошукової роботи є «Російсько-український медичний словничок» Олени Курило до загального вжитку увійшли такі слова, як: *гомілка, рухомий нерв, шлуночок, камера серця, ліве передсердя, праве передсердя*. Значний вплив на розвиток власне української анатомічної лексики мав словник М. А. Галина «Російсько-український медичний словник», переглянутий і остаточно впорядкований редакційною комісією під головуванням О. В. Корчак-Чепурківського (Київ, 1920 р.). Згодом у 1926 році у Празі М. А. Галин видав «Медичний латинсько-український словник». Основою його термінологічної концепції була побудова термінів на власне українському мовному матеріалі.

Однак необхідно зазначити, що при утворенні похідних термінів власне українські назви не завжди витримують конкуренцію із запозиченими іншомовними відповідниками. Звернімося до «Словника чужослів мови медика» Станіслава Владиславовича Нечасова [6]. Деякі терміни, що ми знаходимо, цілком зрозумілі і практичні у застосуванні. Зокрема такі, як: *видалення (евакуація), випадок (казус), вітамінобрак (авітаміноз), вказівка (інструкція), правило (канон), примірник (екземпляр), прогрівання (діатермія)*. Більше того, український відповідник зрозуміліший для людей, які не пов'язані з медициною, він відображає сенс явища. Наприклад: *спинний (дорсальний), спиночерепний (дорсовентральний), щеплення (інокуляція), процідження (інфільтрація), порожнина (каверна), тепломіра (калорія)*. Але переважна більшість українських термінів поступається місцем іншомовним. У деяких випадках розміром: *безвілля (абулія), дванадцяткозапал (дуоденіт), двоїстість (дуалізм), залозорозтинання (аденомотомія), зовнішньопохідний (екзогенний), кровозапрудження (інфаркт), надзахоп (екстаз), печеропрутниця (каверніт), харчоприпис (дієта)*; а в деяких практичності застосування, адже для працівників медичної науки і сфери загалом набагато зрозумілішими термінами будуть *агонія, аденоїди, аденофіброма, діафрагма, доза, донор, дули, евентрація, екзема, ніж конання, залозники, залозоволокноопух, перепно, датка, давець, прискалець, винутрення, рофія*. На те вони і запозичені слова, що б зберігати свою структуру. Безперечно, вони пристосовуються до мови, але не замінюються цілком і всі. Є терміни, до яких можна і варто добирати українські відповідники, але це далеко не всі слова. Проте, дуже часті випадки, коли запозичене слово починає існувати з українським для позначення одного поняття чи явища.

Розглянемо приклади з «Українсько-російсько-англійського словника з кардіології». Зокрема, у одній з різновидів хвороби *абсцес* бачимо сполучення запозиченого й українського слів: *абсцес легені, абсцес мигдалика, абсцес нирковий*. Те саме ми спостерігаємо у термінах: *анамнез життя, сімейний, спадковий, професійний фармакологічний*.

Дослідження української кардіологічної термінології ми почали з аналізу словників і поділу лексики на групи. Для аналізу ми обрали «Українсько-російсько-англійський словник з кардіології» І. Ф. Заремби,

Г. І. Гурської [1] та «Латино-український медичний словник» С. Нечая [5]. Вибір словників для аналізу зумовлений кількома причинами:

1) у практичній чи науковій роботі часто доводиться користуватися російською літературою; 2) у виданнях медичної літератури нерідко зустрічаються терміни англійською мовою. А вибір латино-українського словника зумовлений тим, що окрім російських і англійських відповідників необхідно посилалися на мову, в якій термін існував первинно, а згодом уже почав функціонувати в інших терміносистемах. До того ж, при поділі медичних термінів на такі групи як походження та словотвірні характеристики ми зможемо визначити ці особливості безпосередньо в мові, з якої вони походять. Для аналізу словотвірних складових нам знадобляться компоненти не лише української мови, а й латино-грецьких термінів. Більша частина медичних термінів існує в нашій мові, поєднуючи в собі особливості двох словотвірних систем (наприклад, термін *авітаміноз*: латинський префікс *a-*, що позначає нестачу чого-небудь та відсутність флексії *-is*, що є українською особливістю цього терміна).

Поділ на тематичні групи передбачає, що слова будуть розміщені відповідно до їх тематичного спрямування. Ми виокремили кілька найбільших груп і проаналізували склад словника за цим критерієм. Очевидно, поділ досить умовний, оскільки одне слово могло відноситись як до однієї групи, так і до іншої, або не відноситись до запропонованих взагалі. Серед тематичних груп ми можемо виокремити такі основні:

1) **Анатомічні терміни**. Цю групу складають такі терміни як *аберантний відхилений від норми*; *авальвулярний (позбавлений клапана)*; *анастомоз аортокоронарний і анастомоз артеріовенозний (поєднання двох порожнистих органів, поєднання артерії та вени)*; *батикардія (низьке положення серця)*; *бета-адреноблокатор*; *бета-блокатор*.

2) До групи **фізіологічних процесів** належать терміни: *активність серця плода*; *ангіотонічний (посилює тонус судин)*; *аномалія Ебштейна (вроджена вада тристулкового клапана серця)* *біопотенціал серця*; *ваодилатація*; *вазоконстрикція (артеріальна)* тощо.

3) До групи **процесів лікування** належать терміни: *алопластика*; *ангіопластика (пластична хірургія на судинах)*; *аерозольтерапія*; *аероіонотерапія*; *аеротерапія*; *амбулаторія*; *бальнеотерапія*.

4) Групу **назв хвороб** можна сформувати з таких термінів: *абсцес (аспіраційний, геморагічний, емболічний, легені, метапневмонічний, метастатичний, мигдалика, нирковий)*; *альтернація серця (порушення скоротливої функції серця)*; *амебіаз*; *амілоїдоз серця*; *вада (вроджена, клапана аорти, клапана мітрального, клапана серця, клапана тристулкового, набута, позасерцева, серця, серця вроджена серця комбінована)*;

5) Характерною особливістю української термінології є те, що частина термінів виникла в результаті **метафоричного перенесення** одного із значень смислової структури слова. Підставою для метафоричного переносу є подібність зовнішнього вигляду об'єкта номінації: *гілка, гирло, ритм, картина, тиск, вогнище, пауза, пучки, хвиля, вузол, ніжки, пазуха, стовбур, сумка, цибулина, шлуночок*. Наприклад: «Найскладніша діагностика інфарктів, ускладнених блокадою ніжки пучка Гісса». Порівняймо: *ніжка* – «одна з нижніх кінцівок дитини, пестливе від нога». Підстава для переносу – зовнішня подібність – форма ноги, ніжки дитини.

В.І. Тихоша пропонує власну класифікацію медичних термінів за тематичними групами. Окрема група позначає захворювання і об'єднує кілька семантичних сполучень, кожне з яких має спільний компонент. Наприклад, компонент «серцева хвороба» об'єднує 135 назв серцево-судинних захворювань: *ішемічна хвороба серця, серцевий біль, брадикардія, гострий інфаркт міокарда, тахікардія та ін.*[10,102]. Таку класифікацію можна застосувати до кардіологічних термінів.

Тематична група поділяється на підгрупи:

1. **Номінація за характерною ознакою захворювання**: а) за назвами об'єктивних симптомів (наприклад, на основі назви *аневризми* утворюють: *аневризма аорти, аневризма артеріовенозна*); б) за назвами патології (патоморфологічних та патофізіологічних проявів): на основі терміна *абсцес*(наповнена гноем порожнина в тканинах

тіла) утворено найменування хвороби *абсцес аспіраційний*; в) за назвами форм перебігу хвороби (наприклад, за допомогою назви ознаки «гострий») утворено терміноназви хвороб: *гострий інфаркт міокарда, гостра серцева недостатність*.

2. Терміни, утворені на основі назви об'єкта захворювання (наприклад, на ґрунті анатомічної назви серце утворено назву хвороби *амілоїдоз серця, альтернація серця*).

3. Назви хвороб утворені в результаті вторинної номінації (наприклад, медичний термін *серцевий клапан* є результатом асоціативного сприйняття хвороби і предмета, який зустрічається у побуті) або *аорта «сидяча верхи»*.

Наступна лексико-тематична група складається з термінів на позначення симптомів захворювання та синдромів, їх поєднує спільний компонент: «ознака», «характерний прояв хвороби». Сюди входять такі тематичні мікротерміногрупи, як:

1. Назви на позначення суб'єктивних симптомів захворювання: *відчуття стискання в грудях, набряк серцевий, серцевий напад, біль у серці*.

2. Назви на позначення об'єктивних симптомів із використанням морфологічних елементів об'єкта ураження: *аортектазія, ангіоспастироз, вазодепресія*.

3. Узагальнені назви симптомів хвороби: *синдром слабкості синусового вузла*.

4. Терміни на позначення узагальнених назв синдромів захворювань (з посиленням на прізвище вченого; на основі ряду ознак): *синдром Бругада, синдром Вольфа-Паркінсона-Уайта, синдром Бехчета*.

Велику тематичну групу медичних термінів становлять найменування причин захворювання, що поділяється на такі змістові підгрупи:

1. Терміни, що є назвами несприятливих впливів на організм людини (механічних, температурних та ін.), які викликають різні захворювання: *гостра інфекція, нервовий стрес, навантаження (фізичне, психічне), родова травма*.

2. Терміни, що є назвами загальних хвороб чи розладів організму, які мають вплив на окремих анатомічний орган людини чи певну систему їх, наприклад, *альтернація серця*,

3. Терміни-найменування часток, що утворюються в (на) організмі людини і спричиняють захворювання: *тромб, волокниста бляшка, наріст, бородавка, «волос»*.

Тематична група термінологічних найменувань аномалій об'єднує номінації під загальним компонентом «аномалія» (природні вади розвитку, відхилення від норми): *пролапс мітрального клапана, аплазія серця, довгий євстахієвий клапан, аритмії серця, клапанна регургітація, дилатація кореня аорти і синусів Вальсальви, анеризми міжпередсердної перегородки, первинний гіпогонадизм*.

Лексико-тематична група на означення лікарських засобів об'єднує назви ліків і є на сьогодні найбільшою кількісно і такою, що постійно поповнюється новими термінотвореннями. Група складається з термінів, що позначають: а) загальні назви лікарських препаратів: *пігулка, порошки, краплі, розчин, заспокійливий препарат*; б) конкретні назви ліків чи їх груп, що використовуються при захворюванні: *кардіомагніл, валідол, корвітол, вазокордин, метокор*; в) назви лікарських рослин та утворених від них лікарських препаратів: *народна назва ромашка: настій ромашки, екстракт ромашки; народна назва звіробії: екстракт звіробою, спиртовий настій звіробою (кропива, материнки, шавлії, м'яти перцевої тощо)*.

Тематична група – назви методів і засобів лікування – складається з термінів, які є назвами: а) узагальнених методів лікування: *кардіопластика, ангіопластика, пересадка серця*; б) механічних, штучних матеріалів, які замінюють частину або орган в цілому: *штучні серцеві клапани*.

Тематичну терміногрупу на позначення найменувань способів вивчення, дослідження діагностики захворювання того чи іншого органу (системи) складають номінації в основному іншомовного походження: *флюорографія, дактилоскопія, кардіограма, аускультация серця, розтин брюшної порожнини тощо*.

Незважаючи на те, що медична термінологія (порівняно з минулими роками) знаходиться на високому рівні, слід збагачувати і вдосконалювати її терміносистему. Ще досі видано мало ґрунтовних досліджень різних галузей медичної термінології, а з утворенням нових термінів проблемних питань стає все більше. Здійснена нами розвідка – це лише невелика частина того масиву інформації, що ще досі неопрацьована. Тому варто присвячувати більше уваги особливостям творення і функціонування медичних, в тому числі й кардіологічних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заремба І. Ф. Українсько-російсько-англійський словник з кардіології / І. Ф. Заремба, Г. І. Гурська, Б. М. Лапінський [та ін.] / [ред. В. О. Бобров, М. П. Павловський] – Львів : Світ, 1993. – 101 с.
2. Кіцера О. О. Деякі міркування з приводу української медичної термінології / О. О. Кіцера // Українська термінологія і сучасність – К. : НАН України, 1998. – С. 136–140.
3. Краковецька Г. О. Деякі проблеми унормування українських відповідників латинських медичних найменувань / Г. О. Краковецька // Українська термінологія і сучасність. – К. : НАН України, 1997. – С. 146–148.
4. Місник Н. В. Культура терміновживання у мові сучасної медицини / Н. В. Місник // Культура слова. – К., 2001. – Вип. 57–58. – С. 94–97.
5. Нечай С. В. Латино-український медичний словник / С. В. Нечай. – К. : УЛТК : Фонд ТТ, 2000. – 296 с.
6. Нечай С. В. Словник чужослів мови медика / С. В. Нечай. – К. : УЛТК : Фонд ТТ, 2000. – 98 с.
7. Павловський М. П. Про упорядкування українських термінів медичних текстів / М. П. Павловський // Українська термінологія і сучасність. – К., 2007. Вип. VII. – С. 187–190.
8. Петрова О. Б. Структурно-семантична характеристика медичної термінології та народних найменувань шкірних хвороб в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / Петрова Ольга Борисівна. – Х., 1994. – 25 с.
9. Стецюк Р. І. Українська кардіологічна термінологія (структурно-семантична характеристика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Р. І. Стецюк. – Запоріжжя, 1998. – 20 с.

10. Тихоша В. І. Структурно-семантичні особливості медичних термінів української мови [Електронний ресурс] / В. І. Тихоша // Філологічні науки [збірник наукових праць]. – Херсон., – 2003. – Вип 20. – С. 100–104.
11. Ткач А. В. Особливості термінів-комполітів у медичній термінології / А. В. Ткач // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: Рута, 2001. – Вип. 116. – С. 88–92.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Банит Д. Ю., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г.Київ

УКРАИНСКАЯ КАРДИОЛОГИЧЕСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ

В статье рассмотрены основные аспекты функционирования кардиологических терминов в украинском языке, способы их адаптации к особенностям украинского языка. Кардиологические термины распределены по тематическим группам.

Ключевые слова: термины, кардиология, украинский язык, медицинская терминология, тематические группы.

Banit D., PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

UKRAINIAN CARDIAC TERMINOLOGY

This article reviews the main aspects of cardiac terms in Ukrainian language, their adaptation to the peculiarities of the Ukrainian language. Thematic groups of cardiac terms are described.

Key words: terms, cardiology, Ukrainian, medical terminology, thematic groups.

УДК 811.111-26: 81'42

Бистров Я.В., к. філол. н., доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНЕ ВТІЛЕННЯ ФРАКТАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОНЦЕНТРИЧНИХ КІЛ У СТРУКТУРІ БІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ

У статті представлено фрактальну динаміку розвитку біографічного наративу із застосуванням моделі концентричних кіл. Самоорганізація біографічного наративу в романі Б. Елліса “Lunar Park” досягається припоєненням і дисипацією смислових елементів на нових рівнях фрактальної моделі.

Ключові слова: біографічний наратив, фрактальна модель, рекурсія, припоєнення, дисипація.

Особливість художнього постмодерністського дискурсу визначається динамікою взаємодії смислових відношень і знакових систем, разом з тим забезпечуючи зв'язок наративу з так званим “фрактальним рухом” системи. Звідси випливає, що функціонування постмодерністського художнього дискурсу забезпечується розгортанням структур фрактальної природи.

Питаннями, які пов'язані з дослідженням лінгвістичних структур фрактальної природи, а також фрактальною геометрією текстів у синергетичному вимірі художньої реальності займалися М.Ф. Алефіренко, А. Ефтехарі, Н.В. Мамонова, Л.С. Піхтовнікова, О.В. Пономаренко, С.А. Хахалова та ін. Між тим, ці дослідження відкривають перспективи для фрактального моделювання біографічного наративу на основі принципу самоподібності і рекурсивно заданих функцій його мовних структур.

Мета статті – вивчити прояви рекурсії та механізми самоінтерпретації наратора у фрактальній структурі біографічного наративу в романі сучасного американського письменника Брета Істона Елліса “Lunar Park”.

Фрактал (від лат. fractus – роздібнений, ламаний, який складається з фрагментів) – це рекурсивна самоподібна або наближено самоподібна модель, яка розпадається на фрагменти, кожен з яких є зменшеною копією цілої форми. Фрактали називають об'єкти живої і неживої природи, а також об'єкти ментального світу, які за своєю структурою демонструють самоподібність, характеризуються складним порядком (так званим “порядком з хаосу”) та нелінійною динамічною поведінкою.

Поняття самоподібності як однієї із властивостей фрактала запозичене із фрактальної геометрії ще на початку 60-х років минулого століття Б. Мандельбротом. Самоподібність виявляється особливою формою симетрії, для якої характерним є те, що фрагменти її цілісності за структурою подібні, але при цьому вони не ідентичні (ідентичність у вигляді $a=a$ може бути тільки уявною). Наприклад, листя одного дерева є подібними, але серед них не знайдеш двох ідентичних. Самоподібність – це “єдність уподібнення і розподіблення в процесі формальної і семантичної адаптації системної одиниці до дискурсивного контексту” [1, с. 223]. Відповідно, в основі фрактала лежить “не тотожність, а приблизна схожість частин і цілого у просторі і часі, що робить їх дуже зручним інструментом опису явищ, які, на перший погляд, позбавлені будь-якого порядку та регулярності” [2, с. 16].

Прості (лінійні) фрактали повністю наслідують принцип самоподібності, де будь-яка його частина є точною копією цілого. Звідси випливає, що фрактал може мати самоподібну рекурсивну структуру. В нелінійних фракталах цей принцип витриманий з меншою точністю. В рамках лінгвосинергетичної парадигми біографічний наратив як вихідна текстотвірна структура роману утворює фрактальну самоподібну структуру, яка накладається на основний текст цілого твору, де окремі події переходять до розряду циклічно повторюваних подій. Згодом рекурсія в структурі біографічного наративу, де систематизовано знання та досвід людини, трансформується в модель, яка забезпечує самоорганізацію цілого твору. В цьому випадку біографічний наратив виступає структуротвірним фактором, що визначає встановлення архітекстуальних відношень фрактальної подібності.

Самоорганізація у нашому випадку означає перехід відкритої дискретної і нелінійної системи наративу від менш складних форм організації до більш складних за рахунок внутрішніх зв'язків між елементами системи. Такий розвиток наративу породжує нові впорядковані структури, які, набуваючи функціональних властивостей емерджентного характеру, надають системі цілісності, однак не є окремими елементами поза системою.

Припускаємо, що в художньому дискурсі постмодернізму впорядкування нескінченного числа самоподібних фрагментів відбувається у зв'язку з моделями фрактальної самоорганізації. Типологію моделей фрактальної самоорганізації тексту представлено російською дослідницею Н.С. Олизько у вигляді концентричних кіл, спіралі, ризоми чи дерева. За Н.С. Олизько, фрактали – це “самоподібні інваріанти, в яких будь-яка частина – найменша копія цілого” [4, с. 66]. Саме ці моделі можуть бути покладені в основу аналізу постмодерністських текстів з використанням методу зіставно-фрактального аналізу.

У цій статті за основу взято фрактальну модель концентричних кіл, де тенденція симетрії забезпечує рух по колу, асиметрія ж зумовлює поступовий рух, створюючи ілюзію спіралі. Модель “вкладених” одна в іншу ієрархічних сутностей ілюструє багаторівневу структуру біографічного наративу, в рамках якого різні події виступають для інших як зовнішньою, так і внутрішньою оболонкою. Сприйняття наративу у вигляді кола допомагає розпізнавати ітеративні структури, і спостерігати процес взаємодії автора як учасника подій, текст і читача як єдине ціле.

В рамках такого підходу фрактальний аналіз біографічного наративу передбачає у першу чергу виокремлення смислового рівня інтерпретації повторюваної оповіді про предмети, явища чи персонажі і структурного рівня, відповідно до якого інтерпретуються тотожні тексти на будь-якому етапі ітерації.

Фрактальна модель “концентричні кола” символізує різні рівні прояву сутності явища. Самоорганізація біографічного наративу в романі Брета Істона Елліса “Lunar Park” у формі концентричних кіл являє собою прирощення (augmentation) і дисипацію (dissipation) смислових елементів, які організовані за хвилеподібним принципом у напрямку від ядра (смислового атратора) моделі до периферії (пограничної області) з поступовою модифікацією ядерного значення у всіх можливих напрямках (смыслах).

Реалізація моделі концентричних кіл здійснюється при створенні образу головного героя Брета, в якому відображені риси реального Брета Істона Елліса, що реконструюються через алюзії, цитації та ітерації у вигляді рефракцій та інших вимірів свого “я”: 20-річного Брета; Роберта, батька Брета; Роберта, вигаданого сина Брета, названого на честь батька; Віктора з роману “Glomorama”; Клейтона з роману “Less Than Zero”; і нарешті, Крістіана Бейля, який зіграв роль Патріка Бейтмена в екранізації роману Елліса “American Psycho”.

Процес самоінтерпретації відбувається на базі прономінальної референції (особового займенника “I”) для зображення правдивості пережитого досвіду в межах біографічного наративу за принципом фрактальної подібності концентричних рівнів з одного боку, а з іншого – з метою інтерпретації досвіду автором (як прояв тієї чи іншої якості в новому оточенні). Отже, у біографічному наративі відбувається процес

послідовного перенесення характеристик фікціональної особистості Брета шляхом переплетення фікціональних і реальних фактів із життя протагоніста. Кожне вкладе-не коло моделі у вигляді фрагментарних образів (*crumbling images*) ключових персо-нажів з попередніх романів Брета стає проявом тих чи інших якостей реального Брета Елліса у новому оточенні.

В ядерній частині концентричних кіл моделі знаходиться когнітивний простір особистості – емоційний стан фікціонального наратора Брета Істона Елліса. Ядро фрактальної моделі концентричних кіл характеризується “найвищим ступенем ін-формаційного стискання системи” [2, с. 18].

В ході дослідження різних частин особистого і творчого життя головного героя біографічного наративу експлікуються 7 концентричних рівнів моделі.

1. “Метафора ідентичності” (a metaphor of self) (за Дж. Олні). У своїй праці Дж. Олні “Metaphors of Self” наголошує на відображенні метафоризованої уяви на-ратора (metaphorizing imagination) у його спробі представити самого себе як “всюди-сущої, неминуче вигаданої особи, яка за власним бажанням може стати своїм дзер-кальним відображенням” [8, с. 4], особливо коли йдеться про отождолення самого себе з героєм екранізації роману Патриком Бейтменом з використанням рекурсивних структур: I was “transgressive” [9, с. 160]; Now it all came rushing back, I found myself in Patrick Bateman’s shoes. Patrick Bateman was a notoriously unreliable narrator, I felt like an unreliable narrator [9, с. 161]. Засоби вербалізації *transgressive, rushing back, in one’s shoes, like an unreliable narrator* вибудовують смисловий зв’язок цього концентрично-го рівня із ядром фрактальних кіл.

2. Алюзивні імена героїв, які виступають найближчим лексичним оточенням у відношенні одне до одного (ім’я Bret Easton Ellis у романі відповідає Bret Easton Ellis в дійсності). Назвавши сина Robby (демінутив від Robert), відбувається замикання концентричних кіл минулим і майбутнім, а також фактом і фікцією через багаторазові ітерації епізодів з батьком і сином. Нарешті, вже в реальному житті Брет вимовляє: I was my father *now*. Robby was *now* me [9, с. 210]. Іграшковий птах Тербі, якого Брет купив на день народження своєї пасербиці Сари, стає дзеркальним відображенням образу самого себе (рекурсивна ситуація): I noticed a word spelled in capital letters: TERBY.

Below this, the word spelled *backward*: YBRET.

Why, Bret? [9, с. 344].

На кожному із подальших концентричних рівнів – елементів образу Елліса – від-бувається самоподібне відтворення якостей алюзивного імені персонажа з прирощен-ням смислових елементів. Лексичні повтори прислівників часу і місця *now, backward* виводять наратив на новий концентричний рівень, демонструючи принцип фракталь-ної самоподібності концентричних кіл.

3. Елементи зовнішньої схожості. У телефонній розмові з приятелем Пітом Брет дізнається про свою схожість на студента-невдаха Клейтона з роману “Less Than Zero”. Неодноразові запитання письменника, на кшталт, What did he look like?, врешті-решт змушують співрозмовника висловити своє припущення: “Well, he looked like you if you were a little younger” [9, с. 282].

За аналогією актор Крістіан Бейль, який зіграв роль Патріка Бейтмена в екранізації роману “American Psycho”, схожий на Брета: “But he also looked like you,” Aimee said. “Give or take twenty years.” [9, с. 109]. Саме вербалізатор подібності *look like* як елемент смислового прирошення демонструє фрактальну самоподібність моделі, вводячи її на новий концентричний рівень.

4. Рекурсивні ситуації, з якими зіштовхується герой, вербалізуються в самоподібних фрагментах, подіях і спогадах. Автор поєднує справжні події життя героя, а також факт смерті батька в 1992 році з фікціональними фактами, коли Джейн повертається в його життя, вагітніє і вони разом із сином Робертом і пасербицею Сарою переїжджають жити за місто. Незважаючи на те, що ця частина роману немає нічого спільного з біографічним наративом, у кінці роману автор намагається в пам’яті “відновити” свої стосунки з покійним батьком (прийом рекурсії) і визнати батькові помилки, однак яких сам не може уникнути. Спогади про минуле постійно перериваються думками про теперішнє (рекурсія думок), які, у вигляді своєрідних самонашіптувань головного героя та підсвідомих багаторазових повторень імені батька (ітеративних структур) з якоїсь порожнечі вибудовують живий образ: [...] an entire grid was forming and it became coherent, with a specific meaning, and finally emerging from the void was the image of my father: his face was white, and his eyes were closed in repose, and his mouth was just a line that soon opened up, screaming [9, с. 224].

Історія Елліса і його сина Роберта у романі допомагають авторові проникнути крізь непрості стосунки зі своїм батьком. Сокровенні емоційні спогади про батька повертаються до нього (прийом рекурсії) у формі відео, листів, пісень, привидів і страшних іграшок спогадами прощення і примирення. Більше того, учасник подій і наратор усвідомлює неминучість спогадів про минулі стосунки з батьком, які порівнюються з птахом, що кружляє над головою: There was a crow hidden somewhere in the barren trees behind me and I could hear the flapping of wings [9, с. 225]. Однак ці спогади виявляються в зовсім іншій площині, в іншому світі: I didn’t want to think about but this was what happened when you didn’t want to visit and confront the past: the past starts visiting and confronting you. My father was following me... He [his father] had been erased from everything. But now he was back, and I understood that there was another world underneath the one we lived in. There was something beneath the surface of things [9, с. 226].

З одного боку, перед нами біографічна оповідь про Елліса і його покійного батька, який жорстоко ставився до сім’ї, а з іншого – це оповідь про вигаданого персонажа Елліса і його сина Роберта. В рекурсивних ситуаціях, наприклад, віддзеркалюються невдача Брета як батька у романі і невдача реального батька у стосунках з Бретом. Більше того, голос привида в романі викриває справжню причину створення роману “Lunar Park” – дитячий страх як емоційну травму (вербалізатори подібності *look like, identical: Why did you write the story?* Because I was so scared all the time. *What were you so scared of?* My father? *What did the monster in the story look like, Bret?* It was identical to what I had imagined at twelve [9, с. 324-325] (курсив в оригіналі).

Брет цілком уподібнюється батькові і усвідомлює, чого він навчився від нього у житті: ...I realized the one thing I was learning from my father now: how lonely people

make a life. But I also realized *what I hadn't learned from him*: that a family – if you allowed it – give you joy, which in turn gives you hope. What we both failed to understand was that we shared the same heart [9, с. 395]. Сислове прирошення моделі проявляється у зображенні стосунків між Робі і Бретом, які еквівалентні (самоподібні) стосункам Брета і його батька Роберта (I was learning from my father now), а відсутність такої подібності досягається певною смисловою дисипацією з використанням заперечної конструкції (I hadn't learned from him).

5. Гіперболізація іміджу. У першій частині роману вкрай важко встановити межу між правдивим автобіографічним викладом фактів творчого життя і нового життя Брета за межами міста із використанням художніх деталей через перебільшення і протсто вигадування подій.

Так, у вступній главі роману автор має намір розповісти про життя і письменницьку кар'єру однойменного фікціонального автора і головного персонажа Брета Істона Елліса. Спочатку Елліс пробігає очима всю свою творчу спадщину, включаючи “Lunar Park”, цитує різного роду рецензії на них та газетні повідомлення про свій публічний імідж. Смісловим прирошенням слід вважати гіперболізований успіх Елліса як письменника-постмодерніста, що знаходить відображення у розповіді про своє розгульне життя. Елліс навіть доходить до заяв про те, що влітку 1986 року обідав у Білому Домі із синами Джорджа Буша, які, начебто, були поціновувачами його мистецтва: *My life was an unfolding parade made all the more magical by the constant materialization of cocaine...* [9, с. 12].

6) самопародійне маскування персонажа. Застосовуючи методикку самопародії (самоподібність), автор демонструє своєрідну гру з образом своєї знаменитості. Така самоінтерпретація особистості не тільки утворює повний цикл фрактальної моделі, але й забезпечує об'єктивність зображення подій та їх відповідності теперішньому стану справ як одного із концентричних рівнів моделі.

Наприклад, одним із “надбань” громадськості стала сумнівна сексуальна орієнтація Брета: *I wasn't straight, I wasn't gay, I wasn't bi, I didn't know what I was*. But it was all my fault, and I enjoyed the fact that people were actually interested in who I was sleeping with. I was a mystery, an enigma, and that was what mattered – *that's what sold books, that's made me more famous*. Propaganda designated to enhance the already very chic image of author as handsome young playboy [9, с. 24]. Своєрідне маскування головного героя проявляється через подвійний смисловий фрактальний рух: з одного боку, відбувається максимальне віддалення від центру фрактальної моделі (дисипація смислів) шляхом уживання заперечних конструкцій з референтним “I”, а з іншого – таємничий образ героя насправді підкріплюється його письменницькою діяльністю і суспільною думкою, що свідчить про смислове прирошення на новому концентричному рівні моделі.

7) рекурсивна проекція уяви на дійсність. Пам'ять стає єдиним засобом, який з'єднує минуле і теперішнє, або усвідомленням смислу теперішнього “я” крізь призму “я” минулого. Брет уві сні бачить свого сина Робі, який бере його за руку на весіллі в Нешвіллі: *Robby's forward motion was carrying me with him, just as I had dreamt the same hand of my father's when I had guided him [...] to show him the same*

lizard Robby had tried to show me [9, с. 194]. Вербалізаторами смислового прирошення моделі виступають *just as, the same hand, the same lizard* і вживання минулого часу дієслова Past Perfect.

Саме емоційна травма і травмована психіка Брета через стосунки з батьком інспірувала появу біографічного нарративу і спонукала до самоінтерпретації життєвої історії особистості. К. Карут визначає поняття емоційної травми як “відповідь на неочікувану чи жорстоку подію чи події, які часто не усвідомлюються в період, коли вони відбуваються, але повертаються пізніше у вигляді спогадів про минуле, кошмарах чи інших повторюваних явищах” [7, с. 89]. Така подія чи події, які відірвані від реальності, у першу чергу під впливом наркотиків та алкоголю, інтегруються в біографічну оповідь Брета, безперечно реактивуючи і поглиблюючи болючий (traumatic) досвід наратора.

Події-сенси розпливаються і розходяться векторами від заданої точки: “подібне, раптом, здається іншим, а інше, змінюючи вектор, починає нагадувати подібне” [5]. Розповіді Елліса про кар’єру, приватні школи, невдалі шлюби, відданих прихильників відомої особистості, всі вони постають як інтертексти роману: зображені самоподібні (self-similar) і спотворені (distorted) версії дійсності і самого себе забезпечують смислове прирошення і дисипацію фрактальної моделі біографічного нарративу.

Отже, в романі світ зображено “ані цілком реалістично, ані цілком вигадано, але завжди шляхом поєднання цих двох елементів, однак самоподібна перебудова (caricatured version) самого себе свідчить про неможливість реалістичного зображення особистості” [6, с. 507]. Фрактальна динаміка розвитку біографічного нарративу за моделлю концентричних кіл отримує свою реалізацію в дослідженні образу головного героя, за допомогою якого відтворюються і модифікуються риси інших персонажів. Виокремлені 7 рівнів концентричних кіл підтримуються головним чином рекурсивними структурами, а послідовність концентричних вкладень фрактальної моделі забезпечується самоподібним відтворенням елементів ядра біографічного нарративу з одночасним прирошенням і дисипацією смислових елементів на нових концентричних рівнях. Динаміка функціонування біографічного нарративу може бути реконструйована в рамках цілого твору чи окремих його частин.

Перспективою подальших досліджень у частині моделювання нарративу може слугувати транслітерація фрактальної самоподібності на механізми творення фрактальних метафор у біографічних нарративах інших письменників-постмодерністів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике / В.Г. Борботько. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.
2. Бронник Л.В. О фрактальном самоподобии в языке / Лариса Васильевна Бронник // Известия Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. Филол. науки. – 2009. – № 10 (44). – С. 15–19.
3. Зайченко С.С. Семиотико-синергетическая интерпретация особенностей организации художественного кинодискурса (на материале англоязычных художественных фильмов исторического жанра) : автореф. дис. ... уч. ст. канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка / Светлана Сергеевна Зайченко. – Челябинск, 2013. – 23 с.

4. Олизько Н.С. Синергетические механизмы реализации интердискурсивных отношений / Наталья Сергеевна Олизько // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2010. – № 1. – С. 66–73.
5. Фоменко Е.Г. От гномности до ризомности : эволюция эпифанической модели Джеймса Джойса / Елена Геньевна Фоменко // Язык и культура [Электронный ресурс]. – 2013. – № 15. – Режим доступа : <http://www.ff.unipo.sk/jak/rus/>
6. Baker T. The (Neuro)–Aesthetics of Caricature : Representations of Reality in Bret Easton Ellis’s *Lunar Park* / Timothy C. Baker // Poetics Today. – 2009. – Vol. 30. – No.3. – P. 471–515.
7. Caruth C. Traumatic awakenings / Cathy Caruth // Performance and Performativity ; Parker Andrew & Kosofsky Sedgwick Eve (eds.). – New York : Routledge, 2010. – P. 89–108.
8. Olney J. Metaphors of Self : The Meaning of Autobiography / James Olney. – Princeton: Princeton University Press, 1972. – 312 p.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Ellis B.E. *Lunar Park* / Bret Easton Ellis. – New York : Vintage Contemporaries, 2006. – 400 p.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Быстров Я.В., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ им. Т.Шевченко, г.Киев

ЯЗЫКОВОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ФРАКТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ КОНЦЕНТРИЧЕСКИХ ОКРУЖНОСТЕЙ В СТРУКТУРЕ БИОГРАФИЧЕСКОГО НАРРАТИВА

В статье представлена фрактальная динамика биографического нарратива, основанная на модели «концентрических окружностей». Самоорганизация биографического нарратива в романе Б. Эллиса “Lunar Park” достигается путем приращения и диссипации смысловых элементов на новых уровнях фрактальной модели.

Ключевые слова: биографический нарратив, фрактальная модель, рекурсия, приращение, диссипация.

Bystrov Ya., Cand.Phil.Sci, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGUAGE MANIFESTATION OF FRACTAL MODEL “CONCENTRIC CIRCLE” IN THE STRUCTURE OF BIOGRAPHICAL NARRATIVE

The article deals with fractal dynamics of biographical narrative based on concentric circles. Self-organization in biographical narrative in the novel “Lunar Park” is accomplished by using augmentation and dissipation of meaningful elements as new levels of the model.

Key words: biographical narrative, fractal model, self-similar structure, concentric circles, recursion, augmentation, dissipation.

КОНСОЦІАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

У статті йдеться про вивчення додаткових смислів за допомогою контекстно-логічного аналізу. На текстовому рівні ці смисли проявляються у вигляді консоціацій – слів, що не належать до одного тематичного поля, однак мають спільні семи та систематично з'являються неподалік одне від одного у тексті. Особливе значення це має для розгортання поетичного тексту.

Ключові слова: консоціація, поетична картина світу, асоціація, семантична про-
содія, семантична преференція, конотація.

Нерідко читаючи твори художньої літератури, особливо поетичні тексти, можна зробити приголомшливе спостереження, що, буває, якесь слово з'являється не саме по собі, а у супроводі певного, часто одного й того ж слова (або цілої низки слів), які, здавалося б, не мають між собою очевидного зв'язку. Так, Г.Шпербер ще на зламі позаминулого століття помітив, що у В. фон Ешенбаха за словом "серце" дуже часто, в незначному віддаленні, з'явиться слово «око», а нерідко і слово «сльоза». Із такого спостереження він зробив висновок, що "уявлення про одне з цих слів входить до уявлення про інше і навпаки (zum Nebensinn von «herze» gehört die Beziehung zur Vorstellung «Auge»)". Отже кожне з цих слів містить, так би мовити, посилання на інше. І хоча для самого Г.Шпербера найважливішим результатом такого відкриття була можливість встановлення точної дати написання того чи іншого літературного твору (тобто така закономірність типова для цілого покоління мовців), він припускав, що це явище може бути також дистинктивною ознакою ідіостилю, притаманною окремому письменникові.

Далі він продовжує, що, оскільки разом із названою парою ("серце"–"око") подекуди з'являється слово «сльоза», яке ніби сполучає ці дві лексеми, можна дійти висновку, що воно вказує на особливий емоційний відтінок, притаманний обом словам, а саме на болісні та тужні переживання.

Таким чином, як ми б могли сказати сьогодні, Г.Шпербер вказує на спільну сему, що входить до значення обох цих слів, яка і є передумовою того, що слова "серце" та "око" вживаються поруч. Тобто, користуючись термінологією Г.Шпербера, який, в свою чергу, посилався на скандинавського вченого А.Нореена [8], ці слова *консоційовані* [12, 6]. На перший погляд цей семантичний відтінок неочевидний для мовця, він лежить на рівні не завжди усвідомлюваного «мовного чуття», однак, якщо звернути на нього увагу, він стає очевидним. Отже, можна сказати, що консоціація – це такий різновид семантичного зв'язку між словами, коли два слова, які не належать до одного тематичного поля і не є загальноприйнято асоційованими, набувають спільної семи, що стає підґрунтям для їхнього вжитку в одному тексті.

У радянському мовознавстві теорія консоціацій була далі розвинута А.Я.Шайкевичем і перетворилася на теорію семантичних полів. Йому ж належить авторство розробки

статистичної процедури виділення семантичних полів у тексті [1, 23]. А.Я.Шайкевич показав, що, чим ближчі слова у тексті, тим тісніше вони пов'язані за смыслом [3]. На українських теренах цю теорію активно розвивав В.Левицький. Він зазначив, що використання супровідних слів може виявитися важливим допоміжним засобом для експлікації концептів у дослідженнях з когнітивної лінгвістики [1, 262]. Однак слід зазначити, що В.Левицький і його послідовники часто вживають слово “консоціація” у сенсі, який не повністю збігається з тим, у якому вживав його Шпербер: у даному випадку учений ближчий до сучасного поняття “колокації” у тому значенні, в якому воно вживається сучасними корпусними лінгвістами, а саме у значенні слова, що знаходиться у безпосередній близькості до головного слова. Ми ж вживатимемо термін консолідація у вихідному значенні, запровадженому Шпербером, тобто для нас слова будуть консолідовані навіть у тому випадку, коли між ними вжито до 15 слів. Таке зауваження важливе у першу чергу з огляду на специфіку матеріалу нашого дослідження.

Неочевидним “додатковим смыслом” слова зацікавилися на початку нашого століття американські вчені Дж.Сінклер та М.Стаббс, а пізніше Б.Лоув і А.Партигтон, адепти зовсім іншої наукової школи. Вони помітили, що існують окремі моделі, за якими будуються колокації, і введення нового слова до такої структури передбачає набуття ним відтінку значення, яке перейшло цій моделі разом із опорним членом колокації “у спадок” від попереднього (і зараз уже відсутнього) члена. Цей “привид” слова, що впливає на відтінок значення синтаксичної структури і на вибір другого члена колокації, вони назвали “семантичною просодією”. У такий спосіб, вважають дослідники, виражається оціночне ставлення мовця до сказаного. Зчитування цього додаткового значення відбувається на рівні “мовного чуття”. Дехто розрізняв “семантичну преференцію”, яка діє в рамках однієї лише моделі колокацій, та “семантичну просодію”, що здатна впливати на більші текстові відрізки [9, 151]. Деякі вчені, зокрема А.Партигтон [9] [10], С.Ханстон [4] та М.Стаббс [13], [14]) вважають, що відтінок смыслу, що привноситься семантичною просодією, є суто конотативним. Б.Лоув же більш схильний вважати, що чинники, які конституують конотацію, доволі інші та менш обов'язкові, аніж ті, що лежать в основі семантичної просодії [5].

По суті, йдеться про два підходи до одного завдання: виявити слід від слова, яке воно залишає по собі, якщо регулярно вживається у певній структурі. Перший спосіб – суто семантичний, другий – скоріше, синтактико-семантичний.

Ми хотіли б спробувати поєднати ці два підходи, відшукати та дослідити консолідовані слова у творах Р.М.Рільке, оскільки значення такого явища для поетичного тексту важко переоцінити. Це дозволяє отримати глибше уявлення про мову, якою писав автор. Такий аналіз дає можливість дослідити більш глибокі семантичні зв'язки у тексті, аніж ті, що проявлені експліцитно. Дослідження імпліцитних смислів надає доступ до поетичної картини світу (ПКС) автора, розкриває глибинні закономірності його ідіостилю, що має велике значення не лише при дослідженні його творчості, але й при перекладі. На останньому ми й хотіли б особливо докладно зупинитися у даній статті.

Неважко помітити, що в основі виникнення консолідації лежить, безперечно, асоціативний зв'язок. Найявніше спільної семи суголосить одній із теорій про виникнення асоціацій [7, 54]. Однак зазвичай дослідження асоціацій обмежується тими пара-

ми слів, які можна отримати в результаті асоціативного експерименту, тобто йдеться лише про найперший асоціат (який відрізняється від слова-стимулу мінімальною кількістю дистинктивних семантичних та граматико-синтаксичних характеристик) [7, 54]. У випадку із консоціаціями на появу іншого слова впливатиме контекст і парне слово до слова-стимулу зовсім необов'язково буде найпершим асоціатом. Однак його постійність зафіксована частотністю вживання – а отже, не підлягає сумніву.

Консоціації зовсім не обов'язково має належати до однієї зі словом-стимулом частини мови. Слово-стимул може мати одночасно кілька консоціацій, які вживаються в тексті разом або окремо, а також можуть впливати на ймовірність появи інших консоціацій в одному уривку тексту.

Консоціація – поняття досі мало досліджене у науковій літературі, однак гнучке й багатогранне, тому ми вважаємо доречним спробувати виділити її різновиди.

На нашу думку, можна виділити такі типи консоціацій за ступенем їх поширеності.

1. Загальномовні консоціації, які властиві мовленню більшості носіїв мови чи її різновиду. До них можна віднести консоціації, що виникли із колокацій, із кліше та подібних структур;
2. Консоціації, характерні для певного дискурсу (політичного, комп'ютерного, медійного тощо). Найімовірніше, вони виникли через сумісний вжиток і стали чимось на кшталт «розчиненого у тексті кліше»;
3. Індивідуальні консоціації, які заглиблені у безпосередню картину світу особистості і (у випадку з поетом чи письменником) є безпосереднім відображенням його ПКС.

Якщо ж говорити про переклад консоціацій, то часом буває так, що, попри системність їх ужитку, вони не відстежуються перекладачем, і, відповідно, зникають при перекладі. Річ у тім, що, у випадку із індивідуальними консоціаціями (та й загальномовними), їхній зв'язок може залишатися на рівні “мовного чуття”, “мовної інтуїції”, і зовсім необов'язково зчитується на свідомому рівні. Однак якщо подивитися на статистичний аналіз тексту, то стає помітним, що найчастотніші слова утворюють кластери, далекі від тематичних за своєю природою, які, однак, повторюються із вірша у вірш, а отже вони важливі для автора і відображають його ПКС.

Ми наводимо спробу класифікації консоціацій, яка бере до уваги тексти обома мовами, і розподіляємо їх на три групи, залежно від того, яке слово слугувало стимулом для появи у тексті його консоціата.

1. Одномовна консоціація (консоціація, чий член присутній тільки у тексті або оригіналу, або перекладу)
2. Міжмовна консоціація (слово-стимул належить до мови вихідного тексту, його пара з'являється у перекладі). Великою мірою це є принципом художнього перекладу, оскільки не часто у перекладі зустрічається стовідсотковий відповідник того слова, що присутнє в оригіналі, так само не завжди вживається синонім.
3. Ускладнена міжмовна консоціація (слово-стимул належить до мови вихідного тексту, однак його відповідник отримує нову консоціацію, притаманну мові перекладу).

За браком місця ми не зупинятимемося докладно на виділенні консоціацій в оригінальних текстах Р.М.Рільке. Це буде зроблено у наступних публікаціях. Ми лише вкажемо, що до важливих консоціатів слова "Бог", яке, до речі, є центральним у творчості Р.М.Рільке, тому саме від нього ми відштовхуємося при аналізі, належать слова *темрява* та *темний* (Dunkelheit, dunkel), *серце* (Herz), *рука* (Hand), *час* (Zeit), *земля* (Erde), *вітер* (Wind), *життя* (Leben), *смерть* (Tod), *плід* (Frucht), *звук* (Ton), *річ* (Ding), *ніч* (Nacht), *око* (Auge), *теплий* (warm), *дерево* (Baum), *гілка* (Ast, Zweig), *стиглий, зрілий* (reif) тощо.

Для ілюстрації значущості такого зв'язку, процитуємо уривок із Шостої Дуїнянської елегії: *...Dort fänden ihn wenige. Aber, / das uns finster verschweigt, das plötzlich begeisterte Schicksal / singt ihn hinein in den Sturm seiner aufrauschenden Welt. / Hör ich doch keinen wie ihn. Auf einmal durchgeht mich / mit der strömenden Luft sein verdunkelter Ton* [11, 704].

Цікаво те, що, виходячи із наявності консоціацій, при прочитанні можна "відновити" пов'язане з ними імпліковане слово. Скажімо, в цьому уривку містяться одразу п'ять консоціацій слова "Бог", а саме, *темний* (finster та verdunkelt), *мовчання* (замовчувати – verschweigen), *вітер* (strömende Luft) і *звук* (Ton). Можна зробити висновок, що слово "Бог" – тут також імпліцитно присутнє, і саме до нього звернений монолог поета. Слід сказати, що це слово також вжите у вірші, однак воно розміщене на значній відстані від цитованого уривку (12 рядків, різні строфи). Це свідчить про те, що метод виділення консоціацій дозволяє використовувати для аналізу вужчий контекст.

Ми вважаємо, що, так само консоціацію можна застосовувати при аналізі перекладів; оскільки, як вже було сказано, вони є однією зі стрижневих складових ПКС автора і великою мірою конституують та транслують її, вони стають вузлами його картини світу, кісткою його основних метафоричних образів. Отже, типово авторські консоціації не варто опускати при перекладі, або замінювати довільним чином, хай якими несподіваними (і, здавалося б, необов'язковими) вони б не були. Наприклад, у ґрунтовному виданні віршів Р.М.Рільке "Темні плачі", знаходимо кілька випадків, де випускається слово "dunkel" при перекладі: und sehn einander dunkel an – очима в очі впершись навзаємно [2, 146–147] (М.Бажан); aber im dunklen Intervall versöhnen / sich beide zitternd. / Und das Lied bleibt schön – та тиха пауза їх поєднає / в тремтінні. / Її пісня чарів не втрачає [2, 154–155] (М.Борецький). На нашу думку, така трансформація доволі сумнівна, оскільки вона знімає сакральність звучання, не зберігаючи зв'язок зі словом "Бог".

Ще одним випадком "загубленої" семи "темрява" ми вважаємо систематичний переклад словом "зоря" чи "зоріти" слова "dämmern", яке німецькою мовою має більш "темне" звучання, боно ближче до українського "сутеніти", де виразна сема "темрява", чого не можна сказати про вжитий перекладачами відповідник: Du Dämmernde – ти є зоря (О.Жупанський) [2, 140–141]; Erst wenn es dunkelt, lassen wir dich los / und deine kommenden Konturen dämmern. – Аж як смеркає, ти встаєш в світі: / зоріють обриси твоєї майбутні (Б.Кравців) [2, 160–161].

Надзвичайно цікавий з точки зору дослідження консоціацій переклад В.Стуса вірша "Ich habe viele Brüder in Soutanen":

Doch wie ich mich auch in mich selber neige:
Mein Gott ist dunkel und wie ein Gewebe
von hundert Wurzeln, welche schweigsam trinken.
Nur, dass ich mich aus seiner Wärme hebe,
mehr weiß ich nicht, weil alle meine Zweige
tief unten ruhn und nur im Winde winken.
Мій – темний бог, сотворений із плоті
корінь, що вік мовчазно соки п'ють.
Його тепло я відчуваю з кров'ю,
бо всі мої гулки од надір брості,
спокійні глибом, кроною гудуть [2, 138–139].

З одного боку, більшість консоціацій слова "Бог", присутні в оригіналі, перекладені: Wurzeln – корінь, Wärme – тепло, Zweige – брості; слово Wind збережене імпліцитно, слово "кров", яке у даному випадку відсутнє в оригіналі, цілком відповідає консоціативній структурі слова "Бог" у Р.М.Рільке, і В.Стус (автор цього перекладу, добре знайомий з поезією Рільке) включив це слово до перекладу. Однак, він же ввів до цього вірша очевидну консоціацію "плоть", що виникла з колокації "плоть і кров" (притаманної також і німецькій мові, Fleisch und Blut), і яка *цілком відсутня* у Рільке. Більше того, слово "плоть" – Fleisch зустрічається у цілому корпусі текстів Рільке лише один раз, в той час як слово "кров" (Blut) або його деривати – 57 разів. Отже цей випадок є прикладом міжмовної консоціації, де звична перекладачеві колокація очевидно мала вплив на результат перекладу.

Наостанок хотілося б вказати на ще один спосіб використання теорії консоціації при лексико-семантичному, стилістичному чи літературознавчому аналізі тексту. Оскільки часта і послідовна поява консоційованих слів у текстах свідчить про їхню велику семантичну близькість, то однакові консоціати до різних ключових слів у рамках одного тексту (або сукупності текстів, що належать одному автору, або навіть однієї епохи за умови повторюваності цієї ознаки) може свідчити про певну семантичну близькість цих ключових слів. Так, у поезії Р.М.Рільке комплекс слів, що вживаються з ключовим словом "Бог" (у більш християнському його сенсі) майже у повному складі переходять до тих віршів, де ключовим стає або "Будда", або "Аполлон", що дозволяє щонайменше зробити припущення, що всі ці слова для Рільке мають схоже символіко-конотативне наповнення. Це незвично для, скажімо, читача, вихованого у руслі християнських традицій. Однак таке твердження ще потребує додаткової розробки та ґрунтовнішого статистичного підкріплення, результати якого будуть представлені у наступних публікаціях.

Отже, нами зроблено спробу продемонструвати двосторонній зв'язок між імплікованими смислами та поетичною формою. Це дослідження почалося ще наприкінці ХІХ ст., однак, на нашу думку, все ще недостатньо розроблене. Продуктування тексту залежить дуже великою мірою від семантичних та синтаксичних зв'язків, у яких перебуває слово, і ці зв'язки не можна зводити лише до тематичних груп або усталених структур. Дослідження консоціацій може стати потужним інструментом аналізу імплі-

лікованої інформації і надати доступ до ПКС автора, до глибинних закономірностей його ідіостилу. Аналіз взаємозв'язку форми і змісту з таких позицій, на нашу думку, – перспективний напрям досліджень, який може стати у нагоді в багатьох галузях лінгвістики: когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, стилістики, криміналістичної лінгвістики, корпусної лінгвістики, а також літературознавства та перекладознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левицкий В.В.. Семасиология / Виктор Васильевич Левицкий. — Винница: Нова книга, 2006. — 512 с.
2. Рільке Райнер Марія. Темні плачі: Поетичні твори у двох томах. Т.1 / Райнер Марія Рільке. Упоряд., примітки Б.Щавурський. — Нім. мовою з паралельним українським перекладом. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2007. — 496 с.
3. Шайкевич А. Я.. Распределение слов в тексте и выделение семантических полей. / Анатолий Янович Шайкевич // Иностранные языки в высшей школе. — Москва: Росвузиздат, 1963. — с. 14-26.
4. Hunston Susan. Corpora in applied linguistics / Susan Hunston . — Cambridge: University Press, 2002. — 241 p.
5. Louw Bill. Contextual prosodic theory: Bringing semantic prosodies to life / Bill Louw // Words in Context. A tribute to John Sinclair on his Retirement. — Birmingham: University of Birmingham, Cédérom, 2000. — p. 49-94.
6. Xiao Richard. Corpus-based language studies: An advanced resource book / Xiao Richard and Yukio Tono. — Taylor & Francis, 2006 . — 286 p.
7. McNeill David. A study of word association / David McNeill // Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. — 1966.
8. Noreen Adolf. Altnordische Grammatik / Adolf Noreen. — M. Niemeyer Verlag, 1903.
9. Partington Alan. «Utterly content in each other's company» Semantic prosody and semantic preference / Alan Partington // International Journal of Corpus Linguistics. — 2004.
10. Partington Alan. Patterns and meanings: Using corpora for English language research and teaching / Alan Partington. — John Benjamins Publishing, 1998.
11. Rilke Rainer Maria. Die Gedichte / Rainer Maria Rilke. — Frankfurt am Main und Leipzig: Insel Verlag, 2006. — 896 S.
12. Sperber Hans. Einführung in die Bedeutungslehre / Hans Sperber. — 3. Aufl. . — Bonn: Ferd. Dümmlers Verlag, 1965. — 96 S.
13. Stubbs Michael. Collocations and cultural connotations of common words / Michael Stubbs // Linguistics and Education. — 1995.
14. Stubbs Michael. Text and corpus analysis: Computer-assisted studies of language and culture / Michael Stubbs. — Oxford: Blackwell, 1996. — 267 p.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2014 р.

КОНСОЦИАЦИЯ КАК ФАКТОР ВЛИЯНИЯ НА ОРГАНИЗАЦИЮ ПОЭТИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Статья посвящена проблеме изучения дополнительных смыслов с помощью контекстно-логического анализа. На уровне текста эти смыслы проявляются через консоциации – слова, которые не принадлежат к одному тематическому полю, однако имеют общие семы и систематически появляются в тексте в непосредственной близости.

Ключевые слова: консоциация, поэтическая картина мира, ассоциация, семантическая просодия, семантическая преференция, коннотация.

Kateryna Bilyk, PhD Student,
Institute of Philology, Taras Schevchenko National University of Kyiv

CONSOCIATION AS A FACTOR OF POETIC TEXT ORGANIZATION

The article discusses the proble of additional meaning with logic-context analysis. On the text surface these meanings are revealed by consociations, i.e. words that do not belong to one thematic field but share certain semes and appear persistently as close or distant neighbours within one text.

Key words: consociation, poetic picture of the world, association, semantic prosody, semantic preference, connotation.

УДК 378.147

Білоножко Н. Є., к. пед. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВІ РОЗВИТКУ ЇХНЬОЇ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті розглядається формування лінгвістичної компетентності студентів немовних спеціальностей на основі розвитку знань про мову як систему, визначаються шляхи розвитку цих знань як умови мобілізації їхньої мовної свідомості. Доведено, що іншомовна комунікативна компетентність включає лінгвістичний, соціо-лінгвістичний і прагматичний компоненти, кожен з яких ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях

Ключові слова: лінгвістична компетентність, мовна свідомість, система мови, автономія.

Сформована іншомовна комунікативна компетентність майбутнього спеціаліста є запорукою успішного подолання бар'єра у його подальшій професійній комунікації, а також джерелом взаєморозуміння партнерів по бізнесу та продуктивного співробітництва.

У науковій педагогічній літературі дослідження особливостей оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування на нефілологічних спеціальностях за різними предметними спрямуваннями знаходять своє втілення у працях таких науковців як: М. Задорожна, Л. Котлярова, Л. Манякіна, Є. Мірошніченко, О. Петрашук, Г. Савченко, О. Тарнопольський, І. Угрюмова та ін.

Отримані наукові результати у сучасній вітчизняній методиці навчання іноземним мовам для спеціальних цілей сприяють більш ефективному вирішенню проблеми формування комунікативної конкурентоспроможної особистості на ринку праці. Незаперечним фактом є формування багатогранної особистості у процесі вивчення іноземної мови. Проблема того, як будувати студенту власну мовну індивідуальність відповідно до особистісного змісту професійної діяльності, є такою, що потребує уваги науковців.

Доведено, що іншомовна комунікативна компетентність включає лінгвістичний, соціолінгвістичний і прагматичний компоненти, кожен з яких ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях. Але, як вказує С.Ю.Ніколаєва, кожна компетентність як сукупність знань, навичок і вмінь побудована також на поєднанні ставлень, цінностей, емоцій, здібностей, поведінкових компонентів, тобто усього того, що можна мобілізувати для активної дії [Ніколаєва 2013, 84]. Проблема мобілізації студентів до активної дії у Загальноєвропейських рекомендаціях пов'язується з формуванням їхньої мовної і комунікативної свідомості. Сприйнятливості до мови та її використання, включаючи знання і розуміння принципів, за якими мова організовується і вживається, сприяє тому, що новий досвід узагальнюється у вигляді впорядкованої структури і розглядається як спосіб збагачення існуючого досвіду. Тоді нова мова може вивчатись і використовуватись з більшою готовністю [Загальноєвропейські рекомендації, 2003].

Отже, метою статті є розгляд шляхів формування лінгвістичної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей на основі розвитку їхньої мовної свідомості.

Здатність студентів свідомо будувати та втілювати свій шлях до досягнення мовної компетентності є важливим фактором їхнього успішного саморозвитку. Один зі способів побудови власної мовної індивідуальності з орієнтацією на майбутню професійну діяльність пов'язаний із формуванням лінгвістичної компетентності студента, тобто отриманням базових знань про мову як систему, оволодіння навичками аналізу мовного матеріалу.

Лінгвістична компетентність складається із лексичних, фонологічних та граматичних знань і вмінь, а отже характеризується складною багатоваріантною структурою (В. Борщовецька, Н. Босак, О. Вовк, А. Кириченко, О. Лаврова, В. Осідак, Ю. Семенчук, І. Сніховська, В. Шмідт).

У Загальноєвропейських рекомендаціях підкреслюється надзвичайна складність мовної системи і вказується на той факт, що викладачі можуть вибирати моделі лінгвістичного опису, які допомагають визначити й класифікувати основні компоненти

лінгвістичної компетентності [Загальноєвропейські рекомендації, 2003]. У цьому контексті таке положення має особливе значення, оскільки студенти повинні знати, *що* їм потрібно вивчати (декларативні знання), тобто складові мовної системи, і *як* їм потрібно це вивчати (процедурні знання), тобто знати навчальні стратегії, щоб досягти бажаного рівня володіння мовою, яку вони вивчають. Студент досягає належного рівня лінгвістичної компетентності, якщо він має уявлення про систему мови, яку він вивчає, і може користуватися нею на практиці [Азимов, 1999, 407]. Знання студентів про мову не повинні бути сумішшю ізольованих фактів, що порушує психологічний принцип у навчанні іноземної мови (ІМ), змістом якого виступає вимога забезпечити цілісність, синтетичність засвоюваних знань. Іншими словами, знання повинні носити системний, цілісний характер. Результатом системного характеру знань є їхня стійкість. Знання про мову як систему сприяє розумінню змісту навчального процесу, що підвищує рівень мотивації студентів.

Отже, знання про одиниці мови, складники мовної системи, з одного боку, допомагають студентам чітко усвідомлювати обсяг мовного матеріалу, яким потрібно оволодіти, щоб досягти певного результату, а з іншого боку, ефективно організувати самостійне навчання. Автономія студента забезпечується методико-стратегічним навчанням, що означає «наявність знання про те, яким шляхом слід іти, вміння йти цим шляхом і здатність іти цим шляхом» [Бим, 2002, 14].

Оскільки, всуваючи до вищого навчального закладу, студенти вже мають певний запас знань про мову як систему, тому логічно розглядати це питання з точки зору розширення / узагальнення знань про мовні явища, що, на нашу думку, може здійснюватися двома шляхами [Білоножко, 2011, 17].

Перший шлях пов'язаний із виконанням завдань на базі узагальнюючих таблиць. Ці таблиці можуть скласти викладачі, а потім, за зразком, і самі студенти, зважаючи на розвиток їхньої автономії у навчанні. Таблиці можуть стосуватися як мовної системи у цілому, так і певного граматичного, лексичного або фонологічного явища. Прикладом такої роботи є таблиця “Grammar Systems”, яку ми склали для порівняння граматичних систем англійської, української і російської мов. За необхідністю можна створити додаткову колонку – щоб висвітлити особливості мови іноземних студентів.

Таблиця. Instruction: Compare the grammatical systems of the Ukrainian, Russian and English languages: put + (plus) if such grammar phenomenon exists in the language and – (minus) if it doesn't exist. Discuss the results of the task.

GRAMMAR SYSTEMS

Grammar phenomenon	Ukrainian	Russian	English
<i>Analytic language</i>		-	+
<i>Synthetic language</i>	+		
<i>Noun and adjective declination</i>			
<i>Pronoun and noun declination</i>			
<i>Verb conjugation</i>			
<i>Fixed word-order</i>			

<i>3 tenses: past, present, future</i>			
<i>Perfect forms of verb</i>			
<i>Continuous form of verb</i>			
<i>Passive and Active Voice</i>			
<i>Auxiliary verbs</i>			
<i>Phrasal verbs</i>			
<i>Articles</i>			

Інший приклад може бути представлений таблицею на визначення правил утворення множини іменників. Таблиця має дві колонки, де перша колонка містить 9 варіантів прикладів утворення множини іменників. Студенти аналізують приклади, обговорюють у групах чи парах правило і схематично записують його у другій колонці. Викладачі у разі необхідності можуть скласти подібні таблиці щодо інших лексичних, граматичних, фонологічних явищ.

Досліджуючи обсяг словникового запасу, який необхідно засвоїти студентам, більшість дослідників вважають, що 3000 лексичних сімей достатньо для базових потреб, в той час як для задоволення спеціальних потреб необхідно засвоїти 5000 лексичних сімей. Якісне засвоєння такого обсягу мовного матеріалу потребує багато часу. Отже, з одного боку, актуалізується цінність самостійної роботи студента, з іншого, виникає необхідність використання ефективних стратегій засвоєння мовного матеріалу. Одна з таких стратегій стосується складання порівняльних таблиць Word Chart, що містять колонки: Noun, Verb, Adjective, Adverb. Заповнення таких таблиць дозволить подолати такі складнощі, як 1) правильне співвідношення форми і значення слова, наприклад, юридична лексика: judge – to judge – judiciary – judicially; 2) використання правильної форми слова, щоб передати необхідне значення advice – to advise – advisory, тощо.

Особливістю викладання спеціальної лексики є той факт, що одні і ті ж слова можуть мати одне значення у загальноповживаній лексиці, та інше значення у певній професійній сфері. Так, наприклад, у юридичній сфері, chamber – кімната, Chamber – адвокатська контора в Англії, sentence – речення, sentence – вирок. Bar – брусок, бар, Bar – асоціація адвокатів. У сфері соціології також є свої особливості. Так, career – кар'єра, у соціології: career – життєвий шлях, біографія з визначенням факторів впливу на важливі події в житті; actor – актор, у політології: actor – політичний діяч; interest – інтерес, у фінансах та банківській справі: interest – процентна ставка. Існують поняття, що є характерними для однієї країни, але відсутні в іншій. Акцентуючи увагу студентів на таких особливостях, необхідно продумувати структуру таблиці з метою якісного, зрозумілого відображення лінгвістичних явищ.

Другий шлях формування лінгвістичної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей на основі розвитку їхньої мовної свідомості може бути пов'язаний з виконанням завдань на базі тексту. Відбираючи тексти та визначаючи їхню придатність для цілей повторення мовного матеріалу, необхідно відповісти на запитання: чи може інформація, яка закладена в тексті, сприяти систематизації лінгвістичних знань та повторенню лексико-граматичного матеріалу? фонологічного матеріалу? В разі позитив-

ної відповіді встановлюються кроки переробки лінгвістичної інформації на навчальну. У цьому випадку критерієм відбору тексту служить не форма, в якій подається лінгвістичне знання (це може бути стаття з енциклопедії, оповідання, навіть вірш), а її зміст. Наведемо приклад уривку тексту з енциклопедії, який містить таку інформацію:

BASIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH. Old English, like Modern German, French, Russian and Greek had many inflections to show singular and plural, tense, person but over the centuries words have been simplified. Verbs have very few inflections and adjectives do not change according to the noun.

Природними будуть питання, які стосуватимуться наступних тверджень: *Modern Russian, Modern Ukrainian have many inflections. Can you name them?* Це запитання викликає “мозковий штурм”, дає змогу “схопити” миттєво обсяг закінчень рідної мови, сприяє динаміці внутрішніх пізнавальних мотивів і готує підґрунтя наступного запитання: *English verbs have very few inflections. What are they? Do the English nouns have any inflections? What are they?* Студенти будують парадигми закінчень англійської мови, фіксуючи закінчення іменників і дієслів на дошці, вказувати час англійського дієслова. В результаті такої роботи студент усвідомлює не окремі факти про мовне явище, а цілісну картину флексій англійського дієслова та іменника, тобто, узагальнюючи свої знання, він осмислює складові мовної системи.

Отже, передтекстові завдання, що містять проблемні запитання актуалізують уже наявні знання і визначають, наскільки студент орієнтується у проблемі. Завдання для читання тексту спрямовують їхню увагу на вилучення необхідної інформації для розширення знань про мову, а післятекстові завдання сприяють узагальненню отриманої інформації і формулюванню висновків

Таким чином, у процесі формування лінгвістичної компетентності студентів з орієнтацією на зростання їхньої мовної свідомості у майбутньому професійному середовищі джерелом знань про систему мови виступають тексти, які містять лінгвістичну інформацію та узагальнюючі таблиці. Засобами набуття знань виступають передтекстові і післятекстові завдання до текстів і таблиць, що відповідно розширюють та узагальнюють знання студентів та орієнтують їх відносно навчальних стратегій ефективного оволодіння мовою. Показником сформованості лінгвістичної компетентності є ефективна мовленнєво-мисленнєва діяльність, що базується на системі засвоєних знань (правил) функціонування мови. У свою чергу система засвоєних знань забезпечується порівняльним аналізом специфіки граматичних конструкцій іноземної мови, класифікаційних ознак лексичних одиниць, фонетичних особливостей рідної та іноземної мов. Перспективним є розгляд фонетичного компоненту лінгвістичної компетентності у світлі розвитку мовної і комунікативної свідомості студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Шукин. – СПб : Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Білоножко Н. Є. Знання про систему мови як компонент лінгвістичної компетенції студентів. / Н. Є. Білоножко // Вісник Луганського національного медичного університету. – Луганськ. – 2011. – № 3. – С. 16-24.

3. Бим И. Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия / И. Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 11-15.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ під загальн. ред. С.Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.

Белонозжко Н. Е., к.пед.н., асистент,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВЕ РАЗВИТИЯ ИХ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ

В статье рассматривается формирование лингвистической компетентности студентов нефилологических специальностей на основе развития знаний о системе языка, выделяются способы развития этих знаний как условие мобилизации языкового сознания учащихся. Доказано, что иноязычная коммуникативная компетентность включает лингвистический, социолингвистический и прагматический компоненты, каждый из которых базируется на знаниях и умениях.

Ключевые слова: лингвистическая компетентность, языковое сознание, система языка, автономия студента.

Bilonozhko N.E., Cand.Ped.Sci, Assistant Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ENGLISH LINGUISTIC COMPETENCE OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES STUDENTS BASED ON DEVELOPING THEIR LANGUAGE CONSCIOUSNESS

The article deals with linguistic competence development of the students who study English for specific purposes, on the basis of language system knowledge in order to encourage their language consciousness growth.

Key words: linguistic competence, linguistic consciousness, language system, autonomy.

КАТЕГОРІЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТІ У ПЕРЕКЛАДЕНИХ ТЕКСТАХ ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГІЧНОГО ТА ТЕОРЕТИКО-ТЕОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСІВ

У статті розглядається відтворення категорії аргументативності в україномовних перекладах німецькомовних сучасних текстів популярно-теологічного та теоретико-теологічного дискурсів. Зроблено висновок про необхідність не лише суто мовної, але й дискурсивної компетенції для адекватного відтворення аргументативності як основоположної категорії теологічного дискурсу, що знаходить свій прояв у мовних засобах різних рівнів.

Ключові слова: аргументативність, емоційна аргументативність, раціональна аргументативність, генералізація, компресія, декомпресія, суб'єктивна перекладацька інтерпретація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність пропонованої статті зумовлюється відсутністю комплексного аналізу категорії аргументативності в перекладацькому аспекті та особливостей її відтворення у теологічних текстах, у тому числі для мовної пари «німецька-українська».

Мета дослідження полягає, по-перше, у визначенні категорій *емоційна аргументативність* та *раціональна аргументативність*, які притаманні ПТД та ТТД; по-друге, у вивченні шляхів їх відтворення мовою перекладу.

Об'єктом дослідження є німецькомовні теологічні тексти, які належать до популярно-теологічного та теоретико-теологічного дискурсу, а також їх переклади українською мовою.

Предмет вивчення складають особливості перекладацького відтворення категорії аргументативності.

Матеріалами дослідження стали: а) теологічний текст Йозефа Кардинала Гюфнера «Christliche Gesellschaftslehre» та його переклад українською мовою С.Пташника, Р. Оглашенного; б) теологічний текст Венедикта XVI «Salz der Erde. Christentum und katholische Kirche im neuen Jahrtausend» та його переклад українською мовою О.Конкевича; в) теологічний текст Кардинала Крістофа Шенборна «Мета чи випадок? Створення світу й еволюція з точки зору розсудливої віри», який було перекладено українською мовою О. Конкевичем.

Серед центральних категорій, що утворюють смисловий каркас теологічного дискурсу, окремо слід виділити аргументативність. На думку Ю.В.Романченко, існує два підвиди згаданої категорії: а) емоційна аргументативність; б) раціональна аргументативність. Причому кожен із цих підвидів знаходиться у прямій залежності від типу дискурсу, в якому він уживається: емоційна аргументативність стосується усіх текстів популярно-теологічного дискурсу, а раціональна аргументативність визначає

тексти теоретико-теологічного дискурсу. Авторка справедливо підкреслює також той факт, що ядро усієї теологічної аргументації складає догматизм, а саме – опора на Святе Письмо і Святе передання [Романченко 2008, 5-9]. Інакше кажучи, на мовному рівні догматизм виявляється у різних формах цитування сакральних текстів.

Відмінність між емоційною та раціональною аргументативністю полягає у стилістичних ознаках тексту, які реалізуються, зокрема, у композиційно-мовленнєвій формі, жанрі тексту, наявності (або відсутності) усталеної терміносистеми, різному ступені емотивності, а також у характері апелятивної функції теологічного тексту. Так, емоційна аргументативність має на меті вплив на емоційну доміную психіку людини, спираючись на факти як беззастережні істини, що зводять причинність усіх подій до Божественного Задуму. На противагу їй раціональна аргументативність апелює до *ratio* адресата, тобто будується на послідовності доказів та висновків, які мають науковий характер і наукову авторитетність [Романченко 2008, 8-11]. Розглянемо названі види аргументативності та їх відтворення на прикладі текстових фрагментів, що належать до різних типів теологічного дискурсу:

H1 (a) *Letztlich steht hier wieder die Grundfrage überhaupt zur Debatte: Wie wird der Mensch glücklich? Wie macht er es richtig mit seinem Leben? Ist es wahr, daß er sich nur sich selbst Maßstab sein darf, um glücklich sein zu können?*

(б) *Ich habe unlängst mit Freunden darüber gesprochen, daß man hier in der Gegend von Frascati gerade dabei ist, die Weinreben zu beschneiden, und daß sie nur, wenn sie jährlich beschnitten werden, fruchtbar sind <...>. Vom Evangelium her, Johannes 15, ist uns das sofort als ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche deutlich. Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter. <...>*

(в) *Nur wenn du dich gibst, dich verlierst, wie Christus es ausdrückt, dann wirst du leben können* [Бенедикт XVI 1996, 179].

У1 (a) *Времі-реміт, тут, в принципі, знову обговорюються питання «як стати щасливим?», «як правильно жити?», «чи правда, що людина, щоби бути щасливою, самостійно встановлює для себе критерії щастя?»*

(б) *Нещодавно я мав розмову з друзями про те, що тут, у місцевості Фраскати, саме час обрізати виноградні лози, які плодоносять лише тоді, коли їх обрізати щороку <...>. Читаючи Євангеліє від св. Івана (15: 1-8), ми це розуміємо як алегорію людини та Церкви. Якщо немає бажання обтинати лозу, то виросте тільки листя. <...>*

(в) *Лише коли ти себе даруєш, коли себе губиш, як каже Христос, -- тільки тоді ти можеш жити* [Бенедикт XVI 2007, 163-164].

Наведений приклад **H1** становить фрагмент інтерв'ю кардинала Йосифа Рацингера, що належить до жанру «розмова-ріка» і входить до текстів популярно-теологічного дискурсу. Ми навмисно розподілили згаданий фрагмент на кілька змістових блоків, що ілюструють окремі засоби емоційної аргументативності. Так, блок (а) містить лексичні засоби емотивно-оцінного складу лексики, серед яких прикметники *glücklich, richtig*. Вони слугують засобами апелювання до емоційної складової реципієнтів тексту.

Блок (б) можна визначити як наочну ілюстрацію біблійної притчі з елементами аналогії та посиланням на конкретну життєву ситуацію. Всі названі ознаки належать до засобів емоційної аргументативності, доступних для пересічних читачів. Мовними індикаторами даного виду аргументативності стали : 1) зміст пропозиції, яка описує життєву ситуацію та її учасників (*mit Freunden darüber gesprochen, hier in der Gegend von Frascati, Weinreben beschneiden*); 2) кондиціональний зв'язок у формі підрядного речення умови (*nur wenn sie jährlich beschnitten werden, sind sie fruchtbar*); 3) пряма відсилка до першоджерела і експлікація алегоричного зв'язку між життям та біблійною притчею (*vom Evangelium her; Johannes 15; ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche*); 4) уживання автором власної аналогії щодо змісту розділу 15, вірша 1-8 Євангелія від св. Івана (*Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter*).

Зрештою, у блоці (в) має місце непряме цитування слів Ісуса Христа із називанням самого автора прецедентного висловлення (*wie Christus es ausdrückt*). Необхідно також підкреслити, що наявність відсилки до першоджерела (3б) і згаданого непрямого цитування (в) є ознаками *догматизму* як центру теологічної аргументації в обох типах теологічного дискурсу.

Порівнюючи засоби емоційної аргументативності в оригіналі і у перекладі, можна зафіксувати деякі розбіжності. З огляду на кількість та характер аргументативних засобів, ми бачимо, що перекладач послідовно відтворює їх у цільовому тексті усіх трьох змістових блоків: (*щастя, мав розмову з друзями, Євангеліє від св. Івана, як каже Христос*). Утім, у блоці (б) перекладач уживає стратегію компресії (*ein Gleichnis auch der menschlichen Existenz und auch der Gemeinschaft der Kirche – алегорію людини та Церкви*), а також суб'єктивну перекладацьку інтерпретацію: *Wenn nicht der Mut des Beschneidens da ist, dann wachsen nur noch Blätter – Якщо немає бажання обтинами лозу, то виросте тільки листя*. В останньому випадку рішення перекладача можна поставити під сумнів, оскільки у перекладі викривлюється семантика оригіналу (замість «не мати мужності зробити щось» отримуємо «не мати бажання»). З нашого боку, пропонуємо свій варіант перекладу цього речення: *Якщо Ви боїтесь обтинами лозу, то виросте тільки листя*.

Отже, можна констатувати, що засоби емоційної аргументативності відрізняються різними мовним оформленням на лексичному, граматичному, пропозиційному та інтертекстуальному рівнях. У цільовому тексті емоційна аргументативність відтворюється здебільшого послідовно, лише у деяких пропозиціях мають місце структурно-мовні, змістові та суб'єктивно-перекладацькі відхилення від оригіналу.

Наведемо приклади іншого виду категорії аргументативності, спираючись на текст, що належить до теоретико-теологічного дискурсу:

H2 Die Christliche Gesellschaftslehre umfaßt sowohl seinswissenschaftliche als auch normative Disziplinen, wobei sie sich sozialphilosophischer und sozialtheologischer Methoden bedient. Auf den Einwand, die Sozialphilosophie sei nicht typisch "christlich", ist zu entgegnen, daß es nach der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils Aufgabe der Kirche ist, „die Wahrheit, die Christus ist, zu verkündigen und authentisch zu lehren, zugleich auch die Prinzipien der sittlichen Ordnung, die aus dem Wesen des Menschen

selbst hervorgehen, autoritativ zu erklären und zu bestätigen“ (Dignitatis humanae, 14) [Höffner 1975, 284].

У2 Християнське суспільне вчення охоплює як **онтологічні**, так і **нормативні дисципліни** з використанням **методів**, притаманних **філософії та богослов'ю**. На закид, що суспільна філософія не є типово «християнською», **можна відповісти**, що, згідно зі **вченням Другого Ватиканського Собору**, завданням Церкви є «проповідувати правду, якою є Христос, і її авторитетно навчати, а водночас своєю владою вияснювати і укріпляти засади морального порядку, які випливають із самої людської природи» (**DH 14**) [Гюфнер 2002, 32].

Наведений фрагмент походить із відомої монографії з питань суспільного вчення Церкви, автором якої виступив кардинал Йозеф Гюфнер. Згаданий текст належить до жанру «теологічний підручник», що підтверджується приміткою *Studienausgabe* у видіхдних даних книги, і містить типові ознаки теоретико-теологічного дискурсу, серед яких категорія раціональної аргументативності.

Засоби реалізації названої категорії, ужиті в оригіналі, охоплюють, по-перше, лексичні одиниці, що входять до складу функціонального наукового стилю. Так, одиницями терміносистеми мови науки загалом і фахової мови богослов'я зокрема слугують: (а) назви і характеристики дисциплін (*die Christliche Gesellschaftslehre, seinswissenschaftliche, normative Disziplinen*); (б) назви частин категоріально-понятійного апарату науки: (*sozialphilosophische, sozialtheologische Methoden*).

По-друге, індикаторами раціональної аргументативності стали (в) посилання на авторитетні богословські джерела (*nach der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils, Dignitatis humanae*); (г) морфолого-синтаксичні засоби аргументативності, які реалізують логіку наукових міркувань (*sowohl... als auch, wobei...; auf den Einwand, ... ist zu entgegen, dass...*).

Розглянемо відтворення названих засобів раціональної аргументативності оригіналу в українському перекладі у авторстві С. Пташника та Р.Оглашенного.

З одного боку, перекладачі послідовно відтворили назви і ознаки дисциплін через еквіваленти української мови (*християнське суспільне вчення, онтологічні і нормативні дисципліни*). З іншого боку, якісні характеристики методів, що ними послуговується християнське суспільне вчення, були вилучені з перекладу (*sozialphilosophische und sozialtheologische Methoden – методи, притаманні філософії та богослов'ю*). На нашу думку, наведену трансформацію генералізації не можна визнати правомірною, оскільки в оригіналі підкреслюється саме соціальна складова філософії та богослов'я.

Що стосується інших показників раціональної аргументативності, ми вважаємо, що вони були коректно відтворені: 1) на рівні однозначних відповідників (*вчення Другого Ватиканського Собору, DH14*), 2) за допомогою граматичних синонімів (*auf den Einwand, ... ist zu entgegen, dass...-- на закид, ... можна відповісти, що*); 3) через прийом компресії (*wobei sie sich sozialphilosophischer und sozialtheologischer Methoden bedient* – з використанням **методів, притаманних філософії та богослов'ю**).

Наведемо приклад специфічного уживання категорії аргументативності у теологічному тексті, який належить до популярно-теологічного дискурсу:

H3 Der Schöpfer *schenkt den Geschöpfen nicht nur das Sein, sondern auch das Wirken. Er schenkt das Sein sozusagen „voraussetzungslos“, indem er aus dem Nichts schafft. Aber*

seine Geschöpfe werden **Mitschöpfer**, indem Er ihnen die Gesetze, die Kräfte, die Fähigkeit zum eigenen Wirken gibt. <...> Das, was **Darwin** die „**sekundären Ursachen**“ nennt, ist also durchaus mit dem **Schöpfungsglauben** vereinbar. <...> An einem „prominenten Fall“, dem wir uns alle verdanken, kann das verdeutlicht werden: **das Zusammenwirken der Eltern bei der Zeugung mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat** [Schönborn 2007, 68].

УЗ Творець дарує створінням не лише буття, а й діяння. Він дарує буття, так би мовити, «беззапечно», творячи його з нічого. Але Його створіння стають **співтворцями**, бо Він дає їм закони, сили, здатність до власних дій. <...> Отже, те, що **Дарвін** називає «**вторинними причинами**», цілковито узгоджується з **християнською вірою**. <...> Все це можна пояснити на «чудовому прикладі причини», якій усі ми завдячуємо своїм життям: **співдії батьків з творцем під час нашого зачаття** [Шенборн. 2008, 50].

Наведений приклад становить фрагмент із книги, підготовленої на основі циклу вечірніх лекцій, прочитаних кардиналом Крістофом Шенборном у Віденському соборі святого Стефана протягом 2005-2006 років. За жанром даний текст можна віднести до катехитичних доповідей, що підтверджується визначенням видавця у попередніх заувагах до німецькомовного видання твору: *die monatlichen Katechesen des Arbeitsjahres 2005/06* [Schönborn, S. 12].

Оскільки катехитичний текст має функцію посилення віри, а за прагматичними ознаками він призначений для непрофесійної аудиторії, робимо висновок про наявність *емоційної аргументативності* у даному продукті популярно-теологічного дискурсу. Утім, не всі мовні засоби, які реалізують категорію аргументативності у наведеному фрагменті, можна певнено віднести до її емоційного підвиду.

Так, посилання на Чарлза Дарвіна і осколкове цитування його роботи (**Darwin, die „sekundären Ursachen“**) вважається типовим індикатором раціональної аргументативності, тому що відсилає до наукових авторитетів. Думки автора подаються не тільки як беззаперечні факти, а і у формі логічного причинно-наслідкового зв'язку, вираженого морфологічними засобами: *Der Schöpfer schenkt den Geschöpfen nicht nur das Sein, sondern auch das Wirken. Er schenkt das Sein sozusagen „voraussetzungslos“, indem er ... Aber seine Geschöpfe werden Mitschöpfer; indem Er... Das, was Darwin die „sekundären Ursachen“ nennt, ist also durchaus mit dem Schöpfungsglauben vereinbar.* Окрім того, автор наводить підтвердження своїх міркувань: *An einem „prominenten Fall“, dem wir uns alle verdanken, kann das verdeutlicht werden.*

Разом з тим, згаданий фрагмент, безумовно, містить і класичні засоби емоційної аргументативності, переважно лексичного рівня: 1) позитивно-оцінна богословська лексика *der Schöpfer, die Mitschöpfer, das Schöpfungsglauben*; 2) беззаперечна констатація факту участі Бога під час зачаття людини: **das Zusammenwirken der Eltern bei der Zeugung mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat**. Таким чином, названий текст відзначається змішаною аргументативністю, що охоплює як емоційний, так і раціональний підвиди. На нашу думку, даний феномен пояснюється проміжним жанровим характером самого тексту, який, з одного боку, належить до жанру катехизи, а з іншого боку, становить полемічні дебати між теологічною концепцією створення світу та природничою теорією еволюції.

В українському перекладі раціональну аргументативність відтворено здебільшого через еквіваленти (*Дарвін, «вторинні причини», не лише, а й...*) або граматичні синоніми (*створячи..., бо він дає..., все це можна пояснити*). Для передачі засобів емоційної аргументативності перекладачі послуговуються: 1) генералізацією (*Schöpfungsglauben – християнська віра*); 2) компресією (*mit dem Schöpfer, der uns geschaffen hat – з творцем*); 3) декомпресією (*bei der Zeugung-- від час нашого зачаття*); 4) суб'єктивною перекладацькою інтерпретацією („*prominenter Fall*“ – «чудовий приклад причини»).

Наявність двох підвидів аргументативності: емоційної та раціональної, а також комбінованого характеру аргументації ускладнює завдання перекладача. Можемо зробити висновок про необхідність не лише суто мовної, але й дискурсивної компетенції для адекватного відтворення аргументативності як основоположної категорії теологічного дискурсу, що знаходить свій прояв у мовних засобах різних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Венедикт XVI Йосиф Радінгер*. Сіль землі: Християнство й Католицька Церква в XXI столітті. – Львів: Місіонер, 2007. – С. 163-164].
2. *Гюфнер Йозеф Кардинал*. Християнське суспільне вчення / Пер з нім. С.Пташник, Р.Оглашений. – Львів: Свічадо, 2002. – 304 с.
3. *Романченко Ю.В.* Лингвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Юлия Валентиновна Романченко. – М., 2008. – С. 24
4. *Шенборн Крістоф Кардинал* «Мета чи випадок? Створення світу й еволюція з точки зору розсудливої віри / Пер. з нім. О. Конкевича. – Львів: Місіонер, 2008. – 140 с.
5. *Benedikt XVI Joseph Ratzinger*. Salz der Erde. – München: Wilhelm Heyne Verlag, 1996. – S. 179
6. *Christoph Schönborn*. Ziel oder Zufall? Schöpfung und Evolution aus der Sicht eines vernünftigen Glaubens. – Herder, Freiburg, Basel, Wien, 2007. – 183 S.
7. *Joseph Kardinal Höffner*. Christliche Gesellschaftslehre (Studienausgabe). – Presseamt des Erzbistums Köln, 1975. – 284 S.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Билоус Н.В., асп.,

Институт филологии КНУ Тараса Шевченка, г. Киев

КАТЕГОРИЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТИ В ПЕРЕВОДНЫХ ТЕКСТАХ ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГИЧЕСКОГО И ТЕОРЕТИКО-ТЕОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСОВ

В статье рассматривается категория аргументативности в украиноязычных переводах немецких современных текстов популярно-теологического и теоретико-теологического дискурсов. Сделан вывод о необходимости не только сугубо языковой, но и дискурсивной компетенции для адекватного воспроизведения аргумента-

тивності як основопологаючої категорії теологічного дискурсу, которая находит свое проявление в языковых средствах разных уровней.

Ключевые слова: аргументативность, эмоциональная аргументативность, рациональная аргументативность, генерализация, компрессия, декомпрессия, субъективная переводческая интерпретация.

Bilous N.V., PhD Student

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ARGUMENTATIVE CATEGORY IN THE TRANSLATED TEXTS OF POPULAR THEOLOGICAL AND THEORETICAL THEOLOGICAL DISCOURSES

The article considers the recreation of argumentativity category in the Ukrainian-German translations of modern texts within popular theological and theoretical theological discourses.

Key words: argumentativity, emotional argumentativity, rational argumentation, generalization, compression, decompression, subjective interpretation of the translation.

УДК 811.133.1'42'366:355

Бондаренко Л.М., ад'юнкт,

ВІСНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ ФРАНКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто питання категорії модальності, види та засоби модальності, специфіку відтворення модальності на матеріалі перекладів текстів військового дискурсу з французької мови на українську. Проведене дослідження свідчить, що як в тексті оригіналу, так і в тексті перекладу, основним виразником реальних та реально-потенційних модальних значень виступає індикатив.

Ключові слова: модальність, види модальності, відтворення модальності.

У сучасному мовознавстві спостерігається підвищений інтерес до категорії модальності в її багатофункціональних виявах. Модальні відношення і засоби їх реалізації все частіше привертають увагу лінгвістів і стають об'єктом вивчення на граматико-синтаксичному, семантичному, комунікативно-функціональному та текстовому рівнях. Це зумовило новий підхід дослідників до аналізу семантичної організації речень з модальним предикатом та їх перекладацької інтерпретації. Сучасні перекладознавці вважають, що модальність є не просто додатковою ознакою висловлення, а фундаментальною основою реалізації мовленнєвої діяльності, що потрібно враховувати під час перекладу.

Актуальність даної роботи визначається важливою роллю категорії модальності у процесі комунікації та її відтворення в перекладах. Не можна вважати вичерпним висвітлення проблематики якості відтворення модальності у французько-українському перекладі. Як визначають фахівці, категорія модальності є найбільш проблемною у процесі перекладу [7,35].

Об'єктом дослідження виступають військовий текст, а саме Оборонний кодекс Французької Республіки в оригіналі та його переклад українською мовою.

Предметом дослідження є особливості відтворення модальності в цьому документі.

Модальність є мовною універсалією та вивчається як категорія в українській мові В. Д. Шинкаруком [11], російській – О. С. Ахмановою [1], В. В. Виноградовим [3], французькій – Ш. Баллі [2], І. В. Смушинською [9]. Категорія модальності в традиційній граматиці поділяється на два підвиди: об'єктивну, яка вивчає відношення висловлювання до реальності та виступає однією з категорій, що формує предикативну одиницю – речення, й суб'єктивну, що досліджує ставлення автора висловлювання до його змісту.

“Модальність – функціонально-семантична категорія, яка виражає відношення змісту висловлення до дійсності або суб'єктивну оцінку висловлюваного” [10, 367]. В.В. Виноградов в своїй праці «Исследования по русской грамматике» дотримувався концепції, в якій речення, відбиваючи дійсність в її практичній суспільній свідомості, відображає відношення до дійсності, тому з реченням, з різноманітністю його типів, тісно пов'язана категорія модальності. Кожне речення містить в собі суттєву конструктивну ознаку, модальне значення, тобто містить вказівку на відношення до дійсності. Тому вважається, що категорія модальності належить до числа основних, центральних мовних категорій які, в різних формах, можна знайти в мовах різних систем [3, 160-175]. Науковець також відмічав, що зміст категорії модальності та її форми історично мінливі. Семантична категорія модальності в мовах різних систем спирається на лексико-граматичне підґрунтя. В мовах європейської системи вона охоплює всю тканину мовлення. Семантичний об'єм суб'єктивної модальності значно ширший від семантичного об'єму об'єктивної модальності. Смысловая основа суб'єктивної модальності формує поняття оцінки в широкому розумінні цього слова, включаючи не тільки логічну (інтелектуальну раціональну) кваліфікацію висловлення, але і різні види емоціональної (ірраціональної) реакції [5, 75-79].

Якщо в радянському мовознавстві засновником концепції модальності був В.В.Виноградов, то в західноєвропейській лінгвістиці ця роль належить Ш. Баллі. Як вважав швейцарський вчений, «модальність – це душа речення; як і думка, вона утворюється загалом в результаті активної операції суб'єкта мовлення. Тобто, неможна надавати значення висловленню, якщо в ньому не було хоча б якогось висловлення модальності». Науковець розрізняє три загальні різновидності модальності: можливість, неможливість та необхідність [2, 354].

В.Г. Гак розрізняє три види модальності: алетична (модальність об'єктивної можливості – *pouvoir*), епістемічна (модальність знання – *savoir*), деонтична (наказова модальність – *devoir, vouloir*). Останні дві суб'єктивні та залежать від волі мовця.

Кожна модальність має три ступеня: позитивну, негативну та проміжну. Будь-який вид модальності може супроводжуватись висловленням почуття та оцінки, які виділяють в особливий вид модальності, модальність норми та оцінки. Ці типи модальності пов'язані з суб'єктивно-об'єктивними відношеннями у висловленні, з часовими відношеннями, з комунікативним завданням висловлення [4, 315].

Науковець вважає, що основними засобами вираження модальності є:

- а) дієслівний спосіб та час, наприклад імператив, субжонктив, умовний спосіб або майбутній час;
- б) модальні слова та часточки;
- в) модальні дієслова;
- г) дієслова модусу в головній частині з підрядним додатком (*je dis que, je veux que*); необхідно розрізняти поняття «модальне дієслово» зі звичайним значенням та «модусне дієслово», яке вживається в модусі. *Pouvoir, devoir* з прямим значенням це модальні дієслова, *dire* – модус не дієслово, *vouloir* може вживатися як в значенні модального дієслова так і в значенні модусу;
- д) інтонація.

Можна використовувати додаткові засоби: порядок слів (*puissiez-vous ...*), ад'єктивну конструкцію/прикметники на *-ble* (*C'est incroyable, ...*), зворотню-пасивну конструкцію (*Cela ne se dit pas = On ne doit pas dire cela*), інфінітивну конструкцію (*Ce livre est à lire*) [4, 315].

Центральним модальним типом речень реальної модальності вважаємо індикативно-розповідний тип з основними показниками – формами дійсного способу та нейтральним тоном повідомлення, який виявляється в тому, що відношення змісту висловлення до реалій об'єктивної дійсності сприймається беззастережно, відсутні елементи непередбачуваності, умовності, випадковості. Відбувається лише констатація фактів, яку ми можемо спостерігати в тексті-оригіналі. Наприклад: *Les organismes de formation du personnel de la marine relèvent de la direction du personnel militaire de la marine subordonnée au chef d'état-major de la marine* [12, 593]. – *Центри підготовки особового складу підпорядковуються управлінню особового складу ВМС* [13, 592]. Текст перекладу показує нам, що нейтральність розповідної реальної модальності повідомлення частіше передається формами пасивного стану, що пояснюється специфікою законодавчого стилю – узагальнено-абстрактним планом викладу та часовою невизначеністю.

В тексті Оборонного кодексу французькою мовою категорія модальності може виражатись дієсловом *pouvoir*, яке вживається зі значенням можливості виконання дії. Наприклад: *Lorsque l'état de siège est décrété, l'autorité militaire peut faire des perquisitions ...* [12, 29]. – *Коли оголошується надзвичайний стан, військові органи влади мають право здійснювати обшуки...* [13, 30] та може відтворюватись словосполученням *мати право* у формі теперішнього часу, де іменник право, що означає можливість діяти певним чином, у сполученні з препозитивним дієсловом *мати* та постпозитивним інфінітивом, означає виконання дії вираженої інфінітивом. В українському варіанті перекладач викремив значення реальної модальності з відтінком можливості.

Модальне значення необхідності, яке в тексті оригіналу також може виступати у вигляді модального дієслова *pouvoir* може передаватись за допомогою прикметника

повинен, який вважається універсальним засобом вираження модальності необхідності в законодавчих документах. Наприклад:

Lorsque le prévenu d'un crime ou d'un délit commis à bord de l'un des éléments subordonnés, ou un déserteur de l'un de ces éléments, a trouvé asile en pays étranger ou à bord d'un navire étranger, le commandant de force maritime doit établir et faire suivre par la voie diplomatique une demande d'extradition s'il existe entre la France et le pays de refuge un traité d'extradition [12, 105].

Коли особа, звинувачена в скоєнні злочину або правопорушення, вчинених на борту судна або особа самовільно його залишила та знайшла притулок в іншій країні або на борту іноземного судна, командувач військово-морських сил повинен укласти та направити дипломатичними каналами запит про екстрадицію, якщо між даною іноземною державою та Францією укладено відповідний договір [13, 105].

Аналізуючи документ помічасмо, що як і в оригіналі, так і в тексті перекладу основним типом модальних речень постають індикативно-розповідні з основними показниками – формами дійсного способу та нейтральним тоном повідомлення. Наприклад: *L'état de siège ne peut être déclaré, par décret en conseil des ministres, qu'en cas de péril imminent résultant d'une guerre étrangère ou d'une insurrection armée* [12, 22]. – Надзвичайний стан може бути оголошений лише за наказом Ради міністрів у разі неминучої загрози в результаті зовнішнього нападу або збройного повстання [13, 25]. Під час відтворення модальності українською мовою форма теперішнього часу зберігається. Ця часова форма вживається не лише для позначення реального стану речей, але й передає дію, яка мислиться у майбутньому, супроводжуючись при цьому значенням можливості. Обмежувальний зворот *ne que* в тексті перекладу передається за допомогою частки лише, яка підкреслює винятковість.

Специфікою документів законодавчого стилю, до якого і відноситься Оборонний кодекс, є те, що вони можуть бути подані в імперативній (категоричній) формі. Саме імперативність не допускає можливостей змін встановлених раніше вимог діяти відповідним чином. У такому разі функцію форм наказового способу, для яких відповідне модальне значення є первинним, категоріальним, реалізують дієслова дійсного способу. Наприклад:

En cas d'avarie au matériel, d'incendie, d'accident grave ou d'événement de mer, le commandant d'élément de force maritime informe l'autorité supérieure [12, 95]. – *У разі пошкодження обладнання, пожежі, аварії або нещасного випадку на морі командир військового корабля інформує вище командування* [13, 97]. *Il adresse, dans les plus brefs délais, un compte rendu détaillé à l'autorité supérieure et au président de la commission d'enquête...* [12, 523]. – *Він направляє в найкоротший термін детальний звіт вищому командуванню або голові слідчої комісії...* [13, 524]. Як і в оригіналі, так і в тексті перекладу засобом вираження модальності виступає форма дійсного способу дієслів в значенні наказового, виконання якого передбачене в майбутньому – через певний проміжок часу або безпосередньо після моменту мовлення. У таких наказових висловленнях з індикативними формами завжди виражається волевиявлення стосовно майбутньої дії, яка однозначно сприймається як наказ.

Проведене дослідження свідчить, що як в тексті оригіналу, так і в тексті перекладу, основним виразником реальних та реально-потенційних модальних значень виступає індикатив. З іншого боку, аналіз офіційних законодавчих документів франкомовного військового дискурсу у яких регулюються конкретніші питання, доводить, що модальність, будучи особливою мовною категорією, під час її відтворення може передаватися тими ж засобами, якими вона знаходить вираження у тексті-оригіналі, або іншими засобами, притаманними для мови перекладу, які не спотворюють базову інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – изд. 4-е, стер. – М.: Ком Книга, 2007. – 576 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. – 416 с.
3. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Исследования по русской грамматике: Избранные труды / под ред. Н.Ю. Шведова. – М.: Наука, 1975. – 560с.
4. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
5. Мусаева Г.Ф. Роль категории модальности в художественном тексте. – Баку: Элиста, 2001. – 139 с.
6. Рецкер Я.И. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский / Я.И. Рецкер. – М., 1981. – 180 с.
7. Рогожа В.Г. Засоби вираження вольової модальності в текстах кодексів України Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / В.Г.Рогожа. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 20 с.
8. Скрибицька Н.В. Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект) Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Н.В. Скибицька. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004. – 21 с.
9. Смушинська І.В. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження : дис... д-ра філол. наук: 10.02.05 / Смушинська Ірина Вікторівна. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 478 с.
10. Українська мова. Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824с.
11. Шинкарук В.Д. Категорія модусу та диктуму у структурі речення / Василь Дмитрович Шинкарук. – Чернівці: Рута, 2002. – 272 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. Оборонний кодекс Французької Республіки в оригіналі. – 1212 с.
13. Оборонного кодексу Французької Республіки в перекладі українською мовою. – 1215 с.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2014.

Бондаренко Л. Н., ад'юнкт,
Военный институт КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОТОБРАЖЕНИЕ МОДАЛЬНОСТИ В ТЕКСТАХ ФРАНКОЯЗЫЧНОГО ВОЕННОГО ДИСКУРСА И ИХ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассмотрены категория модальности, виды модальности и особенности передачи модальности в переводах текстов военного дискурса с французского языка на украинский. Проведенное исследование свидетельствует, что, как в тексте оригинала, так и в тексте перевода основным способом выражения реальных и реально-потенциальных модальных значений выступает индикатив.

Ключевые слова: модальность, виды модальности, передача модальности.

Bondarenko L.N., PhD Student in a military institute,
Military institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MODALITY IN TEXTS OF FRENCH MILITARY DISCOURSE AND THEIR TRANSLATION

In this article the category of modality, modality types and means, peculiarities of modality reproduction in translation of military texts from French into Ukrainian were analyzed.

Key words: modality, types of modality, reproduction of modality.

УДК 811.161.2.367.7

Бондаренко О., к. філол. н.,
ДВНЗ «Київський університет управління та підприємництва»

АКТИВІЗАЦІЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СИНТАКСИСІ

У статті розглянуто інноваційні процеси у синтаксисі сучасної української мови, зосереджено увагу на концепції Д. Баранника про дворівневий синтаксис (інтраструктуру та інфраструктуру). На прикладах художньої літератури, офіційно-ділових, наукових текстів проілюстровано вставлені елементи інфраструктури.

Ключові слова: інноваційні процеси, дворівневий синтаксис, інтраструктура, інфраструктура, активізація вставлених синтаксичних одиниць.

Сучасний етап лінгвістичної науки характеризується значною кількістю теорій, концепцій, парадигм, які ґрунтуються на багатоаспектному дослідженні мовних одиниць. У центрі пильної уваги українських мовознавців упродовж останніх десятиліть перебувають питання, пов'язані із загальною теорією граматичного ладу мови, усебічним, комплексним вивченням його компонентів. Граматичний лад учені

справедливо визнають надзвичайно складним явищем [3, с.1]. Складність розуміння теоретичних засад граматичного ладу мови зумовлена передусім неоднозначним розв'язанням проблеми його системно-структурної організації, зокрема наявністю різних концептуальних підходів до аналізу виокремлюваних у ньому граматичних одиниць. При цьому важливо наголосити на тому, що, як зауважував А. Білецький, «кожна наука (а не тільки мовознавство) не може залишатися незмінною, доки нею займаються вчені-дослідники. В цьому полягає відмінність науки від схоластики, бо дослідні горизонти науки постійно розширюються, адже вона збагачується новими фактами, новим їх розумінням, новими теоріями» [2, с.42]. Отже, як зазначає А. Загнітко, «ми живемо в атмосфері синтаксичного плюралізму, що для науки є нормою.

Сучасне мовознавство прямує (дрейфує) у мовну нескінченність, тому що сама мова – за своїми базовими функціями не що інше, як засіб вираження думки (волі, почуття) і, головне, реальність людської комунікації» [5, с.7].

Мета статті – простежити вплив розмовного синтаксису на письмове мовлення, констатувати процес активізації вставлених конструкцій, дослідити тенденцію розширення стилістичних кордонів категорії вставленості, визначити функції вставлених конструкцій з позиції дворівневого синтаксису, описати зв'язок вставлених компонентів з основним реченням.

До інноваційних теорій у граматичному ладі мови, на нашу думку, належить концепція Д. Баранника про дворівневий синтаксис [1; с.13], в якій I рівень він називає інтраструктурою, а II – інфраструктурою. У синтаксичній організації речення в українській та в інших слов'янських мовах діють два структурних рівні: базово-комунікативний та модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирошення. Перший (інтраструктурний) рівень створює граматично та інтонаційно організовану єдність компонентів (слів, речень), зв'язаних між собою відношеннями сурядності й підрядності. Це базова (основна) структура речення. Саме засобами базового структурного рівня виражена комунікативна сутність висловлення, визначено базовий логічно-змістовий і граматичний контури речення. Другий (інфраструктурний) рівень утворюють синтаксично й інтонаційно автономні вербальні структури: звертання, слова автора при прямій мові, вставні та вставлені конструкції тощо. Вони „обслуговують” речення, забезпечують йому інформативну повноцінність, орієнтують вислів на адресата. Услід за Д. Баранником базово-комунікативний (основний) рівень називатимемоінтраструктуроюречення, а модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирошення, – інфраструктурою речення [1, с.13]. Уточнюючи подане трактування, вважаємо за доцільне наголосити, що інфраструктура становить комплекс функціонально спеціалізованих автономних синтаксичних форм, які перебувають у базовій структурі (інтраструктурі) речення, еластично переривають його граматичну та інтонаційну лінійність і водночас забезпечують потрібні, зумовлені комунікативним завданням прирошення інформативного, суб'єктивно-модального, експресивного та іншого характеру.

Семантика речення, як відомо, має загальномовний та індивідуальний (особистісний) аспекти. Категорія модифікаційно-супровідного рівня – один з основних засобів формування особистісного аспекту семантики речення.

Коли рівень собистісного (інфраструктурного) компонента особливо високий, то тут уже йдеться про модальнезначення. Мовна модальність на рівні синтаксису привертала й продовжує привертати пильну увагу вчених. Це зрозуміло, тому що граматична модальність, будучи ідеєю комунікативної одиниці, передовсім характеризує речення, вона тут виявлена у всій повноті свого змісту. М. Мірченко з цього приводу постулює так: „Будь-яке речення виражає модальну семантику, яка зумовлена: 1) об’єктивним станом речей у світі й пізнанням такого стану мовцем-оповідачем; 2) суб’єктивним інтерпретуванням події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності; 3) настановою, комунікативним наміром мовця, його завданням передати об’єктивну (суб’єктивну) інформацію, дізнатися від адресата щось, спонукати його до чогось чи висловити бажання про щось; 4) емоційністю/нейтральністю, що супроводжує акт комунікації і може виявлятися в реченнєвій структурі” [7, с.221]. Погоджуючись із думкою М. Мірченка, можемо констатувати, що вставлене речення теж має суб’єктивне начало і особливо це стосується художнього і розмовного стилів, напр.: *Дивись же на мене, сонце, й засмали мою душу, як засмарило тіло, щоб вона була недоступна для комариного жала (Я себе ловлю на думці, що до сонця звертаюсь, як до живої істоти. Невже се значить, що мені бракує товариства людей?)* (М.Коцюбинський). Вставлена конструкція – це суб’єктивні міркування в діапазоні здивування, сумніву. Суб’єктивне інтерпретування події, що згодом переходить в емоційне почуття докору спостерігаємо в іншому реченні: *Ці злигодні довгі, а буде ще гірші, / ці роздуми чорні, ці корчі і крадки, / оці парадокси, дива і загадки. / (Та цур твоїм докорам. Досить. Облиши)* (В.Стус).

В останні десятиліття вставлені конструкції стали використовуватися дуже часто, тому процес їхньої активізації теж, на нашу думку, можна віднести до інноваційних явищ. Через дефіцит часу, вплив реклами, виборчих кампаній – а це реалії сьогодення – ми маємо скорочені, «компресовані» [4, с.138] речення, напр.: *Ні – війні! Крим – Україна! Вибір – киянам!; Завтра зарплата!* та ін. Синтаксична компресія та вставленість – це дві протилежні категорії одного процесу – переходу невідшліфованого усного мовлення в письмове. Нині, на жаль, стирається грань між усним і письмовим мовленням: усне все більше проникає в письмове, посилюється вплив розмовного синтаксису на письмове мовлення.

У сучасній художній літературі постмодернізму яскраво виражена тенденція до використання не тільки вставлених речень, а цілих вставлених текстів: роздумів, спогадів, роз’яснень тощо. Зокрема, у творах О. Забужко часто функціонують ускладнені реченнєві конструкції, напр.: *Страх передавався у спадок – боялись належало всіх чужих (кожен, хто виявляв до себе зацікавлення, був насправді підсланий КГБ, аби вивідати, про що у вас розмовляється вдома, а потім знову придуть ті дяді й посадять татка в тюрму, – особливо підозрілими були ті, хто заводив вільнодумні балачки: класі в дев’ятому на міській олімпіаді з літератури познайомилася із окуляристим відмінником із математичної школи – він мав рідкісну для підлітка шкіру – як щойно очищений персик, і, під ненормально товстими окулярами, видно було в профіль, – темні й густі, мов шовк, дівочі вій, а сміючись, напружувався цілим тілом, як то буває з дуже нерво-*

вими інтелігентними хлопчиками, котрих не відпускають у двір гратися самих, а виводять на прогулянку на повідочку санчат, замотавши вище носа вовняним кашне, – такі хлопчики завжди в тебе закохувалися, на те не було ради, а втім, вони багато читали і любили обговорювати прочитані книжки, і відмінник з математичної школи, невміло-старомодно, наче протезом, підтримуючи тебе на сковзанках під лікоть – була зима, і всніжені хідники щокрок поблискували підступно визлистою чорнотою, – мав необережність згадати „українського писателя Винниченко – не читала?” – тебе з місця вкинуло в жар: оце ж і є те, про що попереджали тато з мамою! – з лєнінською хитринкою в очах [головне, що сама відчувала її як лєнінську!], з відтяжечкою такою лінивою, мовляв, ну-ну, давай далі, я тебе все’дно навиліт бачу, – відмовила, що – „нет не читала”, і, дочекавшись, аж відмінник видав усе що знав, – і про УНР, і про еміграцію, [слухала вже не сумніваючись, хто перед нею, солодко обмираючи од близької небезпеки], – приморозила його хіба ж так – карбуючи склади, барабанням піонервожатським голосом [„Апряд! Рравняйсь! Смір-на!”] ослідивши, що її не цікавлять усякі там емігрантські покидьки, що в час, коли міжнародна обстановка така складна й напружена, і що її завжди обурювала молодь, яка слухає різні радіоголоси, – він вирічився на неї обома парами скляних очей і, здавалось, забув дихати: йшов їжачок по лісі, забувся як дихати і здох, – а щоб знав! Задоволена була з себе як ніколи: перший іспит на дорослість – і не послизнулась!).

У наведеному прикладі вставлена конструкція в багато разів більша, ніж головне речення, всередині неї є свої вставні й вставлені слова й речення. Це спогади, роз’яснення, роздуми, міркування. Презентована вставлена конструкція – це потік свідомості авторки. Або візьмемо інший приклад: *Лєнця-не-Лєнця з сонячної сторони тролєйбуса врешті відчуває, що на неї дивляться, й повертає голову (метеликовий стріп повіками, погляд гострий, як виставлений уперед лікоть: дивись, казала Лєнця, швидко-швидко закінчуючи рукав, дивись, які гострі, хочеш помацати?.. І ось тут теж... – відслоняючи коміра, ще дужче, схаратудженіше витягаючи шию, щоб продемонструвати свої кубістично настрєєні ключиці: затамований віддих, погляд замерлий, чужий і трошки зляканий – чи то власною довірливою відвагою, чи твоїми непередбачуваними діями: любиш, не любиш, плюєш, поцілуєш?..)*(О. Забужко). Цей вставлений текст – емоційний опис погляду дівчини, він доповнює, конкретизує зміст основної частини.

Вставлені конструкції репрезентують експресивне мовлення [4, с.146], яке зумовлене шаленим темпом життя сучасного суспільства, перенасиченістю інформацією, всюдишною рекламою, підвищенням ролі афективного в мові.

Отже, вставлені конструкції вносять в речення додаткові повідомлення, зауваження, конкретизують місце, час існування чогось, доповнюють речення чи його член. Це – ситуативно зумовлені уточнення або доповнення змісту лінійного речення чи його складників, тобто актуалізатори семантичного прирошення, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

Вставлені речення відбивають думку, що не викристалізовується одразу, а формується стрибками, поступовим додаванням, оформлення якого щоразу проходить заново й самостійно, більш або менш механічно. Аналізовані компоненти приєднуються до попереднього мовного цілого або розривають його; властиві вони переважно усно-

розповідній або діалогічній мові, не дуже дбало оформлюваній. Тому в художній літературі вони типово переважно для жанрів і стилів, що орієнтовані на відтворення усної мови, а в науково-публіцистичній мові вживаються менше.

За змістом вставлені елементи бувають різноманітні. Це й підкреслення якогось факту, деталі, і роздуми, і спогади, і побіжне зауваження, наприклад: *Росте „ведмеже вухо” – в просторіччі / (не пам’ятаю, як там по-латині)* (Л. Костенко); *Кінь істомлений голову сиву / На плече їй поклав (бо пізнав)* (Юрій Клен).

Усі вставлені елементи умовно можна поділити на:

1) ті, що вживаються як додаткове повідомлення – зауваження, наприклад: *Парубок виїшов умиватися в заболочених чоботях, військових галіфе (подарунок від Федота), чистій полотняній сорочці* (Г. Тютюнник);

2) ті, що вказують на місце, час існування чогось або називають прізвище автора після цитування: „*Пісня і праця – великі дві сили*” (**І. Франко**); *Споконвіку їх куток Кононівни (що за річкою) пишався найкращими кіньми* (І. Ле);

3) ті, що доповнюють, уточнюють речення чи якийсь його член. Вони не зовсім „вмонтовані” у структуру речення, мають експресивне навантаження: *І в хвилину цю – із фронту лист. / Син. (Пустун. Екзамен, фокстроти). / З фронту! Рідний! І єдиний зміст – / “Битися, боротись, побороти!...”* (М. Рильський); *Білясте море (воно наче вкрите на ніч рядном) потягається слабо і в сонній млості ніжно викидає перші хвилі на берег* (М. Коцюбинський); *Справді, у світлому великому небі – ніколи я не бачив над собою такого неба!* – в дальній далечі, у високій високості, де, мабуть, лише реактивні літають, йдуть табуни птиць (О. Гончар).

Нині категорія вставленості розширює свої горизонти і проникає в усі стилі мовлення: науковий, офіційно-діловий тощо. У різних стилях мови вставлені конструкції, як елементи інфраструктури речення, дуже виразно виявляють свою неоднорідність (вона настільки очевидна, що визначення вставлених конструкцій, прийняте для одного стилю, не завжди може бути застосоване до іншого). Зокрема, дуже мало спільних моментів (крім самого факту вставленості) має поняття про вставлені конструкції, сформоване на матеріалі художнього й розмовного стилів, з поняттям про вставлені конструкції наукової мови. „Основний характер ознак вставлених слів і вставлених речень полягає в тому, що вони з’являються в реченні ніби несподівано не тільки для слухача (читача), але й для самої особи, що говорить (пише), інакше кажучи – вони з’являються тоді, коли певна структура речення вже накреслена, здійснюється, але в процесі цього здійснення виникає потреба в доповненні, роз’ясненні, в зауваженні чи в якомусь застереженні з приводу висловленого” [8, с.306]. Дуже важко встановити момент „несподіваності” для такої, наприклад, вставленої конструкції: *Відомо, що дегідратацією етанолу добувають етилен; до етилену під час нагрівання легко приєднується водень (у присутності каталізатора), в результаті чого утворюється етан* („Посібник з хімії”). У науковому стилі на перший план висунуто зовсім інші властивості цього синтаксичного явища. Дуже часто вставлені конструкції, виконуючи в основному реченні функцію його членів, зберігають формальні зв’язки з членами основного речення.

Як елементи інфраструктури речення – носії додаткового значення – вставлені конструкції суттєво відрізняються від звичайних членів речення тим, що, випадаючи – за-

вдяки інтонації й пунктуації – зі складу основного речення, вони переміщують повідомлене в іншу, відмінну від основної, площину [6, с.157]. У наведеному нижче прикладі перша вставлена конструкція переводить виклад з площини об'єктивного повідомлення в площину суб'єктивної оцінки, наступна вставлена конструкція містить повідомлення другого плану актуальності (тобто другорядну уточнювальну деталь): *Основна неточність заперечуваної автором концепції полягає не в самій характеристиці прайндоевропейського речення (хоч і в ній фарби занадто згущуються), а в тому, що ця характеристика поширюється на такий пізній період розвитку індоєвропейських мов (фактично вже після розпаду індоєвропейської єдності), якому вона зовсім не відповідає* (М. Кочерган).

У наукових текстах вставлені конструкції можуть містити повідомлення першочергової ваги – все те, що автор хоче підкреслити, виділити, на що він хоче звернути увагу читача. Позиція такого повідомлення в реченні – його спеціальне виділення – якраз і сприяє цьому: *Мовні функції утворюють змістову основу мови, мовних первинних чи вторинних значень, які супроводять поняттєві категорійні значення (зокрема, повторюваність дії на основі видової кореляції у слов'янських мовах і відсутність значень виду взагалі, наприклад, у німецькій мові)* (М. Мірченко). Вміщення таких важливих повідомлень у дужки, тобто перетворення їх із звичайних конструкцій у вставлені, має для наукових текстів своє особливе значення: оскільки такий текст розрахований суто на зорове сприймання, вміщені в дужках конструкції (а їх буває по декілька на одній сторінці) створюють начебто другий – уточнювальний – план повідомлення – іншу площину – площину інфраструктури. Реальнее наповнення цього другого плану повідомлення – інфраструктури речення – залежить від теми й завдань тексту, від індивідуальної стилізованої манери автора та від цілого ряду інших причин.

Вставлені конструкції в досліджуваних текстах наукового стилю виконують важливе та специфічне завдання: розчленування думки на основні відомості й відомості супровідні, другорядні, другопланові чи іноплощинні, які є прирошеннями інформативного характеру, а отже, елементами інфраструктури речення.

Функціонування вставлених конструкцій засвідчене також в офіційно-діловому стилі. Досліджена джерельна база дає змогу вирізнити такі типи цих одиниць:

І. Вставлені конструкції, які виконують функцію доповнення, розширення інформації, напр.:

а) при написанні заяви:

Директорові заводу „Неон” п. Литвинову

Солов'яненко Оксани Іванівни

(мешкаю за адресою: вул.Озерна, м.Київ, 17,кв. 192,01000; тел. 611-11-13)

(„Українське ділове мовлення”);

б) протоколу:

Порядок денний:

1) Про організацію та відкриття фірми „Оранта” у м. Львові. (Доповідач генеральний директор Грамов А. В.) („Українське ділове мовлення”);

в) договору:

За рахунок своїх коштів здійснити оздоблювальні роботи в приміщенні (далі називатиметься кафе) („Українське ділове мовлення”).

II. Вставлені конструкції вживаються як уточнення статей законів, фактів, об'єктів, відомостей про осіб у документах тощо, напр.:

а) при створенні запису в трудовій книжці: *Дата і причина звільнення: 13.09.08. Звільнилася за власним бажанням (ст.38. КЗпП України)* („Українське ділове мовлення”);

б) при написанні наказу: *У робочих кресленнях, виготовлених відділом № 7 для механо-складального цеху (об'єкт № 31), було припущено помилку, що призвело до випуску бракованого експериментального зразка ротора ВН-24. Це сталося внаслідок зниження вимог до якості проектів керівництвом відділу № 7 (начальник відділу – Громов І. Т., головний конструктор – Яремчук В. А.) та безвідповідальності керівника бригади складальників Загребельного В.К., який не перевіряв креслення* („Українське ділове мовлення”);

в) автобіографії: *У Збройних Силах не служив, оскільки під час навчання в університеті проходив підготовку на військовій кафедрі (лейтенант запасу)... Дружина Миколайчук (Марченко) Галина Степанівна, 1968 р.н., працює вчителькою молодших класів у Київській середній загальноосвітній школі №21* („Українське ділове мовлення”);

г) листа-прохання: *Прошу направити достроково (з 09 березня 2013 р.) для проходження виробничної практики за спеціальністю секретар-референт учениць групи № Т 17 Петренко В. С. та Завірюху С. К.* („Українське ділове мовлення”).

III. Вставлені конструкції, подані як додаткові уваги до тексту, посилання, напр.:

а) в оголошеннях: *Книжки можна придбати у видавництві „Криниця” (вул. А. Малишка, 92/4) за готівку чи за безготівковим розрахунком* („Українське ділове мовлення”);

б) у договорах: *У випадку особливих обставин (наприклад, аварій) Продавець зобов'язаний вжити заходів для виконання замовлення Покупця* („Українське ділове мовлення”); *Закрити свої розрахункові (поточні) рахунки в інших банках та переказати залишки коштів на рахунок, відкритий у Банку* („Українське ділове мовлення”); *Робота виконується із матеріалів Замовника згідно зі специфікацією на поставлені в перероблення матеріали на кожну партію виробів (Додаток № 2)* („Українське ділове мовлення”); *У разі повного погашення витрат сторін (див. п. 3.1. договору) складається акт про це, який підписується сторонами й додається до цього договору* („Українське ділове мовлення”).

IV. Вставлені конструкції як літерні позначення цифр в діловій документації, напр.:

а) при написанні гарантійного листа: *Просимо відпустити за безготівковим розрахунком 26 (двадцять шість) двоядерних комп'ютерів, 2 (два) медіапроектори* („Українське ділове мовлення”);

б) у листах-повідомленнях: *Повідомляємо, що для будівництва нового корпусу історичного факультету Вам виділено 1 250 900 (один мільйон двісті п'ятдесят тисяч дев'ятсот) грн. 00 коп., у тому числі на придбання необхідного обладнання – 200 000 (двісті тисяч) грн.* („Українське ділове мовлення”);

в) при укладанні договору: *Прибуток, одержаний у результаті спільної діяльності сторін, за цим договором розподіляється між ними в такому співвідношенні: Фірма – 70 % (сімдесят процентів) прибутку; Товариство – 30% (тридцять процентів) прибутку* („Українське ділове мовлення”).

Отже, вставлені конструкції в діловому стилі вносять в основне речення додаткові уваги, уточнення статей законів, літерні позначення цифр, вказують на посилання тощо, тобто додають відомості супровідні, другопланові, які є прирошеннями інформативного характеру. „Обслуговуючи” речення, вони забезпечують йому інформативну повноцінність. Усе це дає змогу констатувати, що такі вставлені конструкції – одиниці інфраструктурного рівня або рівня інформативного прирошення.

Вставлені слова, словосполучення, речення – виразники об’єктивної модальності, інколи – і суб’єктивної (особливо в розмовному і художньому стилях), репрезентовані різними типами складних і простих речень, словосполученнями, окремими словами, а інколи – цілим текстом.

На відміну від вставних елементів, що виражають тільки суб’єктивне ставлення того, хто говорить, до висловленої ним думки, вставлені речення, словосполучення, слова вносять в базове речення такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які:

- 1) доповнюють,
- 2) уточнюють,
- 3) розвивають зміст висловлення,
- 4) вказують на якісь деталі чи факти, що не були передбачені в перший момент формування думки.

Ці ситуативно зумовлені доповнення або уточнення змісту лінійного речення чи його складників – актуалізатори інформативного прирошення, а значить, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

Вставлені речення (*сказав він, мені здається, пам’ятаю, як повідомляють газети* і под.) містять безпосередньо виражений предикативний зміст, а у вставлених словах, словосполученнях він представлений імпліцитно. Виходячи з цього, на наш погляд, зв’язок вставлених елементів з лінійним реченням можна визначити як автономну предикативну інкорпорацію. В основі такого зв’язку лежать інформативно-змістові та суб’єктивно-модальні фактори. Забезпечує цей зв’язок структурно-композиційна та просодична організація, в якій проступають контури міжфразових зв’язків.

Категорія вставленості в наш час все більше активізується і набуває подальшого поширення через демократизацію мовлення, реалізацію закону мовної економії, підвищення ролі експресивного, афективного в мові загалом і синтаксисі зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 13–19.
2. Білецький А. Урок української // Мовознавство у школі. – 2004. – №4. – С. 41 – 42.

3. Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (проблеми теорії): Автореф. дис. докт. філол. наук. – К., 1992. – 38 с.
4. Загнітко А. П. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій // Лінгвістичні студії. – Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 135 – 146.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 294 с.
6. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови / А. П. Коваль. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – 306 с.
7. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: Монографія / М. В. Мірченко. – Луцьк: Вежа, 2004. – 393 с.
8. Шапиро А. Б. Основы русской пунктуации / А. Б. Шапиро. – М.: Из-во АН СССР, 1955. – 318 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламар Л. М. Українське ділове мовлення / Л. М. Паламар. – К.: Либідь, 1997. – 296 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2014 р.

Бондаренко Е., к.філол.н.,

ГВУЗ «Киевский университет управления и предпринимательства»

АКТИВИЗАЦИЯ ВСТАВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ СИНТАКСИСЕ

Статья посвящена инновационным процессам синтаксиса современного украинского языка, сосредоточено внимание на концепции Д.Баранника о двухуровневом синтаксисе (инфраструктуре и инфраструктуре). На примерах художественной литературы, официально-деловых, научных текстов проиллюстрированы вставные элементы инфраструктуры.

Ключевые слова: инновационные процессы, двухуровневый синтаксис, инфраструктура, инфраструктура, активизация вставных синтаксических единиц.

Bondarenko Olena, PhD, Associate Professor

Kyiv University of Management and Entrepreneurship

ACTIVATION OF EMBEDDED STRUCTURES AS INNOVATIVE PROCESS IN MODERN UKRAINIAN SYNTAX

The article deals with innovative processes in modern Ukrainian syntax and focuses on Dmytro Barannyk's concept of two-level syntax (intrastructure and infrastructure). The embedded elements of infrastructure are illustrated with belles-lettres, scientific and official-business texts.

Key words: innovative processes, two-level syntax, intrastructure, infrastructure, activation of embedded syntactic units.

Борисова О.В., к.філол.н., доц., **Юта М. О.**, студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ
(на матеріалі роману Дж. Мартіна «Гра престолів»
та його перекладів українською мовою)**

У статті йдеться про особливості перекладу власних назв на матеріалі роману Дж. Мартіна «Гра Престолів» та його перекладу українською мовою. Розглядаються способи відтворення імен власних та топонімів. Пояснюється вибір перекладачем перекладацьких прийомів, які використовуються при відтворенні власних назв. Визначаються труднощі, з якими стикаються перекладачі при передачі онімів.

Ключові слова: ономастика, топоніміка, власні назви, літературна ономастика, транслітерація, транскрипція, калькування.

Відтворення авторської ономастики викликає неабиякий перекладацький інтерес та потребує детального аналізу, що обумовлює актуальність нашого дослідження. Великий інтерес до вивчення власних імен в художніх текстах пояснюється розширенням досліджень у сфері загальної та приватної поетики, стилістики, мови художньої літератури, лінгвістики тексту. На сучасному етапі ономастика розглядається як самостійна наукова дисципліна зі своїм об'єктом дослідження і власними методами аналізу, яка розвивається в тісному зв'язку із загальною лексикологією, семіотикою, стилістикою, поетикою і лінгвістикою тексту в широкому аспекті [Горбаневский 1988, 59].

Матеріалом дослідження статті послужив роман-фентезі Джорджа Мартіна «Гра Престолів», що отримав премію Локус, як найкращий фантастичний роман і став бестселером за версією газети New York Times, та його український переклад (аматорський переклад-адаптація В.Бродового, розміщений в Інтернеті, та друкований переклад Віталія Данмера).

Наукова новизна даного дослідження полягає у визначенні найчастотніших способів передачі авторських власних назв та у розробці їх порівняльного перекладацького аналізу.

Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає закономірності виникнення, розвитку, зміни, функціонування, поширення і структури власних назв у мові і мовленні, в літературній і діалектній сферах. Відповідно до категорій власних назв, ономастика має кілька розділів: топоніміка (вивчає власні імена географічних об'єктів), антропоніміка (досліджує власні імена людей), зооніміка (займається власними іменами тварин) тощо [Карпенко 1974, 145].

Ономастика остаточно сформувалась як самостійна наукова дисципліна про власні імена в другій половині XX століття, тоді ж вона набула подальшого розвитку. В той час були з'ясовані базові закономірності розвитку та функціонування власних

назв, наведені методи ономастичних досліджень та прикладні проблеми ономастики, сформовані основні принципи класифікації власних назв тощо [Компан 1966, 78].

Розглядаючи проблему відтворення авторської ономастики не можна не звернутися до визначень і понять, якими оперує така лінгвістична дисципліна, як літературна ономастика. Літературна ономастика вивчає особливості використання онімів в художньому мовленні. Власне ім'я має важливе значення в просторі літературного твору. Завдяки власним іменам читач краще орієнтується в часі і просторі тексту. Надзвичайно важливе значення власні назви мають у творах жанру «фентезі». Письменники цього жанру створюють відмінний від нашого фантастичний світ, де будуть існувати їх герої. Зазвичай для створення свого фантастичного світу письменники цього жанру надають перевагу історично віддаленому періоду часу, використовуючи в якості прототипу Середньовіччя та кельтську цивілізацію. На відміну від творів інших жанрів, письменник жанру «фентезі» має більший простір для творчості і більшу свободу у створенні власних назв, таким чином він може користуватися прийомом, які неприпустимі у творах інших жанрів. Створюючи імена, автор орієнтується на прототипи, які існують в реальності, шукає загальноприйнятну формулу, за допомогою якої можна передати інформацію про національний, соціальний, та віковий стан персонажа. Більш того, поєднання і форма антропонімів часто залежать від культурного багажу письменника, його естетичної та соціальної позиції. Також має велике значення те культурне середовище, в якому живе придуманий автором персонаж. Таким чином і в художньому творі антропоніми можуть мати певну специфіку, можуть нести виражене смислове навантаження, мати виражений або прихований асоціативний фон або незвичайний звуковий образ.

Відтворення авторської ономастики завжди постає одним із найскладніших завдань для перекладача, на те є декілька причин. Власні назви – це категорія індивідуальності, своєрідності, неповторності у часі та просторі, це частина лексики, що пов'язана з потребами суспільства та обумовлена соціально-історичними, економічними, соціокультурними факторами.

О. В. Бока називає власні назви своєрідними культурно-історичними та мовними індексами, джерелом вивчення лексичного багатства мови, оскільки вони відбивають назви предметів реалій та понять і є специфічними для певної країни або нації [Бока 2008, 96].

Таким чином, перед перекладачем стоїть завдання, використовуючи лексичні особливості мови, відтворити специфіку поняття, яке було вкладене в іншомовний текст. Перекладач має не тільки добре розумітися на лексичних та стилістичних особливостях мови автора, якого перекладає, а й власної мови також, що часто постає складним завданням, яке потребує ґрунтовного дослідження та вивчення матеріалу. Власні назви – основа образної системи твору, і дослідження їх семантики є першочерговим завданням перекладача, адже саме це дозволить цілісно побудувати систему образів.

При відтворенні авторської ономастики Дж. Мартіна у романі «Гра Престолів» українською мовою перекладач використовує три способи перекладу антропонімів: транслітерацію, транскрипцію та калькування. Складність перекладу антропонімів у романі полягає в тому, що більшість з них походить з англійського фольклору і багато імен є алюзіями на історичні події чи персоналії. Так, наприклад, в романі є

дім Ланістерів (House Lannister), який є очевидною алюзією на старовинну династію Ланкастерів (в романі проводяться деякі паралелі між цими домами, спільним для них є герб із зображенням лева на ньому).

Дж. Мартін створює широкомасштабну оповідь, що описує загибель середньовічного феодального суспільства під тиском внутрішніх суперечностей, звертаючи особливу увагу на соціальні взаємини всередині дворянських домів, і тому вводить в оповідання велику кількість імен і прізвищ (49% від загальної кількості антропонімів). У книзі Дж. Мартіна характерні прізвища і меліоративи мають міфологічні фігури і історичні особистості: Aegon the Conqueror (*Аегон Загарбник*), Ser Arthur Dayne the Sword of the Morning (*сер Артур Дейн, Меч Вранішньої Зорі*), а пейоративами наділяються основні персонажі: Petyr Baelish the Littlefinger (*Петир Бейліш, Мізинець*), Tyion Lannister the Imp (*Тіоніон Ланістер, Біс*). Загальновживані англійські імена досить часто використовуються у романі Джорджа Мартіна. Використання існуючої моделі має на увазі створення таких імен, які, на перший погляд, мало відрізняються від реально існуючих в англійській мові або побудовані за поширеною в англійській мові онімною моделлю (*Banefort – Бейнфорт, Brax – Бракс* тощо).

Часто автор називає персонажів за принципом «ім'я – прізвище – титул або назва дому до якого належить персонаж». Перекладач має враховувати таку специфіку ономастики. Наприклад, *Eddard of the House Stark, Lord of Winterfell – Еддард з дому Старків, лорд Вінтерфеллу*. Також Мартін часто використовує немотивовані власні назви, створені з дотриманням фонетичних законів англійської мови: *Grenn (Гренн), Rypar (Пайнар), Quent (Квент)*; імена, утворені зі словникових англійських власних імен: *Stiv (Стів), Kyra (Кіра), Joseth (Йозеф)*; прізвиська *Littlefinger (Мізинець), Toad (Жаба), Stone Head (Кам'яна Голова)*. Всі прізвиська є квалітативними, тобто характеризують зовнішній вигляд або риси характеру персонажів.

Цікавою особливістю є те, що кожний вчений або священник в «Грі Престолів» втрачає прізвище і набуває титул септона (septon) або септи (septa). Модель імен вчених-мейстрів побудована аналогічно: *Maester Luwin – Мейстер Лювін, Maester Pycelle – Мейстер Піцель*.

Топонімічні моделі в романі Дж. Мартіна чітко протиставляють географію двох континентів – континенту *Westeros* (Вестерос), на якому розташовані *the Seven Kingdoms* (Сім Королівств), і континенту *Essos* (Ессос) з екзотичними країнами. Практично всі топоніми Вестероса мотивовані: міста *King's Landing, Oldtown*, а топоніми Ессоса оригінальні: країни *Jogos Nhai, Valyria, Yi Ti*. Відповідно, перекладач має використати найбільш доречний спосіб відтворення цих топонімів українською мовою. Можливе вживання відразу трьох способів – калькування, перекладацької транскрипції і транслітерації. Таким чином, місто *King's Landing* перекладається як *Королівська Твердиня, Valyria – Валурія, Yi Ti – Ї-мі*.

Слід зазначити, що в аматорському та офіційному перекладах є деякі відмінності при відтворенні власних назв. Так, наприклад, ім'я *Jaime Lannister* в офіційному перекладі відтворено як Джеймі Ланністер, а в аматорському – Хайме Ланністер. Топонім *King's Landing* – Королівська Твердиня в офіційному перекладі, Король – Башта в аматорському. Місто *Winterfell* транслітерували в офіційному перекладі (*Вінтер-*

фелл), натомість в аматорському перекладач дещо намагався наблизити топонім до українських реалій і переклав назву міста як *Зимосіч*.

Цікавим фактом є те, що українська адаптація була зроблена після того, як на екрани вийшов серіал за мотивами книги. Тому український переклад був орієнтований на переклад серіалу. Так, наприклад, ім'я Eddard Stark калькували як Еддард Старк. Слово *stark* є в англійській мові і чудово розкриває характер героя (сильний, непохитний, абсолютний). Очевидно, що автор навмисно використовує імена, які мають значення в англійській мові. Можливо, яби переклад українською здійснювався до виходу серіалу, цей зв'язок вдалося б зберегти.

Слід зосередити увагу на перекладі імен королів та знаті. Автор перекладу проявив фантазію при відтворенні цих ономастичних структур. Таким чином, ім'я *Aegon III, the Dragonbane* в перекладі відтворено як *Аегон III Драконяча Смерть*. *Aegon IV, the Unworthy* – *Аегон IV Негідний*. *Aerys II, the Mad King* – *Аерис II Навіжений Король*. *Daeron I, the Young Dragon, the Boy King* – *Даерон I Юний Дракон, Король-Хлопчик*. Іноді переклад імен не завжди відповідає оригіналу: *Aegon V, the Unlikely* відтворили як *Аегон V, Несподіваний*.

Також цікавим є відтворення слоганів кожного дому знаті в романі. Наслідуючи Середньовічні традиції, Мартін наділив кожну сім'ю своїм певним слоганом, в якому в декількох словах виражені традиції та характер кожного дому. Наприклад, гаслом дому Таргарієнів є «Fire and Blood», яке при перекладі звучить як «Вогнем і кров'ю» (на зразок українського «Вогнем і мечем»). Гасло дому Мартел «Unbowed, Unbent, Unbroken» відтворено як «Несхилені, нескорені, незламні». Гасло дому Грейджоїв переклали дослівно: «We Do Not Sow» – «Ми Не Сіємо». Цікаво відтворено гасло Ланістерів, якому знову надали українського забарвлення. Так фразу «Hear Me Roar!» було перекладено як «Мені ревти – вам слухати». Гасло дому Старків «The Winter Is Coming» відтворили як «Зима насувається», хоча й існує інший варіант: «Зима неминуча». Головну фразу дому Баратеонів переклали наказовим способом: «The Fury Is Ours» – «Лютуймо!».

При відтворенні омонімів українською мовою, перекладач має звертати увагу на відсутність родових закінчень у англійській мові. Тому для уникнення помилок жіночі власні назви отримують флексію жіночого роду –а (Серсея замість Серсей (*Cersei*)). У інших випадках перекладач міг користуватися способом транслітерації. Слід зазначити, що відтворення ономастики в романі Дж. Мартіна «Гра Престолів» українською мовою є складним завданням для перекладача, адже автор використовує широкий спектр ономастичних одиниць, а це вимагає від перекладача досконалого володіння англійською мовою, тому що слід враховувати особливості побудови англійських топонімів та онімів, зважати на історичні реалії та фольклор.

Відтворення авторської ономастики завжди постає одним із найскладніших завдань для перекладача, тому що потребує від перекладача широких знань у багатьох сферах людської діяльності, вимагає максимальної зосередженості та уваги. Часто від перекладу залежить сприйняття матеріалу носіями іншої мови, а тому це завдання надзвичайно відповідальне.

Власні назви – це категорія індивідуальності, своєрідності, неповторності у часі та просторі, це частина лексики, що пов'язана з потребами суспільства та обумовлена

соціально-історичними, економічними, соціокультурними факторами. Перекладацький аналіз власних назв передбачає вивчення їхньої структури і семантики, урахування позамовного оточення – культурно-історичної інформації та комплексу різноманітних асоціацій. Адекватна передача авторської ономастики потребує від перекладача ґрунтовних знань не тільки у сфері лінгвістики, а й у багатьох інших галузях різних наук, зокрема географії, історії, лінгвокраїнознавстві.

До найуживаніших прийомів відтворення авторської ономастики слід віднести наступні: калькування, перекладацьку транскрипцію і транслітерацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації / О. В. Бока. – Вісник СумДУ, 2008.
2. Горбаневский М.В. Ономастика в художественной литературе: филологические этюды. – М.: Издательство УДН, 1988.
3. Карпенко Ю. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв. // Мовознавство. – 1974.
4. Компан О. Ономастика як допоміжна історична дисципліна // Історичні джерела та їх використання. – К., 1966.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.

Borysova O., PhD, Associate Professor

Juta M., Student,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SOME TRANSLATION PECULIARITIES OF THE PROPER NAMES

**(based on the novel “Game of Thrones” by George Martin
and its translation into Ukrainian)**

The article deals with some of the proper names translation peculiarities in the novel “Game of Thrones” by George Martin and its translation into Ukrainian. Methods of rendering proper names and place names are reviewed. Translation techniques that are explained. Difficulties which the translator faces while rendering proper names are determined.

Key words: *onomastics, toponymy, proper names, literary onomastics, transliteration, transcription, calque.*

Борисова О.В. к.фил.н., доц., *Юта М. А.*, студ.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ИМЕН СОБСТВЕННЫХ

**(на материале романа Дж. Мартина «Игра престолов»
и его перевода на украинский язык)**

В статье идет речь о некоторых особенностях имен собственных в романе Дж. Мартина «Игра престолов» и их перевода на украинский язык. Рассматриваются

способы передачи имен собственных и топонимов. Объясняется выбор переводчиком переводческих приемов, используемых при воспроизведении имен собственных. Определяются трудности, с которыми сталкивается переводчик при передаче онимов.

Ключевые слова: ономастика, топонимика, имена собственные, литературная ономастика, транслитерация, транскрипция, калька.

УДК 811.134.2'42:821.134.2-1'06(82)

Братель О.М., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В АРГЕНТИНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

У статті розглядаються особливості актуалізації культурно-соціальних явищ в аргентинських поетичних творах початку ХХ ст. Окрема увага приділяється розгляду специфіки поетичного втілення концептів ПАМПА та МІСТО.

Ключові слова: аргентинська поезія, культурно-соціальні явища, концепти ПАМПА та МІСТО.

Сьогодні спостерігається зростання уваги дослідників до глибинного аналізу мови літературних творів, особливо творів, написаних на зламі століть, коли зазвичай відбувається значна кількість соціально-політичних та економічних змін у житті більшості країн світу та посилюється інтерес до пам'яті поколінь, символів і образів минулого [2, с. 1].

Унаслідок виникнення нових смислів-цінностей у культурі Аргентини початку ХХ ст. і впливу нових етнокультурних концептів на традиційну культуру відбувається розширення концептуального простору аргентинської поезії завдяки вербалізації нових концептів у віршах. Трансформація етноспецифічного світосприйняття, співіснування різних систем знань і зміни художньо-поетичної свідомості призводять до того, що культурно-історичні зрушення та якісні зміни у світосприйнятті віддзеркалюються в поетичних образах.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних українських мовознавчих досліджень на вивчення етноспецифічних особливостей картин світу, наприклад, французької (Т.М. Гейко, О. О. Павлюк), англійської (І. О. Андрєєва, М.В. Томенчук), американської (О.В. Горіна, К.С. Карпова) тощо. Водночас, іспаномовна аргентинська мовна картина світу, досі залишається поза увагою дослідників.

Метою статті є виокремлення специфіки вербалізації культурно-соціальних явищ в аргентинській поетичній картині світу початку ХХ ст. **Об'єктом** дослідження є культурно-соціальні явища, актуалізовані в аргентинській поезії першої половини ХХ ст., а **предметом** – особливості поетичного втілення концептів ПАМПА та МІСТО.

Матеріалом дослідження слугували вірші аргентинських письменників першої половини XX ст., на основі аналізу яких зроблені висновки про особливості поетичної картини світу згаданого періоду.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в українській іспаністиці виділяються особливості аргентинської поетичної картини світу першої половини XX ст.

Вербалізований образ світу вибудовується в свідомості представників конкретно-го етносу, репрезентуючи культуру та змінюючись разом з її формами. Виникнення національно-мовних картин світу детермінується двома факторами: фрагментом реального світу, який впливає на колективну свідомість етносу (природне середовище та артефакти), та особливостями колективної етнічної свідомості, що зумовлюють неоднаковість логічних операцій над однаковими реаліями зовнішнього світу [1, с. 9].

Оскільки картина світу розглядається як результат формування взаємодії багатьох психічних факторів, у емоційно-психічному вимірі аргентинців початку XX ст., в якому відбувається порівняння різних картин світу зі своєю, відбувся конфлікт картин світу різних етносів, різних ментальностей. Ментальністю вважається сприйняття світу в категоріях і формах рідної мови, що поєднують у собі інтелектуальні та духовні якості національного характеру в його типових проявах [4, с. 253]. Формальний та змістовий простір семантики ментальності складають концепти як мінімальні одиниці обсягу вербалізованої інформації.

Зміст і місце концептів у колективній свідомості суспільства відрізняються залежно від культури. Вони набувають національних особливостей через вплив на колективну свідомість етносу природного середовища та артефактів і зумовлюються різними логічними операціями над однаковими або схожими реаліями.

Світобачення етносу в процесі його розвитку змінюється, але утворюється певне ядро концептуальної картини світу, що залишається незмінним завдяки принципам континуальності інформаційних смислів [3]. Наприклад, в аргентинській картині світу одним із ключових є концепт ПАМПА. Хоча на території Аргентини існує кілька природних областей, що характеризуються багатством флори та фауни, пампа займає значну площу порівняно з іншими фізико-географічними зонами цієї країни та відіграє важливу роль у житті аргентинців. Тому концепт ПАМПА посідає одне з чільних місць в аргентинській мовно-культурній картині світу, а концептуальною моделлю, на якій найчастіше ґрунтуються словесні художні образи, є модель, в якій сферою джерела слугує концепт ПАМПА. Онтологічною складовою стрижневого аргентинського концепту ПАМПА є інформація про простір і неосаянність цього природного середовища, а аксіологічно-естетичною – розуміння пампи як уособлення Батьківщини.

Етнокультурний концепт ПАМПА відіграє ключову роль в аргентинській національно-мовній картині світу та лежить в основі багатьох образів аргентинської поезії незалежно від того, яку саме референтну ситуацію вони художньо переосмислюють.

Фактор географічного середовища існування народу-носія мови впливає на його концептуальну і, відповідно, мовну картину світу. Аргентина вирізняється великою розмаїтістю ландшафтів, проте завдяки значним розмірам пампи як природного об'єкту та її важливості в житті Аргентини, словесна об'єктивація концепту ПАМПА часто зустрічається у творчості аргентинських письменників.

Концепт ПАМПА є психоментальною одиницею аргентинців як етносу, відбитою у свідомості людей і закладеною на підсвідомому рівні. В іспанській мові концепт ПАМПА вербалізується за допомогою слів “pampa”, “campo” та “llanura”. Слово “pampa”, що походить з мови кечуа, означає широку рівнину з низькою рослинністю [5, с. 758], а слово “campo” – з латини, де “campus” означало “рівнина”, “поле”. Релевантними в нашому дослідженні є його перші значення, в яких поле тлумачиться як широка незабудована територія, що знаходиться поза межами населених пунктів; земля, призначена для обробки; засіяна різними культурами територія [5, с. 192]. Слово “llanura” означає територію, що не відзначається різноманітним рельєфом [5, с. 618]. “Campo” в аргентинському варіанті іспанської мови має сему “зорана, оброблена пампа”, в той час, як слово “pampa” має семи “необроблена земля”, “первісна природа”.

Так, словесний поетичний образ пампи в аргентинській поезії фіксує невід’ємні атрибути образу рідної землі: “eterna lejanía” (“*Deja de ser eterna lejanía*” [GOP – Oliverio Gironde. Campo nuestro]), “horizonte” (“*Nunca permitas, campo, que se agote / nuestra sed de horizonte y de galope*” [GOP – Oliverio Gironde, Campo nuestro] “*¡No hay limite! ... la niebla se desprende, / y a su paso se aleja el horizonte*” [ORW – Rafael Obligado. La pampa]), “infinito” (“*Aquí también. Aquí, como en el otro / Confín del continente, el infinito / Campo en que muere solitario el grito*” [BOP – Jorge Luis Borges. Texas, 129], “*Cuanto más te repito y te repito / quisiera repetirte al infinito*” [GOP – Oliverio Gironde, Campo nuestro]. Виокремлюють типовість ознаки “infinito” антитеза (“*Confín del continente, el infinito / Campo*” [BOP – Jorge Luis Borges. Texas, 129]) та повтор (“*te repito y te repito ... repetirte al infinito*” [GOP – Oliverio Gironde, Campo nuestro]). Образи, в основі яких лежить концептуальна модель ПОЛЕ – ПРОСТІР, є стереотипними, а ізотипними їм образами є образи протяжності поля (“*sed de horizonte*”, “*se aleja el horizonte*”) та вільного руху (“*sed ... de galope*”, “*a su paso se aleja el horizonte*”).

Іншим атрибутом образу пампи є слово “anchura” у поєднанні із словами, що мають сему “глибина” (“ahonda”, “hundido”): “*Pampa: / Yo diviso tu anchura que ahonda las afueras*” [BWN – Jorge Luis Borges. Al horizonte de un suburbio]; “*Contemplaría, hundido el sol, el ancho / Campo en que dura un resplandor de cobre*” [BOP – Jorge Luis Borges. Un soldado de Urbina, 102]. Атрибут “глибина” є ідіотипним, оскільки він не властивий універсальному концепту РІДНА ЗЕМЛЯ, а стосується концепту ВОДНИЙ ОБ’ЄКТ. Ідіотипним є також атрибут “desmedida”, оскільки він створює образ пампи не тільки як зоровий (“*lo que vio*”), але й як аудитивний (“*oyó toda la vida*”): “*Esto que lo cercaba, la metralla, / esto que ve, la pampa desmedida, / es lo que vio y oyó toda la vida*” [BAP – Jorge Luis Borges. Alusión a la muerte del Coronel Francisco Borges, 32].

Створенню урочистості та величності образу пампи, що вербалізує метафоричну концептуальну структуру ПАМПА – РІДНА ЗЕМЛЯ, сприяє використання слів із позитивною конотацією (“bella / la imagen”, “la Patria deslumbrante”, “amor y gloria y juventud destella”, “un pueblo egregio”, “el progreso guía”): “*¡cuán bella / la imagen de la Patria deslumbrante, / amor y gloria y juventud destella! / Siento el rumor y el incesante coro / de un pueblo egregio que el progreso guía; / y alzando el alma a Dios, me postro y oro / ante la imagen de la patria mía!*” [ORW – Rafael Obligado. La pampa].

Життя аргентинця без пампи не можливе: “*El pecho se electriza, se acrecienta; / se oye golpear un corazón de acero; / allí el pulmón no vive si no alienta / el soplo poderoso del pampero*” [ORW – Rafael Obligado. La pampa]. Для вираження життєво необхідного злиття людини з природою у створенні образу згадуються частини тіла людини (“*el pecho*”, “*un corazón*”, “*el pulmón*”) та її фізичні можливості (“*se oye golpear*”, “*no vive si no alienta*”), які є актантами за умови присутності вітру з пампи, який може бути уособленням Святого Духу.

Аргентинській ментальності властива побудова концептуальної картини світу через просторово-часові відношення, де ключовим концептом вважається просторовий концепт ПАМПА, який слугує зоною джерела концептуальних моделей, що лежать в основі художніх образів. Творення таких образів ґрунтується на основі процесів сприйняття й формування просторово-часових образів і уявлень, що пов'язано з аграрно-тваринницьким типом цивілізації на відміну від урбаністичної західноєвропейської цивілізації, для якої стрижневим концептом є концепт МІСТО [166].

В аргентинських словесних поетичних образах першої половини ХХ ст. актуалізація концепту ПАМПА поступається об'єктивації концепту МІСТО, просторовий образ горизонтальної вісі замінює просторовий образ вертикальної вісі. З'являється новий культурно-соціальний образ світу як обмеженого у просторі багатопверхового мегаполісу.

Оскільки міста були створені переважно іммігрантами наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., вони здавались абсолютно чужими для розсіяних у просторах пампи аргентинців, що переважно займалися скотарством. Місцеве населення Аргентини та інших районів східного узбережжя, що не належать до магістральних культур, на відміну від майя або інків, довгий час зберігало суспільно-родові відносини, вело кочовий спосіб життя та не мало писемності, тому в Аргентині майже відсутні виразні автохтонні характеристики.

На початку ХХ ст. через стрімкий розвиток міст та значний приріст населення завдяки іммігрантам аргентинська нація перетворилася на багатосубстрактну національну єдність, що почала усвідомлювати свою національну належність, а письменники зайнялися пошуками власної національної ідентичності у регіональному та світовому літературному процесі. В аргентинській картині світу протягом досить довгого часу концепт МІСТО протиставлявся концепту ПАМПА, що позначав звичне для аргентинців місце проживання. Культурно-історичні зрушення та якісні зміни у світосприйнятті опосередковано відбиваються в розвитку поетичного образу.

Зміна суспільних реалій в Аргентині початку ХХ ст. зумовила поетичне осмислення міфологічного концепту ВОРОЖИЙ ПРОСТІР у формі концептуальної моделі МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР. У словесних поетичних образах простежується протиставлення пампи та міста як осередків природного та неприродного. У низці образів гармонія душі та тіла, яку людині дарувала пампа, протиставляється місту, яке приносить людині біль: “*Olvidada pureza... ese dolor de Buenos Aires... / Vulgaridad, vulgaridad me acosa ... Pequeña vida que dolor provoca*” [SAL – Alfonsina Storni. Frente al mar].

Одноманітність міст, де губиться індивідуальність людини, та властива пампі природність, яка підкреслює неповторність кожної людини, також побудовані на основі концептуальної моделі МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР: “*Recuerdo una plaza*

vieja / no sé en qué triste ciudad. / Todavía, en algún tronco, / nuestros nombres se leerán” [AAP – Rafael Alberto Arrieta. Canción ingenua, с. 28]. Гіпербола (“*todos están ciegos*”), створює метафоричний образ городян, які поступово втрачають природну властивість “бачити” справжні почуття. Образ вирізаних на дереві імен людей (“*en algún tronco, / nuestros nombres se leerán*” [AAP – Rafael Alberto Arrieta. Canción ingenua, с. 28]) переосмислює прагнення людини повернутися до природи.

Прототипний концептуальний структурі МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР протиставляється модель ПАМПА – ДРУЖНИЙ ПРОСТІР.

Атрибутами слова “*ciudad*” в образах, що конструюються на основі концептуальної моделі МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР, можуть бути слова “*pudre*”, “*equivoca*” (“*Ah, la ciudad la pudre y equivoca / Pequeña vida que dolor provoca*” [SAL – Alfonsina Storni. Frente al mar]), “*vulgar*” (“*Una plaza, como tantas, / en una ciudad vulgar*” [AAP – Rafael Alberto Arrieta. Canción ingenua, с. 28]).

Концептуальна структура МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР об’єктивується в образі міста, що тисне на людину, прагнучи уніфікувати її особистісне начало до потреб культури: “*la ciudad los recupera hipócrita / y les impone los deberes cotidianos*” [CJA – Julio Cortázar. Los amantes]. У персоніфікованому образі міста як людини простежується опредметнення однієї з негативних характеристик людини (“*hipócrita*”).

Метафорична концептуальна модель МІСТО – ЗАМКНЕНИЙ ПРОСТІР вербалізується за допомогою оксиморону: “*el horizonte estrecho / de la ciudad nativa*” [ORW – Rafael Obligado. Echevarría], “*para encerrar mi vida / en la estrecha ciudad*” [ORW – Rafael Obligado. El hogar paterno]. Відбувається протиставлення образу міста та пампи на основі їх імпліцитного порівняння, в основі якого лежать когнітивні метафоричні структури МІСТО – ЗАМКНЕНИЙ ПРОСТІР та ПАМПА – СВОБОДА РУХУ: “*Una tarde sintió dentro del pecho / esa fuerza expansiva / que hace parezca el horizonte estrecho / de la ciudad nativa; / y tendido en el lomo rozagante / del potro pampeano, / campos y campos devoró anhelante / y allá en la sombra se perdió del llano*” [ORW – Rafael Obligado. Echevarría].

Концептуальна схема МІСТО – В’ЯЗНИЦЯ виступає також підґрунтям образу міста, “закутого” в камінь: “*Y Buenos Aires, mi ciudad, arroja / su cubo de sonidos a la fusión del Canto. / Vestida de cemento, calzada de metales, / ya la ciudad me rinde su tango en espiral*” [MLO – Leopoldo Marechal. El canto de alegría, с. 302], “*Recuerdo las fiestas suburbanas / en los amplios patios porteños / que el cemento horizontal desalentó para siempre*” [TAD – Alfredo Carlino. Evocación del baile en el barrio, с. 503]. Образ будується на основі порівняння відчуттів людини, яке сидить у сірій тюремній камері (“*Vestida de cemento*”, “*el cemento horizontal*”), позбавлена свободи пересування (“*calzada de metales*”, “*su tango en espiral*”, “*desalentó para siempre*”), та відчуттів у задущливому кам’яному місті.

Протягом тривалого часу в аргентинській поезії реалізовувалися переважно концептуальні моделі, в яких концепт ПАМПА відіграв роль царини джерела. Поступово роль царини джерела концептуальних схемах посідає концепт МІСТО, і в поезії починають з’являтися нові образи. Це пов’язано з тим, що розвиток Аргентини на початку ХХ ст. супроводжувався стрімкою урбанізацією та поширення міського стилю життя на суспільство.

Соціально-економічні зміни у країні найяскравіше відобразились у Буенос Айресі, який проголошено столицею Аргентини в 1880 році. Відтоді місто почало дуже швидко рости та “європеїзуватись” за рахунок імміграційних хвиль, що перетворили його на космополітичне місто континенту, наречене “Новим Вавилоном”. За одне десятиліття (з 1880 до 1890 р.р.) населення Аргентини зросло на 29 %, а населення столиці – аж на 84 %) [6]. Буенос Айрес став центром науки й культури, джерелом суспільного розвитку та суспільної організації життя. Космополітизм, властивий столиці країни, відбився в картині світу аргентинців.

У віршах простежуються образи, що моделюють взаємовплив міста і людини. Розуміння типових ситуацій у місті дозволяє проводити паралелі з відповідними станами особистості. Образи міста та людини переосмислюються як один неподільний образ, оскільки людині надається властивість відчувати місто. У персоніфікації міста проявляється когнітивна метафорична модель МІСТО – ЛЮДИНА: “*Te sentía / en los patios del Sur y en la creciente / sombra que desdibuja lentamente / su larga recta, al declinar el día*” [BWN – Jorge Luis Borges. Buenos Aires], “*divisé en la hondura / los naipes de colores del poniente / y sentí Buenos Aires*” [BWN – Jorge Luis Borges. Arrabal].

Вербальна сторона образу “*los naipes de colores del poniente*” [BWN – Jorge Luis Borges. Arrabal] позначена грою слів із використанням семантичних ознак номінативних одиниць “географічна карта” та “гральні карти”. Використання епітетів (“*en la creciente / sombra*” – “в час, коли тіні стають довгими” [BWN – Jorge Luis Borges. Buenos Aires], “*los naipes de colores del poniente*” – “гральні карти кольору сонця, що заходить”) [BWN – Jorge Luis Borges. Arrabal], створює часові межі поетичного тексту.

Прототипна концептуальна модель МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР здебільшого простежується в образах, що зображають місто з точки зору іммігрантів або селян. Водночас, ті, хто народився у місті (та наступні покоління іммігрантів включно), сприймають місто позитивно, а у віршах моделюється прототипна концептуальна модель МІСТО – ДРУЖНИЙ ПРОСТІР. Ті, хто народився в Буенос Айресі, любили своє місто, атрибутами якого в поезії є слова “*entrañable*” та “*fraterno*”: “*Pasaporte entrañable de Buenos Aires, oigo / su lenguaje fraterno, / desde una adolescencia que perdura / en mí su gleba indeclinable*” [TAD – Horacio R. Klappenbach. Prologo a Buenos Aires, с. 440].

У віршах, написаних поетами, які виросли у великих містах, не протиставляються образи пам'яті і міста, як це роблять іммігранти та ті, хто займався сільським господарством. Таким чином, для перших концепт ІСТОРІЯ має позитивні конотації, а для других – негативне. Звідси – порівняння чистоти пам'яті із містом: “*a mi ciudad que se abre clara como una pampa, / yo volví*” [BWN – Jorge Luis Borges. Versos de catorce], а існування міста здається таким природним, як й існування архетипів-першоелементів: “*A mí se me hace cuento que empezó Buenos Aires: / La juzgo tan eterna como el agua y el aire*” [BWN – Jorge Luis Borges. Fundación mítica de Buenos Aires].

Отже, внаслідок впливу новітньої урбаністичної культури на традиційну культуру, в Аргентині початку ХХ ст. відбувається поступова трансформація етноспецифічного світосприйняття світу та змінами художньо-поетичної свідомості, відбувається еволюція образного простору. В аргентинській національно-мовній картині першої

половини ХХ ст. з'явилися нові концепти, а ті, що вже існували, видозмінились через стрімкий та чисельний просторово-часовий імміграційний рух. В образному вимірі аргентинської поезії відображено, як ті, хто народився і виріс у великому місті, конструюють образи міста на основі схеми МІСТО – ДРУЖНИЙ ПРОСТІР. Водночас, для багатьох аргентинців концепт МІСТО мав негативні конотації, що призвело до актуалізації у поезії метафоричної концептуальної моделі МІСТО – ВОРОЖИЙ ПРОСТІР. Особливістю аргентинської поезії першої половини ХХ ст. є втілення концепту ПАМПА, зокрема, концептуальної моделі ПАМПА – РІДНА ЗЕМЛЯ, позитивні конотації якої не змінилися із поступовим збільшенням у поезії втілень концепту МІСТО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира / Ирина Александровна Голубовская. – К. : ИПЦ “Киевский университет”, 2002. – 293 с.
2. Дуброва О. В. Архетипна пам'ять та її семіотичні відповідники у творах Волта Вітмена та Богдана-Ігоря Антонича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.01.05 “Порівняльне літературознавство” / О.В. Дуброва. – Дніпропетр., 2010, – 24 с.
3. Павиленис Р. И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка / Роландас Ионович Павиленис. – М. : Мысль, 1983. – 286 с.
4. Тхорик В. И. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация / В. И. Тхорик, Н. Ю. Фанян. – М. : ГИС, 2005. – 260 с.
5. El pequeño Larousse ilustrado – 2006 / [Dirección editorial N.L. Cayuela]. – Barcelona : Spes Editorial, S.L., 2005. – 1824 p.
6. Todo argentina. Literatura argentina : enciclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.todo-argentina.net/Literatura_argentina.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ААР – Антологія аргентинської поезії / [упор. О. Криштальська]. – Луцьк : Ініціал, 1998. – 192 с.
2. BOP – Borges J. L. Obra poética, 2 (1960-1972) / Jorge Luis Borges. – Madrid : Alianza Editorial, 2002. – 346 p.
3. BWN – Borges J.L. Obras [Електронний ресурс] / Jorge Luis Borges. – Режим доступу : <http://sololiteratura.com/bor/borobras.htm>.
4. BAP – Borges J. L. Antología poética (1923–1977) / Jorge Luis Borges. – Madrid : Alianza Editorial, 2000. – 153 p.
5. CJA – Cortázar J. La poesía [Електронний ресурс] / Julio Cortázar. – Режим доступу : <http://amediavoz.com/cortazar.htm>.
6. GOP – Gironde O. La poesía [Електронний ресурс] / Oliverio Gironde. – Режим доступу : <http://www.poesia-inter.net/index.htm>.
7. MLO – Marechal L. Obras completas. La poesía / Leopoldo Marechal. – Buenos Aires : Libros Perfil S.A., 1998. – 548 c.
8. ORW – Obligado R. Poemas [Електронний ресурс] / Rafael Obligado. – Режим доступу : <http://www.los-poetas.com/c/oblig1.htm>.

9. SAL – Storni A. Poemas [Електронний ресурс] / Alfonsina Storni. – Режим доступу : <http://www.los-poetas.com/j/storni1.htm#INDICE>.
10. TAD – Antología documental [Directores de la obra / T. de Lara, I. Leonilda, R. de Panti] // El tema del tango en la literatura argentina. – Buenos Aires : Ediciones Culturales Argentinas, 1981. – P. 259–515.

Стаття надійшла до редколегії 19.03.2014 р.

Братель Е.Н., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ОТОБРАЖЕНИЕ КУЛЬТУРНО-СОЦИАЛЬНЫХ ЯВЛЕНИЙ НАЧАЛА XX СТ. В АРГЕНТИНСКОЙ ПОЭЗИИ

В статье рассматриваются особенности актуализации культурно-социальных явлений в аргентинских поэтических произведениях начала XX ст. Особое внимание уделяется специфике поэтического воплощения концептов ПАМПА и ГОРОД.

Ключевые слова: аргентинская поэзия, культурно-социальные явления, концепты ПАМПА и ГОРОД.

Bratel O.M., Cand. of Phil. Sc., Assistant Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

REFLEXION OF THE CULTURAL AND SOCIAL EVENTS OF THE EARLY 20TH CENTURY IN THE ARGENTINEAN POETRY

The article dwells on the actualization of the cultural and social events in the Argentinean poetry of the early 20th century. Special attention is paid to the study of the peculiarities of the concepts PAMPA and CITY in the poetry.

Key words: Argentinean poetry, cultural and social events, concepts PAMPA and CITY.

НОМІНАТИВНИЙ ПРОСТІР КОНЦЕПТУ *МАРГІНАЛЬНІСТЬ* У РОМАННОМУ ДОРОБКУ БЛЕЗА САНДРАРА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «*MORAVAGINE*»)

*У статті розглядаються особливості об'єктивації концепту *МАРГІНАЛЬНІСТЬ* у творчості відомого франко-швейцарського письменника першої половини ХХ століття Блеза Сандрара, способи його мовної репрезентації у романі «*Moravagine*». Робиться висновок про ширшу представленість цього концепту в обраному романі порівняно з лексикографічними джерелами.*

Ключові слова: номінативний простір, маргінальність, повневірвання, «лінія втечі», семний аналіз, варіант-інваріант.

Творчість *Блеза Сандрара*, письменника, чиє ім'я нечасто згадується у вітчизняному літературознавстві та інколи несправедливо не потрапляє навіть до французького літературного канону ХХ століття, дає широкі перспективи для розгляду та аналізу феномена маргінальності у художньому тексті. Його романи, поряд із широким публіцистичним та поетичним доробками, ставлять у центр відношення між людиною і світом нової механістичної епохи початку ХХ століття, з її новими швидкостями, винаходами та хворобами. Зіткнення людини з реаліями та духом цієї епохи, якою захоплювалися і якої жахалися, нерідко результувалися у спроби відчуження та пошуку ідентичності за рахунок тих самих нових засобів, які ця епоха пропонувала, і не в останню чергу цьому сприяла, наприклад, нова філософська інтерпретація подорожі. Тому не дивно, що саме подорож (романи Блеза Сандрара інколи називають «авантюрними») стає засобом маргіналізації як свідомого жеста, що спрямований на відсічення зв'язків із «минулими життями».

Обраний нами твір «*Moravagine*» є, без сумніву, *magnum opus* Блеза Сандрара, що увібрав у себе все найдорожче й найболючіше для письменника, ставши вистражданим творінням, спробою пізнання свого альтер его та експульсії Хайда з себе і, як наслідок, врешті-решт, примирення з собою. Твір є тим знаковішим, що сюжетно маємо в його центрі повневірвання, переховування, підпільну руйнівну діяльність персонажів, при цьому чітко простежуються їх спроби відокремлення, протиставлення себе іншим різними шляхами, а отже, маємо змогу говорити про ключову роль мотивів маргінальності у творі.

Проблемі маргінальності присвячувались розвідки різного спрямування (культурологічного, соціологічного, філософського), проте в лінгвістиці, зокрема в дослідженні художньої прози, ця проблема досі залишається недостатньо розробленою.

Увага вітчизняних та іноземних лінгвістів до методів когнітивної поетики під час аналізу літературних творів, до порівняння варіанту з інваріантом як способу розгляду та встановлення особливостей функціонування феномена, що розглядається в певному дискурсі, з одного боку, та всезростаюча нагальна потреба у теоретичному осмисленні

проблеми маргінальності, зокрема у світі художньої прози, з іншого боку, пояснюють **актуальність** даної розвідки, яка полягає у виявленні способів реалізації основних ви-
мірів концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ та встановлення його номінативного простору.

Метою статті є дослідження особливостей репрезентації номінативного простору
концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ у романі «*Moravagine*».

Об'єктом дослідження став номінативний простір концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ.

Предметом аналізу виступає структура та особливості номінативного простору
концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ в романі Блезе Сандра «*Moravagine*».

Спочатку з'ясуємо семантичне наповнення концепту MARGINALITÉ (*маргі-
нальність*), звернувшись до лексикографічних джерел. Вона об'єктивується за до-
помогою лексем *bordure (externe), marge, marginal, secondaire, annexe, limite, bord, non-conformité, norme* тощо. Проаналізувавши певну кількість таких джерел [2; 7; 8],
доходимо висновку, що концепт MARGINALITÉ може репрезентуватися лексемами:
marginalité, exclusion, liminalité, isolement та їх спільнокореневими словами, і на осно-
ві цього можна виділити основні семи, що характеризують загалом концепт МАРГІ-
НАЛЬНІСТЬ в словниках: *маргінальний суб'єкт (носії маргінальної ідентичності);
негативне ставлення до норми, відірваність від неї; причини маргінальності (свідомі
і несвідомі, слабкі зв'язки з центром, погана соціалізація, невміння інтегруватися);
функції маргінальності: переховування, забезпечення собі свободи дії; другорядність
(меншовагтісність, неповноцінність); межовий стан.*

Сема «**маргінальний суб'єкт**» пов'язана з образом головного героя, альтер его
доктора Раймона, Мораважін, з його зовнішніми проявами та психологічним портре-
том, мотивом його безумства та його розкриттям у тканині роману. Саме безумство
робить героя «маргінальним», надає йому маргінальної ідентичності, що згодом ви-
являється в його діях, які це підтверджують. У *мотиви безумства* головного героя
можна виділити декілька аспектів:

- **зовнішні прояви**, що відштовхують, та одразу вказують на аномальність, ви-
кликають підозри, привертають посилену увагу: мотив *потворності, карлико-
вості*, що є першою вказівкою на аномальність («*On dirait un clown*» [Сандра
2011, 30¹] – порівняння з клоуном, перше враження Раймона про Мораважін,
що вказує на гротесковість образу; замальовка-портрет Мораважін у третій час-
тині роману, що надає плюрісеміотичного виміру образу персонажа тощо);
- **антисоціальна поведінка** (перехід меж: моралі, закону, географічне перемі-
щення, переховування, інспірування іншим злих вчинків);
- **порушення психологічного здоров'я, хвороба** (перебування у психлікар-
ні – замкненому просторі, свідчення лікарів, псевдонауковий та клінічний дис-
курс, що покликані, на перший погляд, виявити та визначити сутність «хворо-
би» Мораважін).

Безумство Мораважін зображується пропущеним через свідомість Раймона, що
стає очевидним в описативних уривках про вчинки, оціночних судженнях про
дії Мораважін (судженнях, що варіюються від жалю і симпатії на початку роману

¹ Надалі всі цитати подані з наступного видання роману: B. Cendrars «*Moravagine*» / Grasset, Les Cahiers rouges, 2011. – 282 p.

(«*bonhomme singulier et tragique*» [31], «*pauvre bougre*» [32]) до хворобливого захоплення та зачарування («*cette voix me semblait émettre de la couleur tant elle était voluptueuse et enflée*» [31])). Отже, незважаючи на, здавалось би, «негативні» риси, герой часто зображується надзвичайно харизматичним, він фактично примушує оповідача (Raymond la Science) до ризику (коли той звільняє його), використовує його, виступаючи своєрідним «магінтом» та ініціатором безумств, що їх скоюють обидва герої під час своїх надзвичайних мандрівок. Виходить так, що Мораважін непомітно «підпорядковує» Раймона та стає для останнього вікном і логікою життя, картою пересування, джерелом отримання знань і переживань: *si Ropschine était le chef c'était Moravagine qui était le maître, notre maître à tous* [103] (отже, маємо тут опозицію *chef – maître* задля підкреслення неформального лідерства).

На осудний стан та здоровий глузд не претендує й сам Мораважін:

«*Et maintenant appelez-moi assassin, démiurge ou sauvage, à votre choix, je m'en fous...*» [44].

Безумство не тільки зображується, але й номінується через спроби клінічного дискурсу характеризувати Мораважін, проте фактично це також виглядає дещо гротесково, адже все вказує на те, що за ширмою наукових термінів та припущень, що слугують скоріше описом, ніж поясненням, реальна причина хвороби залишається невідомою, загадковою, що наштовхує на думку про персональний образ Мораважін як метафору темної сторони людської природи, загадкового стрімкого духу самої епохи, що засвідчують, наприклад, невдалі спроби Мораважін займатися музикою (мова йде про неможливість оволодіння певним «зовнішнім» засобом пізнання себе): «*aussi était-ce bien en vain que Moravagine s'ingéniait à trouver une cause extérieure à son malaise de vivre et cherchait-il une démonstration objective qui l'autorisât d'être ce qu'il était*» [63]. Авантюра зміни масок (мотиви травестії, зміна імен) є невід'ємною складовою подорожей і переховування, і поряд з численними «псевдонімами», які собі обирає сам Мораважін, його самого порівнюють, зокрема, з *Джеком-Патрачем* (Jack l'Eventreur). Наявний подив і навіть страх перед Мораважін можуть прочитуватися як ознака його інакшості, важлива риса сприйняття його іншими, що лише підтверджує його маргінальний статус:

«*...je me mis à avoir une peur horrible de lui*» [104];

«*Je le regardais stupéfait. Une fois de plus, je n'arrivais pas à le comprendre*» [102].

«*le peuple nous craignait comme la peste noire et nous avait baptisé les enfants du Diable*» [86].

«*nous étions des parias, des bannis, des condamnés à mort, les enfants du diable, aucun lien avec la société ni avec aucune famille humaine*» [86].

Отже, персональний образ Мораважін, через якого переважно реалізується сема «маргінальний суб'єкт», моделюється як варіант злого генія, Мальдорора ХХ століття, «сучасного» метафізичного пікаро, а сема «маргінальний суб'єкт» в романі представлена в першу чергу іменниками на позначення власних назв (прізвиська і псевдоніми Мораважін), іменниками, прикметниками та діеприкметниками на позначення статусу або стану головних героїв (не цураючись при цьому несподіваної яскравої образності).

Сема 'негативне ставлення до норми' вербалізується у романі багатьма засобами, зокрема через фразеологізми (*agir sans scrupules* [45]) та розмовну і «знижену» лексику (*il se fiche* [96]). Так, у вислові Мораважін «*Je ne suis pas de votre race...*» [60] вигулькує «самоідентифікація від заперечення» – зневага до пересічних людей, тенденція до вивіщення маргіальності, протиставлення себе іншим, «звичайним» людям.

Вчинки Мораважін характеризуються також певною ексцентричністю, зокрема це стосується ставлення до Бога: «*Atavisme ou orgueil, je ne l'ai jamais entendu parler de Dieu. Une seule fois il prononça ce nom qu'il semblait ignorer. C'était sur un trottoir, devant une pissotière. Moravagine mit le pied dans un immondice. Il palit et me pincant le bras: – Merde,- dit-il, je viens de marcher sur le visage de Dieu ! Et il tapait du pied pour ne pas en emporter une parcelle*» [63]. Або ж інший приклад гротеску: «*...indifférent comme Dieu, indifférent comme un idiot*» [104] (образ Бога (*Dieu*) зумисне знижується, пастишизується завдяки фонетичній подібності до *idiot* та «дзеркальній позиції» стосовно останнього у наведеному вислові).

Зустрічаємо й гаслоподібні твердження, що «фіксують», вбирають в себе ймовірне життєве кредо героїв: «*Vivre c'est être différent*» [76]. Окрім цього, маємо свідчення про антитеологічну життєву позицію, що є характерною для маргіальних суб'єктів: «*l'existence est idiote, imbécile, vaine*» [76]. Тут це підкреслюється вживанням однорідних якісних прикметників.

«*Moravagine éprouvait une grande volupté de plonger enfin dans le gouffre le plus anonyme de la misère humaine*» [70] – потяг до патологічного, до явищ, сторонніх до «норми», реалізується через метафору *gouffre de la misère*.

Сема 'другорядність' представлена в романі насамперед мотивом викидня як втілення неповноцінності (актуалізується такими лексичними одиницями як *avorton*, *rejeton*):

«*Je suis le dernier rejeton de la puissante famille des G...y, le seul descendant authentique du dernier roi de Hongrie*» [33] – тут надібаємо мотив викидно як неповноцінної, примітивної істоти.

Також на сторінках роману зустрічаємо анімалістичні порівняння та метафори «*grand fauve humain*» [49] або ж:

«*Ses bras dandinent au bout de bras longs comme ceux du singe*» [31].

Семантичний нюанс неповноцінності може конотувати й скорочене звертання до Мораважін (*Mora*) [113].

Зазначені вище стилістичні засоби слугують для змалювання первинної деструктивної сили, здатної на все, для якої інші – деперсоналізовані істоти, що є знаряддям реалізації своїх мрій та фантазій; яка відчайдушно потребує свого вивільнення (згадаймо, що *obscurité régnante et le manque d'air* [54] – ось те, чого боявся Мораважін).

Фізичні характеристики Мораважін (каліцтво, непоказність, хворобливий вигляд тощо) підсилюють враження про «неповноцінність», рису, яку своєрідно «заперечує» надалі його харизма, енергія і діяльність. Так, ми зустрічаємо такі його описи, як: «*La jambe droite en équerre, il a le genou ankylosé et boîte terriblement*» [31] «*Il est un peu vouûté*» [31] або ж «*un petit homme noir, maigre, noué, sec comme un cep...*» [31]

homme d'aspect minable [30]. Іменники і прикметники слугують найпрототиповішими засобами вербалізації цієї семи.

Сема **‘межовий стан’** актуалізується найчастіше в тих уривках, де мова йде про перепади настрою Мораважін, частим його перебуванням у стані надзвичайного нервового напруження, на межі життя і смерті. З іншого ж боку, маємо *клінічний дискурс* (наприклад, примітка про стан Мораважін), наявний у тканині твору, та пов’язаний з ним *псевдонауковий*, що інколи виводить на «пояснення» стану головного героя, апелюючи при цьому до цінностей та духу епохи та актуалізується найчастіше *прикметниками та дієприкметниками*, а також *вишуками*. На синтаксичному рівні цю сему актуалізують окличні речення (проте загалом цьому сприяє фактично весь «уривчастий», спазматичний, стиль роману).

«*Nous étions maudits*» [193].

«*Moravagine était dans un état unimaginable d'exaltation*» [235].

«*Quel cauchemar!*» [192].

Поряд з актуалізацією зазначених вище сем, ми додатково виявили у романі наступні:

‘переховування (підпільність)’: як часто зазначається у французьких джерелах, існує різниця між *exclusion* та *marginalité*, і саме переховування часто може грати роль гаранта *не-потрапляння* до категорії *exclusion*. Ця сема актуалізується в різних частинах тексту, проте найчастіше в уривках про подорожі героїв по Амазонії та переховування у блакитних індіанців:

«*...cette vie de reclus nous paraissait effroyablement iréelle*» [88];

«*ce jeu de cache-cache ne pouvait toujours durer*» [167];

‘поневірення’(*→ errance*): подорожі-поневірення головних персонажів забезпечують рознесення по світу квантів руйнівної енергії. Фізичне переміщення героїв відбувається за наступним маршрутом:

психічна лікарня–Базель – Берлін – Москва – Британія – Амазонія – Париж – психічна лікарня. Як бачимо, лікарня є точкою відправлення і повернення, вже на цьому рівні утворюючи коло (колесо). У цьому ж часовому проміжку – подорожі та пригоди зі смаком авантюризму та анархії. І Мораважін, і Раймон повертаються до того ж стану, що й на початку оповіді: відповідно безумця і лікаря. Отже, всі пригоди героїв, натхненником яких є Мораважін, є нічим іншим як свідомим жестом маргіналізації, поривання зв’язків та подолання меж: географічних, моральних, меж закону і порядку, меж себе. Тобто маргінальність виступає тут як своєрідний будівничий відчайдушного життєвого проекту без певної мети, як певна *лінія втечі* (за Ж. Дельозом [Дельоз 1972]) без *‘становлення’*. Зміна топосів і видів занять слугують не пошуком того ідеального медіуму для втілення енергії, а необхідним засобом продовження блукань і авантур, порятунку від епохи її ж засобами. *Лінія втечі* полягає у тому, що те, що уособлює собою Мораважін (первинна руйнівна енергія, безумство, зло) вивільняється назовні, залишаючи територію психікарні, і діє у зовнішньому світі, за межами лікарні, спричиняючи навколо хаос та деструкцію. При цьому герої не переходять від *бажання до становлення*, тому що їх так звані *‘дії’* – це пусті жести, проєкції *бажань*, які жодним чином не покликані хоч якось впорядковувати стан

речей в собі та довкола («*nous errions toujours sans but...*» [167]). При цьому наміри подорожувати, невідворотність пригод набувають часто спекулятивно-провокаційного виміру:

«*nous descendions volontairement faire un stage en enfer*» [86].

Ця сема репрезентована здебільшого дієсловами, прислівниками та іменниками.

‘**руйнування**’: мова йде в першу чергу про участь персонажів у Лютневій революції, терористичну діяльність в Росії. При цьому революційна Росія моделюється як простір без центру, часто з «маргінальним» наповненням:

«*Tout était détraqué, les institutions, les traditions de famille, le sentiment d'amour. Les cas de folie et de suicide étaient quotidiens*» [68], при цьому зустріти можна дійсно маргінальних суб'єктів («...*partout on ne rencontrait que des monstres, des êtres humains dévisés, consternés, forclos, à vif, au système nerveux exténué*» [70] або ж «*des fous, des fous, des fous, lâches, traîtres, hébétés, cruels, sournois, fourbes, délateurs, masochistes, assassins*») [70].

Тому Мораважіне почуває себе тут весело, ніби його енергетика сутогосить цього простору. Загалом в діях головних персонажів завжди наявна анархічна нотка; так, Мораважіне бомбардує свою країну та нищить жінок – завжди хоче порвати всі можливі зв'язки з усім минулим, маргіналізувати себе.

‘**гра**’: особливістю більшості «звершень» Мораважіне є несерйозне, циніко-анархічне ставлення до результатів своєї діяльності та самого процесу. Так, найчастіше ця сема вербалізується в тексті за допомогою прислівників, іменників та прикметників (*enfantin, joueur* [102], *jeu, facétie* [130], *danse* [67]) Асоціальні акти супроводжує сміх («...*c'est Moravagine qui avait implanté ce rire parmi nous*» [89]), що в свою чергу імплікує аморальність та відсутність будь-яких меж у «зłodіяннях»:

«*Moravagine laissait partout un ou plusieurs cadavres féminins. Souvent par pure facétie*» [67].

«*Avec lui [Moravagine] tout cela serait un jeu*» [109].

«*Toute la vie anglaise ... n'est qu'un immense terrain de jeux*» [115].

«*Chaque passant est un joujou à ressort*» [66].

Мова в романі Блезе Сандрара й сама проходить процес «становлення», приймаючи свою «лінію втечі»: то втікаючи від дискурсивних канонів вже минулої епохи, то цікавим чином інкорпоруючи їх та змішуючи між собою. Каталогічність, нагромодження однорідних членів забезпечують *гротесковий ефект* та стають одним із втілень «маргінального проекту», адже, як можна припустити, маргінальна література (не та, що обов'язково має бути написана письменником-маргіналом, а котра є маргінальною за своєю суттю) часто використовує те, що полишила чи забула «норма», так званий «*beau style*». Відзначаючи багатство словника Блезе Сандрара (він був його настільним помічником під час роботи над твором), активне вживання складних речень, складну композицію роману та «симфонічність» його тексту, слід при цьому звернути увагу на схильність автора до нерівномірних за своїм обсягом описів, нелінійної акцентуації інколи непрототипових деталей, що набувають вигляд текстових «шматків», розростаючись наче пухлини. «Тіло тексту» взагалі досить неоднорідне, мутоване, нечисте, еkleктичне, при цьому надзвичайно експресивне і сонорно

поетичне. Перераховані вище особливості складають підґрунтя для дуже своєрідної реалізації поетики маргінальності, що подекуди відчутно випереджає канони сучасної її епохи та нагадує постмодерністські експерименти.

Отже, як показав наш аналіз, варіант концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ (той, що представлений у романі Блезе Сандрара «*Moravagine*»), актуалізується розлогіше, із багатьма додатковими нюансами, ввівши при цьому інваріант визначення концепту, пропущений, зокрема, через катастрофічну свідомість початку ХХ століття. Найчастотнішими засобами вербалізації концепту виступили *іменники, дієслова, прикметники*. Окрема роль в цьому аспекті відведена автором *фразеологізмам*. Лексичні засоби, що актуалізують концепт маргінальності у тексті роману, найчастіше мають позитивну модальність, що пояснюється в першу чергу вибором наратора (Раймон захоплюється «маргінальними» рисами Мораважін).

Проаналізувавши втілення концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ в романі «*Moravagine*», з'ясувавши його тісну варіантну пов'язаність з *поневірваннями* у широкому значенні цього слова, не можна наостанок замовчати слушне зауваження французьких дослідників [Garrait-Bourtier 2010] (які, до речі, часто розглядають поняття маргінальності поряд з поняттям *errance*) про етимологічну причетність латинських дієслів *iterare* (*qui voyage sans cesse* → *chevalier errant*) та *errare* (*aller à l'aventure* → *puis se tromper, faire fausse route*) до сучасного *errance, errant*. Адже суб'єкт, що віддаляється від протореного шляху – і тут це вже концептуальна метафора, що може текстуально зрелізуватися різними шляхами, – часто уявляється *саме маргіналом* [Garrait-Bourtier 2010].

Отож, збитися зі шляху – це і є певний *викуп чи ціна*, що їх часто треба заплатити за прагнення свободи, за відмову від передбачуваного розміреного безпечно-го протореного шляху, за зазіхання пізнати більше, можливо із надією на подальшу «регенерацію». Або ж, зігравши у російську рулетку з долею, повернутися назад, у початкову точку. Або ж, вгадуючи наперед безперспективність свого починання, все ж мати сміливість його пройти. Чи просто його для себе вигадати? Безумовно, саме в цьому аспекті зокрема обраний нами роман є дійсно знаковим.

Перспективним, на нашу думку, є дослідження маргінальності в інших творах автора із використанням даної методики, а також порівняння номінативних просторів концепту МАРГІНАЛЬНІСТЬ в творах різних французьких авторів ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cendrars, B. «*Moravagine*» / B. Cendrars. Grasset, Les Cahiers rouges, 2011. – 282 p.
2. Centre national de ressources textuelles et lexicales. – Режим доступу : <http://www.cnrtl.fr/lexicographie/marginalite%C3%A9>.
3. Deleuze G. Mille Plateaux / G. Deleuze, F. Guattari. Edition de minuit, collection «Critique», 1998. – 645 p.
4. Deleuze G. Kafka : pour une littérature mineure / G. Deleuze. Edition de Minuit, 1972. – 159 p.
5. Errance et marginalité dans la literature recherches sur l'imaginaire Cahier XXXII Presse de l'universite d'Angers, 2007. – 283 p.

6. Garrait-Bourrier, A. De la norme à la marge : écritures mineures et voix rebelles / Etudes réunies et présentées par Anne Garrait-Bourrier / Presse universitaire Blaise Pascal, 2010. – 378p.
7. Le maxidico / Editons de la Connaissance, 1996. – 1719 p.
8. Le petit Larousse illustre 1999 / Larousse-Bordas, 1998. – 1785 p.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2014 р.

Бритвин Д. В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

НОМИНАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО КОНЦЕПТА МАРГИНАЛЬНОСТЬ В РОМАННОМ НАСЛЕДИИ БЛЕЗА САНДРАРА

(на материале романа Moravagine «Принц-потрошитель, или Женомор»)

В статье рассматриваются особенности объективации концепта МАРГИНАЛЬНОСТЬ в творчестве известного франко-швейцарского писателя первой половины XX века Блеза Сандрара, пути его языковой репрезентации в романе «Принц-потрошитель, или Женомор». Делается вывод о расширенном представлении этого концепта в выбранном романе по сравнению с лексикографическими источниками.

Ключевые слова: маргинальность, скитание, линия побега, вариант-инвариант, номинативное пространство.

Brytvin D., PhD Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

NOMINATIVE SPACE OF THE CONCEPT OF MARGINALITY IN BLAISE CENDRARS' NOVEL LEGACY

(case study of the novel Moravagine)

The article deals with peculiarities of objectivation of the concept of MARGINALITY in the novel of a well-known French-Swiss writer of the first half of the 20th century Blaise Cendrars, ways of its linguistic representation in his novel «Moravagine». The conclusion is made about wider representation of this concept in the novel comparing to lexicographical sources.

Key words: marginality, wandering, variant-invariant, line of flight, seme analysis, nominative space.

ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕПЛІК З МІСЦЯ В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФРН

У статті визначено прагматичні характеристики реплік з місця у парламентській комунікації ФРН. Запропоновано класифікацію комунікативних стратегій і тактик, які використовуються у парламентських репліках з місця. Відповідно до результатів дослідження мову в парламенті можна охарактеризувати як коопераційну та конфронтаційну залежно від переслідуваної політиком мети.

Ключові слова: парламентська комунікація, репліки з місця, комунікативні стратегії та тактики.

Ця стаття є спробою дослідити роль реплік з місця (нім. «Zwischenrufe» чи «Zurufe») в парламентській комунікації ФРН. **Актуальність** теми визначається інтересом сучасної лінгвістики до прагматичного аспекту парламентської комунікації. Прагматичні характеристики реплік з місця можуть бути досліджені за допомогою таких понять сучасної лінгвістики, як комунікативні стратегії та тактики. **Метою** статті є виділення й опис комунікативних стратегій, які реалізуються в парламентських репліках з місця, а також аналіз тактик і мовних засобів, за допомогою яких втілюються ці стратегії в умовах парламентської комунікації.

Матеріалом дослідження є стенографічні записи засідань Бундестагу (2014 р.).

Дослідженням парламентських реплік з місця займалася такі німецькі науковці як А. Буркгардт та А. Тільманн [3; 4; 5; 6].

Більшість промов, що виголошуються депутатами Бундестагу чи членами уряду на пленарних засіданнях, викликають схвальні оплески політичних прихильників і зумовлюють появу коментарів політичних опонентів. У багатьох випадках оплески і коментарі відбуваються одночасно.

Репліки з місця – коментарі або вигуки під час промови – не є регламентованими. Вони не санкціоновані спікером парламенту, але фіксуються у стенограмах пленарних засідань. Водночас така форма комунікації стала невід’ємним елементом парламентської культури. Репліки з місця можуть використовуватися й у відповідь на попередню репліку з місця. Така форма комунікації також виявляє діалогічний характер обговорення на пленарних засіданнях.

Функцією реплік є взаємоорієнтування комунікантів, тому що діалог входить у контекст життя і невіддільний від поведінки, вчинків, дій і відносин між тими хто говорять. Репліки більше розраховані на зовнішній ефект, а не на ділове обговорення. Загалом, дослідники визначають дві функції реплік: неполітичну і політичну. Розглядаючи неполітичну функцію, Кіпке виділяє такі функціональні типи реплік:

- образливі репліки, спрямовані на особистість доповідача, а не на вирішення політичних завдань.
- провокативні репліки, спрямовані на перешкодження виступаючому.

Однак більш природними для парламентської комунікації є репліки з політичною інтенцією:

- репліки, спрямовані на підтримку виступаючого депутата – політичного союзника і посилення позиції власної фракції.
- репліки, що критикують виступаючого – політичного опонента і ослаблюють позицію його партії [7].

Для визначення ролі реплік з місця у парламентській комунікації, а також для з'ясування особливостей їхнього функціонування в цій сфері спілкування необхідним є звернення до таких понять сучасної лінгвістики, як комунікативні стратегії і тактики. У широкому розумінні комунікативна стратегія є надзавданням мовлення, що диктується практичними цілями мовця.

Найуживанішою стратегією парламентських дебатів є стратегія конфронтації. Її специфіка виявляється в тому, що мета мовця полягає не тільки у вираженні негативною оцінки, а й у впливі на емоційний стан адресата. При цьому адресатом є, з одного боку, політичний противник, а з іншого боку – парламент.

У парламентській комунікації, а саме в парламентських дебатах, найпоширенішими тактиками конфронтації є тактика вербального нападу, тактика демонстрування влади та іронії.

Мета стратегії конфронтації досягається шляхом вербальної агресії, зверненої проти політичного опонента. Слід враховувати той факт, що ця стратегія передбачає публічність мовних дій і розрахована насамперед на реакцію спостерігачів, хоча в ситуації безпосередньої присутності політичного противника може бути спрямована і на нього.

(Beifall bei der LINKEN – Sibylle Pfeiffer [CDU/CSU]: Oh Mann! Diese ollen Kamellen schon wieder!)

Ця репліка депутата провладної партії CDU/CSU є реакцією на виступ депутата партії Лівих. Доповідач зробив вступ своєї промови, на що депутат провладної партії вигукнула: «Ой! Знову ці старі історії!». Своєю оцінкою вона показує незначущість, маловагомість, неактуальність виступу. Крім того, характерною особливістю реплік з місця є їх емоційність. Вираженню емоцій і суб'єктивного ставлення до змісту висловлювання і до співрозмовника служать лексичні засоби, зокрема, модальні частки та вигук. Вигук *Oh Mann!* виражає невдоволеність та роздратованість. Інтерес до модальних часток німецької мови не випадковий, оскільки вони передають найтонші відтінки змісту, надають мові емоційного забарвлення, жвавості, гнучкості і неповторного колориту природного спілкування між співрозмовниками [6, с.480]. Модальна частка у висловлюванні *Diese ollen Kamellen schon wieder!* і передає цю природність у спілкуванні. Як бачимо, за допомогою зазначених вище лексичних засобів реплікант підриває авторитет промовця.

(Mark Hauptmann [CDU/CSU]: So ein Blödsinn! – Eckhardt Rehberg [CDU/CSU]: So ein dummes Zeug!) [8]

У цьому разі йдеться про пряму реалізацію тактики дискредитації. Депутати провладної партії ХДС/ХСС дуже гостро розкритикували сказане депутатом партії Лівих з приводу пенсій жінкам-матерям, охарактеризувавши сказане нею як повну нісенітницю і дурницю. Так, у цьому прикладі негативна констатація подається як

висновок, який мовці зробили, слухаючи промову політичного опонента, якого вони дискредитують.

Тактика зняття напруги допомагає політичним опонентам вийти з напруженої ситуації:

(Beifall beim BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN sowie bei Abgeordneten der SPD – Katja Keul [BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN]: Wohl wahr! Und was wollen Sie daran ändern? – Weiterer Zuruf vom BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN: Das ist sogar ein Gesetz! – Heiterkeit – Gegenruf der Abg. Christine Lambrecht [SPD]: So früh schon so aufgeregt!

Депутат провладної партії своєю реплікою намагається розрядити напругу, яка виникла на початку засідання, і перевести його в інше русло.

Наступною є тактика демонстрування влади:

[CDU/CSU]: Dann müssten Sie ja hier eine Mehrheit haben!

Ця репліка ілюструє, як депутат провладної партії демонструє опозиції те, що вона в меншості і закони, які вони пропонують, не можуть бути прийняті.

Якщо політику розуміти як боротьбу за завоювання та утримання влади, то агоніальний тип відносин ґрунтується на боротьбі і перемозі. А парламентські дебати є демонструванням боротьби, агонії: «Запекла боротьба за владу розігрується як змагання, як великі національні ігри, для яких важливі певні іміджі, театралізованість, форми вияву мовленнєвої агресії тощо» [3].

Тактика нападу у наведеному нижче прикладі реалізується через вербальну боротьбу. Депутат провладної партії у своїй промові хотіла підкреслити значимість своєї партії у німецькій політиці. Депутат від опозиції за допомогою питального речення спробувала заперечити їй, на що отримала напад з боку політичних опонентів. Як наслідок, звинувачуючи опонента, оратор змушує слухача (слухачів) стежити за ходом думки того, хто говорить, доходячи таких висновків, які вигідні оратору:

Niels Annen (SPD): Deswegen, verehrte Kolleginnen und Kollegen, betrachten wir als Sozialdemokraten die Parlamentsbeteiligung nicht als Schwäche, sondern als Stärke der deutschen Politik und keineswegs als Bürde. (Britta Haßelmann [BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN]: Und warum macht ihr dann die Kommission? – Gegenruf des Dr. Andreas Schockenhoff [CDU/CSU]: Das haben wir euch doch gesagt! Behaupten Sie doch nicht immer das Gegenteil von dem, was wir sagen [9].

Комунікативна стратегія кооперації передбачає максимальну реалізацію власних інтересів кооперативним, мирним шляхом. Між мовними стратегіями та мовними тактиками існує прямий зв'язок, реалізація кооперативних стратегій здійснюється через тактики партнерства, схвалення, компромісу, компліменту.

Тактика схвалення використовується з метою презентації власної політичної партії, а також задля захисту від вербальної атаки політичних опонентів. Це можна показати таким прикладом:

***Vizepräsidentin Edelgard Bulmahn:** Als nächster Redner hat der Kollege Dr. Uhl das Wort. (Beifall bei der CDU/CSU)*

***Dr. Hans-Peter Uhl (CDU/CSU):** Frau Präsidentin! Meine lieben Kolleginnen und Kollegen! Das Grundgesetz belehrt uns: Wir Abgeordnete sind die Vertreter des ganzen Volkes. Wir sind an Weisungen nicht gebunden und nur unserem Gewissen unterworfen.*

Diese Berufsbeschreibung ist außergewöhnlich. Sie ist von einer gewissen Erhabenheit. Ich kenne keine andere Berufsbeschreibung, die so formuliert ist. Wer diesem hohen Anspruch gerecht wird, soll gerecht belohnt werden.

(Volker Kauder [CDU/CSU]: Richtig!)

Wer sein Handeln nicht an seinem Gewissen orientiert, sondern sich anderen Geldgebern unterwirft, soll auch bestraft werden.

(Beifall bei der CDU/CSU und der SPD [8]) .

Тут виступає депутат правлячої партії ХДС/ХСС. До початку промови його вітають оплесками його однопартійці в знак поваги та партнерства. За час його виступу колеги депутата будуть аплодувати йому сім разів, підтримуючи вигуками Richtig. У цьому прикладі тактика схвалення вербалізуються прислівником Richtig. Слід зазначити, що тактика схвалення здійснюється за допомогою цього прислівника та прислівників *genau*, *sehr richtig* у 80% проаналізованих нами комунікативних ситуаціях, крім того у 70% схвалення виражене оплесками депутатів бундестагу.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що даючи позитивну оцінку виступу партнера по партії, а також підтримуючи його оплесками, учасники парламентської комунікації мають на меті сформувати в аудиторії позитивний політичний імідж та продемонструвати власну політичну силу.

Таким чином, проаналізувавши парламентські репліки з місця, ми виділили і описали комунікативні стратегії і тактики, які характеризують сучасну німецьку парламентську комунікацію. Відповідно до результатів нашого дослідження мову в парламенті можна охарактеризувати як коопераційну та конфронтаційну залежно від переслідуваної політиком мети. Подальші перспективи дослідження лежать у руслі соціолінгвістики, гендерної лінгвістики, цікавими є також діахронні дослідження парламентських реплік з місця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики : проблеми систематики / Алла Дмитрівна Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2004. – Вип. 10. – С. 11–16.
2. Дудченко В.С. Трансформация конфликта // В контексте конфликтологии: диагностика и методология управления конфликтной ситуацией. – М.: Изд-во Института социологии РАН, 2001. – №3. – 176 с.
3. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дис. на соиск. учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык”; 10.02.19 “Общее языкознание, социолінгвістика, психолінгвістика” / Елена Иосифовна Шейгал ; Волгоградск. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2000. – 432 с.
4. Burkhardt A. Zwischen Diskussions- und Schaufensterparlamentarismus : Zur Diagnose und Kritik parlamentarischer Kommunikation – am Beispiel von Zwischenfragen und Kurzdialogen / Armin Burkhardt // Sprache des Parlaments und Semiotik der Demokratie : Studien zur politischen Kommunikation in der Moderne / Andreas Dörner, Ludgera Vogt (Hrsg.). – Berlin ; N.Y. : Walter de Gruyter, 1995. – S. 73–106.

5. *Burkhardt A.* Das Parlament und seine Sprache : Studien zu Theorie und Geschichte parlamentarischer Kommunikation / Armin Burkhardt. – Tübingen : Max Niemeyer, 2003. – 608 S.
6. *Helbig G., Buscha J.* Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig, Berlin, München, Wien, 1990.
7. *Kipke, Rüdiger.* Der Zwischenruf – ein Instrument politisch-parlamentarischer Kommunikation? // Sprache des Parlaments und Semiotik der Demokratie. – Berlin, New York: W. de Gruyter, 1995.- Band 6. – S. 107-112.
8. *Tillmann A.* Ausgewählte Textsorten politischer Sprache : Eine linguistische Analyse parteilichen Sprechens / Alexander Tillmann. – Göppingen : Kümmerle, 1989. – 353 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Deutscher Bundestag.* Stenographischer Bericht. 21. Sitzung. – Berlin, Freitag, den 14. März 2014.
10. *Deutscher Bundestag.* Stenographischer Bericht. 18. Sitzung. – Berlin, Freitag, den 21. Februar 2014.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2014

Будь О.В., магистрант,
Институт Филологии КНУ Имени Тараса Шевченко, г.Киев

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕПЛИК С МЕСТА В ПАРЛАМЕНТСКОЙ КОММУНИКАЦИИ ФРГ

В статье определены прагматические характеристики реплик с места в парламентской коммуникации ФРГ. Предложена классификация коммуникативных стратегий и тактик, используемых в парламентских репликах с места. В соответствии с результатами исследования коммуникацию в парламенте можно охарактеризовать как кооперативный или конфронтационный тип общения в зависимости от цели, которую преследует политик.

Ключевые слова: парламентская коммуникация, реплики с места, коммуникативные стратегии и тактики.

Bud Olga, Master Student,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF REMARKS IN PARLIAMENTARY COMMUNICATION IN GERMANY

The article deals with pragmatic characteristics of remarks in parliamentary communication in Germany. The remarks are analysed within classification of communicative strategies and tactics of parliamentary communication in Germany. Parliamentary communication can be characterized as cooperative or conflictual depending on the politician's goal.

Key words: parliamentary communication, parliamentary interjection, communicative strategies and tactics.

ДІАЛОГ КОНФЛІКТНОГО ТИПУ В ХУДОЖНЬОМУ ЛЮБОВНОМУ ДИСКУРСІ: КОМУНІКАТИВНО-РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ (на матеріалі творчості Т.Гарді)

Статтю присвячено особливостям конфліктного діалогу у любовному дискурсі. Розкрито специфіку комунікативно-рольового позиціонування його учасників, запропоновано класифікацію діалогічних інтеракцій цього типу з точки зору залученості їх учасників.

Ключові слова: любовний дискурс, діалог, конфлікт, комунікативна стратегія, комунікативна поведінка, мовленнєвий егоцентризм, комунікативна ситуація.

Загальна комунікативно-функціональна спрямованість сучасних лінгвістичних досліджень визначає актуальність статті. Об'єктом дослідження статті виступають діалогічні інтеракції в художньому любовному дискурсі романів Томаса Гарді, а предметом – структурні та функціональні особливості реалізації діалогів конфліктного типу в художньому любовному дискурсі Томаса Гарді.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях діалог тлумачиться як базова форма мовленнєвої комунікації та важливий компонент композиційно-мовленнєвої структури художнього тексту, який формує його поліфонічність. Художній діалог, як форма вторинної комунікації в тексті художнього твору, є динамічною структурою та виступає важливим засобом реалізації естетичної функції [9:2].

Традиційним є поділ діалогічних інтеракцій на дві групи: діалоги, спрямовані на кооперативне спілкування, та діалоги, учасники яких не дотримуються принципу кооперативності [3], або 1) гармонійні діалоги; 2) негармонійні діалоги [6]. Саме негармонійні (конфліктні) діалоги становлять значний інтерес для лінгвістичних досліджень, оскільки яскраво оприявлюють специфіку міжособистісної мовленнєвої взаємодії.

Романтичний дискурс – це особистісно-орієнтований дискурс, що складається з безлічі кодифікованих знаків, які продукуються партнерами у процесі спілкування [8:140-141]. Любовний дискурс, як свідчить аналіз матеріалу, охоплює не лише комунікативні ситуації, що традиційно відносять до сфери любовного спілкування (зізнання в коханні, залицяння, пропозиція руки та серця тощо), а й ситуації конфліктної взаємодії закоханих.

Висока емоційна тональність та підвищена інтимізація любовного дискурсу зумовлюють значну частотність виникнення конфліктних інтеракцій в любовній діаді.

У загальнолінгвістичному розумінні конфлікт обумовлений збоями в кооперативній діяльності між учасниками, коли один з них не вносить внеску в спільну мету діалогу та відмовляється від взаємодії по конкретному напрямку взагалі [1:23]. Однак, беручи до уваги специфіку розгортання комунікативної взаємодії в рамках любовного дискурсу, доречним є виділення специфічних характеристик конфліктних інтеракцій.

Проведений аналіз фікціональних конфліктних діалогів в любовному дискурсі дозволяє стверджувати, що кінцевою комунікативною метою інтеракцій такого типу є врегулювання міжособистісних відносин шляхом обміну думками, зміни позиції співрозмовника, викриття, з'ясування певних обставин.

Кожний з комунікантів, що вступають в діалогічну взаємодію, керуються низкою власних комунікативних цілей. Під комунікативною метою у даному разі мається на увазі «стратегічний результат, на який спрямований комунікативний акт» [5:60]. В умовах конфліктної взаємодії, зокрема любовної, стратегічною комунікативною метою здебільшого є утвердження власної думки та ігнорування настанов щодо комунікативної рівності та прагнення до спільного єдиного результату принаймні одним із учасників інтеракції. Так, на думку, Д.Бомма, людина, що відстоює свою думку, «ідентифікує себе зі своєю точкою зору та сприймає думки співрозмовника як напад на себе» [10:8-9]. Така комунікативна поведінка учасників конфліктного діалогу характеризується так званим «егоцентризмом» мовленнєвої поведінки [7], що може тлумачитись як «особливий вид антропоцентризму, під час якого носії мови створюють свої висловлювання (у тому числі й текст) для вираження специфічного ставлення до світу, зосередженого на власному, і індивідуальному «я» мовця [2:179].

Виходячи із вищезазначеного, пропонуємо виділяти такі типи учасників конфліктної інтеракції: **ініціатор**, тобто суб'єкт, що провокує виникнення конфлікту та **опонент**, тобто суб'єкт, що залучається до конфліктної інтеракції іншою стороною. В любовному дискурсі ініціатор нерідко діє імпліцитно, за допомогою певних комунікативних тактик провокуючи іншого учасника діалогу до початку комунікативної взаємодії.

Залежно від комунікативної поведінки, опонент інтеракції може бути активним, або пасивним. Активний опонент характеризується егоцентризмом мовленнєвої поведінки, а його комунікативною метою є ствердження домінування власної думки та «перемога» над співрозмовником. Комунікативною метою пасивного опонента є погашення ситуації конфлікту за допомогою низки тактик, як то згода з думкою ініціатора, мовчання, заспокоювання та вмовляння.

Розглянемо діалогічну конфліктну інтеракцію з роману Томаса Гарді “Under the Greenwood Tree” з точки зору запропонованої класифікації. Конфліктна ситуація виникає між двома закоханими, Діком та Фанні, що нещодавно заручилися. Фанні любить кокетувати з чоловіками та не бачить у цьому нічого поганого, проте Дік вважає таку поведінку нареченої неприпустимою.

“Why are you so silent?” she said, after a while, with real concern.

“Nothing.”

“Yes, it is, Dick. I couldn't help those people passing.”

“I know that.”

“You look offended with me. What have I done?”

“I can't tell without offending you.”

“Better out.”

“Well,” said Dick, who seemed longing to tell, even at the risk of offending her, “I was thinking how different you in love are from me in love. Whilst those men were staring,

you dismissed me from your thoughts altogether, and – “*You can’t offend me further now; tell all!*”

“And showed upon your face a pleased sense of being attractive to ‘em.”

“Don’t be silly, Dick! You know very well I didn’t.”

Dick shook his head sceptically, and smiled.

“Dick, I always believe flattery if possible – and it was possible then. Now there’s an open confession of weakness. But I showed no consciousness of it.” [....]

“By the way, Fancy, do you know why our quire is to be dismissed?”

“No: except that it is Mr. Maybold’s wish for me to play the organ.”

“Do you know how it came to be his wish?”

“That I don’t.”

“Mr. Shiner, being churchwarden, has persuaded the vicar; who, however, was willing enough before. Shiner, I know, is crazy to see you playing every Sunday; I suppose he’ll turn over your music, for the organ will be close to his pew. But—I know you have never encouraged him?”

“Never once!” said Fancy emphatically, and with eyes full of earnest truth. “I don’t like him indeed, and I never heard of his doing this before! I have always felt that I should like to play in a church, but I never wished to turn you and your choir out; and I never even said that I could play till I was asked. You don’t think for a moment that I did, surely, do you?”

“I know you didn’t, dear.”

“Or that I care the least morsel of a bit for him?”

“I know you don’t.” [15].

Справжнім ініціатором конфлікту є Дік, він провокує Фанні до початку розмови, вдаючись до тактики мовчання та демонструючи таким способом своє невдоволення її поведінкою. Фанні, під впливом поведінки коханого, вмовляє його висловитись, тобто ініціює настання конфліктної взаємодії, не бажаючи того: *“Why are you so silent?”, “What have I done?”, “Better out”*. Дівчина відчуває свою провину, тому палко завіряє коханого у своїй невинуватості. Запропонований конфліктний діалог відбувається між закоханими, що знаходяться в гармонійних любовних стосунках, про що свідчать інтимні звертання *“dear”*, загальна м’яка тональність висловлювань, відсутність прямих звинувачень (Дік м’яко докоряє Фанні, вказуючи на різницю в їх когнітивній картині світу, що стосується кохання та припустимої поведінки закоханих: *“I was thinking how different you in love are from me in love. Whilst those men were staring, you dismissed me from your thoughts altogether, and –”*). Фанні належить до пасивного типу опонентів конфліктної взаємодії, оскільки заперечує свою провину, зізнається, що могла вчинити негідно лише несвідомо, а також активно виправдовується, вдаючись до експресивів *“Never once!”*; *“I don’t like him indeed, and I never heard of his doing this before!”*, емфатичних квестивів *“You don’t think for a moment that I did, surely, do you?”*; *“Or that I care the least morsel of a bit for him?”*.

Проведений аналіз конфліктних інтеракцій в межах любовного дискурсу в романах Томаса Гарді продемонстрував, що переважна більшість опонентів пасивного типу є жінками, що може певною мірою пояснюватись часом написання романів

(кінець XIX сторіччя) та загальною гендерною нерівністю тих часів, яка позбавляла жінок рівноправності навіть у любовних стосунках.

Запропонована класифікація учасників конфліктної взаємодії дозволяє розділити конфліктні діалогічні інтеракції на два підтипи:

- **збалансовані** (обидва учасники конфлікту керуються егоцентричними комунікативними стратегіями, має місце взаємодія ініціатор – активний опонент);
- **незбалансовані** (лише один із учасників конфлікту має некооперативну стратегію, має місце взаємодія ініціатор – пасивний опонент).

До конфліктних діалогів першого типу належить, наприклад, інтеракція між Сітерією та Менстоном, який обманом одружився з нею, з роману “Desperate Remedies”. Діалог відбувається після того, як Сітерія дізналася, що він вбив свою законну дружину для того, щоб мати змогу обвінчатися з нею.

‘Cytherea,’ he said, ‘let me come in: I am your husband.’

‘No,’ she replied, still not realizing the magnitude of her peril. ‘If you want to speak to us, wait till my brother comes.’

‘O, he’s not at home? Cytherea, I can’t live without you! All my sin has been because I love you so! Will you fly with me? I have money enough for us both-only come with me.’

‘Not now--not now.’

‘I am your husband, I tell you, and I must come in.’

‘You cannot,’ she said faintly. His words began to terrify her.

‘I will, I say!’ he exclaimed. ‘Will you let me in, I ask once more?’

‘No--I will not,’ said Cytherea.

‘Then I will let myself in!’ he answered resolutely. ‘I will, if I die for it!’ [12].

Ініціатором конфлікту виступає Сітерія, яка відмовляється впускати свого незаконного чоловіка в дім. Менстон виступає в ролі активного опонента, що має на меті відстояти свою позицію, вдаючись спочатку до вмовлянь та декларації почуттів (“***I can’t live without you! All my sin has been because I love you so! Will you fly with me? I have money enough for us both-only come with me.***”), а після того, як така тактика виявилася неефективною, до прямої вербальної агресії та тактики залякування та погроз: “***Then I will let myself in!***” he answered resolutely. “***I will, if I die for it!***”).

До конфліктних діалогів другого типу можемо віднести інтеракцію між Ельфридою та Стівеном з роману “A Pair of Blue Eyes”. Ельфрида ревнує коханого до його друга та наставника.

“‘Are you offended, Elfie? Why don’t you talk?’

‘Save me, then, and let that Mr. Clever of yours drown. I hate him. Now, which would you?’

‘Really, Elfride, you should not press such a hard question. It is ridiculous.’

‘Then I won’t be alone with you any more. Unkind, to wound me so!’ She laughed at her own absurdity but persisted.

‘Come, Elfie, let’s make it up and be friends.’

‘Say you would save me, then, and let him drown.’

‘I would save you--and him too.’

‘And let him drown. Come, or you don’t love me!’ she teasingly went on.

‘And let him drown,’ he ejaculated despairingly.

'There; now I am yours!' she said, and a woman's flush of triumph lit her eyes." [121].

Ельфрида «позбувається» суперника за увагу Стівена, створюючи уявну ситуацію та змушуючи його здійснити вибір між другом та коханою. Стівен виступає в ролі пасивного опонента, прагнучи погасити конфлікт. Навіть вважаючи поведінку Ельфриди «смішною», він погоджується з нею та повторює її слова.

Проведений аналіз конфліктних любовних діалогів з романів Томаса Гарді засвідчив, що здебільшого діалоги збалансованого типу виникають у негармонійних любовних стосунках та свідчать про глибинні негативні процеси. До подібного типу належать діалоги-заміщення. На думку П.Келлетта [4:237], подібні заміщення, відбуваються, коли 1) між людьми виникає конфлікт внаслідок, або замість іншого конфлікту, що символічно з ним пов'язаний; 2) поведінка одного з учасників виражає заміщене чи несвідоме значення конфлікту, який інший учасник, або обидва учасники, можуть і не усвідомлювати. Прикладом інтеракції такого типу є діалог між Джудом та його дружиною Арабеллою з роману "Jude the Obscure":

"As she warmed she saw some of Jude's dear ancient classics on a table where they ought not to have been laid. «I won't have them books here in the way!» she cried petulantly; and seizing them one by one she began throwing them upon the floor.

Leave my books alone!» he said. «You might have thrown them aside if you had liked, but as to soiling them like that, it is disgusting!» In the operation of making lard Arabella's hands had become smeared with the hot grease, and her fingers consequently left very perceptible imprints on the book-covers. She continued deliberately to toss the books severally upon the floor, till Jude, incensed beyond bearing, caught her by the arms to make her leave off. Somehow, in doing so, he loosened the fastening of her hair; and it rolled about her ears.

«Let me go!» she said.

«Promise to leave the books alone.»

She hesitated. «Let me go!» she repeated.

"Promise!"

After a pause: «I do.» [14].

На перший погляд, побутовий конфлікт виникає через побутову причину – книжки, що лежали на столі. Однак, глибинною причиною конфронтації є розчарування Арабелли в Джуді, який виявився не типовим сільським мешканцем, а захопленим книжками «диваком». Представлена розмова є останнім діалогом між подружжям перед тим, як Арабелла йде від свого чоловіка, та свідчить про дисгармонійність стосунків у романтичній діаді. Представлений діалог демонструє експліцитний конфлікт, ініціатором якого виступає дружина, а її чоловік відіграє роль активного опонента. Учасники конфлікту мають на меті комунікативну «перемогу» над співрозмовником та демонструють егоцентричну комунікативну поведінку, що призводить до розгортання збалансованого конфлікту, який провокується конкретними діями однієї зі сторін – тим, що Арабелла викидає книжки Джуда. Хоча чоловік і робить спробу вербальної аргументації та відстоювання свого невдоволення поведінкою дружини, зрештою він вдається до невербальних засобів, а саме до застосування безпосередньої фізичної сили. Саме цей аргумент і змушує співрозмовницю повністю прийняти вимоги іншої сторони.

Проведений аналіз діалогів конфліктного типу з художнього любовного дискурсу романів Томаса Гарді дозволяє зробити висновок про важливість розгляду подібних інтеракцій з точки зору комунікативно-рольових позицій їх учасників. Запропонована класифікація конфліктних комунікативних взаємодій та їх учасників дозволяє глибше розкрити характери персонажів, а також природу любовних стосунків між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белоус, Н.А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: семантические и прагматические аспекты: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук/ Н.А.Белоус. – Краснодар, 2008. – 48 с.
2. Гончарова, Е.А. Интерпретация текста / Е.А. Гончарова, И.П. Шишкина. – М.: Просвещение, 2005. – 208 с.
3. Граудина, Л.К., Ширяев Е.Н. Культура русской речи. – М.: Издательство «Норма». – 374с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Gray
4. Келлетт П. Конфликтный диалог: работа с пластами значений для продуктивных взаимоотношений / П. Келлетт. – Х.: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2010. – 416 с.
5. Клюев, Е.В. Речевая коммуникация / Е.В. Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
6. Колокольцева, Т.Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Т.Н. Колокольцева. – Волгоград: Издательство Волгоградского госуниверситета, 2001. – 260 с.
7. Лежнина, А.С. Лингвопрагматический и риторический аспекты высказываний с саркастическим смыслом (на материале современного немецкого языка): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / А.С.Лежнина. – Санкт-Петербург, 2014. – Режим доступа: http://disser.herzen.spb.ru/Preview/Vlojenia/000000009_Disser.Pdf
8. Ренц Т. Г. Романтический дискурс в коммуникативно-семиотической парадигме/ Т.Г.Ренц // Вестник Челябинского государственного университета. 2011. Вып. 58. №25 (240) – С. 138-142.
9. Хисамова, Г.Г. Диалог как компонент художественного текста (на материале художественной прозы В.М.Шукшина): Автореф. дис... доктора. филол. наук/Московский педагогический государственный университет: 10.02.01/ Г.Г.Хисамова – Уфа, 2009. – 45 с.
10. Bohm, D. On Dialogue / D. Bohm. – London, New York: Routledge, 2003. – 101 p.
11. Hardy T. A Pair of blue Eyes. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/224/224-h/224-h.htm>
12. Hardy T. Desperate Remedies. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/3044/3044-h/3044-h.htm>
13. Hardy T. Far from the Madding Crow. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/>
14. Hardy T. Jude the Obscure. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/153/153-h/153-h.htm>
15. Hardy T. Under the greenwood tree. – Режим доступа: <http://www.gutenberg.org/files/2662/2662-h/2662-h.htm>

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015 р.

Булкина А., асп.,
Інститут філології КНУ Тараса Шевченка, г. Київ

**ДИАЛОГ КОНФЛИКТНОГО ТИПА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ЛЮБОВНОМ
ДИСКУРСЕ: КОММУНИКАТИВНО-РОЛЕВОЙ АСПЕКТ
(на матеріалі творчеств Т.Гарді)**

Статья посвящена особенностям конфликтного диалога в любовном дискурсе. Раскрыта специфика коммуникативно-ролевого позиционирования его участников, предложена классификация диалогических интеракций этого типа с точки зрения вовлеченности его участников.

Ключевые слова: любовный дискурс, диалог, конфликт, коммуникативная стратегия, коммуникативное поведение, речевой эгоцентризм, коммуникативная ситуация.

Bulkina A., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**CONFLICT DIALOGUE IN THE FICTIONAL LOVE DISCOURSE:
COMMUNICATIVE AND ROLE ASPECT
(on the material of works by Thomas Hardy)**

This article deals with the characteristics of conflict dialogue in love discourse. It analyzes the specifics of communicative and role positioning of its participants, presents a classification of dialogue interactions of this type from the point of view of its participants' involvement.

Key words: love discourse, dialogue, conflict, communicative strategy, communicative behavior, speech egocentrism, communicative situation.

УДК 811.161.2'373.76

Бутенко К., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «НЕБО»
У СКЛАДІ ЧЕН'ЮЙ: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ**

Стаття присвячена дослідженню польової структури концепту «небо» у складі однієї з фразеологічних одиниць китайської мови – чен'юй. У дослідженні особлива увага надається тим семантичним компонентам концепту «небо», які зазнали найбільших змін у процесі історичного розвитку.

Ключові слова: чен'юй, концепт, польова структура, сема, діяхронія.

На сучасному етапі розвитку мовознавства когнітивна лінгвістика – один із провідних напрямків досліджень. У когнітивно-орієнтованих наукових працях мову розглядають не лише як засіб матеріального втілення думки, а передусім як онтологіч-

ний принцип осмислення буття. Сутність когнітивного підходу до вивчення мовних явищ полягає у вивченні так званого «когнітивного поля», під яким слід розуміти сукупність знань про навколишній світ у мовній свідомості людини. Індивідуум у процесі своєї теоретичної та практичної діяльності має справу не безпосередньо зі світом, а з певними репрезентаціями світу, його когнітивними моделями. Лінгвісти намагаються виявити глибинний зв'язок когнітивної структури людської свідомості з мовними формами, простежити «модус» відбиття і сприйняття світу в глибинних мовних категоріях (ментальних утвореннях), що належать до сфери підсвідомого. Зразками подібних досліджень є праці, виконані в культурно-антропологічному ракурсі, А. Вежицької, Н.І. Сукаленко, Т.В. Радзієвської, Н.Д. Арутюнової, В. М. Телії, Ю.С. Степанова, О.В. Уринсон та ін. Автори прагнуть дослідити «мовну культуру», реконструювати мовну етнічну свідомість, виявити культурно-мовні національні стереотипи, визначити взаємовплив мови та духовної культури.

Саме реконструкції фрагменту свідомості китайського етносу та виявленню культурно-мовних національних етнічних стереотипів у вербалізації і сприйнятті концепту «небо» буде присвячене наше дослідження.

Для розуміння універсальних і етноспецифічних компонентів структури концепту важливим виступає поняття *національної мовної картини світу* (далі – НМКС). Як зазначає І. А. Голубовська, НМКС – це виражене засобами певної мови світовідчуття і світосприйняття етносу; вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе самого у цьому світі. Чинники, що детермінують онтологію національно-мовних країн світу, – реальний світ (фрагмент, даний етносою в безпосередньо-чуттєвому сприйнятті) та колективна етнічна свідомість (досвід попередніх поколінь) [8].

Для розуміння етнічно-специфічних характеристик мов досліджуваних етносів важливим є поняття менталітету. Кожен народ у процесі свого історичного буття виробив особливий менталітет – своєрідний спосіб усвідомлення й ставлення до світу, який задається мовою, традиціями, вихованням, релігійними уявленнями тощо, тобто всією суспільною практикою людей. Менталітет народу формується історично, однак сам процес його творення має неусвідомлений характер: при цьому саме менталітет детермінує цінності певної людської спільноти та визначає поведінку, почуття, думки її окремих представників.

Ключовим категоріям когнітивної лінгвістики – концепту, концептосфері, мовній картині світу – присвячено значну кількість праць українських і закордонних мовознавців. Ці категорії висвітлено в роботах таких лінгвістів, як Н. Арутюнова, А. Вежицька, Дж. Лакофф, Ч. Філмор, Дж. Тейлор, С.А. Жаботинська, О.О. Селіванова, О.С. Кубрякова, Г.І. Кустова та ін. Н. Арутюнова трактує *концепт* як поняття повсякденної філософії, що є результатом взаємодії ряду факторів – таких, як національна традиція, фольклор, релігія, ідеологія, життєвий досвід, образи мистецтва, відчуття й система цінностей. Концепти утворюють «свого роду культурний шар, що є посередником між людиною й світом» [2, с. 35].

У «Короткому словнику когнітивних термінів» знаходимо визначення терміна: «*Концепт* – це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, кон-

цептуальної системи й мови мозку... всієї картини світу, відбитої в людській психіці» [11, с.57].

Слова *концепт* і *поняття* однакові тільки за своєю внутрішньою формою: у перекладі з латинського *conceptus* означає «поняття» (від дієслова *conspicere* «зачинати», що буквально означає «поняття, зачаття»); *поняття* – від старослов'янського дієслова *пояти* («схопити, взяти у власність», буквально значить те ж саме). У наукових працях іноді ці слова виступають як синоніми. Але на відміну від понять, концепти не тільки мисляться, але й переживаються. Концепти – це предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень. *Концепт* можна розглядати як модель або конструкт, що заміщає об'єкт дослідження, і створений з метою його вивчення. Опис сукупності концептів сприяє моделюванню системи цінностей. Образна складова концепту пов'язана зі способом пізнання дійсності.

Концептуальний аналіз виходить з припущення про цілісність образу предмета чи явища у свідомості людини в усіх його багаточисельних зв'язках з іншими явищами або явищами. Саме тому когнітивісти виступають проти дискретності значення на макро- та мікрокомпоненти, що було одним з методологічних постулатів іманентно-структурної семасіологічної парадигми у мовознавстві. Когнітивісти розглядають значення як концептуалізацію. Для них це цілісна понятійна сутність (гештальти Дж. Лакоффа, сцени і фрейми Ч. Филлмора). Структурні семантики виходять з можливості розкладу значення слова на елементарні семантичні ознаки (семантичні примітиви). А. Вежбицька виступає за об'єднання цих підходів: «ми потребуємо синтезу обох традицій, а не надання переваги одній за рахунок іншої... ніякого протиріччя між прототипами² та інваріантами³ не існує» [цит. за: Голубовська, с.110]. Таким чином, зважаючи на певну суб'єктивність кожного з цих методів взятих окремо, можна сподіватися, що одночасне їх використання буде сприяти підвищенню об'єктивності результатів дослідження.

Ми цілком поділяємо думку І.О. Голубовської, що: «будь-яке лінгвістичне спостереження, що робиться на рівні ідей, гіпотез або теорій, обов'язково повинне бути верифікованим» [8, с.110]. У будь-яких лінгвістичних студіях дуже гостро стоїть питання пошуку критеріїв об'єктивації результатів дослідження. У когнітивних дослідженнях це питання стоїть особливо гостро. І.О. Голубовська у монографії «Етнічні особливості мовних картин світу» дуже слушно піднімає питання пошуку об'єктивних критеріїв аналізу культурно-специфічних категорій та відбору необхідного культурно-маркованого матеріалу. Вона виділяє ряд основних принципів, що стали теоретичною основою нашого дослідження:

- 1) принцип високого ступеня словотвірної розробленості;
- 2) принцип частого вживання у фразеологічних одиницях мови;
- 3) принцип обов'язковості аксіологічної маркованості;
- 4) їх «ключовий» характер для духовності певного лінгвокультурного ареалу.

² Абстрактна структурна одиниця мови фонема, морфема, лексема тощо, у відриві від конкретних реалізацій [42].

³ Абстрактна структурна одиниця мови – фонема, морфема, лексема тощо, у відриві від конкретних реалізацій [42].

Методика, застосована у дослідженні, відповідає об'єкту дослідження – етичним концептам. У нашому дослідженні ми будемо використовувати метод семантико-аксіологічного поля Т. П. Вільчинської [6]. Цей метод передбачає:

- а) визначення етимології слів-репрезентантів концепту, їх внутрішньої форми, яку порівнюють з етимологією культурного концепту в широкому розумінні (Ю. Степанов) і яка видається комунікативно значущою для плану змісту концепту (С.Воркачов);
- б) лексико-семантичну актуалізацію досліджуваних концептів: наведення більш-менш усталених дефініцій з наукового узусу;
- с) встановлення мовних механізмів реалізації оцінної складової концепту, співвідносної з національним менталітетом, із національною шкалою етичних цінностей, що відображається у лексикографічно фіксованих значеннях слів-репрезентантів.

На наш погляд, переваги методу семантико-аксіологічного поля полягають, по-перше, в тому, що його застосування спрямоване на моделювання польової структури концепту. Це дозволяє виділяти в ній ядро (базову когнітивну структуру), приєдну зону і периферію, а також визначити весь ряд лексичних репрезентацій досліджуваних концептів. По-друге, використання зазначеного методу дає змогу:

- а) аналізувати словникові дефініції лексичних одиниць, що вербалізують концепти, для виявлення основних концептуальних ознак та визначення місця концептів у мовно-концептуальній картині світу китайського етносу;
- б) простежувати сполучувальні особливості слів-репрезентантів, зокрема їх метафоричне вживання, що забезпечує виявлення додаткових ознак та встановлення образних характеристик.

Цей метод забезпечує повне і всебічне дослідження саме сакральних та етичних концептів, що вербалізуються у лексичних одиницях, зведення до мінімуму суб'єктивізму при їх інтерпретації, бо ґрунтується на теоретичних засадах різних наук: як лінгвістичних (лінгвокультурології, прагмалінгвістики, психолінгвістики тощо), так і нелінгвістичних (історії, літературознавства, філософії та ін.).

Вищезазначені методи було застосовано з метою дослідження фразеологічних одиниць з точки зору когнітивної лінгвістики, тобто для виявлення у їх складі вербалізаторів певних пізнавальних структур свідомості. Кінцевою метою нашого дослідження є визначення якісних та кількісних показників концепту НЕБО у колективній свідомості китайського етносу, визначення ролі цих ментальних структур у формуванні поведінкових стереотипів китайців. Підводячи підсумки вищесказаного, слід зазначити, що метою будь-якого когнітивного дослідження є вивчення саме ментальних структур свідомості певного етносу, а не лексичних одиниць, за допомогою яких вербалізується певний концепт. Тож під когнітивними аспектами дослідження фразеологічних одиниць ми розуміємо вивчення їх здатності накопичувати та зберігати інформацію про загальнолюдські та етноспецифічні уявлення певного етносу про оточуючий світ; їх пізнавальний потенціал.

Китайський дослідник Чжан Тайнань у своїй монографії «汉语成语体现的中国传统哲学精神» («Китайська традиційна філософія та чен'юї китайської мови»)

(Тяньцзинь, 2005) виділяє 4 ЧЮ, що, на його думку, найповніше виражають основні концепції китайської культури: 天人合一 «людина і природа – єдині», 以人为本 – «людина – найголовніше» (у корпусі СКМ – 999, у веньяні – 49), 剛健自強 – «самовдосконалення – головне», 以和为贵 «єдність – найвища цінність». У свою чергу, із вищевказаних фразеологізмів виділяється 天人合一 як такий, що найповніше репрезентує опозицію «Людина» – «Небо», яка завжди була однією з основних тем китайської філософії та культури.

Як вербалізатор концепту «небо» у складі ЧЮ розглянемо номен *небо*. Для вирішення нашого дослідницького завдання ми вичленуємо семантичні компоненти вербалізованих концептів у складі ЧЮ. Частотне ранжування ЧЮ з вербалізованим концептом «НЕБО» представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

№	Чен'юй [12]	Образна основа ЧЮ	Переносне значення ЧЮ	Актуалізована сема вербалізованого концепту	Місце у ієрархії
1	惊天动地	Турбувати небо, стрясати землю	Великий резонанс	Небо – сакральна сила	1
2	欢天喜地	Радувати Небо та веселити Землю	Велика радість	Небо – сакральна сила	2
3	无法无天	Немає ні закону, ні Неба (у душі)	Чинити беззаконня, злочин	Небо-морально-етичний закон	3
4	顶天立地	Вище неба, упирається у землю	Дуже великий	Небо – вище всіх	4
5	天长地久	Небо давнє, земля стара	Дуже довго	Небо – вічне	5
6	伤天害理	Зашкодити Небу, вчинити несправедливо	вчинити злочин	Небо – справедливість	6
7	皇天后土	Небо – імператор, Земля – імператриця	Небо – імператор, Земля – імператриця	Небо – найвища сила	7
8	人命关天	робити справи, величні як Небо	Робити видатні справи	Небо – величне	8
9	替天行道	замість Неба робити добрі справи	Робити людям добро	Небо – добро	9
10	天人之际	шляхи людини та Неба співпадають	Небо та людина пов'язані	Небо – частина життя людини	11
11	天网恢恢, 疏而不漏	Небесна Сітка широка, хоча і рідка, але не пропускає	від розплати (за злочини) не втечеш	Небо – сила, що карає за злочин	12
12	丧尽天良	Повністю втратити совість	Безсовісний, безсоромний	Небо – совість	13

13	瞒天过海	потайки від Неба переплисти море	чинити зло потайки від начальства	Небо – начальство	14
14	喜从天降	радість звалилася з Неба	Неочікувана радість	Небо – джерело радості	15
15	浑然天成	Неначе зроблена на Небі	Довершена річ	Небо – довершене	16
16	人定胜天	Воля людини перемагає волю Неба	Все у руках людини	Небо не керує людиною повністю	17
17	天理人情	Воля Неба та людські почуття	Жити по справедливості	Небо – справедливість	18
18	天从人愿	Небо виконує бажання людини	Небо нам сприяє	Небо – помічник	19
19	吉人天相	Небо допомагає добрим людям	Небо допомагає добрим людям	Небо – помічник	20
20	天道无亲	справедливість безпристрасна	справедливість безпристрасна	Небо – справедливість	21
21	天作之合	Союз, створений на Небі	Бажаю міцного шлюбу!	Небо створює довершене	21
22	天理昭彰	Правда (істина) переможе (с.891)	Правда переможе	Небо – правда	21
23	天知地知	Небо знає, земля знає	Всі знають	Небо – всезнаюче	22
24	天理难容	Небо не допустить (с.891)	Негідна поведінка	Небо – справедливість	23
25	恭行天罚	покорившись волі Неба, прийняти покарання	Змиритися зі справедливим покаранням	Небо – суддя	24
26	应天顺民	годити Небу, слухати народ	добročесність	Небо – суддя	25
27	感天动地	розчулити Небо, потривожити Землю	Великий резонанс	Небо – сакральна сила	26
28	顺天应人	слухатися Неба, годити людям	добročесність	Небо – сакральна сила	27
29	天道人事	Небо сприяє людським справам	Небо сприяє людським справам	Небо – помічник	28
30	天生尤物	Небо народжує довершену річ	Довершена річ	Небо – довершене	28
31	天理良心	справедливість та високі моральні якості	справедливість та високі моральні якості	Небо – справедливість	29

Тепер на основі отриманих результатів спробуємо відтворити семантичну структуру вербалізованого концепту «НЕБО» номену – *Небо*. Як видно з таблиці, частотність вживання вказаних ЧЮ варіюється від 0 до 741. Для спрощення обробки даних, запропонуємо схему для ранжування отриманих результатів: ядерні семи вербалізованого концепту (показник частотності: від 300 вживань і вище), центральні семи (від 100 до 300 вживань) та периферійні семи (від 0 до 100 вживань).

У найчастотніших ЧЮ 惊天动地 «досл.: турбувати небо, стрясати землю» – «справа, подія, яка викликала великий резонанс у суспільстві»; 欢天喜地 «досл.: порадувати Небо та звеселити Землю» у значенні «велика радість» та 无法无天 «досл.: немає ні закону (людського), ні (закону) Неба» (див. табл. 1, № 1–3) – «чинити беззаконня, творити чорні справи» актуалізуються ядерні семи «Небо – сакральна сила, яка наділена антропоморфними рисами» – тобто така, що може «турбуватися» чи «радіти», визначати певні закони. У даному випадку ми говоримо про Небо як про сакральний об'єкт, бо в даному контексті Небо вживається не як просторова одиниця, а як уособлення сил природи в національній картині світу китайського етносу. В останньому ЧЮ 无法无天 актуалізується сема «Небо, як сакральний сила, яка вимагає дотримування певних законів». Слід зазначити, що вищенаведені ЧЮ характеризуються високою культурологічною маркованістю та ідіоматичністю. Крім того, вищевказані семи відбивають морально-етичний аспект концепту НЕБО.

Своєрідний «центр» семантичної структури номену *Небо* складають семи, що актуалізуються у ЧЮ (див. табл. 1, № 4 – 14). У контексті цих ЧЮ актуалізуються семи «Небо – вище всіх» (2 випадки), «Небо – вічне» (тут і далі – 1 випадок – О.С.), «Небо – справедливість», «Небо – величне», «Небо – добро», «Небо пов'язане з людиною», «Небо карає за злочин», «Небо – совість», «Небо – начальство».

На периферії семантичного поля номену *Небо* (див. табл. 1, № 15 – 45) знаходяться семи «Небо – справедливість» (8 випадків), «Небо – помічник» (3 випадки), «Небо – суддя» (3 випадки), «Небо – сакральна сила» (2 випадки), «Небо – джерело радості» (тут і далі – 1 випадок – О.С.), «Небо – довершеність», «Небо не володіє людиною повністю», «Небо – правда», «Небо створює довершене», «Небо – всезнаюче», «Небо – довершене», «Небо нагороджує достойних», «Небо – безкорисне», «Небо – друг», «Небо – сумує (через несправедливість)», «Небо – джерело життя та смерті».

У результаті дослідження було з'ясовано, що ЧЮ 天神合一, 天子人归, 天诛天灭 не вживаються у корпусах веньянь та СКМ взагалі. Цей факт, безперечно, слід враховувати при ідеографічному описі частотних ЧЮ.

Наступним етапом нашого дослідження буде діахронічне дослідження структури концепту НЕБО. Для цього ми проведемо синхронічне дослідження структурних елементів даного концепту у давньокитайській мові веньянь та у СКМ. Порівнявши їх, ми зможемо побачити динаміку структурних елементів концепту НЕБО.

У складі давньокитайської мови веньянь концепт НЕБО мав таку структуру: ядерні семи – відсутні, центральні семи – «Небо – сакральна сила» (2 номінації – 236 та 197 вживань – тут і далі – кількість вживань – С.О.), «Небо – величне» (200), «Небо – справедливість» (130), «Небо – найвища сила» (113), «Небо – вічне» (109), «Небо – частина життя людини» (103). Своєрідне «ядро» периферійних сем складають такі

семи, як «Небо – вище всіх» (78), «Небо – вічне» (77), «Небо – начальство» (67), «Небо – добро» (64), «Небо – помічник» (63), «Небо – правда» (52) «Небо – совість» (53), «Небо не керує людиною повністю» (50).

У складі СКМ концепт НЕБО має таку структуру: ядерні семи – «Небо – сакральна сила» (2 номінації – 544/365), центральні семи – «Небо – вічне» (274), «Небо – морально-етичний закон» (243), «Небо – вище всіх» (218), «Небо – сила, що карає за злочин» (142), «Небо – найвища сила» (140), «Небо – справедливість» (128), «Небо – добро» (125). Своєрідне «ядро» периферійних сем складають такі семи, як «Небо – довершене» (91), «Небо – частина людського життя» (84), «Небо – справедливість» (73), «Небо – джерело радості» (69), «Небо – помічник» (62).

На основі вищенаведених фактів можна дійти висновку про значну динаміку сем ному *небо* концепту НЕБО. Цей факт ще раз підтверджує, що структура будь-якого концепту не є статичною. Вона, хоча і дуже повільно, зазнає впливу зовнішніх факторів та змінюється. Нижче наведемо семи, які актуалізувалися у складі концепту НЕБО СКМ:

Таблиця 2.

№	Сема	Збільшення вживання (кратність)	Місце
1	Небо – вічне	68.5	1
2	Небо – справедливість	10.4	2
3	Небо – довершене	10.1	3
4	Небо – помічник	8	4
5	Небо – сила, що карає за злочин	6.4	5
6	Небо – безкорисне	4.7	6
7	Небо – помічник	3.6	7
8	Небо – морально-етичний закон	3.1	8
9	Небо – сакральна сила	2.7	9
10	Небо – найвища сила	1.9	0

Таблиця 3.

Деактуалізовані семи у складі концепту НЕБО.

№	Сема	Зменшення вживання (кратність)	Місце
1	Небо – сакральна сила	19	1
2	Небо – величне	16.7	2
3	Небо – друг	12	3
4	Небо – справедливість	10.6	4
5	Небо – довершене	10	5
6	Небо – правда	10	5
7	Небо – помічник	8.7	6
8	Небо створює овершене	5.2	7
9	Небо – совість	4.2	8
10	Небо – моральний суддя	3.6	9

У результаті дослідження вдалося з'ясувати, що зі складу концепту «небо» СКМ зникли семи «Небо – сакральна сила», «Небо – справедливість». Ці семи у складі архаїчного концепту НЕБО були периферійними. Для китайської мови не є характерною архаїзація лексичних одиниць за зразком європейських мов. Такі процеси «відмирання» певних сем у складі концепту, який вербалізується у ФО китайської мови, є досить рідкісним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н.Ф. Этноязыковое кодирование смысла в зеркале культуры // Мир рус. слова. – СПб., 2002. – № 2. – С. 69-74.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. М., 1999. 396с.
3. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. – М., 1997. – С. 267 – 279.
4. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж, 1996. – 104с.
5. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежицкая. – М., 1997. – 416с.
6. Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. / Тетяна Пилипівна Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.
7. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64 – 72.
8. Голубовська І.О. Етичні універсалиї мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К., 1994. – 297 с.
9. Иванова С.В. О языке, культуре и культурно-языковом коде / С.В. Иванова // Germanica. Slavica. Turcica. – Уфа, 2000. – С. 318- 321.
10. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 317с.
11. Кубрякова Е.М. Короткий словник когнітивних термінів. – К., 1996. – 318 с.
12. 成语点击排行. Словник чень'юй. [Електронний ресурс]. Режим доступу до словника: <http://chengyu.itlearner.com>.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.

Бутенко К., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА НЕБО В СОСТАВЕ ЧЕНЬЮЕВ: ДИАХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена исследованию полевой структуры концепта НЕБО в составе одной из фразеологических единиц китайского языка – ченьюй. В исследовании особое внимание уделяется семантическим компонентам концепта НЕБО, претерпевшим наибольшие изменения в процессе исторического развития.

Ключевые слова: ченьюй, концепт, полевая структура, сема, диахрония.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT HEAVEN IN CHENGYU: DIACHRONIC ASPECT

The article deals with the field structure of the concept HEAVEN as a part of chengyu – one of the phraseological units in Chinese. The study focuses on those semantic components of the concept HEAVEN that have undergone the greatest changes in the process of historical development.

Key words: *chengyu, concept, field structure, diachrony.*

УДК 811.111'255.4=161.2 “192/193”

Васильсва Н.В., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОДОМАШНЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДАХ ПЕРІОДУ 1920-30-Х РОКІВ

(на матеріалі скороченого перекладу-переробки Є.Збарської
повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі Дикуні”)

Йдеться про одомашнення українських художніх перекладів періоду 1920-30-х років. Береться до уваги тогочасна політична та ідеологічна ситуація в країні мови перекладу. Робиться спроба пояснити спільні особливості вітчизняної та перекладної літератури згідно з теорією літературної полісистеми Ітамара Евен-Зогара.

Ключові слова: *радянїзація, одомашнення, трансформація додавання, перекладна література, типова риса корпусу перекладів, теорія літературної полісистеми, період 1920-30-х років.*

Актуальність теми: Тема дослідження перекладацького розквіту в Україні періоду 1920-30-х років зараз є надзвичайно актуальною. Крім того, вивчення впливу загальнодержавної ідеології на літературу вітчизняну та перекладну завжди становитиме інтерес для дослідників.

Мета дослідження: виявити певні взаємозв'язки між явищами та процесами тогочасної дійсності та їх відображенням у літературі вітчизняній та перекладній.

Завдання дослідження: дослідити, як привнесені до перекладу виховні гасла, канцеляризми та радянїзми, за допомогою яких переклад було одомашнено, знаходять своє відображення також в літературі вітчизняній, та простежити їх функціонування в реальному тогочасному житті. Виявити спільні особливості, тобто схожі випадки одомашнення в різних перекладах періоду 1920-30-х років, що відповідає теорії літературної полісистеми Ітамара Евен-Зогара.

Предмет дослідження: вплив проявів радянської тогочасної дійсності та комуністичної ідеології на літературу вітчизняну та перекладну.

Об’єкт дослідження: випадки вживання канцеляризмів, виховних гасел та радянських, відображення постулатів комуністичної моралі у вітчизняній літературі, та, відповідно, випадки введення канцеляризмів та слоганів до літератури перекладної.

Матеріал дослідження: скорочений переклад-переробка Є. Збарської повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі дикуни” (1929), переклад оповідання Ернеста Сетона-Томпсона “Бінго, історія одного пса” (1929), виконаний Софією Куликівною, переклад Софії Куликівни повісті Чарльза Дікенса “Різдвяна ніч” (1924) та їх англійські оригінали. Разом з тим, матеріал дослідження становили твори країни мови перекладу з прикладами з яких проводилися паралелі: роман Валер’яна Підмогильного “Невеличка драма” (рік написання 1930), та вірш Володимира Маяковського “Неоконченное” (рік написання 1928-1930).

Наукова новизна дослідження: полягає в тому, що хоча темою перекладів періоду 1920-30-х років займався багато дослідників, зокрема Л.В.Коломієць, М.Л.Іваницька, А.Є.Здражко, А.І.Седлєрова, Н.М.Рудницька, А.Б.Павлюк, Б.В.Мовчан, дослідження впливу загальнодержавної ідеології на літературу вітчизняну та перекладну саме на матеріалі скороченого перекладу-переробки Є.Збарської повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі дикуни” ще не проводилось.

Період 1920-30-х років – час складний та неоднозначний в історії як України, так і усього СРСР. Рік видання зазначеного перекладу – 1929 рік. На той час СРСР був країною молодою. Увесь державний та бюрократичний апарат перебував у процесі становлення, отже мова державного апарату теж перебувала в процесі становлення. Як наслідок – всі бюрократизми та канцеляризми були в активному вжитку. Повсякденне життя було настільки “просякнуте” канцеляризмами, кліше та штампами, що їх можна було побачити навіть в інтимній ліриці поетів того часу: “Уже второй должно быть ты легла / В ночи *Млечут* серебрянной Окою / Я не спешу и молниями телеграмм / Мне незачем тебя будить и беспокоить” [Маяковский 1988, 432], – писав співець комуністичної ідеології Володимир Маяковский у вірші “Неоконченное”.

В Україні в період 1920-30-х років, як і в інших республіках колишнього СРСР, активний провадилась політика коренізації. Як пише А.Є.Здражко в праці “Історіографічний огляд українських видань перекладної дитячої літератури від кінця XIX ст. до початку XXI ст.”: “В Україні політика коренізації набрала форми українізації. Вона зводилася до дерусифікації політичного і громадського життя, до обов’язкового вживання української мови в установах – переведення судочинства на українську мову, зміцнення позицій української школи, культури, науки, тощо” [Здражко 2013, 10] (Тут і далі – виділення наше).

Переведення установ на українську мову призвело до того, що вживання канцеляризмів розповсюдилось і на повсякденне життя. Відображення цього факту можна побачити і в тогочасній вітчизняній літературі, оскільки література кожного народу завжди відбиває усі процеси та явища, що трапляються в його житті. Зокрема, головна героїня повісті Валер’яна Підмогильного “Невеличка драма” “товаришка” [Підмогильний 1991, 546] Марта працює діловодкою в “статчастині” [546] “махор-

тресту” [541]. Залицяється до неї колишній “лікном” [559], “соробкопівець” [723], Льова Роттер. Її сусідка, дружина кооператора Іванчука, “довгі роки... провадила невисипущу боротьбу за це хатне знаряддя”, (швейну машинку – примітка наша.) [646], працює в “нархарчі” [542].

Таке надмірне вживання канцеляризмів у мові країни перекладу та вітчизняній літературі не могло не позначитись також і на перекладах. Так, вплив коренізації можна побачити в скороченому перекладі-переробці Є.Збарської повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі дикуни”. До прикладу, батько Сема, Вільям Рафтен, “привіз із собою дозвіл” з департаменту саме “народньої” освіти, в той час як в оригіналі просто “Department of Education” – “департамент освіти” [Сетон-Томпсон 2012, 177] (тут і далі – переклад Леоніда Солонька, якщо не вказано інше). “Raften got out a lot of papers, including letters from the Department of Education. [Thompson Seton 2004, 244] Рафтен привіз із собою дозвіл з департаменту народньої освіти” [Сетон-Томпсон 1929, 59]. (Тут і далі орфографію першотвору збережено.)

Можна провести пряму паралель між художньою літературою перекладною і оригінальною з точки зору включення до цих текстів радянізмів. Ця паралель може бути ілюстрацією одного з положень теорії літературної полісистеми ізраїльського вченого Ітамара Евен-Зогара. На його думку, перекладна література не існує окремо від вітчизняної літературної системи: “Більше того, не можна бути впевненим у тому, що перекладна література існує як окрема літературна система” [Евен-Зогар 2006, 1].

Варто навести ще приклади відображення радянської дійсності в перекладах. Так, наступний приклад цікавий тим, що в ньому можна побачити кілька випадків впливу тогочасної дійсності на переклад: тогочасну радянську реалію “молоді пересельці” та тогочасний виховний слоган “додержувати охайності – добре”: “...the boys realized that, judging by its effects, the keeping of a dirty camp is a crime” [Thompson Seton 2004, 318]. – “Тоді молоді пересельці упевнилися, як добре додержувати охайності” [Сетон-Томпсон 1929, 78].

Перший випадок одомашнення у вищенаведеному прикладі – “пересельці”. Трансформація додавання і введення до тексту перекладу тогочасної української реалії “пересельці” привертає увагу тим, що зображає сумнозвісне явище в українському суспільстві того часу. Як відомо, в період 1920-30-х років українців масово переселяли до Сибіру, починаючи від спеціальних програм з переселення для освоєння нових земель на початку 1920-х років і закінчуючи примусовим переселенням до Сибіру в кінці 1930-х років.

Звертає на себе увагу трансформація конкретизації: “пересельці” саме “молоді”. На час видання перекладу (1929 рік) Україна зокрема та СРСР взагалі був країною молоддю. Все важливішої ролі набували дитячі та молодіжні організації: комсомольська, піонерська та жовтеньська, що не могло не позначитись на вітчизняній літературі, так само як і на перекладах. Зокрема, зустрічаємо введення оцінного епітета “молоді” шляхом трансформації додавання-розширення: “молоді дикуни” [Сетон-Томпсон 1929, 79], “молоді лісові мешканці” [87], “молоді мисливці” [77;82;88], “молодий вчений” [59], “молоді мандрівники” [112;114], “молоді індіанці” [96], “молодий помічник” [89]. Будували молоду країну молоді будівничі, тому в тексті кілька разів зустрічаються “молоді будівничі”: “... team came, the two great logs were duly dragged

across and left as Yan requested...” [Thompson Seton 2004, 191] “Над річку було привезено матеріял та коловорім. Робітники перекинули дві колоди з одного берега на другий і тоді **молоді будівничі** вже самі взялися працювати.” [Сетон-Томпсон 1929, 46].

Але необхідно зазначити, що інколи трансформація додавання та введення оцінного епітета “*молоді*” може виявитись не вельми доречною, як у наступному прикладі. “*Now the boys felt very guilty and sorry.*” [Thompson Seton 2004, 339] “**Молоді провинники її** (білчиної, пояснення наше.) **смерті** були страшенно зворушені своїм вчинком.” [Сетон-Томпсон 1929, 82]. В цьому прикладі конкретизація-розширення “*the boys*” як “*молоді провинники її смерті*” не є вдалим перекладацьким рішенням, бо, на нашу думку, в цьому реченні автор зробив акцент саме на почутті провини, а не на віці хлопчиків, а ця конкретизація зміщує акцент з почуття провини хлопців на вік “*провинників*” та розпошує увагу читача. З цієї точки зору, переклад Леоніда Солонька видається нам більш витриманим у тональності повісті та ближчим до ідіостилю автора взагалі: “*Хлоп'ята відчули себе глибоко винуватими.*” [Сетон-Томпсон 2012, 267]

На той час у Радянському Союзі, як у всіх країнах з централізованою системою національно-патріотичного виховання, були поширені молодіжні ігри, спрямовані на патріотичне виховання, які готували молодь до певної діяльності, що була необхідна державі. Підтвердження чого можна побачити в нижченаведеному прикладі: коли Семові сподобалось, як Ян замальовував сліди тварин, він його хвалить: “*You're likely to be the naturalist of our Tribe.*” [Thompson Seton 2004, 274] “*Тобі слід зватися слідопитом.*” [Сетон-Томпсон 1929, 66]. Перекладачка передає “*the naturalist*” (натураліст – переклад наш) як “*слідопит*”, тобто має місце зміщення акценту з суто загально-освітнього, природознавчого поняття в бік національно-патріотичного ідеологічного виховання. Оскільки тоді були дуже поширені виховні національно-патріотичні ігри, можна припустити, що одним із прототипів подібних ігор міг бути спосіб життя “*маленьких дикунів*”, зображений у скороченому перекладі-переробці Є. Збарської повісті Ернеста Сетона-Томпсона “*Маленькі Дикуні*”.

Якщо були розповсюджені молодіжні організації, то були поширені й різноманітні виховні гасла та слогани для ідеологічного впливу на дитячу аудиторію. Видозмінений приклад виховного гасла “*Додержувати охайності – добре*” можемо побачити в попередньому прикладі, де перекладачка отримує його шляхом антонімічного перекладу “*the keeping of a dirty camp is a crime*” [Thompson Seton 2004, 318] “*як добре додержувати охайності*” [Сетон-Томпсон 1929, 78].

В нижченаведеній розмові хлопчиків з Калемом, яку перекладачка перероблює з розмови лише Сема та Калеба про складні стосунки батька Сема з Калемом (бо сюжетну лінію стосунків Семового батька та Калеба в перекладі було скорочено), привнесено виховні гасла про важливість навчання та необхідність вчитися працювати: “*Учіться самі і його вчить*”, “*треба вчитися працювати і як треба вчити інших*”:

“Заспокоївшись, Ян задумливо сказав:

– Гай, ніби дитина двох років. Вірить у такі дурниці, сором, та й усе...

Каліб глянув на розумного Яна та сказав:

– Ви старші за нього. **Учіться самі і його вчить.**

– Ми з Самом так і робитимемо, коли повернемось додому, – сказав Ян.

– *Хіба не так, Саме?*

– *Так, так!* – залюбки згодився Сам. Потім довго міркували вони, як і *де треба вчитися працювати і як треба вчити інших*” [Сетон-Томпсон 1929, 97].

Схожі ідеї про важливість любові до праці можна побачити також і в тогочасній вітчизняній літературі. В повісті Валер’яна Підмогильного “Невеличка драма” Дмитро Стайничий, переконуючи Марту взяти з ним шлюб, каже: *«Нам же до зарізу потрібна українська дітвa, піонери, маленькі будівники соціалізму! І виховати їх так, щоб працювати вміли, щоб любили працю, були товариські, дужі. Щоб набудували нам тисячі заводів, і самі були як сталеві»* [Підмогильний 1991, 598].

Отже, як бачимо, між літературою вітчизняною та перекладною існують паралелі, зумовлені тогочасною вітчизняною дійсністю. Потрапляючи до країни мови перекладу, просякнутої на той час комуністичною мораллю, переклад починає “поводитись” [Евен-Зогар 2006, 1] за правилами країни мови перекладу. В ньому з’являються ті самі особливості, що й у текстах вітчизняної літератури, в даному випадку виховні слогани та інші прояви радянської ідеології, як-от у вищенаведеному прикладі.

Вищенаведена паралель із виховними слоганами може бути підтвердженням ще одного положення теорії літературної полісистеми ізраїльського вченого Ітамара Евен-Зогара: *“Моя ідея полягає в тому, що перекладні твори ... приймають специфічні норми, манери та лінії поведінки, що є наслідком їхніх стосунків з іншими вітчизняними співсистемами»* [Евен-Зогар 2006, 1].

Також у тексті перекладу можна побачити й інші випадки впливу тогочасної дійсності на переклад. Зокрема, ще однією особливістю тогочасної радянської дійсності було намагання усе раціоналізувати та зробити більш практичним. Відображення цього можна побачити у тогочасній українській літературі. Так, під час розмови зі своїми знайомими головна героїні повісті Валер’яна Підмогильного “Невеличка драма” Марта Висоцька каже:

– *Ні, це справді щось неможливе, – мовила дівчина. – На посаді практика й раціоналізація, вдома про практику й раціоналізацію... фу, аж язик заплутався!*

– *Ви хочете викреслити два найуживаніші в нас слова, з яких одне безперечно є символ нашої доби і нової людини, сказав Славенко, ... беручи назад полтинника* [Підмогильний 1991, 582].

Відголоски цього “курсу на практичність”, який провадився тоді в країні мови перекладу, можна побачити також і в тогочасних перекладах.

Коли головний герой повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі дикуни” Ян дивується, як це він сам не здогадався зробити “грязьовий альбом” [Сетон-Томпсон 2012, 200] та “книгу відвідувачів” [Сетон-Томпсон 1929, 65] він каже: *“Well, Sam, you have a pretty level head. I wonder I didn't think of that myself”* [Thompson Seton 2004, 275] – *“Чудово, Семе! І як я до цього не додумався!”* [Сетон-Томпсон 2012, 203] (переклад Леоніда Солонька, 2012). А в перекладі, виданому в 1929 році, Ян *“ухвалює думку практичного товариша”*: *“Ян ухвалив думку практичного товариша і вони зараз же взялись до роботи”* [Сетон-Томпсон 1929, 66].

Цей самий канцеляризм – “ухвалити якість рішення”, “ухвалити щось” можна побачити і в подальшому прикладі, отриманому шляхом перероблення-компресії при-

близно двох сторінок тексту оригіналу. Висока концентрація канцеляризмів у ньому засвідчує факт того, що ними було сповнене і життя того періоду: **“Нарада отаманів... одноголосно ухвалила винагородити сангеського отамана Ятіла... а молодшому отаманові Гіліці за ухил від кари і втечу на “територію бідолиць” вичитати, і попередити його, щоб він більше цього не робив”** [Сетон-Томпсон 1929, 88].

Підтвердження розповсюдженості канцеляризмів у тогочасному житті можна побачити також і в літературі українській. Зокрема, коли Марта просить свого сусіда, кооператора Іванчука простежити за тим, щоб решта її гостей курили **“суворо по черзі”** [Підмогильний 1991, 581], вона йому каже: **“Давиде Степановичу, призначаю Вас стежити за виконом розпорядження”** [Підмогильний 1991, 581].

Цей факт може бути ще одним підтвердженням одного з положень теорії полісистеми Ітамара Евен-Зогара про те, що література перекладна не існує як окрема літературна система. Однак можна припустити, що вищеписані випадки одомашнення та введення до перекладу тогочасних виховних гасел, радянизмів та канцеляризмів були зумовлені наявністю на той час у країні перекладу жорсткої багаторівневої цензури. **“На перекладача можуть чинити вплив міркування політичного, економічного, чи особистого порядку”** [Комиссаров 1990, 225], – пише В.Н.Комісаров у праці **“Теория перевода (лингвистические аспекты)”**. **“Перекладач може ставити перед собою цілі пропагандистського, просвітницького характеру тощо”** [Комиссаров 1990, 225], – пояснює він у вищевказаній праці випадки перекладу подібні до наведених нами.

Отже, як можна побачити з проведеного дослідження, тогочасні переклади дитячої літератури слугували потужним, впливовим засобом ідеологічної обробки населення, зокрема дитячої аудиторії читачів. Підтвердження цієї думки можна побачити в праці А.Є.Здражко **“Історіографічний огляд українських видань перекладної дитячої літератури від кінця XIX ст. до початку XXI ст.”**: **“Уряду потрібні слухняні, легко керовані громадяни, тому влада готує нове покоління, виховане на комуністичній ідеології. Саме на дитячу літературу покладається важлива суспільна місія: безпосередньо обслуговувати ідеологічні замовлення доби, готувати майбутніх будівників комунізму, служити меті навчання і виховання. У такому контексті дедалі більше вкорінюється тенденція саме через художню літературу нав’язати дітям, молоді, основні ідеологеми радянського способу життя та закріпити їх у свідомості”** [Здражко 2013, 46].

У повісті Валер’яна Підмогильного **“Невеличка драма”**, що її було написано в 1928 році, один з головних героїв Юрій Славенко та професор Маркевич обговорюють негаразди, через які потерпають сучасні письменники того періоду: **“В мене лікується один від виразки шлункової, так каже, що заїдає їх... якесь замовлення заїдає...”**

– **Причина розпачу що охотив, скільки відомо мені, найкращих представників літератури, – сказав Славенко, – полягає в тому, що література й мистецтво взагалі не спроможні вже своїми способами виконувати соціальне замовлення... Соціальне замовлення, тобто відбивати дух нашої доби”** [Підмогильний, 1991, 571].

Взявши до уваги всі перелічені випадки одомашнення та радянзації перекладу, можна стверджувати, що переклади періоду 1920-30-х років **“виконують соціальне замовлення”** [Підмогильний, 1991, 571] та **“відбивають дух тогочасної доби”** [Підмогильний 1991, 571].

Отже, в контексті відображення “духу доби” [Підмогильний 1991, 571] та “виконання соціального замовлення” [Підмогильний 1991, 571] видається особливо гідним уваги наступне положення теорії полісистеми ізраїльського вченого Ітамара Евен-Зогара: “Зрозуміло, що самі принципи вибору творів до перекладу визначаються ситуацією, яка панує у (вітчизняній) полісистемі: тексти обираються відповідно до їхньої сумісності з новими підходами і вірогідної новаторської ролі, котру вони можуть взяти на себе в цільовій літературі” [Евен-Зогар 2006, 2]. Будь-якому політичному режимові потрібні твори, які б виражали основні ідеї цього режиму. На час видання перекладу в СРСР взагалі та в Україні зокрема потреби в “невеличкій енциклопедії натураліста”, як назвав повість “Маленькі дикуни” в анотації до свого перекладу Леонід Солонько, не було. Але була неабияка потреба у дитячих виховних творах з пропагандою та поширенням комуністичних ідей та виховних гасел серед молоді. З повісті Ернеста Сетона-Томпсона “Маленькі Дикуни” вдалося зробити саме таку виховну повість, максимально адаптовану для тогочасної радянської дійсності, поскорочувавши, з одного боку, всі сюжетні лінії крім сюжетної лінії Яна та Сема, вилучивши опис усіх канадських та індіанських звичаїв та краєзнавчих подробиць, усі згадки про релігію та невзірцеву, непедагогічну поведінку її головних героїв, “прибравши” більшість зоологічних та біологічних подробиць, що вони, власне, і становили значну частину “невеличкої енциклопедії натураліста”, та, з іншого боку, додавши певні виховні гасла, радянізми та канцеляризми і трансформували за допомогою стратегії одомашнення певні явища.

Що стосується “вірогідної новаторської ролі” [Евен-Зогар 2006, 2], яку цей скорочений переклад-переробка міг би “взяти на себе в цільовій літературі” [Евен-Зогар 2006, 2], то можна припустити, що це роль виховного твору для молоді з радянською комуністичною ідеологією та пропагандою. “Сумісність з новими підходами” [Евен-Зогар 2006, 2] за вищенаведеним положенням теорії полісистеми Ітамара Евен-Зогара полягає в тому, що в перекладі активно пропагуються нові тогочасні способи виховання та ідеологічної обробки молоді.

Наша стаття була б неповною, якби ми нічого не сказали про випадки одомашнення не лише ідеологізованого, але й про випадки просто наближення тексту до тогочасної вітчизняної радянської дійсності. Так, наприклад, головний герой повісті Ян впізнав рись, “керуючись лише поверховим описом *шкільних підручників*” [Сетон-Томпсон 1929, 22]: “...he... knew only through the slight descriptions of very unsatisfactory books.” [Thompson Seton 2004, 96] – “...він дуже ясно означив природу невіданого звіра, керуючись лише поверховим описом *шкільних підручників*” [Сетон-Томпсон 1929, 22]. Тобто, перекладачка конкретизує “books” як “шкільні підручники” вдаючись до стратегії одомашнення та наближаючи текст до тогочасної дійсності країни мови перекладу. Оскільки, на нашу думку, найбільш ймовірним джерелом знайомства з риссю для пересічної радянської тогочасної дитини були саме “шкільні підручники”.

Також необхідно зазначити, що схожі з попереднім прикладом випадки неідеологізованого одомашнення зустрічаються також і в інших перекладах періоду 1920-30-х років. Часто одомашнення зазнають реалії біологічні та зоологічні. Так, наприклад, у перекладі оповідання Ернеста Сетона-Томпсона “Бінго, історія одного пса” (рік видання перекладу 1929) перекладачка Софія Куликівна передає зоологічну реалію

“gopher” – “гофер, колумбійський суслик” за допомогою стратегії одомашнення як “лисиця”: “*Stanch old Bing... responded with alacrity when little Gordon called him to a gopher-hunt*” [Thompson-Seton 2003, 182]: “Сильний старий Бінго ...радісно побіг за малим Гордоном на полювання **лисиць**” [Сетон-Томпсон 1929, 202]. У перекладі повісті Чарльза Діккенса “Різдвяна пісня” (рік видання перекладу 1924) Софія Куликівна замінює “holly” – “гостролист”, “падуб”, символ Різдва в англomовному світі, на екзотичнішу для тогочасного українського читача, але віддаленішу від біблійних конотацій рослину: – “пальму”: “*It held a branch of fresh green **holly** in its hand*” [Dickens, 16] – “У руці держало свіжу **пальмову гильку**” [Дікенс 1924, 28].

Узагальнюючи, всі наведені в даній статті випадки одомашнення можна розподілити на такі групи:

- 1) введення тогочасних виховних гасел та канцеляризмів за допомогою трансформації додавання: “Учіться самі і його вчить... Потім довго міркували вони, як і де треба вчитися працювати і як треба вчити інших”; “Нарада отаманів... одноголосно ухвалила винагородити ...вчитати, і попередити...”;
 - 2) соціально-ідеологічне наближення тексту до тогочасної дійсності: “Department of education” – “департамент **народної освіти**”, “naturalist” – “слідопит”, “books” – “шкільні підручники”;
 - 3) одомашнення: “books”- “шкільні підручники”, “Department of Education”- “Департамент **народної освіти**”, “you have a pretty level head” – “Ян ухвалив думку **практичного товариша**”;
 - 4) одомашнення зоо-, біо- деталей: “green holly” – “**пальмова гилька**”, “gopher-hunt” – “полювання **лисиць**”.

За способом утворення усі розглянуті випадки одомашнення можна розподілити на такі групи:

- 1) одомашнення без застосування трансформації додавання: “books” – “шкільні підручники”, “green holly” – “**пальмова гилька**”, “you have a pretty level head” – “Ян ухвалив думку **практичного товариша**”
- 2) одомашнення шляхом трансформації додавання і введення тогочасних виховних гасел та канцеляризмів: “Учіться самі і його вчить”, “Нарада отаманів... одноголосно ухвалила...”; “Department of education” – “департамент **народної освіти**”.

З проведеного дослідження випливають такі висновки. Переклади періоду 1920-30-х років так само, як і вітчизняна література, відображають тогочасну канцеляризовану дійсність. Ці переклади зазнали одомашнення, зокрема за допомогою введення виховних слоганів, канцеляризмів, одомашнення зоо- та біо- реалій.

Між перекладами та вітчизняною літературою того періоду простежуються паралелі: в перекладах, як і у вітчизняній літературі, зустрічаються схожі мотиви у виховних слоганах (наприклад, про важливість навчання) та канцеляризми, що підтверджує положення теорії літературної полісистеми Ітамара Евен-Зогара про те, що перекладна література не існує окремо від вітчизняної літературної системи, та про те, що “перекладні твори ...приймають специфічні норми, манери та лінії поведінки, що є наслідком їхніх стосунків з іншими вітчизняними співсистемами” [Евен-Зогар 2006, 1].

Оскільки всі переклади періоду 1920-30-х років, що їх було розглянуто, тим чи іншим чином зазнали одомашнення, можна припустити, що одомашнення є спільною «лінійною поведінкою» [Евен-Зогар 2006, 1] для всіх перекладів періоду 1920-30-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Маяковский В.В.* Сочинения в двух томах. Т. II / Сост. Ал. Михайлова; Прим. А. Ушакова. – М.: Правда, 1988. – 768с. Маяковский –Неоконченное
2. *Здражко А.Є.* Історіографічний огляд українських видань перекладної дитячої літератури від кінця XIX ст. до початку XXI ст.: монографія / А.Є. Здражко. – Херсон: ПП Вишемірський В.С., 2013. – 228с.
3. *Підмогильний, В.П.*, Невеличка драма // Підмогильний В.П. Оповідання. Повесть. Романи. К.: Наукова думка, 1991. – (Б-ка укр. літ. Рад. укр. літ.), – С.539-741.
4. *Сетон-Томпсон, Е.* Маленькі дикуни. скорочений переклад-переробка Є.Збарської. Державне видавництво України, 1929. – 120с.
5. *Thompson Seton, Ernest.* Two Little Savages, [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://www.gutenberg.net/dirs/1/3/4/9/13499/13499-h/13499-h.htm>
6. *Евен-Зогар, Ітамар* «Місце перекладної літератури в літературній олісистемі», пер. Андрій Савенець, [в:] Літературознавчі та лінгвістичні студії.[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/translated/iez-misce-pl.pdf>
7. *Сетон-Томпсон, Ернест* Маленькі дикуни. Переклад Леоніда Солонька – К.: Темпора, 2012. – 456с.; іл.
8. *Thompson Seton, Ernest.* The Wild Animals I Have Known. [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://www.mainlesson.com/display.php?author=seton&book=wild&story=bingo>
9. *Сетон-Томпсон Е.* Мої знайомі, Вид-во «Час», Київ, 1929, з малюнками автора. Переклад С.К. і П.Б.
10. *Dickens' Charles A* Christmass Carol .[Електронний ресурс]
Режим доступу:www.stormfax.com/1dickens.htm
11. *Дікенс Ч.* Різдвяна ніч. Львів, 1924, накладом товариства «Просвіта» у Львові. 81с.
12. *Комиссаров В.Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Васильева Н.В., соискатель

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, г. Киев

ДОМЕСТИКАЦИЯ В УКРАИНСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПЕРЕВОДАХ 1920-30-Х ГОДОВ (на материале сокращённого вольного перевода Е.Збарской повести Эрнеста Сетона-Томпсона “Маленькие дикири”)

Рассматривается советизация украинских художественных переводов периода 1920-30-х годов с учетом политической и идеологической обстановки в стране языка перевода. Осуществляется попытка объяснить общие особенности отечественной

и переводной литературы согласно теории литературной полисистемы Итамара Эвен-Зогара.

Ключевые слова: советизация, доместикация, общая черта всего корпуса переводов, теория литературной полисистемы, период 1920-30-х годов.

Natalya V. Vasylyeva, Applicant
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

DOMESTICATION STRATEGY IN THE 1920-30S UKRAINIAN LITERARY TRANSLATIONS

(based on the abridged free translation by Ye. Zbars'ka
of Ernest Seton-Thompson's novel "Two Little Savages")

The article deals with the sovietization of the Ukrainian translations in the 1920-30s. under impact of political and ideological situation in the country. Some common peculiarities of the translated and national Ukrainian literature are being explained according to the literary polysystem theory by Itamar Even-Zohar.

Key words: sovietization, domestication, typical trait of the whole body of translations, literary polysystem theory, the 1920-30s.

УДК 81'276-029:658:33

Василюк О.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Шевченка, м. Київ

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ІНТЕРНЕТ-БРЕНДИНГУ МІСТ

Стаття присвячена вивченню мовних та візуальних особливостей брендингу міст в Інтернет-просторі. Дослідження зосереджено на аналізі основних елементів концепції бренду, за допомогою яких здійснюється успішний територіальний брендинг. У статті запропонована класифікація брендів міст та розглянутий розвиток брендингу українських міст

Ключові слова: бренд, логотип, слоган, ідея бренда, цінність міста, дизайн бренда

У сучасному глобалізованому світі, з високим темпом життя, з величезним обсягом інформації, яка надходить через різні канали, ідеї ідентифікації, ідентичності, завдання забезпечення унікальності і неповторності набувають особливого значення. Зростання ролі візуальних компонентів комунікації у сучасному комунікативному просторі, креолізація комунікації стали можливими завдяки розвитку гіпертексту, сучасним інформаційним технологіям, сучасним програмам, що суттєво спростили використання елементів різних семіотичних систем, забезпечили можливість масштабною і різноманітною конвергенції різних стилів і жанрів. Візуалізація інформації

полегшує її сприйняття і запам'ятовування, що стало однією із причин виникнення візуальної генерації брендів.

Брендинг, як явище сучасного маркетингу, реклами, комунікації, не оминув і урбанізовані території, від мегаполісів до відносно малих міст, які борються за свій імідж, за інвестиції, за нові проекти, за можливості розвитку бізнесу, за туристів. Брендінг міст розвивається у традиційній комунікації шляхом створення рекламних матеріалів, розміщення реклами на вулицях відповідних міст, але акценти все частіше змінюються у бік віртуальної комунікації. Брендінг передбачає надання різноманітної інформації, однак її пошук все частіше відбувається через Інтернет, що й пояснює поширення брендінгу міст в Інтернет-просторі.

Не можна не згадати мінливість сучасного світу. Урбанізовані території, щоб розвиватися успішно, мають ефективно інтегруватися у сучасні тенденції і проекти. Міста мають відчувати важливість і вміння змінюватися. Сьогодні міста повинні не тільки усвідомлювати свої інтереси в регіоні, країні чи в світі, але і послідовно рекламувати їх у світовому масштабі. Саме таким чином міста і оволодівають навичками територіального брендінгу. Дослідження останніх років довело, що доля міста не на 100% залежить від зовнішніх факторів та історичних подій. Сьогодні є можливості «перезапустити» місто, повністю змінити напрям його розвитку саме зсередини.

Визначення бренда міста є предметом палких дискусій між спеціалістами різних спеціальностей. Одні експерти вважають, що бренд міста чітко визначений, структурований та цілісний (Moilanen and Rainisto, 2009). Інші ж налаштовані не настільки оптимістично і вважають, що бренд міста – це психологічний феномен, який невідомо яким чином приносить економічну вигоду ініціаторам та авторам ідеї бренда (Hildreth, 2010).

Перш за все, пропонуємо розглянути найвідоміші визначення бренда міста:

- *Враження, яке справляє місто на цільову аудиторію, сума всіх матеріальних та символічних елементів, які роблять місто унікальним* (Moilanen and Rainisto, 2010)
- *Конкурентна ідентичність міста* (Anholt, 2007)
- *Формування відповідних асоціацій* (Kavaratzis and Ashworth, 2008)

Загалом, можна сказати, що бренд міста – це те, що знаходиться по середині між тим, як місто бачать із середини та сприйняттям міста ззовні. Ці фактори активно впливають один на одного, визначаючи ефективність брендінгу.

Концепція бренда включає три основних елемента: **ідея бренда міста, цінність міста та дизайн бренда міста.**

Основний елемент концепції бренда – це **ідея або «тематика» міста**. Найпоширенішим видом вираження ідеї є ім'я, назва бренда або основний слоган, який містить стратегічну риторичку. Слоган є одним із головних засобів привернення уваги, а при відсутності інших структурних компонентів тексту його роль значно зростає. Головними функціями слогана Д.Денісон та Л.Тобі вважають ідентифікацію фірми, сприяння впізнаваності товару, висловлення провідної концепції рекламної кампанії у вигляді оригінальної фрази, яка легко запам'ятовується. Для рекламного слогану

характерні такі особливості, як лаконічність, конкретність, прозорість форми, повторюваність, красномовність, емоційність, а також аргументованість та асоціативність (Визгладов, 2011).

Найбільш вдалим вираженням ідеї міст є такі слогани:

New York – Big Apple,
Amsterdam- I Amsterdam,
Hong Kong – Asia's World City,
Rome – Eternal City
Единбург – Inspiring Capital,
Berlin – Be Berlin!
Dubai – Sand to Silicon,
Paris – Paris, je t'aime

Другим важливим елементом концепції бренда є **цінності міста**, тобто унікальні конкурентні переваги міста, практична користь для «користувачів», на яку спирається ідея бренда міста. В сучасних брендових кампаніях міст використовуються цілі кластери цінностей. Щонайменше можна виділити 10 таких кластерів:

1. Творчість та креативність:

City of Discovery (Dundee)

2. Чистота, привітність:

Dear Green Place (Glasgow), The City For Families (Alabaster)

3. Відкритість, комунікабельність:

Open for you (Copenhagen)

4. Інтернаціоналізм, толерантність:

Friendly Village With Country Charm (Huntley)

5. Сила, енергія:

This city is made of coal and steel, but people – from materials stronger (Newcastle)

6. Стильність і дизайн:

The Biggest Little Town In Tennessee (Adamsville)

7. Активність та динамічність:

Town of opportunities (Milton), The Dynamic City on the Bay (Hercules)

8. Радість, яскравість:

La vie. Made in Geneva

9. Романтизм, ностальгія:

The City of Dreaming Spires (Oxford), The City of Love, The City of Light (Paris)

10. Істинність, реальність:

All our creativity went into the name (Iowa city)

Seafood Capital of the World (Crisfield)

Цінності бренда міста потрібно систематизувати з точки зору його корисних властивостей для «споживача». У такому випадку можна виділити три основні категорії цінностей бренда території:

1. **Функціональні цінності** – ті переваги, які представляє економіка міста своїм «споживачам» для задоволення їхніх потреб, наприклад міста-курорти (Буковель, Монако)

2. **Соціальні цінності** – це особисті переваги та блага, які може надати місто своїм «споживачам». Наприклад, економічний форум у місті Давос – не тільки пошук нових контактів, але і закріплення свого соціального статусу. Іншим прикладом може бути почуття приналежності до «модного» міста, наприклад присутність на кінофестивалі в Каннах.
3. **Емоційні цінності** – почуття, емоції та враження, які викликає місто (Стась, 2009). Наприклад, Москва викликає подив та усмішку (Рис.1):

Рис.1. Концепція міста Москва

Третій елемент концепції бренда міста – це дизайн бренда міста. Це система взаємозв'язаних та взаємодоповнювальних візуальних та символічних атрибутів ідеї бренда міста, які виражаються у символічних знаках, лозунгах, музиці, тощо. Дизайн бренда як процес – це формування яскравих та привабливих для цільової аудиторії асоціацій з містом через оформлення ідеї бренда. Сьогодні це найулюбленіша галузь міського брендингу. Існує думка, що бренд міста – це ніщо інше, як логотип чи емблема, адже це легко побачити, легко зрозуміти та легко оцінити.

Класифікацій логотипів існує багато, але ми пропонуємо зупинитися на класифікації за семіотичним напрямком, адже саме така класифікація дає можливість розподілити логотипи на певні види, залежно від наявності елементів мовної і(або) іконічної природи.

Таким чином, можна виділити основні типи логотипів: мовний, зображальний, логотип змішаного типу. У зображальних логотипах інформація про предмет залежить від їх змісту. Такий логотип складається із зображення, яке може представляти собою абстрактний символ, намальований об'єкт, персонаж. Різновидами зображального логотипу є *логотип-образ*, *логотип-асоціація*, *логотип-ефект* (Кузнецова, Буравська, 2010).

Одним із прикладів логотипу-образу є логотип міста Таллінн. Це силует Старого Таллінна у вигляді звукової хвилі і тим самим натякає на любов естонців до пісні. А голубий колір створює враження відображення міста у воді.

Рис.2. Логотип міста Таллінн

На початку 2010 року було розроблено і затверджено логотип та слоган міста Чернівці «Унікальність в розмаїтті». На передньому плані зображений сурмач, який виграє на трубі мелодію «Марічки», посередині міська ратуша, за задньому плані зображена архітектурна перлина міста – Резиденція митрополитів Буковини і Далмації.

Рис.3. Логотип міста Чернівці

У логотипі міста Запоріжжя ідея є досить чіткою, а чорний колір тільки підсилює її. Особливістю обох українських логотипів є те, що вони зорієнтовані тільки на українського туриста, адже назва міста і слогани написані виключно українською або російською мовою.

Рис.4. Логотип міста Запоріжжя

До прикладів логотипу – асоціації належить логотип міста Донецьк. В вересні 2010 року в Донецьку був оголошений конкурс на найкращий логотип міста. Переможцем став червоний діамант, який реалізує всю багатозначність Донецька. По-перше, буква Д – перша буква назви міста, а червоне розпалене вугілля є символом Донецька. По-друге, стилізована троянда – це гордість міста, символ його краси та культурного розвитку.

Рис.5. Логотип міста Донецьк

На думку розробників логотипу Дніпропетровська, форма логотипу символічно виконана в стилі елемента періодичної системи Менделєєва, підкреслюючи розвиток технологій, металургійну промисловість і промисловий потенціал міста. Мозаїка, з якої складається логотип – метафора. Подібно до того, як з елементів мозаїки збирається логотип, так і жителі міста, об'єднуючись за територіальним принципом, формують місто.

Рис.6. Логотип Дніпропетровська

Логотип-ефект спонукає відвідувачів міста до конкретних дій. Наприклад, у логотипі міста Мінськ використаний вдалий лінгвістичний прийом. Напрацьована модель використовує графічний елемент «in» в структурі слова для створення єдиної фрази. Рига використовує схожий прийом, але особливістю такого логотипу є опущення прийменника.

Рис. 7. Логотип міста Мінськ

Рис.8. Логотип міста Рига

Україна теж приєдналася до світових тенденцій брендингу. Першим прикладом успішного бренду стало місто Львів. У 2007 році була затверджена концепція

«Львів – відкритий для світу» (рис.9) , але одночасно існують і інші варіації – «місто Лева», «місто ста фестивалів», «місто кави», «місто шоколаду».

Рис. 9. Концепція Львова – «Львів відкритий для світу»

Разом із цією концепцією були проведені сотні цікавих фестивалів, серед них Фестиваль Писанок у Львові, Національне свято шоколаду, Дитячий книжковий фестиваль, День кельнера (офіціанта), Фестиваль давньої музики, Свято хліба, День європейської спадщини, Свято сиру та вина

Про успішність цієї концепції свідчить мільйонний потік туристів і позитивний образ міста, який асоціюється з кавою та шоколадом. Сьогодні Львів є прикладом відмінного брендингу, який поєднує традиції із сучасними тенденціями.

Але Львів не зупиняється на досягнутому. Під час підготовки до Євро-2012, місто запропонувало ряд логотипів свого міста (Рис.10).

Рис. 10. Варіації логотипу Львова під час Євро-2012

Досить продуманою є ідея міста Харків (Рис.11). Головною засадою є те, що логотип несе ідею прагнення, розвитку та руху.

Концепт логотипа Харкова складається із 4 основних елементів:

- *Місто ікс*: Харків – місто ідей
- *Бікультурність*: Харків є культурним продуктом двох націй. Тому на символі є два наріжних каменя або ж прикордонний стовп.
- *Конструктивізм*: Куб символізує сталість та раціональність.

- *Прагнення*: В основі логотипа – стріла з першого козацького герба Харкова. Стріла – це ідея польоту, вільності, цілеспрямованості та пошуку.

Рис. 11. Логотип міста Харків

Київ – це місто, в яке хочеться повернутися і знову пережити яскраві емоції, «перемотати» усі враження. Тому в основі концепції – кнопка перемотування (Рис.12). Букву «К» намагалися наповнити емоціями – а саме місцями-символами міста, які варто відвідати. Київ – це не лише місто визначної архітектури, Дніпра, любові та каштанів. Це місто багатогранне, у якому кожен знаходить для себе щось близьке.

Рис. 12. Різновиди логотипу міста Київ

Чернігів – гарне місто, розташоване на березі Десни недалеко від столиці України. Саме тут у заповіднику знаходяться 29 унікальних пам'яток архітектури та історії.

А крім того кількість церков та храмів на території міста значно вражає. У 2010 році був запропонований туристичний логотип міста – символ, який відображає багато історичне минуле, красу та неповторність, а з іншого боку враховує всі нові вимоги і норми в області дизайну, графіки та рекламних продуктів.

Клубок – це переплетіння подій минулого із заплутаними нитками історії та легенд:

- Церква – архітектурна частина міста,
- привид – частина легенди,
- річка – природна особливість,
- меч – історична складова (Рис.13).

Рис. 13. Логотип міста Чернігів

Перші кроки для брендингу міст України були зроблені. З цією метою використовують ресурси лінгвістики. Наприклад, у 2011 році було представлено сайт із гаслом “Ukraine. It’s all about U!”. Продовженням цієї ідеї стала презентація 10 жовтня 2013 року нового туристичного символу України, який включає в себе цілу візуальну та смислову концепцію з презентації та позиціонування України в туристичній та інших галузях. Дизайнери розробили не тільки логотип, це концепція української візуальної ідентифікації. В основі логотипу наступні елементи:

Ромб – символ протилежності,

U – характерні риси «двозуба», за формує нагадує магніт,

Коло – символ протилежності,

Смайл – образ усмішки – символ об’єднання та позитивної налаштованості, погляду на речі «з гумором» (Рис.14)

Рис.14. Туристичний логотип України

Якщо Україна має намір інтегруватися в ЄС, дизайнери та спеціалісти із брендингу міст повинні врахувати цей факт та створити такі логотипи та слогани, які будуть зрозумілі і для іноземних туристів. Сьогодні важливо розуміти, що бренд – це не значок, і не слоган, це ціла стратегія із створення та рекламування унікального міста. Це цілий план дій, який поєднує і зміни у зовнішньому вигляді міста, і створення нових унікальних місць, заходів, а головне – зміна ментальності самих українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Moilanen T., Rainisto S. How to Brand Nations, Cities and Destination. — L.: Palgrave Macmillan, 2009.
2. Hildreth J. Place Branding: a View at Arm’s Length // Place Branding and Public Diplomacy. — 2010. — N 6.

3. Anholt S. Definitions of place branding — Working towards a resolution // Editorial. Place Branding and Public Diplomacy. — 2010. — N 2.
4. Kavatzis M. From City Marketing to City Branding. An Interdisciplinary Analysis with Reference to Amsterdam, Budapest and Athens. — PhD Thesis, University of Groningen, 2008.
5. Стась А. Новая геральдика. Как страны, регионы и города создают и развивают свои бренды. — М.: Группа ИДТ, 2009.
6. Визгалов Д. Брендинг города. — М.: Фонд «Институт экономики города», 2011.
7. Кузнецова І., Буравська А. Класифікація логотипів./ Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Наук.зб. — Харків: ХДАДМ, 2010. — Вип.6. — 23-27 с

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.

Василюк О., студ.,
Інститут філології КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ИНТЕРНЕТ-БРЕНДИНГА ГОРОДОВ

Статья посвящена изучению языковых и визуальных особенностей брендинга городов в Интернет-пространстве. Исследование сосредоточено на анализе основных элементов концепции бренда, с помощью которых осуществляется успешный территориальный брендинг. В статье предложена классификация брендов городов и рассмотрено развитие брендинга украинских городов

Ключевые слова: бренд, логотип, слоган, идея бренда, ценность города, дизайн бренда.

Vasyliuk O., student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko University of Kyiv

COMMUNICATION STRATEGIES OF ONLINE CITY BRANDING

This article is devoted to the study of language and visual features of city branding in the Internet. The study is focused on the analysis of the main elements of the brand concept, which are used for effective city-branding. The article offers a classification of cities and reviews the development of branding of Ukrainian cities

Key words: brand, logotype, slogan, brand idea, value of the city, design of brand

КОНЦЕПТ ВЕПРЯ В МОЛОДОАВЕСТИЙСЬКИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто концепт вепря у текстах Молодшої Авести та образотворчій традиції. Ця тварина виступає стійким втіленням божества перемоги Веретрагні (Яшт 14, 15). Таке ж уживання цього концепту зустрічається в Яшті 10, 70 (3–9) і 127 (2–8), при цьому у Яшті 10, 70 частини тіла вепря співвідносяться з металом (*aīiaḥ-*), що можна пов'язати з образом клинкової зброї (кинжалом-*karata*).

Ключові слова: Вепр, Молодша Авеста, Яшти, Веретрагна.

У центрі уваги даної статті покладено проблему концептуального відтворення в молодоавестійській письмовій традиції одного із сакральних образів духовної культури давніх іранців – образа *вепря*. В іраністиці ця проблема стоїть особливо гостро, оскільки не всі іраномовні народи Євразії I тис. до н.е., зокрема, ті що населяли територію сучасної України, мали писемність. Дані авестійських текстів у цьому випадку можуть бути залучені, зокрема, для реконструкції тих чи інших концептів картини їхньої світу, які збереглися лише у формі візуальних образів. Такий підхід є методологічно доцільним, виходячи зі спільності базових світоглядних категорій усіх іранських народів. Як відзначає І.М. Дьяконов: «Авеста є першокласним джерелом для вивчення прадавніх вірувань і уявлень іраномовних народів взагалі» [Дьяконов 2008, 88]. Також важливо підкреслити, що «ціла низка фактів... пов'язує авестійську мову зі скіфо-середньоазійською підгрупою» іранських мов [Дьяконов 2008, 100].

Із числа іранських релігійних текстів тільки Молодша Авеста у двох своїх гімнах (Яшти 10 та 14) звертається до образу *вепря*. В одному з них, у Яшті 14, присвяченому божеству перемоги Веретрагні, наведено десять його «інкарнацій» (*kāhrpa*) [Вертієнко 2013, 33–51], п'ятої з яких виступає *вепр* [Вертієнко 2013, 36–37].

Втілення Веретрагні як *вепря*, поряд з першою й останньою його «інкарнаціями» – *вітром* і *війном* із клинковою зброєю – притаманно винятково цьому божеству. При цьому, саме *вепр* є найпоширенішим втіленням Веретрагні оскільки рефрен Яшта 14, 15 (2–8) ще двічі повторюється в Яшті 10, 70 (3–9) і 127 (2–8).

Найбільш розширену версію цього тексту надано в Яшті 10, 70. Надаємо переклад і коментар цього фрагменту за рукописом Yasht Codex E1 (1601 p., First Dastur Meherji Rana Library (MRL), Navsari, Gujarat, India), fol. 257r–257v [Kotwal, Hintze, 2008, 317–318. Поп.: Geldner 1889, 140].

[...] *vərəθraγnō ahuraδātō*
hū-kəhpa varāzahe¹
paētərənō² tiži-dąstrahe
aršnō³ tiži-asūrahe⁴
hakərət-janō⁵ varāzahe
anu-pōiθβahe⁶ grantahe⁷
paršuanikahe⁸ taxmahe⁹
aīiaγhō-pādahe¹⁰ aīiaγhō-
zastahe¹¹
aīiaγhō-jīiehe¹² aīiaγhō
-dumahe¹³
aīiaγhō-paitiš x^varənahe¹⁴

[...] Веретрагна, Ахурою створений,
 В подобі Вепря¹,
 Обороноздатного², гострозубого,
 Самця³ гостро-ікластого⁴,
 Враз вбиваючого⁵ кабана,
 Непідступного⁶, лютого⁷,
 Рябомордого⁸, відважного⁹,
 Залізно-ногого (позаду)¹⁰, залізно-ногого (попереду)¹¹,
 Залізно-сухожильного¹², залізно-хвостого¹³,
 залізно-щелепного¹⁴.

Коментарі

1. Це словосполучення буде детально розглянуто нижче.
2. Див.: [Bartholomae 1904, 828]. У.У. Маландра перекладає «ferocious» [Malandra 1983, 67], І.М. Стеблін-Каменський – «злым» [Авеста 1997, 289].
3. Термін має значення «Mann, Männlich» по відношенню до тварин [Bartholomae 1904, 203 («sonst in Verbindung mit dem Tiernamen»); Jackson 1893, 55. Див. також: Spiegel 1864, p. 64, 104, fn. *].
4. Див.: [Bartholomae 1904, 653].
5. Див.: [Bartholomae 1904, 1743; Jackson 1893, 106]. Є.Е. Бертельс дає переклад «сразу ударяющего» (для *Yuima* 14, 15) [Авеста 1997, 358]; І.С. Брагинський – «убиваючого с одного удара» [Авеста 1997, 317]; В.С. Соколова – «разом рязящего» [Соколова 2005, 283, ср.: 369]; І.М. Стеблін-Каменський – «разящим наповал» [Авеста 1997, 289].
6. Див.: [Bartholomae 1904, 127–128]. Дж. Дармстетер перекладає «pursuing» [Darmesteter 1883, 137]; У.У. Маландра – «unapproachable» [Malandra 1983, 67; пор.: 83]; І.М. Стеблін-Каменський в перекладі цього і наступного рядків дає переклад прикметників у довільному порядку [Авеста 1997, 289]. С.В. Соколова дає переклад «недосягаемого» [Соколова 2005, 283; ср. с. 369].
7. Див.: [Bartholomae 1904, 529].
8. Див.: [Bartholomae 1904, 878]. В У.У. Маландри дане слово при перекладі опущене [Malandra 1983, 67].
9. Див.: [Bartholomae 1904, 626–627]. За Дж. Дармстетером – «strong» [Darmesteter 1883, 137], за Фр. Шнігелем – «[with foam] strong» [Spiegel 1864, 64, 105], за С.В. Соколовою – «храброго» [Соколова 2005, 283].
10. «mit metallenen (eisernen) Füßen» [Bartholomae 1904, 156].
11. «mit metallenen (eisernen) Klauen» [Bartholomae 1904, 157].
12. «mit metallenen (eisernen) Sehnen» [Bartholomae 1904, 156]. Аналогічна форма написання в рукописах F1 (1591) і Pt1 (1625). У більш пізніх рукописах P13 і L18 (1672) спостерігається збільшення голосних в середині слова.

13. «mit metall(en) (eisernen) Schwanz» [Bartholomae 1904, 156].

14. «mit metall(en) (eisernen) Kinnbacken» [Bartholomae 1904, 156].

В авестійській мові зафіксовано дві лексичні одиниці для визначення досліджуваного поняття «вепр, кабан»:

1. *hū* – «свиня» (як вид) [Bartholomae 1904, 1817];

2. *varāza-* – «кабан, вепр» (чол. р.) [Bartholomae 1904, 1366]. В *Yumi* 13, 96.6, 101.6 це слово також використане як власне ім'я одного із *фрваши* [Bartholomae 1904, 1366].

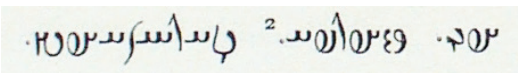
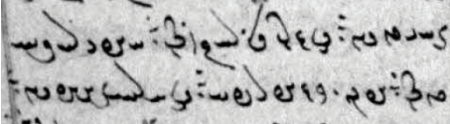
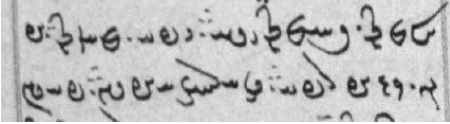
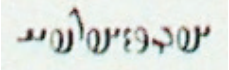
У другому рядку розглянутого тексту «в подобі Вепря» / *hū kəhrpa varāzahe*, ужито обидва ці слова, де перше є видовим визначенням, а друге – родовим уточненням. Втім, для *Yumi* 10, 70 (3–9) і 127 (2–8) в рукописах різняться форма написання *hū kəhrpa* (табл. 1):

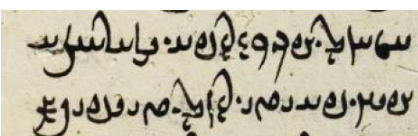
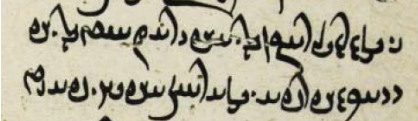
а) як окремі слова (F1, Pt1, L18, P13, K15, H3, J10, M12);

б) як двоскладове слово (E1);

в) як одне слово (K40, B6).

Табл. 1

 F1, Pt1, L18, P13, K15, H3, J10, M12 / <i>Yum</i> 10, 70 [Geldner 1889, 140]	<i>hū kəhrpa varāzahe</i>
 MRL / E1 / fol. 257r / <i>Yum</i> 10, 70 [Kotwal, Hintze 2008, 317]	...<i>hū-kəhrpa varāzahe</i>...
 MRL / E1 / fol. 275r / <i>Yum</i> 10, 127 [Kotwal, Hintze 2008, 335]	...<i>hū-kəhrpa varāzahe</i>...
 K40 / <i>Yum</i> 10, 70 [Geldner 1889, 140]	<i>hūkəhrpa</i>

 BUL / B6 / fol. 52v / <i>Yuum</i> 10, 127 © Avestan Digital Archive (http://ada.usal.es/)	...<i>hūkərəpa</i> <i>varāzahe</i>...
 BUL / B6 / fol. 27v / <i>Yuum</i> 10, 70 © Avestan Digital Archive (http://ada.usal.es/)	...<i>huuakəhrpa</i> <i>varāzahe</i>...

Такі помилки в способах написання *hū kəhrpa*, належить до класу несвідомих (*unconscious*), і до них ми повернемося згодом [Hintze 2012, 430].

Крім того в рукописі B6 наявні орфоепічні помилки, а саме додавання зайвих голосних (*huuakəhrpa varāzahe* – fol. 27v (*Yuum* 10, 70) і *hūkərəpa varāzahe* – fol. 52v (*Yuum* 10, 127)).

Причину появи помилок в орфоєпії авестійських текстів, та їхню сутність чудово пояснила А. Хінтц, вказавши на їх походження від поєднання усної (більш давньої) і письмової форм передачі тексту, тобто проникнення в текст при його переписування елементів, притаманних усній формі під час «внутрішньої рецитації» [Hintze 2012, 429]. Такі помилки можуть належати до класу свідомих (*deliberate*), тобто таких, які пов'язані зі специфічними традиціями усної передачі тексту Авести жерцям різних шкіл, що проникли в письмовий текст [Hintze 2012, 430].

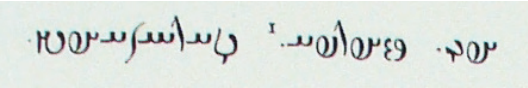
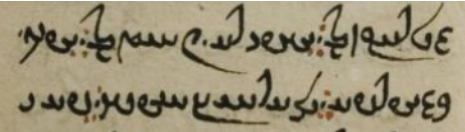
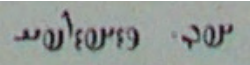
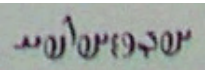
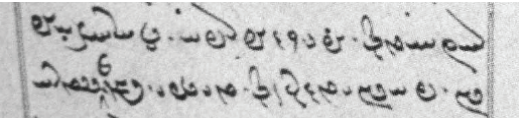
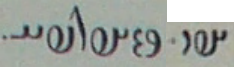
Суттєвих розбіжностей у різних перекладах даного рядка для обох фрагментів *Yuum* 10 не спостерігається. Натомість, при перекладі цього ж рядка в *Yuum* 14, 15.3 у дослідників виникли розбіжності. Так, Є.Е. Бертельс, І.С. Брагинський та В.С. Соколова перекладали цей рядок як «в прекрасном обличчє кабана / в прекрасном образе вепря / в образе кабана прекрасного» [Авеста 1997, 358, 359; Соколова 2005, 368–369]. Очевидно, вони базуються на різночитаннях у рукописах і розуміють перші два слова рядка як співзвучний складений прикметник *hu-kəhrp-* – «прекрасний, добре складений» («*wohlgestaltet*») [Bartholomae 1904, 1818]. Але при такому розумінні з перекладу неминуче повинен зникнути іменник жін. р. «образ, подоба» (*kəhrpa*), який, проте, із незрозумілих причин, у зазначених перекладах зберігається. Таким чином, наявність прикметника «прекрасний» у даному рядку треба виключити, але за умови, що слово *kəhrpa*-/«образ» є змістоутворюючим, що цілком імовірно, оскільки цей термін використовується при перерахуванні всіх «інкарнацій» Веретрагни в 14 *Yuumi* [Вертієнко 2013].

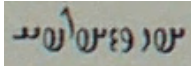
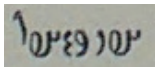
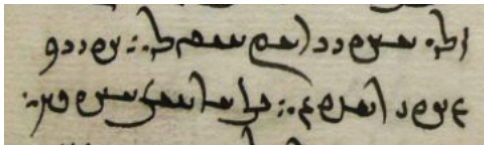
У частині рукописів в тексті рядка «в подобі Вепря» / *hū kəhrpa varāzahe* у *Яумі* 14, 15.3, виявилися помилки у двох елементах (табл. 2):

1) у написанні *hū* замість голосної *ū* дана *u*;

2) *hū* і *kəhrpa* пишуться разом як одне слово (як і в *Яумі* 10, 70 в рукописі K40).

Табл. 2

 L11, O3, J10 / <i>Яум</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hū kəhrpa varāzahe</i>
 BUL / B5 / fol. 190r / <i>Яум</i> 14, 15 © Avestan Digital Archive (http://ada.usal.es/)	<i>...hū kəhrpa varāzahe...</i>
 Pt1, L18 / <i>Яум</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hū kəhrpa</i>
 F1, P13 / <i>Яум</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hūkəhrpa</i>
 MRL / E1 / fol. 352v / <i>Яум</i> 14, 15 [Kotwal, Hintze 2008, 415]	<i>...hu kəhrpa varāzahe...</i>
 Jm4, K16 / / <i>Яум</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hu kəhrpa</i>

 K38 / <i>Yum</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hukəhrpa</i>
 M4 / <i>Yum</i> 14, 15 [Geldner 1889, 209]	<i>hukəhr</i>
 MRL / G75 / fol. 11r / <i>Yum</i> 14, 15 © Avestan Digital Archive (http://ada.usal.es/)	... <i>huukəhirapə</i> <i>varāzahe</i> ...

Скоріше за все, в обох випадках ми маємо тут справу з помилкою переосмислення, викликаної співзвуччям [Лихачов 2006, 47–49], яку можна віднести до класу не-свідомих (*unconscious*) [Hintze 2012, 430]. У тому ж випадку, якщо переписувачі все ж таки не помилилися і форма *hūkəhrpa* дійсно становить собою не виняток, то слід визнати, що, можливо, тут покладено прагнення вказати, що *Веретрагна і є сам вепр*. Що ж стосується наявних орфоепічних різночитань в G75, то їх природа така ж, як і у вищенаведених прикладах.

Важливо підкреслити, що, як відзначають В.І. Абаєв і Д.Й. Едельман, рефлексі слова **waraza* / «кабан» зафіксовані у скіфських та в осетинських власних іменах, включаючи відзначені в нартівському епосі: *Wæraz*, *Wæræzmæg* [Абаєв 1979, 307; Эдельман 2009, 144].

Особливий інтерес викликає те, що в останніх рядках *Yumta* 10, 70 частини тіла вепря асоціюються із *aiiah-*, тобто залізом або металом [Bartholomae 1904, 159] (пор.: *Yum* 13, 3, 45; *Videvdāt* 4, 50). Використаний авестійський термін *aiiah-* можна також перекласти як «бронза» [Растаргуєва, Эдельман 2000, 146–147]. Цю асоціацію можна зв'язати з образом клинкової зброї, а саме кинджалом (*karəta-*), характерною і єдиною зброєю Веретрагни згідно *Yumtu* 14, 27. У бої цією зброєю (кинджалом) колючі удари наносяться знизу, що добре співвідноситься й з тим, як вепр використовує свої ікла для поразки супротивника. Опис цієї особливості нападу кабана, як вірно помітив ще І. Гершевич, припустимо наданий в *Yumi* 10, 71 [Gershevitch 1959, 107, 221]. Використаний у цій строфі термін *stija nijainti* може бути буквально перекладений як «бій вбиванням-знизу» [Kotwal, Hintze 2008, 318. Пор.: Malandra, 1983, 67].

Концептуальна асоціація «вепр – залізо» може мати ще один семантичний рівень, безпосередньо пов'язаний зі способами полювання на цю тварина. Груди, шия та боки кабана захищені калканом – особливим мідним шкірним утвором, пробити

який з використанням рогових або кам'яних наконечників стріл, кинджалів або копій вкрай складно. Ефективним полювання на кабана стає тільки в епоху палеометалів, з появою мисливських знарядь із металевим наконечником [Ермолов 1980, 159–160]. Синхронно з розвитком металургії та появою металеві мисливської зброї, починаючи з епохи бронзи на території степової та лісостепової зони Євразії, а також Ірані, починає розвиток культ вепря [Ермолов 1980, 161]. Одночасно, у мистецтві іраномовних народів, як осілих, так і кочових, з'являється мотив полювання на вепря. Зокрема, у мистецтві іраномовних номадів Північного Причорномор'я представлені три різні способи полювання на вепря:

- полювання вершника зі списом з допомогою собак (розпис склепу № 9 Неаполя Скіфського) [Зайцев, 2003, 206, рис. 136];
- полювання лучника (поясні пластини із Сибірської колекції Петра I) [Артамонов 1973, 136, рис. 184];
- полювання пішої людини, озброєної кинджалом, із собаками (наверсія залізного кинджала з долини р. Ачік [Суразаков 1979, 268] (можливо, цей кинджал безпосередньо використовувався для такого полювання), золота пластинка з Туви [Грач, Грач 1980, 11–12]).

Всі ці способи полювання на вепря наявні також і в мистецтві Ірана Ахеменидського, Сасанідського та ранньомусульманського періодів (див.: [Erdmann 1942, 345–383]).

Саме той факт, що вбити дикого кабана було можливим фактично тільки за допомогою металеві (залізної) зброї, очевидно, й породив у свідомості прадавніх іранських народів стійкий асоціативний зв'язок між «вепром» і «залізом», з'єднавши їх на рівні концепту в єдине ціле, як це демонструє розглянутий нами *Yunt* 10, 70–71. Тут поняття зброї, за допомогою якої можна вбити вепря (залізний кинджал), зливається з образом самого вепря за принципом їхньої тотожності на рівні матеріалу та сутності.

Таким чином, судячи з аналізу письмових даних Молодшої Авести та образотворчих джерел, в уявленнях іранських народів концепт *вепря* поєднував кілька семантичних рівнів:

- Вепр виступав одним з основних втілень військового божества Веретрагні й міг співвідноситися з його ідеальною залізною клинковою зброєю кинджалом-*karəta*.
- Вепр асоціювався з металом. Його втіленням був металевий (залізний) кинджал, що пояснюється способом й технічними засобами полювання на цю тварину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абаев В.И. Скифо-сарматские наречия / В.И. Абаев // Основы иранского языкознания. – Т. 1. Древнеиранские языки. – М., 1979. – С. 272–364.
2. Авеста в русских переводах (1861–1996) / сост., общ. ред., прим., справ. разд. И.В. Рака. – СПб. Журнал «Нева»; РХГИ. 1997. – 480 с.
3. Артамонов М.И. Сокровища саков. Аму-Дарьинский клад, Алтайские курганы, Минусинские бронзы, Сибирское золото / М.И. Артамонов. – М.: Искусство, 1973. – 280 с.

4. Вертієнко Г.В. Священні втілення Веретрагні в *Яшті* 14 / Г.В. Вертієнко // Polyphonia Orientis. До ювілею В.С. Рибалкіна. – К., 2013. – С. 33–51.
5. Грач Н.Л., Грач А.Д. Опыт расшифровки семантики золотой композиции скифского времени из Центральной Азии // Краткое содержание докладов Среднеазиатско-Кавказских чтений. Ноябрь 1980 г. – Л., 1980. – С. 11–12.
6. Дьяконов И.М. История Мидии от древнейших времен до конца IV века до н. э. / Под ред. С.Р. Тохтасьева и В.А. Якобсона / И.М. Дьяконов. – СПб.: Филологический факультет Санкт-Петербургского университета, 2008. – 572 с.
7. Ермолов Л.Б. К вопросу о происхождении культа кабана в скифское время / Л.Б. Ермолов // Скифо-сибирское культурно-историческое единство. Материалы I Всесоюзной археологической конференции. – Кемерово, 1980. – С. 156–163.
8. Зайцев Ю.П. Неаполь Скифский (II в. до н.э. – III в. н.э.) / Ю.П. Зайцев. – Симферополь: Универсум, 2003. – 212 с.
9. Лихачев Д.С. Текстология: краткий очерк. 2-е изд. / Д.С. Лихачев – М.: Археологическая комиссия РАН, 2006. – 175 с.
10. Расторгуева В.С., Эдельман Д.И. Этимологический словарь иранских языков / В.С. Расторгуева, Д.И. Эдельман. – Т. III. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2007. – 493 с.
11. Соколова В.С. Авеста. Опыт морфологической транскрипции и перевод / подготовка материалов к изданию и редактирование И.А. Смирновой / В.С. Соколова. – СПб.: Наука, 2005. – 544 с.
12. Суразаков А.С. Железный кинжал из долины Ачик Горно-Алтайской автономной области / А.С. Суразаков // Советская археология. – № 3. – 1979. – С. 265–269.
13. Эдельман Д.И. Сравнительная грамматика восточноевропейских языков. Лексика / Д.И. Эдельман. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН. 2009. – 280 с.
14. Bartholomae Chr. Altiranisches Wörterbuch / Christian Bartholomae. – Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1904. – 2000 Kol.
15. Darmesteter J. The Zend-Avesta / James Darmesteter. – P. II: The Sîrôzahs, Yasts, and Nyâyis. – Oxford: Clarendon Press, 1883. – 384 p.
16. Erdmann K. Eberdarstellung und Ebersymbolik in Iran / Karl Erdmann // Bonner Jahrbücher. – 1942. – Bd. 147. – S. 345–383.
17. Jackson A.V.W. Avesta reader. First series / A.V. Williams Jackson. – Stuttgart: W. Kohlhammer, 1893. – 112 p.
18. Geldner K.F. Avesta. The Sacred books of the Parsis / Karl F. Geldner. – Vol. II: Vispered and Khorda Avesta. – Stuttgart: W. Kohlhammer, 1889. – 277 p.
19. Gershevitch I. The Avestan Hymn to Mithra / Ilya Gershevitch. – Cambridge: University Press. 1959. – 357 p.
20. Hintze A. On Editing Avesta / Almut Hintze // Transmision of the Avesta / Ed. by A. Cantera. – Wiesbaden: Harrassowitz, 2012. – (Iranica; 20). – XX + 552 S. Kotwal F.K., Hintze A. The Khorda Avesta and Yašt Codex E1. Facsimile Edition / Firoze K. Kotwal, Almut Hintze. – Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 2008. 613 S. – (Iranica; 16).

21. Malandra W.W. An Introduction to Ancient Iranian Religion. Readings from the Avesta and Achaemenid Inscriptions / William W. Malandra. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983. – 195 p. 22. Spiegel Fr. Avesta. The Religious Books of the Parsees; [translated by A.H. Bleek] / Prof. Fr. Spiegel. – Vol. III: Khordah-Avesta. – Hertford: Stephen Austin, 1864. – 214 p.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2014 р.

Вертиенко А.В., к.ист.н., м.н.с.,

Институт востоковедения им. А.Е. Крымского НАН Украины, г. Киев

КОНЦЕПТ ВЕПРЬ В МЛАДОАВЕСТИЙСКИХ ТЕКСТАХ

В статье рассмотрен концепт ВЕПРЬ в текстах Младшей Авесты и изобразительной традиции. Это животное выступает устойчивым воплощением божества победы Веретрагны (Яшт 14, 15)). Такое же употребление концепта встречается в Яште 10, 70 (3–9) и 127 (2–8), при этом, в Яште 10, 70 части тела вепря соотносятся с металлом (aiiaḥ-), что можно связать с образом клинкового оружия (кинжалом-karəta).

Ключевые слова: Вепрь, Младшая Авеста, Яшты, Веретрагна.

Vertiienko H.V., Ph.D., Junior Researcher,

A.Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies,
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE CONCEPT OF BOAR IN THE EARLY AVESTAN TEXTS

The concept of BOAR in the early Avestan texts and art tradition is considered in the paper. This animal acts as the god of the victory Verethragna's steady embodiment (Yasht 14, 15). The same usage repeats in Yasht 10, 70 (3–9) and 127 (2–8) while in Yasht 10, 70 the boar parts of the body correspond to metal (aiiaḥ-) what can be the image of the blade weapon (karəta-dagger).

Key words: boar, Young Avesta, Yashts, Verethragna.

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АБРЕВІАТУР-ОМОНІМІВ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються особливості зародження омонімії як одного з явищ лексичної системи турецької мови. Виявлено різні форми омонімії та представлено їх системний аналіз. Зокрема, визначено та описано шляхи виникнення аббревіатур-омонімів, досліджено особливості їх функціонування.

Ключові слова: аббревіатури-омоніми, аббревіація, лексичний склад, омограф, полісемія, скорочення.

Дослідження науковців, присвячені явищу омонімії, зокрема особливостям її походження та розвитку у різних мовах то розвивались, то слабшали. Однак, слід зауважити, що інтерес до цього мовного явища не зникав ніколи. Гадаємо, він підсилювався різноманітністю способів виникнення омонімів та необхідністю їх різнобічного мовного аналізу.

Актуальність роботи обумовлена тим, що явище омонімії аббревіатур набуває розповсюдження в сучасній турецькій мові, але є маловивченим. На цей час у турецькій мові не здійснено лінгвістичного осмислення проблеми омонімії в аббревіатурах.

Таким чином, об'єктом нашого дослідження стали омонімічні аббревіатури турецької мови. Предметом дослідження – специфіка їх функціонування.

Мета статті – аналіз проблематики явища омонімії та дослідження особливостей функціонування омонімічних аббревіатур у сучасній турецькій мові.

Питання теоретичного та практичного осмислення омонімії є закономірним, оскільки це явище охоплює процес співвідношення як форми, так і змісту.

Під різними кутами зору явище омонімії вивчалось Ш. Баллі, Л. Булаховським, В. Виноградовим, Р. Годелем, Дж. Жільєроном, І. Тишлером. Дослідженням омонімів на матеріалі тюркських мов займалися такі науковці, як П. Азимов, Р. Бекджанова, А. Гасанов, М. Миртоджієва, І. Покровська, Є. Севортян.

Існують різні погляди вчених на явище омонімії. Одні лінгвісти вважають омонімію негативним, небажаним явищем у лінгвістиці (М. Кочерган, А. Реформатський). Інші ж мовознавці ставляться до омонімів нейтрально (Б. Головін, Р. Кобрін, А. Суперанська).

Вирізняють такі шляхи виникнення омонімів у турецькій мові (за І. Покровською): 1) формування омонімів із багатозначних слів; 2) виникнення омонімів в результаті уподібнення; 3) виникнення омонімів шляхом взаємопереходу загальних імен у власні імена; 4) виникнення омонімів шляхом автономізації; 5) виникнення омонімів шляхом випадкового звукового збігу; 6) виникнення омонімів при переході із однієї частини мови в іншу; 7) термінологічні омоніми; 8) формування омонімів морфологічним шляхом [2, с. 31].

Явище аббревіації стало настільки поширеним, що жодна сфера сучасного життя не обходиться без застосування аббревіатур. Омонімія серед найбільш лаконічних мовних явищ виразно підтверджує дію закону мовної економії, відомого ще з часів А. Маргіне.

Омонімія в аббревіатурах розповсюджена досить широко. Особливістю омонімів в аббревіатурі є те, що вони виникають не в результаті розпаду полісемії, тобто значеннєвого поділу одного слова на декілька, а в результаті процесу аббревіації, тобто утворення нового слова шляхом скорочення елементів висхідного словосполучення до ініціалів.

За своїми структурними особливостями аббревіатури характеризуються сполученням невеликої кількості початкових букв або слів висхідних елементів, і тому існує велика ймовірність збігу їх форми у різних галузях функціонування. Наприклад, скорочення 'SAS' розшифровується у сфері військової термінології як *SAS (Su Altı Savınma)* – Підводна Оборона; а у ролі громадської організації перекладається як *SAS (Sahne Artistleri Sendikası)* – Союз артистів. Аббревіатура 'ТКВ' функціонує для позначення більш, ніж трьох різних понять: *ТКВ (Türk Kadınlar Birliği)* – Товариство турецьких жінок (громадська організація); *ТКВ (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı)* – Міністерство сільського господарства та аграрної політики (центральный орган виконавчої влади); *ТКВ (Türkiye Kalkınma Bankası)* – Турецький банк розвитку (кредитно-фінансова установа); *ТКВ (Tarihi Kentler Birliği)* – Асоціація історичних міст (спільне об'єднання).

При створенні слів шляхом аббревіації можливі такі явища.

1. Мимовільне виникнення аббревіатур, омонімічних загальноприйнятим словам.
2. Свідоме створення аббревіатур, омонімічних загальнолітературним словам.

При будь-якому із цих способів створення аббревіатур часто виникають омографи [3, с. 104].

Для уникнення омонімії застосовують різні способи творення та використання аббревіатур. Наприклад, збільшують кількість букв у скороченнях за рахунок літер висхідного сполучення, доповнюють скорочення визначеннями типу '*Anonim Ortaklığı*', '*Genel Müdürlüğü*': замість *TP (Türkiye Petrolleri)* – Турецька нафта → *TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı)* – Турецьке акціонерне нафтове товариство; *PTT (Posta Telgraf ve Telefon)* – Пошта, телеграф, телефон → *PTT (Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü)* – Управління пошти, телефону, телеграфу [6, с. 50].

Однак, не дивлячись на такі запобіжні заходи, кількість аббревіатур-омонімів починає зростати.

Щодо питання омонімії в аббревіатурах, то можна виділити:

- 1) омонімію аббревіатур (особливо акронімів) та загальноприйнятих слів,
- 2) омонімію всередині аббревіатур.

1. Омонімія аббревіатур (особливо акронімів) та загальноприйнятих слів.

Звернемося до характеристики першого типу омонімії. Це результат збігу скорочення із загальноприйнятим словом різних частин мови. Матеріал, який використовується, включає в себе не лише «серйозні» аббревіатури, але й жартівливі, розмовні. У теперішній час цей вид омонімії відроджується, тому що такі лексеми зустрічаються

все частіше. Це відбувається тому, що більшість скорочень сучасної турецької мови стають консонантними. Так, може мати місце збіг аббревіатур:

- з іменниками:

AT – *Avrupa Topluluğu* – Європейська спільнота;

at – кінь;

DİP – *Demokrat İşçi Partisi* – Демократична робітничка партія;

dip – дно, корінь, основа;

KAT – *Kompiütize edilmiş Aksial Tomografi* – Комп'ютерна аксіальна томографія;

kat – поверх, шар, ряд, комплект (одягу);

SES – *Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası* – Об'єднання працівників охорони здоров'я та соціального обслуговування;

ses – звук;

TAŞ – *Türk Anonim Şirketi* – Турецьке Анонімне Товариство;

taş – камінь;

YAŞ – *Yüksek Askeri Şura* – Вища Військова Рада;

yaş – вік;

- із займенниками:

BEN – *Benin Cumhuriyeti* – Республіка Бенін;

ben – я;

HEP – *Halkın Emek Partisi* – Народна лейбористська партія;

her – весь, все, усі;

- з прикметниками:

ESKİ – *Eskişehir Su ve Kanalizasyon İdaresi* – Управління водно-каналізаційного господарства м. Ескішехір;

eski – старий;

- з числівниками:

TEK – *Türkiye Elektrik Kurumu* – Турецьке управління з електроенергії;

tek – один, єдиний;

- із прислівниками:

HEP – *Hak ve Eşitlik Partisi* – Партія прав і рівності;

her – постійно, завжди, весь час;

- із службовими частинами мови:

HA – *Harp Akademisi* – Військова академія;

ha – ха!;

PAT – *Paroksizmal Atriyal Taşikardi* – Пароксизмальна передсердна тахікардія;

pat – звук від удару плоским предметом.

2. Омонімію всередині аббревіатур академік В. Виноградов назвав «відображеною словотвірною омонімією» [1, с. 47]. Такий тип омонімії представляє собою графічний збіг різних аббревіатур, наприклад: АТО (*Ankara Ticaret Odası*) – Торговельна Палата Анкари; АТО (*Ankara Tabipler Odası*) – Палата лікарів м. Анкари; DB (*Denizcilik Bankası*) – Морський банк; DB (*Dışişleri Bakanlığı*) – Міністерство закордонних справ.

Найбільш регулярно омонімія абревіатур використовується у сфері політики, в назвах політичних партій: *DTP (Değişen Türkiye Partisi) – Партія за зміни в Туреччині; DTP (Demokrat Türkiye Partisi) – Партія демократичної Туреччини.*

Це пов'язано з розгалуженою політичною системою Туреччини та постійним поповненням нових політичних утворень держави.

Особливої уваги заслуговують **міжмовні омоніми** – слова двох мов, які мають однакову чи майже однакову форму, але відрізняються за значенням. Їх поява спричинена запозиченням іншомовних слів. Слід враховувати особливості турецької мови, в якій поряд з власне турецькою абревіатурою зустрічаються англійські скорочення, які збігаються у написанні, але значення мають різні [4, с. 9].

Наприклад:

vs (англ. versus – проти)

vs (тур. vesaire – та інше)

Наприклад, абревіатура 'APS' має багато різних відповідників. У турецькій мові вона позначає:

APS – Acele Posta Servisi – Сервіс термінової доставки

APS – Avrupa Para Sistemi – Європейська грошова система

APS – Anti-patinaj sistemi – Антипробуксовочна система

У англійській має такі розшифрування:

APS – American Physical Society – Американське фізичне товариство

APS – Autoimmune polyendocrine syndrome – Аутоімунний поліендокринний синдром

APS – Active protection system – Активна система захисту

APS – Austrian Peace Service – Мирна служба Австрії

APS – Advanced planning and scheduling – Удосконалене планування і складання розкладів

APS – Alternative Press Syndicate – Альтернативний синдикат преси

Можна виділити омонімію **внутрішньогалузеву та міжгалузеву**. Омонімія широко розповсюджена у випадку термінів абревіатур та скорочень, адже саме науково-технічна література є сферою широкого вживання різних скорочень. Оскільки абревіатури і скорочення складаються з невеликої кількості літер, то існує ймовірність збігу їхніх форм у різних галузях науки чи техніки.

Просліджуємо **міжгалузеву омонімію** абревіатур:

GB – Güneybatı – південний захід (геогр.)

GB – Gümrük Birliği – Митний союз (екон.)

GB – Gigabayt – Гігабайт (комп.) [5, с. 55].

Слід відзначити, що явище міжгалузевої омонімії є більш характерним для абревіатур з найменшою кількістю складових. Було встановлено, що найбільш частотними серед омонімічних абревіатур є скорочення, що належать до ініціального типу абревіації.

Отже, в сучасній турецькій мові активно поповнюються «старі» групи скорочень та утворюються нові. Збільшення кількості абревіатур спричинює розвиток омонімії.

Абревіатури як продуктивні словотворчі одиниці турецької мови виникли у 60-і – 70-і роки XX століття. З активним поповненням лексичного складу мови та широким

використанням аббревіатур виникають і аббревіатури-омоніми. Вони виникають внаслідок морфологічних змін (скорочення може збігатися з самостійними та службовими частинами мови), графічного збігу різних аббревіатур та запозичень із інших мов (в основному з англійської мови). Це дозволяє стверджувати, що омонімія аббревіатур є неминучим, закономірним результатом стихійного розвитку мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. / В. С. Виноградов. – М.: 2001. – 224 с.
2. Покровська І. Л. Явище омонімії у сучасній турецькій мові. / І. Л. Покровська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – С. 30-32
3. Новый глумачний словник української мови. У 4 т. Т. 3. 42000 сл. / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконт, 1998. – 927 с.
4. Çobanlı C. Ulusal ve Uluslararası Kısaltmalar ve Kısa Adlar Sözlüğü. – İstanbul, 2001. – 304 s.
5. Fidan B. Kısaltmalar Kılavuzu. İstanbul, 2002. –254 s.
6. Yazım Kılavuzu [Haz. Şükrü Haluk Akalın]. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2008, – 505 s.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2014 р.

Выклюк И. В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЗАРОЖДЕНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ АББРЕВИАТУР-ОМОНИМОВ В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматриваются особенности зарождения омонимии как одного из явлений лексической системы турецкого языка. Выявлены различные формы омонимии и представлен их систематический анализ. В частности, определены и описаны пути возникновения аббревиатур-омонимов, изучены особенности их функционирования.

Ключевые слова: аббревиатуры-омонимы, аббревиация, лексический состав, омограф, полисемия, сокращение.

Vykliuk I. V., PhD Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ORIGIN AND FUNCTIONING OF HOMONYMOUS TURKISH ABBREVIATIONS

The article deals with the specific characteristics of homonymy origin as a trend within Turkish lexical system. Different types of homonymy and their system analysis were found out and presented. Origin and functioning of the homonymy in Turkish abbreviations were examined.

Key words: abbreviation, homonymy, lexical structure, homograph, polysemy, acronyms.

**ПЕРЕКЛАД КОНТЕКСТУАЛЬНО ЗАЛЕЖНИХ ПРИСЛІВ'ІВ
З ІТАЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ
(на матеріалі твору Джанні Родарі «Старі Прислів'я»)**

У статті досліджено особливості перекладу контекстуально залежних прислів'їв з італійської мови на українську. Проаналізовано специфіку їх відтворення у перекладі твору Джанні Родарі «Старі Прислів'я» порівняно з існуючими способами перекладу прислів'їв.

Ключові слова: прислів'я, контекстуально залежне прислів'я, контекст, особливості перекладу.

Прислів'я посідають особливе місце у словниковому складі мови. Вони відбивають найрізноманітніші сторони людського життя, є продуктом в основному народної творчості та широко вживаються у розмовній і літературній мові. Як витвір народного генія прислів'я супроводжують людство від сивої давнини й до наших днів. Р. П. Зорівчак, цитуючи відомого фольклориста XIX ст. Г. Ількевича, зазначає, що «прислів'я передають точний образ народу», а тому нерозривно пов'язані із культурою, побутом, традиціями, звичаями та історією окремої нації [Зорівчак 2008, 127-128]. У перекладі це зумовлює одну з найголовніших проблем, адже збереження культурної специфіки мови оригіналу у мові перекладу – завдання особливої складності [Карпець, Огієнко 2008].

Переважна більшість мовознавців та перекладознавців (Медведев Ф. П., Архангельський В. Л., Виноградов В. В., Скрипник Л. Г., Булаховський Л. А., Кунін О. В., Шанський Н. М., Черданцева Т. З., Єліна Н. Г., Зорівчак Р. П., Кияк Т. Р.) вважає прислів'я об'єктом фразеологічних студій. Такої думки дотримуємось і ми та вважаємо доцільним послуговуватись класифікацією способів перекладу прислів'їв як фразеологічних висловів, запропонованою Кияком Т. Р., який поділяє ідеї Виноградова В. В. та Любимова Н. Л. [Кияк 2008, 184-187]. Проте деякі дослідники (Чірезе А. М., Феліцина Ф. П., Телія В. Н., Білоноженко В. М., Ожегов С. І.), через те що прислів'я виражають судження, узагальнену думку та мораль, відводять їм особливе місце у мові та не зараховують їх до фразеологічних одиниць. У зв'язку з цим виникає потреба у глибшому дослідженні прислів'їв, зокрема в італійській та українській мовах, ширшому їх зіставленні, аналізі їхніх особливостей та ролі контексту при перекладі.

Метою цієї статті є дослідження особливостей перекладу з італійської на українську мову контекстуально залежних прислів'їв, як явища, що становить значні перекладацькі труднощі.

Предметом є особливості перекладу контекстуально залежних прислів'їв у зіставленні з уже існуючими способами перекладу прислів'їв.

Об'єктом виступають власне прислів'я з казки Джанні Родарі «Старі прислів'я» та їх відтворення у перекладі на українську мову, здійсненому Іваном Дзюбою.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуків та аналізу способів перекладу прислів'їв, які перебувають у нерозривному зв'язку із контекстом. Розгляд особливостей перекладу прислів'їв, як правило, здійснювався з позицій семіотики, фразеології і фольклористики. Мало уваги при цьому приділялося прислів'ям як комунікативним одиницям і специфіці їхнього функціонування у межах тексту.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні контекстуально залежних прислів'їв, переклад яких може відрізнитися від уже існуючих способів перекладу прислів'їв.

Термін «контекстуально залежний» зустрічаємо у статті Ференца Кіфера «Про роль прагматики в лінгвістичному описі», який дослідник використовує на позначення контекстуально обумовленого значення у межах одного речення. При цьому науковець наголошує, що контекстуально залежне значення не може бути зрозумілим успішно лише на основі лінгвістичної інформації: вирішальну роль тут відіграють екстралінгвістичні фактори [Кіфер 1985, 334]. На наш погляд, цей термін повністю застосовний і по відношенню до певного типу прислів'їв, переклад яких зумовлений контекстом.

Дослідження особливостей перекладу контекстуально залежних прислів'їв ми здійснювали у зіставленні з класифікаціями способів перекладу прислів'їв загалом.

Ми поділяємо думку Т. Р. Кияка, який називає прислів'я семантично спеціалізованими та метафорично-переосмисленими висловлюваннями народного походження, що виражають повчальну мораль, та, як перекладацьку категорію, зараховує їх до фразеологічних висловів [Кияк 2008, 184]. Як зазначає Т. Р. Кияк, перекладацька практика засвідчує п'ять можливих способів перекладу фразеологічних висловів (особливо прислів'їв): дослівна прислівна відповідність (еквівалент), часткова прислівна відповідність (адекватний відповідник), калькування, псевдоприслівна відповідність (коли перекладач «винаходить» прислів'я, відтворюючи його зміст та метафоричний смисл, часто з модифікацією та звуко-ритмічною організацією), описовий переказ висловлювання [Кияк 2008, 185].

За даною класифікацією, коли в перекладній мові є вислів, рівнозначний за змістом (у т. ч. за образом), функцією та стилістичними характеристиками вислову у мові оригіналу, такий вислів (прислів'я) необхідно перекладати дослівною прислівною відповідністю (еквівалентом) [Кияк 2008, 186]. Тут же Т. Р. Кияк наводить за приклад прислів'я *уночі всі кішки сірі* з його німецьким, французьким та англійським відповідниками, наголошуючи, що, як правило, повні еквіваленти можна виявити серед так званих інтернаціональних прислів'їв [Кияк 2008, 187]. Ми з цим абсолютно погоджуємось, проте зазначаємо, що при перекладі контекстуально залежних прислів'їв, навіть якщо вони є інтернаціональними, головним виступає авторський задум та екстралінгвістичний контекст, який зумовлює зміну способу перекладу. Наведемо приклад.

В оригіналі казки Джанні Родарі «Старі Прислів'я» ми також знаходимо прислів'я *di notte tutti i gatti sono bigi*, повним еквівалентом якого в українській мові є прислів'я *уночі всі коти сірі*, підтвердженням чого виступає наведений вище приклад із підручника Кияка Т. Р. та російський відповідник *ночью все кошки серы*, який подає Константинова І. Г. у збірнику «Итальянские пословицы и их русские аналоги» [Константинова 2006, 230].

У перекладі на українську мову, здійсненому Іваном Дзюбою, дане прислів'я набуває вигляду *якщо сірій – то вовк*, що на нашу думку, є виправданим, адже такий переклад відтворює метафоричний образ вислову, є рівнозначним за функцією та стилістичними характеристиками, а найголовніше – передає специфіку вислову, зумовлену контекстом. Розглянемо дане прислів'я у тексті:

– *Di notte*, – *sentenziava un Vecchio Proverbio*, – *tutti i gatti sono bigi*.

– *E io son nero*, – *disse un gatto nero attraversando la strada*.

– *E impossibile: i Vecchi Proverbi hanno sempre ragione*.

– *Ma io sono nero lo stesso*, – *ripeté il gatto*.

Per la sorpresa e per l'amarezza il Vecchio Proverbio cadde dal tetto e si ruppe una gamba [Rodari 1995, 68].

– *Якщо сірій*, – *почало Старе Прислів'я*, – *то вовк*.

– *А я кіт*, – *сказав сірій кіт*, *переходячи вулицю*.

– *Не може того бути: Старі Прислів'я завжди правду кажуть*.

– *А я таки кіт*, – *повторив кіт*.

З гіркої досади Старе Прислів'я впало з даху й зламало собі ногу

[Родарі 1997, 457].

Наведений уривок демонструє, що за авторським задумом діалог між головними героями, котом і Старим Прислів'ям, передає різницю між буквальним та алегоричним за допомогою чітко окресленої суперечності. Важливе значення в оригіналі відіграє словосполучення *gattobigio* (*bigio* – сірий або попелястий темний колір [Devoto–Oli 2005, 513]), яке в Італії позначає щось неясне, помилкове, тоді як словосполучення *gattonegro* несе в собі негативну конотацію і має вже інший відтінок, адже саме Папа Римський Григорій IX у 1233 р. ухвалив Папську буллу, у якій йшлося, що чорні коти є втіленням сатани і мають бути винищені [Gattineri].

Отже, в італійському прислів'ї *di notte tutti i gatti sono bigi* може бути використано лише прикметник *bigio* (*сірій*). Проте у російсько-українському словнику сталих виразів знаходимо дві паралельні форми прислів'я *уночі всі коти сірі* та *уночі всі коти чорні й усі корови сірі* [Російсько-український 2000, 239]. Це свідчить про можливість використання в українській мові в даному випадку як прикметника *сірій*, так і *чорний*, а отже, між ними не виникає такої чіткої суперечності як в оригіналі. Вибір же при перекладі псевдоприслівної відповідності *якщо сірій – то вовк* дає змогу відтворити з іронією цю суперечність, зумовлену контекстом.

При перекладі контекстуально залежних прислів'їв також можемо спостерігати використання способу калькування замість часткової прислівної відповідності (адекватного відповідника). Т. Р. Кияк, перефразовуючи думку Любимова Н. Л., зазначає, що «якщо українське прислів'я точно виражає думку автора і разом з тим не пов'язане з реаліями українського побуту, історії та географії, а наслідування оригіналу затімає рило б його значення, томи маємо право замінити прислів'я іншомовне прислів'ям українським» [Кияк 2008, 185]. Таким чином, прислів'я *Chifadasé, fapertre* можна було б перекласти адекватним відповідником *Свій глаз – алмаз, чужі руки – круки* згідно класифікації та лексикографічних джерел [Російські прислів'я 1969, 28]. Проте наведемо це прислів'я у контексті і запевнімося у влучності використання перекла-

дачем Іваном Дзюбою способу калькування, де у перекладі з'являється варіант *Хто робить сам – робить за трьох*:

Un altro Vecchio Proverbio andò a vedere una partita di calcio, prese da parte un giocatore e gli sussurrò nell'orecchio: – Chi fa da sé fa per tre!

Il calciatore si provò a giocare al pallone da solo, ma era una noia da morire e non poteva vincere mai, perciò fece ritorno in squadra. Il Vecchio Proverbio, per il disappunto, si ammalò e dovettero levargli le tonsille [Rodari 1995, 68].

А інші Старе Прислів'я пішло дивитися на футбольний матч і, покликавши одного гравця, шепнуло йому на вухо:

– *Хто робить сам – робить за трьох.*

Футболіст забрав м'яча й почав гаяти його полем, нікому не передаючи. Але глядачам стало страшенно нудно, бо гра припинилася. Тому футболіст віддав м'яча товаришам і почав грати в гурті, а Старе Прислів'я з прикраси захворіло. І довелося вирізати йому гланди [Родарі 1997, 458].

Як бачимо, відтворення у перекладі прислів'ям *Свій глаз – алмаз, чужі руки – круки* було б абсолютно недоречним, адже прислів'я обіграється у контексті із футболістом, який всупереч Старому Прислів'ю починає грати у команді, тим самим спростовуючи буквральність італійського прислів'я. До того ж, введення образу рук у даному контексті зруйнувало б цілісність тексту та зіпсувало авторський задум.

Наведемо ще один уривок із казки «Старі Прислів'я», де простежується навіть зміна смислового наповнення прислів'я заради текстової цілісності, що диктується контекстом.

Una volta tre Vecchi Proverbi si incontrarono e avevano appena aperto bocca che cominciarono a litigare:

– *Chi bene incomincia è a metà dell'opera*, – disse il primo.

– *Niente affatto*, – disse il secondo, – *la virtù sta nel mezzo.*

– *Gravissimo errore*, – esclamò il terzo, – *il dolce è in fondo.*

Si presero per i capelli e sono ancora là che se le danno [Rodari 1995, 68].

Одного разу зустрілися три Старі Прислів'я і, ледве розтуливши роти, посварилися:

– *Добрий початок – половина роботи*, – говорило перше.

– *Е ні, – заперечило друге, – найкраще – золота середина.*

– *Нічого ви не тямите, – заявило третє. – Кінець діло хвалить.*

І почали вони битися, аж чуби тріщали. Ще й досі не вгамувалися [Родарі 1997, 458].

Із трьох поданих в уривку прислів'їв заслуговує на особливу увагу прислів'я *Il dolce è in fondo*, що походить від латинського виразу *dulcisinfundo* і має російський еквівалент *остатки сладки*, який в українському варіанті має вигляд *напоследок смачніше* або *їжте, діти, сити – на дні патока буде* та *съробайте, хлопці, юшку, а риба наспод і* [Російсько-український 2000, 351]. Уперше в Італії прислів'я *il dolce vien e in fondo* було зафіксовано у збірнику латинських висловів та їх італійських відповідників, укладеним Джузеппе Фумагаллі, у значенні *найцікавіше попереду* (укінци), яке має і до сьогодні [Fumagalli 1987, 70].

У перекладі цього прислів'я на українську мову Іваном Дзюбою з твору Джанні Родарі спостерігаємо заміну на прислів'я *кінець діло хвалить*, що зумовлено контекстом.

У поєднанні з прислів'ями *добрий початок – половина роботи* (*chibeneincomincia è metà dell'opera*) та *найкраще – золота середина* (*lavirtù stanelmezzo*) вибір такого прислів'я є доречним, адже у центрі усіх трьох прислів'їв мають бути образи, які повністю суперечать один одному та є за змістом протилежними.

Отже, можна констатувати, що основною особливістю перекладу контекстуально залежних прислів'їв є необхідність виявити та відтворити при перекладі не лише образ і логічні та семантичні причини використання того чи іншого прислів'я, а й ситуацію у тексті чи поза ним, реакцією на яку стало прислів'я.

Найбільша проблема у перекладі контекстуально залежних прислів'їв полягає у тому, що вони не підпорядковуються системі запропонованих раніше способів перекладу прислів'їв, адже в залежності від контексту та авторського задуму, набувають індивідуальних, оказіональних рис, які обов'язково мають бути відтворенні у мові перекладу.

Проаналізувавши низку прислів'їв з казки Джанні Родарі та їхній переклад, здійснений Іваном Дзюбою, ми дійшли висновку, що деякі прислів'я через свою контекстуальну зумовленість перекладаються частковою прислівною відповідністю, навіть якщо у мові оригіналу існує повний еквівалент. Окрім того, спостерігаємо доречність використання способу калькування замість способу часткової прислівної відповідності при перекладі контекстуально залежних прислів'їв. Задля збереження текстової цілісності та через залежність прислів'я від контексту у перекладі прислів'я може змінювати свій натяковий зміст і отримувати нове тлумачення.

Проведене дослідження дозволяє поглибити розуміння специфіки прислів'їв як перекладацької проблеми та допомогти у з'ясуванні особливостей перекладу контекстуально залежних прислів'їв з італійської на українську мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Виноградов В. С.* Введение в переводоведение: Общие и лексические вопросы / Виноградов Венедикт Степанович. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. *Зорівчак Р. П.* «Боліти болем слова нашого...»: Поради мовознавця / Зорівчак Роксоляна Петрівна. – 2-ге вид., доправ. і доповн. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 176 с.
3. *Карпець Л. І., Огієнко В. П.* Приказки та прислів'я в англійських художніх текстах та їх переклад [електронний ресурс] / Карпець Лілія Іванівна, Огієнко Валентина Петрівна. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/28_NIOXXI_2008/Philologia/35486.doc.htm
4. *Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д.* Перекладознавство (німецько-український напрям) : [підручник] / Кияк Тарас Романович. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 543 с.
5. *Любимов Н. М.* Перевод – искусство / Любимов Николай Михайлович. – 2-е изд., доп. – М.: Сов. Россия, 1982– 128 с.
6. *Кифер Ф.* О роли прагматики в лингвистическом описании / Ференц Кифер // Новое в зарубежной лингвистике: [сборник]. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика / общ. ред. Падучевой Е. В. – М.: Прогресс, 1985. – С. 333– 349.

7. *Константинова И. Г.* Итальянские пословицы и их русские аналоги: [сборник] / Константинова Ирина Георгиевна. – СПб.: КАРО, 2006. – 368 с.
8. *Коток В. А.* Разговорный итальянский: Итальянско-русский, русско-итальянский-словарьпословиц, поговорок, крылатыхслов и выражений / В.А. Коток. – 3-е изд. – М: Восток– Запад, 2008. – 221 с.
9. *Прислів'я та приказки: Короткий українсько-італійський, італійсько-український словник*[укл. Дем'яноваЛ.І.]. – Одеса, 2000. – 215 с.
10. *Російськіприслів'я та приказки з українськимивідповідниками* [упоряд.Н. Беленькова]. – 2-ге вид. – К.: Дніпро, 1969. – 179 с.
11. *Російсько-український словник сталих виразів* [укл. Вигран І. О., Пилинська М. М.]. – Харків: Прапор, 2000. – 864 с.
12. *Devoto G., Oli G.* C.Dizionario dellalingua italiana. / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – Firenze: Le Monnier, 2005. –3188 p.
13. *Dizionario Russo-Italiano Italiano-Russo di Vladimir Kovalev.* – [quinta ed.]. – Milano: Zanichelli editore, 2005. – 2176 p.
14. *Fumagalli G.* L'ape latina: Dizionario di 2948 sentenze proverbi e modi di dire in latino e locuzioni latine. – 2 ed. – Milano: Hoepli, 1987. – 364 p.
15. *Gatti neri:* [articolo] // Cultura. – Modo di accesso: http://www.felis-files.it/GATTI_NERI/CULTURA/superstizioni.htm

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. *Родарі Дж.* Планета Новорічних Ялинок / Джанні Родарі: [переклад з іт. Іван Петрович Дзюб]. – К.: Веселка, 1997. 540 с. – С.: 437–482. 17. *Rodari G.* Vecchiproverbi / Gianni Rodari // Favole al telefono. – Trieste: Edizioni EL, 1995. – 178 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014

Вишневская С. В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПЕРЕВОД КОНТЕКСТУАЛЬНО ЗАВИСИМЫХ ПОСЛОВИЦ С ИТАЛЬЯНСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

(на матеріалі произведения Джанни Родари «Старые пословицы»)

В статье исследованы особенности перевода контекстуально зависимых пословиц с итальянского языка на украинский. Проанализирована специфика их воспроизведения в переводе произведения Джанни Родари «Старые Пословицы» в сравнении с существующими способами перевода пословиц.

Ключевые слова: пословица, контекстуально зависимая пословица, контекст, особенности перевода.

TRANSLATION OF CONTEXTUALLY DEPENDENT PROVERBS FROM ITALIAN INTO UKRAINIAN

(based on «Old Proverbs» by Gianni Rodari)

The article deals with peculiarities of translation of contextually dependent proverbs from Italian into Ukrainian. It explores the specificity of their rendering in the translation of «Old proverbs» by Gianni Rodari compared with existing methods of proverbs translation.

Key words: proverb, contextually dependent proverb, context, peculiarities of translation.

УДК 378.147:811.111

Bojmanik I.B., asp.,
Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ СИТУАЦІЙ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті висвітлюються основні аспекти методу аналізу ситуацій та його роль у формуванні дискурсивної компетентності. Розглянуто сутність кейс-методу та його вплив на формування дискурсивної компетентності.

Ключові слова: дискурсивна компетентність, ситуаційне моделювання, кейс-метод.

Сучасні процеси соціально-економічного розвитку, орієнтація України на входження до європейського освітнього простору зумовлюють необхідність не лише переорієнтації оцінки результату в освіті у відповідності до компетентнісного підходу, але й запровадження таких методів навчання, які розвивали б «уміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності» [21]. У зв'язку з цим у вищих навчальних закладах зростають вимоги щодо підготовки фахівця, від якого крім навичок перекладу фахової літератури, очікується володіння розмовним мовленням як у професійній, так і у побутовій сферах.

Викладання іноземних мов чітко орієнтоване на формування у студентів професійних мовних компетентностей, які вважаються запорукою їхньої плідної діяльності в культурному розмаїтті навчального і фахового середовищ. Проаналізувавши мету навчання англійської мови ми можемо сказати, що оволодіння іншомовним спілкуванням передбачає досягнення студентами професійної іншомовно-мовленнєвої комунікативної компетентності, мінімально достатній рівень розвитку якої має забезпечити можливість і успішність спілкування в професійно трудовій і побутовій

сферах в обмеженому колі типових мовленнєвих ситуацій такого спілкування, чітко відібраному з точки зору ймовірності появи таких ситуацій у фаховій і позафаховій діяльності випускника вищого навчального закладу відповідного типу [9].

Як відомо, спілкування завжди відбувається в конкретній ситуації і в межах визначеного ситуативного контексту. Різні життєві ситуації вимагають від комунікантів знань відповідних правил ведення розмови й адекватних форм їх вираження. Іншими словами кожен учасник процесу комунікації повинен володіти зразками вербальної і невербальної поведінки залежно від ситуації. Вступаючи в комунікацію, кожен учасник для втілення поставленої комунікативної мети вибирає конкретну модель мовленнєвої поведінки з-поміж наявних, враховуючи комунікативну ситуацію і стратегію ведення розмови [11]. Проте у студентів виникають труднощі, пов'язані із сприйняттям і створенням мовленнєвих повідомлень у реальних ситуаціях спілкування. Крім того, знання норм і правил іноземної мови не завжди співвідносяться зі способами формулювання думки. А це в контексті вивчення іноземних мов пов'язується з недостатнім рівнем сформованості дискурсивної компетентності. Дискурсивна компетентність, яка визначається нами як здатність сприймати й породжувати мовленнєві повідомлення відповідно прагматичному контексту, є важливим елементом навчального процесу. Вона відображає характер пізнавальної, інформаційно-комунікативної та рефлексивної діяльності й впливає на успішність функцій усного спілкування: комунікацію, інтеракцію, взаємну перцепцію, тощо (Т. ван Дейк, О.М. Казарцева, В.І. Карасик, А.А. Князьков, Т.А. Ладиженська, А.К. Михальська) [17, с.2]. Досвід роботи зі студентами показав відносно низький рівень сформованості їхньої дискурсивної компетентності. Це виявляється в тому, що у студентів часто виникають труднощі у доборі мовленнєвих засобів, які б відповідали контексту спілкування, у виборі мовленнєвих та поведінкових реакцій і стратегій, які не адекватні комунікативній ситуації, у неспроможності досягнути цілей комунікативного акту, в ознайомленні з проблемою, її обговоренні та обмірковуванні; класифікації інформації; інформуванні, аргументуванні своєї точки зору; прийнятті рішення та доведення його до відома партнерів; переконанні партнера та мотивуванні своїх пропозицій; корекції своєї поведінки при взаємодії. Щоб допомогти студентам уникнути труднощів спілкування використовується методу аналізу ситуацій (кейс-метод), якому притаманні широкі педагогічні можливості й реалізація яких дозволяє студентам активно взаємодіяти, взаємонавчатися (колективно, в групах, навчатися у співпраці), коли викладач і студент рівноправні, а домінування одного учасника навчального процесу над іншими неможливе. Студенти вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати рішення.

Отже, мета нашої статті полягає у розкритті змісту кейс-методу як одного з ефективних методів формування дискурсивної компетентності та у визначенні дидактичних умов використання цього методу.

Більшість досліджень проблеми використання кейс-методу в українській педагогічній науці присвячено викладанню економічних дисциплін (Ю.П. Сурмін, В. Давиденко, Н.П. Боталова, В. Наумов та інші). І лише в окремих роботах розкрито потенціал кейс-методу у викладанні іноземної мови – І. Луцик, педагогіки – Т. Кошманова.

Поняття “кейс-методу” прийшло в нашу педагогіку з американської. Кейс (анг. case – портфель, футляр) означає “всебічне активне вивчення матеріалу, як під керівництвом викладача, так і в групі з метою отримання якомога більше відомостей з проблеми, що вивчається для аналізу й прийняття оптимального рішення практичної ситуації” [14]. Кейс-метод – це метод навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню розв’язувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблем, спілкуватися іноземною мовою [21].

Вперше цей метод почав використовуватися в США на початку XX століття в галузі права та медицини. Однак провідна роль у поширенні цього методу належить Гарвардській школі бізнесу. На початку 20-х рр. минулого століття декан Гарвардської школи управління бізнесом у Бостоні ДінДонхем переконав своїх колег-викладачів використовувати цей метод на заняттях. У 1921-му році у Гарвардській школі бізнесу було видано перший збірник кейсів. Навчання відбувалося за схемою, коли учні-практики пропонували конкретну ситуацію (проблему), а потім робили аналіз проблеми та надавали відповідні рекомендації.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які автор описав для того, щоб спровокувати дискусію іноземною мовою в навчальній аудиторії, підштовхнути студентів до обговорення та аналізу ситуації та до прийняття рішень. Мета цього методу – поставити студентів у таку ситуацію, за якої їм необхідно буде приймати рішення. Студенти, які готуються до обговорення кейсу в аудиторії, мають визначити істотні й другорядні факти, вибрати основні проблеми, виробити стратегії та рекомендації щодо подальших дій. Більш того, студенти мають бути готовими представити свої думки іноземною мовою під час обговорення кейсу в аудиторії, відстояти свої погляди і, в разі необхідності, переглянути початкове рішення. Під час розв’язання кейса студенти не тільки використовують отримані знання, але й виявляють свої особистісні якості, зокрема уміння працювати в групі, а також демонструють рівень бачення ситуації та рівень володіння іноземною мовою.

Акцент робиться на самостійному навчанні студентів на основі колективних зусиль [21]. Тут слід зазначити, що використання кейс-методу спирається на рівень мовної підготовки студентів; він вимагає володіння на досить високому рівні трьома аспектами мови (фонетикою, лексикою, граматикою) і всіма видами мовленнєвої діяльності (читанням, говорінням, аудіюванням та письмом).

Існують декілька типів кейсів: кейс-випадок, кейс-завдання кейс-вправа і кейс-ситуація.

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати на занятті, для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому студентам не треба готуватися вдома.

Кейс-завдання – це кейси, які формують задачу чи завдання. Вони можуть бути теоретичного, теорико-практичного та міжпредметного характеру. Кейс-завдання повинні бути розраховані на ретельне вивчення та опрацювання окремим студентом, потім співставлення у малій групі та остаточного обговорення у великій групі.

Кейс-вправа – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент. Вона надає студенту можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – це класичний кейс, що вимагає від студента аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: “Чому ситуація набула такого розвитку і як становище можна виправити?”. Кейс-ситуація, як правило, вимагає чимало часу для ознайомлення, тому з метою економії часу бажана попередня підготовка вдома [5].

Навчання з допомогою кейс-метода передбачає занурення студентів у певну ситуацію, де вони можуть знаходити практичне застосування своїх знань. В основі даної методики лежить ситуативне моделювання – моделювання конкретних ситуацій, під час взаємодії з якими учасник засвоює матеріал, здійснює вибір, приймає особистісні рішення. Робота у заданій ситуації дозволяє «задіяти» систему інтелектуальних, соціальних та інших взаємовідносин окремих людей і цілих колективів, залучених в цю ситуацію (або з точки зору педагогічних умов) навчальну ситуацію, яка формується і розвивається на основі співпраці суб'єктів освітнього процесу, якими є викладач і студенти. Підкоряючись нормам регламентованих дій і нормам поведінки учасників конкретних подій, окреслених навчальною ситуацією, в ході аналізу, оцінки та вирішення цієї ситуації, студент формується як фахівець в рамках заданої активності, спрямованої на засвоєння змісту освіти [9].

Проблемна ситуація має низку характерних ознак [9]:

- виникає стан інтелектуального чи психологічного навантаження;
- ситуація містить певне протиріччя;
- ситуація не узгоджується з уявленнями студента про неї;
- виникає потреба пошуку додаткових знань, відомостей і доказів;
- для розуміння подій потрібні нові підходи, погляди та рішення.

Суть проблемної ситуації полягає у тому, що вона змушує студента, спираючись на отримані знання, самостійно шукати рішення. Але такі ситуації не виникають самі, а стають результатом дидактичної майстерності викладача. І майстерність полягає в тому, щоб проблема являла собою якусь життєву ситуацію, привернула увагу студентів, зверталась до їх інтересів та досвіду. В кожній проблемі, ситуації, задачі повинно бути щось невідоме. Проблемна ситуація виникає в тому випадку, коли в процесі навчальної діяльності студент зустрічається з чимось невідомим, незрозумілим. Вона має три складові частини: потребу в новому знанні; невідомі знання, які потрібно засвоїти; засвоєння в попередньому навчанні знань та умінь [16].

Отже, створення ситуативних завдань є наслідком практичної реалізації теорії мовленнєвої діяльності з метою формування комунікативних умінь.

Використовуючи проблемну ситуацію, студенти опановують усі рівні пізнання (розуміння, застосування на практиці, аналіз, синтез, оцінку), що формує стабільні знання. Формуючи подібні уміння, слід звертати увагу на створення нестандартних мовленнєвих ситуацій. Найефективнішою в цьому випадку є система ситуативних вправ, бо вони мають переваги над звичайними навчальними вправами.

Використання кейс-методу на заняттях з іноземної мови передбачає досягнення двох цілей, які взаємодоповнюють одна одну, а саме: подальше удосконалення дискур-

сивної компетентності та формування професійних якостей студентів. Наприклад, це такі завдання комунікативного характеру, як знайомство з кейсом (читання та переклад тексту оригінального чи частково адаптованого тексту), самостійний пошук рішення (внутрішнє монологічне мовлення англійською). Аудиторне спілкування, пов'язане з кейсом, якому притаманні суперечка, дискусія, аргументація, опис, порівняння та інші мовленнєві акти формує навички стратегій мовленнєвої поведінки та дотримання норм і правил спілкування англійською мовою. Коментарі студентів щодо змісту кейсу оцінюються викладачем за такими критеріями: аналітичні, навички прийняття рішень, навички міжособистісного спілкування, творчий підхід, навички усного та писемного спілкування англійською мовою (лексико-граматичний аспект).

Зі всього вищесказаного ми можемо зробити висновок, що оволодіння іноземною мовою полягає в інтеграції навчання іноземних мов із фаховими дисциплінами для набуття студентами додаткових знань і формування професійно значущих якостей особистості через іноземну мову. Проте, студентам бракує практики, яка б сконцентрувалася на оволодінні навичками і вміннями поводитися як такий комунікант, який зможе заволодіти увагою слухача і забезпечити прийом та передачу повідомлення, тобто продемонструвати високий рівень володіння дискурсивною компетентністю. Одним із ефективних шляхів розв'язання зазначеної проблеми є впровадження в процес вивчення англійської мови кейс-методу, який дозволяє розвивати творчі здібності студентів, бути професійно спрямованим, мати наукове обґрунтування та зв'язки з іншими предметами, які вивчає студент. Кейс-метод, при правильному його використанні, тісно переплітається з проблемним навчанням, навчанням у малих групах, самостійною роботою студентів [14].

Принцип кейс-методу полягає в ініціюванні самостійного вивчення студентами ситуацій, формуванні їхнього власного бачення проблеми та її вирішення, вироблення вміння обговорювати ситуацію зі своїми колегами. Це комплексний метод і містить у собі всі види мовленнєвої діяльності, саме тому його ефективно використовують на заняттях з іноземної мови. Кейси на заняттях з іноземної мови можуть бути використані при закінченні роботи над темою, що вивчається. Це дає студентам можливість використовувати лексико-граматичний матеріал у своєму мовленні. Під час підготовки до обговорення кейсу студенти повинні робити анотації матеріалів іноземною мовою, вміти реферувати тексти, виступати з презентаціями своїх пропозицій, вміти захищати свою точку зору та знаходити варіанти розв'язання проблеми спілкуючись іноземною мовою [20]. Окрім того, в процесі роботи з кейсами у студентів розвиваються уміння слухати один одного, поважати іншу точку зору, реагувати на інформацію. Як результат – студенти поліпшують свої аналітичні навички та вміння застосовувати на практиці теоретичний матеріал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багієв Г.Л., Асаул А.М. Організація підприємницької діяльності. Навчальний посібник / Під загальною ред. проф. Г. Л. Багієва. – СПб.: Вид-во СПбГУЕФ, 2001р. 231с.
2. Багієв Г.Л., Наумов В.Н. Руководство к практическим занятиям по маркетингу с использованием кейс-метода [Электронный ресурс]. // Энциклопедия маркетин-

- га. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru/read/m21/>, свободный. – Загл. с экрана.
3. Боталова, Наталья Петровна Проблема, заставляющая сомневаться: «Кейс-метод» – действенное средство интеграции реалий экономического бизнеса в учебный процесс / Н. П. Боталова // Гуманітарні науки : Науково-практичний журнал . – 07/2003 . – N 2 . – С.118-120 .
 4. Давиденко В. Чем «кейс» отличается от чемоданчика?//Обучение за рубежом, №7,2000
 5. Інтерактивні технології в системі навчально-методичної роботи навчального закладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pedkab.wordpress.com
 6. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Флинта, Наука, 1999.- 496с.
 7. Карасик В.І. Про типи дискурсу / / Мовна особистість: інституційний та персональний дискурс. СБ наук. тр. / Под ред. В.І. Карасика, Г.Г. Слишкін. – Волгоград: Зміна, 2000. – С. 5-20.
 8. Князьков А.А. Методика формирования профессионального голоса в курсе культуры речи учителя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М.: МПГУ, 1992.-22 с.
 9. Котковець А.Л. Проблемно-ситуативний метод навчання іноземної мови професійного спрямування [Електронний ресурс]. / А.Л. Котковець.- Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1062>
 10. Кошманова Т.С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998pp.).- Львів: Вид-во «Світ», 1999.- 486с.
 11. Кучерява О. А. Система роботи з формування дискурсивної компетенції у сфері писемної комунікації [Електронний ресурс]. / О. А. Кучерява. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=19583>
 12. Ладыженская Т. А. Устная речь как средство и предмет обучения: Учебное пособие для студентов. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1998.- 124 с.
 13. Луцик І. Г. Використання методу кейс-стаді під час викладання іноземних мов / І. І. Луцик. – Нові технології навчання [Текст] : науково-методичний збірник. Вип. 43 / М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти ; редкол. В. Г. Кремень. – Київ : [б. в.], 2006. С .51-55.
 14. Мартинюк В.Г. Кейс-методика вивчення іноземної мови як засіб формування самостійності в навчанні майбутніх менеджерів [Електронний ресурс]. / В.Г. Мартинюк. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua>
 15. Михальская А.К. Педагогическая риторика: история и теория. – М.: Просвещение, 1998. – 432 с.
 16. Організація та методики проведення занять із застосування методів проблемного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=465465>
 17. Руденко А. П. Индивидуальный подход к развитию дискурсивной компетенции студентов при обучении иностранному языку в вузе: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13 00 08/ Новгородский гос. ун-т им. Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2007. – 29 с.

18. Ситуаційна методика навчання : теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256с.
19. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / под ред. Ю. П. Сурмина. – К.: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
20. Храмович Ю. Н., Грекова Н. В. Применение кейс-технологий в обучении иностранным языкам [Электронный ресурс]. / Ю. Н. Храмович, Н. В. Грекова. – Режим доступа: [elib.bsu.by>bitstream](http://elib.bsu.by/bitstream)
21. Шендерук О. Б. Пермінова В. А. Використання методу кейс-стаді під час викладання іноземних мов [Електронний ресурс]. / О. Б Шендерук, В. А Пермінова. – Режим доступа: www.rusnauka.com/23_SND_2008/Philologia/26584.doc.html
22. T.A. Van Dijk Discours as social interaction. L., Thousand Oaks, New Delhi Sage Publications. – 1998. – vol.2. – P.206-209

Стаття надійшла до редакції 28.04.2014 р.

Войтаник И.В., асп.,

Институт международных отношений КНУ им. Т. Шевченка, г. Киев

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА АНАЛИЗА СИТУАЦИЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье освещаются некоторые аспекты метода анализа ситуаций и его роль в формировании дискурсивной компетентности. Рассмотрено суть кейс-метода и его влияние на формирование дискурсивной компетентности.

Ключевые слова: дискурсивная компетентность, ситуационное моделирование, кейс-метод.

Voytanik I.V., PhD Student

Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE USE OF THE CASE STUDY IN THE FORMATION OF DISCOURSE COMPETENCE

The article focuses on the key aspects of the case study and its role in the formation of discourse competence. It examines the essence of case study and its influence on the formation of the discourse competence.

Key words: discourse competence, situational modelling, case study.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ НОМІНАЦІЇ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИХ ТОВАРІВ (на матеріалі англійської мови)

Стаття присвячена проблемі номінації парфумерно-косметичних товарів у структурно-семантичному аспекті. Виокремлені назви розмежовано на моно- і полілексемні. У межах кожної групи виявлені способи словотворення: зазначено, що скорочення є спільним способом для обох груп. Особливу увагу приділено складним назвам, які проаналізовано у відповідності з виділеними структурними типами та ускладненими моделями.

Ключові слова: номінація парфумерно-косметичних товарів, способи словотворення, скорочення, структурні типи, ускладнені моделі.

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Назви парфумерно-косметичних товарів (ПКТ) є складниками величезного номінативного каркасу, який покликаний позначати об'єкти позамовної дійсності. На відміну від детально досліджених топонімів, іхтіонімів, ботанізмів, які вивчалися у різних аспектах, парфумерно-косметичні назви не підпадали під системний аналіз. Послідовне і багаторакурсне дослідження цих назв, виявлення їхньої структурно-семантичної специфіки дозволило б заповнити ту інформаційну лакуну, яка має місце у сфері номінації.

Постановка завдання (цілі статті). Ця розвідка зосереджена на виявленні структурно-семантичних особливостей парфумерно-косметичних назв із залученням методів словотворного і фразового аналізу. **Метою** дослідження є з'ясування специфіки процесів словотворення парфумерно-косметичних назв з огляду на використання моделі.

Актуальність репрезентованого матеріалу полягає у тому, що парфумерно-косметичні назви не були достатньо залученими до сфери лінгвістичних досліджень. **Наукова новизна** визначається тим, що ці назви вивчаються на двох рівнях (лексичному і фразовому), виходячи з їхнього структурного розмежування на моно- і полілексемні, що і зумовлює інтегрований характер дослідження. **Об'єктом дослідження** є назви парфумерно-косметичних товарів, що супроводжують цю продукцію і слугують її репрезентантами. **Предметом дослідження** є семантичні особливості парфумерно-косметичних назв з огляду на їхню структурну організацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема номінації різноманітних об'єктів постійно привертає увагу лінгвістів, що свідчить про її багатогранність і складність. При цьому звертається увага на взаємозв'язок образності та аналітичного способу номінації [Ушакова 2010], підкреслюється значення флористичних номінацій у формуванні етнічного континуума [Кириленко 2003], описується зооморфний код як

джерело номінації [Калинина 2010]. Щодо таких утилітарних об'єктів, якими є товари парфумерно-косметичних фірм, то специфіка їхньої номінації розглядалася фрагментарно і несистемно. Зокрема назви ПКТ аналізувалися у сукупності з назвами фірм, послуг, продукції автомобільнобудівних концернів, харчових продуктів, що робило таке дослідження назв занадто різномірних об'єктів непослідовним [Вінарева 2003]. Доволі детальний аналіз парфумерної номенклатури був здійснений у вузьких рамках історії виникнення окремих назв, пов'язаних із соціальною діяльністю [Раевская 2005], але суто лінгвістичні особливості парфумерної номенклатури залишилися поза увагою дослідника. Складність і специфіка номінації парфумерних виробів, зокрема, пояснюється труднощами категоризації об'єктів, які зумовлені недостатністю інформації [Левіцький 2011]. Не слід забувати, що ПКТ мають складну фізичну природу і впливають на зорові, тактильні, нюхові, смакові рецептори парціально або комбіновано. Так, колір посідає значне місце у номінації ПКТ, особливо засобів, які мають декоративне призначення [Белова 2006, 7]. Але спостерігається брак досліджень, які були б присвячені не окремим групам ПКТ, а інтегрованому вивченню специфіки номінації на тлі основних груп і підгруп, на які розмежовуються різноманітні парфумерно-кометичні вироби.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні структурно-семантичних особливостей найменувань ПКТ аналіз ознак, які покладені у підгрунтя парфумерно-косметичних назв, тісно пов'язаний з питанням вивчення структурних найменувань. У рамках цього дослідження були проаналізовані назви, які були створені провідними світовими парфумерно-косметичними фірмами. Результати дослідження засвідчили, що на рівні структури залучених лексичних одиниць у ЛСГ найменувань об'єктів ПКТ найпростішими є моноксемні. Хоча питома вага кореневих структур у межах проаналізованої ЛСГ незначна, вони складають ядро ЛСГ, є найважливішими і слугують центрами словотвірних гнізд. Це переважно генетичні назви, які є спільними для всіх германських мов (*Star*; *Red*; *Sun*⁺; *Wink*; *Body*; *Rush*; *Flash*; *Men*; *Baby*). До цієї групи прилягають слова, які є складними за своєю природою, але сприймаються тепер як моноксемні, цільнооформлені (*Blackberry*; *Strawberry*; *Forever*; *Today*; *Tomorrow*). З огляду на парфумерні традиції, які генетично пов'язані з країнами Середньомор'я, серед парфумерно-косметичних назв функціонує пласт еліно-романських запозичень, які інтродуковані в англійську мову (*Eros*; *Romance*; *Illusion*; *Tropics*; *Lagoon*; *Amazon*; *Spirit*; *Diamond*; *Angel*; *La Mer*; *Passion*; *Vanilla*). У межах групи моноксемних назв можна виокремити підгрупу похідних утворень, які належать до афіксальних дериватів. При аналізі суфіксальних похідних привертає увагу сильно обмежений суфіксальний інвентар. Він складається із стандартних суфіксів, що переважно зберегли значення, які вони мають у літературній мові. Безумовно, коло значень полісемантичних суфіксів вужче, ніж у літературній мові. Це стосується у першу чергу тих суфіксів, які, паралельно з нейтральним, мають оціночне значення. За нетранспонуючою суфіксальною схемою N→N утворено лише два деривати за однією спільною моделлю: *God*+ -ess → *Goddess*; *Lion*+ -ess → *Lioness*. Суфікс -ess входить до групи суфіксів фемінізації. Він термінальний і не використовується для подальшого словотворення [Бортничук 1988, 40]. Усі інші виявлені моноксемні деривати-паконіми утворені за транспонуючими схемами. Серед них домінує схема

V→N, яка репрезентована моделлю із залученням суфікса *-ation*, який має аломорфи *-tion*, *-ion*, *-fication*. Це транспонуючий продуктивний суфікс, що утворює іменники від дієслівних основ і передає значення дії, умови дії, процесу, стану, на які указує основа [Бортничук 1988, 32]. За цією моделлю утворено три парфумерно-косметичні назви деривата: *Act+ -ion* → *Action*; *Reflect+ -ion* → *Reflection*; *solve+ -tion* → *Solution*. Схема Adj→N репрезентована однією моделлю із залученням відповідного суфікса. Транспонуючий суфікс *-ance* утворює іменники від основ прикметників і передає значення «якість, стан»: *Elegant+ -ance* → *Elegance*.

Схема N→Adj реалізується у трьох моделях із залученням відповідних суфіксів. Високопродуктивний суфікс *-al* передає узагальнююче значення «такий, що має певний зв'язок (за схожістю, походженням) з тим, на що указує основа» [Бортничук 1988, 53]: *Herb+ -al* → *Herbal*. Багатозначний транспонуючий суфікс *-ful* сполучається з абстрактними іменниками і передає значення «такий, що має названі якості у повній мірі» [Бортничук 1988, 56], що спостерігається на прикладі *Beauty+ -ful* → *Beautiful*. Якісне значення має транспонуючий суфікс *-y* [Бортничук 1988, 61], що і реалізується у назві *Health+ -y* → *Healthy*. Схема N→V реалізується в одній моделі, за якою утворено назва *Moistruriziny*, похідна від інфінітива *Moisturize*. Трансформує суфікс *-ize* може приєднуватися до основ іменників і прикметників, формуючи перехідні і неперехідні дієслова. Приєднуючись до основ іменників, цей суфікс утворює медичну термінологію [Бортничук 1988, 65]. З огляду на це і треба надати перевагу схемі N→V над схемою Adj→N. Відповідна модель описує утворення пако- німа *Moisture+ -ize* → *Moisturize* → *Moisturizing*. За межами традиційних англійських суфіксальних транспонуючих моделей залишається випадок V→N, *Sign+ -ature* → *Signature*, який є типовим латинізмом. Аналог можна знайти у прикладі *Mix+ -ture* → *Mixture* (медико-фармацевтична термінологія). Не зважаючи на те, що суфіксальний інвентар сучасної англійської мови досяг 94 морфемних одиниць [Зятковская 1971, 6], суфіксальні моделі мало залучені до формування парфумерно-косметичних назв. Англійська мова у цілому бідна на префікси. «Утворення іменників за допомогою префіксів не знаходить широкого застосування в англійській мові» [Карашук 1977, 37]. У формуванні парфумерно-косметичних назв роль префіксів ще менш активна. Так, має місце нетранспонуюча схема Adj→Adj, яка реалізується у вигляді моделі *Ultra+ -sexy* → *Ultra-sexy* (суфіксод *ultra-* перейшов до розряду префіксів) [Бортничук 1988, 91]. Схема N→N реалізується у вигляді моделі *Anti+ -cellulite* → *Anti-cellulite*. Схема V→V реалізується у вигляді моделі *re- +plumping* → *replumping*. У сучасній англійській мові префікс *re-* має абсолютну продуктивність і приєднується переважно до перехідних дієслів. Має значення повторного здійснення дії з метою зміни або покращення цієї дії [Бортничук 1988, 82].

Характерною рисою розвитку будь-якої мови є те, що вона «рухається» у напрямку скорочення слів. Усічені слова з'явилися в англійській мові серед іменників у XV сторіччі [Marchand 1969, 448]. Причиною наявності тенденції до різного роду скорочень слів в англійській мові є те, що в її словниковому складі значне місце посідають короткі, односкладові та двоскладові слова, а довші сприймаються як чужорідні [Мешков 1976, 155]. Прагнення англійської мови до моносилабізму зна-
а

чається і іншими лінгвістами, наприклад, Ш. Баллі: «... англійська мова, що прагне до моносилабізму, перетворює *zoological garden* у *zoo...*, *popular concerts* у *pops*» [Баллі 1955, 133]. Важливою є та обставина, що численні лексичні скорочення не залишаються на периферії словникового складу, а стають надбанням усього мовного колективу, вживаються на позначення предметів реальної дійсності у повсякденному житті. Наявність цього мовного явища у назвах пояснюється об'єктивною закономірністю, пов'язаною із залученням до складу парфумерно-косметичних назв слів з різних ЛСГ, які підпали під процеси скорочення відповідно до тенденції мовного заощадження і створення короткого, але ємного лексичного знака. У дослідженому матеріалі лексичні скорочення являють собою усічені форми, які утворилися як результат апокопи: *Bioeffect* < *biological effect*; *Liftingbio* < *Lifting biological*; *Hydra radiance* < *hydrante radiance*. Специфічним варіантом апокопи є приклад *Pure O₂* < *Pure oxugen*, де усічена форма доповнюється цифрою, перетворюючись у хімічну бруто-формулу. При цьому вся парфумерно-косметична назва перетворилася на креолізовану структуру [Бондаренко 2008, 54-55]. У результаті афerezиса утворилися назви: *Youth X-tend* ё *youth extend*; *X-treme* < *extreme*. У проаналізованому матеріалі виявлені літерні абревіатури (акроніми): *EGF Serum* ё *ёpidermal groeth factor serum*; [*A-F33*] < *aminofill33*. Назви *My VIBE Graffiti* можуть бути помилково прийняті за абревіатуру, особливо з огляду на капіталізацію. Але насправді це випадки апокопи, оскільки *Vibes* < *vibraphones*. Хоча при цьому у парфумерно-косметичній назві відбувається подальше скорочення *VIBEёVibes* [vaibz]. До традиційного і широко вживаного акроніма належить форма *VIP* < *very important person*, яка формує назву *212VIP men*. Скорочення відрізняються від інших способів словотворення тим, що скорочене слово не є єдиним словесним позначенням даного поняття, а існує у мові паралельно з новим словом, від якого воно утворилося. У ЛСГ найменувань об'єктів-ПКТ зустрічаються слова, що утворилися шляхом залучення одночасно двох способів словотвору-скорочення і суфіксації. Стосується це двох власних імен, які підпали під процес скорочення, на який наклався процес деривації під впливом пестливо-зменшувального суфікса -у (а також його аломорфів -ie, -ee) [Бортничук 1988, 51]: *Barbara* + -ie → *Barbie*; *Hello Catherine* + -у → *Hello Kitty*. Оскільки однією з ознак димінутива є емоційність, що підкреслює ставлення номінатора до номінативного об'єкта, усічені найменування несуть стилістичне забарвлення ніжності, лагідності, зворушливості, певної поблагливості і доброзичливості.

Але структурно-семантичні особливості парфумерно-косметичних назв не укладаються у рамки монолексемних структур (кореневих слів і афіксальних дериватів) і акронімів. Серед проаналізованих назв найрізноманітнішими є складні найменування. Відносна бідність ЛСГ найменувань об'єктів-ПКТ словотворними засобами компенсується продуктивністю складених найменувань, що забезпечують інтегровану характеристику об'єкта позначення. Однією з характерних рис досліджуваної ЛСГ є суттєве домінування полілексемних лексичних одиниць над монолексемними парфумерно-косметичними назвами. Утворення складних найменувань об'єктів-ПКТ відбувалося, ймовірно, такими чином: спочатку вони з'явилися як вільні словосполучення, як природний опис об'єктів – «...більшості лексичних одиниць при їх

виникненні передував опис» [Топорцев 1974, 44], а з часом у зв'язку із суспільною потребою, що виникла, перетворилися на найменування, тобто закріпилися саме за цими об'єктами і стали їх індивідуальними позначеннями. Англійська мова має широкі можливості для репрезентації агрибутивності, тому цілком закономірно, що визначення об'єктів за допомогою їхнього опису призвело до виникнення парфумерно-косметичних назв досить різноманітної структури. Більшість функціонуючих назв є сполученням двох або декількох знаменних слів, що виражають одне поняття-указання на об'єкт. Маючи цілісну номінацію, предметну співвіднесеність, смислову цільноспрямованість і єдність граматичної функції, парфумерно-косметичні назви типу *Hypnotic poison*; *Ageless bloom*; *Secret Fantasy* відповідають функціональному статусу слова. У цьому випадку можна стверджувати, що «цілісність номінації домінує над структурною дискретністю: виокремлення ознак, що характеризують предмет (який позначається) виявляється підпорядкованим його цілісному призначенню» [Ахманова 1959: 169]. У процесі становлення ЛСГ найменувань об'єктів-ПКТ при залученні до неї побічних основних найменувань цілісність номінації починає домінувати над початковою формальною дискретністю. При цьому домінує семантична єдність всього комплексу, і комплексна конструкція сприймається реципієнтом як цілісна лексична одиниця. Домінування у досліджуваному матеріалі складених найменувань пояснюється наявністю загальної тенденції до аналітизації у сучасній англійській мові, в якій складні поняття виражаються, як правило, шляхом сполучення слів; прагненням у вигляді складеного найменування передати максимум можливих особливостей денотата. Можна вважати, що складені парфумерно-косметичні назви утворені шляхом «квазіпрефіксації» (у широкому розумінні цього слова) до іменника, що позначає об'єкт позамовної реальності (*bloom*; *lily*; *silk*; *seduction*) субстантивного або ад'єктивного компонента, що виконує диференціальну функцію. Інакше кажучи, назва має структуру N_2N_1 або AN . «Квазіпрефіксацію» (не треба плутати з традиційною префіксацією) використовують для найменування процесу, де підкреслюється позиційна властивість елемента, а не його функціональна сутність. У переважній більшості як елемент N_1 так і N_2 , A є індоєвропейського походження (германського або романські запозичення), але їх сполучення створює нове утворення, що має специфічний характер, який віддзеркалюється у парфумерно-косметичній назві. За синтаксичною структурою складні назви – бінарні, трислівні, рідше чотирибох – і п'ятислівні субстантивні словосполучення. Вони є переважно ядерними, оскільки «являють собою групу слів, що утворюють граматично організовану структуру, в якій один з елементів панує над іншим. Цей елемент всередині даної групи не підпорядкований ніякому іншому елементу і є через це ядром даного сполучення» [Бурлакова 1995, 85]. За напрямом залежності усі ядерні сполучення поділяються на : 1) регресивні, тобто з лівим розташуванням залежних елементів і 2) прогресивні, тобто з розташуванням залежних складників справа від ядра. Аналіз досліджуваного матеріалу продемонстрував, що переважно майже всі складені парфумерно-косметичні назви є ядерними регресивними словосполученнями. Оскільки ядерні словосполучення передбачають всередині групи стосунки підпорядкування, то всі вони є також підрядними. Підрядні словосполучення завжди двофрагментарні, тобто при сегментації на найменші склад-

ники на кожному окремому рівні сегментації у підрядному словосполученні виокремлюються два найменші складники – ядро (*head*) і ад'юнкт (*adjunct*) [Бархударов 1966, 47]; за альтернативною класифікацією ядро називають провідним іменником (*leading noun*), а ад'юнкт – визначальним словом (*modifier*) [Kruizinga 1932, 178]. Як ядро, так і ад'юнкт більшої частини складних утворень – парфумерно-косметичних назв може бути поширеним (*Purifying tea tree and cucumber; Very irresistible Givenchy*), що знаходить своє відображення у різних моделях. Ядро у більшості назв репрезентоване абстрактними, власними або конкретними субстантивними іменниками (...*Legend; ...Dior; ...Minerals*). Ад'юнкт має складний або складно-похідний характер (*Very irresistible...; Little black...; Full speed...*). Частина ад'юнктивів репрезентована похідною-суфіксальною основою (*Ageless...; Hypnotic...; Calming; Protecting...; Gilded...*). Щодо структури складених назв, то вони варіюються за формою ад'юнкта і ядра. У переважній більшості ці утворення є двофрагментарними структурами двох типів.

До першого структурного типу належать назви, які формально ідентичні іменним словосполученням, що включають до свого складу субстантивний складник (ядро – N) і означення (A) у ролі ад'юнкта, тобто – A+N (*Yellow Diamond; Hypnotic Poison*). Означення у них обмежує, конкретизує значення означуваного шляхом вказівки на одну з його диференціальних ознак. Переважний розвиток в утворенні складених найменувань ПКТ отримав саме цей тип найменувань – модель A+N та її ускладнені варіанти, яких нараховується 9. За 1-ю моделлю $A_{(Ving)}+N$ із суфіксально-похідним залежним компонентом, що виражений ад'єктивованим дієприкметником теперішнього часу, утворені назви *Smouldering Silver; Protecting Pomegranate; Calming Effect; Moisturising Vanilla*. Ад'єктивація дієприкметників полягає у поступовому накопиченні у них ад'єктивних значень і набуванні постійної ознаки. У наведених прикладах компонент $A_{(Ving)}$ має значення «такий, що здійснює певну дію» з відтінком «такий, що схильний здійснювати якусь дію». Особливо це чітко прослідковується у назвах, які репрезентують заспокійливі захисні, зволожувальні косметичні (дермальні) засоби. 2-га Модель $A_{(Ved)}+N$ з ад'юнктом, який виражений дієприкметником минулого часу, реалізує смислові відносини між компонентами (*Gilded Velvet; Sophisticated Violets*) цієї словотворної моделі, які будуються на категоріальному значенні ад'юнкта «якість». Суфікс *-ed*, формуючи дієприкметник саме у формі минулого часу, надає певне значення «такий, який має те, що виражено словотворною основою» [Карашук 1977, 97]. Модель 3, в якій ад'юнкт сформований присвійним займенником $A_{(I)}+N$ (*Her Secret*) прозора репрезентує приналежність, посесивність. Проведений аналіз матеріалу показує, що складні прикметники, які входять до складу полілексемних парфумерно-косметичних назв, утворені від основ певної семантики. При цьому можна виокремити підгрупу споріднених за структурою моделей: 4 – $p A_{(A+A)}+N$; 5 – $A_{(A+N)}+N$; 6 – $A_{(N+A)}+N$; 7 – $A_{(D+A)}+N$. Складені прикметники цієї підгрупи моделей характеризуються певними комбінаціями основ: а) двох прикметників, які надають якісну інтегровану характеристику щодо розміру і кольору, зокрема, (*Little Black Dress; Little White Dress; Little Red Dress*); б) ад'єктивної та субстантивної основ (*Secret Fantasy Kiss; Urban Edge Nights*); в) субстантивної та ад'єктивної основ (*Summer White Sunset*); г) адвербіальної та ад'єктивної основ (*Very Irresistible*

Givenchy), де наявність адвербіального складника має підсилюючий ефект, підкреслює якісну характеристику денотату. Залучення складних прикметників розширює інформаційний діапазон якісної репрезентації денотата. Існування лише моделей, які можна чітко і безпомилково віднести до певного класу (підкласу), заперечувало б існування перехідних форм між ядерними і без'ядерними словосполученнями у межах ЛСГ парфумерно-косметичних назв. Передвісниками існування таких вільних словосполучень слугують деякі перехідні моделі, у складі яких спостерігаються такі вільні словосполучення. 8-а Модель $A_{(Ving)} + N_{(NconjN)}$ репрезентує наявність без'ядерного словосполучення у складі ядра, яке репрезентоване сполученням двох субстантивних основ (*Nourishing Milk and Honey; Hydrating Peach and Cotton*). Субстантивні елементи, що з'єднані сполучниками, можуть мінятися місцями, не змінюючи семантики назви. Ад'єктивний складник є спільним для обох субстантивних елементів і поширює свою атрибутивну дію на них обох. Модуль 9 має ще складнішу структуру ядра $A_{(Ving)} + N_{(N2+N1...conjN)}$, яке репрезентоване трьома субстантивними складниками, двоє з яких формують ядерне словосполучення, яке є складником вільного словосполучення із незалежним субстантивним компонентом (*Purifying Tea Tree and Cucumber*), заміна чергування на *Cucumber and Tea Tree* не змінює семантики назви.

До другого структурного типу належать парфумерно-косметичні назви, що утворені за моделлю $N_2 + N_1$, тобто співпокладанням компонентів субстантивного характеру. Субстантивний компонент N_1 функціонує як ядро словосполучення, а компонент N_2 , не втрачаючи своєї субстантивної семантики і природи, функціонує як ад'юнкт. Найпростіша модель репрезентована у назвах доволі широко, віддзеркалюючи різноманітні (іноді доволі дивні і незбагненні) забаганки номінаторів (*Skin Caviar; Miss Dior; Summer Fragrance; Doll Eyes; City Rush; Ballroom Beauty; Nail Expents; Cherry Blossom; Youth Minerals*). Крім найпростішої моделі у дослідженому матеріалі виявлено 8 ускладнених моделей. Три перші характеризуються ускладненим ад'юнктом. Зокрема 1-а модель $N_{2(N+N)} + N_1$ (*Lady Gaga Fame*) сформована суцільно субстантивними складниками. 2-а Модель $N_{2(A+N)} + N_1$, характеризується наявністю ад'єктивного складника (*Full Speed Adrenaline; Full Speed Intense; Black Cat Eyes*), тоді як 3-я модель $N_{2(NprepN)} + N_1$ залучає до складу ад'юнкта прийменник (*Top to Toe Wash*). Наявність прийменників є характерною рисою саме моделей другого структурного типу. Пояснюється це домінуванням субстантивних елементів у складі фразових конструктив. Найпростішим варіантом є 4-а модель $N_1 prep N_2$ (*Garden of Eden; Flower in the Air; Diamonds for Men; Stars in the Sky*). Модель 5 демонструє ускладнений варіант $NprepN_2 + N_1$, який віддзеркалює, зокрема, речовинну природу ПКТ, що репрезентована у парфумерно-косметичні назви (*Extract of Skin Caviar*). Модель 6 репрезентує варіант ускладненого ядра, яке сформоване співпокладанням двох субстантивних компонентів $N_2 + N_{1(N+N)}$ (*Glycerine Hand and Nails*). Як і у випадку моделей першого структурного типу, так і у випадку моделей другого типу мають місце перехідні моделі, які посідають проміжну позицію між ядерними і без'ядерними словосполученнями. Вони репрезентовані варіантами з ускладненим ад'юнктом, 7-а модель $N_{(A+N)conjN}$ (*Gold Amber and Tuberose; Sugar Plump and Vanilla*), 8-а модель $N_{(A+N)conjN}$ (*Oriental Orchid and Raspberry*). Виходячи за межі ядерних структурних моделей сло-

восполучення можуть бути описані моделлю NconjN (*Cranberry and Honey; Love and Glamour; Lily and Gardenia; Raspberry and Hibiscus; Apricot and Shea*), так само як і моделлю AconjA (*Prompt and Pearly*).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Аналіз парфумерно-косметичних назв на рівні структури лексичних одиниць у межах ЛСГ дозволив виокремити такі типи: монолексемні (кореневі, похідні – афіксальні і скорочення), полілексемні (складені). Питома вага монолексемних назв є доволі значною при домінуванні полілексемних утворень. Афіксальні похідні формуються обмеженим набором моделей. Суфіксальні деривати утворюються як за транспонуючими, так і за нетранспонуючими схемами. Скорочення виступає як самостійний спосіб словотвору, так і у сукупності із суфіксацією. Складені назви характеризуються розмаїттям моделей, за якими вони створені, специфічною структурно-семантичною організацією, семантичною гетерогенністю складників. Характерною специфікою складених парфумерно-косметичних назв є можливість варіювання їх компонентів. Серед проаналізованих назв мали місце окремі поодинокі моделі: D+A (*Pretty Fabulous*); Num+A (*One Essential*); A+N+A (*Black Suede Essential*). Але найцікавіша група назв сформована дієслівними конструкціями, які можуть розглядатися як імперативні речення (*Slip into...; Slip into... darling; Just Move; Just Play; Push up; Only Imagine; Perceive Dew*). Це свідчить про доречність прагматичного аналізу назв, без якого важко забезпечити проникнення до онтологічної сутності мови як засобу спілкування і репрезентації інформації. Вивченню ролі семантичних складників у реалізації прагматичних особливостей парфумерно-косметичних назв і будуть присвячені подальші розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Ахманова О.С.* Очерки по общей и русской лексикологии: [учебник] / О.С. Ахманова. – М.: Учпедгиз, 1957. – 295с.
2. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416с.
3. *Бархударов Л. С.* Структура простого предложения современного английского языка: [монография] / Л.С. Бархударов. – М.: Высш. Школа, 1966. – 200с.
4. *Белова А.Д.* Цветообозначение в современном английском языке // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2006. – Вип. 50, №74. – С.3-9.
5. *Бондаренко В.В.* Невербальні компоненти текстів – англомовних інструкцій до вживання лікарських препаратів / В.В. Бондаренко, А.В. Боцман // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Лотос, 2008. – Вип. 14. – С.48-57.
6. *Бортничук Е.Н.* Словообразование в современном английском языке: [учеб. пособ.] / Е.Н. Бортничук, И.В. Василенко, Л.П. Пастушенко. – К.: Вища школа, 1988. – 264с.
7. *Бурлакова В.В.* Основы структуры словосочетания в современном английском языке: [монография] / В.В. Бурлакова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1975. – 128с.

8. *Вінареєва О.В.* Особливості морфологічної структури та шляхи утворення англо-мовних торгових назв / О.В. Вінареєва // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць / від. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид-во Київськ. нац. лінгв. ун-ту, 2003. – вип. 10. – С.11-19.
9. *Зятковская Р.Г.* Суффиксальная система современного английского языка: [учебник] / Р.Г. Зятковская. – М.: Высш. школа, 1971. – 185с.
10. *Калинина Л.В.* Зооморфный код как источник номинации морально-этической оценки (на материале орнитонимов русского диалектного языка) / Л.В. Калинина // Нова філологія: зб. наук. праць / гол. ред. В.М. Манакін. – Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2010. – №40. – С.151-166.
11. *Карацук П.М.* Словообразование английского языка: [учебник] / П.М. Карацук. – М.: Высш. школа, 1977. – 303с.
12. *Кириленко В.А.* Флористическая номинация как один из базовых сегментов этнического континуума / В.А. Кириленко // Актуальні дослідження іноземних мов і літератури [матеріали міжвузівської наукової конференції молодих учених (13-14 лютого 2003 р.)] / відп. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк: Дон НУ, 2003. – С.125-127.
13. *Левицький А.Е.* Категоризація і номінація нечітких сутностей та її ознак / Л.Е. Левицький // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія «Філологія» / гол. ред. А.В. Корольова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. – Т.14, №1. – С.69-76.
14. *Мешков О.Д.* Словообразование современного английского языка: [монография] / О.Д. Мешков. – М.: Наука, 1976. – 245с.
15. *Раевская О.В.* Как называются духи, или к вопросу о парфюмерной номенклатуре / О.В. Раевская // Филологические науки / гл. ред. П.А. Николаев. – М.: Изд-во МГУ, 2005. – №6. – С.40-53.
16. *Топорцев И.С.* Предмет, задачи, материал и методы ономазиологии / И.С. Топорцев // Проблемы ономазиологии: сб. наук. тр. – Орел: Орловский гос. пед. ин-т, 1974. – Т.21. – С.3-76.
17. *Ушаков Н.В.* Образность и аналитический способ номинации / Н.В. Ушаков // Иностранные языки в высшей школе: науч. журн. / гл. ред. Я.М. Колкер. – Рязань: Изд-во Рязанского гос. ун-ва им. С.А. Есенина, 2010. – вып. 4 (15). – С.74-79.
18. *Kruisinga E.A.* A Handbook of Present – day English / E.A. Kruisinga. – Groningen, 1932. – 506p.
19. *Marchand H.* The Categories and Types of Present-day English Word-formation / H. Marchand. – Wiesbaden: Beck, 1960. – 379p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. www.chanel.com
21. www.dior.com
22. www.acquadiparma.com
23. www.marykay.eu
24. www.parfumsgivenchy.com

25. www.kenzo.com
26. www.misdior.com
27. www.maxfactor.com
28. avon.com.ua
29. www.lalique.com
30. www.pacorabanne.com
31. www.Terradhermes.com
32. www.givenchy.com
33. www.jourdhhermes.com
34. www.esotiq.com/formula

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Галицкая Е.А., учитель,
Киевская гимназия №86 «Консул»

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ НОМИНАЦИИ ПАРФЮМЕРНО-КОСМЕТИЧЕСКИХ ТОВАРОВ (на материале английского языка)

Статья посвящена проблеме номинации парфюмерно-косметических товаров в структурно-семантическом аспекте. Выделенные названия разделены на моно- и полилексемные. В пределах каждой группы определены основные способы словообразования. Отмечено, что сокращение есть общим способом для обеих групп. Особое внимание обращено на составные названия, которые проанализованы в соответствии с выделенными структурными типами и усложненными моделями.

Ключевые слова: номинация парфюмерно-косметических товаров, способы словообразования, сокращения, структурные типы, усложненные модели.

Galytska E.A., Teacher,
Kyiv gymnasias 86 "Consul"

PERFUME-COSMETIC GOODS NAMING IN STRUCTURAL SEMANTIC ASPECT (on the basis of English)

The article deals with naming the perfume-cosmetic goods in structural-semantic aspect. All the names selected have been divided into mono- and polylexemic groups. There have been identified basic ways of wordforming within each group. Abbreviation is the common way for both groups. The special attention has been paid to compound names which have been analysed according to structural types and complicated models.

Key words: nomination of perfume-cosmetic goods, ways of wordforming, abbreviations, structural types, complicated models.

СТИЛІСТИЧНА ІНВЕРСІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕМОТИВНОГО СИНТАКСИСУ В РОМАНІ Ш. БРОНТЕ “ДЖЕЙН ЕЙР” ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано перекладацькі рішення при відтворенні інверсивних конструкцій як одного із синтаксичних засобів репрезентації емоційного стану персонажів в романі Ш. Бронте “Джейн Ейр”.

Ключові слова: емоційний стан, емотивний синтаксис, інверсивні конструкції, лексико-граматичні трансформації.

Домінування у сучасній лінгвістичній теорії принципу антропоцентризму, що виходить з необхідності сприймати мову як засіб трансляції знань, досвіду, емоцій та внутрішнього стану людини, обумовлює увагу дослідників, у тому числі, до способів та засобів репрезентації емоцій у текстах різної функціонально-стильової спрямованості. В англійському художньому тексті поширеним синтаксичним засобом вираження емоціонального стану персонажів є використання у їх мовленні інверсивних конструкцій.

Інверсією називають порушення звичайного порядку розташування членів речення, внаслідок якого певний елемент виявляється виділеним, отримує спеціальну конотацію емоційності або експресивності [Мороховский 1984, 148].

Інверсію як компонент англійського емотивного синтаксису розглядають у дисертаційних розвідках С. В. Іонова [Іонова 1998], С. В. Гладь [Гладь 2000], Н. М. Орлова [Орлова 2009]. Відтворенню інверсивних конструкцій у перекладі присвячено дослідження О. Я. Толочко [Толочко 2007]. Однак у художньому перекладі питання передачі інверсії як синтаксичного засобу вираження емоцій персонажів залишається маловивченим.

Мета цієї статті – показати особливості вживання інверсивних конструкцій для репрезентації емоційного стану персонажів в романі Ш. Бронте «Джейн Ейр» і проаналізувати перекладацькі рішення при відтворенні відповідних конструкцій українською та російською мовами.

Матеріалом дослідження є різночасові українські переклади роману Ш. Бронте «Джейн Ейр» П. Соколовського та У. Григораш, а також російський переклад твору В. Станевич.

Джейн Ейр, головна героїня роману, є одночасно і діючою особою, і оповідачем. Вона описує свої почуття “з середини”. В романі значна кількість емотивних висловлювань виражає ненаправлені емоції. Емоційна мовленнєва поведінка мовців є результатом їх емоційного ставлення до певної ситуації та орієнтована на самовираження, а не на цілеспрямоване підсилення висловлювання, що мало б бажаний вплив на адресата.

Формування емотивних синтаксичних структур пов'язано із залученням емоцій до комунікативно-когнітивних процесів, що викликає зміни у характері звичних мисленнєвих операцій. Принцип цих змін, на думку О. А. Турбіної, полягає в емоційному осмисленні денотативної ситуації, що призводить до переоцінки пропозиції та порушення порядку механізмів актуалізації та, відповідно, до змін граматичної (синтаксичної) структури висловлювання [Турбина 2010, 6]. У кожній мові існують свої спеціальні засоби оформлення структур емотивного синтаксису.

Серед синтаксичних структур англійської мови, що мають потенціал, у першу чергу, емотивності, а не експресивності, чільне місце посідає інверсія. Інверсивний порядок слів не є поширеним явищем в англійській мові і може вважатися певним відхиленням від мовної норми. За класифікацією І. Р. Гальперіна існують такі випадки розташування членів речення при стилістичній інверсії: додаток на початку речення; іменна частина присудка перед підметом; обставина перед підметом; присудок перед підметом [Гальперин 1958, 185].

У сучасній літературній англійській мові за інверсією поступово закріплюється стилістична функція виділення одного з членів речення в логічному плані або виділення речення в цілому в емоційному плані. Як правило, в сучасній англійській мові інвертований порядок слів більш характерний для письмового типу мовлення. Рідко-коли можна помітити атрибутивно-предикатні перестановки в усному мовленні.

Розглянемо типи інверсивних структур, що зустрічаються у романі та способи їх відтворення у перекладі.

Живання іменної частини присудка перед дієсловом-зв'язкою є менш частотною у мовленні, а тому має більший емотивний потенціал. Інверсивно виокремлена частина складеного присудка, що виражає емоційний стан головної героїні, набуває особливої смислової значущості в інформаційній структурі речення, оскільки інверсія належить до однієї з тих синтаксично-стилістичних категорій, що робить прагматичний потенціал висловлювання більшим за той, який йому надає семантика лексичних елементів, що до нього належать.

Так, Джейн Ейр відчуває полегшення після незвичного для неї відвідування магазину із чоловіком, який сплачує за її покупки:

Glad was I to get him out of the silk warehouse, and then out of a jeweller's shop: the more he bought me, the more my cheek burned with a sense of annoyance and degradation [Bronte 1994, 267].

И рада же я была выбраться из магазина шелковых тканей, а затем из ювелирной лавки! Чем больше он покупал мне, тем ярче пылали мои щеки от досады и какого-то странного чувства унижения [Бронте 1982, 302].

У російському перекладі відтворено інверсивний порядок слів англійського речення, крім того, для підсилення емотивності В. Станевич використовує підсилювально-видільні частки *и та же*.

Підсилювально-видільна частка *и* (рос. *и*) зазвичай дозволяє перекладачам компенсувати відсутність інверсивного порядку слів у перекладі:

So happy, so gratified did I become with this new interest added to life, that I ceased to pine after kindred ... [Bronte 1994, 14].

І я зробилась така щаслива, така задоволена від свого пробудженого інтересу до життя, що перестала нарікати на свою самотність та брак рідні ... [Бронте 1999,210].

И я была так счастлива, так удовлетворена новыми интересами, вошедшими в мою жизнь, что перестала горевать о своем одиночестве, о том, что у меня нет родных ... [Бронте 1982,168].

Можливе перекладацьке рішення не компенсувати відсутність інверсивного порядку слів у перекладі іноді пояснюється наявністю інших підсилювальних елементів як в оригінальному, так і перекладному висловлюваннях: *Я стала така щаслива, така вдячна за цей свіжий інтерес до життя, що припинила сумувати через свою самотність і відсутність рідні ...* [Бронте 2009,166]. У наведеному прикладі цю функцію виконує частка *така* перед прикметниками *щаслива* та *вдячна*.

Хоча в українській та російській мовах, що мають довільний порядок слів у реченні, інверсія не має значного емотивного потенціалу, сильна позиція на початку речення завжди надає особливий статус лексичним одиницям, привертає до них увагу:

Trivial, transitory though the deed was, it was yet an active thing, and I was weary of an existence all passive [Bronte 1994, 117].

Хоч який незначний і випадковий був мій вчинок, а все ж таки вчинок, а я вже знемоглася від своєї бездіяльності [Бронте 1999, 165].

Хоч яким незначним і випадковим був мій учинок, все ж таки це був учинок, бо я вже втомилася від своєї бездіяльності [Бронте 2009, 131].

У проаналізованих перекладах роману є випадки, коли інверсія може не відтворюватися і не компенсуватися, як-от:

And just as natural was the wish to stir, under my circumstances, as it would be under his [Bronte 1994, 118].

Отож моє бажання рухатись, діяти було достоту таке ж природне, як її [Бронте 1999, 166].

Да, было мне так же необходимо, как долгая прогулка человеку, засидевшемуся в слишком удобном кресле [Бронте 1982, 134].

Більш поширеним в англійській мові типом інверсії є розташування обставини місця та часу на початку речення з подальшою інверсією підмета та присудка:

Here, then, was I in the third story, fastened into one of its mystic cells, night around me ... [Bronte 1994,209].

Отак я й лишилася замкнута серед ночі в одній із таємничих кімнат третього поверху... [Бронте 1999,297].

И вот я сидела на третьем этаже, запертая в одной из его таинственных камер, вокруг меня была ночь... [Бронте 1982,236].

В обох мовах перекладачі знову вдаються до компенсації за допомогою підсилювальних часток.

Найчастотнішим типом інверсії в англійській мові є часткова інверсія підмета та присудка після слів із заперечною семантикою. Емотивний потенціал такої інверсії найнижчий. Здагодно, це одна з причин, чому цей тип інверсивної конструкції здебільшого не відтворюють і не компенсують у перекладі:

Not without cause was this sentiment: Mrs Reed looked frightened: her work had slipped from her knee ... [Bronte 1994,39].

Те почуття постало не без причини: місис Рід виглядала наляканою, шитво сповзло з її колін додола ... [Бронте 1999,48].

Я відчула це не без причин: місис Рід здавалася наляканою, шитво випало їй із рук на підлогу ... [Бронте 2009, 38].

Паралельна конструкція з інверсією в англійській мові передається паралельними конструкціями без інверсії в українській та російській мовах, що, однак, дозволяє зберегти конотацію емоційності у цільовому тексті:

Never had he called me more frequently to his presence; never been kinder to me when there- and, alas! Never had I loved him so well [Bronte 1994, 245].

Ніколи він не кликав мене так часто до себе, ніколи не був лагідніший зі мною, як ці два тижні, і ніколи, на жаль, я не любила його так міцно, як тоді! [Бронте 1999, 351].

Никогда он не вызывал меня к себе так часто, как в эти дни, никогда не был ласковее со мной, и – увы!- никогда еще я так сильно не любила его! [Бронте 1982, 279].

При цьому у перекладному тексті в обох мовах неокличне речення відтворене окличним.

Таким чином, як бачимо з проаналізованих уривків, інверсивні конструкції рідко зберігаються у перекладі українською та російською мовами. Лише іноді перекладачі вдаються до копіювання синтаксичної структури оригіналу в тексті перекладу, що не завжди видається доцільним.

Для відтворення інверсії у перекладі використовують переважно комплекс способів, що включає як синтаксичні, так і лексичні, а також стилістичні засоби.

До таких способів можна віднести граматичне додавання, емплазу, прийом цілісного переосмислення, заміну типу речення. Вдало використаний прийом цілісного переосмислення краще, ніж інші методи, передає той ефект, який створює інверсія в оригіналі. Відтворюючи інверсивні структури з емотивною конотацією, перекладачі вдаються до прийому перестановки, зокрема частки на початок речення. Вживання емоційно-підсилювальних часток у перекладі сприяє вираженню емоційної оцінки висловлювання, компенсації інверсивних структур з емотивним наповненням у цільовому тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бронте Ш.* Джейн Ейр / Ш. Бронте. – К.: Основи, 1999. – 651 с. (переклад Петра Соколовського).
2. *Бронте Ш.* Джейн Ейр: Роман /Ш. Бронте. – К.: KM Publishing, 2009. – 528с. – (Фієста, переклад Уляни Григораш).
3. *Бронте Ш.* Джен Эйр / Ш. Бронте. –М.: Правда, 1982. – 512 с.
4. *Гальперин И. Р.* Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 448 с.
5. *Гладько С. В.* Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): дис. канд. філол. наук: 10.02.04 /

- С. В. Гладь. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2000. – 223 с.
6. *Ионова С. В.* Эмотивность текста как лингвистическая проблема.: дис. канд. филол. наук: 10.02.19/ С. В. Ионова. – Волгоград, 1998. – 197 с.
 7. *Мороховский А. Н.* Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева. – К.: Высшая школа, 1984. – 270 с.
 8. *Орлова Н. Н.* Языковые средства выражения эмоций: синтаксический аспект: на материале современной английской прозы.: Дис. канд. филол. наук: 10.02.19, 10.02.04./ Н. Н. Орлова. – Ростов-на-Дону, 2009. – 188 с.
 9. *Толочко О. Я.* Інверсія як засіб відтворення семантично значущих концептів в оригінальному та перекладному дискурсі за матеріалами англومовних перекладів романів М. Осадчого «Більмо» та Б. Антоненко-Давидовича «Смерть» / О. Я. Толочко. – Вісник Львівського ун-ту. Серія іноземні мови. – №14. – Львів, 2007. – С. 264 – 272.
 10. *Турбина О. А.* Природа эмотивного синтаксиса и его категорий / О. А. Турбина. – Вестник ЮУрГУ. – Серия Лингвистика. – Том 10, № 2. – 2010. – С. 4 – 8.
 11. *Bronte, Ch.* Jane Eyre / Ch. Bronte. – Penguin Books, 1994. – 447 p.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2014.

Голота М. В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, г. Киев

СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ИНВЕРСИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ЭМОТИВНОГО СИНТАКСИСА В РОМАНЕ Ш. БРОНТЕ “ДЖЕЙН ЭЙР” И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ОТОБРАЖЕНИЯ В ПЕРЕВОДЕ

В статье проанализированы переводческие решения при передаче инверсивных конструкций как одного из синтаксических средств репрезентации эмоционального состояния персонажей в романе Ш. Бронте “Джейн Эйр”.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, эмотивный синтаксис, инверсивные конструкции, лексико-грамматические трансформации.

Holota M. V., Stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

STYLISTIC INVERSION AS AN EMOTIVE SYNTAX ELEMENT IN THE NOVEL “JANE EYRE” BY CH. BRONTE AND PECULIARITIES OF ITS TRANSLATION

The article discusses the ways of translating inversion as one of the syntactic means of representing the characters' emotional state in the novel by Ch. Bronte “Jane Eyre”.

Key words: emotional state, emotive syntax, inversion, lexical and grammatical transformations.

ВІДТВОРЕННЯ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ З ІСПАНСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ (ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті виділено основні типи формально-граматичної структури персоніфікації та розглянуто засоби їх відтворення в перекладі з іспанської мови на українську. Проаналізовано перекладацькі перетворення, у результаті яких відбувається заміна одного граматичного типу персоніфікації іншим, а також наслідки таких трансформацій для адекватного відтворення образу, створеного цим тропом. Дослідження виконано на матеріалі творів художнього та публіцистичного стилів.

Ключові слова: переклад, перекладацька трансформація, персоніфікація, формально-граматична структура.

У перекладознавчих дослідженнях проблеми перекладу персоніфікації як стилістичного прийому зазвичай пов'язувалися з незбігом граматичного роду персоніфікованих іменників [4; 10; 13 та ін.]. На нашу думку, це пов'язано з тим, що, по-перше, така персоніфікація викликає значні труднощі перекладу, а по-друге, як правило, є стрижневою. Разом із тим, персоніфікація як стилістичний прийом може реалізовуватися не в масштабах тексту, а в межах словосполучення чи речення, і не ставати стрижнем образно-сміслові структури твору. Проведений нами аналіз показав, що такі випадки можуть становити не менший інтерес для теорії художнього перекладу, ніж проблема роду уособленого іменника, що виникає тоді, коли образ, побудований на персоніфікації, є центральним.

За браком перекладознавчих досліджень персоніфікації як стилістичного прийому взагалі та її класифікацій зокрема, при дослідженні ми спиралися на результати теоретичних мовознавчих праць. Серед лінгвістичних характеристик персоніфікації, релевантних для перекладу, можна виокремити формально-граматичну та семантичну структури тропу. Мета цієї статті полягає у виділенні типів формально-граматичної структури персоніфікації та засобів їх відтворення в перекладі з іспанської мови на українську.

За формально-граматичними ознаками лінгвісти виділяють такі основні типи персоніфікації: 1) предикативний – уособлювальна ознака міститься в дієслові-присудку (*плаче дощ*); 2) атрибутивний – уособлювана ознака міститься в: а) узгодженому означенні (*сумний місяць*); б) прикладці (*земля-матінка*); в) “граматичному ядрі” генитивного сполучення, якому формально підпорядковане означення (*голос вітру*); 3) дистантний – уособлювана ознака сполучається з персоніфікованим денотатом не безпосередньо, а дистантно, і, як правило, міститься в різного роду обставинах (може виражатися через дієприкметниковий чи дієприслівниковий зворот, прислівник та ін., наприклад *вікна сяяли весело*); 4) розгорнутий (одному денотату приписується декілька уособлювальних ознак; така персоніфікація виходить за межі однієї синтагми і

може займати все речення або навіть мікротекст); 5) так звані “обережні” або “умовні” уособлення (виражаються через конструкції зі словами *здається, ніби, (не) мов, напевне тощо: ліс, здавалося, кликав мене*) [6; 9].

Важливим з точки зору перекладу може бути положення про те, що граматична структура персоніфікації не позбавлена семантичного аспекту. Виділені типи уособлення нерівнозначні за своєю емоційною силою. Так, “найсильнішими” виявляються предикативні уособлення. Атрибутивні структури, у яких уособлювальна ознака репрезентована прикметником, мають певний ступінь психологізації. “Найслабшими” виявляються певні види дистантної, а також “умовної” персоніфікації [6, с. 40]. Зважаючи на це, довільна заміна одного граматичного типу іншим може призвести до зсувів в образі, створеному персоніфікацією, тому при перекладі цей взаємозв’язок формального та семантичного потрібно завжди враховувати.

Вищевказані граматичні типи персоніфікації виявилися представленими найбільш повно в нашому емпіричному корпусі, що дозволяє відстежити трансформації, які відбуваються в перекладі. Серед найяскравіших граматичних типів персоніфікації виділяється насамперед предикативний. Він насичує оповідь динамізмом і є найбільш впізнаваним поміж інших структур, що містять уособлення. У перекладі українською мовою персоніфікація такої структури може відтворюватися аналогічною предикативною структурою, наприклад: *Desperezóse la inmensa vega bajo el resplandor azulado del amanecer, ancha faja de luz que asomaba por la parte del Mediterráneo* [15] – **Широкопола рівнина потягалася зі сну під синястим сяйвом світання, що широкою смугою займалася з боку моря** [2].

У процесі дослідження виявилось, що в перекладі можливими є заміни в межах самого предикативного типу, найпоширеніша серед яких така: *Las ruinas estaban silenciosas entre los helechos y las ortigas* [21] – **Руїни мовчали, причаївшись у хащах папороті та кропиві** [11]. У перекладі персоніфікатор, який в оригіналі вжито у функції складеного іменного присудка *estaban silenciosas*, втілюється у простому дієслівному присудку *мовчали*. Таке перетворення робить персоніфікацію більш виразною, особливо на фоні введення додаткового персоніфікатора *причаївшись*, якого немає у першоджерелі.

У перекладі також спостерігаються заміни цього граматичного типу персоніфікації. Найбільш репрезентативним виявилось перетворення предикативного типу на дистантний, наприклад: *Y la baba viene y te tapa, y te convence de que el del espejo eres tú* [20, р. 225] – **Її ота слина накочується і накриває тебе, переконуючи, що той, у дзеркалі, це ти** [7, с. 102]. Дієслово-персоніфікатор *convencer*, який в оригіналі виконує функцію присудка, в перекладі набуває форми дієприслівника з антропоморфними ознаками, що є частиною дієприслівникового звороту. Частотність такого перетворення може бути пояснена тим, що дієприслівник має яскраво виражені дієслівні ознаки. Таким чином, незважаючи на заміну формально-граматичної структури, персоніфікація відтворюється цілком адекватно, оскільки будь-який дієслівний слід у слові підсилює виразність уособлення [6, с. 44].

Деяке послаблення виразності може відбуватися при заміні предикативної персоніфікації дистантною, антропоморфізатором в якій виступає прислівник-обставина:

Cuando despertó, la mañana ya había entrado en calor; la luz alegraba el mundo, el tren volaba [14] – Коли вранці Кано прокинувся, **сонце весело** світило, поїзд мчав...[1]. Залишаючи без коментарів інші перетворення, які не пов'язані з граматичним типом персоніфікації, зазначимо, що, на думку лінгвістів, такі дистантні уособлення є найбільш ослабленими, тому подібні трансформації в перекладі можуть призводити до послаблення виразності тропу.

До другої групи увійшли уособлення атрибутивного типу, які є менш яскравими, порівняно з предикативними. Так само, як предикативні, персоніфікації цього типу можуть відтворюватися аналогічними атрибутивними структурами в перекладі: *Mi soledad se alegra con esa elegante esperanza* [16] – Ця **витончена надія** звеселяє мене в моїй самоті [3].

У перекладі можуть відбуватися заміни персоніфікації атрибутивного типу переважно персоніфікацією дистантного типу: (...) *y el azul del cielo estaba empañado por la columna de humo, entre cuyos blancos vellones asomaban, curiosas, las estrellas* [15] – (...) і **блакитне** небо було тільки **оповите** **стовпом** **диму**, і в його білих клубках **прозирали з цікавістю зорі** [2]. Персоніфікатор-прикметник *curiosas*, що в оригіналі вживається у функції відокремленого означення, в перекладі змінює цю функцію на обставину, виражену іменником в орудному відмінку з прийменником – з **цікавістю**. Ця заміна граматичного типу не знижує експресивності уособлення, оскільки сама по собі така дистантна персоніфікація є достатньо яскравою.

Іншим прикладом перетворення персоніфікації атрибутивного типу на дистантний може бути таке речення: *Los grillos que cantaban en el vecino ribazo callaron, espantados por un extraño hipo que rasgó el silencio* [15] – **Коники**, що співали на сусідньому горбочку, **замовкли**, **злякавшись** **дивного гикання**, що розірвало тишу [2]. В оригіналі уособлювані ознаки містяться у дієприкметнику *espantado* у функції означення до персоніфікованого іменника *grillo*. В перекладі персоніфікатор втілюється у форму дієприслівника **злякавшись**, таким чином з'являється дистантна персоніфікація. Передумовою такої заміни слугує уособлюваний дієприкметник оригіналу з предикативними ознаками.

До наступної групи належать дистантні персоніфікації, які в перекладі можуть відтворюватися без змін: *Un tranvía tristemente, trágicamente, casi lúgubremente bullanguero, baja por la calle de Fuencarral* [18] – **Сумно, трагічно, мов старезний катафалк, суне трамвай** вулицею Фуенкарраль [12]. Однак зустрічаються випадки заміни в перекладі дистантного типу уособлення, насамперед на предикативний, наприклад: *Los cuadrados de mármol, blancos y negros volaron a los pisos, vistiendo la tierra* [17] – **Чорні й білі квадрати мармуру** **злетіли вгору** і **вистелили** підлогу на поверххах [5]. У перекладі відбувається заміна герундія *vistiendo* дієсловом у функції присудка **вистелили**. Така заміна пояснюється частотністю вираження персоніфікатора герундієм, який містить предикативну ознаку, і в перекладі легко трансформується у дієслово, таким чином зберігаючи динаміку образу. Проте заміни на предикативні структури зазнають також дистантні уособлення іншого плану: *El acordeón sonaba ahora con un lamento distante y enlutado* [21] – (...) **акордеон тужив і мухо ридав** [11]. У першотворі уособлювальні ознаки містяться в іменнику *lamento*, який разом

із прийменником *con* виконує в реченні функцію обставини. У перекладі персоніфікатором стає дієслово-присудок *ридав*, що підсилює уособлення. Крім того, у цьому реченні присутня інша персоніфікація атрибутивного типу *un lamento enlutado*, яка зазнає не досить частотного перетворення на предикативну персоніфікацію *акордеон тужив*. Можливість такої заміни також обумовлюється наявністю предикативної ознаки в дієприкметнику *enlutado*. Як слушно зауважує С. К. Константинова, уособлення на рівні другорядних членів речення дещо втрачають свій образний потенціал [6, с. 45], таким чином заміна дистантного та атрибутивного типів предикативним в перекладі веде до підсилення експресивності персоніфікації.

Однак, як показав емпіричний матеріал, у художньому мовленні помітними виявилися випадки поєднання розглянутих вище граматичних типів персоніфікації в одному контексті. Мова йде про розгорнуті уособлення, які за визначенням С. К. Константинової, являють собою уособлення, що формуються в розгорнутих контекстах, які включають не один, а декілька антропоморфних ознак, виражених схожими або різними граматичними засобами [6, с. 46]. Дослідження виявило, що розгорнута персоніфікація зустрічається насамперед у описових фрагментах творів, наприклад при зображенні природи, оточуючого середовища тощо. Так, вирізняються розлогістю та яскравістю персоніфікації у В. Бласко Ібаньеса, наприклад: *En los rojizos surcos saltaban las alondras con la alegría de vivir un día más, y los traviesos gorrones, posándose en las ventanas todavía cerradas, picoteaban las maderas, diciendo a los de adentro con su chillido de vagabundos acostumbrados a vivir de gorra (...) [15] – по рудавих борознах стриба́ли жайворонки, раді, що живуть ще один день, і меткі горобчики, примостившись на зачинених ще вікнах, стукали дзьобами в лутки і своїм цвіріньканням з зухвалістю волоцюг, звиклих жити на дурничку, казали до мешканців хатин (...) [2]. В оригіналі виділяються дистантні персоніфікації *las alondras con la alegría*, *gorrones ... diciendo ... con su chillido de vagabundos* та атрибутивна – *los traviesos gorrones*. Розгортання персоніфікації у цьому реченні відбувається навколо іменника *gorrones*, що отримує уособлювальні ознаки завдяки прикметнику *traviesos*, герундію *diciendo*, іменнику *vagabundos*. У перекладі відбувається заміна дистантного уособлення предикативним *горобчики казали*. Останнє дистантне уособлення підсилюється введенням додаткового іменника-антропоморфізатора *зухвалість*. Перша дистантна персоніфікація *las alondras con la alegría* стоїть окремо і відтворюється атрибутивною структурою *жайворонки раді*. Незважаючи на такі заміни, переклад цього фрагменту оповіді можна назвати адекватним з точки зору відтворення образності, створеної персоніфікацією. Отже, головним чинником при розгортанні персоніфікації буде не стільки збереження співвідношення граматичних типів у перекладі, скільки відтворення їх експресивності та самої семантики образів.*

Цей приклад цікавий і тим, що в ньому знаходить відображення ще один тип персоніфікації: персоніфікація у прямій мові. У цьому фрагменті пряма мова вводиться антропоморфним герундієм *diciendo* (в перекладі *казали*). Такі випадки, так само як персоніфікація в діалозі та персоніфікація-звертання, виявилися поодинокими і тому поки що не піддаються класифікації. Вони можуть становити перспективу для подальших досліджень.

Ще одним аспектом у зв'язку з розглядом граматичної структури персоніфікації постає так звана “обережна” або “умовна” персоніфікація, яка виявилася доволі репрезентативною у проаналізованому нами матеріалі: *Miles de hombres se duermen abrazados a sus mujeres sin pensar en el duro, en el cruel día que quizás les espere, agazapado como un gato montes, dentro de tan pocas horas* [18] – *Тисячі чоловіків сплять, обійнявшись зі своїми дружинами, не думаючи про важкий, жорстокий день, який чекає на них, причайвшись за обрієм, мов хіжій звір, щоб виплигнути звідти через кілька годин* [12]. Персоніфікація у цьому прикладі супроводжується порівняльним зворотом *como un gato montes*, який ніби підкреслює “несправжність” уособлення, пом’якшує його. Проте у таких контекстах більшою мірою відчувається особистість автора, який ніби бере участь у розгортанні персоніфікації [6, с. 78]. Ця “несправжність” відтворюється в перекладах відповідним чином: порівняльним зворотом *мов хіжій звір*. Зустрічаються випадки, коли подібна умовність уособлення не відтворюється в перекладі: *La mañana sube, poco a poco, trepando como un gusano por los corazones de los hombres y de las mujeres de la ciudad* [18] – *Ранок поволі піднімається над містом, заповзаючи хробаком у серця чоловіків і жінок* [12]. В оригіналі *ранок*, персоніфікуючись, лише порівнюється із хробаком, а в перекладі це порівняння знімається, таким чином, з’являється “справжнє” уособлення. Можливими виявилися і зворотні перетворення, наприклад: *Está prendida (gota) con todas las uñas, no quiere caerse y se la ve que se agarra con los dientes* (...) [19] – *Вона (крапля) чіпляється нігтями і не хоче впасти. Я бачу, як вона, більшаючи, вже тримається наче й зубами* [8]. В оригіналі умовність персоніфікації відсутня, натомість вона з’являється в перекладі у вигляді порівняльного звороту *наче й зубами*, дещо пом’якшуючи уособлення, яке є досить сильним, навіть різким у першоджерелі, підкреслюючи несправжність такого оживлення.

Підсумовуючи сказане вище, необхідно зазначити, що найпоширенішими граматичними типами персоніфікації є предикативний, атрибутивний, дистантний. Завдяки наявності в українській мові таких самих формально-граматичних видів персоніфікації, вони можуть відтворюватися в перекладі однотипними відповідниками. При цьому в межах предикативного типу уособлення може відбуватися трансформація іменного присудка на дієслівний, що підсилює експресивність персоніфікації. В межах визначених трьох типів персоніфікації відповідники в перекладі можуть бути різнотипними. Найбільш характерними з них виявилися такі заміни: для предикативної персоніфікації – заміна на дистантну; для атрибутивної – на дистантну (зрідка предикативну); для дистантної – на предикативну. Як правило, підґрунтям замін, що здійснюються в межах таких структур, як предикативна – дистантна, дистантна – предикативна, інколи атрибутивна – дистантна, стає наявність у персоніфікатора предикативної ознаки, тому у таких випадках перехід від одного граматичного типу персоніфікації в оригіналі до іншого в перекладі не є різким. Розгорнуті персоніфікації, які реалізуються кількома персоніфікаторами і можуть виходити за межі речення, потребують спеціального аналізу. Окрему групу становлять так звані умовні персоніфікації. У відтворенні цього типу уособлення можуть використовуватися як однотипні, так і різнотипні відповідники. Умовна персоніфікація та персоніфікація

інших типів, наявна в оригіналі, може відтворюватися умовною. Умовна персоніфікація оригіналу може й втрачати свою умовність в перекладі. Ці заміни в межах умовної персоніфікації відбуваються за рахунок вилучення чи додавання лексико-граматичних показників умовності в перекладі. Відповідно до таких замін змінюється і сила образу, створеного уособленням. Граматична форма персоніфікації накладає відбиток на зміст, що в результаті впливає на образ, створений цим тропом, тому при застосуванні таких заміни необхідно брати до уваги їх семантичний аспект, у першу чергу те, що предикативна персоніфікація посилює динамічні ознаки образу, а атрибутивна та дистантна тяжіють до його психологізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алас Л. (Кларін) Суперники // Іспанська новела / Л. Алас (Кларін) ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : КМЦ “Поезія”, 1998. – С. 3–8.
2. Бласко Ібаньєс В. Хатина / Бласко Ібаньєс В. ; пер. з ісп. В. Самійленко. – К. : Дніпро, 1967. – 142 с.
3. Борхес Х. Л. Алеф // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 361–375.
4. Калустова О. М. Стилистична персоніфікація на основі роду іменника та її відтворення в перекладі / О. М. Калустова // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 212–220.
5. Карпентьер А. Мандрівка до початку / А. Карпентьер ; пер. з ісп. Ю. Покальчук // Всесвіт. – 1976. – № 2. – С. 103–113.
6. Константинова С. К. Олицетворение в художественном тексте (Семантические и грамматические аспекты): дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Константинова Светлана Кимовна. – Белгород, 1996. – 223 с.
7. Кортасар Х. Переслідувач / Х. Кортасар ; пер. з ісп. Г. Грабовська // Всесвіт. – 2007. – № 11-12. – С. 85–116.
8. Кортасар Х. Розбивання крапель / Х. Кортасар ; пер. з ісп. С. Борщевський // Всесвіт. – 1989. – № 1. – С. 142–143.
9. П'ятецька О. В. Антропоморфна метафора в поетичному тексті / О. В. П'ятецька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 1998. – Вип. 6. – С. 56–59.
10. Рильський М. Т. Мистецтво перекладу / Рильський М. Т. – К. : Радянський письменник, 1975. – 344 с.
11. Роа Бастос А. Грім у листі // Латиноамериканська повість / А. Роа Бастос ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1978. – С. 359–401.
12. Села К. Х. Вулик / Села К. Х. ; пер. з ісп. П. Соколовський, А. Собуцький. – К. : Дніпро, 1979. – 214 с.
13. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Федоров А. В. – М. : Изд. Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ»; СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2002. – 414 с.
14. Alas L. (Clarín) Rivaless / Alas L. (Clarín). – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.

15. Blasco Ibáñez V. La barraca / Blasco Ibáñez V. – Режим доступа : <http://www.franklang.ru>.
16. Borges J. L. El Alef / Borges J. L. – Режим доступа : <http://www.franklang.ru>.
17. Carpentier A. Viaje a la semilla / Carpentier A. – Режим доступа : <http://www.librodot.com>.
18. Cela C. J. La colmena / Cela C. J. – Режим доступа : <http://www.franklang.ru>.
19. Cortázar J. Aplastamiento de las gotas / Cortázar J. – Режим доступа : <http://www.librodot.com>.
20. Cortázar J. El perseguidor // Cuentos / J. Cortázar. – Habana : Casa de las Américas, 1964. – P.187–259.
21. Roa Bastos A. El trueno entre las hojas / Roa Bastos A. – Режим доступа : <http://www.librodot.com>.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014 р.

Гомон Н.В., к. филол. н.,
Национальный университет ГНС Украины (г. Ирпень)

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ПЕРСОНИФИКАЦИИ В ПЕРЕВОДЕ С ИСПАНСКОГО НА УКРАИНСКИЙ (формально-грамматический аспект)

В статье выделены основные типы формально-грамматической структуры персонификации и рассмотрены способы их воспроизведения в переводе с испанского языка на украинский. Проанализированы переводческие преобразования, результатом которых является замена одного грамматического типа персонификации на другой, а также последствия таких трансформаций для адекватного воспроизведения образа, созданного этим тропом. Исследование выполнено на материале произведений художественного и публицистического стилей.

Ключевые слова: перевод, переводческая трансформация, персонификация, формально-грамматическая структура.

Gomon N.V., Cand.Phil.Sci.,
National STS University of Ukraine (Irpin)

RENDERING OF FORMAL AND GRAMMAR STRUCTURE OF PERSONIFICATION IN TRANSLATION FROM SPANISH INTO UKRAINIAN

The article outlines the main types of formal and grammar structure of personification and deals with the ways of their rendering in translation from Spanish into Ukrainian. The translation transformations resulted in the substitution of one grammar type of personification by another are analysed as well as the effect of such transformations on the adequate image rendering. The research has been realized on the basis of literary and journalistic works.

Key words: formal and grammar structure, personification, translation, translation transformation.

ЗВУК ТА ЕКСПРЕСИВНИЙ ЕФЕКТ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються фонетико-стилістичні особливості сучасної китайської мови та їх експресивний вплив на читача та слухача. Проаналізовані як позитивні, так і негативні аспекти експресивних ефектів мовного звуку.

Ключеві слова: звук, стилістика, путунхуа, тон, алітерація.

Звук – матеріальна оболонка мови, яка є обов'язковою для успішного здійснення комунікації, а також важливим фактором, що сприяє підвищенню експресивного ефекту. В давнину китайці тісно пов'язували мову з почуттями людини: «Звуки народжуються в серці людини. Почуття рухають серце, форма переходить в звук, звук перетворюється на текст» [1]. У «Книзі обрядів» Баньгу говорить: «Радість і печаль є почуттями серця, а пісня та вірші походять зі звука. За допомогою мови розповідають вірші, за допомогою звуків співають пісні». У «Книзі ханьців – література та мистецтво» зазначається, що «Вся існуюча музика та звуки народжуються від почуттів людини. Якщо почуття замирають, то звук зникає. Деякі почуття роблять звук неквапливим; почуття радості прискорюють звук; злість робить звук жорстоким; повага робить звук стриманим; кохання – гнучким. Шість видів почуттів, їх взаємозв'язок з предметами – це все про що піклувалися давні правителі». [2]

У китайській традиційній культурі звук тісно пов'язується навіть з політикою. «Звук – відкритий шлях до політики»; «Пісні та вірші використовуються для вираження почуттів, звук вічний, закон та звук, вісім звуків дають змогу досягнути успіху і не створюють дисгармонії» («Книга обрядів»). Сучасний письменник Лао Ше казав: «Коли я пишу твори, то не лише обдумую значення кожного ієрогліфа, але й їх звучання. Таким чином пишуться не лише твори. Якщо робиться доповідь, то також слідують таким принципам. Треба приділяти увагу плануванню читання, що зачіпає і вибір виразів. Хоча слова можуть бути і близькі за значеннями, але вони мають різне звучання, тому нам треба обирати досконаліше з обох аспектів». [3]

Вишукана інтонація та наголос може підвищити харизматичність мови. Тому одна й та сама репліка, один й той самий вірш, будучи прочитаними різними людьми, матимуть зовсім різний експресивний ефект. Дослідження стилістики вимови є дуже важливим для людей таких професій як актори, радіоведучі, вчителі. Зв'язок звуку з експресивним ефектом можна розглядати як з позитивної, так і з негативної сторони. Якщо роздивлятися з негативного боку, то, треба уникати дивного звучання, спричиненого вживаннями однакових або ж близьких за звучанням звуків.

У сучасній китайській мові путунхуа є 21 приголосна ініціал (плюс нульовий початковий приголосний) та 39 фіналей. А отже можна утворити 418 основних складів. Серед них 109 є загальноновживаними, частота їх вживання складає $\frac{3}{4}$ від кількості

існуючих складів. Китайська мова – це тональна мова. Путунхуа нараховує чотири тони, де вони відіграють функцію розрізнення змісту. Сполучення чотирьох тонів між собою утворює 1332 склади. Але, слів в китайській мові незліченна кількість, тому проблема співзвучності є дуже серйозною. Наприклад, є велика кількість співзвучних ієрогліфів, які відрізняються лише тонами, але при цьому всі вони мають зовсім різне значення: наскрізний (通 tōng), терпіти біль (恫 tōng), спільний (同 tóng), мідь (铜 tóng) та відро (桶 tǒng), або ж формула (公式 gōngshì) та службові справи (公事 gōngshì), чи виправляти помилки (正误 zhèngwù) та матеріальні докази (证物 zhèngwù) та багато інших прикладів.

Якщо подібні за звучанням склади розташовані у безпосередній близькості, це спричиняє дивне звучання. Наприклад:

1) «Тому революціонер, в ніч перед революцією, до того ж максимально радикальний, максимально лютий (极激烈 jí jīliè) революціонер, в момент революції може зірвати свою попередню фальшиву маску – несвідому маску»;

2) «Прямо на причал, що знаходився перед турагенством, причалив (上上 shàngshàng) човен»;

3) «Він перебив мене та, жестикулюючи, сказав: « Якщо тебе образили, то лягай (倒到 dǎo dào) на ліжко ...». [4]

Це «лягай на ліжко» звучить зовсім негарно, хоча в плані граматики, таке вживання є правильним.

Так само треба уникати двозначності, що спричинена співзвучністю. Використовувати слова, що повністю співпадають у своєму звучанні треба дуже обережно, щоб ні в якому випадку не припуститися помилки. Невірно вживання може призвести до двозначності. Наприклад:

风是要扫除官气, 暮气, 闹气, 骄气和娇气. «Вітер має знищити бюрократичний дух, відновити життєву енергію, знищити розкіш, пихатість та розпещеність (骄气 jiāoqì пихатість та 娇气 jiāoqì розпещеність, звучать однаково). [5]

溺爱, 培养了白火石身上的娇骄二气. «Паньканням виховується пихатість та розпещеність білого, наче кремінь, тіла».

Якщо ми бачимо ці два ієрогліфи, то все зрозуміло, але якщо ми їх лише чуємо, то можливе виникнення двозначності і дуже важко розрізнити яке з них позначає пихатість, а яке розпещеність.

站在那一刻, 我看到了他们的眼睛; 她的眼睛, 他的眼睛. «Постоявши там деякий час, я подивився у їхні очі: її очі, його очі». [6]

Щодо слів «її» (她 tā) та «його» (他 tā), то вони мають однакове звучання, тому якщо слухати, як інша людина читає ці два ієрогліфи, важко зрозуміти, що мова йде про двох різних людей, жінку та чоловіка.

Співзвучність та скорочення є двома поширеними мовленнєвими явищами. Але їх варто уникати, бо вони спричиняють непорозуміння у процесі мовленнєвої комунікації.

Велику частину існуючих в китайській мові слів складають синоніми. Це відіграє позитивну роль при намаганні уникнути двозначності, вживання співзвучних слів та дивності звучання. Наприклад: 我的意见同你的不同, 同小张的相同 «Моя точка

зору не однакова (不同) з (同) твоєю, а подібна (相) до (同) Сяо Чжана». В одному реченні чотири рази вживається одне й те саме слово 同, що створює складнощі при читанні. Речення буде звучати набагато краще, якщо вжити слово 同 один раз, а в решті випадків замінити його на синонімічні 跟, 与, 一样.

Також треба звертати увагу на проблему мовленнєвих асоціацій. Наприклад раніше етнічні китайці в Малайзії називали правителя країни Абдула (鸭都拉 Yādōulā). Перший ієрогліф 鸭 (означає «качка») звучить дуже подібно до малайської мови. Але культурний образ качки негарний, до того ж має також значення чоловіка, що займається проституцією. Така назва могла викликати негативні емоції у малайського народу та зашкодити народній єдності, тому перший ієрогліф був замінений іншим (鸭→阿) [7].

Якщо розглядати позитивні аспекти цього явища, то правильне й логічне комбінування звуків дає нам змогу насолоджуватися мовою, робить ритм чітким, викликає цікавість до тексту.

Привертають увагу слова, що складаються з двох ієрогліфів. В давньокитайській мові – це двоскладові одноморфемні слова, часто, хоча й необов'язково, фонетично оформлені за принципом алітерації чи консонансу. Так, алітерація має місце, коли склади слова мають однакові ініціали, наприклад: кмітливий (玲珑línglóng), переповняти (弥漫mímàn), великодушний (慷慨kāngkǎi), несміливий (忐忑tǎntè), схожий (仿佛fǎngfú), шкодувати (惆怅chóuchàng), коливатися (踌躇chóuchú) та інші. Консонанс – у словах з однаковими фіналями, наприклад: яскравий (烂漫làn màn), абсурдний (荒唐huāngtāng), блукати (徘徊páihuái), зватися (蜿蜒wānyán), усамітнений (窈窕yǎotiǎo), ходити по колу (踟躕chíxū), широкий (昆仑kūnlún) та інші.

Прийнято вважати, що у давньокитайській мові переважали односкладові слова. У сучасній китайській мові більшість лексики – це двоскладові слова. Нараховується досить багато чотирискладових структур, хоча односкладові та трискладові слова також вживаються досить активно, але в цілому до певної міри їхнє використання обмежене.

Комбінація складів є одним з великих питань, яким не можна нехтувати під час використання китайської мови. Лін Юйтан каже: «...тенденція до надмірного вживання односкладових слів перетворює стиль на дуже лаконічний та концентрований. Його дуже важко відтворити у розмовній мові, тому що досить часто виникає ймовірність непорозуміння, проте він надає вишуканості китайській літературі. Тому ми маємо за стандарт вірші з семислівними рядками (одне слово – один склад), де в кожному рядку міститься зміст двох рядків англومовного білого вірша. Такий результат, в розмовній англійській чи будь-якій іншій мові, дуже важко уявити. Не важливо, чи то у віршах, чи то у прозі, така лаконічність створює свого роду особливий стиль, у якому кожен ієрогліф та кожний склад ретельно обмірковуються, втілюють найглибші мовні цінності, до того ж мають необмежене значення. Уважні поети та китайські прозаїки дуже обережно ставляться до кожного складу. Довершений стиль означає, що при виборі слів докладається чимало зусиль. Використання у літературній традиції високомовних слів потім перетворилося на свого роду суспільну норму та врешті стало звичкою китайського народу» [8].

Важливо звертати увагу на комбінування (в китайській мові послідовність вживання морфем чітко детермінована: спочатку вживаються ті, що близькі або однакові за змістом) та кількість складів у віршах та піснях, драматичних творах, ліричній прозі, у епілогах, римованих куплетах, епіграфах та заголовках. Наприклад: «Явища безмежного об'єктивного світу проходячи через очі, вуха, ніс, рот та тіло – ці п'ять органів, можуть відображатися у власній логічній послідовності, таким чином започатковуючи чуттєве пізнання» [9] «Очі (眼), вуха (耳), ніс (鼻), язик (舌), тіло (身)» – в китайській мові є односкладовими словами. Ми знаємо, що всі вони мають синонімічні двоскладові ієрогліфи – 眼睛, 耳朵, 鼻子, 舌头, 身体 – відповідно.

В китайській мові є багато різних за кількістю складів еквівалентів. Наприклад: «успіх» (成- 成功), «досягнення» (功 – 功劳), «втрата» (失 – 失败), «помилка» (过 – 过错), «місто» (城 – 城市), «атака» (攻 – 攻击), «прекрасний» (优 – 优秀), «добрий» (良 – 良好), «ремонтувати» (修 – 修理). Наведені вище – варіанти односкладових чи двоскладових варіантів одного й того ж слова. Але існують також трьох або чотирискладові варіанти, наприклад: «червоний» (红- 红彤彤), «зелений» (绿 – 绿油油), «чорний» (黑 – 黑沉沉), «товстий» (胖 – 胖乎乎), «яскравий» (亮 – 亮晶晶), «білий» (白- 鱼肚白), «щирий» (大方- 大大方方), «чистий» (干净 – 干干净净), «спантеличений» (糊涂 – 糊里糊涂), «правильний» (正经 – 正正经经, 正儿八经).

Крім цього в китайській мові є дуже багато способів заміни односкладових слів на двоскладові, наприклад, за допомогою префіксів чи суфіксів.

1. Лао («старий») 老 – Лао Чжан (老张), Лао Лі (老李)
2. А (阿) – мама (阿妈), Аню (阿牛, малазійський співак)
3. Початковий (初) – перший день місяця (初一), п'ятий день місяця (初五)
4. Порядкове значення (第) – перший (第一), восьмий (第八)
5. Місто (市) – місто Шаши (沙市)
6. Уїзд (县) – уїзд Тайсень (泰县)
7. Країна (国) – Колумбія (哥国)

Також існує спосіб редуплікації (дублювання), наприклад: «бачити» (看- 看看), «повільно» (慢 – 慢慢), «гратися» (玩 – 玩玩), «швидко» (快 – 快快), «йти» (走 – 走走), «легко» (轻 – 轻轻) та інші. Якщо оволодіти цими способами, то комбінувати склади вже буде достатньо легко.

У сучасній китайській мові переважають двоскладові слова, але односкладові слова також вживаються активно, особливо дієслова. Багато односкладових слів, що в сучасній китайській мові втратили свою здатність до незалежного вживання і зазвичай виконують функцію морфем, але за спеціальних умов та у конкретних структурах все ж таки можуть вживатися як окреме слово. Наприклад: «член, учасник» (员) – вказує на учасника якогось гуртка або організації, але не може вживатися самостійно ні в розмовній, ні в писемній мові, але у офіційних документах вживання цього слова окремо від інших допускається – «цей член (员) фірми їде у відрядження через справи фірми». Або ж слово «повідомляти» (告), яке також зазвичай не вживається окремо. Але у виняткових випадках незалежного вживання набуває значення «звинувачувати». Наприклад, речення «不要告他» буде розумітися як «не варто звинувачу-

вати його», а не як «не варто йому розказувати». Проте у такій фразі як «不可告人», це саме «告» буде вживатися у значенні «повідомляти».

В китайській мові існує багато способів заміни дво- або багатоскладових слів на однокладові, і спрощення слів є одним з них. Наприклад: Китай та Непал (中尼) – тут взяті лише перші ієрогліфи, що позначають назви цих двох країн; Мирошевич (老米); Мілутиневич (米卢), Шекспір (莎翁), Белінський з Чернишевським та Добролюбов (别车杜) – знов взяті перші ієрогліфи з їх прізвищ. Можна навести ще багато подібних прикладів.

Абревіатури часто використовуються замість загальновідомих топонімічних назв. Наприклад: Шанхай-Нанькінський залізний шлях (沪宁铁路), Тяньцзінь – Пукоуський залізний шлях (津浦铁路) та інші.

Використання цифр при поясненні слів є однією з важливих особливостей китайської мови. Наприклад: Трицарство (三国), «три добре» (三好), три роки (三秋), боротьба трьох зол (імперіалізму, феодалізму та капіталізму) (三反), три види промислових відходів (三废), «чотири великих» (四大), чотири пори року (四季), чотири модернізації (四化), «чотири пережитки» (四旧), «чотири нових» (四新), всесвіт (四海), повне щастя (四喜), чотири шкідника (криси, клопи, мухи, комари) (四害), п'ять органів відчуття (五官), різнокольоровий (五彩), п'ять основних зернових культур (五谷), п'ять ступенів гамми (五音), нутрощі (五脏), всесвіт (五洲), отрута (五毒), побажання на весіллі (五子登科), шість нутрощів (六腑), сім корифеїв літератури за часів династії Мін (七子), дорожності (八宝), делікатес (八珍), Китай (九州), небесна височина (九重霄) та багато інших.

Якщо оволодіти цими методами спрощення слів, то цього буде достатньо щоб вільно комбінувати склади між собою. В свою чергу майстерність у комбінації складів є основою стилістики в китайській мові.

Всі мовознавці приділяють велику увагу комбінуванню складів. Є Шентао казав: «Після того, як напишеш статтю, варто ще раз самому гарно обдумати все, перевірити від початку до кінця чи гарно звучить все написане, чи нема недоліків. Якщо звучить негарно та кострубато, значить є якісь мовні помилки і треба переробити речення. Як переробити, щоб виправити положення? Достатньо щоб подобалося самому та гарно звучало». Один зі способів, що робить мову мелодійною – це впорядкування складів. Коли Є Шентао виправляв власні опубліковані твори, він звертав багато уваги саме на цей аспект. Наприклад, речення «Коли падає стіл, то це обов'язково створює великий шум (发重大的声音), перечитавши він замінив однокладове слово «створюється», таким що складається з двох ієрогліфів (发 – 发出). «Ми маємо прорахувати наперед чи відповідають студентські внески (缴纳的费) повсякденним витратам»; «Той шофер, розвівши рукам, прийняв гроші (接受钱)» – в цих реченнях також вирази «внески» (缴纳- 缴) та «приймаючи гроші» (接受钱 – 接钱) були замінені на близькі за змістом відповідники. Таке впорядкування підсилює ритмічність мови та гармонійне звучання.

Дублювання – важливий лексичний та стилістичний засіб китайської мови. Дублювання – є одним з засобів словотвору, наприклад: «батько» (爸), «мати» (妈妈), «старша сестра» (姐姐), «молодша сестра» (妹妹) та інші. Такі слова називаються

словами з парними звуками. Дублювання також є граматичним засобом, воно виражає, що суб'єкт дії може самостійно контролювати рухи, також може позначати короткочасність чи надавати позитивної конотації виразу. Наприклад: подивитись (看看), погратись (玩玩), попоїсти (吃吃), глянути (看一看), зіграти (玩一玩), скуштувати (吃一吃) та інші. Словотворче та формотворче дублювання є засобами для створення різноманітних синонімів. Наприклад: зелений (绿-绿绿/绿油油), червоний (红-红红/红彤彤), щирий (大方-大大方方), гарний (漂亮-漂漂亮亮), дивитись (看-看一看), їсти (吃-吃一吃/吃吃), спробувати (尝试-尝试尝试), розслідувати (调查-调查调查), дегустувати (品尝-品尝品尝), досліджувати (研究-研究研究) та інші. Ці способи синонімії є необхідною базою для красномовства в китайській мові.

Вибираючи з поміж дубльованих слів можна регулювати такт, створювати відчуття мелодійності мови. Форма дублювання часто має особливе стилістичне навантаження. Наприклад:

1. Далекий (迢迢) Альтаір, блискуча (皎皎) Вега.
Тонкі(纤纤) біленькі руки, дзижчить ткацький станок.
Близько(盈盈) один від одного, дивляться(脉脉) друг на друга і мовчать.
2. Дме осінній вітерець, шурхотить (萧萧) опале листя.
3. Наньпу – холодний (凄凄), західний осінній вітер – граціозний.
4. Між вербами хоча вітер тужливий, на зеленій річці як і раніше сніг навкруги (漫漫).
5. Навкруги опалі квіти, весна безмовна(寂寂), час від часу я хмелію, змучений хворобою (病恹恹).
6. Роса змила гідкий запах, на водній поверхні вітерець шелестить(瑟瑟) риболовними сітями.
7. Весною вивільги та ластівки (莺莺燕燕), квіти та верби – все навкруги прекрасне, ніжне, всі люди спокійні.
8. Побачивши розставлені машини та коней, люди мимоволі гірко (熬熬煎煎) зітхнули. Звідки ж тут настрої, щоб малюватися та грайливо кокетувати? Готуємо подушки та покривала, залишається лише спати як в забутті. Від сьогодні сорочки всі, щоб витирати постійні сльози. А це ж легко вбити людину, це ж легко вбити людину. В майбутньому книги та листи мені відправляти буде проблематично.
9. Легкий (丝丝) весняний вітер, краплі дощу на квітах груші.[10]

Вживання таких слів, що дублюються, надають цим реченням особливої чарівної мелодійності. Це питання є дуже важливим для традиційної китайської естетики.

Дубльовані слова та слова-звуконаслідування часто вживаються разом. Наприклад: «Дін-дон (叮叮当当) дзинчать металеві пластинки під дахом, дзинь-дзинь шумлять вони, захоплено (啾啾唧唧) дзижчить цвіркун. Кан-кан (滴滴点点) капає та свистить дощ, безперервно він крапає, з шумом опадає листя. Не можу заснути, не можу заснути, самотньо (孤孤另另) ворочаюсь на подушці». Вживання слів-звуконаслідувань та дубльованих слів створює особливий музичний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 汉语修辞学。－北京：商务印书馆，2004。－157页。
2. Там само－С. 160.
3. 中国修辞学史稿。－上海：教育出版社，1984。－100页。
4. 汉语修辞学。－北京：商务印书馆，2004。－160页。
5. 人民日报。－北京，1958年3月7日。
6. 汉语修辞学。－北京：商务印书馆，2004。－167页。
7. 汉语修辞学。－北京：商务印书馆，2004。－169页。
8. 中国人。－上海，学林出版社，1994。－223页。
9. 汉语修辞学教程。－合肥：安徽教育出版社，2011。－58页。
10. 汉语修辞学。－北京：商务印书馆，2004。－180页。

Стаття надійшла до редакції 17.04.14

Гончаренко О.М., ассист.,

Институт филологии КУНУ им. Т. Шевченка, г. Киев

ЗВУК И ЭКСПРЕССИВНЫЙ ЭФФЕКТ В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматриваются фонетико-стилистические особенности в современном китайском языке и их экспрессивное влияние на читателя и слушателя. Проанализированы как позитивные, так и негативные аспекты экспрессивных эффектов языкового звука.

Ключевые слова: звук, стилистика, путунхуа, тон, аллитерация.

Goncharenko O.M., Assistant Professor,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE SOUND AND ITS EXPRESSIVE EFFECT IN MODERN CHINESE

The article deals with the phonetic and stylistics features in modern Chinese and their expressive influence on the reader and listener. There are being analyzed positive and negative aspects of language sound's expressive effects.

Key words: phonetic, stylistics, mandarin, tone, alliteration.

ЗАПОЗИЧЕННЯ МОРЕХОДНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІЗ НІДЕРЛАНДСЬКОЇ МОВИ В АНГЛІЙСЬКУ

Мовні контакти як наслідок культурних, соціально-економічних і військово-політичних зв'язків між народами відбувалися протягом всієї історії людства. В цій статті пропонується огляд лексичних одиниць мореходної термінології, які було запозичено в англійську мову із нідерландської за часів становлення морських контактів між нідерландцями та англійцями, а саме у XV-XVIII ст.

Ключові слова: мовні контакти, запозичення, мореходна термінологія, нідерландська мова, англійська мова.

В різні часи запозичені слова відігравали важливу роль у збагаченні словникового складу англійської мови. Головним внутрішньолінгвістичним фактором цього процесу була і залишається відсутність еквівалентного слова на позначення назви певного предмета, явища або поняття.

Актуальність статті обумовлена інтересом сучасних лінгвістів до мовних контактів, а саме до взаємодії англійської та нідерландської мов, яка відбувалася у XV-XVIII ст., коли процеси запозичення лексичних одиниць із однієї мови до іншої не були такими активними, як у наш час. Також слід зазначити, що дослідження запозичених слів із нідерландської мови в англійську є недостатньо представленим не лише в українській, але й у світовій лінгвістиці та потребує подальших наукових розвідок.

Метою статті є опис запозичення мореходної термінології із нідерландської мови в англійську, які відбулися за часів становлення морських контактів між нідерландцями та англійцями, а саме у XV-XVIII ст.

Об'єктом обраної теми дослідження є мореходна термінологія англійської мови, **предметом** – запозичення у сфері мореходної термінології із нідерландської мови в англійську.

Матеріалом дослідження є лексичні одиниці англійської мови у сфері мореходної справи, запозичені із нідерландської мови в англійську. Зазначені лексичні одиниці було відібрано із інтернет-ресурса *Online Etymology Dictionary* [4], створеного на основі таких словників, як *An Etymological Dictionary of Modern English*, *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, *Oxford English Dictionary*, *Barnhart Dictionary of Etymology*, а також словника мореходної термінології *A Seaman's Dictionary* [1].

Серед дослідників цієї проблеми варто назвати таких видатних науковців, як британка *Evan Clifford Llewellyn*, яка ще на початку XX століття здійснила системний аналіз запозичень із нідерландської мови в англійську в різних сферах життя [2], та нідерландку *Nicoline van der Sijs*, яка розглядає насамперед етимологію нідерландських слів в англійській мові [5– 8].

Нідерландська мова є джерелом запозичень мореходної термінології для багатьох європейських мов, і англійська мова не виняток [3]. Перші контакти між нідерландцями та англійцями відбулися ще в далекому середньовіччі, коли нації тільки починали освоювати мореходну справу. Завдяки своїй працездатності, любові до інновацій, а також боротьбі з морем протягом багатьох століть нідерландці швидко почали обіймати передові позиції на морі. Тож з часом, англійці стали запозичувати в нідерландців не тільки технології кораблебудування, але й різні мореходні терміни.

Лексичні запозичення із нідерландської до англійської мови можна розподілити за такими лексико-семантичними групами: назви типів кораблів та човнів, назви частин корпусу корабля, терміни на позначення корабельного устаткування, назви приладів, які використовуються на борту корабля, а також різні терміни, що використовуються у мореплаванні.

Група «назви типів кораблів та човнів» є найчисельнішою серед інших представлених лексико-семантичних груп, де можна навести такі приклади:

- *bumboat* (≈ 1671 p.; нід. *bumboot*) – a ship to shore boat used for provisioning;
- *cromster* (≈ 1596 p.; нід. *krom*) – a kind of galley or hoy;
- *fly-boat* (≈ 1577 p.; нід. *vleeboot*) – a fast-sailing vessel used chiefly in the 16th and 17th centuries;
- *lighter* (≈ 1487 p.; нід. *lichter*) – a flat bottomed barge used to transport goods from a ship to shore and back;
- *pink* (≈ 1471 p.; нід. *pinke*) – a sharp sterned skiff;
- *pram* (≈ 1637 p.; нід. *pram*) – a dinghy with a transom at the bow and stern;
- *schooner* (≈ 1716 p.; нід. *schooner*) – a fore-and-aft rigid vessel with twin masts of the same height or with the mainmast taller;
- *scout* (≈ 1419 p.; нід. *schute*) – a flat-bottomed boat, “a Dutch vessel”;
- *sloop* (≈ 1629 p.; нід. *sloep*) – a single masted yacht with a single working foresail;
- *smack* (≈ 1611 p.; нід. *smak*) – a small sturdy sailing fishing boat
- *yacht* (≈ 1557 p.; нід. *jacht*) – a recreation vessel or one for ceremonial use by the State;
- *yawl* (≈ 1670 p.; нід. *jol*) – a vessel with two masts, the smaller aft, stepped behind the rudder post.

Із нідерландської мови в англійську було запозичено значну кількість слів, що складають групу «назви частин корпусу корабля», наприклад:

- *bow* (≈ 1626 p.; нід. *boeg*) – the front of a vessel;
- *deck* (≈ 1513 p.; нід. *dek*) – a planked platform on a vessel that provides a surface to stand on;
- *garboard* (≈ 1626 p.; нід. *gaarboord*) – the first planks on each side of the keel;
- *gripe* (≈ 1580 p.; нід. *greep*) – the outer forefoot timber fastened to the lower stem;
- *keel* (≈ 1421 p.; нід. *kiel*) – the longitudinal backbone of a vessel supporting the frames;
- *skeg* (≈ 1625 p. нід. *scheg*) – an underwater fin or support structure;
- *taffrail* (≈ 1814 p.; нід. *tafereel*) – the ships rail at the stern of the vessel.

Запозичення у групі «терміни на позначення корабельного устаткування» є насамперед специфічними термінами, здебільшого невідомими широкому загалу, наприклад:

- *boom* (≈ 1662 р.; нід. *boom*) – a spar used to extend the foot of a sail;
- *bowline* (≈ 1330 р.; нід. *booglijn*) – a knot tied to form a temporary eye that will not slip;
- *bowsprit* (≈ 1330 р.; нід. *boogspreet*) – a spar forward of the stern;
- *cringle* (≈ 1627 р.; нід. *kringel*) – a rope eye worked into edge or clew of a sail, reinforced by a thimble;
- *kink* (≈ 1678 р.; нід. *kink*) – a twist in a wire or rope;
- *marline* (≈ 1485 р.; нід. *marlijn*) – a small two-stranded string, used for seizing and whipping;
- *pontoon* (≈ 1775 р.; нід. *pont*) – flat bottomed floating structure
- *span* (≈ 1812 р.; нід. *span*) – a wire rope between davit peaks;
- *trice* (≈ 1357 р.; нід. *trijis*) – a windlass or a pulley.

До наступної групи – «назви приладів, які використовуються на борту корабля» – можна віднести такі запозичення:

- *anchor* (≈ 1508 р.; нід. *anker*) – a device that holds the vessel to the sea bottom;
- *plug* (≈ 1627 р.; нід. *plugge*) – a tapered cylinder fitting into a hole to seal a compartment
- *pump* (≈ 1440 р.; нід. *pompe*) – a mechanical device to raise water by suction, from early times used on board ship to remove bilge water;
- *spike* (≈ 1615 р.; нід. *spijk*) – pointed fastenings driven into timber;
- *winch* (≈ 1688 р.; нід. *win*) – a winding machine with a shaft and a drum.

Не тільки на морі, але й на суходолі активно вживаються запозичення із нідерландської мови, які було віднесено до групи «різні терміни, що використовуються у мореплавстві», адже вони розширили сферу свого вживання від суто мореходної справи до щоденного вживання у побуті, наприклад:

- *aloof* (≈ 1549 р.; нід. *loef*) – the order to steersman to turn the head of the ship towards the wind, or to make her sail nearer the wind;
- *avast* (≈ 1681 р.; нід. *hou vast*) – (мор.) stop;
- *ballast* (≈ 1530 р.; нід. *barlast*) – heavy material placed low in a vessel to improve stability;
- *buoy* (≈ 1466 р.; нід. *boei*) – a floating marker, secured to the seabed, used to indicate danger or other to assist mariners;
- *cruise* (≈ 1651 р.; нід. *kruisen*) – to sail to and fro over some part of the sea without making for any particular port;
- *freight* (≈ 1463 р.; нід. *vracht*) – the cargo carried or the charges assessed for its carriage;
- *laveer* (≈ 1598 р.; нід. *laveren*) – to beat to windward;
- *marl* (≈ 1704 р.; нід. *marlen*) – to twist a small rope around another as a protective coating;
- *reef* (≈ 1390 р.; нід. *reef*) – one of the horizontal portions of a sail which may be successively rolled or folded up;
- *swift* (≈ 1485 р.; нід. *zwichten*) – to tighten or make fast by means of a rope or ropes drawn taut.

Вищенаведені приклади свідчать про те, що запозичення із нідерландської мови створили основу лексико-семантичного поля «мореходна термінологія» в англійській мові. Значення запозичених слів залишилися такими самими, як і в нідерландській мові, проте у значної частини запозичень незначним чином змінився правопис, оскільки це було необхідно для прилаштування до фонетичної системи англійської мови.

Напрямами подальших наукових розвідок у цій сфері можуть бути дослідження ідіоматичних виразів лексико-семантичного поля «мореходна термінологія», в які входять запозичення із нідерландської мови, та місця цих ідіом у мовних та концептуальних картинах світу англомовних націй.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. A Seaman's Dictionary [електронний ресурс] / Ranger Hope, 2007. – режим доступу: <http://www.splashmaritime.com.au/Marops/Dictionary.pdf>;
2. Llewellyn E. The Influence of Low Dutch on the English Vocabulary [електронний ресурс] / E. C. Llewellyn. – London: Oxford University Press, 1936. – 256 p. – режим доступу: http://www.dbnl.org/tekst/llew001infl01_01/llew001infl01_01.pdf;
3. Nelson D. B. Traditional Nautical Terms & Sayings [електронний ресурс] / Douglass B. Nelson. – режим доступу: goatlocker.org/resources/nav/navyterms.doc;
4. Online Etymology Dictionary [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.etymonline.com/>;
5. Sijs Nicoline van der. Geleend en uitgeleend: Nederlandse woorden in andere talen en andersom / Nikoline van der Sijs. – Amsterdam / Antwerpen: Uitgeverij Contact, 1998. – P. 47-52, 111-112;
6. Sijs Nicoline van der. Nederlandse woorden wereldwijd / Nicoline van der Sijs. – Den Haag: SDU Uitgevers, 2010. – 747 p.;
7. Sijs Nicoline van der. Nederlands-Engelse wisselwerking / Nicoline van der Sijs // Onze Taal. – 2009. – №1. – P. 12-13;
8. Sijs Nicoline van der. Yankees, cookies en dollars. De invloed van het Nederlands op de Noord-Amerikaanse talen / Nicoline van der Sijs. – Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009. – 326 p.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

Гончарова О. О., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, г. Київ

ЗАИМСТВОВАНИЕ МОРЕХОДНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ ИЗ НИДЕРЛАНДСКОГО ЯЗЫКА В АНГЛИЙСКИЙ

Языковые контакты как результат культурных, социально-экономических и военно-политических связей между народами происходили на протяжении всей истории человечества. В данной статье предлагается обзор лексических единиц мореходной терминологии, которые были заимствованы в английский язык из нидер-

ландского языка во времена становления морских контактов между нидерландцами и англичанами, а именно в XV-XVIII вв.

Ключевые слова: языковые контакты, заимствования, мореходная терминология, нидерландский язык, английский язык.

Goncharova O. O., PhD, Cand.Phil.Sci, Assistant Professor,
Institute of philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

BORROWINGS IN NAUTICAL TERMINOLOGY FROM DUTCH INTO ENGLISH

Language contacts as a result of cultural, socio-economic and military-political connections between different nations took place long throughout the history of mankind. This article presents a review of lexical borrowings in nautical terminology which were introduced into the English language from Dutch during the period of sea contacts between the Dutch and the English namely during 15-18 centuries.

Key words: language contacts, lexical borrowings, nautical terminology, the Dutch language, the English language.

УДК 81'255:821.161.2=131.1

Гончарук Д. Д., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КАЗКА ДЖАННІ РОДАРІ “LE AVVENTURE DI CIPOLLINO” В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНАТОЛІЯ ІЛЛІЧЕВСЬКОГО

У статті висвітлено головні аспекти, підходи та особливості перекладу італійської авторської казки Джанні Родарі «Пригоди Цибуліно». Проаналізовано специфіку відтворення онімів та емотивно забарвленої лексики.

Ключові слова: особливості перекладу, казка, авторська казка, емотивно забарвлена лексика.

Актуальність теми полягає в тому, що жанрові особливості перекладу італійської авторської казки на сьогоднішньому етапі є мало дослідженими попри те, що кількість перекладів дитячої літератури постійно збільшується.

Мета нашого дослідження – виділити та проаналізувати особливості перекладу італійської авторської казки українською мовою, які і є **об’єктом дослідження**.

Предмет дослідження – літературна казка “Le avventure di Cipollino” італійського письменника Джанні Родарі та український переклад «Пригоди Цибуліно» Анатолія Іллічевського.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови *літературна казка* – це «авторський художній, прозовий або віршовий, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний твір, переважно фантастичний, чародійний, у якому змальовуються неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв» [3].

Сьогодні українською мовою можна прочитати казки Джанні Родарі “Подорож Голубої Стріли”, “Джельсоміно в Країні брехунів” у перекладі Ілька Корунця, “Торт у небі” у перекладі Анатолія Собуцького та Володимира Чайковського; казкову історію Муні Вітчер “Джено і чорна печатка мадам Кріккен” у перекладі Анатолія Перепаді; всім відому казку Карла Коллоді “Пригоди Піноккіо” у перекладі Юрія Авдєєва та ін.

До ХХ століття література для дітей не перекладалася, а, скоріш, адаптувалася. Оскільки спеціально для дітей творів було небагато, то до потреб дитячої аудиторії пристосовували твори для дорослих. Створювалися переклади романів Дж. Свіфта, Ф. Рабле, Д. Дефо, з яких вилучалося все, що не відповідало тогочасним уявленням про корисне та зрозуміле для дітей.

Питанням особливостей перекладу авторських дитячих казок в Україні займалися: Венгренівська М. А. (на матеріалі французьких казок), Моспан Н. В., Корунець І. В. (на матеріалі англійських казок) та інші.

За словами української дослідниці мови перекладу казок та перекладознавця Марії Венгренівської проблема перекладу казок пов’язана насамперед з особливостями їх художньої форми, стилістичних засобів та значної кількості зоонімів і антропонімів у її структурі. Часто перекладач надає текстові казки національного колориту [Венгренівська].

Авторську казку “Le avventure di Cipollino” італійського письменника Джанні Родарі на українську мову переклав Анатолій Іллічевський під назвою «Пригоди Цибуліно». Переклад (поки що єдиний) з’явився в 1977 році. Варто зазначити, що редактором перекладу є Микола Лукаш. Внесок видавничого редактора у поліпшення тексту був настільки значним, що при перевиданні книги на титульному аркуші зазначали: «Переклад з італійської А. Іллічевського за редакцією М. Лукаша». Уже саме ім’я головного персонажа – «Цибуліно» – звучало по-українському, в той час як у російських перекладах воно калькувалося з італійської. Слід згадати, що російською мовою переклад цієї казки здійснили такі перекладачі: З. Потапова, С. Маршак; І. Константинова; І. Шустова; Ф. Двін і в усіх випадках назва казки звучить так: «Приключення Чиполлино».

Оскільки казки розповідають вигадані події про вигаданих осіб, іноді навіть за участю фантастичних сил, то часто власні імена в казках є промовистими. У казках промовисті імена часто передають характер та темперамент героя, відтворюють та свідчать про його зовнішні особливості, недоліки або достоїнства.

Отже розглянемо спершу принципи перекладу онімів, адже вже в самій назві казки вжито ім’я головного героя *Cipollino* – *Цибуліно*.

Аби передати характерні риси зовнішності головного героя казки Джанні Родарі, *Cipollino* в перекладі стає *Цибуліно*, оскільки італійське слово «*cipolla*» означає «цибуля». Крім того, варто наголосити, що ім’я мандрівника *Cipollino* утворене від слова

cipolla за допомогою суфікса **-ino**, який вказує на здібнілість назви особи. Помітно, що хоча при перекладі основу було перекладено, італійський суфікс **-ino** перекладач зберіг, транслітеруєчи.

Подібний переклад основи та транслітерація оцінного суфікса відбувається з іменами його родичів: *Cipolletto* – *Цибулетто*, *Cipollotto* – *Цибулотто*, *Cipolluccio* – *Цибулуща*.

Заміна на власне український відповідник назв осіб відбувається і в інших випадках.

Наприклад, *canè Mastino* – *пес Гавкун*, насправді ж італійське слово *«mastino»* означає *«мастино»* – одна з порід сторожових собак. Недоречним було б в українському перекладі транслітерувати ім'я, назвавши пса Мастіном. У дитячій уяві не виникало б задуманого автором образу пса і таким чином втрачалася б та особлива роль, яку відіграє пес у казці – він вірно служить своєму хазяїнові, оберігає його і щораз, коли бачить небезпеку, починає гавкати. Таким чином, можна дійти висновку, що перекладач, назвавши пса Гавкуном, має за ціль передати характер тварини і дати дітям можливість відчувати, яку важливу місію виконує пес своїм гавкотінням.

Крім того, аби зберегти забарвлення та значення промовистого оніма та передати недоліки і вади зовнішності одного з героїв, перекладач вдається до створення неологізмів. Так, наприклад, павук, якого в тексті-оригіналу звали *Sette e mezzo*, в перекладі має ім'я *Павук Півосьмака*. Адже автор пояснює, що павука називали так через те, що він мав сім з половиною лапок, бо половину восьмої він втратив іще в ранньому дитинстві через нещасливий випадок.

Розглянемо приклад:

*Venne anche una famiglia di **Millepiedi** forestieri, cioè il padre e due figli, che si chiamavano **Centozampine** e **Centogambette*** [Rodari, 8].

*А одного разу до майстерні прийшла ціла родина **Сороконіжок**: батько **Сороконіг** і двоє синів – **Сороконіжка** і **Сороколапка*** [Родарі, 7].

Перш за все, варто зазначити, що італійський іменник *«millepiedi»* перекладається як *«сороконіжка»* і утворений за допомогою основоскладання: *mille* – *тисяча* та *piedi* – *ноги*. Важливо наголосити на тому, що українське слово теж утворене основоскладанням числівника та іменника: *сорок* та *ніжка*. Помітно, що в італійській та українській мові використовуються різні числівники на позначення кількості ніг у комах.

Оскільки у реченні йдеться про родину Сороконіжок – про батька та двох синів, автор вирішує за допомогою утворення неологізму показати різницю у віці між батьком та дітьми. У даному разі батька звати *Millepiedi*, одного сина – *Centozampine*, іншого – *Centogambette*. Імена дітей утворено вже за допомогою іншого числівника *cento*, що в перекладі означає *«сто»*, та іменників: *zampine* – *лапки*, *gambette* – *ніжки*.

Варто зазначити, що перекладач не вдається до зменшення кількості лапок у комах-дітей і перекладає їхні імена так: *Сороконіжка* і *Сороколапка*. Проте перекладач зберігає початкову форму слова *«нога»*, не надаючи зменшено-здрібнілого відтінку *«ніжка»*, таким чином батька називають *Сороконіг*.

Далі за контекстом видно, що італійська комаха має тисячу ніжок, а українська – сорок: *Sarebbero capaci di rompere **mille** paia di scarpe con un piede solo* [Rodari, 8].

*Вони можуть збити **сорок** пар черевиків і на одній нозі* [Родарі, 7].

Важливо, що Анатолій Іллічевський адаптує переклад до культури українського читача за рахунок заміни одного числівника іншим. Подібне відбувається у такому реченні:

*Ma mica tanto, poi: era zoppo solo da **centodiciassette** zampe* [Rodari, 8].

*A шкутильгає він трішки, всього-на-всього на **двадцять дві** ніжки* [Родарі, 7].

Необхідно звернути увагу на числівники, що позначають кількість ніжок у членів родини комах. Ідеться про батька Сороконогу, який через немолодий вік та деякі пережиті нещасливі ситуації має ваду – у нього нездорові ноги, і він шкутильгає в оригіналі на *centodiciassette* – *сто сімнадцять ніг*, а в перекладі – на *двадцять дві*. Подібна адаптація виправдана, адже недоречно було б написати, що Сороконіг шкутильгає на сто сімнадцять ніг, маючи лише сорок.

Оскільки казка «Пригоди Цибуліно» призначена для дітей, то автор широко використовує емоційно забарвлену лексику, і перекладач відтворює її в перекладі. Наприклад:

– *E tu, **piccolo malandrino**, pagherai salate queste lagrime* [Rodari, 15].

– *A tu, **голодранцю**, дорого заплатиш за мої гіркі сльози* [Родарі, 16].

Вжитий в оригіналі негативно забарвлений іменник «*malandrino*» вдало відтворено українським негативно забарвленим «*голодранець*». А. Іллічевський повністю передає зневажливе ставлення мовця, щоб підсилити обурення і бажання розплати, перекладач не використовує залежний прикметник *piccolo* – *малий*.

В перекладі негативно-марковані оцінні назви осіб зберігають своє забарвлення:

Brigante! Розбишака! Бунтівник!

Briccone! Шахрай! Облудник! Негідник!

Перекладач використовує метод додавання і надає ряд синонімів на позначення одного італійського іменника, тобто розвиває думку дійової особи, надаючи негативній оцінці більшої інтенсивності.

В тексті оригіналу також вживаються емотивно забарвлені дієслова, щоб підкреслити особливості поведінки героя. Так, наприклад Вишенька *pochav mимрити* – *comincio a farfugliare*, коли не знав, що відповісти на запитання своїх тіток, які змушували його постійно вчитися. Або, коли тітки його сварили, він починав *penetувати* – *strillare*.

Проте й тоді, коли автор вживає немарковану, нейтральну за емоційним забарвленням лексику, перекладач продовжує насичувати переклад емоціями. Так, наприклад, тітки сварили свого племінника Вишеньку і наказували йому:

– *Smetti subito di **piangere*** [Rodari, 20]!

– *Зараз же перестань **рюмсати*** [Родарі, 21]!

Слово «*piangere*» означає *плакати*, проте перекладач із синонімічного ряду обирає просторічне, емотивно забарвлене дієслово «*рюмсати*». Помітно, що завдяки цьому перекладач підкреслює, що тітки не співчують своєму племіннику і до того ж кепкують з його сліз.

У момент, коли Цибуліно мав змогу посперечатися з Лимоном, він сказав:

1. *Maestà, – **si provò a dire**, – mi spingono* [Rodari, 25]!

2. *Ваша величність, – **насилу пробелькотів він**, – то мене ж задавлять* [Родарі, 26]!

Пропонуємо порівняти слова автора – *si provò a dire* – *насилу пробелькотів він*. Очевидно, що в оригіналі Цибулоне «намагався, спробував сказати», а в перекладі він «насилу пробелькотів». За Великим тлумачним словником «белькотати» – це нерозбірливо, без ладу щось говорити [3]. Слід зазначити, що перекладач вдало використав емоційно забарвлене дієслово, підкресливши страх перед безвихіддю та відчуттям болю в тому, що Цибуліно задавлять.

Заміна нейтрального іменника на емоційно-маркований відбувається в реченні:

*Aveva due servitori incaricati di ficcargli in **bocca** quel che arrivava, e altri due che davano il cambio ai primi quando erano stanchi* [Rodari, 29].

Біля нього завжди вартувало двоє слуг, які запихали в його ненажерливу пельку все те, що привозилося [Родарі, 30].

Італійське слово «*bosca*» перекладається як «*рот*». Проте, А. Іллічевський використовує зневажливий іменник «*пелька*». Більше того, за допомогою прийому додавання підкреслює жадність героя, вживаючи залежний емоційно забарвлений прикметник «*ненажерливий*».

Від того, що барон був настільки ненаситний, автор міркує:

*Si dovette subito provvedere per un **aiutante** che lo aiutasse a portare la pancia, perche da solo non ce la faceva più* [Rodari, 29].

Довелося одразу найняти йому **попихача**, щоб возив його незмірне пузо, бо сам барон не міг йому дати ради [Родарі, 30].

Хоча в тексті-перекладу йдеться про «*aiutante*» – помічника, в перекладі він стає негативно забарвленим «*попихачем*», тобто людиною, яка служить, як виконавець дрібних доручень, яким кожен розпоряджається, виявляючи свою зверхність.

Просторічна італійська лексика може також утворюватися завдяки суфіксам. Отже, іменник ***moscone*** утворений за допомогою суфікса **-one** доданого до основи ***mosca*** – ***муха***. В перекладі, проте, спостерігаємо, що суфікс зі збільшено-згубілим відтінком не було збережено, а негативне забарвлення іменника ***муха*** було передано за допомогою залежного прикметника «*величезний*». Тому бачимо, що ***moscone*** – це *величезна муха*.

Неабияку увагу привертають оцінні назви осіб зі зменшено-пестливим відтінком, наприклад:

*Nel **finestrino** si vedeva un **vecchietto** con la **barba** rossiccia* [Rodari, 35].

Біля **віконечка** сидів якийсь **дідок** з рудуватою **борідкою** [Родарі, 36].

Італійські іменники оцінної семантики *vecchietto*, *finestrino* при перекладі зберігають морфологічну особливість, тобто емоційність передається за допомогою суфікса –**ок**: **дідок** та –**ечк**: **віконечко**.

Також помітно, що в тексті-оригіналу слово «*barba*» – *борода* не має зменшеного суфікса, проте в українській мові перекладач використав суфікс –**к** на позначення зменшено-пестливого відтінку: **борідка**, щоб не втрачалась емоційна насиченість речення.

Подібне відбувається і в такому реченні:

Povero ragazzo [Rodari, 10]! **Біднесенський хлопчик** [Родарі, 9]!

Нейтральний прикметник ***povero*** – **бідний** та іменник ***ragazzo*** – **хлопець** в перекладі відтворено за допомогою слів зі зменшено-пестливим забарвленням.

В одному із речень слово «*un paesino*» перекладач відтворює за допомогою словосполучення «*невеличке сільце*». Окрім того, що А. Іллічевський зберігає здрібнілість іменника, він до того ж вживає залежний прикметник *невеличке* зі зменшено-пестливим відтінком, що чітко описує розміри села.

Емоційно-експресивне забарвлення лексики може передаватися за допомогою повторення слів з однаковою основою. Наприклад:

L'acqua del mare è azzurra [Rodari, 13].

Voda у морі синя-синя [Родарі, 14].

E' azzurra – синя-синя. В оригіналі прикметник «*azzurra*» вжито лише раз, проте, в перекладі прикметник «*синя*» повторюється двічі, що призводить до чіткого виражає колір води у морі.

Варто зауважити, що повторюватися можуть не лише іменники, а й вигуки, прислівники, наприклад:

Ahi [Rodari, 16]! – *Où-où-où* [Родарі, 17]!

Sospirava zitto [Rodari, 16]. – *Tuxo-muxo зімхав* [Родарі, 17].

Однією з важливих особливостей будь-якої дитячої авторської казки є порівняльні звороти (як, мов, немов, ніби), за допомогою яких виділяються найсуттєвіші ознаки героя, зіставляючи його з тією особою чи предметом, для якого така ознака є виразнішою.

Наприклад:

Le lacrime gli scorrevano giù per le guance a sette a sette [Rodari, 30].

Сльози текли по щоках двома струмками все дужче та дужче, як водограй, як два водограї [Родарі, 31].

Хоча в тексті-оригіналу порівняння відсутнє, перекладач порівнює сльози з водограєм. Більш того, А. Іллічевський підсилює потік сліз, вдаючись до повтору, що сльози текли як два водограї.

У реченні:

– *Verrà anche la tua volta, Pomodoro, e allora scoppierei* [Rodari, 33].

– *Скоро й до тебе доберуся, Помідоре! І ти луснеш, як згнилий баклажан* [Родарі, 34]!

Перекладач додає порівняння «як згнилий баклажан».

Порівняльні звороти є невід'ємною складовою будь-якої авторської казки. Адже це допомагає дітям створити чітке образне уявлення про предмети, події, героїв, про які розповідає казка.

Отже, проаналізувавши особливості перекладу італійської авторської казки українською мовою, доходимо таких висновків. Часто автор в тексті-оригіналу використовує імена або назви на позначення імен героїв з підтекстом, тому, аби зберегти приховану інформацію промовистого імені перекладач адаптує імена героїв італійської казки. Перекладаючи казку Джанні Родарі “*Le avventure di Cipollino*”, Анатолій Іллічевський застосовує стратегію одомашнення. Для розшифрування імен та відтворення особливостей героїв в перекладі з'являються перекладацькі неологізми. Однією з особливостей перекладу деяких власних назв є адаптація за рахунок заміни одного числівника іншим, що наближає читача до реальності рідної країни. В перекладі Анатолія Іллічевського зберігається емоційно забарвлена лексика, а подеколи й нейтральна лексика оригіналу відтворюється конотативно маркованою.

Перекладач також широко застосовував прийом розширення або додавання в перекладі елементів, яких немає в оригіналі: просторічної лексики; залежних прикметників; синонімічних іменників; повторення слів з однаковою основою; порівняльних зворотів.

За допомогою стратегії одомашнення, адаптації та прийому додавання Анатолій Іллічевський надає текстові казки національного колориту, посилює образність, увиразнює емоції.

Перспективи дослідження. Отримані результати дослідження та зроблені висновки можуть служити корисним матеріалом для подальших порівняльних аналізів, спостережень та досліджень при вивченні особливостей перекладу авторських казок, зокрема адаптації текстів дитячої літератури, особливостей відтворення власних назв, емоційно-експресивної лексики, повторів та порівняльних зворотів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгреневская М. Лингво-стилистические вопросы перевода на французский язык русской и украинской сказки. – Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.09. – К., 1981. – 169 с.
2. Черняков Б. Микола Лукаш – редактор українського художнього перекладу й лексикографії. – Режим доступу: archive.is/Yz5M.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
4. Dizionario Russo-Italiano-Russo di Vladimir Kovalev. – Quinta ed. – Milano: Zanichelli editore, 2005. – 2176 p.
5. Devoto G., Oli G. C. Dizionario della lingua italiana. – Firenze: Le Monnier, 2005. – 3188 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Родарі Дж. Пригоди Цибуліно / Пер. з іт. А. Іллічевський; – К.: Веселка, 1985. – 185 с. 7. Rodari G. Le avventure di Cipollino. 2009. – 174 p.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.

Гончарук Д. Д., студ.,
Институт филологии, КНУ им. Т. Шевченко, Киев

СКАЗКА ДЖАННИ РОДАРИ “LE AVVENTURE DI CIPOLLINO” В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ АНАТОЛИЯ ИЛЛИЧЕВСКОГО

В статье рассмотрены основные проблемы, способы и особенности перевода итальянской авторской сказки Джани Родари «Приключения Чиполлино». Проанализирована специфика воспроизведения имен и эмоциональной лексики.

Ключевые слова: особенности перевода, сказка, авторская сказка, эмоциональная лексика.

THE TALE OF GIANNI RODARI “LE AVVENTURE DI CIPOLLINO” IN THE UKRAINIAN TRANSLATION BY ANATOLIY ILLICHEVSKIY

The main problems, approaches and peculiarities of translation of the Italian author's tale of Gianni Rodari “Le avventure di Cipollino” are ascertained. Specificity of translation of names and emotional words is analyzed.

Key words: *specificity of translation, tale, author's tale, emotional words.*

УДК 378.147

Гордєєва А.Й., к. пед. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОТИВАЦІЙНА РОЛЬ ДІЛОВОЇ ГРИ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті аналізуються способи мотивації англомовної професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх психологів. Особливу увагу приділено діловій грі. Подаються рекомендації щодо її використання у процесі формування компетентності в говорінні.

Ключові слова: *професійно орієнтована комунікативна діяльність, навички усного спілкування, англомовна компетентність, студенти-психологи, ділові ігри*

Формування особистості засобами конкретної навчальної дисципліни є одним з найважливіших завдань системи освіти сьогодні. У випадку вивчення іноземної мови в якості об'єкта навчання виступає мовленнєва діяльність в усіх її видах: говорінні, аудіюванні, читанні та письмі. Організація навчання іншомовного спілкування на не-філологічних факультетах передбачає здійснення студентами професійно орієнтованої мовленнєвої діяльності. Завдання викладача іноземної мови полягає в тому, щоб активізувати пізнавальну діяльність студентів у процесі навчання, створити умови для практичного оволодіння мовою, вибрати такі методи навчання, які б сприяли підвищенню рівня мотивації до здійснення професійно орієнтованого спілкування.

Першим рівнем мовленнєвої діяльності є мотиваційно-спонукальна. Тому рівень мотивації тих, хто навчається, є важливим фактором для організації іншомовного спілкування. Якщо мовленнєві дії мовця вмотивовані, він краще розуміє матеріал, продуктивніше його запам'ятовує, і, відповідно, активніше здійснює спілкування (А.Н.Леонтьєв, А.А.Смирнов, Л.М. Фрідман, І.Ю.Кулагіна). Таким чином, головним завданням тих, хто навчає, є пошук способів мотивації іншомовної комунікативної діяльності тих, кого навчають.

Завжди вмотивованою є ігрова діяльність. Її мотивація виявляється вже безпосередньо в процесі діяльності. Оскільки перед нами стоїть завдання формування у майбутніх психологів умінь англомовного професійного спілкування, необхідно з'ясувати як і які види ігрової діяльності доцільно використовувати, навчаючи студентів усного мовлення.

Отже, **метою** нашої статті є показати, як зробити процес навчання студентів-психологів усному іншомовному мовленню максимально вмотивованим за рахунок ігрових вправ. Нашим *завданням* є проаналізувати функції ділової гри, окреслити її головні ознаки, а також визначити основні етапи проведення такої гри з метою забезпечення високого рівня мотивації майбутніх психологів до здійснення професійного спілкування на заняттях з англійської мови.

Для навчання іншомовного спілкування у методиці пропонують використовувати різні види ігрової діяльності: *ігри* (Н.П.Анікєєва, А.Г.Зав'ялова, W.Lee, A.Palmer, Sh.Rixon, Th.Rodgers, A.Wright); *драматизації, дискусії, інсценівки* (А.Й.Гордєєва, М.В.Данилова, Н.М.Топтигіна, F.Heyworth, A.Duff, A.Maley, D.Nunan, A.Xu); *проекти* (Е.Г.Арванітопуло, В.В.Титова, Н.Г.Чанилова, О.Б.Тарнопольський, L.Fried-Booth, S.Haines, T.Hutchinson) *рольові ігри* (О.А.Колесникова, В.С.Красильникова, Т.І.Олійник, Л.А.Сажко, M.Finocchiaro, G.Radiuses, W.Lee, C.Livingstone, A.Maley); *ділові або імітаційно-ділові ігри* (Н.Н.Круглова, О.Б.Тарнопольський, В.М.Філатов, J.Dixey, R.Duke, W.Littlewood).

Ігри переважно використовуються для навчання іноземної мови молодших школярів, оскільки ігрова діяльність є провідною для вказаної вікової категорії. Проте не менший інтерес викликають деякі ігри й у представників юнацького віку. Якщо поділити групу на команди, влаштувати змагання, завжди з'являється бажання виграти. Учасники гри можуть працювати індивідуально, в парах, в малих групах, командах тощо. Головним завданням організатора гри є підготувати гру, пояснити правила її учасникам і слідкувати за перебігом комунікативної діяльності групи. Ігри, що проводяться з метою опанування студентами мовним матеріалом, можуть стати ефективним способом мотивації вивчення, наприклад, фахової лексики.

Підготовка проекту потребує діяльності усієї групи і є вагомим мотиваційним фактором. Оскільки проект належить тим, хто його готує, особисте включення до діяльності стає стимулом для роботи. Широко розвинена типологія проектів надає багато можливостей для їх використання у навчанні іноземної мови. Головне, щоб, з одного боку, проектна діяльність була досконало спланована і вплетена у зміст заняття, а з іншого боку, така діяльність передбачала використання міжпредметних зв'язків, тобто спонукала майбутніх психологів використовувати отримані з фахових дисциплін знання.

Рольові ігри, які є невід'ємною частиною комунікативної методики навчання іноземних мов, дозволяють моделювати в аудиторії ситуації іншомовного спілкування. Кожен комунікант виступає у запропонованій йому ролі та вирішує певні завдання спілкування, виходячи з його мети, ситуації, обставин комунікації, власних намірів і намірів інших комунікантів, взаємовідносин між ними і ролей, які виконують усі учасники спілкування. З метою забезпечення міжкультурного спілкування при про-

веденні рольових ігор частині комунікантів пропонуються ролі англomовних представників. У таких випадках при підготовці гри слід проаналізувати номенклатуру ролей, зважаючи на вік її учасників. Варто зауважити, що рольові ігри займають досить вагоме місце в організації навчальної діяльності студентів немовних спеціальностей, для успішного перебігу якої необхідна мотивація до здійснення мовленнєвих дій іншою мовою.

Як і в рольових іграх, у **ділових іграх** є ролі, ситуації, дії для реалізації ролей, різні ігрові об'єкти тощо. Проте ділова гра звернена до майбутньої професії, вона моделює умови професійної діяльності [1]. Саме тому, на нашу думку, застосування ділових ігор дає змогу максимально наблизити навчальний процес до практичної діяльності, врахувати реалії сьогодення, змусити учасників гри приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати свої пропозиції, розвивати колективізм та відчуття команди, отримати результати за досить обмежений час. Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є, з одного боку, засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності, а з іншого боку, сприяє досягненню конкретних завдань – формування іншомовної комунікативної компетентності та підвищенню мотивації до вивчення іншої мови. Аналіз і пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності, які мають місце під час проведення ділової гри, характеризують її комплексність і багатофункціональність.

Необхідно підкреслити, що в основі ділової гри лежить імітаційна модель, що реалізується завдяки діям учасників гри. На практичних заняттях з іноземної мови відбувається поглиблення і закріплення знань, формування і розвиток іншомовних навичок і вмінь студентів. Відзначимо, що в цілому, ігрова діяльність виконує такі *функції*: комунікативну, яка передбачає засвоєння діалектики спілкування; ігротерапевтичну, яка допомагає подолати труднощі у різних видах життєдіяльності; діагностичну, яка сприяє самопізнанню; соціалізаційну, яка передбачає включення в систему суспільних відносин [2]. Серед усіх вищезгаданих функцій нас, насамперед, цікавить комунікативна, оскільки саме ігрову діяльність можна окреслити як особливим чином організоване спілкування у наближених до реальних фахових ситуаціях. Учасники гри стають конкретними носіями виробничих відносин, які складаються в колективі. Вони мають змогу здійснювати іншомовне спілкування на такому високому мотиваційному рівні, який дає можливість активізувати власний творчий потенціал.

Характерними *ознаками* ділової гри є: отримання результатів, спрямованих на розв'язання проблем за короткий проміжок часу; зацікавленість учасників гри, а отже, й підвищена, порівняно з традиційними методами, ефективність навчання. Ділова гра, моделюючи конкретну професійну ситуацію, дає змогу розглянути запропоновані завдання та проблеми, розробляти методи їх розв'язання. Вона має заздалегідь розроблений сценарій, жорстку структуру і правила.

Нагадаємо, що будь-яка ділова гра проходить у *три етапи*: 1) ознайомлення з метою, завданнями та умовами гри, тобто інструктаж щодо правил проведення гри й утворення її учасниками робочих груп; 2) виконання учасниками гри визначених ролей; 3) оцінка результатів гри.

Перший етап, як правило, називають підготовчим. На ньому необхідно обґрунтувати вибір ділової гри, визначити цілі та завдання, сформулювати проблемну професійно орієнтовану ситуацію, розробити сценарій, а також підготувати інформаційний і методичний матеріал. У деяких випадках варто також підготувати й ознайомити студентів з необхідним новим і/або активізувати вивчений раніше мовний і мовленнєвий матеріал.

Сценарій як базовий елемент ігрової процедури, який описує у словесній чи графічній формі предметний зміст, виражається у характері та послідовності дій гравців, а також викладача, що веде гру. У сценарії відображено загальний перебіг гри, зазначено основні етапи, операції та кроки. Під час ознайомлення зі сценарієм студенти вивчають проблемну ситуацію та отримані/обрані ролі.

Наведемо приклад ролей для професійно орієнтованої рольової гри [3].

Role-play card 1

*You are a **psychotherapist** and you treat psychological problems.*

You are to provide a diagnosis of your client.

You should:

1. Know the DSM-IV-TR criteria for Anxiety Disorders well enough to ask the appropriate questions. Your goal is to get enough information in the 6 minutes to make a provisional diagnosis on all five axes. Thus, you will need to know information for axes III and IV as well.
2. You can use your textbook and/or your notes when you are making the diagnosis but not during the role play.
3. You can and probably should take notes during the role play.

Role-play card 2

*You are a **client** and you meet with a psychotherapist.*

You are to discuss concerns about your roommate who is experiencing problems with anxiety.

You should:

1. Choose an anxiety disorder that we have discussed in class.
2. Be prepared to describe your roommate's symptoms (consistent with the DSM-IV-TR criteria for the disorder you chose).
3. When role playing, pretend you have no knowledge of the DSM-IV-TR. You are simply coming to the therapist for assistance with your roommate. In other words, don't give it away by saying something like, "I think my roommate has a specific phobia as evidenced by her circumscribed fear of rats that she recognizes as unreasonable and/or excessive".

Під час другого етапу, який є власне діловою грою, її учасники здійснюють мовленнєві дії відповідно до професійно орієнтованої ситуації та отриманих ролей. Ролі і функції гравців повинні бути адекватними діям фахівців у реальній ситуації професійної діяльності, що моделюється в грі.

Необхідно підкреслити, що роль викладача у процесі гри буває різною і залежить від рівня комунікативної підготовки учасників спілкування. Якщо цей рівень високий, викладач мінімально вмішується в перебіг гри, а є лише спостерігачем, основна функція якого фіксувати для майбутнього аналізу помилки студентів, слідкувати, щоб учасники гри спілкувалися виключно іноземною мовою. Якщо рівень комунікативної підготовки студентів недостатній для самостійного ведення гри, викладач стає повноправним учасником спілкування, програючи, наприклад, одну з головних ролей.

Третій етап є підсумковим, коли студенти в залежності від змісту та форми конкретної гри обговорюють її результати, а викладач аналізує мовну та мовленнєву поведінку студентів. Система оцінювання гри повинна забезпечувати, з одного боку, контроль якості прийнятих рішень з позицій норм і вимог професійної діяльності, а з іншого боку, сприяти розгортанню ігрового плану навчальної діяльності. Оцінювання виконує функції не тільки контролю, але і самоконтролю змодельованої професійної діяльності, забезпечує формування ігрової, пізнавальної і професійної мотивації учасників ділової гри.

Як бачимо використання ділових ігор на заняттях з іноземної мови може забезпечити високий рівень мотивації студентів-психологів до здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності і допомагає при цьому засвоїти велику кількість інформації на конкретних прикладах. Накопичений в процесі гри досвід дає можливість правильніше оцінювати можливі реальні ситуації фахового спілкування, що підвищує самооцінку учасників у можливості самостійно здійснювати комунікативну діяльність іноземною мовою.

Отже, оптимізація процесу професійного становлення майбутніх психологів забезпечується за рахунок використання на заняттях з англійської мови ігрової діяльності. Оптиміальним варіантом такої діяльності ми вважаємо проведення ділових ігор, які значно підвищують мотивацію студентів до здійснення іншомовної комунікативної діяльності за рахунок унікальної можливості моделювати ситуації реальної професійної діяльності.

У статті розглянуто ділові ігри та їх роль у процесі формування у студентів-психологів професійно орієнтованої комунікативної компетентності в говорінні, окреслено головні функції та висвітлено основні ознаки ділових ігор. Охарактеризовано основні етапи, яких доцільно дотримуватися при проведенні ділової гри на заняттях з англійської мови.

У наших подальших публікаціях ми плануємо представити ділову гру, як спосіб мотивації англійськомовної комунікативної діяльності майбутніх соціальних робітників і педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конспект лекцій з дисципліни «Методика проведення рольових та ділових ігор у навчання іноземних мов» для курсів підвищення методичної та педагогічної кваліфікації викладачів іноземних мов / О.Б.Тарнопольський. – Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2003. – 28 с.
2. Романишина Л.М., Калаур С.М. Роль ділових ігор у процесі підвищення комунікативної компетентності студентів // http://www.rusnauka.com/Page_ru.htm
3. <http://www.uwgb.edu/martinr/Role/20Play/20Instructions>.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Гордеева А.И., к.пед.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

МОТИВАЦИОННАЯ РОЛЬ ДЕЛОВОЙ ИГРЫ В ФОРМИРОВАНИИ НАВЫКОВ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

В статье анализируются способы мотивации англоязычной коммуникативной профессионально ориентированной деятельности будущих психологов. Особое внимание уделено деловой игре. Предлагаются рекомендации по ее применению в процессе формирования навыков усного общения.

Ключевые слова: профессионально ориентированная коммуникативная деятельность, навыки усного общения, англоязычная компетентность, студенты-психологи, деловые игры

Gordyeyeva A., Cand.Ped.Sci., Associate Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MOTIVATION ROLE OF BUSINESS ROLE-PLAY FOR PROFESSIONAL SPEAKING COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

This article describes ways of the motivation of future psychologists' communicative activity. Special attention is paid to a business role-play. Recommendations to its usage in the process of speaking competence formation are given.

Key words: professionally oriented communicative activity, English speaking competence, psychology students, business role-plays

УДК 821.10/03

Гриценко М. В., асп.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СИТУАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ КРОСОВЕР-ЛІТЕРАТУРИ І КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДИТИНСТВА

Стаття присвячена дослідженню ситуативності кросовер-літератури в перекладі та впливу культурної політики дитинства й цензури на формування перекладацьких стратегій, орієнтованих на цільового читача.

Ключові слова: культурна політика дитинства, кросовер-література, цільові читачі, ситуативність, цензура, перекладацькі стратегії.

Вальтер Беньямін розмірковував: “Чи призначається переклад для читачів, які не розуміють першотвору [Benjamin 2000, 15]?” Якщо незнання або недостатнє володіння мовою – даність при виникненні необхідності в перекладі, то запитавмо інакше: як саме ми визначаємо достатню міру культурної адаптації твору? Чи можна

стверджувати, що адаптація завжди довільна й без неї переклад засвідчує “вірність” оригіналові й повагу до його автора? І чи правильно обмежувати використання адаптації – в типовому її розумінні – сферою перекладів не-дорослої літератури?

Переклад художньої літератури, зокрема літератури для різновікової аудиторії, передбачає, що в роботі з текстом перекладач спиратиметься не тільки на лінгвістику й літературознавство, а й на значно ширший культурний контекст, в якому надалі функціонуватиме перекладений ним твір. Це передбачуване середовище існування твору накладатиме свій відбиток на переклад у процесі творення, а згодом – на вже завершений твір. Що ж потрібно для того, аби він увійшов до літературних надбань цільової культури та здобув успіх серед читацького загалу? До яких стратегій потрібно вдаватися перекладачеві, якщо кросовер-література ще чітко не сформувалася як жанр у літературі мови перекладу? І як, зрештою, перегукуватиметься мета автора першотвору й мета, поставлена перед перекладачем? Як уникнути спотворення оригіналу в перекладі?

Перш ніж дати відповідь на поставлені запитання, позначені очевидною практичною спрямованістю, слід звернутися до категорій та явищ, які цю спрямованість визначають. А саме: до ситуативності як характерної риси кросовер-тексту і пов’язаного з нею явища культурної політики дитинства.

Отже, **метою** нашої розвідки є обґрунтування тверджень про те, що в контексті перекладу не слід нехтувати аспектами ситуації перекладу, відмінними від власне перекладознавчих; а також про важливість контексту в певний час як ситуації-в-тексті та ситуації-довкола-тексту. **Актуальність** такого підходу, на нашу думку, полягає, перш за все, в урахуванні вимог сьогодення та наближенні кросовер-літератури виділеної культури до цільового читача культури призначення.

Звернімося спочатку до поняття ситуативності як безпосередньо пов’язаного з текстом. За А. Нойбертом та Г. Шрівом, тексти завжди перебувають в окремих визначених ситуаціях (відмінних від інших), у комунікативних і соціальних умовах. Ситуативність тексту – це основний компонент їхньої текстуальності. Ситуативність – це розташування тексту у визначеному соціокультурному контексті в реальному часі та просторі. Визнати та враховувати ситуативність – один із основних обов’язків перекладача. Ситуативність – риса, якої не можна оминати, розглядаючи кросовер-літературу в перекладі. Ситуативність виступає передумовою моделювання ситуації перекладацької дії для кросовер-твору. При моделюванні ми фактично створюємо потребу в перекладі, прогнозуємо її. Мета передбачає охоплення запланованого цільового читача. Моделювання можна представити як систематизовані фактори впливу в ситуації перекладацької дії та перекладацькі здогадки.

Перекладач, на думку дослідників, має розуміти рецептивний контекст повідомлення, яке він перекладає. Він повинен знати своїх комунікативних партнерів та їх настановчий стан (світогляд). Він має розуміти їхню потребу в інформації, що міститься в тексті, і те, як вони збираються використати її. Виробник тексту зазвичай розуміє ситуацію, в якій цей текст буде активований. В перекладі текст трансформується. Він буде активований у ситуації, для якої він ніколи не призначався автором першотвору [Neubert, Shreve 1992, 85].

Ситуативність визначається як центральна проблема перекладності. Якщо переклад повинен досягти успіху, то в такому разі має існувати ситуація, що потребує його. Повинна існувати *потреба в перекладі*. А. Нойберт та Г. Шрів стверджують, що багато академічних прикладів так званої “неперекладності” – це фактично приклади текстів, для яких рецептивної ситуації не існує [Neubert, Shreve 1992, 85].

Потреба, мотивація або ж мета перекладу визначає його ситуативність. Мета впливає на спосіб виконання перекладу. Ситуативність перекладу кардинально відрізняється від ситуативності першотвору. Ситуативність – це прикметна риса тексту в його спрямованості на отримувача. Перекладач повинен нести відповідальність за прогнозування ситуативності майбутнього тексту [Neubert, Shreve 1992, 85].

Зокрема, потрібно враховувати, що мотивація для перекладу великою мірою формує процес перекладу. Беручись за переклад, професійний перекладач покладається на попередній досвід роботи з подібними текстами в подібних рецептивних ситуаціях [Neubert, Shreve 1992, 86].

Знання перекладача про цільову аудиторію часто обмежене. Замість рішень, що спираються на достовірну інформацію, перекладачеві часто доводиться вдаватися до розумних здогадок. Незважаючи на те, що перекладач не може об’єктивно оцінити, які модифікації є необхідними, а які – ні, концепція ситуативності залишається центральною для нього. Ситуативність застерігає перекладача від думки про те, що першотвір містить усю інформацію, необхідну для здійснення перекладу; і від ставлення до цільового читача перекладу як до чогось само собою зрозумілого [Neubert, Shreve 1992, 88].

Ситуацію перекладу формує культурна політика. Як зазначає К. Вілкі-Стібз, будь-яке обговорення літератури зачіпає соціополітичний контекст, що спонукав до її створення і є зв’язком між наративами художньої літератури та наративами матеріального світу [Wilkie-Stibbs 2011, 9]. До того ж, як зауважує дослідниця, дитяча література, зовсім не цураючись політично чи соціально неоднозначних проблем, часто першою містила наративи, що зверталися до таких питань [Wilkie-Stibbs 2011, xii]. Схожих поглядів дотримується й літературознавець П. Ноделман, який спостерігає, що “дитяча література – це література, яка постулюється як позбавлена дорослого змісту, який тим не менше в ній криється”. Понад усе вона завжди намагається бути не-дорослою, але їй це ніколи не вдається” [Nodelman, 2008, 341].

Що виокремлює дитячі книги з-поміж дорослих? І як із перекладацької перспективи можна змусити кросовер-твір вийти “за межі простоти, що вважається характерною для дитячої літератури” [Nodelman 2008, 339]? Що, навпаки, вводить його в такі рамки? Однак спочатку потрібно звернутися до поняття культурної політики дитинства. Ключовою тут виступає концепція дитинства, адже до нього в усіх суспільствах ставляться з обережністю. Коли мова йде про “дитинство”, ми відразу ж стикаємося із суворішими вимогами та певними обмеженнями. Кросовер-література, своєю чергою, охоплює як дорослих, так і дітей, тому, в разі перекладу, якщо цільова аудиторія такого художнього твору буде подвійною, або ж цей твір змінить свою аудиторію з дорослої на дитячу і навпаки, перекладач буде змушений спиратися не лише на власне бачення твору й позиції його автора, а й на культурну політику дитинства

в державі загалом. Причину цього визначити неважко: *quod licet bovi, non licet Jovi*, тобто тут з'являється поняття “дозволеності – недозволеності”, “прийнятного – неприйнятного” в літературі для дітей і для дорослих.

То що ж називають культурною політикою дитинства? Це явище охоплює сукупність національного, а також культурних контекстів, соціальних практик і політичних процесів, за допомогою яких формується дитинство в різних суспільствах у різні епохи.

За словами Елісон Джеймс та Адріана Джеймса, культурна політика дитинства зосереджується на культурних факторах, які визначають різні образи й тлумачення дитинства, що існують у будь-якому суспільстві у будь-який момент історії. Важливо, що до неї також належить вплив, що його діти здійснюють колективно або індивідуально; політичні механізми та процеси, як-от: формування соціальної політики й законодавства, через які ці прояви дитинства отримують практичне вираження в повсякденному житті в будь-який час. У своїй сукупності ці культурні детермінанти, політичні механізми й дискурси, які вони породжують, формують і визначають дитинство, й таким чином контролюють, або, принаймні, обмежують те, що діти фактично можуть робити в даному суспільстві [James, James 2008, 37].

Дитинство – етап життя, з яким у всіх суспільствах мають справу через встановлення різноманітних структур, законів, правил і соціальних практик, які в той чи інший спосіб відділяють “дітей” від “дорослих”. Однак характер дитинства змінюється з часом. При чому змінюється у спосіб, властивий певним культурним контекстам, у відповідь на зміни в культурній політиці дитинства.

Дитинство – це також продукт відносин із дітьми дорослих, що також перебувають у ширших соціальних, політичних та економічних рамках, формують суспільні інститути, в яких минає повсякденне життя дітей. Завдяки цьому можна зрозуміти важливість визнання дітей як учасників у функціонуванні цих інститутів, адже їхня діяльність може мати наслідки, що впливають на формування дитинства.

А. Праут та А. Джеймс стверджують, що дітей слід визнати активними учасниками в розбудові й визначенні їхнього власного соціального життя, життя людей, що їх оточують, і суспільства, в якому вони живуть. Їх більше не можна розглядати “лишень як пасивних суб’єктів соціальної структури чи процесу” [James, James 2008, 39-40].

Отже, бачимо, що культурна політика дитинства – це потужний фактор у перекладі художніх творів для різновікової аудиторії, який не тільки накладає обмеження на творчий підхід до перекладу й свободу вибору перекладача, але, як не дивно, допомагає усвідомити, що, так само як “дитинство є продуктом взаємовідносин дорослих із дітьми”, так і дитяча й доросла література тісно пов’язані між собою, і з плином часу та з багатьох інших причин межі між цими двома видами літератур можуть змінюватися, тож дитяча література не поступається повноцінністю дорослій. Тому рухаючись між двома категоріями читачів, об’єднуючи їх в одну аудиторію або ж розділяючи їх, перекладач також долучається до творення цієї політики, а отже несе відповідальність за свою роботу.

Сам факт появи або ж розвитку літератури для різновікової аудиторії (залежно від того, чи вважати її історично старшою, чи суто явищем кінця XX – початку XXI ст.),

а разом з тим й усвідомлення її виняткового характеру та потреба в перекладі такої літератури, змушує нас звернутися до концепції зникнення або втрати дитинства, щоб якомога краще визначитися, як саме в тій чи іншій культурі розглядають поняття “дитинство”. Ця концепція полягає в тому, що відмінності між дітьми й дорослими стають все менш відчутними, і що це створює проблеми для дітей.

Першим гіпотезу зникнення/втрати дитинства висунув Ніл Постмен. В аналізі мінливої природи дитинства він стверджував, що діти отримали легший доступ до інформації, до того ж вони змогли робити це незалежно. І якщо в дітей є такі ж знання, як і в дорослих, тоді, за словами Постмена, дитинство почне зливатися з дорослим життям. Д. Елкінд стверджував, що емоційно незрілі діти не здатні без шкоди для себе сприймати зображення сексу й насильства, тож одним із наслідків такого “поквапленого” дитинства стане відчуття незахищеності й нездатність успішно впоратися з тиском і труднощами сучасного життя. В основі обох вищерозглянутих точок зору на зникнення дитинства лежить поняття про дитинство як період невинності й залежності. Проте культури й суспільства по-різному формують дитинство. Д. Бакінгем зауважує, що для Постмена й Елкінда дитинство сучасних дітей постає як “апокаліптичне спотворення” “природного” дитинства [James, James 2008, 49-50].

У цьому випадку простежується цікавий взаємозв'язок між гіпотезою зникнення дитинства та виокремленням кросовер-літератури в окремий жанр у західному літературознавстві. Це ще раз підтверджує важливість екстралінгвістичних факторів у перекладі кросовер-творів. Ставлення до дитинства може суттєво відрізнитися в країні мови оригіналу й країні мови перекладу, тому не слід нехтувати соціальними явищами, адже, зрештою, саме читачка аудиторія перекладу визначатиме, наскільки якісно перекладач виконав своє завдання.

За спостереженнями К. Вілкі-Стібз, тілесне та просторове існування дитини – це, можливо, дві з тих сфер, якщо не єдині сфери, які підпадають під найжорсткіший контроль, увагу та нагляд. Дослідниця зробила спостереження про те що “коли діти порушують межі встановленої поведінки, вони провокують хвилю недовіри й відризи в широкого загалу, тим самим активізуючи літературну цензуру у випадку літературних дітей або ж засудження фактичних дітей” [Wilkie-Stibbs 2011, 13-17].

Саму цензуру, за визначенням Ф. Білліані, слід розуміти як один із дискурсів, часто панівний, створюваний певним суспільством у певний час, який виражається або репресивними культурними, естетичними й мовними заходами, або економічними засобами. Цензура – це акт, часто примусовий і впливовий, що різними способами й засобами контролює встановлення кроскультурної комунікації, маніпулює ним та перешкоджає йому. Цензура функціонує як фільтр у складному процесі кроскультурного трансферу, якому сприяють переклади [Billiani 2007, 2-4]. Та якщо спиратися на поняття культурного фільтру в теорії перекладацької дії, то цензура в ньому буде лише одним із його компонентів, адже в перекладі елементи тексту можуть видалятися або додаватися не лише з міркувань їх неприпустимості, а, наприклад, через високий рівень відчуженості оригінальної культури від ситуації перекладу. Тому ми спираємося на загальний культурний контекст і на основі його вивчаємо ситуацію перекладу й моделюємо ситуацію перекладацької дії.

Ф. Білліані констатує, що багатогранна природа цензури простежується не лише у прикладах, узятих із диктаторських режимів, але й у, на перший погляд, “нейтральних” сценаріях [Billiani 2007, 3].

К. Кребс також відзначає, що численні організації взяли на себе роль неофіційного цензора, і що таким чином цензура не зосереджується в одній установі, вона – розсіяна, й натомість зосереджується як у сфері того, що підлягає цензурі, так і в соціальному житті загалом [Krebs 2007, 171].

У цілому перекладознавчі дослідження зосереджуються на типових “репресивних” сценаріях, однак для нас актуальним, навпаки, виявляється “нейтральний” варіант. Передусім тому, що це – наша ситуація, тобто наш сучасний соціокультурний простір, у якому з’являються нові переклади художніх творів. У нашій країні відсутня тотальна централізована цензура, однак роль цензора перебирають на себе інші структури, або ж, як пояснює Ф. Білліані, нею можуть бути *“соціальні звичай/традиції/правила поведінки, що керують свободою вибору та слова як на державному, так і на особистому рівні. Рівень маніпуляції текстом, що вимагається інституційною та індивідуальною цензурою, часто визначається читачькою соціальною позицією і смаком”* [Billiani 2007, 4-9]. Тому в “нейтральному” сценарії пропонуємо користуватися поняттям культурний фільтр і розглядати можливу цензуру як його складову.

Так, роль цензорів певною мірою можуть за необхідності виконувати активні й пасивні учасники процесу трансферу художнього твору до цільової культури. К. Кребс пропонує розглядати перекладача й перекладний текст як численні взаємопов’язані осередки цензури й самоцензури; і зокрема перекладача – як гібрид перекладача/цензора, що виступає цензором стосовно першотвору і разом з тим підлягає цензурі з боку інституту цензури [Krebs 2007, 167, 178].

К. Кребс зауважує, що оскільки перекладач, так само як і цензор, вже користується “силою втручання” і повсякчас робить вибір протягом перекладацького процесу творчого переписування першотвору, у такому виборі може простежуватися слід передбачення (*застосування цензури*) – очевидний або ж прихований. Кожен вибір, зроблений перекладачем, – це потенційний акт (само-)цензури [Krebs 2007, 173].

Отже, бачимо, що ситуативність – це обставини існування твору; а культурна політика дитинства – явище і процес, який на такі обставини впливає. Взаємопов’язаний вплив цих факторів на ситуацію перекладу змушує повсякчас переглядати формування стратегії перекладу того чи іншого твору, при цьому враховуючи як поставлене завдання, так і потреби адресатів перекладу.

Визначення ситуативності передбачає пошук реального читача. Тому в ситуаціях першотвору та перекладу, в дотичних до них факторах можна знайти основу для перекладацької стратегії. Так, дотичним елементом може виступати, наприклад, нехудожній переклад для дітей. Як бачать дитину пасивні учасники такої ситуації перекладу?

Розгляньмо зразки рекламних текстів з елементами художнього стилю, взяті з каталогів “Monster High” (осінь-зима 2013) та “Barbie”:

1) Тут монстро-подрозки можуть розвіятись, ніжачись під шатром, у джакузі або біля вогнища. (...) Клео де Ніл, яка почувається як вдома, вже готова зручно умотитися та ніжитися під променями сонця [Monster High 2013, 10].

Спостерігаємо порушення мовної норми: згідно з правилом милозвучності, має бути “як удома” та “зручно вмотитися”.

2) Коли в планах – відірватися на крутій вечірці! Лагуна, Рошель та Спектра вбралися у відпадні вбрання та готові підкорити місто [Monster High 2013, 12]!

3) Срашилки – найкраще заняття для дівич-вечора! Робекка, Лагуна та Спектра організували “піжамну вечірку”. Кожна з них має унікальний піжамний костюм, маску для сну, аксесуари [Monster High 2013, 14].

4) В холі, в якому монстро-подружки люблять тусуватися на перервах, є шість докерів, які можна закрити на замки [Monster High 2013, 17].

Бачимо порушення лексичної норми: слід вживати “замкнути” на замок. Початок речення можна перефразувати “у залі, де”. Також спостерігаємо сумнівне використання транскрипції замість перекладу “локер” – “шафка”.

5) Можуть зависнути на баскетбольному майданчику [Monster High 2013, 17].

6) Монстри обожають шкільну страшилотерію, де можна смачно попоїсти та побазікати. (...) На верхньому поверсі DJ (ДіДжей) влаштовує страшенно круту вечірку [Monster High 2013, 16].

7) Подружки-балерини уособлюють головних героїнь класичних балетів “Жизель” та “Лебедине озеро” [Barbie 2013, 37].

8) Цього сезону в тренді кольори з блискучим відливом, і ляльки в таких вбраннях виглядають просто приголомшливо! Кожна сукня унікальна. А розкішні аксесуари та сяйливе оздоблення підкреслюють вишуканість стилю [Barbie 2013, 27].

Спостерігаємо тавтологію: аксесуари – це і є “оздоблення”, необхідно вилучити зайве.

Вищенаведені приклади дозволяють нам зробити висновок про лексичну неоднорідність тексту: з одного боку – надмір молодіжного сленгу (відірватися, відпадний, тусуватися, крутий, зависнути, тренд), що подекуди переростає в тавтологію, стиль як слід псевдо-“дорослої” культури; з іншого – літературна та розмовна лексика (збиратися, попоїсти, базікати, приголомшливий, оздоблення, сяйливий), зокрема введення пояснень у текст: так, до слова “дівич-вечір” подається його сучасний аналог із західної культури – “піжамна вечірка”, або ж транскрипція – пояснення того, як потрібно читати англійську аббревіатуру DJ, хоча саму необхідність такого пояснення можна поставити під сумнів; у прикладі 7 бачимо введені в текст пояснення до культурних реалій: вони не вигадані виробником, а взяті з високої “дорослої” культури, що можна розцінювати і як маркетинговий хід, і разом як спробу долучити цільових споживачів пропонованого продукту до такої культури.

Цитований каталог – частково художній текст, наведені приклади з каталогу можна використовувати для того, щоб мова художнього твору звучала невимушено для цільового споживача-читача (діти й підлітки). Такий підхід робить переклад прийнятнішим для нього, а відповідно й успішним. Картонний персонаж із неприродною мовою призводить до протилежних наслідків. З іншого боку, такий приклад можна використовувати і для формування стратегії протидії негативним тенденціям у дитя-

чій культурі. Отже, перекладач має справу із ситуацією-в-тексті, що безпосередньо стосується ситуації-довкола-тексту. Тобто в процесі перекладу перекладач оперує текстом-у-ситуації.

Так, в інтерв'ю український перекладач Сергій Борщевський зауважував: *“Переклад – частка рідної літератури. До нього долучаються дуже багато читачів, тому що ці тексти стають приступними. (...) Я добре розумію, хто мої читачі. Бо читачі Анни Ахматової і поета Чехова в Маріїнському парку – то не моя публіка. Водночас переклад – це і розвиток української мови. (...) Будь-який вагомий твір зарубіжної літератури дає спосіб мислення, інакший погляд на світ. Зараз виросло нове покоління. Можливо, серед них є і мої читачі. Є читачі моїх колег, які перекладають з інших мов уже старших письменників, але в нас дуже багато молодих читачів. Я так собі уявляю. І це їм потрібно”* [Пронкевич 2014].

Саме тому дослідження дитинства, соціологія, психологія, антропологія – важливі як науки, об'єктом вивчення яких є безпосередньо людина, що її в перекладознавстві ми розглядаємо як цільового читача. Використання напрацювань вищеперерахованих галузей досліджень дозволяє зосередитися на практичному аспекті, тобто опрацювати фактичний бік перекладацького завдання: як побудову стратегії власне перекладача твору, так і перекладача-критика/-редактора твору в ситуації.

Таким чином ми також окреслюємо рамки, в яких відбуватиметься редагування/критика перекладу. Це потрібно не тільки для підвищення рівня продажу книги, а й для забезпечення якості перекладу, адже чим повнішою інформацією про цільового читача ми володіємо, тим точнішим буде наше визначення того, що перекладові бракує або ж що в ньому потребує редагування. Запропонований у цій розвідці підхід дозволяє сповна використовувати дані про цільового читача, надані іншими сферами досліджень, щоб безпосередньо працювати на користь художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пронкевич О. Сергій Борщевський: “Переклад – це духовний опір, це інтелектуальний бунт” / Олександр Пронкевич. [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://litakcent.com/2014/03/20/serhij-borshevskyi-pereklad-ce-duhovnyi-opir-ce-intelektualnyi-bunt/>.
2. Barbie. Каталог. Осінь – зима 2013. – 59 с.
3. Benjamin W. The Task of the Translator. / Walter Benjamin. // The Translation Studies Reader / Ed. by Lawrence Venuti. – London and New York : Routledge, 2000. – P. 15-25.
4. Billiani F. Assessing the Boundaries – Censorship and Translation. // Modes of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media. / Ed. by Francesca Billiani. – Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA : St. Jerome Publishing, 2007. – P. 1-25.
5. James A., James A. Key Concepts in Childhood Studies / A. James, A. James. – London: SAGE, 2008. – 152 p.
6. Krebs K. Anticipating Blue Lines : Translational Choices as Sites of (Self)-Censorship *Translating for the British Stage under the Lord Chamberlain* / Katja Krebs. // Modes

of Censorship and Translation. National Contexts and Diverse Media. / Ed. by Francesca Billiani. – Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing, 2007. – P. 167-186.

7. Monster High. Каталог. Осінь – зима 2013. – 23 с.
8. Neubert A., Shreve, G. M. Translation as Text / Albrecht Neubert, Gregory M. Shreve. – Kent: The Kent State University Press, 1992. – 170 (xii) p.
9. Nodelman P. The Hidden Adult: Defining Children's Literature / Perry Nodelman. – Baltimore : The John Hopkins University Press, 2008. – 390 p.
10. Wilkie-Stibbs C. The Outside Child In and Out of the Book / Christine Wilkie-Stibbs. – New York and London : Routledge, 2011. – 198 (xvi) p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Гриценко М., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

СИТУАТИВНОСТЬ ПЕРЕВОДА КРОССОВЕР-ЛИТЕРАТУРЫ И КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА ДЕТСТВА

Статья посвящена исследованию ситуативности кроссвер-литературы в переводе и влиянию культурной политики детства и цензуры на формирование переводческих стратегий, ориентированных на целевого читателя.

Ключевые слова: культурная политика детства, кроссвер-литература, целевые читатели, ситуативность, цензура, переводческие стратегии.

Grytsenko M., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SITUATIONALITY IN TRANSLATION OF CROSSOVER FICTION AND CULTURAL POLITICS OF CHILDHOOD

The article focuses on the situationality of crossover fiction in translation and dwells upon the influence of the cultural politics of childhood on translation strategies in a reader-oriented approach.

Key words: cultural politics of childhood, crossover fiction, target readers, situationality, censorship, translation strategies.

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «МОВА, МОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ» У КАРТИНІ СВІТУ ДІАЛЕКТОНОСІВ ПРИАМУР'Я

У статті аналізується фразеосемантичне поле «Мова, мовна діяльність» на матеріалі російських говірок Приамур'я. Розглядаються структурні компоненти поля – мікрополя на основі виявлення основних семантичних категорій, а також характеризуються системні відношення: варіативність, синонімія, антонімія.

Ключові слова: фразеосемантичне поле, мікрополе, діалектна картина світу, ядро, периферія, говірки Приамур'я.

Однією з характерних рис сучасної лінгвістики є підхід до мови як системно-функціональної освіти, в якому основними одиницями на різних рівнях аналізу постає семантичне поле. Дослідники зазначають, що семантичне поле є одним із важливих проявів системності в лексиці й фразеології (Л. Вайсбергер, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов, Ю.М. Караулов, Г.С. Щур).

У фразеології використання теорії поля або більш точніше фразеосемантичного поля дозволяє не тільки детальніше вивчити семантичну структуру фразеологічних одиниць, але й дослідити їхні системні відношення, повноту ідеографічного опису. Основою для побудови фразеосемантичного поля є значення мовної одиниці, оскільки саме окремі мовні одиниці вступають в певні відносини один з одним. Під фразеосемантичним полем розуміється сукупність фразеологічних одиниць, які знаходяться в певних системних відносинах і об'єднуються спільністю семантичної теми і спільністю вираження одного поняття [Караулов 1972, 57].

Фразеосемантичні поля, на думку багатьох дослідників, структуровані на основі таких принципів:

- 1) семантична спільність елементів;
- 2) наявність як однорідних, так і різнорідних компонентів;
- 3) системні відношення всередині групи: антонімія, синонімія, полісемія;
- 4) поділ на мікрополя і підгрупи;
- 5) чітка структурна організація: ядерна зона, периферійні області;
- 6) поля накладаються одне на одне (утворення перехідних зон).

Найбільшу складність становлять структурування ядерно-периферійних відношень, формування перехідних зон [Потапова 2008, 47].

У зв'язку зі специфікою визначення різних реалій в говорах, більшістю дослідниками відзначається широке розуміння об'єкта діалектної фразеології. Відповідно до зазначеного, під фразеологічною одиницею (ФО) розуміємо стійке й відтворюване сполучення слів, яке володіє відносно цілісним значенням образного або безобразного типу й характеризується повним або частковим компонентним складом. Такий підхід поділяють В.В. Виноградов, Л.А. Булаховський, С.І. Ожегов, Л.І. Ройзензон, В.П. Жуков, а також дослідники діалектної лексики й фразеології Є.В. Брисіна,

Л.О. Івашко, О.І. Діброва. Цей підхід передбачає включення одиниць різного синтаксичного рівня – від словосполучень до речень.

Отже, метою даного дослідження є упорядкування різноманіття фразеологічних одиниць, які виражають поняття «мова, мовна діяльність» у формі фразеосемантичного поля.

Представлені в діалекті наївні уявлення людини про світ, зокрема про сферу мовної діяльності, відображають як основні закономірності людського мислення, так і специфіку мовної системи, відокремлюючи її від загальної мовної різноманітності.

Мовна діяльність – один із головних концептів загальнонаціональної картини світу, що реалізується по-різному в різних мовних суспільствах. Його важливість обумовлена тією роллю, яку відіграє мовна діяльність в житті людини, її становлення як особистості й розвитку в соціумі.

Завдання статті:

- виокремити структурні компоненти мікрополів у складі макрополя «Мовна діяльність» на основі вивчення основних семантичних категорій;
- охарактеризувати такі системні відношення як синонімія, антонімія, варіативність.

Фразеологічні одиниці, які характеризують мову, мовну поведінку людини в говірках представлені різноманітно. У процесі аналізу нами було виокремлено 50 одиниць. Мова, мовотворення, з одного боку, як фактор індивідуалізованого прояву мовних особливостей, водночас несуть у собі відбиток загальнолюдського досвіду, етнокультурних шаблонів і стереотипів. У семантиці ФО, в свою чергу, свідомо або несвідомо акумулюється різноманітність, яка складає унікальність діалектної картини регіону.

Під діалектною картиною світу (ДКС) в роботі розуміємо «систему традиційно-народних уявлень про світ, яка має нечіткий, еклектичний характер і відображається у сукупності територіально-соціальних комунікативних засобів» [Беякова 2005, 73]. Діалектна картина світу як сховище «наївного», емпіричного образу дійсності репрезентує особливості звичаїв, побуту, характерні риси трудової діяльності, соціального життя і є по суті фрагментом загальнонаціональної картини світу.

Розгляд фразеологічних одиниць діалектної системи як засобу відтворення ДКС обумовлений їх здатністю поєднувати в семантиці, внутрішній формі національну специфіку й ціннісні орієнтири мовців, розкриваючи справжню природу народної душі.

Говорячи про мовлення, необхідно підкреслити, що людина в процесі мовотворення здійснює одночасно декілька дій, і таким чином намагається реалізувати чимало завдань: повідомлення інформації, особисте ставлення до повідомлення, спонукання до відповідних дій. Результатом можуть бути емоційні реакції співрозмовника, явищені різними дії мовного й немовного характеру. Ефект цілеспрямованого інформування буде залежати від адекватності дій мовця у процесі мовлення, правильності вибору мовних засобів. До таких засобів належать фразеологічні одиниці, що вирізняються розвиненою системою значень та образністю.

Матеріалом дослідження стали ФО, вибрані зі «Словаря русских говоров Приамурья», особистої картотеки, яка сформувалася під час діалектологічних експедицій протягом трьох років, а також опублікованої «Словарной картотеки Г.С. Новикова-Даурского».

У статті передбачається розгляд макрополя «Мова, мовна діяльність» як самостійної одиниці, що структурована відповідно до правил утворення фразеосемантичних полів і входить – як макроелемент системи – до загальної структури ДКС, поряд з такими, як «Трудова діяльність», «Соціальна активність»

Структурування поля відбувається навколо ядра й периферійної частини, що виражається диференційними семантичними компонентами, які відносяться до видових понять, конкретизуючи значення архісеми. До ядерної зони відносяться дієслова-ідентифікатори *говорити*, *висловлювати*, *вимовляти*. Периферійні зони формуються за рахунок базових слів, тлумачення яких дає підстава віднести їх до тієї чи іншої групи. Ми можемо виділити такі слова-класифікатори, як *кричати* (голосно говорити), *обманювати* (казати неправду), *сварити* (висловлювати незадоволення), *погоджуватися* (висловлювати згоду).

До складу поля були віднесені як однозначні, так і полісемантичні ФО. Так, наприклад, обидва значення ФО *зареветь лихоматом (на лихомат)*, відносяться до поняття «мовна діяльність», характеризуючи різні норми мови: «1) дуже голосно кричати *«Он как заревет лихоматом, я аж здрогнул»*; 2) заспівати: *«Коды и в один голос пели, когда и разное: кто как заревет на лихомат»*».

Відповідно до класифікації, яку запропонувала О.Ю. Потапова в своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому аналізу лінгвокогнітивних моделей фразеологічного поля «мовна діяльність» із залученням лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, серед відповідних ФО приамурських говорів було виділено чотири мікрополя [Потапова 2008, 82-84]:

- I. Цільова настанова мови.
- II. Характеристика мови.
- III. Фазовий стан мови.
- IV. Характеристика комунікантів.

Аналіз і семантичний поділ мікрополів на групи показали, що найчисельнішим є блок «Цільова настанова мови»: це зумовлено природою мовної діяльності, мовного спілкування. Мовній діяльності притаманний специфічний характер смислотворення у зв'язку з тим, що мовна діяльність людини пов'язана з усіма іншими видами її діяльності.

Групи, які виділені в структурі мікрополя, можна представити у вигляді таблиці.

I. Цільова настанова мови	Відгукнутися	Дать голос
	Говорити неправду, уводити в оману	Напереть дурочку Залить Америку
	Вести беззмистовні, пусті розмови, пліткувати	Баланду травить Зубы мыть
	Давати згоду	Дать оброк
	Спілкуватися однією мовою	Под один язык
	Насміхатися	Зубы щерить
	Читати молитву	Рожу чертить
	Сварити	Поставить на мат
II. Характеристика мови	Говорити / кричати голосно	Кричать во всю голову Дурниной реветь
	Співати	Давать песняка Подымать на голоса
	Висловлюватися грубо	Ломыт тебя изломай
	Заперечувати образившись	Кошки в дыбошки
	Порушення мовлення	Речь перевернулась
III. Фазовий стан мови	Бути готовим до сприйняття мови	Натопорить уши Наставить ухо
	Мовчати	Отдаться молчку
	Завершити розмову, вичерпати всі теми	Объехать все кривуны
IV. Характеристика комунікантів	Гостра на язык жінка	Шипишная баба
	Балакуча людина	Ботало базарное Язык как помело

Четверте мікрополе, яке об'єднане спільним значенням «характеристика людей за мовними особливостями», містить експресивно забарвлені ФО: *язык как помело*, *ботало базарное* і *шипишная баба*. Мотивування останньої досить цікаве й обумовлене значенням ад'єктивного компоненту *шипишная*, який утворився від іменника *шип* (що означає колючку, виріст на рослині, а також наріст на тілі деяких тварин). Метафоричне перенесення властивостей неживого предмету на живу істоту – жінку – й лягло в основу внутрішньої форми – гострий шип – гострий язык, що закріпило за висловом значення *гострої на язык жінки*. Дані характеристики сприймаються носіями мови як експресивні, мають негативні оцінки, про що зазначено і в словнику. ФО подаються з помітками «презирливо».

Розглядаючи системні відношення у фразеосемантичному полі, потрібно виділити явища синонімії і варіативності, які представлені найбільш яскраво й послідовно і які потрібно виокремлювати та розділяти. Дослідники варіативності у фразеології О.І. Діброва, Ф.М. Бершадська стверджують, що зміна компонентів ідіоми можлива за умови збереження тотожності мотивування і цілісності значення. Необхідно зазначити, що виходячи зі спостережень приамурського діалектичного матеріалу, тотожність і цілісність значень зберігаються при варіюванні граматичних варіантів, у той же час поява лексичних несе в собі утворення ФО [Бершадська 1972; Діброва 1979]. Так, наприклад, у ФО *залить (заливает) Америку (Америку)* ‘наговорити небилиць’ поява граматичних варіантів не порушує цілісності образу, його внутрішньої форми, мотивування, яке пов’язано передусім зі сприйняттям діалектоносіями далекої країни Америки як краю, про який було складено багато легенд, не викликаючи довіри. Водночас ФО *реветь на лихомат (лихоматом)* і *ревом реветь* у значенні ‘дуже голосно кричати, нестямним, не своїм голосом’ сприймаються як синоніми, оскільки в основу мотивування покладено різні ознаки. У першому випадку мотивувальним словом є діалектна лексема «лихомат» і його прислівниковий експресивний варіант «лихоматом», що має значення «дуже голосно, на весь голос», а в другому випадку такого значення ФО набуває завдяки використанню поширеного в говорах тавтологічному повтору *ревом реветь*, який вказує на ступінь інтенсивності мовлення, а також підсилює експресію висловлювань. Синонімічний ряд із спільною семою «дуже голосно кричати» можна продовжити, якщо виокремити найбільш нейтральну ФО *кричать во всю голову*, яка виступає домінантою і від якої походять синонімічні вирази з різним ступенем вияву ознаки.

Кричать во всю голову	нейтрал. <i>кричати голосно, на весь голос</i>
Во (на) всю голову (орать) ↓	експр., <i>дуже голосно, на весь голос</i>
Зареветь (реветь) лихоматом (на лихомат)	експр., <i>1) дуже голосно закричати; 2) заспівати</i>
Рёвом реветь ↓	експр., <i>те саме, що реветь лихоматом</i>
Орать дурниной	експр., <i>кричати, плакати дуже голосно, не своїм голосом</i>
Дурниной реветь	експр., <i>те саме, що орать дурниной</i>

Проаналізувавши ФО синонімічного ряду, необхідно відмітити, що фізичний та емоційний стан мовця, його ставлення до співрозмовника й змісту висловленого значно об’єктивується в мові за рахунок різних голосових ознак, які уточнюють, підсилюють мовлення й викликають різні реакції в процесі комунікації. Такі приклади зафіксовані в комунікативному складі ФО через емоційно забарвлені лексеми – *лихоматом, орать, реветь, дурниной*.

Антонімічні відношення у фразеосемантичному полі не дуже різноманітні й обмежуються однією парою. Представлена пара умовно може бути включена в антонімічні відношення при певному комунікативному контексті:

<i>дать голос</i>	<i>отдаться молчку</i>
обізватися, подати голос	замовкнути
«Корова хозяйку узнала и голос дала»	«Дед крикнет, и все молчку отдадутся»

Проаналізований діалектний матеріал свідчить, що ФО, які пов'язані з мовною діяльністю, її характеристиками, можуть переходити в інші фразеосемантичні поля, набуваючи додаткових образних ознак. Наприклад, полісемантична ФО *тещин язык*, має два значення: 1) ділянка землі, яка пролягає між двома паралельними дорогами; 2) ділянка незораної землі на ріллі. Даний вираз використовується у мові діалектоносів у іронічному значенні, про що свідчить помітка в словнику.

За належністю до різних частин мови ФО, які входять до складу поля, можна розділити на три групи: дієслівні, субстантивні, ад'єктивні. Найбільш чисельною групою є дієслівні ФО, кількість яких склала 30 одиниць. Отриманий результат, на прикладі фразеосемантичного поля «Мова, мовна діяльність», свідчить про те, що дієслівні стійкі комплекси утворюють ядро діалектної фразеології і виступають найчисельнішою групою.

Таким чином, у процесі дослідження фразеосемантичного поля «Мова, мовна діяльність» як вербального ідентифікатора поняття «Мовна діяльність» було виділено чотири структурні компоненти – мікрополя, які характеризують цільові настанови мови, її особливості, фазовий стан, а також характеристики учасників комунікації. Аналіз дослідженого фразеологічного матеріалу дозволяє говорити про високу цінність мови і її соціальну значущість в народному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белякова С. М.* Образ времени в диалектной картине мира (на материале лексики и фразеологии русских старожильческих говоров юга Тюменской области): Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01: Екатеринбург, 2005. – 354 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru>
2. *Бершадская Ф. М.* Формы употребления фразеологических единиц в речи: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01: Л., 1972. – 23 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru>
3. *Брыкина Е. В.* Этнолингвокультурологические основы диалектной фраземики Дона: Дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01: Волгоград, 2003. – 543 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru>
4. *Диброва Е. И.* Вариативность фразеологических единиц в современном русском языке: Монография. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1979. – 192 с.
5. Картотека материалов фольклорно-диалектологических экспедиций кафедры русского языка Дальневосточного государственного гуманитарного университета за 2004 – 2008 гг.

6. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля // Филологические науки. М., 1972 – № 1. – С. 54 – 71.
7. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
8. Ожегов С. И. О структуре фразеологии // Лексикология. Лексикография. Культура речи. – М., 1974. – С. 192 – 219.
9. Потапова О. Ю. Лингвокогнитивное моделирование лексико-фразеологического поля «речевая деятельность»: на материале современного немецкого языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04: М., 2008. – 200 с. – Режим доступа: <http://diss.rsl.ru>
10. Словарная картотека Г. С. Новикова-Даурского / Под ред. Л. В. Кирпиковой. – Благовещенск: БГПУ, 2003. – 199 с.
11. Словарь русских говоров Приамурья, 2-е изд., исправл. и доп. / под ред. О. Ю. Галузо, Ф. П. Ивановой, Л. В. Кирпиковой, Л. Ф. Путятиной, Н. П. Шенкевец. – Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2007. – 544 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Данилевская А.С., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ «РЕЧЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ» В КАРТИНЕ МИРА ДИАЛЕКТОНОСИТЕЛЕЙ ПРИАМУРЬЯ

В статье анализируется фразеосемантическое поле «Речь, речевая деятельность» на материале русских говоров Приамурья. Рассматриваются конституирующие компоненты поля – микрополя на основе выявления основных семантических категорий, а также описываются системные отношения: вариативность, синонимия, антонимия.

Ключевые слова: фразеосемантическое поле, микрополе, диалектная картина мира, ядро, периферия, говоры Приамурья.

Danilevskaya A.S., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PHRAZEOSEMANTIC FIELD OF «SPEECH ACTIVITY» IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD OF THE AMUR DIALECT SPEAKERS

The author analyzes the phrazeosemantic field of “Speech activity” on the material of the Russian Amur Region dialects. Considered constitutive components of the field – microfields by identifying the main semantic categories, as well as described the system variability relations, synonyms, antonyms.

Key words: phrazeosemantic field, microfield, dialect picture of the world, the core, the periphery, Amur dialects.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ АНГЛОМОВНИХ БІЗНЕС-ІНТЕРВ'Ю

У статті проаналізовано комунікативну поведінку учасників англomовних бізнес-інтерв'ю – представників різних етнолінгвокультур, зроблено спробу виокремити основні комунікативні стилі, притаманні тій чи іншій етнолінгвокультурі та окреслити їхні національно-культурні цінності.

Ключові слова: етнолінгвокультура, комунікативна поведінка, комунікативний стиль, бізнес-інтерв'ю.

У контексті сучасних лінгвокультурологічних досліджень особливої уваги набуває вплив національно-культурних чинників на процес спілкування. За сучасних глобальних тенденцій контакти носіїв різних культур і мов стали звичним явищем. Поширення міжнародних контактів у ході бізнес-діяльності представників різних культур і вивчення ними іноземних мов зумовлюють інтерес до міжкультурної комунікації як наукової і практичної галузі [Бацевич 2009, 276–297]. Англomовна комунікація постає дієвим засобом вирішення різних питань, що виникають в суспільстві. Англійська мова як спільний код для представників міжкультурної інтеракції – бізнесменів – по-різному знаходить своє відображення в їхній комунікативній поведінці, як вербальній, так і невербальній [Селіванова 2011, 272–278]. Це і зумовлює **актуальність** теми, що розглядається.

З огляду на друковані джерела дослідження (тексти інтерв'ю), ми розглядатимемо вербальну сторону комунікативної поведінки представників різних етнолінгвокультур у ході англomовних бізнес-інтерв'ю.

«Водночас постає потреба у визначенні сутності понять комунікативної поведінки та міжкультурної комунікації». **Міжкультурна комунікація** – наука, яка вивчає вербальне і невербальне спілкування людей (груп людей), які належать до різних етнолінгвокультурних спільнот. З огляду на це, **комунікативна поведінка** – стратегія і тактика реального спілкування, у яких мовці виявляють національні та індивідуальні особливості [Манакін 2012, 9, 274].

Проблемою дослідження міжкультурної комунікації (intercultural communication) займалися як зарубіжні дослідники (Е. Холл, Д. Трагер, Г. Хофстеде, Р. Льюїс, Б. Томалін, М. Нікс, В. Гудикунст, М. Кастінгер, Р. Ратмайер, С. Тер-Мінасова, Ю. Караулов, І. Стернин тощо), так і вітчизняні (Ф. Бацевич, О. Селіванова, Г. Богданович, О. Антонів, П. Осипов, В. Манакін і ін.).

Метою статті є виявлення комунікативної специфіки (комунікативні стилі тощо) представників різних етнолінгвокультур, окреслення національно-етнічні цінності, підтвердження або спростування соціально-етнічних стереотипів. **Об'єктом** дослідження є тексти англomовних бізнес-інтерв'ю представників різних етнолінгвокуль-

тур, а **предметом** – мовне відображення національно-культурних особливостей комунікативної поведінки учасників англомовних бізнес-інтерв'ю.

Наукова новизна визначається, насамперед, формулюванням проблеми. Уперше для підтвердження або спростування національно-культурних стереотипів проведено порівняльний аналіз мовленнєвого вираження комунікативної поведінки та здійснено спробу класифікації комунікативних стилів учасників англомовних бізнес-інтерв'ю різних етнолінгвокультур.

Матеріалом нашого дослідження стали 17 текстів інтерв'ю з бізнесменами різних національностей та країн світу (Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина, Китай, Пакистан, Індія, Україна), що були опубліковані в таких англомовних виданнях: The New York Times, The Wall Street Journal, Fortune, The Guardian, SPIEGEL ONLINE, Autoweek, The Daily Times, Wired, Engadget, Stylist Magazine, Newsline, Lviv Business.

Комунікативний стиль учасників інтерв'ю визначається формою їх комунікативної поведінки, яка виявляється у процесі спілкування, визначається використанням характерних вербальних і невербальних засобів залежно від прагматичних настанов мовців та національної специфіки ділового дискурсу [Стернин 2001, 143–159; Тер-Минасова 2008, 18–21].

За теорією комунікативних стилів, розроблених американським дослідником Вільямом Гудикунстом, виокремлюють такі основні дихотомії стилів комунікації:

- 1) прямий – непрямий;
- 2) розгорнутий – згорнутий;
- 3) особистісний – контекстуальний або суспільно орієнтований;
- 4) інструментальний – афективний [Gudykunst 1992].

Розглянемо докладніше вербальну репрезентацію комунікативної поведінки і стилі комунікації різних етнолінгвокультур.

Американська етнолінгвокультура. Американські бізнесмени часто обирають **напів-формальну та неформальну манери спілкування**, незалежно від соціального статусу і бізнес-успіху (*Wow!, Amazing!, Awesome!, Actually, Of course, Well, Also, You know*). Вони є відкритими до спілкування і віддають перевагу **прямому комунікативному стилю** (*Exactly. Honestly etc.*):

“*“Hotelier” is a pretty glamorous word. What makes for a good hotelier?*”

“*Honestly, I started out as a motelier (laughs) [...].*” (SPIEGEL ONLINE 12.12.2007).

Американські бізнесмени – **прагматично налаштовані** (*commercialization, business, profit, success, benefit*), вони **вірять в успіх** лише там, де є **зусилля і важка праця** (*A great deal of my effort, a big part of my job, It's harder, but there are also more benefits*):

“*Wired: On the other hand, as the canard goes, the pioneers take the most arrows. Look at the experience of Xerox PARC, where fantastic innovations didn't seem to help the corporation itself.*”

“*PARC had a tremendous research organization and they invented many of the tools of modern computing. But they weren't focused on commercialization [...], because they never turned their inventions into businesses.*” (Wired 21.01.2013).

“Some consumers are concerned that using and throwing away a pod after every use is wasteful. What progress are you making there?”

“There’s a number of ways we look at sustainability. [...] we are working to have recyclable K-cups.” (FORTUNE 11.07.2013).

Незважаючи на орієнтацію бізнес-діяльності на успіх і перспективу, представники американської етнолінгвокультури відкрито **визнають власні помилки**, нерідко використовуючи тактику перебільшення власної помилки (*It was a huge failure, One big mistake I made, My main learning etc.*), що може свідчити про **здатність до самокритики**. Більше того, американські бізнесмени **відкриті для конкуренції**, наголошуючи на «інакшості» їх продукції та послуг або «прогресивності» виробництва (*innovative, different, competition etc.*):

*“**Wired:** Android has always prided itself on being a more open platform, compared to Apple’s walled-garden approach. That came into stark relief when Apple pulled Google Maps from iOS6 and launched its own maps app. Did the uproar over that decision vindicate your commitment to openness?”*

“Unfortunately that’s not always easy in this day and age. [...] Now we’re going backward with a lot of the platforms that are out there. Companies are trying to wall everything off, and I think that impedes the rate of innovation.” (Wired 21.01.2013).

“What has been your biggest failure?”

“There’s one big mistake I made as a first time entrepreneur that I still laugh about. [...] My main learning was this [...].” (FORTUNE 11.07.2013).

На відміну від інших бізнес-культур (французів, японців, англійців, німців), американці з радістю **відповідають на питання особистого характеру**, діляться фактами про сім’ю, власні вподобання тощо:

“What do you do for fun?”

“My two favorite activities are spending time with my family and friends and traveling to learn about other places around the world. I look forward to taking my daughters to visit some of the 18 countries where we have Change.org offices.” (FORTUNE 11.07.2013).

*“**Q.** How is it working so closely with your brothers?”*

*“**A.** Wonderful. We’re 10 years apart in age, but we live close to each other and drive to work together and home together, and we socialize together. We’re very close.”* (The New York Times 21.11.2012).

Британська етнолінгвокультура. Незважаючи на репутацію досить стриманої і поміркованої нації, англійські бізнесмени досить часто вдаються до перебільшень і наголошень на унікальності власної справи, що може свідчити про їхню **завзятість та національну гордість**:

“Now that you have SpaceShipTwo’s first rocket-powered flight under your belt, how many more steps do you have to go before you’re going to be taking passengers up into space?”

“[We] talk as if we’re going to space every year for the last seven years, but now, I can properly say, «We are going to space this year».” (Engadget 02.05.2013).

“What was your favourite part of the process of creating a fragrance?”

“Working with Rosie and Mario [Testino] for the shoot was incredibly exciting. Especially as Mario has a long-standing relationship with Burberry. [...] London we had such amazing support and it’s just been unbelievable [...].” (Stylist Magazine 13.03.2014).

Більше того, англійські бізнесмени дуже **високо цінують** як власну культуру, історію, так і **національно-культурні надбання** інших народів, не відділяючи минуле від сучасного:

"What's been your favourite collection that you've done and why?"

"[...]With Burberry that always starts with our heritage and our archives – taking elements of our history and our culture – and putting them into today's lifestyle and the dynamics and speed of the way we all live today. We really respect those elements in the design process then try to add something modern to make it feel relevant for today without losing the timeless Burberry qualities." (Stylist Magazine 13.03.2014).

"How much does your organisation's culture influence regional offices?"

"[...] Even in large companies with strong corporate cultures, such as Shell and IBM, you can't override national culture. All but one of our regional directors are from the countries they are working in. We value that and we value the diversity it brings." (The Guardian 08.01.2013).

Вони не допускають поблажливості ні до себе, ні до інших, тим самим наголошуючи на такій якості, як **старанність** та на тому, як багато зусиль було вкладено у справу, виказуючи власну гордість і завзятість:

"What is your greatest achievement?"

"My association with this organisation, of which I'm very proud. We've made memorable strides and weathered big storms. We're growing significantly [...]" (The Guardian 08.01.2013).

"You are the wunderkind of London fashion, do you feel pressure to keep doing amazing collections season after season?"

"It's not about me or any one person, it's about Burberry. [...] When I arrived I said it was a beautiful jewel that needed polishing and over the last few years we have done that and believe there is even more to come [...]" (Stylist Magazine 13.03.2014).

Британські бізнесмени зазвичай ведуть досить розкуту бесіду, нерідко у напів-формальному стилі. Вони вдаються до фраз-заповнювачів (вигуків), повторів (*You know; very, very clean; Thanks, thanks much* etc.). Це, в свою чергу, може говорити про їх ентузіазм і **захоплення власною справою та надбаннями**. Також, на відміну від американських бізнесменів, вони відкрито і прямо відповідають на провокативні запитання, сприймаючи їх з усією серйозністю і відповідальністю:

"Does it trouble you that you may be facing charges in Germany [...]"

*"**BE:** [...] I can't really speculate. But I have a lot of faith in justice systems*

I don't think people go out of the way to pursue people without cause. [...] I am not worried in the least because I have told the truth." (Autoweek 02.07.2013).

У англійських бізнесменів високо розвинено почуття справедливості, тому при веденні справ вони сповідають віру в чесну гру, не терплять хитрості і підступності (*honesty, truth, faith, responsibility, justice* etc.).

Англіїці схильні **уникати категоричних тверджень або заперечень**, використовуючи при цьому різноманітні ввідні звороти типу *I believe so, I suppose, It seems to me, perhaps* тощо.

Німецька етнолінгвокультура. Німці більш стримані у розмові, ніж американці і англійці:

“SPIEGEL ONLINE: Mr. Keitel, how concerned is the German business community about the economically beleaguered countries in Southern Europe?”

“Keitel: Of course we’re worried, but things are also looking up in the economic data coming out of those countries.” (SPIEGEL ONLINE 11.09.2012).

Така категоричність по відношенню до інших, на перший погляд, може розглядатися як байдужість або жорстокість. Проте німці у веденні бізнесу наголошують на професійності і строгому виконанні поставлених вимог та умов у веденні бізнесу.

На однозначні запитання дають короткі відповіді, розгорнуто відповідають на професійні запитання, наводячи статистику та наголошуючи на престижі:

“[...] Will it use a battery system rather than a flywheel system?”

“MM: Not today.”;

“[...] What are you doing, considering that your sales are great?”

“In the car industry, to announce in March of 2006 a pretax profit (for the year) of 4 billion euros (\$5.10 billion) is a statement. In 2005, we had higher raw material prices costing us more than 200 million euros (\$255.2 million). [...] BMW was able to grow from 900,000 to 1.3 million units. Toyota was able to grow from 5 million to 8 million units. Are both companies profitable? Yes.” (Autoweek 10.09.2012).

Німці зазвичай не роблять передчасних висновків-прогнозів:

“Have you gotten rid of the Brazilian plant you operate jointly with Chrysler?”

“[...] Before we talk publicly, we have to talk among ourselves.” (Autoweek 21.11.2006).

Відповідаючи на політичні запитання, вони позиціонують себе більш зрілою нацією в порівнянні з країнами, що розвиваються, проте зазначають це дуже толерантно:

“SPIEGEL ONLINE: How can Germany help these countries?”

“Keitel: We can help, but our means are limited. First and foremost, these countries will have to largely shoulder their problems on their own. [...] At the moment, (Germany’s) economy is still doing well, [...]. The other countries should not overburden Germany.” (SPIEGEL ONLINE 11.09.2012).

Німці віддають перевагу тим темам, у яких вони з достатньою очевидністю бачать можливість знаходження рішень або повної відповіді. Відповіді є інформативними, достатніми. У ході комунікації вони переважно обговорюють питання послідовно, один за одним.

Індійська та пакистанська етнолінгвокультури. Індійці і пакистанці мають багато спільних рис у комунікативній поведінці. Вони є однаково відкритими у спілкуванні, що виявляється у повноті і розгорнутості їхніх відповідей, ставленні до співрозмовника. Проте, на відміну від західної культури, де бізнес, незважаючи на засновника та його внесок, розглядається як спільна справа, де кожен учасник є однаково важливим (*we think, our business, our goals* etc.), індійці та пакистанці є більш особистісно-орієнтованими – вони наголошують переважно на власних досягненнях і не завжди на досягненнях інших партнерів або учасників справи (*my business, my achievement, my goals* etc.):

“[...] *So I still work hard till late to complete the work. I am always punctual and meet the deadlines. I try my level best to satisfy my clients and business partners.*” (The Daily Times 22.08.2010).

У індійській та пакистанській етнолінгвокультурах особливу увагу приділяють ієрархічній побудові ділових відносин. Особливо відчутно вони позначаються на формуванні соціальних ролей, які розкривають їхню соціальну взаємодію [Бацевич 2009, 277]. На нашу думку, це свідчить про глибоку повагу до начальника або старшого тощо з боку підлеглого. Такі взаємовідносини знаходять своє відображення у неформальному звертанні начальника до робітника, або у підкреслено формальному з боку останнього:

“**DT:** *What are the qualities of a good boss?*”

“**YP:** *A good boss must be a good human being and know the needs and potential of his subordinates. [...] I was never the sort of person anybody could even say hello to [...]. I'd say, 'What the hell, give me respect.' Today I'm in a position where people can talk, make slogans about me, make cartoons of me, make anything out of me.*” (The Daily Times 22.08.2010).

Також індійці та пакистанці відкрито висловлюють своє відношення до релігії і охоче діляться філософським світоглядом (*thanks to Allah, For God's sake, my soul, That's the philosophy etc.*).

На відміну від інших етнолінгвокультур, вони частіше вдаються до неформального, нерідко фамільярного спілкування, часто вживаючи ідіоми, просторіччя, сленг (*damn, guy, what the hell, by hook or by crook etc.*). Також пакистанці люблять наголошувати на «зв'язках», «добрих друзях» і відповідати на провокативні запитання (*scandals, stories, speculate, corruption, caste, power, influence etc.*), що є реаліями їхнього суспільного існування:

“*You've always maintained that you wanted to stay away from politics. Why have you decided to seek public officeбілий now?*”

“[...] *There are 15.000 of my own people here who belong to my clan. I am such a controversial figure [...] Somebody stands up in the assembly and accuses me of xyz. I can't sue him because he has used the privilege of the house.*” (Newsline 14.04.2012).

Як індійці, так і пакистанці часто вдаються до образного мовлення, розповідаючи про власну справу (*gardener of the company, bridges both worlds, rainmaker, full of Ninjas, walk in the shadow of giants, lies and dishonesty etc.*). Таким чином вони виказують відкритість, щирість, бажання асоціювати свою діяльність з відомими подіями, особистостями, сторінками в історії і ін.

Китайська етнолінгвокультура. Китайські бізнесмени більш відкриті у спілкуванні, на відміну від індійців та пакистанців, але схильні надавати короткі відповіді на запитання:

“**Q.** *You go by the name Sandi. How did you get that nickname?*”

“*A. Sandi means third brother in Chinese.*” (The New York Times 02.01.2013).

Проте у китайській етнолінгвокультурі надають надзвичайного значення налагодженню неформальних відносин зі співрозмовником. Їхня відкритість у питаннях, що стосуються сім'ї і спогадів з минулого особливо показова. Вона знаходить своє

мовне відображення у вигуках, зворотах, уточненнях, вставних і вставлених конструкціях, ретроспективах тощо:

“How did your childhood influence your philanthropic work?”

“Mr. Li: When I was a young boy, before I turned 10, I had already seen the war in my hometown. [...]” (The Wall Street Journal 28.11.2013).

“Q. Was your father your mentor?”

“A. Oh, I would say so. For sure, for sure. [...] I remember his office was down on 47th street and Madison Avenue and I would go over there quite often.” (The New York Times 02.01.2013).

Китайські бізнесмени не форсують розвиток бесіди – на цікаві, з їхньої точки зору, питання вони намагаються дати ґрунтовну і послідовну відповідь, наголошуючи не на кількості, а на якості [Леонтьев 1977, 338–345]. Така «наративність» і ґрунтовність відповідей досягається за допомогою сполучних слів і словосполучень зв'язності і послідовності, а також вставленими конструкціями – повторюваними прикметниками, іменниками і ін. (*Initially, Lastly, For instance; day by day, stronger and stronger, etc.*).

Українська етнолінгвокультура. Українські бізнесмени є дуже **вимогливими** до себе. Така особливість зумовлена бізнес-діяльністю, що зустрічає на ринку багато конкурентів і проявляється через стратегії і тактики зменшення власного впливу, що свідчить про **скромність або намір удосконалити** технології, концепцію підприємства в регіоні(ах), власний підхід тощо:

“How do you see the future for your field of activity in Western Ukraine?”

“I hope that many mature companies thinking strategically and long term will grow. We will have more business leaders with ambitions for national and global competition. If that happens there will be a great need for high quality business education.” (Lviv Business Issue 50, October 2012).

“What key market drivers are positively impacting your business?”

“This is actually a very complicate question [...] no bank, no matter how reliable it is, can not stand if the majority of depositors suddenly wish to withdraw their deposits. Accordingly, there can not be credit activities of banks during the depositors panic [...]” (Lviv Business Issue 48, July 2012).

Використання мовних маркерів (*if, I hope, no matter how reliable, cannot stand, need, panic*) у відповідях свідчать про **некатегоричність** українських бізнесменів щодо успіху справи або про **перестороги** у ході становлення і розвитку бізнесу, що, нашу думку, може бути зумовлено непевністю ринків збуту продукції та надання послуг.

З іншої точки зору, це може свідчити про національний **індивідуалізм** та автономію: несприйняття великих корпорацій, схильність до малих співтовариств [Жайворонок 2007, 24–25].

Представники бізнесу української етнолінгвокультури є прагматично налаштованими. У діловому спілкуванні вони **стримані і офіційні**, хоча у мовленні вони можуть бути **непослідовними** і переходити з підкреслено формального спілкування у напів формальний і навпаки.

Для опису змін у власній бізнес-стратегії, українці використовують багато прислівників та прикметників на позначення швидкості, кардинальності і послідовності (*briefly, immediately, suddenly; crucial, innovative; step by step* etc.). Цим, нашу думку, вони реалізують стратегію і тактику повного інформування співрозмовника про хід діяльності, а також PR-стратегію збільшення.

Висновки. Проаналізувавши англомовні тексти-інтерв'ю з бізнесменами з огляду на національно-культурні особливості комунікативної поведінки учасників, можна дійти висновку про перевагу:

- 1) прямого комунікативного стилю у англійській і німецькій етнолінгвокультурах;
- 2) розгорнутого і прямого комунікативних стилів у таких лінгвокультурах як: американська, індійська, пакистанська та китайська;
- 3) згорнутого – у німецькій та частково китайській та українській етнолінгвокультурах;
- 3) особистісно-орієнтованого – у англійської та індійсько-пакистанської етнолінгвокультур;
- 4) афективного – у індійській та пакистанській лінгвокультурах;
- 5) інструментального – у німецькій, англійській та українській етнолінгвокультурах;
- 6) контекстуального або суспільно орієнтованого стилів в українській та пакистанській етнолінгвокультурах.

З огляду на специфіку бізнес-діяльності різних етнолінгвокультур, можна зробити висновок, що найбільш прагматично-орієнтованими в умовах глобалізації суспільно-політичних та економічних умов є американські, англійські, китайські та українські бізнесмени, в той час як німецькі представники бізнес-культури, перш за все, наголошують на якості і прагнуть не швидких змін, а поступового розвитку і вдосконалення. Індійські, пакистанські та українські бізнесмени працюють на здобуття авторитету і підтримки у власних країнах та на світовому ринку.

Перспективним, на наш погляд, є подальше дослідження англомовних інтерв'ю з бізнесменами у прагмалінгвістичному аспекті, виявлення лінгвокультурних особливостей реалізації комунікативної поведінки бізнесменів інших етнолінгвокультур, а також ґрунтовна класифікація їх за різними критеріями мовленнєвої репрезентації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. ВЦ “Академія”, 2009. – 376 с.
2. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Жайворонок. – К. : “Довіра”, 2007. – 262 с.
3. Леонтьев А. А. Национально-культурная специфика речевого поведения : [коллективная монография / отв. ред. Алексей Алексеевич Леонтьев] / [Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф.]. – М. : “Наука”, 1977. – 346 с.
4. Манакин В. М. Мовна і міжкультурна комунікація : [навч. посіб.] / В. М. Манакин. – К. : ВЦ “Академія”, 2012. – 288 с.

5. Селіванова О. О. Основы теорії мовної комунікації : [підручник] / О. О. Селіванова. – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.
6. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие : [монография] / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : “Полиграф”, 2001. – 252 с.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : [учеб. пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М. : “Слово”, 2008. – 352 с.
8. Gudykunst, William, Kim, Young, Yun. Communicating with strangers: an approach to intercultural communication / Gudykunst, William, Kim, Young, Yun. – New York : McGraw-Hill, Inc., 1992. – 448 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Autoweek 21.11.2006.
2. Autoweek 10.09.2012.
3. Autoweek 02.07.2013.
4. Engadget 02.05.2013.
5. FORTUNE 11.07.2013.
6. Lviv Business Issue 48, July 2012.
7. Lviv Business Issue 50, October 2012.
8. Newslane 14.04.2012.
9. SPIEGEL ONLINE 12.12.2007.
10. SPIEGEL ONLINE 11.09.2012.
11. Stylist Magazine 13.03.2014.
12. The Daily Times 22.08.2010.
13. The Guardian 08.01.2013.
14. The New York Times 21.11.2012.
15. The New York Times 02.01.2013.
16. The Wall Street Journal 28.11.2013.
17. Wired 21.01.2013.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Дегтяренко М. А., соиск.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ УЧАСТНИКОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ БИЗНЕС-ИНТЕРВЬЮ

В статье проанализировано коммуникативное поведение участников англоязычных бизнес-интервью – представителей различных этнолингвокультур, сделана попытка выделить основные коммуникативные стили, присущие той или иной этнолингвокультуре и очертить их национально-культурные ценности.

Ключевые слова: *этнолингвокультура, коммуникативное поведение, коммуникативный стиль, интервью, бизнесмен.*

**NATIONAL AND CULTURAL FEATURES
OF THE COMMUNICATIVE BEHAVIOUR
OF PARTICIPANTS OF ENGLISH-SPEAKING BUSINESS INTERVIEWS**

The article studies communicative behaviour of participants in English-speaking business interviews who represent various ethnic linguacultures. The attempt is made to distinguish main communicative styles of the ethnic linguacultures and to outline their national and cultural virtues.

Key words: *ethnic linguaculture, communicative behaviour, communication style, interview, businessman.*

УДК 811.162.1'373.613:159.923

Дем'яненко Н.Б., к. філол. наук, доц.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ
ТЕНДЕНЦІЙ ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ
(на матеріалі польської мови)**

Статтю присвячено аналізу функціонування фразеологізмів в ситуації стрімкого технічного прогресу. Розглянуто зміни, які відбуваються у фразеологічних одиницях під його впливом. Описано типи фразеологічних інновацій у польській мові.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, семантичний компонент, фразеологічні інновації.*

Мова як засіб спілкування виникла і сформувалася історично в ході розвитку людського суспільства, з його потреб. Мова є засобом збереження та передавання суспільного досвіду. Завдяки спілкуванню за допомогою мови відображення дійсності у свідомості однієї людини доповнюється тим, що було у свідомості інших людей, внаслідок чого зростають можливості для обміну інформацією. Із розвитком соціального і технічного прогресу людства постійно розширювалося коло потреб людини, що зпримусило вдосконалення мови як засобу спілкування. Характерною особливістю нашого часу є бурхливий розвиток техніки, часто за рахунок обмеження спілкування з природою. Розвиток сучасних міських розваг (нічних клубів, ресторанів, боулінг-клубів) призвели до того, що сучасна людина часто відмовляється від відпочинку на природі. Усі ці цивілізаційно-суспільні зміни призвели до серйозних змін у мові. Для того, щоб залишатись живою, активною для її учасників, мова повинна реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві. І в художній мові, і розмовній все біль-

ше використовують наукову і технічну термінологію. Таким чином у повсякденному житті постійно відчувається вплив технічного прогресу. Натомість, кількість слів, пов'язаних з явищами природи, неупинно зменшується.

Метою нашої розвідки було на прикладі польської мови розглянути зміни, які відбуваються у фразеологічних одиницях внаслідок технічного прогресу, та типи фразеологічних інновацій у польській мові.

Особливу увагу було приділено змінам, що відбуваються у фразеологізмах.

Фактологічну базу нашого дослідження складають дані фразеологічних словників («*Słownik frazeologiczny języka polskiego*»/ Pod red. S.Skorupki; «*Mały słownik frazeologiczny języka polskiego*» / Pod red. S.Bąby, J.Libereka). Також використовувалися дані мови художньої літератури та мережі Інтернет.

Мова має багато способів збагачення: побудова нових словотворчих структур, запозичення, створення метафор і фразеологізмів. Фразеологічні одиниці поширені як у літературній мові, так і у розмовній. Складові фразеологічних одиниць різною мірою здатні виконувати номінативну функцію, співвідносячись із відповідним предметом об'єктивної дійсності, але ступінь їх делексикалізації при цьому може бути різним. Значення будь-якого фразеологізму ніколи не буває несподіваним, якісь «мікроелементи» нового глобального змісту закладені у самій природі компонентів та у можливостях їх сполучуваності» [Авалиани, Эмирова 1971, 33]. А.Пайдзінська зауважує: «...якщо б компонент фразеологічної одиниці не був словом із лексичним значенням, то зміни й заміни компонентів не порушували б сенсу цілого, тобто фразеологізму» [Pajdzińska 1988, 8-9]. При тлумаченні носіями мови того чи іншого фразеологізму можуть мати місце різноманітні зміни, своєрідна «перестановка смислового навантаження компонентів» [Жуков 1978, 91]. У кожен конкретний момент трактування фразеологічного образу може визначатися аперцептивною установкою. О.І.Молотков вважає, що фразеологізм необхідно розглядати як завершене утворення в мові (за формою і за змістом), оскільки він є особливою одиницею мови, що випадає з системи словосполучень. Той чи інший фразеологізм необхідно розглядати як якісну своєрідність свого генетичного джерела [Молотков 1977, 33]. У фразеологічних одиницях зосереджена цілісна картина світу етносу, оскільки вони відображають тривалий процес розвитку культури того чи іншого народу.

Так, у польській мові наявна велика кількість фразеологічних одиниць з опорним словом *serce* «серце». У мовній картині світу носія польської мови серце – це не центральний орган кровоносної системи, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг, а місце зосередження почуттів, настроїв, переживань людини: *gorące serce, złe serce, dobre serce, zimne serce*. Внутрішні характеристики людини у мовній картині світу залежать також від розміру серця. Так, *człowiek wielkiego serca* – це «хтось дуже добрий, чуйний, здатний гаряче й глибоко перейматися чиймись переживаннями, горем», навпаки, *człowiek małego serca* – «особа недоброчлива, зла, якій немає діла до оточуючих».

Велике значення для визначення внутрішньої форми фразеологізму має прикметник, який характеризує компонент *serce*. Так, фразеологізму *miękkie serce* можна протиставити *serce kamienne, serce z kamienia, serce z glazu* (прикметники *miękkie* і

kamienne, як відомо, позначають протилежні якості); те ж саме можна сказати і про фразеологізми *bojaźliwe serce* і *mężne serce*, до складу яких належать антонімічні прикметники *bojaźliwie* – *mężne*). А фразеологізми *łękliwe serce* і *bojaźliwe serce* можуть виступати як синоніми, оскільки позначають боязку людину. Ті самі відношення пов'язують фразеологізми *łwie serce* і *mężne serce*, які однаково характеризують мужню, хоробру людину; хоча слід додати, що фразеологізм *łwie serce* має ще й додаткове значення «великодушна людина».

Фразеологізми *zimne serce* і *życzliwe serce* знаходяться у антонімічних стосунках, прикметники *zimny* і *życzliwy* позначають протилежні риси щодо внутрішньої характеристики людини. Слід додати, що синонімами до фразеологізму *życzliwe serce* виступають фраземи *zadne serce*, *gołębie serce*, *litościwe serce*. Отже, можемо визначити такі антонімічні пари фразеологізмів із компонентом *serce*: *miękkie serce* – *serce kamienne*, *serce z kamienia*, *serce z gazu*; *dobre serce* – *złe serce*, *mężne serce* – *bojaźliwe serce*, *zajęcze serce*; *człowiek wielkiego serca* – *człowiek małego serca*; *życzliwe serce* – *zimne serce*.

Також можна визначити синонімічні ряди фразеологізмів із компонентом *serce*:

- *litościwe serce* – *życzliwe serce* – *złote serce* – *człowiek wielkiego serca* – *człowiek gołębiego serca* – *gołębie serce* – *zadne serce*;
- *mężne serce* – *nieustraszone serce* – *łwie serce*;
- *łękliwe serce* – *bojaźliwe serce* – *zajęcze serce*;
- *zimne serce* – *serce kamienne* – *serce z żelaza*.

Окремо слід зупинитися на фразеологізмах, у складі яких є прикметник, утворений від метафоричної назви тварин, птахів або комах. Це такі як: *łwie serce*, *zajęcze serce*, *gołębie serce*, *jaszczurcze serce*. Дуже важливе значення при творенні внутрішньої форми таких фразеологізмів має саме зооморфонім, який входить до їх складу у формі присвійного прикметника. У картині світу носія польської мови, як уже зазначалося, лев пов'язується із силою, мужністю, а, оскільки ця тварина є царем звірів, то і друге значення цього фразеологізму – «великодушність» є пов'язаним із значенням назви *lew*. Прикметник *zajęcze* походить від назви *zajac* «заєць», головною рисою якого є лякливість, а, отже, зооморфонім теж є важливою складовою внутрішньої форми даного фразеологізму. Назва птаха *gołąb*, відповідно, і утворений від неї прикметник (*gołębie*), асоціюється з добротою, м'якістю, яку символізують ці птахи, пор. переносне значення ад'єктива *gołębi*: «добрий, чуйний, лагідний». Таким чином, стосовно зооморфонімів у складі фразеологізмів із компонентом *serce* можна сказати, що вони, як і інші прикметники, що окреслюють компонент-назву частини тіла, визначають і уточнюють метонімічне значення фразеологічної одиниці.

Проте, багатьма дослідниками-мовознавцями відзначається значне зменшення, а іноді й повне зникнення старих фразеологічних зворотів, прислів'їв та приказок внаслідок відходження людини від явищ природи [I. Bajerowa 1980]. Так, носіями польської мови, а особливо молоддю, дуже рідко використовуються такі фразеологізми, як *koń by się uśmieł*; *pańskie oko konia tuczy*; *groch o ścianę*; *jak groch przy drodze*; *jak pies w studni*; *nie dla psa kielbasa*, *ni pies ni wydra*; *sam jak kolek w płocie*; *farbowane lisy*; *krowa, która dużo ryczy* itd.; *na bezrybiu i rak ryba*; *patrzeć wilkiem*.

Погоджуючись із описом явища мовного занепаду старих структур і появою нових, не можна, однак, погодитися з його оцінкою. Світ природи і старих сільських звичаїв досить часто настільки далекий для сучасної людини, що він власне стає для неї лише схемою, не наповненою конкретним змістом. Для багатьох носіїв мови *wydra, kolek w płocie* – це поняття дуже узагальнені, мертві, позбавлені будь-якої асоціації, на відміну від таких лексем як *smartfon, komórka* чи *komputer*. І тому всебічно розвинена людина окреслюється *chodzącym komputerem, komputerkiem, elektronowym mózgiem*. Приклади метафор і порівнянь, які ми бачимо у подібних зворотах, взяті з розмовної мови.

У фразеологічних одиницях можуть відбуватися наступні зміни: 1) зникання старих фразеологічних зворотів та поява нових; 2) фразеологічні інновації. Що стосується фразеологічних інновацій, то їх існує декілька типів: а) скорочення фразеологічного звороту (наприклад, *przeczytać do deski* замість *przeczytać od deski do deski*); б) доповнення фразеологізму (*wypić jednym duszkiem* замість *wypić duszkiem*); в) заміна складника фразеологізму (*ciężki orzech do zgryzienia* замість *twardy orzech do zgryzienia*); г) контамінація (*wywrzeć piętno* з контамінації *wywrzeć wpływ* і *wycisnąć piętno*); д) зміна граматичної форми одного із складників (*coś wyssane z palców* замість *coś wyssane z palca*).

У фразеологізмах, що містять порівняння часто заміна певного члену фразеологізму обумовлена більшою гіперболізацією риси, що міститься у новому компоненті. Так, наприклад, у фразеологізмі *sunie (idzie) jak słoń, hipopotam*, тобто, дуже важко, знищуючи будь-які перешкоди на своєму шляху, компоненти *słoń, hipopotam* внаслідок явищ технічного прогресу можуть бути замінені технічними назвами *traktor,czołg: idzie (sunie) jak traktor, czołg*. Такі новостворені фразеологізми більш зрозумілі для сучасного носія мови, оскільки вони відображають сучасні реалії.

Технічні елементи можуть замінювати у фразеологізмах, побудованих за порівняльною структурою, знаходимо фразеологізм, який називає:

- явище природи: *wpaść jak huragan, wicher* – *wpaść jak atom, wpaść bomba, wpaść jak bomba atomowa; twardy jak kamień, skała, dąb, drewno* – *twardy jak stal, beton*;
- природний елемент, що пов'язаний з давньою культурою: *leci jak ptak, pszczoła do miodu, wiatr, strzala, świna z pola* – *leci jak odrzutowiec, pershing*. Крім того, можуть бути фразеологічні інновації із заміною першого компоненту *pędzi jak mały samochód* – *zasuwa jak mały samochód, zasuwają jak lokomotywa* – *pędzi jak lokomotywa; jak ćma do światła, ognia, świecy, na płomień* – *na latarnię, lampę* (з можливими варіантами: *do latarni, lampy*);
- предмет, який вийшов з ужитку, а тому незрозумілий для сучасного носія мови: *gada jak katarynka, kołowrotek* – *gada jak karabin maszynowy, jak stara płyta; nogi jak cepy, kłose* – *jak słupy telegraficzne*.

Такі самі зміни відбуваються й у фразеологізмах, що не містять порівнянь. Осушаснення фразеологічного звороту відбулося внаслідок розширення його додатковими компонентами, що означають новітні технічні винаходи: *potów se z bykiem, z kozłem, z takim, co siano żre* – *potów z osłem przez komórkę*.

Сучасна техніка має сильний вплив на мовну винахідливість, створення нових експресивних зворотів, фразеологізмів, необхідних для щоденного спілкування, а також для створення жартів, гумористичних порівнянь, жартівливих переробок, що створені на основі вже відомих фразеологічних зворотів чи прислів'їв, які в результаті зіставлення елементів техніки з природними явищами часто призводять до комічного ефекту. Серед жартівливих фразеологічних зворотів можна навести наступні приклади: *gdyby ciocia miała wąsy, byłaby wujaszkiem* на: *gdyby ciocia miała kola, to byłby omnibus /auto*, або *gdyby teściowa miała drucik to byłoby kiepskie radio*. Інший приклад: *kto pod kim dolki kopie, sam w nie wpada* змінено на: *kto pod kim dolki kopie, ten pracuje w metro*. Виникають також жарти на основі полісемії, у випадку, коли одне зі значень багатозначного слова має технічне значення, а інше ні: *pociąg ma, brak mu tylko lokomotywy*.

Таким чином, ми виявили, що незважаючи на те, що фразеологічні одиниці є неподільними структурами, в них можуть відбуватися певні зміни. Динамічні цивілізаційні зміни в сучасному світі спричиняють швидкі зміни у мові. Серед чинників, що є джерелом цих змін, найбільшу увагу привертає технічний прогрес, який змінив нашу уяву як спосіб досягнення дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авалиани Ю.Ю., Эмирова А.М. К семантической структуре фразеологических единиц // Вопросы фразеологии: Тр. Самарканд. ун-та им. А.Навои. – Нов. сер., вып. 217. – Самарканд, 1971. – С.29-34.
2. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. – М.: Просвещение, 1978. – 160 с.
3. Молотков А.И. Основы фразеологии русского языка. – М.: Наука, 1977. – 300 с.
4. I. B a j e r o w a, Wpływ techniki na ewolucję języka polskiego. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, – S.50–51.
5. Pajdzińska A. Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów // Konotacja: Praca zbiorowa / Pod red. J.Bartmińskiego. – Lublin: UMCS, 1988. – S.67-82.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Демьяненко Н.Б., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ КАК ОТРАЖЕНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА (на материале польского языка)

Статья посвящена анализу функционирования фразеологизмов в ситуации стремительного технического прогресса. Рассмотрены изменения, которые происходят во фразеологических единицах под его влиянием. Описаны типы фразеологических инноваций в польском языке.

Ключевые слова: фразеологическая единица, семантический компонент, фразеологические инновации.

POLISH IDIOMS AS A MIRROR OF TECHNOLOGICAL PROGRESS TRENDS

The article is devoted to the analysis of idioms 'functioning in the period of technological progress. Changes that occur in idioms due are considered. Types of phraseological innovations in Polish are reviewed.

Key words: *phraseological unit, semantic component, phraseological innovation.*

УДК 811.111'373.7

Дергун Т. В., асп.,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Київ

ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КОМПОЗИЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТЕЙ

В англomовних журнальних статтях фразеологічні одиниці включаються у композицію на формально-смісловому рівні, пов'язаному з типографським і змістовим членуванням. Співвідносячись з іншими одиницями в тексті, фразеологічні одиниці забезпечують смислову цілісність статей згідно з певними моделями.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця (ФО), англomовна монофразеологічна журнальна стаття, композиція, формально-смісловий рівень.*

Традиційно фразеологічні одиниці (ФО) розглядалися в рамках елокуції – найбільш розробленої частини класичної риторики [Хазагеров 2002, 14] – як засоби прикрашання мови. Проте ФО не лише слугують для експресивної характеристики референтів, вираження оцінки, емоцій чи передачі національно-культурної інформації, а й виконують композиційну роль, тобто пов'язані з диспозицією – одним з етапів канонічної риторичної моделі текстотворення.

Диспозиція як розміщення ідей, відібраних на етапі інвенції, у структурних елементах твору словесності в певному порядку [Watson 2006, 407], підтримує смислову цілісність тексту, його зв'язність і розташування одиниць, зокрема фразеологічних, у його частинах. Тому **актуальність** нашого дослідження зумовлена спрямованістю сучасних розвідок на комплексне вивчення функціонування мовних одиниць у тексті. **Мета** аналізу полягає у виявленні ролі ФО у композиції журнальних статей з урахуванням етапів інвенції і диспозиції. Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: виявити композиційну специфіку англomовних журнальних статей; визначити місце ФО у композиції журнальних текстів. **Матеріалом** дослідження слугують 38 журнальних статей з тижневика *Newsweek*, у яких уживається один фразеологізм.

При виконанні дослідження ми виходили з того, що композиція статей новинних часописів забезпечується взаємодією смислового і формального рівнів [Талавіра 2014]. Словесний рівень композиції, пов'язаний з інвенцією, утворюється текстовими блоками, які включають заголовки і підзаголовки, об'єднані у блок короткого повідомлення; вступ; блоки головної, попередніх і супутніх подій, контексту як повідомлення про більш широкую ситуацію; вербальні реакції, авторські коментарі змісту і головної ідеї статті, котрі вміщуються в заключному абзаці [Dijk 1986, 155–186]. Вказані блоки характерні для композиції журнальних статей, оскільки газети й часописи належать до друкованого різновиду дискурсу, хоча журнали мають свою специфіку, котра виявляється у жанрових особливостях статей.

На формальному рівні, співвідносному з диспозицією, зміст повідомлення структурується за допомогою заголовків, підзаголовків, абзацних відступів, пунктуації і типографських засобів [Талавіра 2014]. У композиції журнальних статей смисловий і формальний рівні об'єднуються у формально-словесний, адже словесні відношення набувають певної форми.

Диспозиційна організація новинних журнальних текстів зумовлена їхнім жанром короткого інформаційного повідомлення, інформаційно-аналітичного або проблемної статтею. Для коротких інформаційних повідомлень властивий малий обсяг, відсутність експліцитної вказівки на авторство [Крапива 2004, 8], що виявляється у наявності трьох блоків – короткого повідомлення, головної події і подробиць [Крапива 2004, 16]. Інформаційно-аналітичні статті є розширеним варіантом інформаційних текстів з визначальним значенням аналітичного компонента, коментаря і оцінки [Добросклонская 2005, 63]. Статті проблемного характеру (*feature articles*) оцінюють поточні події або присвячені стійким медіа темам (спорт, освіта, культура, соціальні питання, театр, кіно, мода тощо) і відзначаються довільною структурою й обсягом [Добросклонская 2005, 65–66].

Для композиції інформаційно-аналітичних і проблемних журнальних статей є обов'язковими заголовний комплекс, інтродуктивний блок, котрий уводить у проблематику статті; основна частина, яка складається з блоку головної події, редукованої до кількох речень, блоків попередніх подій і контексту, які мають найбільший обсяг; блоку коментарів, що пронизує усю статтю; заключна частина. Внаслідок аналітичного характеру журнальні статті мають додатковий аргументативний блок, котрий складається з тези й аргументів [Волков 2008, 46; Івин 1997, 6] і вміщується в основній частині.

У результаті взаємодії інвенції і диспозиції фразеологічні звороти і одиниці тексту вступають у словесні відношення акцентування, характеризації, конкретизації, контрастування, аргументування, причини й наслідку.

Вказані відношення, утворені внаслідок взаємодії ФО із синонімами, розміщеними у певних частинах статей, на етапі диспозиції реалізуються у моделях. ФО забезпечують диспозиційну організацію статей і словесний зв'язок текстових блоків у рамках моделей, орієнтованих на заголовки і орієнтованих на основну частину тексту.

Моделі, орієнтовані на заголовки, включають заголовно-інтродуктивну, заголовно-текстову, заголовно-інферативну.

Заголовно-інтродуктивна модель уживання ФО утворюється внаслідок взаємодії між одиницями заголовка і ФО в інтродуктивному абзаці, відбиваючи відношення характеристики і акцентування. Характеризація у рамках заголовно-інтродуктивної моделі полягає у позначенні референта в заголовку і його характеристики за допомогою ФО в інтродуктивному абзаці. Так, у заголовку *College Credit* [Newsweek 27.09.2010, 12] згадується кредит (*credit*), який за допомогою ФО *to be on the rise* “підвищуватися, іти вгору” характеризується в інтродуктивному абзаці, котрий подає інформацію про головну подію: *Like tuition, college credit-card debt is on the rise*. Наведене речення розширює зміст заголовка, уводячи читачів у стан справ про студентські борги. В аналізованому тексті ФО *to be on the rise* характеризує борг студентів по кредитним карткам (*credit-card debt*) як зростаючий, корелюючи з іменником *credit* у заголовку, утворюючи заголовно-інтродуктивну модель.

Відношення акцентування, яке полягає у приверненні додаткової уваги читачів до референтів, їхніх рис або певних ідей, здійснюється за рахунок відношень синонімії або повторення. Акцентування за рахунок синонімії виявляється при вживанні слів у заголовку і близької за значенням ФО в інтродуктивному блоці. Так, у заголовку *The Link between Football and Jihad* [Newsweek 19.07.2010, 9] іменник *link* “зв’язок” корелює з ФО *to keep in touch* “підтримувати зв’язок” в інтродуктивному абзаці: *Osama bin Laden is just one of many jihadists who have used football to bring recruits into the fold. [...] After the jihadists returned home, football was a way to keep in touch, particularly for the Indonesians who formed the core of Jemaah Islamiah* У наведеному прикладі ФО *to keep in touch* зображає футбол як засіб зв’язку між членами джихаду.

Акцентування властивостей референта здійснюється повторенням однієї і тієї ж лексичної одиниці у заголовку і у складі ФО. Так, іменник *profit* “прибуток” із заголовка *Off with Their Profits* [Newsweek 15.06.2009, 18] повторюється в інтродуктивному блоці у складі ФО *to make a profit* “отримати прибуток”, акцентуючи фінансовий успіх нафтової компанії: *Oil giant TOTAL is France's biggest company, which means it's also its most hated. [...] Its announcement in February that it made a record € 13.9 billion (\$ 19.8 billion) profit in 2008 sparked cries of obscenity and a national debate on what good deeds it should perform with its windfall.*

Заголовно-текстова модель уживання ФО виявляється у смисловій кореляції лексичних одиниць заголовка і ФО у різних блоках основного тексту: у блоках вербальних реакцій і фону. При цьому реалізуються смислові відношення конкретизації, які полягають у деталізації і специфікації попередньо заявлених загальних ідей. Так, іменник *failure* “невдача” із заголовка *Redefining Failure* [Newsweek 20.09.2010, 25] співвідноситься з ФО *to be in the red* “у боргах” у блоці вербальних реакцій в основній частині тексту, виконуючи функцію конкретизації, напр., *By the end of the 19th century, says Sandage, failure had gone from being a professional mishap to “a name of a deficient self, an identity in the red.”* У наведеному блоці вербальних реакцій ФО *to be in the red* розкриває зміст заголовка, репрезентуючи невдачу як боржника.

Заголовно-текстова модель уживання ФО будується за рахунок кореляції лексичних одиниць у заголовку й ФО у блоці фону, що демонструє взаємодія одиниці *go bankrupt* із заголовка *Let Them Go Bankrupt* [Newsweek 1.06.2009, 23] і ФО *to run*

dry “вичерпуватися, закінчуватися” з блоку фону при описі майбутніх подій, напр., *It's increasingly obvious that Congress and the president (regardless of which party is in power) will deal with the political stink bomb of an aging society only if forced. And the most plausible means of compulsion would be for Social Security and Medicare to go bankrupt: trust funds run dry; promised benefits exceed dedicated payroll taxes.* Банкрутство як загальне поняття, подане в заголовку словосполученням *go bankrupt*, конкретизується за допомогою ФО *to run dry*, указуючи на спустошення трастових фондів (*trust funds*) як одну з ознак розорення.

Заголовно-інферативна модель спирається на співвідношення одиниць заголовка з ФО в заключному абзаці, що посилює кінцеве враження, оскільки розташування ФО в кінці тексту співвідноситься із сильною позицією. Заголовно-інферативна модель відображає відношення конкретизації у статті під заголовком *Mexico Victory Signs* [Newsweek 27.09.2010, 8]. У наведених назві словосполучення *victory signs* співвідноситься з ФО *to take office* “заступати на посаду, прийняти справи” в заключному абзаці, сигналізуючи перемогу, напр., *Nearly a dozen major cartel leaders have been arrested or killed since Calderon took office in 2006, and only two cartels, the Sinaloa and Gulf organizations, remain intact.* У заключному абзаці аналізованого тексту ФО *to take office* указує на прихід до влади мексиканського президента (*Calderon*), як сигнал перемоги над мафією.

Моделі, орієнтовані на основну частину включають текстово-інферативну, внутрішньотекстову, представлену двома різновидами – внутрішньоблоковою і міжблоковою.

Внутрішньотекстова модель уживання ФО ґрунтується на співвідношенні ФО і лексичних одиниць у межах основної частини тексту. Внутрішньотекстова модель представлена двома різновидами: внутрішньоблоковою, сформованою внаслідок взаємодії ФО й лексичних одиниць у межах одного композиційного блоку, і міжблоковою, побудованою за рахунок кореляції ФО з різними текстовими блоками.

Внутрішньоблокова модель уживання ФО формалізує у межах одного блоку відношення акцентування, конкретизації, характеристизації, аргументації, контрастування.

У блоці фону акцентування, тобто виокремлення референта, за рахунок уживання ФО серед нейтральних синонімічних виразів демонструє співвідношення ФО *to give short shrift* до “швидко розправитися з” з нейтральними словосполученнями *the book gives little indication of, he focuses on, he also writes about, as the book makes clear*, вирізняючись на їх тлі: (7) *As it is, the book gives little indication of how Abdullah will defuse the challenges Jordan faces. He focuses instead on external issues, even though Jordan already has a peace treaty with Israel and his nation no longer plays much of a role in wider Arab disputes with the Jewish state. He also writes about his education as a young man [...]. But the book gives short shrift to Jordan's economic problems which he turned over to his friend, the Harvard-educated Prime Minister Samir Rifai [...].* (8) *As the book makes clear, Abdullah seeks to emulate his father in every way [...].* [Newsweek 28.02.2011, 52–53]. У наведеному блоці фону статті про книгу мемуарів сина Саддама Хусейна – Абдулли – відношення акцентування при описі різних частин книги привертають увагу читачів до того, що автор мемуарів оминає правду про “незручні” теми, уживаючи нейтральні вирази *the book gives little indication of, he focuses on*,

writes, as the book makes clear, серед яких вирізняється ФО *to give short shrift to* для позначення нібито вирішених економічних проблем.

У блок фонових подій вбудовуються відношення конкретизації більш загально-го поняття скрутного становища, позначеного іменником *squeeze*, котрий корелює з ФО *to get the sack* “бути звільненим”, яка пояснює, що труднощі полягатимуть у звільненні з роботи: *The country is facing the biggest squeeze in living standards since the 1920s. Government budgets have been slashed in every direction. This year hundreds of thousands of public-sector workers will get the sack* [Newsweek 2.05.2011, 46].

Для контрастування учасників попередніх і поточних подій у блоці фону використовується повторне вживання однієї і тієї ж ФО при позначенні різних референтів, напр., *In 2008 Sarkozy filled the global power vacuum left by a lame-duck Bush White House. He scored a quick ceasefire between Russia and Georgia, and helped administer first aid when the global financial crisis broke. But despite his midterm woes, Barack Obama is no lame duck* [Newsweek 29.11.2010, 11]. У наведеному прикладі ФО *lame duck* “невдаха” протиставляє двох американських президентів – Буша з його адміністрацію (*Bush White House*) і Обаму (*Barack Obama*). Буш змальовується як невдаха, а Барак Обама, навпаки, представлений позитивно за рахунок уживання ФО *lame duck* із запереченням *no*.

Акцентування у межах блоку контексту статті під заголовком *North Africa's Sun King* [Newsweek 27.09.2010, 13] досягається співвідношенням іменника *advantage* “перевага” і синонімічної ФО *to give an edge over* “надавати перевагу перед”, наголошуючи на ідеї вигоди для Марокко за рахунок спільних з Іспанією електроліній: *Another advantage for Morocco: its proximity to Spain. The two countries are separated by less than 16 kilometers, and they are connected by an energy-transmission line. The line currently sends energy from Spain to Morocco, but it could work both ways, and analysts say its existence gives Morocco an edge over its neighbors for access to the European market.*

У рамках блоку вербальних реакцій характеристична роль ФО полягає в описі референтів за рахунок відношень «позначуване – характеристика». Наприклад, у статті про етнічну монгольську музику ФО *a far cry from* “велика відмінність від” корелює з іменником фестивалі (*festivals*) як референт і його зображення: *Udo Hoffman, a German promoter who founded a series of influential music festivals in Beijing, says the the project's value lies in the respect it pays to the ethnic musicians. It's a far cry from what he calls the “sanitized” versions of minority music and dance often included in officially sponsored performances in China* [Newsweek 29.11.2010, 57].

В аргументативному блоці аргументативна роль ФО підпорядковується структурі аргументації, що складається з тези, яка містить головну думку, що обґрунтовується аргументами, спрямованими на доведення істинності тези [Гудкова 2009, 11]. В аргументативній функції ФО були зафіксовані у тезі, співвідносній з одиницями в аргументах, які доводять позначену зворотом ідею. Так, в аргументативному блоці статті під заголовком *Pulled from All Sides* [Newsweek 16.03.2009, 44] ФО *to bear fruit* “приносити плоди” входить до тези про успішну фінансово-політичну діяльність Росії: *“That policy is starting to bear fruit”*. Ця теза аргументується словосполучен-

нями, котрі обґрунтовують і доводять плоди політики російського керівництва *to regain influence* “повертати вплив”, *setting up a development bank* “заснування банку розвитку”, *funded by Moscow* “фінансований Москвою”, *launched plans to revive* “запустив плани відродити”: *For the first time in a generation, Russia is starting to regain influence in the region. Last month Belarussian President Alexander Lukashenko signed an agreement to allow Moscow to station antimissile defenses in his country, after signing up for a \$2 billion in loan from the Kremlin. [...] The Kremlin has also floated the idea of setting up a development bank for former Soviet states, largely funded by Moscow. And in January President Dmitry Medvedev launched plans to revive the old Commonwealth of Independent States by creating a military rapid-reaction force.*

У межах заключного абзацу контрастування референтів чи їх рис демонструється за допомогою ФО, яка протиставляє американців і банківські установи у статті під заголовком *The Consumer Is not Dead* Newsweek 16.03.2009, 18] у заключному абзаці: *Most Americans are in better shape than most of Wall Street. [...] Looking to Wall Street to lead the recovery is ludicrous; its confidence is shattered and its balance sheets are wrecked. ФО to shatter somebody's confidence* “підірвати чийсь довіру” протиставляється фразі *most Americans are in better shape* “більшість американців знаходяться у кращій формі”, указуючи на розбіжність між покращенням фінансового становища пересічних громадян і занепадом банківських установ.

Міжблокова внутрішньотекстова модель уживання ФО спирається на відношення акцентування за рахунок смислової взаємодії лексичних одиниць і ФО у різних блоках основної частини тексту. Акцентування ідей здійснюється через співвідношення ФО із синонімічними одиницями, що є одним із засобів впливу на читачів за рахунок повторення однієї і тієї ж ідеї на різних етапах розгортання тексту. Так, в інтродуктивному абзаці статті під заголовком *Big Business Versus Obama* [Newsweek 19.07.2010, 14] прикметник *camouflaged* “замаскований” взаємодіє з ФО *window dressing* “окозання” у блоці фонових подій, акцентуючи, що американський президент приховує свою справжню політику стосовно бізнесу: (1) *As job creation and an economic growth stall, the Obama administration is being criticized not just from all parts of the political spectrum in the U.S. but also from big business, which increasingly believes that the president harbors a thinly camouflaged antibusiness bias.* (4) *In addition, by the time he entered office, Obama failed to appoint to his staff or his cabinet any former CEO who had run a major, publicly traded company. True, he established an advisory board comprised of economists and CEOs (including GE's Jeff Immelt and Google's Eric Schmidt). But with the exception of Paul Volcker, they quickly became window dressing.*

Текстово-інферативна модель уживання ФО формується в результаті взаємодії лексичних одиниць основної частини й ФО в заключному абзаці, відбиваючи причиново-наслідкові відношення і підбиття підсумків. Текстово-інферативна модель співвідносить попередні події і їх наслідки у заключному абзаці. Так, у блоці попередніх подій статті про проблему повного сканування людини (*WBI*) в американських аеропортах спочатку згадується терористична атака в аеропорту (*the attempted bombing*): (4) *... I proposed an amendment limiting the use of WBI (whole body imaging) scanners – passengers would have to go through them only if secondary screening was*

required. [...] Now, after the attempted bombing on Christmas, there is a rush to implement the WBI method at airports; last week it was reported that transportation security officials are talking to scanner manufacturers about increasing production. [...]. Потім на початку заключного абзацу ФО *in the wake of* “слідом за, після” пов’язує спробу підризу бомби з наслідком, позначеним висловленням *some say we have to choose between security and civil liberties* (дехто каже, що ми мусимо вибирати між безпекою і громадянськими свободами): (5) In the wake of the failed attack, some say we have to choose between security and civil liberties [...]. *We don't have to sacrifice one for another. Promising new technologies may provide the tools for need.* [Newsweek 18.01.2010, 12].

Синонімічні лексичні одиниці в усіх блоках основної частини тексту підбивають підсумки, співвідносячись із ФО в заключному абзаці, де зворот, виконує підсумовуючу роль. Так, з ФО *to be in charge* “завідувати, бути старшим”, розташовано у заключному абзаці статті про втрату ватажка талібану, співвідносяться слова і словосполучення на позначення влади *senior Taliban chiefs* у блоці головної події, *in command, leader, head of Taliban's leadership council, claim to power* у блоці попередніх подій і *leadership* у заключному абзаці, напр., *Three Taliban sources tell NEWSWEEK, they wish Mullah Omar would speak up and settle the leadership question before matters get any worse; [...]. Since Baradar's arrest, leadership responsibility has been divided three ways between Zakir, Mansoor, and Mullah Mohammad Hasan Rahmani, [...]. "The knives of too many butchers will not kill the cow," says Zabibullah, quoting a Pashtun proverb that warns against too many cooks. "No one really knows who is in charge."* [Newsweek 7.06.2010, 8]. В останньому реченні заключного абзацу ФО *to be in charge* указує на розгубленість талібанців через претензії кількох осіб на пост правої руки очільника Талібану (*Mullah Omar*), імплікуючи слабкість угруповання.

Подібно до попередньої статті у повідомленні, присвяченому президентським виборам у Молдові, іменник *elections* “вибори” позначає процес у блоках попередніх подій, контексту, вербальних реакцій, а ФО *to come to power* “прийти до влади”, ужита в заключному абзаці вказує на результат виборів, напр., *No matter who comes to power Sunday, Moldova may not soon resemble a worker's paradise* [Newsweek 29.11.2010, 22]. У наведеному прикладі поєднання ФО *to come to power* зі словосполученням *no matter who* привертає увагу читачів до висновку про те, що результат виборів не матиме великого значення.

Таким чином, ФО беруть участь у формуванні композиції англомовних монофразеологічних журнальних статей, яка утворюється на формально-смысловому рівні. Встановлено, що ФО вступають у змістові відношення з одиницями різних текстових блоках, утворюючи дві основні текстові моделі: орієнтовані на заголовок (заголовно-інтродуктивну, заголовно-текстову, заголовно-інферативну) і орієнтовані на основну частину тексту (текстово-інферативну, внутрішньотекстову, представлену внутрішньоблоковим і міжблоковим різновидами). У рамках цих моделей ФО виконують характеристичну, аргументативну, контрастивну, підсумовуючу функції, а також акцентують певні риси референтів і встановлюють причиново-наслідкові відношення між подіями. Перспектива подальших розвідок полягає у дослідженні ролі ФО у композиції поліфразеологічних англомовних журнальних статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков А.А. Филология и риторика массовой информации / А.А. Волков // Язык средств массовой информации: учебное пособие для вузов [под ред. М.Н. Володиной]. – М. : Академический проект; Альма Матер, 2008. – С. 118–132.
2. Гудкова К.В. Когнитивно-прагматический анализ аргументации в аналитической газетной статье (на материале британской прессы) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / С.-Петербургск. гос. ун-т / К.В. Гудкова. – СПб., 2009. – 23 с.
3. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т.Г. Добросклонская. Изд. 2-е, стереотипное. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 288 с.
4. Ивин А.А. Основы теории аргументации / А.А. Ивин. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 352 с.
5. Крапива Ю.В. Коротка журнальна стаття як тип тексту (на матеріалі української, англійської та російської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна / Ю. В. Крапива. – Харків, 2004. – 20 с.
6. Талавіра Н.М. Функції прийменникових безартиклевих зворотів у композиції інформаційно-аналітичних статей англomовних журналів / Н.М. Талавіра // Науковий вісник Чернівецького університету, 2014 (у друці)
7. Хазагеров Г. Г. Политическая риторика / Г. Г. Хазагеров. – М. : Николло-Медиа, 2002. – 313 с.
8. Dijk van T. A. News schemata / T. A. van Dijk // Studying Writing. Linguistic Approaches. – Beverly Hills : Sage, 1986. – P. 155–186.
9. Watson W. Invention / W. Watson // Encyclopedia of Rhetoric / ed. Th. O. Sloane. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – P. 406–421.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014

Дергун Т. В., асп.,

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, г. Нежин

ФУНКЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В КОМПОЗИЦИИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ЖУРНАЛЬНЫХ СТАТЕЙ

В англоязычных журнальных статьях фразеологические единицы включают в композицию на формально-смысловом уровне, связанном с типографским и содержательным членением. Соотносясь с другими единицами в тексте, фразеологические единицы обеспечивают смысловую целостность статей в соответствии с определёнными моделями.

Ключевые слова: фразеологическая единица (ФЕ), англоязычная монофразеологическая журнальная статья, композиция, формально-смысловой уровень.

IDIOMS IN TEXT COMPOSITION OF ENGLISH MAGAZINE ARTICLES

In English magazine articles – texts with one idiom – idioms are included into text composition at formal and sense level connected with typographic and content division. Correlating with other units in text idioms provide its coherence according to certain models.

Key words: *idiom, English monoidiomatic magazine article, text composition, formal and sense level.*

УДК 81'255:821.111(161.2)(161.1)ВУЛФ В.

Дідух Х., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОГЕЗІЯ В ТЕКСТАХ ПОТОКУ СВІДОМОСТІ (на матеріалі романів В. Вулф)

У статті, на прикладі романів В. Вулф «До маяка» та «Хвилі», розглядаються особливості стилю модерністської прози, де одним з головних художніх прийомів виступає «потік свідомості». Аналіз типів когезії в текстах потоку свідомості доводить, що цей літературний прийом утворює не хаотичне нагромадження думок, а цілісну картину художнього твору.

Ключові слова: *когезія, модерністська проза, стильова домінанта, «потік свідомості», типи когезії, дискурс, переклад.*

В процесі інтерпретації тексту реципієнт відкриває приховані змістові зв'язки між його частинами [5, с. 2]. Розпізнавання когезивних елементів в дискурсі оригінального твору та слідування за їхнім відтворенням і трансформацією в дискурсі твору перекладного є продуктивним напрямом аналізу, особливо коли йдеться про аналіз модерністської прози, де стильовою домінантою був прийом «потіку свідомості». Він характеризує твори багатьох представників модернізму в літературі загалом, та творчість Вулф зокрема [3, с. 5].

Це визначає **мету** нашої статті – дослідити і систематизувати багатство художніх засобів когезії, якими послуговується В. Вулф у написанні її найбільш відомих романів «До маяка» та «Хвилі». Для цього ми скористалися класифікацією типів когезії, що забезпечує аналіз стилістичних, лексичних і граматичних когезивних елементів, які є складовими техніки «потіку свідомості» у модерністському романі.

Вивчення поняття когезії досліджується у працях таких лінгвістів як Т. Дейк, М. Хелідей, І. Гальперін, О. Москальська, Р. Хоббс, М. Герншбахер, А. Леонтьєв, О. Селіванова, М. Бейкер та інших провідних спеціалістів [4].

Новизна дослідження визначається використанням дискурсивного методу, спрямованого на вивчення специфіки об'єднання речень у зв'язний текст для аналізу модерністської прози і потоку свідомості як її центрального художнього засобу, саме на прикладі романів В. Вулф, які залишаються малодослідженими у вітчизняному перекладацькому просторі.

Когезія – це форми зв'язку між окремими частинами тексту, які визначають його перехід від одного контекстно-варіативного поділу до іншого [6, с. 198]. У творах, де головним прийомом є потік свідомості, виділяють наступні найбільш поширені типи когезії: граматична, лексична та стилістична [6, с. 200]. Граматична когезія у свою чергу поділяється на такі підвиди: кореферентність (особова, вказівна, компаративна); субституція (номінальна, вербальна, клозальна); еліпсис (номінальний, вербальний, клозальний). Наведемо приклади кожного з них.

Кореферентність:

Особова – ... *children* never forget. For this reason, it was so important what one said, and what one did, and it was a relief when *they* went to bed [8, с. 60]. – ... ничего *дети* не забывают. Оттого так и важно, что говорит, что делают, и чувствуешь облегчение, когда *они* идут спать [9, с. 25].

Вказівна – *There it was* — her *picture* [8, с. 198]. – *Вот она* – моя *картина* [9, с. 86].

Компаративна – She was *lovely, lovelier* now than ever he thought [8, с. 62]. – Как она была *хороша*, он и не знал, *как* она *хороша* [9, с. 27].

Кореферентність перекладачі відтворюють, керуючись, по-суті, дослівним перекладом, адже вдавшись до таких трансформацій як, скажімо, додавання чи вилучення, вони тим самим ризикували б стерти літературний прийом, який використовує автор.

Субституція:

Номінальна – They had not needed to speak. They had been thinking the *same* things and he had answered her without her asking him anything [8, с. 198]. – Вовсе не обязательно им друг с другом беседовать. Ее мысли *текут в лад* с его мыслями, он ей отвечает, и никаких вопросов не нужно [9, с. 86].

Вербальна – ... she *despised* him: so *did* Prue Ramsay; so *did* they all [8, с. 84]. – ... она его *презирает*; кстати, Пру Рэмзи – *тоже*; все *они презирают* его [9, с. 36].

Клозальна – thought what a delight it would be to her should he turn out a great artist; and why should he *not*? [8, с. 30] – она думала, как было бы дивно, если б он стал великим художником; почему бы *нет*? [9, с. 12]

Для передачі субституції цільовими мовами перекладачі використовують вилучення та заміну. Це зумовлено тим, що такі тактики дозволяють тексту звучати природніше для української та російської мов, і при цьому не втрачаються використані у романах художні прийоми.

Еліпсис:

Номінальний – And it was not true, Lily thought; it was one of those misjudgments of hers that seemed to be instinctive and to arise from some need of her own rather than *of other people's* [8, с. 82]. – А это ведь дичь, думала Лили; одна из тех ее выдумок, которые у нее безотчетны и *никому* кроме нее самой *не нужны* [9, с. 35].

Вербальний – ... what she gave the world, in comparison with what he gave, negligible [8, с. 38]. – ... и то, что дает миру она, с тем, что дает он, не идет ни в какое сравнение [9, с. 16].

Клозальний – He remained benignant, calm — if one chose to think it, sublime [8, с. 172]. – Все тот же, блаженный, спокойный – если угодно так думать, возвышенный [9, с. 74].

Заміна (у наведених прикладах, англійської лексики російською з дещо відмінним відтінком для передачі змісту) та додавання – основні при перекладі речень з еліпсисом. Вони точно передають цей прийом та роблять російську природною для носія мови.

Надмірне вживання сполучників (полісиндетон) та використання дієприкметникових зворотів також відносять до засобів граматичної когезії. *Наприклад:*

Полісиндетон: ... and it silvered the rough waves a little more brightly, as daylight faded, and the blue went out of the sea and it rolled in waves of pure lemon which curved and swelled and broke upon the beach and the ecstasy burst in her eyes and waves of pure delight raced over the floor of her mind [8, с. 62]. – ... а луч серебрил лохматые волны все ярче, покуда гасло небо, и убирал последнюю синь, затаившуюся в волнах, и они наливались лимонною желтизной, взбухали, вздувались и лопались на берегу, и радость вспыхнула у нее в глазах и окатила, накрыла [9, с. 27].

Дієприкметникові звороти: His eyes, glazed with emotion, defiant with tragic intensity, met theirs for a second... – Глаза, заволоченные волнением, трагически вызывающие, невозможные, на секунду встретились с их глазами...; ... with their bright eyes glancing, and their heads turned this way, that way; aware, awake; intensely conscious of one thing, one object in particular [10, с. 44] – ... зі своїми ясними блискучими оченятами і верткими голівками, що позирали туди-сюди; зосереджені, безсонні; вони пильно вдивлялися в кожен річ, розглядали кожен предмет з усіма деталями [11, с. 77].

Щодо лексичної когезії, домінантним у романах «До маяка» та «Хвилі» виступає **повтор**, що поділяється на анафоричний, епіфоричний, контактний, дистантний (рамковий) та лейтмотивний. *Наприклад:*

Анафоричний: Qualities that would have saved a ship's company exposed on a broiling sea ... Qualities that in a desolate expedition across the icy solitudes of the Polar region would have made him the leader [8, с. 33]. – Качества, при которых корабельная команда продержалась бы в бушующем море ... Качества, которые нужны проводнику, вожаку, вдохновителю отчаянной экспедиции в стылую одиночество полярной ночи [9, с. 14].

Епіфоричний: ... the grey cloth became barred with thick strokes moving, one after another, beneath the surface, following each other, pursuing each other, perpetually [10, с. 3]. – ... сіра тканина вкривалась рясними смугами, які попід поверхнею води почали рухатися одна за одною, наслідуючи одна одну, переслідуючи одна одну, безперестанку [11, с. 15]

Контактний: There was nobody whom she revered as she revered him [8, с. 31]. – Нікого она так не чтила, как чтила его [9, с. 13]. Off they fly. Off they fly like a fling of seed [10, с. 5]. – І вони розлітаються. Розлітаються, мовби хтось розкидає насіння [11, с. 18].

Дистантний: *Who* then could *blame* the leader...? ... *Who* shall *blame* him? [8, с. 34] – *Кто*, наконец, *упрекнет* вождя? ... *Кто* его *упрекнет*? [9, с. 15].

Лейтмотивний: But his son *hated* him. He *hated* him *for* coming up to them, *for* stopping and looking down on them; he *hated* him *for* interrupting them; he *hated* him *for* the exaltation and sublimity of his gestures; *for* the magnificence of his head; *for* his exactingness and egotism (for there he stood, commanding them to attend to him) but most of all he *hated* the twang and twitter of his father's emotion [8, с. 36]. ... – А син *ненавидел* его. *Ненавидел за то, что* к ним подошел, остановился, на них уставился; *ненавидел за то, что* им помешал; *ненавидел за* преувеличенную изысканность жестов; *за* эту его величавую голову, *за* требовательность и эгоїзм (стоїт и требует, чтобы им занимались); но всего больше *ненавидел* он этот трепет, эту натянутость, дрожь [9, с. 15].

Під час перекладу речень, де присутній повтор, перекладачі щоразу передають англійське слово одним і тим самим українським та російським еквівалентом, як в оригіналі. Адаже замінюючи ці слова на їхні синоніми, ми вже б не змогли говорити про присутність цього художнього прийому в тексті. Отже, варто пам'ятати, що необхідно уникати відтворення однотипного лексичного повтору синонімічним повтором у перекладі, оскільки це може призвести до викривлення авторського задуму.

Серед інших засобів лексичної когезії, характерних для романів, виділяємо **синоніми** (синонімічні та асоціативні ряди) та **слова одного лексико-семантичного поля**.
Наприклад:

shattered, destroyed – погинула, *рассеялась*; *so wantonly, so brutally* – безжалостно, грубо; *burning and illuminating* – горіла і світила; *warmed and soothed* – утешили, *ублагодотворили*; *made him the leader, the guide, the counselor* – зробили його лідером, вождем, *вождяку*; *inspiring* – надихаючий; *the waste of the years and the perishing of the stars* – спустошення літ, *угасание звезд*; *of love, hate, rage and pain* – про любов, про ненависть, про біль і про гнів; *slackness and indifference* – пасивність і байдужість.

До засобів стилістичної когезії належать, передусім, такі мовні фігури як розгорнуті метафори та порівняння, епітети (їх водночас відносять і до образної когезії, оскільки безпосередньо пов'язані з системою образів).
Наприклад:

Порівняння: *riding fell as a thunderbolt, fierce as a hawk* – пронісшись, як грім серед ясного неба, як стрімкий сокіл; *A shutter, like the leathern eyelid of a lizard* – Заслінка, неначе щільної повіки ящірки; *The sea was as if a cloth had wrinkles in it* – море, неначе зібгана тканина; *mouth was sucked like a purse in wrinkles* – уста зморщилися, мов порожня сумка.

Епітети: *forlorn hope* – занепалий духом, *desolate expedition* – безнадійний експедиції, *soothing rhythm* – заспокоїливий ритм, *humble gratitude* – широка вдячність; *grass-green eyes* – трав'янисто-зеленими очима.

Метафори: *divine bounty* – Божої щедрості, *gold-sprinkled waters* – золотистими водами, *fatal sterility* – фатальна марність, *dismal flatness* – гнітючою млявістю, *pure joy* – чисту радість, *infernal truth* – жахливою правдою.

Романи В. Вулф багаті на метафори та епітети, повтори, синонімічні ряди. Оскільки переклад не може здійснюватися без урахування контексту, то перекладачам постійно доводиться мати справу з підбором найвдалішого еквівалентного відповідника для сло-

ва тексту оригіналу. Звичайно, не завжди це словниковий відповідник, часто перекладачі підбирають контекстуальний синонім, що повніше розкриває конкретну ситуацію, яку зображає письменник. У нашому випадку перекладачі вдаються до наступних перекладацьких трансформацій: заміна, конкретизація; вилучення та додавання.

Також стилістичну когезію визначають вставні, окличні, прості та безособові речення, апосіопеза та інверсія.

Інверсія: And his fame *lasts how long?* – Ну, а слави його – на долго ли станем?; ... *what a delight it would be* to her should he turn out a great artist – як було б дивно, если б он стал великим художником; ... nor *did she let* herself put into words her dissatisfaction ... – і не дозволила б вона собі висловити свою незадоволеність.

Вставні речення: Now people who make a single impression, and that, in the main, a good one (*for there seems to be a virtue in simplicity*), are those who keep their equilibrium in midstream. (*I instantly see fish with their noses one way, the stream rushing past another.*) Canon, Lycett, Peters, Hawkins, Larpent, Neville — all fish in midstream [10, с. 45]. – Тепер люди, котрі з першого погляду видаються зрозумілими і валять до себе своєю простотою (яку чомусь приймають за добродетель), – це ті, хто тримає носи за течією. (Одразу бачу риб із носами, обернути ми в один бік, і потік, що несеться повз них, – в протилежний бік.) Кенон, Лізет, Пітерз, Ховкінз, Ларпент, Невіль – всі, як риби серед ріки [11, с. 79].

Окличні речення: But how extraordinarily his note had changed! [8, с. 32] – Но як удивительно у него изменился голос! [9, с.13] [Prue Ramsay, leaning on her father's arm, was given in marriage. What, people said, could have been more fitting? And, they added, how beautiful she looked!] [8, с. 126] – (Пру Рэмзи, склоняясь на руку отца, была выдана замуж тем маем. Уж куда как справедливо, люди говорили. И прибавляли – до чего ж хороша!) [9, с. 55]

Прості, номінативні речення: Who shall blame him? – Кто упрекнет его? He braced himself. He clenched himself. – Он подобрался, напрягся. He went. – Он ушел. He reached Q. – Он достиг П. A shell exploded. – Взорвалась граната. All is propitious. – Усе чудово. What am I? I ask. This? No, I am that. – Який я? – Запитую. – Отакий? Ні, якийсь інший.

Апосіопеза: “Then R ...” – «Значит, Р...»; “Charles Tansley...” she said. – «Чарльз Тэнсли...» – сказала она.

Безособові речення: ... as if there was an eddy — there — and *one could be in it*, or *one could be out of it*, and she was out of it – ... начебто пронісся вихор – враз – і когось підхопив, а когось залишив зовні, так і вона залишилася зовні; Every hour *something new is unburied* in the great bran pie. – Щогодини щось нове витягають із велетенської діжки з висівками.

Щоб передати синтаксичні прийоми, перекладачі подекуди вдаються до представлення, що полягає в тема-рематичній конструкції речення. Проте, загалом, вони уникають цієї тактики, адже специфічна побудова речень – одна з особливостей стилю Вулф, тому правильно подавати тему і рему речень в тому порядку, в якому вони розташовані в оригіналі. Також використовуються такі перекладацькі трансформації, як додавання та вилучення, а коли мова йде про лексику – заміна.

Як бачимо, В. Вулф у своїх романах використовує широкий спектр літературних прийомів, що разом утворюють одну когезивну структуру. Аналіз основних видів та засобів вираження когезії, які зустрічаються в романах «До маяка» та «Хвилі», дозволяє нам зробити висновок про те, що саме завдяки їм ці модерністські романи сприймаються не як хаотичне нагромадження думок, а як цілісні художні твори.

Щодо перекладацьких трансформацій, ми можемо зробити висновок про те, що перекладачі загалом послуговуються функціональним видом перекладу: керуються заміною (різними її підтипами: конверсією, конкретизацією, генералізацією, антонімічним перекладом), додаванням та вилученням. Ці перекладацькі тактики дозволили їм передати цільовими мовами літературні прийоми, застосовані В. Вулф у романах.

Можна з упевненістю стверджувати, що вивчення модерністської прози на базі системи когезивних елементів є перспективним напрямком для проведення подальших досліджень, адже дозволить повніше розкрити лінгвістику текстів, які будуються на основі прийому «потоків свідомості».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
2. Гюббенет И. В. Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 205 с.
3. Жлуктенко Н. Ю. Английский психологический роман XX века. Киев: Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1988. – 187 с.
4. Курьянова И. С. Категория когезии в сопряженности с категорией информативности в художественном тексте: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. лингв. ун-т. – М., 1991. – 24 с.
5. Псурцев Д. В. Перевод и дискурс. // Вестник МГЛУ, Выпуск 463. – М.: 2002. – 34 с.
6. Єфіменко В.А. Особливості когезії в текстах потоків свідомості // Мова у соціальному і культурному контексті. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 1997. – С. 198-203.
7. Єфіменко В.А. Особливості передачі свідомості в художньому творі // Суспільствознавчі науки та відродження нації. Книга 1. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 1997. – С. 63-66.

ІЛЮСТРАТИВНІ ДЖЕРЕЛА

8. Woolf, Virginia. To the Lighthouse: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.feedbooks.com/book/1234/to-the-lighthouse>
9. Virginia Woolf. To the Lighthouse (1927). Пер. – Е. Суриц. В кн.: «Вірджинія Вулф. Избранное». М., «Художественная литература», 1989. – 86 с.
10. Woolf, Virginia. The Waves: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.feedbooks.com>
11. Вулф В. Хвилі / переклад з англійської А. Позднякової. – Львів: Видавець Позднякова А. Ю., 2013. – 284 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

КОГЕЗИЯ В ТЕКСТАХ ПОТОКА СОЗНАНИЯ

(на материале романов В. Вулф)

В статье на примере романов В. Вулф «На маяк» и «Волны» рассматриваются особенности стиля модернистской прозы, где одним из главных художественных приемов выступает «поток сознания». Анализ типов когезии в текстах «потока сознания» свидетельствует, что эти средства создают не хаотическое нагромождение мыслей, а целостную картину художественного произведения.

Ключевые слова: когезия, модернистская проза, стилевая доминанта, «поток сознания», типы когезии, дискурс, перевод.

Didukh Kh., Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

COHESION IN THE TEXTS OF “STREAM OF CONSCIOUSNESS”

(based on novels by V. Woolf)

The article presents the essential features of modernist prose style where «stream of consciousness» is one of the main artistic devices. It is based on Virginia Woolf's novels «To the Lighthouse» and «Waves». The analysis of cohesion types in these “stream of consciousness” texts proves that they create not a chaotic accumulation of thoughts but a holistic picture of a literary work.

Keywords: cohesion, modernist prose, stylistic dominance, “stream of consciousness”, types of cohesion, discourse, translation.

УДК 81'255=134.2

Дорошенко О.Ю., асп.,
Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ХУЛІО КОРТАСАРА “ПРОДОВЖЕНІСТЬ ПАРКІВ”

У статті розглядається естетична інформація про емоційно-оцінне ставлення автора до створюваної ним художньої дійсності. Детально аналізується переклад мовних засобів, які несуть таку інформацію.

Ключові слова: художній переклад, естетична інформація.

У художньому перекладі особливо важливу роль відіграє естетична інформація, про що свідчить увага до неї перекладознавців. Саме поняття естетичної інформа-

ції виявляється дуже складним і широким у застосуванні до художнього перекладу. Так, С.Гончаренко називає її складним інформаційним комплексом і виділяє в ньому сім видів [Гончаренко 1987, 41]. Це питання практично невичерпне для дослідження через сам предмет художнього перекладу, в якому багато індивідуального, суб'єктивного. Зазначене вище зумовлює **актуальність** нашої розвідки, **метою** якої є аналіз відтворення естетичної інформації в українському перекладі оповідання Хуліо Кортасара “Продовженість парків”.

Об'єктом дослідження є естетична інформація в названому оповіданні.

Предметом дослідження є способи відтворення такої інформації, тобто мовних засобів, за допомогою яких автор передає свою емоційну оцінку.

Новизна дослідження полягає у виявленні імпліцитних оцінних значень у оригіналі та їх аналізі в перекладі.

Розглядаючи естетичну інформацію в першу чергу слід звернутися до поняття естетики. За словами Л.Т.Левчук, це наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людини. Таке загальне визначення впливає з органічної єдності двох своєрідних частин цієї науки, а саме: специфіки естетичного як ціннісного ставлення людини до дійсності та художньої діяльності людини [Левчук 2010, 4]. Таким чином, естетична інформація має передавати відомості ціннісного характеру, що впливатимуть на емоційну сферу людини. У такому разі правомірним є визначення естетичної інформації Н.С.Валгіною, яка пов'язує її з категоріями оцінного, емоційного та етичного плану [Валгіна 2003, 46].

Виходячи із зазначеного вище, під естетичною інформацією ми розуміємо емоційно-оцінне ставлення автора до створеної ним художньої дійсності, яке тією чи іншою мірою має вплив на читача.

Естетичний аспект оповідання “Продовженість парків” своєрідний тим, що оцінка в тексті не висловлюється прямо. Вона виявляється прихованою в деяких мовних засобах, що містять як частину свого значення оцінну сему. І тільки поступово читач може виявити авторські імплікації в тексті. Це створює певні труднощі для перекладу, оскільки вимагає особливої уваги.

Оповідання лаконічно в два абзаци розповідає про здійснення жінкою та коханцем вбивства її чоловіка. На початку твору чоловік читає роман про те, як персонажі йдуть вбивати чоловіка, а в кінці виявляється, що це він сам, адже коханець замахується над ним з ножом. Тобто чоловік переходить від віртуального читання до своєї реальності, і коло замикається.

Загалом твір має цілком реалістичний сюжет з несподіваною кінцівкою фантастичного характеру. При аналізі тексту оригіналу нами виявлено шість мовних засобів, що вказують на авторську емоційну оцінку, яка, в свою чергу, важлива для формування ідеї твору. Разом вони передають інформацію про те, що за скоєний злочин можна понести покарання.

Порівняльний аналіз оригіналу і перекладу виявляє збереження в перекладі реалістичності опису подій, фантастичної кінцівки твору. Однак мовні засоби з авторською емоційною оцінкою втрачені: три засоби замінені, а інші три – вилучені.

Ці мовні засоби сконцентровані в уривку, що ми наводимо нижче. Для більшої зручності аналізу вони виділені курсивом.

Palabra a palabra, absorbido por la sórdida disyuntiva de los héroes, dejándose ir hacia las imágenes que se concertaban y adquirirían color y movimiento, fue testigo del último encuentro en la cabaña del monte. Primero entraba la mujer, recelosa; ahora llegaba el amante, lastimada la cara por el chicotazo de una rama. Admirablemente restañaba ella la sangre con sus besos, pero él rechazaba las caricias, no había venido para repetir las ceremonias de una pasión secreta, protegida por un mundo de hojas secas y senderos furtivos. El puñal se entibiaba contra su pecho, y debajo latía la libertad agazapada. Un diálogo anhelante corría por las páginas como un arroyo de serpientes, y se sentía que todo estaba decidido desde siempre. Hasta esas caricias que enredaban el cuerpo del amante como queriendo retenerlo y disuadirlo, dibujaban abominablemente la figura de otro cuerpo que era necesario destruir. Nada había sido olvidado: coartadas, azares, posibles errores. A partir de esa hora cada instante tenía su empleo minuciosamente atribuido. El doble repaso despiadado se interrumpía apenas para que una mano acariciara una mejilla. Empezaba a anochecer [Cortazar 2012, 10].

Слово за словом, захоплений несумовитим непорозумінням героїв твору, образи яких ставали йому чимраз ближчими і прозорішими, починали рухатися й жити, він став свідком останньої їхньої зустрічі в гірській хатинці. Першою туди прийшла жінка [вилучення], пізніше появився коханець, на обличчі якого виднілась свіжа подряпина, бо він цюйно зачепив гілку. Вона, захоплена дотиком до нього, старанно зупиняла кров поцілунками, але він ухилився від пестощів, він прийшов сюди не для того, щоби повторювати церемонії таємної пристрасті, захищеної від людського ока сухим листям і звивистими стежками. Кинджал теплився на його грудях і під ним билась омріяна свобода. Тривожний діалог котився сторінками, як клубок змій, і відчувалося, що все віддано вирішено. Навіть ці пестощі, що зараз обкутували його тіло, ніби намагаючись переконати і зупинити його, лише нагадували [вилучення] про обриси іншого тіла, яке слід було знищити. Ніщо не було забуто: алібі, випадковості, можливі помилки. Починаючи з цієї години у кожній миті було своє, особливе призначення. Вони двічі повторили увесь план [вилучення], і поспішне шепотіння переривалось лише порухом руки, що погладжувала щоку. Починало смеркати [Кортасар 2008, 107].

Вжитий автором іменник “disyuntiva” має загальне значення альтернативи, а саме необхідності вибору одного з двох можливих рішень [Drae]. Водночас в нього є ще термінологічне значення, яке разом з його формою напівкласичної латини, надає йому книжного характеру. Ці риси іменника виділяють його з-поміж лексикси оповідання і надають особливого значення тому непересічному вибору, перед яким стоять персонажі. Іменник супроводжується епітетом “sórdida” ‘брудний’, ‘непристойний’. У такому словосполученні створюється імпліцитний смисл того, що те важливе рішення, яке мають прийняти персонажі, не буде для них гідним.

У перекладі словосполучення трактується зовсім іншим чином. Значення іменника “disyuntiva” і прикметника “sórdida” змінені на, відповідно, ‘непорозуміння’ та ‘несумовите’. Крім того, що кожна з вжитих перекладачем лексичних одиниць не відповідає оригіналу, їх поєднання порушує семантичну логіку: непорозуміння, в жодному зі значень [Білодід 1974, 381], не може бути несумовитим. За цих обставин авторська сема оцінки повністю втрачена, і словосполучення навіть не осягається розумом.

Прикметник “recelosa” ‘насторожена’, ‘з підозрою’, ‘з побоюванням’, який характеризує стан жінки, в оригіналі оповідання виділено комою. Цей синтаксичний прийом є типовим для іспанської мови, коли автор хоче зосередити увагу читача на деяких обставинах, на його думку, важливих для адекватного розуміння змісту тексту [Кочубинська-Смичковська 2004, 100]. Слідом за вказівкою на зосередженість жінки, зображується коханець, якому гілка щойно подряпала обличчя. Ця деталь в описі свідчить про його поспіх на зустріч з коханою, схвильованість і неуважність до зовнішніх обставин. Опис стану персонажів різко контрастує один з одним, що виявляється досить суттєвим для оцінки подій у оповіданні.

У перекладі подряпина на обличчі кохання розлого описана. М.Шаройкіна, яка досліджувала відтворення художньої дійсності цього оповідання, а саме наслідки зсувів в образній системі перекладу в порівнянні з оригіналом, відмітила такий зсув при відтворенні цього речення. Дослідниця дійшла висновку, що додавання розлого пояснення невиправдане, привертає забагато уваги і змінює розстановку акцентів в образній структурі тексту. Експлікація не викликана міжмовними розбіжностями і є суб’єктивним рішенням перекладача [Шаройкіна 2010, 192]. У той же час характеристика стану жінки, навпаки, втрачена через вилучення прикметника “recelosa”.

За таких змін речення, яке знайомить нас із персонажами описуваного роману, в перекладі втрачає контрастну характеристику і, відповідно, оцінку персонажів, яку вона імплікує. Така контрастна характеристика могла б бути збережена, порівняйте: Першою туди прийшла жінка, вся насторожена, і ось з’явився коханець зі свіжою подряпиною від гілки на обличчі.

У словосполученні “la libertad agazapada” оцінку сему несе означення “agazapada” ‘оманливий’, ‘позірний’. Речення займає особливе положення в тексті, своєрідний переломний момент, оскільки стає відомою мета зустрічі жінки та кохання, читач здогадується, що буде вбивство. Тут знаходиться і ключова авторська оцінка подій, описаних у оповіданні. Автор натякає на те, що вбивство не принесе бажаного результату. Навпаки, свобода, якої прагнуть персонажі, оманлива, а тому за нею може і має слідувати покарання.

У перекладі авторська інтенція змінюється, і свобода з “оманливої” перетворюється на “омріяну”. Словосполучення відбиває не авторську оцінку мотивації вбивства, а очікування персонажа твору – кохання. Тоді втрачається імпліцитний смисл марності дій та можливого покарання за них, і речення вже не є переломним.

Далі в одному реченні вживаються дієслово “enredar” ‘ставити тенета’, ‘розкидати сіті’, ‘вплутувати’ та прислівник “abominablemente” ‘огидно’, ‘мерзенно’. Дієслово вказує на те, що жінка обплутувала кохання своїми пестощами; прислівник передає її ненависть до свого чоловіка. Ці лексичні одиниці створюють імплікацію того, що саме жінка була ініціатором вбивства, а коханець для неї – виконавець її задуму.

У перекладі дієслово “enredar” відтворено за допомогою “обкутувати”, що має значення ‘покрити’, ‘густо оточити що-небудь’, ‘оволодіти ким-небудь’ [Білодід 1974, 516]. Сема ‘тенети’ в українському дієслові відсутня. Прислівник “abominablemente” взагалі вилучено. У результаті цих трансформацій остаточно втрачається авторська імплікація, що жінка – ініціатор вбивства, а її коханець – зняряддя.

Нарешті, остання лексична одиниця, якою автор оцінює задуманий план вбивства – це означення “despiadado” ‘нелюдський’, ‘безжалісний’. У перекладі прикметник вилучено без компенсації через що авторську оцінку втрачено.

Отже, з одного боку вилучення в перекладі авторської оцінки стану жінки (*recelosa*), її ставлення до чоловіка (*abominablemente*), а також самого задуманого плану вбивства (*despiadado*), а з іншого – значна модифікація мовних одиниць, що містять оцінку описуваної історії (*la sórdida disyuntiva*), мотивації вбивства (*la libertad agazapada*) та ставлення жінки до коханця (*enredar*) призводять до втрати авторських імплікацій у тексті. Наслідком таких трансформацій є протиріччя між текстом оригіналу та перекладу: якщо в оригіналі це історія про безжалісне вбивство чоловіка руками коханця з оманливою свободою попереду, то в перекладі виявляється історія про вбивство чоловіка з омріяною свободою попереду для несамовитих коханців.

Попри відтворення в перекладі фактуальної інформації зазначені вище трансформації призводять до втрати важливого концептуального пласту авторської оцінки. У результаті естетична інформація про авторську концепцію замінюється естетичною інформацією про концепцію перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валгина Н.С. Теория текста. – М.:Логос,2003. – 173 с.
2. Гончаренко С.Ф. Информационный аспект межъязыковой поэтической коммуникации // Тетради переводчика: М., 1987. – Вып.22. – С.38-49.
3. Естетика: Підручник / [за ред. Л.Т.Левчук]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 520с.
4. Кочубинська-Смичковська Ю.А. Синтаксис сучасної іспанської мови. – К., 2004. – 165 с.
5. Словник української мови [за ред. І.К.Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – т. 5.
6. Шаройкіна М.Г. Відтворення образної системи оповідання Хуліо Кортасара „Продовженість парків” у перекладі українською // Мовні і концептуальні картини світу: [Зб. наук. праць]. – К., 2010. – Вип.31. – С.190-195.
7. Diccionario de la lengua española [www.document] – Режим доступу до словника: <http://lema.rae.es/drae/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Кортасар Х. Продовженість парків : міні-новела [пер. з ісп. Ю. Покальчук] // Всесвіт. – 2008. – №3/4. – С. 106-107.
2. Cortázar Julio. Los relatos, 2. Juegos. – Madrid: Alianza editorial, 2012. – 445 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.04.2014

Дорошенко О.Ю., асп.,
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко, г. Киев

**ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ
РАССКАЗА ХУЛИО КОРТАСАРА “НЕПРЕРЫВНОСТЬ ПАРКОВ”
В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ**

В статье рассматривается эстетическая информация, передающая эмоционально-оценочное отношение автора к создаваемой им действительности. Детально анализируется перевод языковых средств несущих такую информацию.

Ключевые слова: художественный перевод, эстетическая информация.

Doroshenko O., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kiev

**REPRODUCTION OF ESTHETIC INFORMATION
IN UKRAINIAN TRANSLATION OF “CONTINUITY OF PARKS”
BY JULIO CORTAZAR**

The article deals with esthetic information that reproduces the emotional and evaluative author's attitude to the reality he created. The translation of the words transferring such information is analyzed.

Key words: literary translation, esthetic information.

УДК 81 – 115

Дубенко О.Ю., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ

**БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ
В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ**

У статті надається аналіз еволюції ключових категорій лінгвістичної поетики, що сформувалися в межах її риторико-герменевтичного та когнітивно-дискурсивного напрямків. Визначаються сутнісні характеристики цих базових понять, що є центральними для ефективного лінгвопоетичного дослідження.

Ключові слова: лінгвістична поетика, внутрішня форма, лінгвопоетичне перетворення, поліфонія, поетична картина світу.

Класично лінгвістична поетика визначається як мовний аспект літературної теорії, вона вивчає естетичну функцію мови, досліджуючи текст як витвір словесного мистецтва. Це дисципліна, що перебуває «на стику» мовознавства і літературознавства, і тому займаючись нею, професійні лінгвісти вирішують літературознавчі питання [Скребнев 1987]. Завдання, які з самого початку ставила перед собою лінгвопо-

етика, мали яскраво виражений міждисциплінарний характер, адже пояснення того, яким чином елемент мовної картини світу стає елементом художнього світобачення, передбачає розкриття смислової перспективи поетичного тексту. Причому останнє має відбуватися не через формальні посилання на літературознавчі коментарі щодо філософсько-ідейного змісту певного твору, а шляхом виявлення механізмів перетворення факту практичної мови на факт мови поетичної, що означає неминучий вихід дослідника у галузь не лише загальнофілологічних, але й загально гуманітарних розвідок, оскільки смисловий простір поетичного тексту вибудовується згідно до особливостей суб'єктивної семантики, тобто світосприйняття і ціннісних орієнтацій автора відповідного твору.

Відповідно, намітилися два різні підходи до лінгвопоетики, які сформувалися всередині тієї пізнавальної парадигми, що характеризувалася широким розумінням стилістики, як міждисциплінарної галузі досліджень. Один з них, **філологічний** або **риторико – герменевтичний**, бере початок у працях В. фон Гумбольдта, О.О.Потебні, Л.В.Щерби, О.М. Веселовського, А.М.Пешковського, Г.О. Винокура, Б.В.Томашевського, В.В.Виноградова, Р.А.Будагова, Д.С. Лихачова. Теоретичною основою другого, **структурно – семіотичного** підходу, який залучив до дослідження художнього тексту статистичні методи та теорію інформації, слугували роботи російських формалістів, пражських структуралістів і французьких постструктуралістів. До його представників належать Р.Якобсон, Ю.Тинянов, Я.Мукаржовський, А.-Ж. Греймас, Р.Барт, С.Левин, М.Риффатер, Ю.Лотман, Ю.Кристева та інші.

У подальшому концепція лінгвістичної поетики як окремої галузі філології активно розроблялася в межах саме риторико-герменевтичного підходу. В її предметне поле було включено питання теорії та практики лінгвопоетичного дослідження [Липгарт 2007, Николина 2003], філологічної семіотики [Назарова 1994], синтаксису віршованого мовлення [Неборсина 1997] та інш. В ході досліджень, пов'язаних з вивченням художнього тексту і його перекладів іншими мовами [Задорнова 1984, 1992; Akhmanova 1983, 1988], було виокремлено і такі важливі категорії лінгвопоетики як **лінгвопоетичне перетворення** та **поліфонія**. Під першим розуміють перетворення, яким в художній творчості піддаються елементи мови, що виявляють об'єктивно закладені в них можливості естетичного вираження, в результаті чого вони позбуваються статусу одиниць семантичного і навіть метасеміотичного рівня, набуваючи властивостей метаметасеміотичного переосмислення. Поліфонія ж визначається як спроможність слова виступати у ролі глобального семантичного цілого, одночасно реалізуючи у прихованій або явній формі усі свої семантичні та стилістичні потенції [Задорнова 1992: 23-25]. Проте чільною категорією лінгвістичної поетики визнається **внутрішня форма** як принцип зв'язку форми та змісту у поетичному мовленні [Гин 1996, 188-191]. Але допоки лінгвістична поетика розвивалася у безпосередньому зв'язку із досягненнями традиційного мовознавства, яке вивчало не феномени «мовного світогляду» (М.М.Бахтин), а лише різнорівневі мовні одиниці без з'ясування глобальних питань взаємовпливу мови і мислення, встановлення смислу цього поняття у повному обсязі, так само, як і виконання власне лінгвопоетичних завдань, видавалося справою, яка тільки частково узгоджувалася із завданнями самої лінгвіс-

тики. Перехід лінгвістики до когнітивно–дискурсивної парадигми знаменував знаходження того начала, що пов’язує мову з мисленням, і дозволив закласти підвалини нової, когнітивної лінгвопоетики, інструментарій якої уможливило аналіз компонентів вербалізованого концептуального каркасу, що його вбудовано у свідомість людини, а отже санкціонує оперування з величинами, котрі належать до сфери смислу, поетичного бачення світу.

До важливих категорій лінгвопоетики, що виділяються у межах такого структурного підрозділу когнітивно–дискурсивної парадигми як «картини світу», належить **поетична картина світу**, значний внесок у розуміння якої зробили дослідження останніх декад минулого століття, присвячені питанням такої більш широкої естетичної категорії як **художня картина світу**.

Картина світу як цілісний образ оточуючої дійсності створюється усіма складовими людської свідомості, головними з яких є пізнавальний, естетичний і моральний компоненти, що знаходять своє матеріалізоване вираження у конкретних галузях людської діяльності: науці, мистецтві, моралі та праві. Усі ці сфери надають відмінні одна від одної картини світу, специфіка яких зумовлена кутом зору, який покладено в основу кожної з них. Якщо картина світу, відображена у свідомості людини, є суб’єктивним образом об’єктивної реальності, вторинним існуванням об’єктивного світу, закріпленого в матеріальній формі [Колшанский 1990, 15], то художня картина світу визначається як матеріалізація у художніх образах певного світорозуміння і світосприйняття художника. Цілісний образ світу, створюваний одним художником (індивідуальна художня картина світу) є лише фрагментом тієї картини, яка виникає у контексті художньої свідомості, характерної для певного художнього напрямку, тобто свідомості, що обумовлена більш широкими поняттями: художнім мисленням епохи, усією історією культури даної країни. Найбільш загальною категорією виступає загальночасова генеральна картина світу [Князевская 1986, 135]. Відповідно в царині досліджень художньої картини світу намітилося три магистральних напрямки: 1) аналіз співвіднесеності наукової та художньої картин світу як відносно самостійних форм освоювання дійсності, які мають свою специфіку і перебувають у стосунках своєрідної доповнювальності; 2) дослідження власне художньої картини світу як естетичної категорії, певного цілісного утворення, реконструкція якого передбачає на філософському рівні «аналіз загальних ліній розвитку способів художнього бачення і світосприйняття, еволюції художнього мислення та його детермінантів» [Мейлах 1986, 21]; 3) аналіз окремих значимих елементів художньої картини світу (алегорій, символів, метафор) як інструментів втілення певного художнього бачення і світосприйняття.

Окреслені напрямки досліджень вирізняються за критерієм комплексності, обсягом залучення методів та даних різних дисциплін. Якщо вивченням першого напрямку опікуються 1) філософія і методологія наукового пізнання (у частині аналізу наукової картини світу) та 2) мистецтвознавство, методологія художньої творчості і психологія (у частині аналізу художньої картини світу), то наступний напрямок підпадає під компетенцію дисциплін другого з вищенаведених переліків, а також культурології, філософії культури, літературознавства і, певним чином, теорії художнього мовлення. Розробка третього напрямку може здійснюватися без міждисциплінарного підходу зусиллями фахівців в галузі стилістики художнього мовлення та літературознавства.

Проте зі зміною вектора філософських досліджень у середині ХХ століття, яка здобула назву «лінгвістичного перевороту» і полягає у переосмисленні поняття «мова», котре стало по суті одним з важливих елементів предметного поля сучасної філософії, віднайшлися й сполучні ланки між вищезазначеними сферами вивчення художньої картини світу. Такі інтегровані дослідження стали реальністю внаслідок того, що проблема мови як форми оволодіння світом посіла у сучасній філософії те центральне місце, яке за минулих часів міцно утримувала за собою проблема мислення.

Водночас еволюціонує й наукове уявлення про художню картину світу, зокрема про такий її підвид як **поетична картина світу**, де безпосередня співвіднесеність між мовною та художньою картинами світу простежується у найбільш очевидний спосіб. Спочатку увага філологів була зосереджена на розробці третього, найбільш вузького з вище виділених напрямів вивчення художньої картини світу. Це й комплексні дослідження індивідуального поетичного бачення (=ідіостилю) [Зубова 1989; Григорьев 1990, 98-166], і аналіз певного найсуттєвішого, з погляду авторської стилістики, аспекту творчого доробку того чи іншого поета [Григорьев 1983; Новиков 1990; Кожевникова 1990]. Лейтмотивна для досліджень з лінгвістичної поетики тема внутрішньої форми виникає тут у контексті вивчення явищ етимологічної регенерації (оживлення внутрішньої форми слова) та поетичної етимології [див., наприклад, Зубова 1989, 30-48]. Одночасно на поетичному ж матеріалі було розпочато дослідження із зіставної поетики художніх систем, пов'язані як з синхронним, так і діахронним аспектом опису. Вихідним постулатом цього напрямку стало твердження про єдність ряду художніх образів світу як базисну умову їх порівняльного аналізу, скерованого на виявлення суттєвих характеристик ідіостилю, адже у проталейному випадку генетично компаративний опис неможливий [Некрасова 1990, 81-95]. Розвідки із зіставної та контрастивної поетики, що виконувалися на межі семантичного і концептуального підходів, зробили реальний внесок в розвиток другого, лінгвофілософського за своєю суттю, напрямку вивчення художньої картини світу.

На сучасному етапі категорія поетичної картини світу визначається як індивідуально-авторська трактовка «сміслового змісту мовної картини світу, спрямована не стільки на репрезентацію реальної дійсності, скільки на моделювання можливих світів»[Алефиренко 2009, 3], що передбачає встановлення безпосереднього зв'язку лінгвістичної поетики не лише з літературознавством, але й з філософськими та культурологічними дисциплінами.

Численними є й спроби осмислення в когнітивно-дискурсивному ракурсі **внутрішньої форми** як центральної категорії обговорюваної сфери наукових досліджень. У цьому зв'язку потрібно насамперед згадати теорію когнітивної поетики або когнітивну стилістику чи когнітивну теорію літератури, започатковану Ройвеном Цуром та Маргарет Фрімен. Цей напрям досліджень теорії художнього мовлення, що ставить на меті розкриття когнітивних процесів, на основі яких відбувається продукування, рецепція та інтерпретація тексту, трактує внутрішню форму як змістотворну величину, що поєднує довербальні і вербальні стадії номінативного акту, той концептуальний код словесного поетичного образу, в котрому сконденсовано нескінченні смислові можливості вираження буття [Белехова 2002, 154].

В дослідженнях, спрямованих на вивчення специфіки художнього дискурсу внутрішньої форма постає не лише як важлива категорія, пов'язана з поетичною чи естетичною функцією мовлення [Бурбело 1999, 35, 49-50], але й як базисний елемент онтологічної основи художнього дискурсу [Голянич 2008, 53-84]. У цьому контексті внутрішня форма набуває статусу першопричини тих явищ, що було виділено в рамках риторико-герменевтичного напрямку лінгвістичної поетики як ключові параметри художності або ж власне поетичності літературного тексту: це лінгвопоетичне перетворення та поліфонія.

Отже, внаслідок того еволюційного шляху, що його пройшли базисні категорії лінгвістичної поетики художня / поетична картина світу та внутрішня форма, і що завершився остаточним розривом теорії поетичного мовлення з вузько мовознавчими студіями та її виходом у коло гуманітарного мислення, обидва поняття перетворилися на важливі інструменти якісно нової науки про художнє / поетичне мовлення, здатної пояснити особливості процесу продукування глибинної семантики художнього твору та надати методики її інтерпретації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абылова Г.Е.* Поэтическая картина мира: лингвоконцептуальный анализ (на материале поэзии жырау XV-XVIII веков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.09. / Г.Е. Абылова. – Кокшетау, 2010. – 26 с.
2. *Алефиренко Н.* Художественное слово и поэтическая картина мира / Николай Алефиренко // Методи аналізу тексту: Збірник наукових праць. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – С.3-12.
3. *Белехова Л.Л.* Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): Монографія / Лариса Іванівна Белехова. – Херсон: Айпант, 2002. – 368 с.
4. *Бурбело В.Б.* Лінгвопоетика французької словесності IX-XVIII ст.: монографія / Валентина Броніславівна Бурбело. – К.: ВЦ «Київський університет», 1999. – 251 с.
5. *Гин Я.И.* Проблемы поэтики грамматических категорий: Избранные работы / Я.И. Гин / С.М. Лойтер (сост., подгот. текста). – СПб.: Академический проект, 1996. – 224 с.
6. *Голянич М.І.* Внутрішня форма слова і дискурс: [монографія] / М.І. Голянич. – Івано-Франківськ: Вид. дизайн. Відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. – 297 с.
7. *Григорьев В.П.* Опыты описания идиостилей. Велимир Хлебников / В.П. Григорьев // Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы. Звуковая организация текста / В.П. Григорьев, И.И. Ковтунова, О.Г. Ревзина и др. / Под ред. В.П. Григорьева. – М.: Наука, 1990. – С.98-166.
8. *Задорнова В.Я.* Восприятие и интерпретация художественного текста: Учеб. пособие для ин-тов иностр. яз. и филол. факультетов университетов / В.Я. Задорнова. – М.: Высшая школа, 1984. – 154 с.
9. *Задорнова В.Я.* Словесно-художественное произведение на разных языках как предмет лингвопоэтического исследования: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук:

- спец. 10.02.04. «Германские языки» / Велта Яновна Задорнова; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 1992. – 42 с.
10. *Зубова Л.В.* Поэзия Марины Цветаевой: Лингвистический аспект / Людмила Владимировна Зубова. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1989. – 264 с.
 11. *Кожевникова Н.А.* Звуковая организация текста / Н.А. Кожевникова // Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы. Звуковая организация текста / В.П. Григорьев, И.И. Ковтунова, О.Г. Ревзина и др. / Под ред. В.П. Григорьева. – М.: Наука, 1990. – С.167-300.
 12. *Колшанский Г.В.* Объективная картина мира в познании и в языке / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1990. – 108 с.
 13. *Князевская Т.Б.* Художественная картина мира и вопросы её интерпретации в искусстве театра / Т.Б. Князевская // Художественное творчество. – Л., 1986. – С.134-143.
 14. *Липгарт А.А.* Основы лингвопоэтики: [учеб.пособие] / Андрей Александрович Липгарт. – М.: URSS. Ком Книга, 2007. – 164 с.
 15. *Мейлах Б.С.* «Философия искусства» и «художественная картина мира» / Б.С. Мейлах // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения. – Л.:Наука, 1986. – С.13-25.
 16. *Назарова Т.Б.* Филология и семиотика: Монография / Т.Б. Назарова. – М., Высшая школа, 1994. – 184 с.
 17. *Неборсина Н.П.* Синтаксис стихотворной речи как предмет лингвопоэтического исследования (на материале английской и американской поэзии XVI-XX вв.): автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: спец. 10.02.04. «Германские языки» / Наталия Павловна Неборсина; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 1997. – 42 с.
 18. *Некрасова Е.Н.* Вопросы типологии идиостилей / Е.Н. Некрасова // Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы. Звуковая организация текста / В.П. Григорьев, И.И. Ковтунова, О.Г. Ревзина и др. / Под ред. В.П. Григорьева. – М.: Наука, 1990. – С.81-95.
 19. *Николина Н.А.* Филологический анализ текста: Учеб.пособие / Наталия Анатольевна Николина. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 256 с.
 20. *Новиков Л.А.* Грамматический аспект описания идиостилей: Синтаксическая доминанта / Л.А. Новиков, С. Ю. Преображенский // Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы. Звуковая организация текста / В.П. Григорьев, И.И. Ковтунова, О.Г. Ревзина и др. / Под ред. В.П. Григорьева. – М.: Наука, 1990. – С.56-68.
 21. *Скребнев Ю.М.* Стилистика текста и лингвистическая стилистика / Ю.М. Скребнев // Стилистика текста в коммуникативном аспекте. Межвуз.сб. науч.тр. – Пермь: Пермский гос. университет, 1987. – С.33-41.
 22. *Akhmanova O.* Cross-cultural Communication and Translation of World Classics / O. Akhmanova, V. Zadornova // Literature and Translation. From Cultural Transference to Metonymic Displacement. – Bombay, 1988. -- P.81-91.
 23. *Akhmanova O.* Towards a Linguopoetic Study of Texts / O. Akhmanova, V. Zadornova // Lore and Language. – Sheffield, 1983. – Vol. 3. – No. 9. – P.65-69.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Дубенко О.Ю., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

БАЗОВЫЕ КАТЕГОРИИ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ПОЭТИКИ В ИСТОРИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

В статье проанализирована эволюция ключевых категорий лингвистической поэтики, которые сформировались в рамках её риторико-герменевтического и когнитивно-дискурсивного направлений. Определены сущностные характеристики этих базовых понятий, являющихся центральными для эффективного лингвопоэтического исследования.

Ключевые слова: лингвистическая поэтика, внутренняя форма, лингвопоэтическое преобразование, полифония, поэтическая картина мира.

Dubenko O. Yu., Cand.Phil.Sci, Associate Prof.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University in Kyiv

BASIC CATEGORIES OF LINGUOPOETICS IN HISTORICAL ASPECT

The paper deals with the evolution of the categories of linguopoetics which have taken shape within the framework of rhetoric-hermeneutic and cognitive-discourse trends of linguistic poetics. It defines the essential characteristics of these key notions which are considered to be central for any effective linguopoetic research.

Key words: linguistic poetics, inner form, linguopoetic transformation, poliphony, poetic picture of the world.

УДК811.11'42

Жиліна Л.Ю., магістрант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗНАМЕНИТІСТЬ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

У статті представлені результати когнітивно-дискурсивного аналізу концепту ЗНАМЕНИТІСТЬ, актуалізованого в сучасному англomовному рекламному дискурсі періоду 2007-2014 рр. Визначені чотири категорії рекламних публікацій із залученням відомих людей. Розкрита кореляція між образно-ціннісним змістом концепту та функцією, закріпленою за обличчям рекламної кампанії в межах кожної категорії. У статті зазначені лінгвістичні та візуальні особливості досліджених рекламних матеріалів, а також встановлені види вербальної та невербальної апеляції до аудиторії.

Ключові слова: знаменитість, рекламний дискурс, образно-ціннісний зміст концепту, фреймова модель концепту.

Попри очевидну важливість феномену *знаменитості* для суспільства, науковці лише порівняно нещодавно – наприкінці 1970-тих років – почали його дослідження (Дж. Монако, Д. Маршал, Р. Дайер, Дж. Фіске).

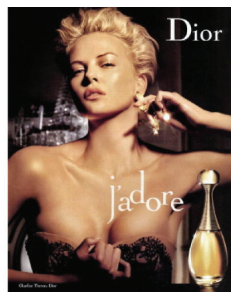
На сьогоднішній день представлена велика кількість публікацій, присвячених *знаменитості* як культурному та соціальному явищу (С. Роек, Д.Л. Ендрюс та С. Джексон, Д. Бурстін та інші), але ґрунтового дослідження концепту ЗНАМЕНИ-ТІСТЬ не було проведено.

Розгляд концепту ЗНАМЕНИТІСТЬ у вигляді фрейму дозволяє виділити основні слоти, що презентують стандартні знання про це явище. Так, виділення слоту *обличчя рекламної кампанії* зумовлене важливими онтологічними ознаками, які формують концепт ЗНАМЕНИТІСТЬ, а саме: здатність впливати на продаж рекламованого продукту та здатність бути інструментом впливу на продаж рекламованого продукту.

Усі рекламні кампанії за участі відомих людей входять до категорії реклами для престижу (*prestige advertising*). Вони здійснюють інформативно-регулятивний вплив на масову аудиторію, актуалізують стереотипне уявлення про знаменитість як про втілення есклюзивності та розкоші.

Аналіз англomовного рекламного друкованого та онлайн дискурсу періоду 2007-2014 рр. дозволив виділити чотири категорії рекламних оголошень на основі наступних критеріїв: позиціонування бренду на світовому ринку/елітність бренду, ціна та природа рекламованого товару, фінансова зацікавленість знаменитості у високому рівні продажів. Серед виділених категорій рекламних публікацій наступні: рекламні кампанії престижних брендів; торгівельні марки, що є власністю знаменитостей; демократичні бренди; соціальні та благодійні рекламні кампанії.

Перша категорія включає у себе рекламні кампанії всесвітньо визнаних торгівельних марок, високий статус яких передбачає залучення зірок до рекламних кампаній:

Серед рекламодавців переважно елітні бренди годинників, косметичних засобів, парфумів та одягу. Одна й та сама знаменитість може бути обличчям кількох торгівельних марок, у тому числі конкуруючих. Наприклад, акторка Скарлет Йохансон водночас рекламує продукцію від “Dolce & Gabbana”, парфуми від “Calvin Klein” та алкогольний бренд “Moët & Chandon”.

Візуальна складова у межах цієї категорії є проявом феміністичного концепту «точка зору чоловіка» (male gaze) з огляду на акцентуацію фізіологічного аспекту жіночності, удавану чи реальну оголеність знаменитості та неприхованого вуаеризму, який. У центрі уваги опиняється жіноче тіло та сам продукт, що дає право говорити про взаємодію двох концептів: концепту знаменитості та концепту спокуси.

Вербальна складова є незначною і обмежується назвою бренду та продукту, рідше зустрічаються вільні слогани (термін Ч. Сентідж), лексично та семантично не прив'язані до рекламованого товару, як-от: *Inevitable* (Chanel # 5); *Life is beautiful. Live it your way* (Lancome, “La vie est belle”); *Just one moment can change everything* (Calvin Klein, “Eternity moment”); *The architect of time* (Ebel). Згідно із ілюстративною класифікацією Дж. Серля, серед слоганів першої категорії переважають асертиви (репрезентативи). Апеляція до потенційного покупця відбувається імпліцитно і переважно на невербальному рівні.

Знаменитість у межах першої категорії представлена винятково як втілення онтологічних ознак «розкіш» та «привабливість». Рекламодавець та власне спосіб презентації відомої людини у рекламних матеріалах не передбачає додаткових відтінків або компонентів образно-ціннісного змісту концепту у межах такої категорії.

До другої категорії відноситься реклама торгівельних марок, які носять ім'я знаменитостей та належать їм. Рекламований продукт виступає персоніфікацією знаменитості або втіленням її уподобань:

У цій категорії рекламних кампаній провідну роль відіграє імідж зірки та пов'язані із ним очікування публіки. Зв'язок знаменитості із продуктом маркується на візуальному та вербальному рівнях.

Візуальне маркування відбувається на рівні дизайну продукту, який відповідає стереотипним уявленням про знаменитість: стилю її одягу, її образу на сцені тощо. Флакони із парфумами декоруються елементами жіночого одягу (шнурівка від корсету, мереживо) і є гармонійним продовженням стилю зірки. Для другої категорії, так само, як і для першої є характерним вплив концепту «точка зору чоловіка» (male gaze).

Вербальне маркування репрезентоване на рівні назви продукту, яка експліцитно або імпліцитно вказує на знаменитість. Так, аромат від Періс Хілтон називається «Спадкоємиця», що є очевидним натяком на її потенційне володіння імперією готелів «Хілтон»; парфум від Lady Gaga – «Слава» – називається так само, як і її музичний

альбом. Власне текстова частина реклами не завжди обмежується назвою бренду – тобто ім'ям знаменитості – та назвою продукту і включає у себе слогани, що відповідають таким онтологічним ознакам концепту як «еталонність» та «обраність». Серед слоганів найбільш численними є директиви, наприклад: *Dare to wear* (Kylie Minogue, “Couture”); *Catch the fever* (Beyonce, “Heat”); *Feel the rush* (Beyonce, “Heat Rush”); *Feel the power* (Beyonce, “Pulse”); *Be your own star* (Avril Lavigne, “Black star”). Так само як і в розглянутій першій категорії, суттєво переважають вільні слогани, що не включають у себе назву продукту та бренду і залишають простір для інтерпретації споживачем.

Знаменитість, яка є обличчям рекламної кампанії однойменного бренду, бере на себе функцію імпліцитного гаранту якості товару внаслідок неминучої глибинної асоціації із ним. Передача власного імені є не лише маркетинговим ходом задля приваблення аудиторії, але й сигналом про відповідність цього виробу високим «зірковим» стандартам.

До третьої категорії віднесені демократичні бренди, продукти яких розраховані на широкий загал:

Серед рекламодавців, що включені до такої категорії, косметичні бренди, харчові торгові марки, а також побутові товари. Орієнтація на широку масову аудиторію та збільшення числа потенційних покупців у порівнянні із першою та другою категоріями внаслідок зміни цінової політики позначаються на візуальному та вербальному рівнях реклами.

Роль візуальної складової внаслідок суттєвого збільшення текстової частини публікацій суттєво зменшується. Концепт «точка зору чоловіка» у межах третьої категорії втрачає актуальність і поступається місцем менш відвертому уявленню про жіночу красу.

Вербальна частина реклами суттєво збільшується і містить не лише назву товару, але й його детальний опис, а також рекомендації від знаменитостей. Так, Джуліанна Мур говорить про засоби для обличчя від «L'Oréal»: «Це відродження для моєї шкіри»; Кеті Пері у рекламі чіпсів фактично гарантує їхню корисність і каже, що вони лише «смакують так, наче вони для Вас шкідливі, хоча насправді вони цілком нату-

ральні». Пряма мова знаменитостей містить велику кількість позитивно-оціночних прикметників, має підвищену експресивність, основними персональними дейктиками виступають I-YOU, які апелюють до почуття рівності між знаменитістю та простим споживачем. Додаткова апеляція до покупця висловлена у слоганах-директивах: *“Millionize” your lashes! Lashes look so clean, so multiplied, like never before!*” (L’Oreal, mascara); *Change the life of your hair* (L’Oreal, “Color Vibrancy” set); *Think popped!* (Popchips).

У межах третьої категорії рекламних публікацій спостерігається зміна функції знаменитості: вона виступає гарантом якості продукту через її позиціонування як рядового споживача. Ця маніпулятивна техніка покликана переконати потенційного покупця у тому, що він із легкістю може дорівнятися до зірки завдяки придбання певного товару і стерти одну із основних онтологічних ознак концепту ЗНАМЕНИ-ТІСТЬ «обраність».

Четверта і остання категорія містить соціальні та благодійні рекламні кампанії за участі знаменитостей:

Рекламні публікації, віднесені до цієї категорії, нівелюють онтологічну ознаку «ексклюзивність» концепту ЗНАМЕНИТІСТЬ внаслідок підпорядкування знаменитості певній ідеї рекламної кампанії, як-от: слід від молока на губах в межах соціального проекту «Got milk?», фото у труні для програми «Keep a child alive» тощо.

Візуальний компонент рекламних публікацій варіюється в залежності від мети та діяльності організації чи фонду-рекламодавця. Так, організація «Candie’s Foundation», яка виступає проти вагітності у підлітковому віці, притримується консервативного стилю і не допускає відверто одягнених знаменитостей у своїй рекламі. Натомість на рекламних публікаціях організації «PETA», яка веде боротьбу за права тварин, часто зображені практично роздягнуті знаменитості. На відміну від розглянутих першої та другої категорій, для яких типовим є використання образу оголеного жіночого тіла, у межах соціальних кампаній експлуатується жіноча та чоловіча сексуальність.

Для вербального рівня такої категорії реклами є характерним застосування численних графічних емфаз задля акцентуації ключових слів та ідей, носіями та пропагувальниками яких вступати відомі люди. Серед слоганів найчастіше зустрічаються

директиви, які апелюють до моральних цінностей: *Turn over a new leaf, try vegetarian* (PETA); *Be an angel for animals* (PETA); *Adopt, don't buy* (PETA); *Buy life* ("Keep a child alive"). Серед стилістичних засобів, використаних у слоганах, розповсюдженими є іронія та каламбури (eng. pun), як-от: *Ink not mink; Bare skin not bearskin, Fur get me not* (PETA).

Четверта категорія повною мірою розкриває потенціал функції знаменитості «рольова модель» (С. Кессіді, Н. Каулдрі, К. Ліб). Відповідно, у свідомості публіки концепт ЗНАМЕНИТИСТЬ актуалізує низку асоціацій СЛАВА-БАГАТСТВО-ЩАС-ТЯ-СОЦІАЛЬНА ЗНАЧУЩИСТЬ --> ДОБРО.

Дослідження дозволило виявити, що на 80% (110 із 140) рекламних публікацій зображені жінки. Окрім цього, у 15% випадків реклама створює ілюзію повної чи часткової оголеності жінки, в інших випадках жіночу сексуальність підкреслює відповідний одяг. Це дає право говорити про превалювання концепту «точка зору чоловіка». Образно-ціннісний зміст концепту ЗНАМЕНИТИСТЬ у межах слоту обличчя рекламної кампанії варіюється відповідно до категорії реклами та функції, яку виконує відома людина. Так, типова для концепту онтологічна ознака «елітарність» нівелюється в межах третьої категорії завдяки маркетинговим маніпулятивним технікам, ознаки «неповторність» та «оригінальність» втрачають свою актуальність у межах четвертої категорії розглянутих рекламних матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сэндидж Ч. Реклама: теория и практика. – М.: Прорпесс, 1989. – 630 с.
2. Andrews, D.L. and Jackson, S.J. Sports stars: The cultural politics of sporting celebrity. – London and New York: Routledge, 2001. – 280 p.
3. Boorstin D. The Image: A Guide to Pseudo-Events in America. – New York: Vintage, 1992. – 336 p.
4. Cassidy S. 2006. Teenagers beguiled by false dreams of instant fame on reality TV. The Independent, June 13. Available from: [accessed March 31, 2014]. <http://www.independent.co.uk/news/education/education-news/teenagers-beguiled-by-false-dreams-of-instant-fame-on-reality-tv-522770.html>
5. Couldry N. and Markham T. Celebrity culture and public connection: bridge or chasm? // International Journal of Cultural Studies, 10(4). – 2007. – p. 403–422.
6. Dyer R. Heavenly Bodies: Film Stars and Society. – New York: Routledge, 2003. – 224 p.
7. Fiske J. Television Culture. – London: Methuen, 1987. – 363 p.
8. Marshall D.P. Celebrity and power: fame in contemporary culture. – Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1997. – 272 p.
9. Monaco J. Celebrity: The Media as Image Makers. – Dell Publishing Company, 1978. – 258 p.
10. Lieb K. The Lifecycle of Female Popular Music Stars: The Social Construction of Female Popular Music Stars. – New York: Routledge, 2013. – 224 p.
11. Rojec C. Celebrity. – London: Reaktion, 2001. – 208 p.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2014.

АКТУАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА ЗНАМЕНИТОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

В статье изложены результаты когнитивно-дискурсивного анализа концепта ЗНАМЕНИТОСТЬ, актуализированного в современном англоязычном рекламном дискурсе периода 2007-2014 гг. Определены четыре категории рекламных публикаций с участием известных людей. Раскрыта корреляция между образно-ценностным содержанием концепта и функцией, возложенной на лицо рекламной кампании в рамках каждой категории. В статье указаны лингвистические и визуальные особенности изученных рекламных материалов, а также лингвистические и визуальные особенности исследованных рекламных материалов, а также определены виды вербальной и невербальной апелляции к аудитории.

Ключевые слова: знаменитость, рекламный дискурс, образно-ценностное содержание концепта, фреймовая модель концепта.

Zhylyna L. Y., Master Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CELEBRITY CONCEPT IN THE MODERN ENGLISH PUBLICITY DISCOURSE

The article presents the results of the cognitive-discursive studies of the CELEBRITY concept, instantiated in the modern English publicity discourse within the time frame from 2007 to 2014. Four categories of celebrity advertisements are singled out. The article discovers the correlation between the notional-evaluative content of the concept and the function to be performed by the campaign identity within each category. The article contains the analysis of the linguistic and visual peculiarities of the studied advertising material as well as the types of verbal and non-verbal appeal to the audience.

Key words: celebrity, publicity discourse, notional-evaluative content of the concept, frame model of the concept.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС У ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМАХ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються позаурочні форми навчання, обґрунтовується добір інформаційного матеріалу для формування мовно-мовленнєвих умінь і навичок в учнів загальноосвітніх навчальних закладах. Проаналізовано етапи створення факультативів, їх зміст, роботу з текстовим ресурсом.

Ключові слова: інформаційний ресурс, форма навчання, мовно-мовленнєва діяльність, міждисциплінарна компетентність, дотекстові та післятекстові завдання.

Гуманізація та гуманітаризація національної освіти правомірно передбачає оновлення підходів до організації форм навчання, зокрема позаурочних. Питання формування системи знань в учнів, розвитку їх здібностей, інтегрованого способу мислення, характерного і необхідного для сучасної людини, є предметом обговорення педагогів, психологів та лінгводидактів.

Провідні вітчизняні лінгводидакти (З. Бакум, Л. Варзацька, О. Горошкіна, Є. Голубородько, Т. Донченко, С. Єрмоленко, С. Караман, В. Мельничайко, Е. Палихата, М. Пентиліук, К. Плиско, М. Плющ, Л. Рожило, В. Тихоша та ін. наголошують на такому процесі українськомовної освіти, який сприяв би розвитку творчих здібностей кожного учня та забезпечував належний рівень сформованості умінь користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Актуальність нашої статті визначається реалізацією Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011р.), Концепції когнітивної методики навчання української мови (2004 р.), вимогами нині чинної Програми для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови у 8-9-х класах (С. Караман, О. Караман, М. Плющ та ін.)

Позаурочні форми навчання з української мови – це невід’ємний складник навчального процесу, який тісно пов’язаний із класно-урочними заняттями та спрямовує педагогів на вирішення освітніх завдань, одним із них є формування умінь працювати з інформаційним ресурсом.

С. Максимюк до позаурочних форм навчання відносить домашню роботу, семінарські заняття для учнів IX–XI-х класів, практикуми, факультативні заняття, навчальні екскурсії, предметні гуртки і наукові товариства, олімпіади, конкурси, виставки учнівських робіт та консультації, заліки, екзамени [5].

Ми не повністю поділяємо думки С. Максимюк, оскільки семінар – це є форма уроку, у ході якої старшокласники обговорюють результати виконаних завдань та проведених досліджень. Тому метою статті є розкрити роль інформаційного ресурсу в позаурочних формах навчання української мови (домашній роботі, факультативах, курсах за вибором, заняттях гуртка, наукових товариствах, конкурсах) для формуван-

ня в учнів міжпредметної компетентності, яка посилює інтерес до вивчення навчальних предметів, розширює знання про галузі наук.

Під інформаційним ресурсом розуміємо обсяг навчального матеріалу із суміжних і несуміжних з українською мовою предметів, що відповідає програмовим вимогам, віковим інтересам учнів. У позакласній роботі з української мови головним завданням педагогів є зв'язок з інформаційним ресурсом, який розширює знання учнів, допомагає збагатити їх словник, удосконалити мовно-мовленнєві уміння й навички. Відповідно до позаурочних форм навчання учитель-словесник добирає зміст та обсяг інформаційного матеріалу.

Свого часу на важливість творчої роботи з художнім словом під час вивчення української мови відстежуємо в настановах О. Білецького. Учений зазначав, що така робота має “набирати характеру наукових досліджень-мініатюр, написаних прямо із джерел, учні мають уміти робити виписки, аналізувати їх”, “жодні перекази, жодні довідки з письменникової біографії й історії того часу не зможуть дати того, що може дати безпосереднє спостереження і вчитування” [1].

У 30-і роки ХХ ст. вітчизняна школа спрямована була на активне громадське життя, що підтверджує зміст навчальної програми з української мови (автори О. Вержбицький та О. Петренко). Учитель спрямовував учнів під час виконання домашніх завдань використовувати текстовий ресурс газет і науково-популярних джерел для коментування, конспектування, реферування науково-технічних брошур, добирати словниковий матеріал для власних висловлювань [10].

Факультативні заняття з української мови беруть початок із 1966 року. Перша програма (1967 р.) передбачала використання текстів, які вивчалися в курсі літератури. На заняттях факультативів виконувалася неоднакового виду робота з текстами різних стилів: виразне читання, творче дослідження тексту (синоніми, антоніми, діалектна лексика, неологізми) [11].

Однак робота з текстами художнього стилю обмежувала використання учнями термінологічної лексики, позбавляла вміння послуговуватися нею в мовно-мовленнєвій діяльності.

Тому програма факультативів (1988 р.) [12] спрямована була на формування в учнів стійких інтересів до лінгвістичної науки шляхом організації роботи з науковою і довідковою літературою, вчила контролювати власні висловлювання.

Так предметом факультативів у 8-му класі було визначено розділи “Фразеологія”, “Лексикологія”, “Лексикографія”, опрацювання яких сприяло формуванню в учнів навичок роботи зі словниками, довідниками, виробленню вмінь використовувати набуті знання в усному та писемному мовленні. Для учнів 9-х класів запропоновано розділ “Будова тексту”, який слід було пов'язувати з розвитком зв'язного мовлення. [12].

У 90-х роках ХХ століття над тематикою і завданнями факультативних програм працювали відомі вчені М. Пентилюк та К. Плиско.

Використання інформаційного ресурсу передбачали дві програми факультативних курсів: “Лексикологія, стилістика і розвиток мовлення” та “Структура тексту і розвиток техніки читання, усного і писемного мовлення” (1990 р.). Перша програма забезпечувала набуття учнями знань від лексичних одиниць до тексту, тоді як на-

ступна реалізувала функціональний підхід до вивчення мовних явищ, що сприяло формуванню в учнів навичок культури мовлення [14].

К. Плиско також вважала методично виправданими форми навчання української мови, які виробляють в учнів уміння аналізувати стилістичні явища в мові, самостійно працювати зі спеціальною літературою, формують навички проводити самостійний аналіз лінгвістичного матеріалу. Дослідниця запропонувала факультативи “Лексика і фразеологія” (7-8-і класи) та “Граматика і синтаксична стилістика” (9-10-і класи) [9].

У 1996 році у школах, переважно гуманітарного профілю, стали функціонувати програми інтегруючих курсів за вибором, які покликані були забезпечити досконале володіння мовою, сформувати комунікативні уміння й навички на основі відомостей з лінгвістики і літературознавства.

Однак зміст, тематика і завдання факультативних занять та спецкурсів потребували зміни концептуальних підходів щодо вивчення української мови в цілому, перегляду й оновлення не лише форм навчання, а також засобів, серед яких робота з інформаційним ресурсом.

Цьому також сприяла “Концепція когнітивної методики навчання української мови”, створена у 2004 р. авторським колективом (М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна). Методисти зазначили, що “зміст навчання істотно збагачується за рахунок роботи з поза-лінгвальною інформацією шляхом виконання когнітивно-розвивальних вправ” [7].

Тому в останні десятиліття вчені, методисти та вчителі активно працювали над змістом програм факультативів та курсів за вибором (О. Глазова, С. Омельчук, М. Пентилюк, Ю. Кузнецов, М. Чаловська, В. Синюта, М. Степанюк та ін.).

Різні за змістом факультативи та курси за вибором (2007р., 2008 р., 2011 р.) включали поглиблені відомості з української мови, знання про способи діяльності, необхідні для успішного засвоєння програми філологічного профілю. Більшість із них містять матеріал, який у школі не вивчається (журналістика, поетика, редагування, різного роду практиками тощо), деякі сприяють загальному мовленнєвому розвитку особистості [13].

Створений нами елективний курс “Лінгвістична лабораторія” [13] для учнів 8-9-х класів, який використовується у навчальних закладах України, допомагає досягти міжпредметних узагальнень. Мета курсу полягає в інтеграції знань учнів про довкілля на основі лінгвістичного матеріалу з базових предметів основної школи (української літератури, історії, правознавства, біології, хімії, фізики, математики тощо).

Пошукам засобів навчання української мови ще свого часу присвятив дослідження О. Біляєв. Учений наголошував на використанні текстового матеріалу з літератури, приділяв велику увагу роботі з підручником та іншими джерелами в навчанні мови, зокрема тексту. Акцентуючи увагу на значенні вміння розуміти прочитаний текст, осмислювати та добувати з нього потрібні факти, робити узагальнення, записувати висновки, учений закладав основи роботи з навчальними текстами на міжпредметній основі для поглиблення теоретичних знань та вироблення практичних умінь і навичок [2].

Такої ж думки дотримувалися Г. Онкович, К. Плиско та Л. Бондарчук.

Вагомим доробком для вітчизняної лінгводидактики став методичний апарат до-текстових і післятекстових завдань на основі українознавчої тематики, розроблений науковцем Г. Онкович. Методист запропонувала вчителям зосереджувати увагу учнів

“на стилістично-зображувальних особливостях текстів, на виробленні навичок лінгвостилістичного аналізу художнього тексту”[6].

Тоді як К. Плиско рекомендувала проводити лабораторні заняття, під час яких учні зможуть робити самостійний аналіз лінгвістичного матеріалу, аналізувати мовні факти, робити підсумки досліджень, узагальнення тощо. Професор вважає доцільним використання навчальних текстів, матеріали яких містять термінологічну лексику і допомагають учням побачити спільне в несуміжних науках. Прикладом кінцевого продукту може бути міні-словник міжпредметної термінології, укладений на матеріалі лінгвістики, біології, літератури, історії, правознавства, фізики [9].

Систему завдань на текстовій основі літературного твору розкрила Л. Бондарчук у посібнику “Методику підказує текст”. Дослідниця обґрунтувала положення, що текст дає можливість простежити певне явище на інших мовних рівнях у його природному, а не штучно підготовленому для пізнання вигляді, доносить, поряд з інформаційними, стилістичні функції мовних одиниць, збуджує думку, прилучаючи її до самобутніх способів оформлення і може бути не тільки джерелом думки, а й зразком її оформлення [3].

На нашу думку, така комплексна робота з позамовним матеріалом сприяє систематизації й узагальненню мовних знань, отриманих учнями в попередніх класах.

Нині система шкільної українськомовної освіти спрямована на вивчення мовних явищ через текст із використанням міжпредметних зв’язків, що передусім інтенсифікує навчальний процес, дозволяє уникати дублювання й перевантаженості другорядним матеріалом, створює передумови для опанування шкільних предметів гуманітарного і негуманітарного циклів.

На це вказує й Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011р.), акцентуючи увагу на формуванні міжпредметної компетентності, “здатності застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до кола навчальних предметів і освітніх галузей” [4].

Використання інформаційного ресурсу в домашній роботі потребує не лише виконання репродуктивних вправ на списування, але й роботи з підручниками, довідниками: виписування мовних явищ із літературних творів з обов’язковою презентацією в класі результатів, проведення порівнянь, встановлення аналогій тощо. У зв’язку з цим пропонуємо виконання таких видів вправ.

1. Аналітичні вправи (аналіз текстового матеріалу), під час виконання яких учні визначають стиль, жанр, основну думку прочитаних текстів; розпізнають мовні категорії, обґрунтовують їх уживання; з’ясовують поняття “мовні норми”, “мовленнєві помилки”; розвивали вміння визначати логічні зв’язки у змісті тексту. Аналіз тексту варто проводити за допомогою завдань: назвати слова, які вносять додаткові відтінки, повідомлення, доповнюють основну думку в реченнях тексту, назвати способи виділення на письмі і під час вимови.

2. Комунікативні вправи (усні та письмові вправи), що спрямовані на залучення учнів до створення власних висловлювань на основі прочитаних текстів, наприклад: Написати твір-роздум за одним із афоризмів Езопа; висловіть думку з приводу того, чи варто шукати першооснову світу, тощо.

3. Асоціативні вправи передбачають перевірку орфографічних знань, умінь проводити лінгвістичні експерименти (згортання й розгортання тексту), а також уміння передавати емоційно-почуттєве ставлення до прочитаних текстів різних стилів та жанрів. Творчі завдання передбачають перевірку вмінь і навичок будувати висловлювання на запропоновану тему, наприклад: Передати в творі-описі враження від перебування в лісі; Описати природне явище, згадане П. Чубинським у тексті гімну; Описати весняний ранок, використовуючи художні засоби.

4. Дослідницькі письмові вправи залучають учнів до творчості через пошук та розв'язання проблемних завдань до текстів: виписування мовних явищ, визначення галузей наук, до яких належить лексика, порівнювання текстів наукового і художнього стилів, проведення лінгвістичних експериментів.

На нашу думку, обов'язковим показником виконання дослідницької вправи на основі текстового ресурсу має стати власний проект учня. Учителю до кожного із завдань мусить ставити мету, яка відповідає загальнонавчальним і спеціальним вимогам, що надає можливість опрацьовувати інтеграційний текстовий матеріал. У такий спосіб учні набувають навичок опрацьовувати текст (виписувати певні мовні явища із підручників фізики, хімії, географії, біології, історії, літератури).

Щоб переконати учнів у важливості тих чи інших синтаксичних одиниць, доречно проводити лінгвістичні експерименти: згорнути текст, вилучивши слова, які позначають додаткові відтінки, повідомлення, доповнюють основну думку в реченнях тексту. Після прочитання новоутворених речень залучати учнів до проведення висновку про роль і значення проведеного експерименту.

Важливою й ефективною формою позакласної роботи є мовний гурток.

Необхідність гурткової роботи з української мови для духовного збагачення учнівського колективу визначав В. Сухомлинський. Відомий педагог підкреслював, що “роки гурткової роботи є періодом творчих шукань; за цей час вихованці пізнають свої нахили, здібності, що в майбутньому допоможе їм свідомо обрати спеціальність” [15].

Мовознавчі гуртки формують в учнів уміння й навички досліджувати історію походження мови та значення слів, окрім того вчать складати лінгвістичні задачі, кросворди, альманахи, стіннівки тощо, тому в науково-методичній літературі та шкільній практиці поділяють їх на два типи: гурток мови і тематичні гуртки (охоплюють вивчення певних розділів лінгвістики).

Над принципами проведення мовних гуртків, особливостями їх організації працювала Г. Передрій. Методист надавала перевагу гурткам української мови, лексики, словотворення й етимології та граматики [8].

Робота в мовознавчому гуртку має сформувати в учнів вміння опрацьовувати науково-популярну літературу із проблем мовознавства, різні типи словників, довідників. Доречно вчителю також залучати учнів до “творчої майстерні митців слова”. Така робота сприятиме усвідомленню та осмисленню художньо-зображальних засобів у художніх творах, зокрема програмових.

Завдання вчителя полягає в доборі цікавого матеріалу, лінгвістичних фактів, в основі якого учні вчаться виготовляти наочність, редагують матеріали до стінгазети, радіогазет, пишуть тези, реферати.

На нашу думку, моделювання мовних завдань до текстів варто розпочинати із систематизації та узагальнення раніше отриманих знань: визначити головні і другорядні члени речення, назвати словосполучення, з'ясовувати головне і залежне слово, способи зв'язку кількісних числівників з іменниками, обґрунтовувати вживання орфограм і пунктограм.

Зацікавленість у такій роботі, як свідчить практика, викликає організована вчителем робота з інформаційним ресурсом, дібраним із довідкової та енциклопедичної літератури, підручників літератури, історії, біології, географії, фізики, хімії, які містять цікаві відомості, що розширюють світогляд учнів і водночас виконують певну комунікативну функцію.

Для вироблення вмінь вибирати смислову інформацію із прочитаних навчальних текстів учителю доречно застосовувати комплекс вправ мовленнєвої спрямованості з такими завданнями: визначте тему тексту; виділіть у тексті головне і другорядне; поділіть текст на закінчені змістові відрізки; знайдіть у тексті ключові речення; доберіть заголовки до виділених смислових відрізків; поставте запитання до окремих висловлювань; визначте основну думку кожного висловлювання; у кожному мікровисловлюванні виділіть речення, яке максимально передає його зміст; виділіть основні композиційні частини тексту; сформулюйте запитання до кожного смислового відрізка; складіть план і оформіть його питальними (розповідними, називними) реченнями.

Тематика його може бути різноманітною і залежить від вікових категорій учнів та їх мовознавчих інтересів. Так, гуртківці 8-9-х класів протягом року можуть детально розглядати, наприклад, синонімічні синтаксичні конструкції в художніх творах, синоніміку односкладних речень, різні типи складнопідрядних речень, співвідносність сполучникових і безсполучникових речень, конструкцій із прямою, непрямою і невластивою прямою мовою тощо. Важливо, на нашу думку, навчити гуртківців класифікувати мовні явища, систематизовувати набуті знання для подальшої самоосвіти. Спостереження над текстовим матеріалом обов'язково має супроводжуватися поясненням вчителя, короткою бесідою із запитаннями, записами, унаочненням тих чи інших мовних фактів тощо.

Членів гуртка зі старшокласників доречно залучати до опрацювання мовностилістичних явищ у художніх творах ("творчі лабораторії письменників"), що вивчаються за програмою. Це дозволяє учням збагнути особливості вживання певних мовних категорій та усвідомити манеру митця. Окрім того, варто знайомити учнів з різними гіпотезами, мовознавчими парадоксами, що може сформувати інтерес до лінгвістичної науки в цілому.

Доречно, на нашу думку, широко залучати на заняттях гуртка навчальні тексти, які мають генетичні зв'язки з вивчуваним предметом – українською, світовою літературою, іноземною мовою та історією, застосовуючи при цьому методичні прийоми: зіставлення, порівняння, розмежування, дослідження, аналіз тощо. Робота щодо використання матеріалу несуміжних навчальних предметів (математика, фізика, географія та хімія) потребує удосконалення добору інформаційного ресурсу міжпредметного змісту та завдань до текстів.

Отже, організоване учителем спостереження над міжпредметним інформаційним ресурсом, допоможе учням зробити відповідні висновки щодо вивчуваних орфограм

і пунктограм, сприятиме формуванню дослідницьких навичок з урахуванням індивідуальних інтересів.

Результатом роботи предметних гуртків, факультативів та курсів за вибором є об'єднання школярів в наукові товариства, які прагнуть до дослідницької роботи з мовознавчої науки.

Останнім часом поширення набули Малі академії з числа учнів, які мають інтерес лінгвістики. Тематику робіт для членів таких товариств визначають учителі та науковці з урахуванням пізнавальних інтересів дослідників (питання діалектних особливостей у мові жителів даної місцевості; синтаксичних явищ у мові авторів художніх творів, стилістики, аналіз газет, журналів, літератури художньої, науково-популярної щодо мовних явищ і фактів тощо).

Для стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів широко використовують олімпіади, конкурси, мовні турніри, ігри.

Вітчизняна лінгводидактика поповнилася вагомим доробком – інтегрованим ігровим проектом “Синтез наук” (автор В. Федоренко). Методист розробив макроігри (“Лінгвоматематика”, “Лінгвоастрономія”, “Лінгвогеографія”), мікроігри (“Лінгвомузика”, “Лінгвобіологія” та ігри-мозаїки (“Крізь призму мови”, “Міжнародний калейдоскоп”). Вищезазначені ігри, на думку автора, “допоможуть перекинути своєрідні містки між предметами, ущільнити їхні зв’язки, забезпечити надійну рідномовну основу для подальшого вивчення предметів шкільного курсу” [16]. До участі у цих іграх необхідна щоденна ґрунтовна підготовка учнів з усіх розділів мовознавчої науки та чітко спланована система повторення навчального матеріалу.

Отже, робота з інформаційним ресурсом у позаурочних формах навчання української мови сприятиме міжпредметній інтеграції знань учнів, формуватиме прагнення до самостійних пошуків шляхів розв’язання завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білецький О. Методичні уваги для вчителя старшого концентру трудшколи (додаток до підруч. “Українська мова”) / О. Білецький, Л. Булаховський. – Держ. вид-во України, 1927. – 75 с.
2. Біляєв О. Навчання мови: здобутки, втрати, проблеми / О. Біляєв // Українська мова і література в школі. – №8(366) – 1987. – С. 49–58.
3. Бондарчук Л. М. Методику підказує текст : [навч. посіб.] / Людмила Іванівна Бондарчук. – Тернопіль : Мальва-ОСО, 2001. – 160 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>].
5. Максимюк С. П. Педагогіка : Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 667.
6. Онкович Г. Лінгвоукраїнознавство на уроках розвитку мовлення / Г. Онкович // Дивослово. – 1999. – №3. – С. 7–14.
7. Пентилюк М. І. Концепція когнітивної методики / М. І. Пентилюк, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 5–9.
8. Передрій Г. Р. Позакласна робота з української мови в 4-8-х класах. Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк. – 1979. – 159 с.

9. Плиско К. М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі / К. М. Плиско. – 2-е вид., перероб. й доп. – Харків : ХНПУ – 2005. – 83 с.
10. Програма української мови для початкової та середньої школи (з російською мовою викладання). – Харків, 1933. – 15 с.
11. Програма факультативних занять з української мови і української літератури. – К. : Радянська школа, 1967. – 25 с.
12. Програми з української мови для 7–11 класів середн. загальноосв. школи. Факультативний курс// Українська мова і література в школі. – 1988. – № 8. – С. 51–64.
13. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови 8–11 класи / за заг. ред. К. В. Таранік-Ткачук. – К. : Грамота, 2011. – 272 с.
14. Програми з української мови для 7-11 класів середньої загальноосвітньої школи (факультативні курси). – К.: Рад. школа, 1990.
15. Сухомлинський В. Виховання в учнів любові і готовності до праці / В. Сухомлинський. – К., 1959. – Серія I., №6. – С. 46.
16. Федоренко В. Інтегрований ігровий комплекс: “Синтез наук”. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 224 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Заец В. Г., канд. пед. наук, ст. преподаватель,
Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев

ИНФОРМАЦИОННЫЙ РЕСУРС ВО ВНЕУРОЧНЫХ ФОРМАХ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ

В статье рассматриваются внеурочные формы обучения, обосновывается выбор информационного материала для формирования речевых учений и навыков у учеников общеобразовательных учебных заведений. Проанализированы различные этапы создания факультативов, их содержание, работа с текстовым ресурсом.

Ключевые слова: *информационный ресурс, форма обучения, речевая деятельность, межпредметная компетентность, дотекстовые и послетекстовые задания.*

Valentyna H. Zaiets, Cand.Ped.Sci, senior lecturer
Humanitarian Institute, Borys Grinchenko Kyiv University

INFORMATION RESOURCE IN EXTRACURRICULAR FORMS OF EDUCATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with extracurricular learning. The selection of information material for the formation of language and speech skills of secondary schools' learners is justified. The different stages of creating electives, their content and text resource are analyzed.

Key words: *information resource, form of learning, language and speech activity, intersubject competence, pre-text and after-text tasks.*

Зязюн Л.І., д.пед.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РОЛЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦІЇ

В статті аналізується розвиток ефективної системи медіаосвіти Франції та її вплив на процеси соціалізації молодого покоління, забезпечення ефективної взаємодії молоді з сучасною системою медіа формування у них медіапрямованості, медіа культури та медіа компетентності, виховання громадянина Франції в умовах здійснення модернізації традиційної системи освіти.

Ключові слова: *розвиток, медіаосвіта, соціалізація, формування.*

Франція – одна з країн з давніми традиціями медіаосвіти і виховання. Починаючи з 20-х рр. XX ст., тут у багатьох навчальних закладах активно розвивається рух юних журналістів, випускаються колегські, ліцейські і університетські газети [1; 2; 3]. З того часу існує сітка французьких кіно клубів, що об'єднала прихильників „десятої музи” [4; 5]. Вже тоді медіаосвіта у Франції спрямовувалась на критичне, активне осмислення засобів масової інформації (в той час – в основному кінематографу і преси) і розвитку творчих здібностей аудиторії.

Більше двох десятиріч років при Міністерстві освіти Франції працює Центр освіти і засобів інформації (Centre de liaison de l'enseignement et des moyens d'information – CLEMI) і не лише в Парижі, а практично в усіх французьких провінціях і багатьох франкомовних країнах. У фондах Центру зосереджена багата інформація, що стосується історії і теорії медіаосвіти у Франції. З документів Центру стало відомо, що ще у жовтні 1947 р. під патронажем Міністерства по справах молоді і спорту Франції відкрито Національний інститут молоді і масової освіти. Метою цієї організації стала підтримка освіти молоді в усіх її формах, зокрема і засобами медіа (її архів нараховує сьогодні більше 40 тис. видань, включаючи праці з педагогіки). І хоч курси з кіномистецтва і журналістики викладались майже в усіх французьких університетах, медіаосвіта в школах була в основному факультативною. Одне з перших намагань ввести її до шкільного навчального плану відноситься до середини 60-х рр. З ініціативи Ліонського інституту мов та Ліонського католицького університету програма медіаосвіти розпочала реалізовуватись в ряді колегів і ліцеїв Франції.

У 1960 р. був створений Французький союз у сфері видатних праць аудіовізуальної освіти (UFOLEIS). У 1960 р. розпочала діяльність асоціація „Преса – Інформація – Молодь”. З 1972 р. медіаосвітні аспекти включені в програмові документи Міністерства освіти Франції, а в 1976 р. медіаосвіта вперше офіційно стала компонентом національного навчального плану середніх навчальних закладів. Починаючи з 1979 р. вона одержала підтримку відразу декількох французьких міністерств. Зокре-

ма, за їх патронажу здійснювався проект „Активний юний телеглядач”. Він охопив широкі прошарки суспільства – батьків, вчителів, організаторів молодіжних клубів і т.п. Проводилось дослідження впливу телебачення на дитячу і молодіжну аудиторію, вияснялась роль ТВ у житті молодих глядачів. Організація, що виникла на основі цього проекту, називається „Аудіовізуальні медіа в освіті для всіх” (APTE). Вона видає спеціальний журнал, що виходить тричі на рік.

В рамках Міністерства освіти Франції існує Національний центр педагогічної документації (CNDP). Це головна організація для 22 регіональних центрів. Всі вони здійснюють науковий і практичний обмін досвідом між педагогами. Наприклад, у департаменті Жірони основна увага надається науковому керівництву “Тижня преси” в школі. Центральний офіс CNOP в Парижі займається більше фундаментальними дослідженнями, але також здійснює власні медіа проекти. Головною метою, однак, залишається дослідження медіа і їх впливів. Іншою серйозною ініціативою в даному напрямкові стала акція Регіонального центру педагогічної документації в Бордо „Вступ до комунікації і медіа”. В рамках цього проекту школярі вивчали різні форми медіа (пресу, рекламу, навчальну літературу і т.п.), виконуючи творчі задуми і т.п.

Важливу роль в системі французької медіаосвіти відіграє аудіовізуальний інститут, створений у 1974 р. Його інноваційний відділ володіє вражаючою колекцією досліджень, аудіовізуальних матеріалів, публікацій, що стосуються медіа (в основному телебачення і радіо). Після 20-и років існування (1995 р., Париж) число науково-педагогічних організацій у сфері медіа було доповнено Дослідницькою групою „Діти і медіа” (GRREM). Ця організація працює над проектами з тематики взаємодій дітей, молоді і медіа, проводить семінари і конференції (наприклад, у співробітництві з ЮНЕСКО у 1997 р. відбувся один з великих міжнародних форумів „Медіа і молодь”).

У 1982 р. відомий французький дослідник Ж.Гонне звернувся до міністерства освіти Франції з пропозицією створити національний медіаосвітній центр для допомоги педагогам навчальних закладів різного типу ефективно використовувати засоби масової інформації в освітньому процесі. Разом з П. Вандевурдом він виокремив головні цілі майбутнього центру:

1. виробляти критичне мислення шляхом порівняння різних джерел інформації і формувати більш активних і відповідальних громадян;
2. розвивати дух толерантності, здібність почути аргументи один одного, розуміння плюралізму ідей, їх відносності;
3. запроваджувати динамічні педагогічні інновації, що стосуються навчальних закладів всіх рівнів;
4. покінчити з ізоляцією школи від медіа, тобто встановити тісні відносини з життєвими реаліями;
5. використовувати переваги специфічних форм друкованої і аудіовізуальної продукції в нашому суспільстві [6, 12].

Цей проект був не лише схвалений, але й підтриманий Міністерством освіти матеріально – у 1983 р. в Парижі був офіційно відкритий Центр зв'язку освіти і засобів інформації (CLEMI). Директором центру призначений проф. Ж. Гонне.

З часу свого заснування CLEMI сприяє запровадженню все більш сучасних медіа в процес учіння, проводить регулярні курси для вчителів, випускає газети і журнали, книги, що висвітлюють проблеми медіаосвіти, нагромаджують базу документальних ресурсів з проблем медіа культури і медіа педагогіки. CLEMI здійснює свої програми у співробітництві з ЮНЕСКО, міністерствами освіти, культури, іноземних справ Франції, Інститутом нової школи, що продовжує справу С. Френе; такими організаціями, як „Комунікаційна ініціатива” (ICOM), „Активний юний телеглядач” (JTA), „Проекти освітньої дії” (PAE), Асоціація молодіжної преси (APIJ), „Комітет інформації освітньої преси (CIPE), медіаосвітніми організаціями Британії, Бельгії, Швейцарії, Іспанії, США, Португалії, Аргентини, Бразилії, Росії та інших країн. CLEMI є практично в усіх великих французьких містах – Бордо, Діжоні, Греноблі, Ліллі, Ліоні, Ніцці, Страсбурзі, Тулузі та ін.

CLEMI володіє власною медіа текою (60 тис. екземплярів різних журналів і газет, сотні докторських і магістерських дисертацій, звітів з проведених досліджень і т.п.) і працює не лише зі вчителями, студентами і школярами, а також з організаторами відпочинку, журналістами, бібліотекарями. В середньому за рік CLEMI організовує курси для 15 тис. вчителів (6, 16). Примірна тематика курсів така: „Медіа на уроці”, „Як у медіа створюється зображення”, „Телевізійна інформація і Європа”, „Репортажі, документація, педагогічне використання”, „Вчитися з новинами”, „Читання в бібліотеці і на уроці” та ін. Зокрема, педагоги зі своїми класами відвідують редакції газет, радіо/телеканалів, після чого школярам надається можливість самим створити невеликий випуск новин.

Головною для себе CLEMI вважає „роботу з інформацією, бо медіаосвіта є передусім громадянським виховання. Воно повинно допомогти молоді і зараз, і в майбутньому бути активними і відповідальними громадянами, які добре розуміють, як живе не лише країна, але й цілий світ, як взаємопов’язані між собою всі люди. Ось звідки такий тісний зв’язок між медіаосвітою і громадянським вихованням [7, 30]. Ж.Гонне переконаний, що „медіаосвіта – це учіння демократії; диктаторські режими, до прикладу, не допускають аналізу преси в шкільних класах” [1, 136].

Виконавчий директор CLEMI Е.Бевор переконана, що соціалізація молоді більшою мірою відбувається завдяки засобам масової інформації, а медіаосвіта „дозволяє пояснити молоді, що таке засоби комунікації, як вони функціонують, як створюються повідомлення, як ці повідомлення розповсюджуються, будучи особливим типом реконструкції дійсності” [7, 152]. Медіа освіта, на переконання Ж.Гонне, виконує важливу функцію „становлення особистості” [3, 152], сприяє вихованню відповідальності за доручену справу, експериментальному пошукові, вільному самовиявленню, розкриттю творчих здібностей, ініціативі, критичному мисленню” [3, 141- 142]. Він переконаний, що в процесі занять необхідно розвивати толерантність, здібності почути іншу людину, підтримуючи при цьому „активність учня не лише в плані аналізу „чужих” медіа текстів, але також у створенні власних” [1, 136].

Колектив CLEMI вважає, що медіаосвіта може інтегруватися з будь якими традиційними навчальними дисциплінами [2, 13; 6, 38-110]. У 1994- 1996 рр. співробітники центру провели дослідження її якісного впливу на школярів. У програмі брали участь 55 педагогів і сотні учнів із декількох колегів і ліцеїв. Школярі виконували цикл

практичних завдань, пов'язаних із створенням газет, радіо/телепередач (редагування і порівняння текстів, підготовка програм новин і т.д.). Були розроблені спеціальні анкети, проводилися педагогічні спостереження. Результати дослідження в класах, охоплених медіаосвітою порівнювалися з тими, що отримувалися в „не медіаосвітній” аудиторії. У підсумкові було показано, що у першому випадкові краще розвинені уміння працювати у колективі, мотивація до учіння, здібності створювати власні медіа тексти і т.п. [8, 51]. Інтегрована медіаосвіта благотворно впливала на професійні успіхи педагогів – на їх уміння вести заняття у формі діалогу, використовувати більш сучасні технології учіння [8, 52]. У 1999 р. результати даного дослідження були узагальнені в монографії, що мала широкий резонанс серед медіа педагогів Європи [8].

З 1995 р. вже на міжнародному рівні співробітники CLEMI розгорнули програму FAX, в межах якої учні випускали шкільні газети і пересилали їх факсом у різні країни світу. Зараз ця програма працює на рівні Інтернету, медіаосвітнім можливостям якої CLEMI приділяє велику увагу [9]. Зокрема, на початку XXI ст. розроблена програма „Едюканет”, покликана розвивати критичне, самостійне мислення по відношенню до Інтернетної інформації, відповідальність учнів при роботі у „всесвітній павутині”. Ця програма, розрахована на французьких і бельгійських учнів, отримала підтримку з боку Європейського Союзу. Її створенню передували дослідження, в ході яких засобами тестів і розроблених анкет опитані 1500 школярів у віці з 8 до 18 років і 60 дорослих – педагогів і батьків. Усі вони стали учасниками циклу творчих завдань, пов'язаних з роботою в Інтернеті, і колективних обговорень інтернетних текстів [9].

Показовим проектом у сфері медіаосвіти Франції став “Тиждень преси” в школі, який проводиться з 1976 р. При цьому поняття „преса” не обмежується друкованими медіа, воно включає в себе також радіо чи телевізійну трансляцію (переважно регіональних станцій). «Тиждень преси» цілеспрямований на сумісну роботу школярів із професійними журналістами. Як правило, учні самі повинні вивчати способи функціонування медіа шляхом „вивчення через діяльність”, зокрема в циклі імітаційних творчих завдань (тобто завдань, що практично імітують процес створення медіа текстів різних видів і жанрів). У “Тижні преси”, як правило, беруть участь біля 7 тис. французьких шкіл. Лише у 1996 р. ним було охоплено понад 4 млн. школярів і 250 тис. педагогів, біля 600 засобів інформації (місцевих і регіональних газет, телеканалів, радіостанцій, видавництва).

Ще раз наголосимо, що медіаосвіта у Франції в основному інтегрована в обов'язкові шкільні дисципліни (французьку мову, історію, географію, іноземні мови, суспільні науки), хоч пропонується і в якості курсу за вибором. Окремі предмети з кіномистецтва, телебачення, журналістики і медіа культури в цілому читаються і в численних спеціалізованих ліцєях та в університетах. У вищих навчальних закладах Парижу, Лілля, Страсбургу та інших міст є спеціальні курси з медіа для майбутніх вчителів (як правило, до 40 академічних годин на рік). Разом з тим, Ж.Гонне відзначає, що „розробка єдиного підходу до медіаосвіти – не більше, ніж ілюзія” [1, 9]. Різні педагогічні об'єднання і асоціації диференційовано обґрунтовують свої освітні технології у даній сфері. Ось чому загальна спрямованість медіаосвіти на демократичні і культурні цінності збагачується різними педагогічними концепціями [1, 8].

Національний центр педагогічної документації (CNDP) розробляє навчальні посібники для медіаосвіти різних рівнів. У тому ж напрямкові діє і аудіовізуальна педагогічна асоціація ARTE, яка організовує також семінари для підготовки медіа педагогів і різні проекти в школах. Практично всі французькі організації і асоціації, орієнтовані на медіаосвіту, мають сьогодні свої веб-сайти з науково-методичними матеріалами, що дозволяють здійснювати медіаосвіту дистанційно (наприклад, сайт CLEMI – www.cleml.org).

Для вчителів і батьків, зацікавлених у медіаосвіті підростаючого покоління, існує ще одна організація – „Сітка – Освіта – Медіа” (RE-M). Вона має свій сайт в Інтернеті, де в основному йдеться про вплив ЗМІ на життя дітей та молоді. У такий спосіб, RE-M є синтезом інформаційного центру і „банку” ідей у сфері медіаосвіти. Курси медіаосвіти (від 4 до 20 годин) читаються також в Університетських інститутах освіти вчителів (IUFM).

У Франції – колись кінематографу, традиційно сильні і позиції кіно освіти. Однак фільми все частіше розглядаються серед інших, узвичаєних культурно-мовних засобів вираження. Цьому розумінню відповідає концепція Інституту всезагальної мови, що виник в надрах Асоціації кінематографу і молоді. Теорія і практика аудіовізуальної освіти (передусім – кіно освіти) у Франції вперше систематизована і проаналізована групою дослідників на чолі з М.Мартіно і опублікована на початку 90-х рр. [5, 10] відомим видавцем книг і журналів, присвячених питанням кіно і телебачення, Г.Анабеллем. Трохи пізніше ЮНЕСКО [11] і Рада Європи [10] опублікували інші солідні дослідження, присвячені медіаосвіті в цілому. Значне місце в них присвячені аналізові французького досвіду у цій сфері.

Важливішим ключовим поняттям у медіаосвіті Франції є слово поєднання „формування критичного відношення до медіа”. Очевидно, тут можна провести пряму паралель з концепцією формування критичного мислення по відношенню до медіа текстів, висуненою британцем Л. Мастерманом, в якій йдеться про те, що учні повинні не лише критично сприймати і осмислено оцінювати твори медіа культури, але й усвідомлювати, яку роль вона відіграє у довкіллі (медіа як засіб самовираження людини, як засіб її культурного розвитку і ін.), як медіа впливає на аудиторію і т.п.

Не дивлячись на те, що французькі навчальні заклади (а вони в основному державні) відчували постійний недолік фінансування, ще у 1985 – 1986 рр. уряд Франції здійснив знаменитий проект комп’ютеризації шкіл в межах програми „Інформатика для всіх”. Щоправда, тоді була використана система державного французького концерну „Томпсон”, вже в той час далеко не сучасна. Тому навіть сьогодні не всі французькі школи мають доступ до Інтернету. До того ж у Франції існує власна сіткова комп’ютерна система (Mintel), яка, за оцінкою самих французів, скоріше погіршує, ніж покращує прилучення французів до міжнародної сітки. Впродовж тривалого часу гальмувала широке впровадження Інтернету у Франції і впливова компанія Франс Телеком (FT), яка підтримувала досить високі ціни на свої послуги. З 1992 р. вихід в Інтернет став можливим через сервер „Ренатер”. Ним спочатку користувалися університети, а з 1996 р. він служить вузловим пунктом інтернетного доступу.

Слід також враховувати, що деякі телевізійні канали і преса здійснили пропаганду, спрямовану проти Інтернету: у тенденційних текстах йшлося лише про його негативні риси (насильство, дитяча порнографія тощо) і про те, що для користування веб-сайтами начеб-то необхідне знання лише англійської мови. Крім того, як і в Україні, похилі за віком педагоги не бажають опановувати нові медіа (за даними CLEMI лише 20% французьких педагогів *gj[bkuj dsre*приділяють належну увагу їх сучасним видам). Щоправда, в кінці 90-х рр. у Франції почала здійснюватися нова програма інформатизації шкіл (згідно з нею, кожен клас, наприклад, повинен мати свою власну адресу електронної пошти і доступ до Інтернету).

Фінансове забезпечення цього проекту взяли на себе регіональні влади і Міністерство освіти. Нові комунікаційні можливості сприяють тому, що навчальні заклади в невеликих населених пунктах тісніше пов'язані між собою і можуть обмінюватися інформацією та матеріалами досліджень, використовувати комп'ютери на уроках гуманітарних і фізико-математичних та природничих наук. У педагогів є можливість звернутися до банку даних CNDP і звітти „перекачати” ті чи інші навчальні матеріали.

Підсумовуючи сказане, варто запропонувати такі узагальнення:

1. Провідні медіаосвітні організації Франції – CLEMI (Центр зв'язку освіти і засобів інформації при Міністерстві освіти Франції), GRREM (Дослідницька група „Діти і медіа”), APTE (аудіовізуальна освіта для всіх) та ін.
2. Головні цілі освіти – виховання активного громадянина демократичного суспільства (CLEMI); розвиток критичного мислення і критичної автономії школярів і студентів (CLEMI, APTE та ін.); захист дитячої аудиторії від насильства на екрані (CLEMI, GRREM); розвиток практичних умінь спілкуватися з медіа технікою і створювати власні медіа тексти (CLEMI, APTE та ін.
3. Основні медіаосвітні теорії – теорія розвитку критичного мислення і критичної автономії; культурологічна теорія розвитку особистості; семіотична теорія; „практична теорія” [12, 149-158].
4. Базові медіаосвітні моделі – освітньо-інформаційні (вивчення теорії і історії медіа культури і мови медіа), переважно на рівні ВНЗ; морально-естетичні моделі (вивчення моральних, філософських, психолого- педагогічних проблем на медіа матеріалі), переважно в ліцеях і ВНЗ; практичні (вивчення використання медіа на практиці), на всіх рівнях учіння, включаючи школи, ВНЗ і навчальні заклади додаткової освіти; соціокультурного розвитку особистості (у сфері формування громадянської відповідальності в демократичному суспільстві, в розвитку сприймання, інтерпретації, аналізу, критичного мислення, творчих здібностей і т.п.), на всіх рівнях учіння.
5. Ключові теми медіаосвітніх занять – „Мова медіа”, „Аудиторія медіа”, „Категорії медіа”, „Технології медіа”, „Медіаагенства” і ін.
6. Упровадження медіаосвіти – медіаосвіта не є обов'язковою (за виключенням спеціалізованих ВНЗ, шкіл і факультетів, орієнтованих на підготовку професіоналів у сфері медіа). Однак, медіаосвіта в школах, колежах, ліцеях роз-

вивається доволі інтенсивно і в основному має інтегрований в базові предмети характер. Медіаосвіта студентів педагогічних ВНЗ і вчителів також не є обов'язковою, але розповсюджена досить широко.

Отже, провідною особливістю медіаосвіти Франції є ставка на виховання свідомого і відповідального громадянина демократичного суспільства. Такий підхід для освітньої системи України може бути досить корисним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gonnet J. Education aux médias: Les controversies fécondes. – Paris, 2001.;
2. Gonnet J. Education à l'information: une apprentissage fondamentale – Paris, 2001.;
3. Гоне Ж. Школьные и лицейские газеты. – М. 2000.;
4. Martineau M (éd). L'enseignement du cinéma et de l'audiovisuel. – Paris, 1988.;
5. Martineau M (éd). L'enseignement du cinema et de l'audiovisuel dans l'Europe des douze. – Paris, 1991.;
6. L'Actualité et les médias à l'école primaire, au collège et au lycée. – Paris, 1996.;
7. Бевор Э. Юные, медиа и медиаобразование // Средства коммуникации и проблемы развития личности ребенка / Ред. А.В. Шариков. – М.: 1994.;
8. Bevort E., Cardy H., De Smedi T., Garcin-Marrou I. Evalution des pratiques en éducation aux médias, leurs effets sur les enseignants et leurs élèves. – Paris, 1999.;
9. Bevort E., Breda I Les jeunes et Internet. – Paris, 2001.;
10. Masterman L., Mariet F. L'Education aux médias dans l'Europe des années 90/ – Strasbourg, 1994.;
11. Bazalgette C., Bevort E., Savino J. L'Education aux medias dans le monde: Nouvelles orientations. – Paris, London, 1992.;
12. Федоров А.В. основные теоретические концепции медиа образования // Вестник Российского гуманитарного фонда. – 2002. № 1.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Зязюн Л.И., д. пед. н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ФРАНЦИИ

В статье рассматривается развитие эффективной системы медиаобразования Франции и ее влияние на процессы социализации молодого поколения, обеспечения эффективного взаимодействия молодежи с современной системой медиа, формирование у них медиаграмотности, медиакультуры и медиакомпетентности, воспитание гражданина Франции в условиях модернизации традиционной системы образования.

Ключевые слова: развитие, медиаобразование, социализация, формирование, медиаграмотность, медиакультура, гражданин, образование.

EDUCATION AND UPBRINGING TECHNOLOGIES AND THEIR IMPACT ON PERSONALITY MOULDING WITHIN THE FRENCH SYSTEM OF EDUCATION

The article analyzes the development of an effective system of media education in France and its impact on the socialization of the younger generation. The article presents the effective interaction with the modern system of youth media, the formation of their media literacy, media culture, education French citizen in the modernization of the traditional education system.

Key words: development, media education, socialization, formation, media literacy, media culture citizen education.

УДК 811.133.1'42:[340.134:663.2](44)

Іванченко В.О., викладач,
юридичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ У ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФРАНЦУЗЬКИЙ РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС

У статті йдеться про особливості рекламування вина у Франції. Розглянуто зміни у рекламуванні вина, причиною яких є популяризація наукових досліджень стосовно користі чи шкідливості алкоголю для людини та правове регулювання реклами алкогольних напоїв. Проаналізовано особливості французького рекламного дискурсу.

Ключові слова: рекламний дискурс, вино, правове регулювання реклами алкогольної продукції.

Реклама як комунікативно-соціальний та лінгвокультурологічний феномен надає інформацію про систему ціннісних орієнтирів сучасного суспільства. За рахунок володіння певним товаром споживач прагне не лише отримати практичну користь від продукту, але й продемонструвати свій соціальний статус, ідентифікувати себе з представниками певної спільноти, показати свою незалежність від загальноприйнятих норм, заявити про власні переконання. Вино як важливий елемент соціального життя французів слугує засобом задоволення соціальних потреб суспільства, що активно використовують виробники вин при представленні вина в рекламних цілях.

Способи представлення вина в рекламному дискурсі зазнають постійних змін. Наукові дослідження корисності чи шкідливості впливу алкоголю на організм людини та жорстке законодавче регулювання реклами алкогольних напоїв спричинили

зміни в ставленні французів до вина. В результаті зростає кількість прихильників здорового способу життя з повною чи частковою відмовою від споживання алкогольної продукції.

Між тим, у Франції вино досить довго вважалося цілющим напоєм. Дослідниця М. Цікунас зазначає, що до 1920-х років у більшості рекламних текстів вино було представлено як ліки, вироблені аптекарями та реалізовані у їхніх же аптечних лавках. Вино вважалося напоєм, що зміцнює, відновлює чи тонізує, покращує стан хворих, жінок, які народжують, людей похилого віку та знесилених, а також тих, хто страждає від розладів системи травлення, надмірної роздратованості, діабету та подагри. Вино у якості медикаментозного засобу набуває таких епітетів: *“fortifiant”*, *“régénérateur”*, *“antimoniophosphaté”*, *“toni-nutritif”*, *“supertonique”*, *“sain”*, *“hygiénique”*, *“vin des athlètes”* [Tsikounas 2004, 372–374].

У 1970-х роках терапевтичні якості вина привернули увагу дослідників, що спровокувало більш науковий підхід до вивчення таких “ліків”. На сьогодні вчені так і не дійшли остаточної згоди щодо того, чи є вино шкідливим чи корисним для організму, що надає прихильникам вина та його противникам змогу апелювати до тих наукових поглядів, які підтримують їх особисту точку зору.

У французькій мовній свідомості вино, особливо червоне, зазвичай сприймається як частина здорового способу життя – напій допомагає розщеплювати достатньо високий вміст жиру у традиційних французьких стравах. Однак рекламодавці не вдаються до представлення вина як превентивного методу проти численних хвороб. По-перше, це дозволяє уникнути негативного сприйняття вина реципієнтами, які з пересторогою відносяться до “цілющих властивостей” даного напою; по-друге, обов’язковий напис про шкідливість надмірного вживання алкоголю зведе нанівець цю інформацію.

Крім того, відповідно до закону від 10 січня 1991 року про боротьбу проти куріння та алкоголізму (« Loi Évin » [Loi 91–32, 1991]) права на рекламну діяльність для алкогольних напоїв було суттєво лімітовано. Загалом, пряме та / чи непряме рекламування алкогольних напоїв дозволено:

- у пресі, за винятком видань, призначених для молоді;
- у радіоефірах певних категорій радіостанцій та у встановлений Державною Радою час;
- у формі вивісок, брошур та листівок всередині спеціалізованих місць продажу за умови дотримання вимог, визначених Державною Радою;
- у формі повідомлень, циркулярних листів, каталогів, брошур, відправлених виробниками, імпортерами, оптовими негоціантами та іншими учасниками ринку;
- у формі написів на транспортних засобах, що використовуються для доставки напоїв, за умови, що зазначається лише назва продукту, ім’я та адреса виробника чи посередника (-ів);
- під час традиційних свят та ярмарок, присвячених місцевим алкогольним напоєм, за умови розміщення рекламних матеріалів всередині місця проведення події;
- на користь музеїв, університетів, товариств чи стажувань, дегустацій, присвячених енології;

- у формі пропозиції, безкоштовної чи за окрему плату, предметів, призначених для споживання алкогольних напоїв під час прямого продажу своєї продукції споживачам та дистрибуторам, чи під час туристичного візиту на місце виробництва вина;
- на інтернет сайтах, за винятком тих, які призначено для молоді, а також тих, що видаються спортивними асоціаціями, товариствами та федераціями чи професійними лігами.

Також при рекламуванні алкогольних напоїв необхідно зазначати вміст алкоголю, походження, найменування, склад продукту, ім'я та адресу виробника, агентів чи посередників, методи виробництва, умови продажу. Дозволено надавати інформацію про теруар, органолептичні якості продукту, назву походження та інші географічні позначення. Усі рекламні повідомлення мають містити застереження щодо надмірного вживання алкоголю: *“L'abus d'alcool est dangereux pour la santé. Consommez avec modération”*.

Відповідно, у рекламній сфері мали з'явитися нові форми, слогани, рекламні зображення, що мали зламати уяву про “шкоду вина для здоров'я” та, водночас, “обійти” легітимними способами заборони щодо представлення алкогольних напоїв у мас-медіа. Для рекламного енологічного дискурсу характерне використання рекламних образів, що поєднують в собі “образ минулого”, де зображено норми, стандарти, звичаї, властиві французькому суспільству, та “образ бажаного” – оскільки володіння певним товаром часто слугує засобом задоволення соціальних потреб.

Чуттєвість споживача вина до тих чи інших образів та комунікативних методик, які використовуює рекламодавець, є відображенням того, як конкретний споживач “сприймає себе”. Аргументацією слугують докази, засновані на характеристиках винятковості, неординарності товару. Рекламні тексти побудовано на таких мотивах, як бажання бути частиною певного соціального прошарку (*“Château La Lagune. Exclusivement chez les cavistes et sur les meilleurs tables”* [Revue du Vin de France № 537, 45]), отримати цінний товар, скарб, найкращий товар з-поміж аналогічного (*“Château Clinet “Le Trésor de Pomerol”* [Revue du Vin de France № 484, 4], *“Mouton Cadet. Première marque de Bordeaux A.O.C. dans le monde”* [Revue du Vin de France № 487, 21]).

В рекламному енологічному дискурсі досить часто зустрічаються регіональні образи: місцеві інструменти, традиційні архітектурні елементи, музеї, місцева кухня, що викликає асоціації з образами “сільського”, “традиційного”. Вибір такої комунікативної стратегії має ще одне пояснення: швидке завойовування “ринку вина” новими учасниками (ПАР, Аргентина, Австралія, Чілі, Нова Зеландія, США [Oliveira 2001, 23]) змушує французьких виробників виокремлювати свій продукт та апелювати до знайомих французам образів, які можна охарактеризувати, як елементи з минулого, “золотого віку”.

Наприклад, у рекламі шампанського *“Champagne Jacquesson”* [Revue du Vin de France № 487, 131] поряд з описом місць збору винограду увага акцентується на давніх, добре відомих та характерних для даної місцевості методах виноробства: *“Cette cuvée n'a pas subi aucune filtration grâce à une viticulture traditionaliste et une vinification sur lie en foudres appliquées à nos principaux terroirs de Dizy, Ay et Avize”*.

У наївній картині світу французів виноробство досі залишається чимось загадковим, пов'язаним з природою, рухом небесних тіл, де яскраво прослідковується міфічний символізм вина, що можна побачити у рекламі “*Les Vignobles Péré-Vergé*” [Revue du Vin de France HS 18, 51]. Дане рекламне звернення розпочинається зі фрази “*Dans ses vignes Catherine Péré-Vergé a rendez-vous avec la lune*”, розміщеного на фоні фото жінки з ножицями. Основний текст розповідає про методи виноградарства, задіяні на угідді.

У міфопоетичній картині світу місяць символізує циклічність, добробут, відродження, безсмертя, окультну силу. За циклами місяця вимірювали час, пророкували, яким буде майбутній врожай. У культурі виноградарства Франції прадавні вірування у вплив цього небесного тіла відображено у мовній картині світу у повір'ї “*La vigne taillée en lune jeune fait du bois ; Taillée en lune vieille, elle donne du fruit*” [Montreynaud 1989]. Відтак, згаданий нами рекламний текст у свідомості французів асоціюється з традиційністю, природним процесом виноградарства, що за умови суцільної автоматизації виробництва викликає уявлення про прадавні, ексклюзивні знання стосовно виноробства як за “старих добрих часів”.

Не можна оминати увагою рекламне повідомлення про вино, в якому підкреслюється зв'язок рекламованого продукту з гастрономією. Інформація щодо поєднання їжі та вина містить імпліцитний зміст, заснований на співвідношенні двох важливих для французького етносу поняттях – вино та їжа, а також нагадування про ритуал їхнього споживання.

У рекламному тексті “*Vins d'Alsace*” [Revue du Vin de France № 483, 17] поєднано дві “пристрасті” французької нації – сири та вина, що створює подвійну апеляцію до відчуттів реципієнта: “*Quel honneur d'être mis sur un tel piédestal*” dit le Grand Blanc. *Tous les becs fins vous le diront : à l'heure du fromage, les Grands Blancs s'imposent avec naturel. Pour un fromage de chèvre, choisissez la délicatesse d'un Riesling. Pour un comté, optez pour la rondeur du Tokay Pinot Gris. Et pour les forts en goût comme le munster ou le bleu, préférez la puissance du Gewurztraminer*”. Важливу роль у цьому рекламному зверненні відіграє невербальний компонент – фото лелеки на п'єдесталі з трьох видів сирів. В Ельзасі лелека є символом плодючості, цей птах є щасливою прикметою, який асоціюється з появою нового життя. Вважається, що такі вірування, популярні у багатьох європейських країнах, беруть свій початок саме з Ельзасу, що доповнює дане рекламне звернення регіональним символом.

Таким чином, як і будь-які національні традиції, культура споживання вина змінюється відповідно до змін у соціальному житті, економічній сфері, державного регулювання. Сучасне суспільство здебільшого зорієнтовано на споживання, а в епоху правління інформаційних технологій саме мас-медіа є одним із чинників, який формує нові цінності. Основна ідея повідомлень у сучасному енологічному дискурсі є “боротьба з процесом глобалізації” та “інтернаціоналізації ринку вина”. Конкуренція на ринку виноробства змушує вдаватися до національно забарвленого представлення вина, що призводить до залучення культурних кодів. А відтак, такі поняття як “tradition”, “communauté”, “authenticité” та “qualité” створюють консервативне бачення французьких вин в енологічному рекламному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Loi 91–32 du 10 janvier 1991 relative à la lutte contre le tabagisme et l'alcoolisme [Електронний ресурс] : (нормативний документ стосовно дозволу на рекламування алкогольних напоїв). – Режим доступу : http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?sessionId=92E18F7AA38CFA8C3916E84E50FCEA8B.tpdjo05v_2?idArticle=LEGIARTI000020896934&cidTexte=LEGITEXT000006072665&dateTexte=20130807.
2. Oliveira O. Globalisation du marché du vin et stratégies d'entreprise [Електронний ресурс] / C. Oliveira, J.-L. Rastoin // Économie rurale. – 2001. – № 264–265. – P. 16–34. – Режим доступу : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/ecoru_0013-0559_2001_num_264_1_5254.
3. Montreynaud F. Dictionnaire de proverbes et dictons / F. Montreynaud, A. Pierron, F. Suzzoni. – P. : Les usuels du Robert, 1989. – 658 p.
4. Tsikounas, M. Quand l'alcool fait sa pub [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.cairn.info/revue-le-temps-des-medias-2004-1-page-99.htm>.
5. Revue du Vin de France / [réd. en chef Denis Saverot]. – France : Dulac ; Kapp-Lahur Jombart, 2004. – № 483. – 118 p.
6. Revue du Vin de France / [réd. en chef Denis Saverot]. – France : Dulac ; Kapp-Lahur Jombart, 2004. – № 484. – 214 p.
7. Revue du Vin de France / [réd. en chef Denis Saverot]. – France : Dulac ; Kapp-Lahur Jombart, 2004. – № 487. – 170 p.
8. Revue du Vin de France / [dir. de la réd. Denis Saverot]. – Italie : NIIAG, 2010. – № 537. – 178 p.
9. Revue du Vin de France / [dir. de la réd. Denis Saverot]. – Italie : NIIAG, 2010. – Hors série № HS 18. – 130 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Иванченко В., препод.,

Юридический факультет КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЕКЛАМЫ ВИНА ВО ФРАНЦИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ВИНА ВО ФРАНЦУЗСКОМ РЕКЛАМНОМ ДИСКУРСЕ

В статье описываются особенности рекламы вина во Франции. Рассмотрены изменения в рекламировании вина, мотивированные популяризацией научных исследований о пользе или вреде алкоголя и правовым регулированием рекламы алкогольных напитков. Проанализированы особенности французского рекламного дискурса.

Ключевые слова: *рекламный дискурс, вино, правовое регулирование рекламы алкогольной продукции.*

LEGAL REGULATION OF ALCOHOL ADVERTISING IN FRANCE AND ITS IMPACT ON REPRESENTATION OF WINE IN FRENCH ADVERTISING DISCOURSE

The article deals with means of representation of wine in French advertising discourse. Changes in the advertising image of wine, which are caused by popularization of scientific research concerning its positive or negative impact on human organism and legal regulation of alcohol advertising are analysed. It is determined that within the representation of wine in advertising discourse exclusiveness of the product and traditional modes of its production are highlighted.

Key words: advertising discourse, wine, legal regulation of alcohol advertising.

УДК 81'442:811.162.3

Калениченко М.М., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У ЧЕСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано стан дослідження безособового речення у лінгвістичній богемістиці, визначено категоріальні характеристики безособовості, способи та засоби її реалізації.

Ключові слова: безособове речення, односкладне речення, предикативна основа речення, структурні параметри безособових речень.

У слов'янському мовознавстві безособові конструкції ґрунтовно досліджено з боку їх формально-граматичної організації (В.В.Бабайцева, Л.І.Василевська, Є.М.Галкіна-Федорук, Ю.В.Локшин, Г.М.Чирва, Я.Бауер, Ф.Данеш, В. Шмілауер та ін.). Вивчення структурних параметрів безособових речень у слов'янських мовах відбувалося у межах встановлення специфіки лексико-граматичних засобів, що оформлюють граматичний центр безособових одиниць, виявлення їх синтаксичної маркованості, співвіднесеності з іншими односкладними комунікативними одиницями, сфери поширення різних змістово-граматичних видів окремих типів безособових конструкцій, а також частоти їх живання в різних стильових різновидах.

Чеські синтаксисти визначають безособове речення як односкладну синтаксичну конструкцію з предикативною основою, що виражає дію (буття), стан (ознаку) дійсності безвідносно або опосередковано-відносно до діяча, носія стану [Mluvnice 1987, 171-172]. Специфіку безособових речень щодо інших односкладних дослідники

чеського синтаксису визначають як спосіб вираження дії чи стану як незалежних від діяча, носія стану, що передбачає два плани: безвідносність до суб'єкта дії, стану й опосередковану відносність до нього [Mluvnice 1987, 172-173].

Як аргументовано стверджується в основних граматиках чеської мови, головним і неподільним компонентом, що організовує граматичні зв'язки у безособовому реченні і виражає його основний зміст є предикат. Другорядні члени речення, необхідність яких обґрунтовується у реченні вимогами предиката, які впливають із його валентності, створюють разом з предикатом основну реченнєву структуру або мінімальну реченнєву структуру, що кваліфікується як реляційна структура речення [Mluvnice 1987, 21; Havránek 1981, 173-175]. Поп.: *Sněží* (M. Majerová:61); *Prší* (H.Pavlovská:40); *Šlo o peníze* (V.Vančura:21); *Hrobníka bolelo skoro všude* (B. Říha:75); *Doma se nevařilo* (M.Majerová:115); *Ráno mě bolí v břiše* (D.Šlosar:61); *Bývalo mu líto* (P. Kles:74); *Včera přišlo* (V.Vančura:36); *Podářilo se nám zastavit taxíka* (I.Klíma:88).

На конкретному рівні синтаксико-семантичного моделювання речення ми визначаємо морфолого-синтаксичні реалізації основних валентних типів мінімальних реченнєвих структур, тобто структурні моделі речення. Визначення структурних моделей речення проводиться із врахуванням особливостей морфолого-категоріального оформлення компонентів мінімальних реченнєвих структур. Враховується і той факт, що в оформленні компонентів мінімальних реченнєвих структур беруть участь різні морфологічні категорії, одні з яких є синтаксично релевантними, а інші лише призводять до внутрішньомодельних змін, не порушуючи єдності моделі.

Елементарними безособовими предикативними одиницями в чеській мові є конструкції з головним членом, вираженим безособовим дієсловом чи особовим дієсловом, вжитим у безособовій формі. У слов'янських мовах, як правило, це немодифіковані мінімальні реченнєві структури, які належать до мовної системи, функціонуючи в мовленні [Бондарко 1991, 27].

Дослідники слов'янського синтаксису відзначають, що предикатна основа слов'янських односкладних речень має свою специфіку, зокрема К.Г.Городенська наголошує, що організаційним центром односкладних речень є лише предикатні синтаксеми із семантикою стану, яка може вказувати на власне-стан та невластне-стан [Городенська 2001, 69]. Що стосується одиниць чеського синтаксису, то структурні моделі мінімальних реченнєвих структур у чеській мові можуть модифікуватися, причому найчастіше причиною модифікації мінімальної реченнєвої структури буває відсутність реалізації якоїсь функціональної позиції або її пасивна переорієнтація на іншого партиципанта чи усунення її взагалі [Андерш 1987, 34]. При цьому відсутність лівовалентної позиції (йдеться про можливе опущення підмета у односкладних реченнях чеської мови) або її пасивна переорієнтація на іншого партиципанта (пацієнта) не впливає на двоскладний статус мінімальної реченнєвої структури, тоді як усунення цієї позиції зі складу конститутивних компонентів призводить до переходу даної мінімальної структури з розряду двоскладних у розряд односкладних [Андерш 1987, 34].

Принципово новим типом змін у структурі двоскладних дієслівних речень чеські дослідники вважають такі модифікації, при яких позиція підмета усувається взагалі, а предикат починає виражати дію як замкнений у самому собі процес [Barnetová 1979,

746]. У теорії односкладного речення відзначається, що, як правило, у слов'янських мовах таку трансформаційну природу мають предикатні синтаксеми, що передають невластивий стан [Городенська 2001, 70]. У структурі елементарних чеських двоскладних речень їм відповідають предикати дії, від яких, залежно від типу модифікації, утворюються предикати результативного стану та предикати стану потенційної дії (потенційного процесу чи стану).

Й.Ф.Андерш такі трансформації називає безпідметовими і, враховуючи специфіку оформлення предиката, виділяє три основні види модифікацій: 1) модифікація, при якій дієслово-предикат не видозмінюється, а лише втрачає здатність узгоджуватися з вираженим чи потенційним підметом і набуває т. зв. безособової форми, що збігається з 3-ю особою однини середнього роду, напр.: *V lese vonělo trávou, Kluka mrázilo*; 2) модифікація, при якій дієслово-предикат набуває рефлексивної форми, при цьому позиції підмета може трансформуватися у позицію додатка або усунуватися взагалі, напр.: *Píše se mi dobře, O tom se mluvilo*; 3) модифікація, при якій дієслово-предикат набуває форми на -po, -to: напр.: *O tom už bylo rozhodnuto* [Андерш 1987, 151]. Структурні характеристики модифікованих моделей чеських безособових речень будуть аналізуватися далі.

Першу групу власне безособових речень у чеській мові формують безособові конструкції, побудовані за структурною моделлю **Vf imp**, де формотворчим елементом виступають власне безособові дієслова без конструктивних детермінантів, напр.: *Pršívá* (V.Vančura:36); *Svívalo* (O.Bočková:87); *Pršelo* (K.Čapek:363); *Sněží* (M.Majerová:61); *Prší* (H.Pavlovská:40). Такі речення мають сталі й водночас обмежені морфологічне вираження (1,9% від загальної кількості проаналізованих конструкцій безособових речень), оскільки функцію головного члена в них виконує лише безособове дієслово. Відомо, що поширеність і функціональний діапазон цих речень у слов'янських мовах зумовлюється загальномовними тенденціями до здатності виражати різноманітні аспекти семантики: як всеохопний фізичний стан (зокрема зміну дня і ночі, погоду), так і фізичний, фізіологічний та психічний стан людини [Mluvnice 1987,171; Городенська 2001, 69; Савицький 1971, 112].

У чеській мові кількість безособових дієслів без афікса *se* обмежена (*sněžit*, *svítat*, *pršet* тощо), власне безособовим дієсловам властива вузька парадигма у площині модальних та часових характеристик: *Svíta. Dosud ještě nesvívalo. Musi už svítat* тощо; у видових протиставленнях: *sněží – zasneží* [Mluvnice 1987,171-172].

Цей тип односкладних речень у чеській мові є єдиною реченнєвою структурою безособового типу, що базується на безвалентності дієслова; предикатами тут, як правило, виступають дієслова, які називають атмосферні явища: *Mrzlo, až praštělo; Venku sněží; To se prší!; Zavří, táhne!* (виняток становлять *Hoří!* та *Zvoní! (ve škole); Brzy bude zvonit*) [Mluvnice 1987,171-172]. Ці форми не вимагають жодного прямого виконавця дії, ані втручання якогось об'єкта. Якщо вже і йдеться про предмет, то це, переважно, носій інерційної дії, хоча з позиції валентності такі структури слід кваліфікувати як двоскладні. Пор.: *Uhodilo – Uhodil blesk. Zatahuje se – Obloha se zatahuje*. Скоріше тут можна передбачити обставину місця чи часу, наприклад, у реченнях типу *V den plesu bylo pošmourno* (I.Klíma:76); *Venku pršelo a bylo dost chladno* (P.Tigrid:32);

Včera pršelo (V. Vančura:36); *Venku přestávalo pršet* (O. Bočková:21), може передбачатися місце, відоме з попереднього контексту. Такі безособові речення у чеській мові характеризуються структурною односкладністю, відсутністю поширення – семантичного і граматичного, стійкістю реченнєвої структури, що пояснюється специфічною безсуб'єктною семантикою безособовості [Mluvnice 1987,171].

Другу групу власне безособових речень у чеській мові формують безособові конструкції, побудовані за структурною моделлю **Vf imp refl**, де формотворчим елементом є зворотні дієслова без конструктивних детермінантів. На відміну від першої групи, побудованої за структурною моделлю Vf imp, яка кількісно обмежена, безособові речення з незворотними дієсловами широко представлені в усіх слов'янських мовах, але коло їх семантичних значень не є широким – в основному це погода, зміна доби, значення успіху чи неуспіху та стан істот, в основному хворобливий), безособові речення з дієслівним предикатом із афіксом *se* не мають чітких семантичних обмежень [Савицький 1971, 112-113]. У досліджених текстах такі структури вживаються досить часто (10,6% від усіх аналізованих безособових речень), напр.: *Zetmělo se* (R. Jesenská:53); *Tmělo se a tmělo* (K.Sezima:127); *Šerilo se* (K.Čapek:58); *Sněžilo se* (M.Majerová:117).

Вказані чеські безособові речення можуть трансформуватися у двоскладні конструкції, в яких дієслово-предикат втрачає рефлексивну форму і починає виражати не узагальнену, а конкретну дію, пор.: *O tom se ještě dodnes vypravuje* – *O tom ještě dodnes vypravují* – *Lidé/Všichni o tom ještě dodnes vypravují*. Можливість такої трансформації пояснюється тим, що у чеській мові рефлексивну форму можна утворити фактично від будь-якого дієслова, включаючи модальні дієслова *moci*, *mít*, *smět*, *musít/muset* [Анדרш 1987, 163].

З формального погляду науковці виділяють два різновиди такої структурної моделі: власне модель Vf imp refl (без конструктивних детермінантів) та модифіковану модель із конститутивними детермінантами (додатками або обставинами). Пор.: *Zdálo se* (B. Říha:144); *Zetmělo se* (R.Jesenská:53); *Tmělo se a tmělo* (K.Sezima:127) та *Zdálo se jím* (K.Mašek:75); *Třásl se jeho* (J.Hilbert:88); *Skoro se mi odpouštělo* (O.Theer:220); *Dýchalo se rychle a těžce* (J.Opolský:237); *Dobře se mu stalo!* (V.Dyk:245); *A zdálo se mu* (K.Žák:111); *Snad by se mi ulevilo* (K.Sezima:188); *Dalo se do lijáku* (O. Bočková:8); *Ulevilo se mi* (R.Jesenská:57); *Stýskalo se mi* (L.Ziková:25).

Як показують наші спостереження, у чеській мові відсутність чіткої структурної позиції підмета може привести до такої трансформації двоскладних структурних моделей в односкладні (третя група), при якій предикат виражається безособовою формою на **-no**, **-to**: *Pod stromy už napadály listy* – *Pod stromy už plničko listů napadáno* (Maja Z.:51); *Zbudovali bez plánu* – *Zbudovano bez kloudného plánu regulačního* (K.Sezima:124); *Vynalezli v Ravensburku* – *Vynalezeno v Ravensburku* (J.Opolský:239).

Вважаємо за необхідне відзначити ще раз, що у слов'янських мовах односкладні речення семантично відрізняються від двоскладних тим, що в них виконавець дії не одержує експліцитного вираження, оскільки є для мовця не відомим або мовець не бажає його конкретизувати, що в односкладних реченнях повідомляється про дію здебільшого в її результативній, а не в процесуальній сутності [Анדרш 1987, 164; Чемес 1991, 111].

У чеській мові це передусім стосується безособових конструкцій, які вживаються на позначення природних фізичних явищ, що не залежать від людської волі, напр.: *V den plesu bylo poštournno* (I.Klíma:76), або станів чи процесів, що не зумовлені волею діяча або не залежать від будь-якої причини, напр.: *Divokými horstvy a hvozdy uzavřeno bylo bohaté království Erinino* (J.Opolský:235). Водночас такі односкладні речення вживаються і на позначення різних дій і станів у сфері людських стосунків, напр.: *Umačkáno bylo dvanáct set věřících a diváků* (K.Čapek:113); *Došlo ke střelbě, padesát manifestantů bylo zabito a tisíc zatčeno* (P.Tigrid:40); *Ženské hnutí bylo rozlušťeno* (H.Maliřová:313); *Bylo hned obaleno lží a chutě vrháno za Emou jako koule bláta* (K.Sezima:137).

Як показують наші спостереження, специфічна семантична риса (неозначеність або нереалізованість агенса) чеських безособових речень зближує їх з неозначено-особовими реченнями і робить можливим запитання ким? Пор.: *Tolik bylo měňavých bodů a svitků s rozvahou do textu položeno!* (J.Opolský:241) – *Tolik měňavých bodů a svitků bylo s rozvahou do textu Jardou položeno!* – *Tolik měňavých bodů a svitků s rozvahou do textu Jarda položil*; *Bylo mu uloženo vyplatit oslovenému dvacet korun* (V.Dyk:262) – *Bylo mu soudem uloženo vyplatit oslovenému dvacet korun* – *Soud mu uložil vyplatit oslovenému dvacet korun*; *Mnoho dětí bylo umačkáno, několik žen odneseno polomrtvých* (K.Sezima:122) – *Mnoho dětí bylo rytíři umačkáno, několik žen odneseno polomrtvých* – *Mnoho dětí rytíři umačkali, několik žen odnesli polomrtvých*, що, у свою чергу, призводить до зміни типу і структури речення.

Чеські граматисти відзначають, що у сучасній чеській літературній мові предикативні форми на -но, -то утворюються найчастіше від дієслів dokonаного виду, рідше пов'язуються з основами недоконаних дієслів. Виявлені нами безособові речення з предикативними формами на -но, -то узгоджуються з висновками Й.Ф. Андерша про те, що такі утворення від дієслів недоконаного виду не можна вважати регулярним явищем, оскільки саме повідомлення про дію в її результативній, а не в процесуальній сутності є характерною рисою таких речень [Андерш 1987, 164]. Напр.: *Zbudovano bez regulačního plánu* (K.Sezima:124); *Pod stromy už take plničko listů napádáno* (Mája Z.:51); *Naprosto vyloučeno* (K. Čapek:206); *Množství jablek, broskví a mukyní strženo bylo se stromů tíhou a dozrálostí* (J.Opolský: 235); *Mnoho spisovatelů bylo umlčeno a pronásledováno* (P.Tigrid:48); *Jak ho použít bylo napsáno na přilepené cedulce* (H.Pavlovská:38).

Таким чином наліз структурних особливостей односкладних безособових речень у чеській мові дозволив виділити основні ознаки, які визначають структурну специфіку безособових одиниць серед інших односкладних і можливості їх видозмін: наявність одного головного предикативного компонента дієслівного типу, що підпорядковує інші компоненти (якщо вони є у реченні) та уможливорює транспозицію потенційного підмета у додаток, найчастіше у формі давального, родового, знахідного чи місцевого відмінків.

У чеській мові власне безособовим дієсловам властива вузька парадигма у площині модальних та часових характеристик: *Svítá. Dosud ještě nesvítalo. Musí už svítat* тощо; у видових протиставленнях: *sněží – zasněží*, тому кількість безособових дієслів без афікса *se* обмежена (*sněžit, svítat, přšet* тощо). Цей тип односкладних речень у чеській мові є єдиною реченевою структурою безособового типу, що базується на безвалентності дієслова, такі предикати не вимагають жодного прямого виконавця дії, ані втручання якогось об'єкта.

Другу групу власне безособових речень у чеській мові формують безособові конструкції, де формотворчим елементом є зворотні дієслова без конструктивних детермінантів. На відміну від першої групи такі безособові речення широко представлені в усіх слов'янських мовах, хоча коло їх семантичних значень не є широким – в основному це вказівка на погоду, зміну доби, значення успіху чи неуспіху та стан істот.

Речення, у яких дієслівний предикат відкриває позиції додатка, обставини чи обох другорядних членів, складають у чеській мові досить чисельну групу конструкцій з предикатами-дієсловами, що виражають фізичні відчуття, переживання, настрої та психічний стан людини і представленні одно- чи двовалентними структурними моделями. У таких предикативних одиницях йдеться про дію, коли людина не виступає безпосереднім її виконавцем, а швидше проживає цю дію, причому факту пов'язання з людиною певної події, настрою чи стану відповідає завжди одна з позицій валентного поля, але ніколи позиція підмета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Андерш Й.Ф.* Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К.: Наукова думка, 1987. – 190с.;
2. *Бондарко А.В.* Носитель предикативного признака (на материале русского языка) / А.В.Бондарко // Вопросы языкознания. – 1991. – №5. – С.27-41;
3. *Городенська К.* Предикатно-валентна основа елементарного односкладного речення / К.Г.Городенська //Українська мова. – 2001. – №1. — С.69-73;
4. *Савицький Н.* Безличные предложения с невозвратным глаголом в украинском, русском и чешском языках / Н. Савицький // Československá rusistika XVI. Ústav jazyků a literatur československé akademie věd. Praha, 1971, S.109-115;
5. *Чемес В.Ф.* Особливості вживання безособових конструкцій з дієслівними формами на -ся, -но, -то у мові української діаспори / В.Ф. Чемес // Вісник київського університету. Історико-філологічні науки. – К.: Либідь, 1991. – № 2. – С. 111-115;
6. *Barnetová V.* Русская грамматика В 2-х т./ V. Barnetová, H.Běličová-Křížková, O. Leška et al. – Praha: Academia, 1979. – т.2 – 1093 s.;
7. *Havránek B.* Česká mluvnick / B. Havránek., A. Jedlička. – Praha: Stát. ped. nakl-ství, 1981. – 587s.;
8. *Mluvnice češtiny.* Díl 3. Skladba. – Praha: Academia, 1987. – 746 s.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Калениченко М.М., к.филол.н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

СТРУКТУРНЫЕ ПАРАМЕТРЫ БЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ЧЕШСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье проанализировано состояние исследований безличных предложений в лингвистической богемистике, определены категориальные характеристики безличности, способы ее реализации.

Ключевые слова: безличное предложение, односоставное предложение, предикативная основа предложения, структурные параметры безличного предложения.

STRUCTURAL PARAMETERS OF THE IMPERSONAL SENTENCES IN THE CZECH LANGUAGE

The state of research of impersonal sentence in Bohemistics has been analysed. The categorial characteristics of impersonality, the methods and ways of its realization are defined.

Key words: impersonal sentence, monosyllabic sentence, predicate stem of the sentence, structural parameters of impersonal sentence.

УДК 811.133.1'38'06

Калініна-Шамрай В. Р., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОНОМАТОПЕЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ КОМІКСАХ

У статті досліджуються звуконаслідування у сучасних французьких коміксах. Зокрема, увагу зосереджено на класифікації існуючих ономапопей за походженням звуку та виявленню нових звуконаслідувань. Результати аналізу цієї невід'ємної складової французьких коміксів свідчать про її значну роль у передачі реципієнту емоцій, почуттів, а також у відображенні позамовних звукових явищ.

Ключові слова: ономапопея, звуконаслідування, комікси.

Комікси є справжнім феноменом французького суспільства та культури. Їх вважають дев'ятим видом мистецтва. Отже, вони заслуговують на ретельне вивчення. Домінуючу роль у коміксах виконує малюнок. Тексти та графічні звуки доповнюють його та створюють звуковий супровід, як у фільмі. Але малюнок без тексту, коментарів та звуконаслідувань не може передати усю важливу інформацію та експресивні елементи, властиві усному мовленню. Завдяки своїй структурі, що поєднує вербальні та невербальні елементи – малюнок, піктографічні знаки та текст – комікси набувають експресивності та здійснюють вплив на читача. Будь-який звук в коміксах може бути переданий за допомогою ономапопей.

Деякі автори коміксів надали особливої виразності ономапопей. Серед них бельгійський художник Франкін, який працював над вдосконаленням звукової транскрипції, варіюючи типографічні засоби [4]; єгипетські автори коміксів Каралі та Едіка, які запровадили уявлювані ономапопей, менш пов'язані із звуком, але більш наповнені комічним ефектом [5,6]; французький художник Ш. Шлінго, який іноді використовував ономапопей, які буквально повторюють дію: звук різання шинки (couper du

jambon) має назву "coudpudjambon" [8]; американський автор Д. Мартін, який засівав свої комікси оригінальними та навіть шокуючими ономапоеями, які нерідко були єдиним звуковим супроводом його творів [9].

Актуальність дослідження зумовлено можливістю прикладного застосування коміксів для вивчення стилістичних особливостей французької мови.

Метою статті є виявлення та аналіз стилістичного засобу ономапоеї у сучасних французьких коміксах.

В якості **матеріалу дослідження** було використано сучасні альбоми коміксів французькою мовою.

Предметом дослідження є ономапоеї як вербальна складова коміксів.

Ономапоея (від грецького *ὄνομα* «ім'я» + *ποιέω* «роблю, творю»), або звуконаслідування – це умовне відтворення звуків природи та звучань, які супроводжують деякі процеси (сміх, тремтіння, свист і т.ін.), а також криків тварин. Окрім того під ономапоесю розуміють процес утворення слів, які так чи інакше нагадують позначувані предмети чи явища. Наприклад: *miaou – miaouler; ron-ron – ronronner; coucou – coucouer; coucouler* тощо [1, с. 157].

Слід зазначити, що звуконаслідування ускладнює лінгвістичну таксономію через те, що не всі ономапоеї є загально прийнятими в той чи іншій країні та зафіксованими у словниках як граматична категорія – різновид вигуку. Водночас існують імпрізовізовані, контекстуальні, епізодичні ономапоеї або ті, що уособлюють жарт, призначений та зрозумілий лише певним колом осіб (*humour de connivence*) [7]. Деякі з них, поступово стаючи часто вживаними та загальнозрозумілими, входять до складу словників і отже, разом із іншими неологізмами поповнюють словниковий склад мови.

Деякі лексеми нерідко помилково вважаються ономапоеями тоді, як насправді є ідіофонами, які дозволяють усвідомити сприйняття не лише звуків, а й кольорів, запахів, форм тощо. Так, термін *bling-bling* не відтворює звук, а вживається скоріше для позначення кричущого стилю реперів [3].

Ономапоеї у французькій мові мають певні фонетичні та семантико-граматичні відмінності. Так, наприклад, деякі лексеми містять звуки, невластиві французькій фонетичній системі: *atchoum* (чхання), *frouth* (тертя), *huitisch* (удар батога), *pschitt* (здування м'яча), *sploutch* (потрапити ногою в калюжу), *tchou-tchou* (звук паровозу), *viam/vlan* (захлопування дверей) і т.ін. Інші поєднують лише приголосні звуки: *grtt* (гарчання), *kss* (шипіння змії), *pff* (подих, викликаний втому), *drrt, bzzt* (вібрація телефону) тощо. Значення окремих ономапоей визначається інтонацією: *ah!* (здивування, біль, страх, захоплення), *eho!* (звернення, здивування) і т.ін.

З огляду на відношення до першої чи другої особи змінюється семантика ономапоеї. Так, ономапоеї, що відповідають першій особі, зазвичай відбивають емоції та почуття мовця (*ah, aïe, oh, eh, ouf, snif, waouh*), а ті, що співвідносяться з другою особою, виражають спонування до дії, звернення, залякування тощо (*allô, chut, miam miam, eho, bouh*). Інші звуконаслідування зазвичай відображають явища зовнішнього світу: *ding-dong* (дзвони), *driing* (дзвоник телефону), *glou glou* (булькання), *pif/paf/ raw/pouf* (постріл), *tuut* (клаксон автомобіля або мотоцикла), та *tac ta toum* (стукіт коліс поїзда).

Ономатопеї як граматична категорія можуть поповнювати інші частини мови: ah oui, oh non. Окрім того, вони зазнають субстантивациї: entendre un crac (тріск), le tic-tac de l'horloge (цокання годиннику), pousser des ho et des ha (ойкати) тощо [2, с. 213-215].

До ономатопеї як стилістичного засобу нерідко вдаються казки, загадки, скоромовки тощо. У цій статті вивчається вживання та особливості звуконаслідування у так званому дев'ятому виді мистецтв – коміксах.

В результаті вивчення сучасних французьких коміксів нами було виділено та проаналізовано понад 80 звуконаслідувань, які ми розподілили на три категорії. До першої відносимо ономатопеї, що імітують звуки, які видаються людиною. До другої – ті, що імітують звуки тварин. До третьої – ономатопеї, що відбивають інші позамовні звукові явища, що виникають внаслідок діяльності людини і т. ін.

Отже, перша група містить такі звуконаслідування:

BouHouHou...HouHou, HÉHé, HinHin, WAAAH, HAHANAHAN, KHKHKHKHKH, WHAHANAHANAHANAHAN – сміх:

Sauf si on sauté sur une mine, évidemment Ha! Ha! [13, с. 3].

Fais voir: Hi ! Hi ! [12, с. 93].

Зітхання, ознаки розчарування, жалю, болю, здивування, а іноді задоволення передається таким чином: AAAAH ! RRRHAAAAAAAAA!:

AAAAHHH! Mon reveil n'a pas sonné! [10, с. 36].

RRRHAAAAAAAAA! J'ai fini le discours, Odile ! [11, с. 13].

Tiens, on a le meme âge, j'aurai vingt ans dans deux jours

- AAH... ?! [13, с. 45].

Захоплення: WAOUH!

Злість, незадоволення: GRRR ! RRRRRRRRRR ! GRMBLBLH!

OUH, AOUAH – вигук від раптового болю (наприклад при укусі),

EHO! HÉ! – звернення до когось,

ATCHOUM – чхання,

KOFF! KOFF – звук кашлю:

- Il vaut mieux que vous partiez, ça ne fera qu'aggraver la...

- KOFF ! KOFF ! KOFF ! [14, с. 16].

SNIF SNIF – схлипування, чмихання носом,

OUIN! – крик, плач дитини:

- OUIIN OUIIN

- Ça y est ! Maintenant les gosses sont réveillés [15, с. 50].

RRR...RRR – храп,

TADAA! – звук, вимовлений людиною, що імітує фанфари тощо.

До другої групи відносимо такі ономатопеї:

WOUH – звук гавкоту собаки:

WOUAH!

C'est Milou!... Il était parti en avant... [16, с. 26].

KSS – шипіння змії і т. ін.

Третя група є найчисленнішою. Нами було виявлено такі звуконаслідування, що співвідносяться із позамовними звуковими явищами:

BOUM, BOM – стук у двері або вибух:

BOM BOM

Ouvrez vite !! [15, с. 30].

RRR...RRR – робота двигуна,

PAN – звук від падіння людини або предмету,

DRIING – дзвоник телефону або у двері,

VRRR, TIDILILI, TUDITUDITIDI – дзвоник мобільного телефону

BIP BIP BIP BIP – звук, що виникає при натисканні кнопок на мобільному телефоні,

DRRR, BZZZT – вібрація мобільного телефону,

WZZIIT, BZZZT – звук камери на мобільному телефоні або фотоапарату,

GLOU-GLOU-GLOU – ковтання рідини (буль-буль),

CRAAC або KRAAAK – звук, викликаний поломкою чогось або вибухом,

CRASH – звук, викликаний роздавлюванням чогось,

CRITCH-CRITCH – звук, що імітує скрипіння олівця під час малювання,

TOOOT – звук сирени судна, що відправляється,

OUH, AOUAH – вигук від раптового болю (наприклад при укусі),

CLAP-CLAP – звук, який імітує плескання в долоні,

CLIC – різке клацання (детонатора міни тощо):

Et quand j'avais 25 ans, j'ai sauté sur une mine. CLIC [13, с. 39]

KRRZZT – тріщання струму,

SSSHHH – звук хлюпання води в душі,

FFSSSSHHH – звук булькання предмета, що занурюється в воду,

PSCHHHH – пара,

PAW PAW PAW – звук стрілянини,

PLOUF – звук падіння у воду,

TUNK – різкий удар (по голові),

TCHAC – звук уколу шприца,

WROOARR – гудіння двигуна автомобіля,

WUUUWUUUWUUU – звук поліцейської сирени,

HIHHH – скрегіт гальм,

TUUT TUUT TUUT – клаксон автомобіля або мотоцикла, а також телефонний зумер «зайнято»,

TUG TUG TUG – звук гвинта гелікоптера,

VLAM/VLAN – звук захлопування дверей тощо.

Технологічний прогрес, який триває у суспільстві безумовно знаходить своє відображення в різних літературних жанрах. Нами було порівняно ономастопеї, що відбуваються у коміксах телефонний дзвінок наприкінці минулого і на початку нового століття. Було виявлено лише два відповідних звуконаслідування у коміксах минулого століття: DRIING – дзвоник телефону та TUUT TUUT TUUT – телефонний зумер «зайнято».

З появою мобільного телефону з'явилися нові опції, які знайшли своє відображення у нових ономатопеях:

VRRR, TIDILILI, TUDITUDITIDI – дзвоник мобільного телефону

BIP BIP BIP BIP – звук, що виникає при натисканні кнопок на мобільному телефоні,

DRRR, BZZZT – вібрація мобільного телефону,

WZZIIT, BZZZT – звук камери на мобільному телефоні.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Результати проведеного дослідження дозволяють нам дійти висновку про те, що ономатопея є вербальним засобом вираження експресивності у французьких коміксах. Звуконаслідування-неологізми з часом і за умов частого вживання можуть увійти до складу словників. Отже, ономатопеї можна вважати одним із засобів поповнення лексичного складу мови.

Подальшими перспективами дослідження є аналіз графічної форми ономатопей у французьких коміксах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – М., 1966. – 608 с.
2. *Гак В.Г.* Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Высшая школа, 1979. – 220 с.
3. *Bling-bling* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Bling-bling>
4. *Boquet J.-L. et Verhoest E. Franquin, chronologie d'une œuvre*, Marsu Production, 2007, 192 p.
5. *Carali* Docteur Tutut est rassurant. – Zébu, 2000.
6. *Edika* Balouza. – Zébu, 1995. – 48 p.
7. *Inside joke* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://fr.wikipedia.org/wiki/Humour_de_connivence
8. *Schlingo* C. Fromage Color. – Sketch, 1999.
9. *The Don Martin Dictionary* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.madcoversite.com/dmd-alphabetical.html>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Pica et Erroc* Les profs interro surprise – tome 1 – Bambo, 2000. – 46 p.
11. *Blain et Lanzac* Quai d'Orsay chroniques diplomatiques. – Dargaud, 2010. – 96 p.
12. *Sfar J.* Le Petit Prince (d'après l'œuvre de A. De Saint-Exupéry). – Gallimard, 2008. – 110 p.
13. *Randers P.-P.* et autres Alterego Camille. – Dupuis, 2011. – 62 p.
14. *Randers P.-P.* et autres Alterego Fouard. – Dupuis, 2011. – 62 p.
15. *Dupui et Berberian* Monsieur Jean tome 3 Les femmes et les enfants d'abord. – Genève : Humanoïdes associés, 2000. – 52 p.
16. *Hergé* Les aventures de Tintin. Le trésor de Rackham Le Rouge. Casterman, 1973. – 62 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Калинина-Шамрай В.Р., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОНОМАТОПЕЯ КАК СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ ЭКСПРЕССИВНОСТИ ВО ФРАНЦУЗСКИХ СОВРЕМЕННЫХ КОМИКСАХ

Статья посвящена изучению звукоподражания во французских современных комиксах. В частности, внимание уделяется созданию классификации существующих ониматопей в зависимости от происхождения звука и появлению новых звукоподражаний. Результаты анализа этого неотъемлемого компонента французских комиксов свидетельствуют о его существенной роли при передаче реципиенту эмоций, чувств, а также при отображении внеязыковых явлений.

Ключевые слова: ониматопеи, звукоподражания, комиксы.

Kalinina-Shamrai V.R., Assistant Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ONOMATOPOEIA AS EXPRESSIVE MEANS IN THE MODERN FRENCH COMICS

The article focuses on onomatopoeia in French modern comics, on classification of existent onomatopoeia according to the source of sound and new facts of sound imitation. The results of analysis of this essential constituent make evident sound role in the transfer of emotions and feelings to recipient, as well as in the extralinguistic events display.

Key words: onomatopoeia, sound imitation, French comics.

УДК 811.111

Каптюрова В.В., асп.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПОВ КОМУНИКАЦІЇ В МІКРОБЛОГАХ

У статті розглядаються основні принципи мовленнєвої взаємодії та їхня реалізація в комунікативному просторі мікроблогів. Висвітлюється актуалізація принципу найменших зусиль, принципу кооперації та принципу ввічливості із урахуванням жанрових особливостей комунікації у мікроблозі Twitter. Зазначаються поширені випадки порушення загальновідомих принципів взаємодії та окреслюються фактори, що впливають на таку комунікативну поведінку мовців.

Ключові слова: мікроблог, компресія, принцип найменших зусиль, принцип кооперації, принцип ввічливості.

У ХХІ столітті відбувається зміна організації сучасного суспільства, однією із передумов якої є виникненням нових засобів взаємодії. Інтернет не тільки розширює способи комунікації, а й впливає на аксіологічну систему соціуму. В сучасному суспільстві однією із головних цінностей стає не лише інформація, а й вміння пере-

давати її, заощаджуючи зусилля та інші ресурси. Через постійно зростаючий потік інформації, яка поступає через різні канали медіа, головною цінністю стає увага людини [Почепцов, с. 10]. Дослідники зазначають, що для нового покоління (так званих «міленіалів») характерна нетерплячість. Молодь (до цієї групи відносять осіб до 29 років) орієнтована на миттєвий результат та постійно звинувачується у небажаних заглиблюватись у зміст. Враховуючи такі зміни в настановах, необхідно переглянути основні принципи взаємодії в актуальному для сучасного суспільства комунікативного просторі.

Звертаючись до словникової дефініції, зазначаємо, що принципи – це основні, вихідні положення будь-якої теорії, вчення, світогляду, теоретичної програми [Ожегов 1992]. З лінгвістичної точки зору, принци – це правила, що пояснюють вибір тієї чи іншої мовної форми. Загальновідомими є принцип кооперації Г. Грайса [Grice 1975], принцип ввічливості П. Браун і С. Левінсона [Brown, Levinson 1987], принцип економії А. Мартіне [Martinet 1955], принцип найменших зусиль Дж. Зіпфа [Zipf 1949]. Необхідно зазначити, що такі принципи релевантні для комунікації взагалі, а для аналізу нового комунікативного середовища, такого як Інтернет, потрібно враховувати особливі, відмінні риси взаємодії.

Мікроблог – постійно оновлюваний онлайн щоденник у скороченому вигляді, що містить інформацію про життя автора, його інтереси, спостереження тощо. Основними жанровими характеристиками цього комунікативного середовища є оперативність поширення інформації, швидка адаптація до змін у суспільстві, лапідарність викладу інформації, відкритий доступ до опублікованої інформації та можливість синхронного та асинхронного публічного спілкування за типами «один-одному», «один-багатьом», «багато-багатьом». Можливість використання псевдоніму та завантаження сторонніх зображень для візуальної саморепрезентації сприяють виникненню анонімного спілкування.

На нашу думку, основним принципом спілкування в мікроблогах є принцип найменших зусиль, який актуалізується в умовах обмеження кількості символів в рамках однієї структурно-семантичної єдності. З одного боку, комуніканти мікроблога Twitter можуть відправляти необмежену кількість повідомлень, а з іншого, користувачі мають дотримуватись вимог формальної організації: довжина усього повідомлення не може перевищувати 140 символів. Враховуючи комп'ютерну опосередкованість такої взаємодії, комуніканти звертаються до засобів вираження, які б задовольняли їхні потреби при мінімальних зусиллях. Користувачі мікроблогів широко використовують у текстах повідомлень скорочення (*U* – you, *ppl* – people, *b4* – before) та аббревіатури (*LOL* – laughing out loud, *OMG* – oh my God, *IDK* – I don't know). Такі способи словотвору дозволяють одночасно скоротити довжину повідомлення та час, необхідний для написання тексту.

Неологізми, створення та використання яких пов'язано із функціонуванням аналізованого комунікативного середовища, також відображають тенденцію до скорочення кількості символів та зменшення зусиль. Лексичні одиниці, що описують нові явища та реалії, відповідають загальній тенденції до компресії та конденсації, оскільки основними способами словотворення виступають контамінація (*neweeter* – a new

tweeter, *twake-up* – to tweet as soon as you wake up in the morning, *twart* – twitter art) та телескопія (*twecial* – restaurants special tweet for Twitter users, *twade* – to trade via Twitter, *twaddicted* – addicted to Twitter).

Особливості повідомлень на граматичному рівні також тісно пов'язані із поняттям «мовної економії» (опусканням елементів поверхової структури висловлення, присутніх у глибинній структурі) [Гизатулин 2001, с. 80]. В аналізованому комунікативному середовищі простежується тенденція до компресії у плані вираження, яка проявляється у тому, що синтаксичні структури не зазнають змін, вони лише скорочуються за певними правилами, а тому їх легко відновити [Лысенко 2008, с. 69]. Основним способом реалізації економії є використання еліптичних конструкцій: користувачі нерідко опускають частини мови, які не впливають на розуміння змісту повідомлення. Пошуковий запит у мікроблозі Twitter за ключовою фразою *United Kingdom* показує, що за годину створюється в середньому 60% повідомлень без означеного артикля – marinna robertson: Tour *United Kingdom* with Self Catering Holiday Cottages Deals in Scotland, England, Britain. A great way to visit <http://goo.gl/TTYRC> (Twitter); 50 повідомлень за годину, що містить фразу *see you Friday* – Gareth Emery: Preparing some special edits for @Coachella! *See you Friday* 5:00-5:55pm in the Sahara! pic.twitter.com/kr2hEx3jFI (Twitter); 10 повідомлень за хвилину із пропущеним допоміжним дієсловом *had* у фразі *had better* – e.b: As a pedestrian, zebra crossings make me feel really powerful. Yeah that's right. *You better* stop (Twitter) тощо.

Поширеним у мікроблогах є використання ситуативно-неповних конструкцій або незаміщених синтаксичних позицій, граматичні показники яких обумовлюються системними відношеннями безпосередньо, не спираючись на аналогічні позиції в контексті, а семантичні характеристики обумовлені конситуацією. Завдяки функції прикріплення зображення до записів, комуніканти мають можливість заміщувати вербальну частину повідомлення невербальною – Hilton Hotels: Happy weekend! Visit @HiltonDunkeld for *vista's like this!* #Scotland <http://bit.ly/HiltonDunkeld> pic.twitter.com/TsC62A2SSst (Рис. 1) (Twitter).

Рис. 1

Особливої уваги заслуговує використання емотиконів – метакомунікативної репрезентації реакції мовця, що в умовах відсутності каналу передачі невербальної інформації (мови тіла, просодії тощо) допомагає адресату декодувати імплікації

адресанта. Отже, комуніканти можуть доповнювати ([Laurenberry](#): How wonderful!!!! (Twitter) або змінювати ([BestAbsoluteVIP™](#): Then Chiyo put a hole in the carpet so you can imagine *how wonderful* the atmosphere is around here atm (-.-) (Twitter) зміст усього повідомлення, надрукувавши лише декілька символів, що значно спрощує взаємодію в інтернет-середовищі.

Говорячи про реалізацію принципу найменших зусиль у мікроблозі, необхідно звернути увагу на те, що пошук способів вираження спричинений не лише бажанням мовців витратити менше зусиль на створення повідомлення, а й необхідністю дотримуватись встановлених правил. Таким чином, з'являється додатковий фактор, що призводить до зміни та переформулювання закону Зіпфа. Варто також зазначити, що в аналізованому середовищі обидва чинники відіграють важливу роль і, на нашу думку, не можливо говорити про них окремо.

Значних змін зазнає принцип кооперації Грайса [Grice 1975], в якому йдеться про те, що комунікативний внесок мовця на певному етапі діалогу має відповідати поставленим цілям. Принцип кооперації охоплює чотири максими: повноти інформації, якості інформації, релевантності та манери. У зв'язку із обмеженою можливістю висловити свої думки користувачі нерідко порушують постулат, в якому зазначається, що висловлення має містити інформації не менше, ніж потрібно – [Alessandra Vicari](#): @gerardway Today is not a normal day and it is not a special day is a day not to be forgotten because..... (Twitter). Недомовленість внаслідок обмеження довжини повідомлення є важливим фактором, що впливає на хід комунікації. У мікроблозі функціонує неологізм *#140ism* (a miscommunication in 140 characters or fewer. Often when 140 characters were not enough [Twictionary]) – [Kim MUSAU™](#): A lot of *#140ism* in some Corporate twitter accounts, who runs these accounts ?! Better have none (Twitter).

Зміст повідомлень у мережі Twitter розглядався дослідницькою групою Pear Analytics. У серпні 2009 року протягом двох тижнів група дослідників розглядала повідомлення від авторів, що знаходились на момент написання повідомлень на території Сполучених Штатів та Великобританії. У ході цього дослідження вони виявили, що більшість відправлених повідомлень належало до тематичної групи «пуста балаканина» (40,1%) [Ryan], тобто вони не несли ніякого інформаційного навантаження. Повідомлення такого характеру також не відповідають максимі повноти, що актуалізується в постулаті зазначати не більше інформації, ніж потрібно – [dove](#): I got up at 4 exercised ate breakfast made lunch showered read for hw got to work early stretched brushed my teeth flossed best day of life (Twitter).

Максима якості порушується, оскільки користувачі розміщують неправдиву інформацію, що пов'язано із бажанням мовців виділитися. Поширення неправдивої інформації може виникати внаслідок часо-просторової віддаленості та потенційної анонімності комунікантів, що сприяє зниженню відповідальності [Виноградова 2004].

Порушення максими релевантності простежується в розгорнутих коментарях до записів. Взагалі, полілог – це форма мовлення, змістовно-сміслова структура якого характеризується ситуативною зв'язністю, спонтанністю та нелінійністю

[Винокур 1990, с. 381]. У мікроблогах полілог виникає при коментуванні записів, зображень, аудіо- та відеоматеріалів. До особливостей полілогічного мовлення у мікроблогах можна віднести рівноправність учасників, оскільки кожний може висловитись, та відсутність регламенту (кожний може відстоювати свої погляди, писати необмежену кількість повідомлень тощо). Полілоги в мікроблогах мають нелінійний характер, користувачі часто відходять від основної теми обговорення або залишають коментарі, які тематично не зв'язані із коментованим записом, що однозначно порушує максиму релевантності. Серед коментарів до повідомлення **Barack Obama: Fair pay: for all of America's daughters.** pic.twitter.com/UgF2qhWUjh (Рис. 2) (Twitter) зустрічаються такі, що не відповідають загальній тематиці (наприклад, **Ariana Grande: @barackobama I Bought Subscribes, Likes, Views and Followers** <http://bit.ly/1mZt19n> .. (Twitter); **Alexis** [@BarackObama](https://twitter.com/BarackObama) PLEASE FOLLOW ME MR. OBAMA (Twitter).

Рис. 2

Максима манери постулює чітке висловлення основних ідей, наголошуючи на способі передачі інформації. Користувачі мікроблогів порушують цю максиму, оскільки у текстах повідомлень вони нерідко використовують символи та лексичні одиниці, які можуть бути незрозумілими іншим. Таким чином, порушується постулат, в якому йдеться про уникнення неоднозначності – **The Guercia Girls: #soup saute' califwr, broc, cannelloni bns, grlic, w/evoo, 1/2 tsp curry, grlic pwdr., paprika, 64 oz chk brth, blndr** pic.twitter.com/4f7NSOTqoE (Twitter); **hope hack: Lmao brb tbh wtf lol stfu ttyl** (Twitter).

Звертаючись до принципів ввічливості, необхідно зауважити, що взаємодія у мікроблогах а priori порушує максиму скромності (Modesty Maxim), виділеної Дж. Лічем [Leech 1983, р. 67]. Комунікативний простір мікроблогів передбачає взаємодію із незнайомими комунікантами, а тому учасники спілкування мають вдаватись до саморепрезентації, яка виходить за межі аналізованої максими – **Tasha: So In the last week I've passed exams at college and just passed my training for work happy with myself** (Twitter).

Варто також зазначити, що збереження максими схвалення (Approbation Maxim) є актуальним комунікативним ходом для мікроблогів, оскільки мовці мають можливість спілкуватися зі своїми кумирами та виражати захоплення ними – **@LizzyToTheGrant: @LanaDelRey YOU ARE JUST PERFECTION** (Twitter).

П. Браун и С. Левинсон [Brown, Levinson 1987] пропонують розглядати ввічливість як тактику збереження обличчя. У процесі взаємодії комуніканти зацікавлені у збереженні як свого іміджу, так і іміджу співрозмовника. Необхідно зазначити, що збереження власного обличчя не є метою комунікації, це умова для продовження успішної взаємодії. Не дивлячись на це, комуніканти мікроблогів можуть розмішувати повідомлення, в яких представлена тактика самодискредитації – Alexa Black: <http://ift.tt/1lswBel> hey i'm a miserable, stoned loser who just needs more fix for his misery and that's pretending the giantbomb cr... (Twitter). Також присутні приклади дискредитації опонентів – Christina Gausas: Dear high school boys who ask famous women to their proms, you've maxed out your creepy entitlement quota and you're not even 18 (Twitter).

Отже, розглядаючи принципи комунікації в мікроблогах, необхідно враховувати фактори, що впливають на взаємодію у цьому середовищі. Не можливо заперечувати, що основоположні принципи комунікації залишаються актуальними для спілкування в аналізованому комунікативному просторі, але деякі із них мають бути переглянуті. При аналізі комунікації в мікроблогах необхідно враховувати такі фактори, як зміна цінностей суспільства, міжкультурний характер взаємодії, комп'ютерна опосередкованість, часо-просторова віддаленість комунікантів, відносна анонімність, формальна організація мікроблогів та прагматичні настанови мовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виноградова Т.Ю. Специфика общения в Интернете / Т.Ю. Виноградова // Русская и сопоставительная филология: Лингвокультурологический аспект. – Казань, 2004. – С. 63-67. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics1/vinogradova_t-04.htm.
2. Винокур Т.Г. Полилог / Т.Г. Винокур // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 381.
3. Гизатулин С.Л. Семантическая экономия и избыточность в речи / С.Л. Гизатулин // Филологические науки, 2001. – №2. – С. 75–84.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова // Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. – М.: Азъ, 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ozhegov.org/>.
5. Почепцов Г.Г. Від Facebook'у і Гламуру до Wikileaks: медіа комунікації / Г.Г. Почепцов. – К.: Спадщина, 2012. – 461 с.
6. Brown, P. Politeness: Some universals in language usage / P. Brown, S. C. Levinson. – Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
7. Grice, H. P. Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and Semantics. – New York: Academic Press, 1975. – Volume 3: Speech Acts. – P. 43–58.
8. Leech, G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. – London: Longman, 1983. – 250 p.
9. Martinet, A. Economie des changements phonétiques traité de phonologie diachronique / A. Martinet. – Berne: Berne, A. Francke, 1955. – 395 p.

10. Ryan, K. Twitter Study – August 2009 / Kelly Ryan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pearanalytics.com/wp-content/uploads/2009/08/Twitter-Study-August-2009.pdf>.
11. Twictionary: The Dictionary for Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://twictionary.pbworks.com/w/page/22547584/FrontPage>.
12. Zipf, G. K. Human behavior and the principle of least effort / G. K. Zipf // Addison-Wesley Press, 1949. – 588p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

13. Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.twitter.com/>.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014

В.В. Каптюрова, асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПОВ КОММУНИКАЦИИ В МИКРОБЛОГАХ

В статье рассматриваются основополагающие принципы речевого взаимодействия и их реализация в коммуникативном пространстве микроблогов. Освещается актуализация принципа наименьших усилий, принципа кооперации и принципа вежливости с учетом жанровых особенностей коммуникации в микроблоге Twitter. Отмечаются распространенные случаи нарушения общеизвестных принципов взаимодействия и определяются факторы, влияющие на такое коммуникативное поведение.

Ключевые слова: микроблог, компрессия, принцип наименьших усилий, принцип кооперации, принцип вежливости.

Kaptyurova V., PhD Student

Institute of Pilology, Taras Schevchenko National University of Kyiv

PRINCIPLES OF MICROBLOGGING FOREGROUNDING

The article considers fundamental communication principles and the way they are realized in the microblogging communicative environment. Special attention is paid to the least effort principle, cooperation principle and politeness principle actualization based on Twitter genre peculiarities. The most widespread cases of principles violation and factors that influence such communicative behavior are established.

Key words: microblogging, compression, least effort principle, cooperation principle, politeness principle.

Каратаєва М. В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОНЛАЙНОВА ВІДЕОКНИГА INSIDE CHANEL: КОНВЕРГЕНЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І ВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ НАРАТИВІ

Стаття досліджує конвергенцію засобів різних семіотичних систем у сучасній віртуальній комунікації компанії Chanel. На матеріалі онлайн-відео-книги здійснено аналіз можливостей та особливостей комбінування тексту, звуку, графічної інформації, фотографій, музики, анімації та відео в рекламному наративі, з метою здійснення найбільш ефективного впливу на реципієнта.

Ключові слова: вербальний компонент, візуалізація, віртуальна комунікація, когнітивна структура, конвергенція, наратив, риторична фігура, семіотика.

Наративність є одним з основних способів текстотворення. На думку К. Баєра, складання та розповідання історій є одним з фундаментальних видів людської діяльності та основною формою представлення інформації [Baehr 2010, с. 81]. Р. Барт визначає наратив як “розповідання”. На його думку, “він існує всюди, в усі часи, в будь-якому суспільстві; розповіді складали з початку історії людства; немає, не було і ніколи не буде народу, який не вмів би розповідати; усі класи, усі соціальні групи створюють власні наративи, і нерідко трапляється так, що люди різних, іноді навіть протилежних культур спільно сприймають одні й ті самі історії: розповідь долає національні, історичні та культурні бар’єри, вона присутня у світі, так само як і саме життя” [Барт 2000, с. 196].

У межах лінгвістичних досліджень наратив виступає як сукупність специфічних лінгвістичних засобів, що перетворюють «сирий», необроблений минулий досвід у хронологічно впорядковані й емоційно та соціально оформлені події. Зважаючи на те, що вплив мовних норм конкретної суспільної спільноти на сприйняття реального світу досить значний [Воробєєва 1999, с. 92], наратив постає як форма організації матеріалу, особливий конструктор, за допомогою якого через розповідь, оповідання людина може осмислити й інтерпретувати навколишню реальність.

Відомий лінгвіст В. Лабовим пропонує визначати наратив як “один із способів репрезентації минулого досвіду шляхом послідовності впорядкованих речень, які передають часову послідовність подій” [Labov 1967, с. 38]. У сучасній лінгвістиці наратив визначається як виклад реальних чи вигаданих подій в порядку їх хронологічної наступності [Андреева 2004, с. 26; Prince 1987, с. 5], представлення ситуації за рахунок інтерпретації послідовної зміни подій [Ткачук 2002, с. 73]. Ж. Женетт пропонує три підходи до розгляду наративу: 1) як розповідь, усний чи письмовий дискурс, що містить певну подію або низку реальних або уявних подій; 2) як послідовність подій, дійсних або фіктивних, пов’язаних різноманітними відношеннями, що характеризують ці події; 3) як сам акт розповіді [Женетт 1998, с. 62-63].

Дж. Принц вважає, що “наратив – це не історія, а її репрезентація”. На думку дослідника, наратив, незалежний від засобу репрезентації є просто безплідною абстракцією, оскільки “історія може бути репрезентована різними засобами зовсім неадекватно, внаслідок неоднорідності репрезентативних можливостей цих засобів” [Prince 2003]. Таким чином, наратив є не лише однією з форм комунікації. Це репрезентація подій через використання інструментальних можливостей різних медіа та спосіб представлення інформації в мозку людини.

У наш час переважна більшість інтернет-користувачів надають перевагу споживанню інформації в такому вигляді, в якому на її осмислення необхідно мінімум часу. Відомо, що візуальні зображення швидше привертають увагу, легше сприймаються і краще запам’ятовуються, а отже є більш ефективними інструментами комунікації, ніж вербальний текст. Дослідження свідчать, що “у наш час західна цивілізація значно більшою мірою, ніж раніше залежить від візуальної культури, візуальних артефактів та візуальної комунікації, як способів дискурсу та засобів розвитку соціальної та культурної ідентичності” [The Power of Visual Communication].

Наслідком трансформації медіа, заснованих на нових цифрових технологіях, інтернетизації, віртуалізації життя, появи та розвитку мультимедіа стали відповідні зміни у способах та засобах комунікації світових брендів зі своїми прихильниками. Сучасна віртуальна комунікація компаній характеризуються високим ступенем конвергенції (convergence) – використанням комбінованих засобів передачі інформації та комунікації (тексту, звуку, графічної інформації, фотографій, музики, анімації або відео), інтеграцією різних способів представлення повідомлення в інтерактивній комунікаційній мережі (conflation) [Baehr 2010, Sproat 2010]. Текст сам по собі є посередником між відправником та одержувачем повідомлення, однак вербальний компонент не впливає на реципієнта настільки результативно, як візуальний складник. Візуальні компоненти превалюють над текстом, оскільки мають сильніший потенціал, швидше сприймаються та запам’ятовуються, створюють у свідомості людини певні враження, апелюють до почуттів, впливаючи на її дії та вчинки. Ще однією важливою рисою сучасної віртуальної комунікації є гібридизація різних жанрів і поява та розвиток таких явищ як інфотейнмент і едютейнмент, що поєднують інформаційні або освітні елементи з розважальними. Оцінивши можливості об’єднання в одній системі текстів, зображень, анімації та звуків у глобальній мережі для створення цікавої, незвичайної та ефективної реклами, світові бренди почали розміщувати на своїх сайтах матеріали, не лише рекламного, а й інформаційно-освітнього характеру. Це сприяє пробудженню інтересу та популяризації образу бренда, ознайомленню світової спільноти з історією компанії, залученню більшої аудиторії до процесу віртуальної комунікації.

Цей рекламний прийом було використано французьким домом моди Chanel. Прагнучи привабити нових клієнтів і популяризувати продукцію компанії на світовому рівні, брендмейкери розмістили на офіційному сайті компанії онлайн-відео-книгу “Inside Chanel”. Креативно поєднуючи комунікативні та інформативні можливості різних семіотичних систем, музику, і залучаючи архівні матеріали (аудіо записи інтерв’ю, фотографії та ін.) ця книга ознайомлює інтернет-аудиторію з історією створення імперії моди Коко Шанель. Великою перевагою проекту є те, що вся інфор-

мація, включаючи відео доступна 11 мовами, що дозволяє надати більшій кількості користувачів можливість рівноправного доступу до інформації.

Відео-книга складається з дев'яти розділів, які умовно можна об'єднати у три блоки. Перший блок складають інформаційні повідомлення про знакові предмети імперії моди Шанель – парфум, діаманти та твідовий жакет. Другий блок складають відео, присвячені засновниці модного дому, які, на нашу думку, логічно об'єднати в один наратив, оскільки вони послідовно розповідають історію життя французької кутюр'є. Частина “Coco” висвітлює події з дитинства модельєра і до того часу, коли вона змінила уявлення своїх сучасниць про зовнішній вигляд жінки. У наступній частині “Mademoiselle” розповідається про розквіт її кар'єри – з 1920 року і до початку Другої світової війни – період у який Коко Шанель створила легендарні символи модного дому: маленьку чорну сукню, твідовий жакет, перлові прикраси й аромат Chanel №5. Третя частина “Gabrielle Chanel” оповідає про повернення Габріель у світ моди, несприйняття критиками та відновлення імені головного кутюр'є епохи. Про доцільність об'єднання цих розділів у єдиний наратив свідчать дискурсивні маркери що поєднують відео між собою: “*To be continued...*”, “*Mademoiselle was far from having said her last word...*”. Досить цікавим є вибір назв розділів: “Coco”, “Mademoiselle” та “Gabrielle Chanel”. Хронологічно, їх слід розмістити у зворотному порядку, оскільки Габріель – це власне ім'я, Мадемуазель – звертання до незаміжньої жінки, а Коко – псевдонім, який модельєр обрала на початку кар'єри. Використання зворотного порядку символічно свідчить, що творче зростання супроводжувалося віднайденням та визнанням Шанель жінки у собі, що текстально підтверджується словами “*Before liberating women, she had liberated herself*”.

Карла Лагерфельда, в яких він розповідає про своє ставлення до великої кутюр'є, її таланту, харизми і внеску в розвиток моди; а також його розуміння стилю Chanel.

Для опису організації наративів у певній часовій послідовності використовуються особливі структури представлення знань, зокрема сценарій, схема, фрейм [Scholes 1982, с. 62]. У загальному розумінні фрейм – це певна система (структура) знань про прецедентну або типову ситуацію, що дає змогу виділити релевантну для сприйняття тексту інформацію за рахунок меншої уваги до комунікативно незначущих компонентів [Белова 2010; Корольова 2012; Минский 1978; Никитин 2004; Новодранова 1998; Попова 2007; Селіванова 2006; Филмор 1988].

Сценарій представляє набір об'єднаних часовими і причиновими зв'язками понять, що описують упорядковану в часі послідовність стереотипних подій [Филмор 1988, с. 58], організує поведінку та її інтерпретацію [Ungerer 1996, с. 119]. Сценарії – це знання умовних чи звичайних послідовностей вчинків, аналіз “великих” подій за допомогою дрібніших – епізодів або сцен.

Наративну організацію досліджуваних розділів рекламно-освітньої відео-книги доцільним вважаємо представити у вигляді сценарію – когнітивної структури, що підкреслює динамічний характер життя Коко Шанель та процесу творення дискурсу моди.

Як зауважує Дж. Лакофф, сценарій має лінійну структуру: початкова стадія, послідовність дій і фінальна стадія [Лакофф 2004, с. 371]. Одиницями наративу зазви-

чай вважаються епізоди – ділянки тексту, які характеризуються потрійною єдністю: місця, часу та складу дійових осіб [Тюпа 2001, с. 36; Андреева 2004, с. 77]. Наративну організацію кожного розділу відео-книги можна представити у вигляді таких епізодів: УСВІДОМЛЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗМІНИ, РУХ, ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ, до складу кожного з яких входять певні події.

До складу епізоду УСВІДОМЛЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗМІНИ входять такі події:

- бажання створити парфум, який стане для жінки так само важливим як одяг. Вибір лінгвістичних одиниць для характеристики аромату неодноразово підкреслює жіночість, таємничість та спокусливість винаходу Шанель: *Coco Chanel seeks, in her own words, «a woman's perfume with a woman's scent.» Her scent should be as important as her style of dress. «A woman,» she says, «should wear perfume wherever she would like to be kissed»; mysterious perfume; making №5 ever more mysterious and impossible to decipher* (Chapter 1);
- рішення зробити діамант – найкоштовніший та найдорожчий камінь – невід'ємним елементом гардеробу жінки: *In 1932, Gabrielle Chanel, long known for her costume jewelry featuring pearls of the Orient and colorful gems, turns her attention to the most precious of stones, the diamond* (Chapter 3);
- усвідомлення необхідності створення привабливої історії власного життя: *There lived a little girl who hid her humble origins all her life and preferred to invent her own legend* (Chapter 4);

Епізод РУХ складають наративні події, що описують заходи, яких вживала Коко Шанель для досягнення поставленої мети:

- спростування правил парфумерії того часу: *№5 defies the conventions of perfume, запрошення парфумера царського двору та заохочення його до експериментування: Coco Chanel calls upon Ernest Beaux, encourages him to be ever more audacious, використання найдорожчих та інноваційних компонентів: demanding still more jasmine, the most precious of essences, №5 transforms the alchemy of scent through Ernest Beaux's innovative use of aldehydes, презентація парфуму у простому флаконі, що змушує зосередитися на вмісті, а не формі: the minimal lines of the №5 bottle distinguishes it from the mannered bottles of the 1920s, використання нових прийомів рекламування: №5 pioneers a new form of advertising in the world of fragrance;*
- перенос акценту з оправи та діаманту на обробку каменя та способи його використання, що має на меті по-новому відкрити та максимально прикрасити жінку: *Gabrielle Chanel simplifies jewelry settings rendering the previous styles out-of-date, mounts and repurposes her diamonds ... to create new ornaments, відмова від звичних процедур презентації прикрас: refusing display cases and black velvet cushions, she prefers to show her jewels on simple wax mannequins, their hair styled and faces touched with makeup;*
- створення одягу, з урахуванням прагматичних міркувань та необхідності зробити одяг жінки зручним, пошук найбільш функціонального фасону та найкращих матеріалів: *the functional logic is unstoppable, enabling women to move with ease, not changing attitude, or manner;*

- бажання змусити інших повірити в історію життя, вигадану нею самою: *she always preferred to pretend that Coco was the nickname given to her by her father*, пошук власного стилю, відкриття власної справи, наснага ніколи не здаватися, прагнення до знайомства з новим і незвіданим: *she dressed like no one else, taking her inspiration from masculine attire and inventing new styles of hats, she decided to open her first boutiques in Paris, Deauville and Biarritz, she wanted to work, Coco Chanel transformed the female silhouette, she rails against the fashions designed by men*.

Епізод ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ складають події, які підтверджують, що завдяки своїм винаходам, ім'я Коко Шанель назавжди увійшло в історію моди: *N°5 becomes an icon of the 20th century; N°5 resists the whims of fashion and the passage of time; eternally, Chanel and the diamond; Today, almost 60 years after its creation by Gabrielle Chanel, the jacket has become the cornerstone of contemporary fashion; "Some things in fashion never go out of style: "jeans, a white shirt and a Chanel jacket", concludes Karl Lagerfeld; A woman became a legend. André Malraux will declare, "Of this century in France, three names will remain: De Gaulle, Picasso and Chanel"*.

На особливу увагу заслуговує організація переходів від однієї наративної події до іншої у межах кожного епізоду. У розділі присвяченому парфуму, кожний новий етап розвитку історії вводиться за рахунок анафоричного повтору "*For the first time*", що має на меті підкреслити, що Коко Шанель стала першою не лише в історично-хронологічному сенсі цього слова, а й "першою" у значенні "кращою". У розділах, присвячених історії життя модельєра, переходи організовано шляхом повтору "*Once upon a time*", який з одного боку є алюзією на чарівну казку і сприяє формуванню в Інтернет аудиторії особливого ставлення до французького кутюр'є, а з іншого – сигналізує адресату, на те, що історія, яку йому представляють є лише наративним представленням подій з життя Коко Шанель. У розділі, присвяченому діамантам, наративні події пов'язані між собою за допомогою прислівників: *curiously, serendipitously, simply, resolutely, poetically, symbolically, secretly, audaciously, furiously, finally, brilliantly, insolently, freely, eternally*, які не тільки звучать у розповіді, але й з'являються написані великими білими літерами на чорному тлі. Це, по-перше, змушує адресата з особливою увагою спостерігати за перебігом подій у розділі, а по-друге, створює враження логічної аргументації та має на меті переконати адресата, що в наш час діаманти Шанель є невід'ємним атрибутом справжньої жінки.

Цікавим є вибір вербальних засобів опису роботи Шанель:

- слова із семантикою новизни: *The innovations of the first couturier to venture into the place Vendôme spread like wildfire, waking the world of fine jewelry from its slumber; Chanel closed one era and launched a new century of fashion;*
- синонімічний повтор конструкцій виступає синтаксичним засобом інтенсифікації, експресивності: *For the first time, a couturier revolutionizes the insular world of perfume by creating in 1921 her own fragrance, the first of its kind*; так само як і використання плеоназму для передачі лексичного змісту висловлювання: *For the first time, N°5 pioneers a new form of advertising in the world of fragrance.*

- інтенсифікація за рахунок лексичного повтору слова *feminine* має на меті підкреслити іманентну жіночність винаходів Шанель: *the most feminine of fragrances; The Chanel jacket is a man's jacket which has become typically feminine, which has definitely come to symbolize a certain nonchalant feminine elegance that is timeless, and so for all times; N°5 resists the whims of fashion and the passage of time, as if Mademoiselle Chanel had found the formula for the feminine eternal;*
- ще одним засобом посилення експресивності є повтор інтенсифікативів, що мають на меті підкреслити безсметність винаходів кутюр'є, вживання сполучень, семантика яких показує символічність та істотну важливість речей Шанель, присутність яких у гардеробі кожної жінки є настільки безсумнівною, що вони вже стали символами, компонентом “колективного несвідомого”: *The Chanel jacket ... has definitely come to symbolize a certain nonchalant feminine elegance that is timeless, and so for all times. she establishes a timeless code: creativity over ostentation, lightness over exaggeration; The Chanel style is an idea, but this idea is now in a kind of collective memory).*

Для створення враження логічної аргументації, справжньої цінності, надійності та довершеності речей, винайдених кутюр'є, рекламодавці використовують риторичний прийом *Argumentum ab auctoritate* – заручаються авторитетом людей, які у різний час брали участь у створенні та рекламуванні продукції Chanel: *Coco Chanel calls upon Ernest Beaux, perfumer to the Czars; Catherine Deneuve agrees to lend her French beauty to N°5, followed by Candice Bergen, Suzy Parker; Ali MacGraw, Lauren Hutton, Carole Bouquet, Estella Warren, Nicole Kidman, Audrey Tautou; The most beautiful women were soon seen wearing the Chanel jacket. Brigitte Bardot, Grace Kelly, Romy Schneider...; An instant classic, the CHANEL suit was everywhere, seen in cities and in cinemas, worn by Marlene Dietrich, Brigitte Bardot, Romy Schneider, Grace Kelly, Ingrid Bergman, and Liz Taylor.*

На увагу також заслуговує використання риторичних прийомів, які виконують естетичну функцію та впливають на реципієнтів не лише на когнітивному, але й на афективному та сугестивному рівнях:

- метафори: *Ernest Beaux ventures as far as the Arctic circle, finding his muse in the exhilarating air issuing from the northern lakes under the midnight sun; In 1968, Catherine Deneuve agrees to lend her French beauty to N°5; Gabrielle Chanel plucks the stars out of the Parisian sky; Today, almost 60 years after its creation by Gabrielle Chanel, the jacket has become the cornerstone of contemporary fashion; Westminster invites her to his houses and onboard his yachts, sends a private train to collect her and showers her with flowers and jewels;*
- антитези: *«If I have chosen the diamond, it is because it represents, in its density «the greatest value in the smallest volume»; The Romanesque purity of this ascetic world would inspire her sense of austerity and her taste for black and white, while the opulence of religious garments and ceremonial objects would spark her fascination with baroque style, gold and colored gems in years to come;*
- порівняння: *N°5 transforms the alchemy of scent through Ernest Beaux's innovative use of aldehydes, synthetic components which exalt perfumes, like lemon which*

accentuates the taste of strawberry; The innovations of the first couturier to venture into the place Vendôme spread like wildfire, waking the world of fine jewelry from its slumber;

- уособлення: *Black assumed the throne; The little black dress is born; Death arrived one Sunday;*
- з метою полегшення сприйняття інформації для опису прихильників Шанель з Росії та Англії використано такий риторичний прийом як паралелізм конструкцій, що схематично можна представити як національність → соціальний статус → важлива характеристика: *There was a prosperous Russian, the Grand Duke Dimitri, refugee from the great Bolshevik revolution, a lover with a melancholy gaze ... There was a gentleman with an English elegance a luxury beyond aristocracy: the Duke of Westminster, the richest man in England;*
- градація: *The result is there. The image is there. The spirit is there. It still lives. 100 years later; It is a legend that can be viewed. It is a cosmopolitan legend. It is globalization before globalization ever existed. And that is genius.*

Ще однією перевагою проекту “Inside Chanel” є те, що дім Chanel намагається включити до неї маловідомі факти з життя модельєра, ознайомити аудиторію з архівними матеріалами, розвіяти певні міфи. Наприклад, перший розділ відео-книги, окрім власне матеріалу розповіді надає можливість доступу до рекламних кампаній Chanel № 5. Другий розділ “Marilyn and N°5” пропонує ознайомитись з фотографіями Мерлін Монро, присвячених рекламі культового аромату. Додатком до третього розділу є відеорепортаж виявлений Відділом культурної спадщини CHANEL в архівах Pathé-Gaumont з виставки “Bijoux de Diamants», яка проходила з 7 по 19 листопада 1932 року в квартирі Габріель Шанель у Парижі. Розділ The Jacket включає підрозділ “Karl Lagerfeld sketches”, що пропонує ознайомитись з ескізами відомого жакету, які пропонує Карл Лагерфельд. Включивши у книгу маловідомі факти з життя кутюр’є, дім Chanel розвіює міф про походження імені Коко. Вважають, що так називав її батько, у той час як насправді вона співала пісню про загублене цуценя “Who has seen Coco in the Trocadero?”, і тому коротке Коко з часом замінило її справжнє ім’я Габріель.

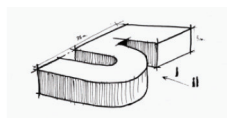
“Inside Chanel” також розповідає про походження назви славного парфуму: Ернест Бо запропонував Коко 10 варіантів аромату, і вона затвердила п’ятий. Таким чином, вперше в історії, порядковий номер став назвою запаху, якому судилося стати легендою. Дехто вважає, що Шанель вибрала таку назву, через те, що п’ятірка була її улюбленим числом. На підтвердження цієї точки зору можна навести наступні факти: аромат було презентовано 5 травня (якій є п’ятим місяцем року); у розділі, присвяченому діамантам, буде підтверджено, що модельєр обрада для своєї колекції 5 тем – зірку, сонце, стрічку, бахрому та пір’їну – саме через свою любов до числа 5: *Symbolically, she selects five themes for the «Bijoux de Diamants» Collection. Five, her lucky number;* після другої світової війни Габріель Шанель знов повернулася до світу моди у п’ятий день місяця: *Coco Chanel chose her lucky number as the date for her first runway show: February 5, 1954.*

Використовуючи можливості мультимедійних технологій, рекламодавці Chanel підкреслили важливість цифри 5 у житті засновниці дому моди: у розділі присвяченому парфуму вони показали безліч варіантів інкарнації та оформлення числа: араб-

ська та римська 5, написання різними кеглями та на різних мовах, зображення за допомогою хімічної формули, на штрих кодї, на гральних костях, на пальцях долонї тощо [Мал. 1 – 4].

Мал. 1.

Мал.2.

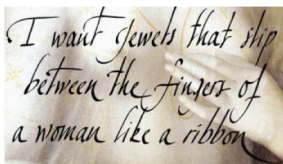
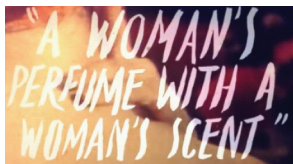

Мал. 3.

Мал. 4.

Іншим прикладом вдалого застосування можливості конвергенції потенціалу різних медійних засобів у віртуальному просторі є акцентування ключових моментів та думок Коко Шанель за рахунок їх графічного зображення та виділення жирним шрифтом слів, на які має звернути увагу адресат [Мал. 5, 6].

Мал. 5, 6, 7. Використання експресивності шрифту та кольору

Наприклад, у другому розділі “Marilyn and N°5” рекламодавці, прагнучи максимально унаочнити та створити у споживачів стійку асоціацію між Chanel N°5 та гарною спокусливою жінкою, уособленням якої виступає Мерлін Монро, яка завжди, у будь-якій ситуації найважливішим вважала бути вдягнуеною у декілька крапель цього парфуму, обвели червоним олівцем та виділили жирним кеглем ключові слова, що сприяють створенню цього враження: *While disembarking from a plane? At a press conference? (In the car) ... Marilyn Monroe is 26 years old ... The legend of N°5 was born.* У продовженні відео говориться про те, що інформацію, яка свідчила про це, довгий час приховували: *We may never know when she said the phrase for the first time. April 7th 1952; October 1953 ... The photos were never published; April 1960 ... The passage was never published* – використання цього комунікативного прийому має на меті створити атмосферу таємничості та спокуси навколо того, що є атрибутом справжньої жінки. І лише через 50 років після смерті американської моделі, кіноактриси та секс-символу 1950-х дів Chanel зважився оприлюднити цю інформацію: *October 2012. CHANEL procures the recording of this interview. For the first time, we hear Marilyn discussing those legendary drops of N°5.*

У розділі “Chanel and the Diamond” використовують потенціал параграфеміки та супараграфеміки – виділення жирним шрифтом, підкреслювання, закреслення: *She makes fluidity a principle and liberty a virtue; The key to her style expressed in the*

*magic of stars, the rays of the sun, the fluidity of ribbon, the insouciance of fringe and the lightness of feathers. An unspoken homage to one for whom beauty was not an **obligation** or a **convention** but simply a way of being, an allure.* Особливе сильне враження на реципієнта справляє прийом п'ятикратного повтору слів кутюр'є – великими літерами, жирним шрифтом та на контрастному червоному тлі [Мал. 7]: ***I wanted to shower women in constellations; are not the most beautiful things made to circulate?***

Таким чином, використання можливостей інформаційних технологій та мультимедіа робить можливим у коротких, але надзвичайно інформативних цікавих та креативних наративах, випущених у формі онлайнної відео-книги, ознайомити світову аудиторію з життєвим і творчим шляхом легендарної кутюр'є XX століття та історією її імперії моди. Конвергенція та інтеграція цікавого та інформативного тексту, графіки, архівних фотографій, музики, відеозаписів та документів, інтерв'ю з не менш видатним послідовником Мадемуазель Коко Карлом Лагерфельдом та оформлення матеріалів у форматі відео-книги дозволяє світовій аудиторії по-новому прочитати та краще зрозуміти історію та філософію особистості, яка, втілюючи у своїй роботі власне розуміння краси та стилю, бачення та значення ролі жінки в історії, назавжди змінила дискурс моди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева К. А. Литературный нарратив: когнитивные аспекты текстовой семантики, грамматики, поэтики / К. А. Андреева – Тюмень: “Вектор Бук”, 2004. – 244 с.
2. Барт, Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов / Р. Барт // Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму. – М.: Прогресс, 2000. – С. 196-238.
3. Белова А. Д. Видеориторика в современном коммуникативном пространстве / А. Д. Белова // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи, 2010. – С. 22 – 34.
4. Брокмейер, Й. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы / Й. Брокмейер, Р. Харре // Вопросы философии. -2000. – №3. – С. 29-42.
5. Воробьева А.В. Текст или реальность: постструктурализм в социологии знания / А. В. Воробьева // Социологический журнал.– 1999.– № 3/4. – С. 92.
6. Женетт Ж. Повествовательный дискурс / Ж. Женетт // Фигуры II. – Т. 2. – М.: Изд-во Сабашниковых, 1998. – С. 60-278.
7. Калوشина И. П. Психология творческой деятельности /И. П. Калوشина // М.: ЮНИТИ, 2003. – 431с.
8. Корольова А. В. Мовна система як результат відображення процесів концептуалізації та категоризації навколишнього світу: [монографія] / [за ред. А. В. Корольової]. – К.: Гілея, 2012. – 200 с.
9. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 792 с.
10. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. Энергия, 1978. – 152 с.
11. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. – № 1. – С. 53–64.

12. Новодранова В. Ф. Когнитивные аспекты терминологии / В.Ф. Новодранова // Материалы первой международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. – Ч.1. – Тамбов: 1998. – С. 13 – 16.
13. Папуша І. Modus ponens. Нариси з наратології. // Ігор Папуша. – Тернопіль: Крок, 2013. – 259 с.
14. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. М.: АСТ, 2007. – 314 с.
15. Ткачук О.М. Наратологічний словник – Тернопіль: Изд-во Астон, 2002. – 173 с.
16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
17. Тюпа В. И. Нарратология как аналитика повествовательного дискурса / В. И. Тюпа. – Тверь : Тверской ун-т, 2001. – 58 с.
18. Филмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – С. 53 – 92.
19. Baehr, Cr, Schaller, B. Writing for the Internet. – Greenwood Press, 2010. – 241 p.
20. Horton R., Simmons S. Women Who Changed the World. / Ros Horton, Sally Simmons. – Quercus, 2007. – 208 p.
21. Labov, W., Waletzky, J. Narrative analysis: Oral versions of personal experience // Essays on the verbal and visual arts. – Seattle, WA: University of Washington Press, 1967. p. 12-44.
22. Prince G. A Dictionary of Narratology / Gerald Prince. – Lincoln, London: University of Nebraska Press, 2003. – 126 p.
23. Scholes R. Semiotics and Interpretation / R. Scholes. – New Haven and London: Yale University Press, 1982. – 161 p.
24. Sproat, R. Language, Technology, and Society. / Richard Sproat. – Oxford Univ. Press, 2010. – 301 p.
25. The Power of Visual Communication [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hp.com/large/ipg/assets/bus-solutions/power-of-visual-communication.pdf>
26. Ungerer F., Schmid H. J. An introduction to cognitive linguistics. / F. Ungerer, H. J. Schmid. – Edinburg Gate, Harlow. – 1996. – 293 p.
27. Writing and the Digital Generation. Essays on New Media Rhetoric / Ed. by Heather Urbanski. – McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, and London. – 2010. – 279 p.

Стаття надійшла до редакції 10. 04. 2014

Каратаєва М. В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ОН-ЛАЙНОВАЯ ВИДЕО-КНИГА INSIDE CHANEL: КОНВЕРГЕНЦИЯ ВЕРБАЛЬНЫХ И ВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В ВИРТУАЛЬНОМ НАРРАТИВЕ

В статье рассмотрена конвергенция средств различных семиотических систем в современной виртуальной коммуникации компании Chanel. На материале онлайн-вой видео-книги проведен анализ возможностей и особенностей комбинации текста,

звука, графіки, фотографій, музики, анімації і відео в рекламному нарративі, з целью осуществлення наиболее эффективного влияния на реципиента.

Ключевые слова: вербальный компонент, визуализация, виртуальная коммуникация, когнитивная структура, конвергенция, нарратив, риторическая фигура, семиотика.

Karataieva M. V., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ON-LINE VIDEO-BOOK INSIDE CHANEL: CONVERGENCE OF VERBAL AND VISUAL MEANS IN VIRTUAL NARRATIVE

The article studies the potential of different semiotic systems convergence in the virtual communication of Chanel company. Peculiarities and means of combination of text, sound, graphics, pictures, music, animation and video in the on-line video-book are analyzed in order to single out the most effective ways of influence and persuasion of the audience.

Key words: verbal component, visualization, virtual communication, cognitive structure, convergence, narrative, rhetorical figure, semiotics.

УДК 81'34

Касьянова О.А., здобувач,
Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОНЯТТЯ «ВАРІАТИВНІСТЬ» ТА «ВАРІАНТНІСТЬ» У ФОНЕТИЦІ

У статті розглянуто поняття «варіативність» та варіантність» і співвідносні з ними терміни фонетики. Проаналізовано погляди лінгвістів щодо тлумачення цих понять.

Ключові слова: варіативність, варіантність, варіант, варіація, варіювання, мовна змінна.

Людська мова, як і більшість знакових систем, має здатність змінюватися. Це пояснюється її відкритістю (Е.Морен)⁴, динамічністю, які спостерігаються у постійному розвитку, пристосуванні мови до умов її існування. У динаміці й відкритості мовної системи виявляється її потенційність, яка передбачає не тільки те, що в мові є, а й те, що в ній можливе. Тобто мова як система елементів контролюється нормою і водночас у ній закладені можливості до безперервного процесу еволюції. З прогресу-

⁴ Твердження «мова – відкрита система» належить соціологу Едгару Морену, який зазначає, що завдяки своїй відкритості мова виходить за межі дихотомічної опозиції між природничими і гуманітарними науками. Дослідник також наголошує, що з погляду логіки система визначається через своє оточення, що для неї є одночасно своїм і чужим [Morin, E. Introduction a la pensée complexe. Paris: Ed. Du Seuil, 1990, 31-32].

сом суспільство постійно відчуває нові потреби в мовному вираженні своєї різноманітної діяльності, що сприяє поступовому створенню нових елементів, нових правил функціонування. Наявність у мовленні кількох реалізацій мовної одиниці породжує важливу загальнотеоретичну проблему з'ясування передумов та закономірностей виникнення варіювання одиниць, а у зв'язку з цим набирає актуальності розмежування понять варіативності і варіантності.

Інтерес до вказаної проблеми спричинений також розвитком з середини XIX століття соціофонетики. З цього часу в сучасній лінгвістиці почали активно використовувати вже усталені традиційні терміни *варіативність*, *варіантність*, *варіант*, *варіація*, *варіювання* при дослідженні співвідношення нормативності і варіювання у вимові, нерідко плутаючи їх між собою. Тому вважаємо за доцільне по-новому поглянути на зазначені термінопоняття в межах теоретичної та експериментальної фонетики. **Метою** дослідження є докладний аналіз понять «варіативність» та «варіантність», а також інших термінів, що корелюють з ними. Відповідно **об'єктом** розгляду є зазначені поняття, **предмет** – властивості варіативності та варіантності.

Сучасне наукове мислення, позначене впливом постмодернізму, тяжіє до інтелектуального ізоморфізму. Синтезування понятійно-категорійного інструментарію людського знання спричинює омонімію термінів та транстермінологізацію, яка дозволяє поняттям, властивим одній галузі, органічно проникати в інші дисципліни. Так, у філософії існує категорія «зміна», яка характеризує стан, альтернативний стабільності. Вже в античній філософії разом з лінією Парменіда, який робив акцент на стійкості і незмінності буття, існувала думка Геракліта, який наполягав на універсальності змін і плинності речей. За Гераклітом, все перебуває в безперервному русі, оскільки визначається боротьбою протилежностей, тому форми буття є мінливими, варіативними. За Арістотелем, «зміна» стосується змісту насамперед якісних ознак форм існування. Співвідносними за семантичним наповненням із зазначеною категорією філософського дискурсу є терміноназви з різних галузей наук. Наприклад, у фізиці існує явище дисперсії, під яким розуміється міра відхилення випадкової величини від центру розподілу. У спорті при грі в шахи використовується термін «варіант» при комбінації ходів, які можливі при певному положенні фігур на шаховому полі. У музиці та в літературі лексема «варіант» вживається на позначення того самого твору в іншій редакції. У психології використовують термін «варіювання», коли описують особливості адаптації індивіда. У геометрії – «варіацію» – при описі функцій руху тощо. У мовознавстві також існує низка понять, які у своїй внутрішній будові містять релевантні денотативно-сигніфікативні ознаки «зміни». Це – варіативність, варіантність, варіація, варіант, варіювання, які функціонують на всіх рівнях мови. Першопочатково зазначені лінгвістичні терміни вживалися лише у фонології при описі реалізації мовних одиниць у мовленні (роботи Празького лінгвістичного гуртка) [Кондрашова, 1967].

В українських лінгвістичних словниках знаходимо тлумачення варіанта, або «алофона» (чи «алофонемі») – термін Ю. Маслова) як звукової реалізації фонемі разом з головним її виявом (інваріантом) в мовленні, яка може видозмінюватися [Ганич, Олійник, 1985: 31-32; Кочерган, 2010: 227]. За О.Селівановою, варіантом фонемі є звук, який побутує в мовному потоці і змінюється у сигніфікативно слабкій пози-

ції. Дослідниця наголошує, що це поняття використовується представниками Московської фонологічної школи (МФШ) поряд із термінами «головний вид фонему», «гіперфонема», «варіація» згідно з морфематичним принципом встановлення фонему [Селіванова, 2006: 56]. Варто зазначити, що існують різні терміни на позначення реалізації фонему, які називають варіантами – у традиції Празької школи, варіантами (варіатами і варіаціями) – у глосематиці, варіантами і варіаціями – у традиції МФШ, «відтінками» і різновидами фонему – у Щербівській фонологічній школі (Ленінградська – ЛФШ), алофонами – у дескриптивістів, фонемоїдами – у теорії фонології С.К. Шаумяна. Відмінності у термінології спричинені різними поглядами фонологічних шкіл на реалізації фонему. Для одних звукове поле фонему є ширшим, а для інших – вузьким. Наприклад, у традиції МФШ звукове поле включає поняття варіанта (як реалізація фонему, яка співпадає з реалізаціями інших – однією чи декількома) та варіації (як реалізація фонему, яка не співпадає з реалізацією інших) фонему, завдяки нейтралізації опозиційних даних фонему. Розрізнення варіантів та варіацій було висунуте Р. Аванесовим та В.Сидоровим. В інших фонологічних школах кількість реалізацій фонему входить тільки в поняття «варіації» за термінологією МФШ [Серебренніков, 1972: 161 – 162].

У лінгвістичному словнику знаходимо: «Різновид (відтінок) фонему, який виступає замість головного вияву фонему в сильній позиції або під впливом звукового оточення і не збігається з іншими фонемами чи виявами інших фонему певної мови, називається варіацією. Варіації є комбінаторними чи позиційними» [Ганич, Олійник, 1985: 33]. О. Селіванова вбачає відмінність варіанта і варіації фонему в тому, що варіацією фонему є звук в мовному потоці, який змінюється й розрізняється як фонема, проте не сприймається так само (наприклад, кількісна редукація голосних в українській мові). Тоді, як варіант не розрізняється як певна фонема через нейтралізацію диференційних ознак (наприклад, асиміляція й оглушення в кінці слова приголосних) [Селіванова, 2006: 56-57]. Очевидно в енциклопедії розрізнення зазначених термінів викладено за традицією МФШ.

Іншомовними відповідниками термінолексему варіанта та варіації є: англійській – *variety* як варіація, розмаїтість; *variant* – варіант, відмінний від інших; в іспанській *la variedad, la diversidad* – відмінність, варіація та *el variante* – варіант. В закордонних виданнях можна помітити, що *variation* вживається на позначення всіх лінгвістичних явищ зміни, проте найчастіше означає варіювання як процес. Це пояснюється полісемантичністю наукової термінології. Розмежування понять варіативності та варіантності в англомовних працях помітне лише контекстуально. Варто зазначити, що в перекладних словниках знаходимо слова із семантикою зміни. Наприклад, *variance* на позначення розбіжності у формі, невідповідності, розходження (вважаємо цю лексему відповідником варіантності), *variability* – мінливий, тенденція змінюватися (на наш погляд, ця лексема відповідає варіативності) та «*linguistic variable*» [http://www.lingvo.ua/]. Останнє поняття перекладається як «лінгвістична змінна» і введене в науковий обіг в середині ХХ століття відомим американським соціолінгвістом У. Лавовим [Labov, 1975: 145]. Під мовною змінною дослідник розуміє набір форм, які існують в мові для вираження однієї й тієї самої ідеї (saying the same thing). Кожен

вияв змінної називається варіантом [цитовано за: Бродович, 1988: 22-23]. Професор Колумбійського університету У. Лабов у книзі, виданій за матеріалами його дисертаційного дослідження («Соціальна стратифікація англійської мови в Нью-Йорку»), наголошує, що *variation* є соціально і стилістично стратифікованим, тому в колективі не існує людини, яка б не використовувала у своєму мовленні варіантів [цитовано за: Бродович, 1988: 64]. У цьому контексті американський соціолінгвіст говорить про варіативність, оскільки поряд з поняттям мовної змінної як сукупності варіантів У. Лабов розтлумачує терміни вільного варіювання – однаковий ступінь вірогідності появи одного або іншого із конкуруючих варіантів; та «інгерентна варіативність» як властива від природи внутрішня змінність. Під останнім терміном У. Лабов розуміє здатність одиниці варіювати у даному оточенні в залежності від соціально-стилістичних факторів [цитовано за: Бродович, 1988: 123]. Відповідно розглянутим поняттям можна сказати, що У. Лабов розуміє варіативність як притаманну внутрішню властивість мови, яка передбачає наявність варіантності на рівні системи мови. А варіант є реалізацією варіативності в мовленні.

В англійській фонетичній термінології варіювання – *variation* – трактується як якісна зміна фонем, яка виникає в результаті різних видів редукції та інших модифікацій тембральної характеристики. Англійське «*variety*» у вказаному словнику є фонетичною категорією, завдяки якій можна характеризувати конкретніші особливості. Наприклад, ступені підняття язика відносно твердого піднебіння. Тому *variety* ми вважаємо відповідником варіації [Трахтеров, 1962: 298]

Якщо в іноземних наукових працях поняття варіативності та варіантності розмежовується контекстуально, то як вітчизняні дослідники пояснюють відмінності у значенні цих термінів? На це питання спробуємо дати відповідь, аналізуючи думки українських мовознавців.

У словнику лінгвістичних термінів *варіативність* як загальнолінгвістичне поняття трактується як «наявність різновидів: видозмін у мові і мовленні, що викликана різними умовами вживання мовних одиниць, а також відмінністю в належності мовців до соціального чи територіального середовища» [Ганич, Олійник, 1985: 32-33;]. В іншому словнику знаходимо лише термін *варіантність*, проте у двох значеннях: 1) спосіб представлення модифікації або різновиду мовної одиниці та як 2) термін, який характеризує існування і функціонування одиниць і системи мови загалом [Ахманова, 2007: 70-71]. Стає очевидним, що цей термін трактується широко, як англійський відповідник *variation*, а тому охоплює два поняття – варіантність та варіативність.

Л. Вербицька, досліджуючи проблему співвідношення нормативності і варіювання, пояснює, що варіативність є обов'язковою ознакою мови, «визначається та нав'язується нею». Варіативність є причиною виникнення варіантності, яка, на відміну від попередньої, не провокується мовою, а дозволяється нею [Вербицька, 2001: 15]. Відповідно варіантність є системним явищем, яке передбачає співіснування в мові певної одиниці у двох модифікаціях, не пов'язаних зі зміною її семантичної функції [Юносова, 2003: 3]. На думку К. Горбачевича, основними причинами варіантності є вплив територіальних діалектів, контакти з іншими мовами [Горбачевич, 1978: 24].

Схоже трактування варіантності знаходимо в енциклопедії О.Селіванової, де вказана термінологією тлумачиться як явище видозміни якоїсь рівневої ознаки мовних одиниць, що призводить до існування їхніх паралельних форм і є виявом їхньої надмірності чи економії, тенденцією розвитку мови, наслідком її функціонально-стилістичного й територіального розшарування. В енциклопедії також подається друге значення варіантності як фундаментальної ознаки мовної системи і мовлення, що передбачає різноманітність мовленнєвих реалізацій, яка може бути штучно уніфікована до комплексу спільних ознак [Селіванова, 2006: 57]. Очевидно, друге значення розглянутого терміна відповідає варіативності, оскільки мова йде про діапазон варіантів. Перше ж стосується варіантності як системного явища.

На думку О. Кулинич, варіантність – спосіб існування мовної системи й норми. Це потенційна властивість передачі однієї ідеї різними мовними засобами. Варіантність вживається на позначення варіантів мовної системи [Кулинич, 2003: 19]. Якщо варіантність – існування декількох способів звукового вираження тієї самої мовної сутності, то варіативність – здатність мовної одиниці мати більше ніж один спосіб звукового оформлення [Кулинич, 2003: 21].

Якщо в загальнолінгвістичному розумінні під варіативністю маються на увазі можливі з погляду функціонування системи видозміни мовної одиниці, зумовлені й передбачувані умовами, ситуацією і контекстом їхньої реалізації (Л.Щерба, В.Жирмунський, У.Лабов, Е.Хауген, П.Традгілл), то під фонетичною варіативністю варто розуміти видозміну, зумовлену позицією фонем у слові, впливом сусідніх звуків, наголосом тощо, а також індивідуальними особливостями вимови в конкретний момент [Вербицька, 2001: 14].

Цікавими є соціофонетичні дослідження останнього десятиліття, в яких лінгвісти намагаються чітко розмежовувати поняття варіативність та варіантність, дотримуючись думки про те, що процес варіювання на фонетичному рівні є передумовою змінності, що закладена у самій внутрішній системі мови і конкретних соціально-історичних формах її існування [Солнцев, 1984: 31].

Так, А. Шарандаченко, досліджуючи варіативність вокалізму і консонантизму в американських засобах масової інформації на матеріалі американського варіанта англійської мови, у дисертаційному дослідженні описує процес того, як новий варіант входить у мову і набуває статусу норми. Дослідник пояснює, що «вимовна норма визначає діапазон варіювання звукових структур (Г. П. Торсуєв) через відбір варіантів, наявних у системі. Новий варіант з'являється там, де з якоїсь причини система виявляється нестійкою; сфера його вживання поступово розширюється, і – як наслідок – варіант починає набувати статусу норми. Інновація також може стати фактом норми, якщо не суперечить тенденціям мовного розвитку» [Шарандаченко, 2011: 4].

Ю. Дорофєєв терміни «варіативність» та «варіантність» спочатку вживає як синонімічні: «Варіантність (варіативність) і пов'язані з ними терміни варіант, інваріант, варіювання, а також похідні від них є міждисциплінарними, з їх допомогою завжди характеризують структуру, існування і функціонування об'єктів, що належать до різних сфер дійсності [Дорофєєв, 2012: 23]. Однак далі, розмежовуючи вказані по-

няття, уточнює, що «варіювання – процес, явище, що супроводжує розвиток мови; варіантність – властивість мови, що служить умовою цього процесу; варіативність – результат цього процесу, що виражається в існуванні різних варіантів мови; а варіант є формою реалізації мови або мовної одиниці в певних умовах функціонування» [Дорофєєв, 2012: 25].

Інший погляд на досліджувану проблему має харківський мовознавець О.Ходаковська. Дослідниця зауважує, що у визначенні причин мовних змін, які спричиняють появу варіантів, варто дотримуватися концепцій Г. Степанова, Б. Серебренникова та В. Журавльова про провідну роль соціальних чинників у розвитку мови. Поняття варіативність О. Ходаковська розглядає як узагальнену здатність мови до видозміни одиниць певного рівня, варіювання – як більш конкретний вияв формального процесу змін мовних одиниць, а варіантність – часткове поняття, яке варто трактувати як модифікацію елементів, що не мають значних діахронічних, стилістичних, прагматичних розбіжностей [Ходаковська, 2002].

Проаналізувавши різні погляди на проблему розмежування понять варіативності та варіантності, ми з'ясували, що у мовознавчій площині існує ряд терміноназв, які за семантичним навантаженням відповідають загальнонауковій категорії зміни. Це поняття *варіант*, *варіювання*, *варіація*, *варіативність*, *варіантність*. У фонетиці варіант фонемі слід вважати як реалізацію варіативності, яка у свою чергу є фундаментальною властивістю мови, джерелом її зміни та розвитку (Л. Вербицька, А. Гімсон, К. Горбачевич, Т. Левіна, У. Вольфрам та ін.). Варіантність розглядається на рівні системи, оскільки є способом існування і функціонування мовних одиниць. Це поняття варто використовувати при дослідженні значущих одиниць мови, зокрема на фонологічному рівні. Фонетична варіативність є внутрішньою властивістю мови, що пояснюється її відкритістю та потенційністю. У фонетиці під поняттям варіативність розуміється видозміна, яка спостерігається у мовленнєвому потоці і реалізується через варіанти. У соціофонетичних дослідженнях вживається поняття мовна змінна як діапазон варіативності. Під діапазоном варіативності розуміємо сукупність варіантів фонем, які допускаються (є можливими) системою мови. Наведемо приклади: фонема /з/ реалізується у мовленні в своєму основному алофоні [з] – [záраз] та в неосновних, наприклад, [з°] – [з°ўбр], [з°] – [p°оз°сérди°гис°а] тощо. Всі наведені та можливі неосновні варіанти разом із основним утворюють звукове поле фонемою /з/. Відповідно це і є варіативністю, яка реалізується у мовленні. Наведемо приклад варіантності: у ній та в ній – фонемою /у/ та /в/ є звуковими формами того самого приємника.

Отже, поняття «варіативність» та «варіантність» – різні поняття, які варто розмежовувати залежно від сфери вживання – фонетики чи фонології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродович О.И. Диалектная вариативность английского языка: аспекты теории/ О.И. Бродович. –Л, 1988. –193с.
2. Вербицкая Л.А. Давайте говорить правильно. Пособие по русскому языку: 2-е изд., исп. и доп./ Л.А. Вербицкая. –М.: Высшая школа, 2001.–239с.

3. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів/ Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360с.
4. орбачевич К.С. Вариантность слова и языковая норма/ К.С. Горбачевич. – Ленинград: Просвещение, 1978. – 237с.
5. Дорофеев Ю.В. Про зміст терміну варіантність/ Ю.В. Дорофеев// Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 25 (64). –Симферополь, 2012 г. –№ 1. Часть 2. – С.22-26.
6. Кочерган М.П. Загальне мовознавство/ М.П. Кочерган. –К.: Академія, 2006. – 464с.
7. Кулинич О.І. Соціофонетична варіативність голосних сучасної французької мови (експериментальне дослідження на матеріалі швейцарського регіонального варіанта вимови): Дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.05/ О.І. Кулинич; КНУТШ. –Київ, 2003. –195л. + Додатки 206л. –Додатки є окремою одиницею. – Бібліогр.: л.170-195.
8. Пражский лингвистический кружок: Сборник статей/ Н.А. Кондрашова. –М.: Прогресс, 1967. – 558с.
9. Серебренников Б.А. Общее языкознание. Внутренняя структура языка/ Б.А. Серебренников. –М.: Наука, 1972. –568с.
10. Солнцев В.М. Вариативность как общее свойство языковой системы/ В.М. Солнцев// Вопросы языкознания. –М.: Издательство «Наука» 1984. –№ 2. – С.31-42.
11. Словарь лингвистических терминов. Изд.4-е стереотипное/ О.С. Ахманова. – М.: КомКнига, 2007. –576с.
12. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія/ О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716с.
13. Трахтеров А.Л. Английская фонетическая терминология/ А.Л. Трахтеров. –М., 1962. – 350с.
14. Ходаковська О.О. Фонетико-граматична варіантність в українській мові кінця XVIII – початку XIX ст. на Слобожанщині (за «Словником мови творів Г.Квітки Основ'яненка»): Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01/ О.О. Ходаковська. – Харків: Б.в., 2002. –16с.
15. Шарандаченко А.С. Варіативність вокалізму і консонантизму в американських записах масової інформації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі дикторського мовлення): автореф. дис... канд. філол. наук/ А.С. Шарандаченко; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. –О., 2011. –19с.
16. Юносова В.О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові: Монографія/ В.О. Юносова. – К: Знання України, 2003. – 125с.
17. Labov W. Empirical foundation of linguistic theory// The scope of American linguistics / Ed. by Austerits. Liase, 1975.
18. <http://www.lingvo.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Касьянова О.А., соискатель,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПОНЯТИЯ «ВАРИАТИВНОСТЬ» И «ВАРИАНТНОСТЬ» В ФОНЕТИКЕ

В статье рассматриваются интерпретации терминов «вариантность» и «вариативность» и связанных с ними понятий фонетики. Проанализированы различные точки зрения лингвистов на функционирование этих терминов.

Ключевые слова: вариантность, вариативность, вариант, вариация, варьирование, языковая переменная.

Kasianova O.A., Candidate for PhD,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPTS «VARIATION» AND «VARIANCE» IN PHONETICS

The article deals with the concepts of «variation» and «variance» and relatable terms with them in phonetics. Linguists' views on the functioning of these concepts are presented in the paper.

Keyword: variability, variance, variant, variety, variation, linguistic variable.

УДК 81':25:341.17 (24)

Касяненко Д.С., к. філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРЕКЛАД НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ ЄС: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано сучасний стан перекладу нормативно-правових текстів ЄС офіційними мовами Євросоюзу та українською мовою, висвітлено підходи до організації роботи перекладачів в інституціях ЄС.

Ключові слова: переклад нормативно-правових текстів ЄС, робота перекладачів в інституціях ЄС.

Функціонування Європейського Союзу як багатомовної інституції демократичного типу неможливо уявити без перекладу. Сьогодні переклад у Євросоюзі – це невід’ємна передумова для існування та подальшої розбудови ЄС. За таких умов переклад в ЄС, а також за його межами, набуває особливого статусу і актуалізує низку нових проблем перекладознавчого характеру. Враховуючи поступовий процес адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а також новітні європейські вектори зовнішньої політики України, переклад нормативно-правових текстів ЄС українською мовою, зокрема, аналіз актуального стану, а також вивчення проблем та

перспектив зазначеного напрямку із урахуванням досвіду інституцій ЄС, набуває особливої ваги і визначає *актуальність даної розвідки*.

Мета цієї статті – проаналізувати стан перекладу нормативно-правових текстів ЄС робочими мовами Євросоюзу, а також українською мовою; з'ясувати особливості організації перекладацької роботи найбільшої в Європі служби перекладу.

Аналіз першоджерел виявив динамічність досліджень перекладу та перекладацької діяльності в ЄС на зарубіжних теренах (студії, організовані Європейською Комісією, а також розвідки окремих науковців: К. Коскінен, Р. Гофен, В. Вайсфлог, С. Шарчевич, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, А.-Л. К'єр та інші.). В Україні різним аспектам перекладу в межах ЄС присвячені роботи О. Чередниченка, Т. Качки, С. Друзенко, Д. Касяненко.

Як відомо, сьогодні до складу Євросоюзу входять 27 держав-членів ЄС, при цьому переклад здійснюється 24 *офіційними мовами*, до яких, після останнього розширення ЄС, з 1 січня 2007 року належать англійська, болгарська, грецька, данська, естонська, ірландська, іспанська, італійська, латвійська, литовська, мальтійська, нідерландська, німецька, польська, португальська, румунська, словацька, словенська, угорська, фінська, французька, чеська, хорватська та шведська. Проте *робочими мовами* європейських інституцій на практиці є англійська, французька та німецька мови.

Не викликає сумнівів, що багатомовність ЄС є однією з його унікальних сторін. В історії Європи ніколи не було такого, щоб якась інституція або об'єднання держав мали стільки офіційних мов як Європейський Союз. Так, наприклад, офіційними мовами НАТО і Ради Європи є англійська та французька, ОБСЄ, до якої входять 56 держав-членів, та Організація Об'єднаних Націй, яка об'єднує 192 держави, мають по шість офіційних мов [1, 11; 2].

Політична стратегія багатомовної Європи передбачає неймовірно великі обсяги перекладів документів ЄС мовами держав-членів Євросоюзу і реалізується завдяки злагодженій роботі висококваліфікованих *штатних* (*interne – verbeamter/ beamteter Dolmetscher/ Übersetzer*) та *позаштатних* (*externe – freiberuflicher Dolmetscher/ Übersetzer*) [3, 7-9] перекладачів найбільшої в Європі інституції перекладу – *Генеральної дирекції перекладу ЄС*. На позначення служби перекладу Європейського Союзу прийнято використовувати термінологічне скорочення – **DGT** – за першими літерами багатосегментного терміну її повної назви англійською мовою – **Directorate-General for Translation** та французькою – **Direction générale de la traduction** [4]. Загалом ця величезна корпорація представлена двома головними підрозділами – **відділом усного** (нім. *Generaldirektion Dolmetschen*, англ. *DG Interpretation*, відомий також як **SCIC**) та **письмового перекладу** (нім. *Generaldirektion Übersetzung*, англ. *DG Translation*).

Особливість служби перекладу в ЄС полягає у тому, що вона – *Генеральна дирекція перекладу ЄС* – представлена у кожній інституції Євросоюзу власним відділом, який є складовою відповідної інстанції ЄС і доповнює її органіграму. Тож, відділ перекладу DGT функціонує як в Європейській комісії, так і в Європейській раді, парламенті, суді, рахунковій палаті. До його складу належать також спеціальні *мовні підрозділи*, кожен з яких репрезентує відповідну офіційну мову ЄС. В свою чергу мовні підрозділи поділені на підвідділи, які спеціалізуються у конкретних сферах компе-

тенції Союзу, наприклад: зовнішні відносини, регіональна політика, сільське господарство, бюджетні та фінансові справи, освіта, культура тощо. Втім вибір кандидатів на посаду перекладачів служби перекладу Євросоюзу відбувається централізовано незалежно від інституції, яка висунула замовлення [4; 5].

Специфіка роботи кожної інституції Євросоюзу віддзеркалюється також у роботі відділів перекладу, процесі перекладу вихідного тексту (ВТ), доборі перекладачів відповідних відділів тощо і зумовлює певну перекладацьку проблематику. Так, наприклад, Європейський Суд на підставі встановлених повноважень, застосовує як мову внутрішньої комунікації лише французьку [6]. Відповідно до цього положення, всі тексти укладають первісно саме французькою мовою, потім перекладають англійською та німецькою мовами і лише після цього переклад здійснюють іншими офіційними мовами ЄС. Така особливість роботи Європейського Суду впливає як на процес, так і на результат перекладу.

Основний обсяг перекладацької роботи в ЄС, зокрема переклад усіма офіційними мовами найважливіших текстів Союзу, покладено на Комісію. Це випливає з її статусу «Гаранта дотримання законодавства ЄС» і є наслідком її ексклюзивного «права законодавчої ініціативи» [5, 72; 2]

За Рішенням Європарламенту щороку витрати Євросоюзу на переклад складають 1% від загального бюджету Європейського Союзу [7]. Так, 2008 року ця сума дорівнювала 129,1 млрд. євро. При цьому у 2005 році в ЄС щодня було задіяно понад 2000 письмових та 100 усних перекладачів. Протягом 2005 року 1 450 письмових перекладачів служби перекладу Європейської комісії переклали 1 324 000 сторінок, 550 перекладачів Європейського парламенту здійснили переклад 1 080 000 сторінок; 660 перекладачів відділу перекладу Європейської ради письмово переклали 475 000 сторінок. Не має сумнівів, що з кожним роком кількість перекладених сторінок тільки зростатиме. За статистичними даними 2007 року, Генеральна дирекція письмових перекладів Комісії переклала більше 1,7 млн. сторінок, що на 14 % більше ніж у 2006 році та на 57% більше ніж у 1997. В 2008 році знову відбулося зростання обсягу письмових перекладів до 1 805 689 сторінок [5].

Отже, наведені дані доводять, що, по-перше, існування багатомовного Європейського Союзу стає можливим лише завдяки перекладу, зокрема, злагодженій роботі перекладачів, по-друге, за кількістю задіяних у межах Євросоюзу мов, перекладачів і коштів на переклад служба перекладу ЄС є, без сумніву, однією з найпотужніших у світі.

Тож, питанню перекладу приділяють в ЄС надзвичайну увагу, про що свідчать не лише обсяги перекладу, заходи щодо покращення якості перекладу, але й самі умови та організація процесу перекладу.

Варто наголосити, що співробітники відділів перекладу, як правило, за фахом не лише лінгвісти – перекладачі, але й експерти певної галузі (юриспруденції, економіки, бухгалтерії, інформатики тощо). Вимоги до кваліфікації перекладачів Євросоюзу дуже суворі. Добір кандидатів для роботи у DGT відбувається у формі відкритого конкурсу, який проводять один раз на три роки. Процедура конкурсу дуже жорстка, триває до 10 місяців, і завершується надзвичайно складним іспитом. Окрім того, для

ЄС багато перекладають позаштатні перекладачі, яких обирають також у процесі серйозного конкурсу. Крім вимог до кваліфікації (як штатних, так і позаштатних) перекладачів ЄС [5, 12-13; 2], до них ставлять також неймовірно високі вимоги, як до особистості з високою культурою та мораллю, зокрема, обов'язок про нерозголошення інформації, таємниць тощо.

Алгоритм роботи позаштатного перекладача виглядає так, що виконаний ним переклад перевіряють, і, за потреб, допрацьовують, редагують та корегують штатні перекладачі. Після цього переклад відправляють на експертизу до відповідного фахового комітету, де первісно ухвалювали текст оригіналу. Фахівці цього відділу є носіями цільової мови (ЦМ). Вони перевіряють правильність викладу вихідної інформації, коментуючи існуючі недоліки, помилки змістового рівня тощо. Далі над перекладеним ВТ ретельно працюють перекладачі-термінологи та лінгвісти ЦМ, перевіряючи гармонізоване використання термінологічних одиниць, відповідність узусу ЦТ ЦМ тощо.

Окремо варто згадати програмне забезпечення перекладацької роботи (*ECMT* – *European Commission Machine Translation*, *CAT* – *Computergestützte Übersetzung*; програми для роботи з багатомовними документами – *Multidoc*, *EURAMIS*, *EUR-lex*) [5, 37], яке постійно удосконалюється за потребами перекладачів. Деякі з цих програм настільки полегшують роботу перекладачів і пропонують їм різномовні шаблони речень, абзаців, преамбул, і навіть уривків текстів. Рівень розробленості та упорядкованості термінологічної бази ЄС вражає розмаїттям спеціальних комп'ютерних програм – *LATE*, *TIS*, *Multiterm*, *Euroterpe*, *Eurodicatom*, *Eurotern*, *Quest* тощо [5, 38].

Важливою організаційною складовою робочого процесу перекладачі ЄС вважають заходи, направлені на підвищення перекладацької та фахової компетенції співробітників Дирекції перекладу, регулярні семінари, конференції, спрямовані на покращення якості перекладу, під час яких перекладачі та інші експерти (укладачі ВТ) в процесі дискусій обговорюють нагальні термінологічні, лінгвістичні, лінгвокультурні та правові розбіжності, задіяних під час перекладу мовних та правових систем тощо. Такі заходи були б також доцільними і для українських перекладачів та фахівців з перекладу нормативно-правової бази ЄС. Серед яскравих прикладів вдалої сумісної роботи фахівців європейських та національних установ є досвід Хорватії. Сьогодні ця країна – взірць наслідування європейського права. Завдяки правильному розподілу повноважень, планомірному виконанню поставлених завдань, зокрема з перекладу нормативно-правових текстів ЄС та уніфікації термінології під час численних семінарів, нарад та інших вузькогалузевих заходів з європейськими колегами, країні вдалося ще до вступу в ЄС за досить короткий термін максимально наблизити свої стандарти до вимог Євросоюзу.

В Україні ж до перекладу документації ЄС були залучені різні організації. На державному рівні це завдання спочатку було покладено на відділ перекладу МЗС України, а також на *Відділ перекладів актів європейського права Центру європейського та порівняльного права* при Міністерстві юстиції України, який здійснював переклад основних документів ЄС, а також мав займатися перекладом міжнародних договорів, правових актів ЄС, *acquis communautaire*, аналітичних матеріалів тощо [8].

Чіткий алгоритм та єдині вимоги до перекладу джерел *acquis communautaire* українською мовою було вперше визначено 10 років тому і закріплено у Наказі Мі-

ністерства юстиції України № 144/5 від 26 листопада 2003 року «Про затвердження Порядку перекладу актів європейського права на українську мову» [8], який набрав чинності 1 січня 2004 р. Порядком було також передбачено створення спеціальної термінологічної комісії Центру європейського та порівняльного права Мін'юсту. З цією метою Наказом Центру європейського та порівняльного права № 76/1 від 24 грудня 2003 року затверджено Положення про Термінологічну комісію Центру європейського та порівняльного права «... з метою здійснення термінологічної експертизи перекладів актів *acquis communautaire* українською мовою для подальшого надання їм офіційного статусу» [8]. Комісія мала складатися з професійних перекладачів, правників, фахівців у сфері української правничої термінології та фахівців з відповідних фахових сфер. Спеціально створена робоча група готувала свої пропозиції щодо редакції перекладу, а також доповідь з викладенням дискусійних моментів та різночитань між текстами актів різними офіційними мовами ЄС, після чого фахівців укладали остаточну редакцію перекладу і рекомендували її директорові Центру європейського та порівняльного права, який одночасно був Головою Термінологічної комісії. На підставі рекомендації Термінологічної комісії директор Центру європейського та порівняльного права ухвалював рішення про надання перекладу статусу офіційного. Офіційний статус перекладу акта європейського права засвідчувався написом „Міністерство юстиції України. Центр європейського та порівняльного права. Переклад офіційний»[там само].

На думку задіяних того часу фахівців з перекладу законодавства ЄС українською мовою, саме в такий спосіб досягався належний рівень об'єктивності перекладу актів *acquis*, «...увесь процес здійснення перекладів актів *acquis* був централізованим, ... контроль за якістю перекладів здійснював колективний орган, який мав можливості для належної експертної оцінки здійснених перекладів» [8]. Центр планував створити методологічні посібники з практики перекладу *acquis communautaire* та глосарій термінів права ЄС. Але відділ пропрацював у тому складі та у вищевизначеному форматі лише рік, після чого його ліквідували або він саморозпустився, як зазначають його співробітники у своєму відкритому листі до міністра О.В. Лавриновича [9].

Станом на 16.12.2013р. фахівцям різногалузевих нормативно-правових актів *acquis communautaire*, які стосуються 28 провідних напрямів діяльності ЄС, а також Консолідованих версій Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [9]. Зазначені переклади та порівняльно-правові дослідження доступні всім зацікавленим на сайті Міністерства юстиції України.

Серед інших установ необхідно згадати Міжнародний фонд «Відродження», за підтримки якого «Молодіжний гуманітарний центр» Національного університету «Києво-Могилянська академія» втілює у життя Проект “Лабораторія наукового перекладу євроінтеграційної термінології”. Під патронатом цього проекту 2005 р. українськими фахівцями (лінгвістами, перекладачами та юристами) було проведено низку семінарів з перекладу засадничих нормативно-правових текстів ЄС та здійснено відповідний порівняльно-правовий аналіз термінології. У рамках такого міждисциплінарного заходу було опубліковано перший п'ятимовний словник термінів ЄС, здійснено неофіційний переклад Конституції ЄС, а також консолідованих договорів тощо.

Окремо варто згадати представництво Європейського Союзу та Європейської комісії в Україні, які впроваджують інформаційну підтримку, здійснюють *неофіційні* переклади консолідованих договорів тощо. Дивним залишається той факт, що досі жодна інстанція ЄС не провела на теренах України хоча б один захід, який був би направлений на підтримку саме перекладацької діяльності, зокрема, обмін досвідом між перекладачами тих країн, які нещодавно були зараховані до когорти нової Європи і мають східноєвропейські коріння. Це б дозволило українським фахівцям уникнути багатьох помилок у перекладах, а також познайомитися з можливими перепонами під час перекладу європейського законодавства, перейняти досвід іноземних колег у заповненні лінгвістичних, міжкультурних та інших лакун.

Дослідження особливостей функціонування перекладу та організації перекладацької роботи в ЄС є одним з актуальних напрямів сучасного перекладознавства, становить складову фахового перекладу і визначає цікаву перспективу для подальших розвідок міждисциплінарного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Gemeinsamer Leitfaden des Europäischen Parlaments, des Rates und der Kommission.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/de/techleg/5.htm>;
2. Друзенко С. Режим багатомовності в інституціях ЄС як виклик для України / С. Друзенко // Юридичний журнал № 7/8. [Електронний ресурс]. – К., 2009. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3253>;
3. *Übersetzung und Mehrsprachigkeit.* – Luxemburg, 2012;
4. *Geschichte des Übersetzungsdienstes der Europäischen Kommission.* – Luxemburg, 2010;
5. *Übersetzung in Zahlen* 2012. [Електронний ресурс]. – Luxemburg, 2012. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/dgs/translation>;
6. *Sprachen und Dolmetschen beim Gerichtshof der Europäischen Union in Luxemburg.* [Електронний ресурс]. – Luxemburg, 2013. – Режим доступу: http://europa.eu/interpretation/index_de.htm;
7. *Sonderbericht Nr. 9/2006 des Rechnungshofs über Ausgaben für Übersetzungsleistungen bei Kommission, Parlament und Rat.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2007-0315+0+DOC+PDF+V0//DE>;
8. Качка Т. Нова практика перекладу актів ACQUIS COMMUNAUTAIRE / Т. Качка, Ю. Мовчан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/2405>;
9. Чому ми залишаємо Центр європейського та порівняльного права? (відкритий лист)//Центр європейського та порівняльного права припиняє свою діяльність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ea-ua.info/main.php?news_id=70&news_show_type=1&parts_id=6

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Касяненко Д. С., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ПЕРЕВОД НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ ТЕКСТОВ ЕС: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена анализу современного состояния перевода нормативно-правовых актов ЕС официальными языками Евросоюза и украинским языком, исследованы подходы к организации работы переводчиков в институтах ЕС.

Ключевые слова: *перевод нормативно-правовых текстов ЕС, работа переводчиков в институтах ЕС.*

Kasianenko D. S., PhD Student, Assistant Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATION OF EU ACQUIS COMMUNAUTAIRE: CURRENT SITUATION, PROBLEMS, PERSPECTIVES

The article covers research of current translation situation of EU acquis communautaire into official EU languages and into Ukrainian language; the ways of EU translators work organization were analyzed.

Key words: *translation of EU acquis, translators work in EU bodies.*

УДК 81'255.2:82-193.3=133.1

Качановська Т. О., к. філол. н., доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОЗИЦІЙНО ЗУМОВЛЕНІ ЗМІНИ ПРИ ВІДТВОРЕННІ СОЛЯРНО-МІСЯЧНИХ ОБРАЗІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ СОНЕТІВ Ш. БОДЛЕРА

Проаналізовано вплив позиційних характеристик на специфіку відтворення солярних і місячних образів в українських перекладах сонетів Ш. Бодлера. Розглянуті, зокрема, переклади Д. Павличка, М. Москаленка, М. Ореста, І. Петровця.

Ключові слова: *поетичний переклад, сонет, жанр, назви небесних тіл, образ сонця, образ місяця.*

Питання про характер бодлерівської солярно-місячної символіки та специфіку реалізації образів сонця та місяця у поезіях цього автора має принципове значення як для цілісного, глибинного аналізу творчої спадщини співця «Квітів Зла» [Eigeldinger 1967, 212], так і для перекладознавчих досліджень українських інтерпретацій його сонетів. Найбільш повно воно висвітлене в одномовному контексті, зокрема, у працях М. Айдельдінгера [Eigeldinger 1967], [Eigeldinger 1991].

Актуальність цього напрямку досліджень у контексті перекладу зумовлюється недостатньою вивченістю проблем збереження образного ладу поетичного твору при його відтворенні засобами цільової мови, адже через асиметрію мовних картин світу перекладачам часто доводиться вдаватися до суттєвих трансформацій окремих елементів художнього світу. Закономірності передачі вжитих в оригіналах солярних та місячних образів досі досліджувалась переважно побіжно, фрагментарно або в контексті аналізу окремих поетичних творів. Зокрема, проблема незбіжності роду персоніфікованих назв небесних тіл у вихідній та цільовій мовах розглядалась у роботах [Эткинд 1963], [Рильський 1971], [Коптілов 1972], [Будагов 1973], [Иванов 1987] тощо; проаналізовано низку труднощів, з якими стикаються перекладачі при відтворенні назв небесних тіл, образний і конотативний потенціал яких не є тотожним у вихідній та цільовій мові [Качановська 2006, 39-40, 163-176]; розглянуто окремі типи перекладацьких відповідників деяких астронімів [Качановська 2006, 39-40], [Качановська 2012а-б], але вплив жанрових обмежень на специфіку відтворення авто- та металогічних образів, сформованих в оригіналі за допомогою іменників *soleil* та *lune*, детально ще не вивчався. Метою цього дослідження, здійсненого на матеріалі сонетів Шарля Бодлера (всього 72 сонети) та їхніх українських інтерпретацій, виконаних В. Вовк, М. Москаленком, М. Орестом, Д. Павличком та І. Петровцієм, є вивчення позиційних характеристик бодлерівських образів сонця та місяця та трансформацій, яких вони зазнають у перекладі.

Розглянемо позиційні характеристики іменників *soleil* та *lune* у досліджуваному корпусі (див. Табл. 1):

Таблиця 1.

Розташування іменників *soleil* і *lune* у досліджуваних першотворах

Кількість вживань	soleil	(%)		lune	(%)
назва	1	4,8%		2	25%
1-4-ий рядки	7	33,3%		4	50%
5-8-ий рядки	2	9,5%		1	12,5%
9-11-ий рядки	3	14,3%		0	0%
12-14-ий рядки	8	38,1%		1	12,5%
<i>Всього</i>	<i>21</i>			<i>8</i>	

З вищенаведених даних випливає, що Бодлер найчастіше вживає іменники *soleil* та *lune* на початку сонета (тобто там, де за канонічними правилами цього жанру має міститися експозиція/теза), а найрідше – у 2-му катрені (де за згаданими правилами міститься розвиток тези по висхідній/антитеза) та у 1-му терцеті (де має намічатися розв'язка/синтез).

Аналіз функціонального навантаження цих іменників свідчить, що у назві сонета вони зустрічаються тоді, коли є у ньому головним об'єктом зображення («*Tristesses de la lune*», «*La Lune offensée*», «*Le Couché du soleil romantique*»). При цьому місяць виступає у такій функції вдвічі частіше за сонце. Це великою мірою зумовлено специфікою асоціативного фону іменника *lune*, який відіграє неабияку роль у формуванні

ізотопій зла і темряви, домінантних у збірці «Квітів Зла» [Качановська 2012а, 196], і який традиційно використовується у французькому художньому мовленні для позначення жіночого начала.

У першому катрені іменники *soleil* та *lune* найбільш активно використовуються у якості дейктичної вказівки та/чи у контексті переходу від живописання зовнішнього світу до внутрішнього світу дійових осіб (пор. прикл. 1). Це значною мірою пояснюється авторською стратегією гри із горизонтом читацьких очікувань, згідно з якими на початку сонета має міститися експозиція, що зазвичай представляє час та місце дії, експонує її обставини тощо [Гром'як 1997, 229], і водночас здатністю відповідних лексичних одиниць бути дієвим (і лаконічним) засобом конкретизації просторово-часових меж дії, створення певної атмосфери та характеризувannya персонажів [Bellenger 1979, 23-33], [Качановська 2006, 163-176].

Крім того, на початку твору ці іменники часто допомагають поетові виконати низку інших художніх завдань, як у сонеті «L'Ennemi» («Ворог») (1855), центральним наскрізним образом якого є невблаганний і нечітко визначений Ворог, що ним з огляду на зміст сонета можуть бути і Час, і Смерть, і Диявол, і Докори сумління, і Сплін, і все це водночас [Pichois 1993, 859]: ^{1} *Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage, / Traversé ça et là par de brillants soleils; / Le tonnerre et la pluie ont fait un tel ravage, / Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils* [Baudelaire 1993, 16] → Як буря темна, юнь моя нараз промчала, / **Сонцями** білими протята тут і там, / Доц і громи несли пустошення – і мало / Зосталось бронзових плодів моїм садам» [Орест 1954, 29] (у М. Ореста); ^{1'} → Мій молодечий вік – то грози-хмаролами, / Лиш де-не-де **сонця** проблискували з них; / Мій сад спустошений грозами та дощами, / Там рідко стрінеш плід в рум'яннях запаших [Бодлер 1999, 26] (у Д. Павличка); ^{1''} → В мене юність була, наче буря шалена, / Тепле **сонечко** зрідка світило мені, / Доц шумів, грім гримів, в'яли віти зелені, / І зате я тепер, наче сад нерясний [Бодлер 1994, 42] (у Д. Петровця).

В цитованому сонеті іменник *soleil* вжито у множині для позначання тривалості певного процесу/стану завдяки наявності у нього значень «день» та «рік», яких немає в українського іменника *сонце*. Сонце у цьому сонеті є однією зі складових розгорнутої метафори, що робить наочнішими проведені автором паралелі між подіями людського життя та природними явищами. Спосіб введення цього іменника у контекст, де молодість ліричного героя (далі – ЛГ) порівнюється з коловертю бур, дозволяє поетові вдихнути нове життя у образ, створений його попередниками [Pichois 1993, 859]. Так, подібні образні порівняння молодості (чи життя) з бурею (однак без експліцитних згадок про сонце) фігурують у прозі Вовенарга (1746) та Б. Констана (1816): «*Les orages de la jeunesse sont environnés de jours brillants*» [Vauvenargues 1823, 7]; «*Notre vie ne fut qu'un perpétuel orage [...]*» [Constant 1816, 176]. Згадане рішення дозволяє авторові залучити смислову перспективу, створену цитованими прозаїками, і водночас увиразнити метафоричний образ, нюансувати його завдяки позитивним конотаціям іменника *soleil*. З іншого боку, Бодлер у цьому творі грає і з горизонтами очікування читача, обізнаного із сонетним каноном. Зокрема, у катренах дотриманий канонічний бінарний ритм, що його акцентовано суцільними медіанними цезурами, і

водночас із цим деякі вірші терцетів з огляду на їхню синтаксичну будову припускають поділ як на три ритмічних сегменти із подвійною цезурою, так і на два – із медіанною. Це дозволяє поетові досягти додаткових смислових ефектів. Так, філігранний звукопис, строга симетрія частин і внутрішня гармонійність вірша в обох катренах оригіналу контрастують із змальовуваними у них песимістичними картинами минулого і сьогодення ліричного героя, а незбіжність між ритмічними та синтаксичними групами у терцетах допомагає створити напружену атмосферу духовних шукань і підкреслити сум'яття почуттів головного персонажа наприкінці сонета.

М. Орест і Д. Павличко у своїх перекладах не змінюють обране Бодлером число іменника *сонце* (*soleils* → *Сонцями*; → *сонця*), а Д. Петровці вдавня до сингуляризації і водночас посилив позитивні конотації солярного образу унаслідок використання пестливого демінутивного суфікса (*soleils* → *сонечко*). Принагідно зауважимо, що незбіжність семантичних структур французької та української назви сонця не завадила цитованим перекладачам компенсувати втрату темпоральної інформації, закріпленої за іменником *soleil* у множині. Почасти цьому сприяє явище надлишковості поетичного дискурсу, адже у бодлерівській строфі наявні інші дейктичні вказівки. Спільною рисою усіх трьох перекладів є те, що в них збережено передумови для відтворення інтертекстуальних перегуків із цитованими творами Вовенарга та Константа, українські версії яких ще недоступні широкому читачькому загалові.

Відмітною рисою тексту, запропонованого М. Орестом, є значно більша кількість елементів буквалізму на лексико-семантичному рівні, ніж у пізніших за часом виконання перекладах Д. Павличка та І. Петровці. Зворотною стороною такого підходу є доволі значні зміни у ритмічному малюнку строфи. Зокрема, втрачено три з чотирьох серединних цезур, які у Бодлера беруть участь у створенні синсемантичного ефекту, побудованого на контрасті між домінантним (бінарним) і тернарним ритмом. Через це у катренах розповідь ліричного героя про колишні події стає більш схвильованою, ніж у першотворі, що дещо змінює смислові акценти, розставлені Бодлером. Так, в оригіналі розміреність, вираженість ритму може інтерпретуватись як ознака стоїчного, відстороненого, естетично переосмисленого відношення оповідача до минулих подій, тоді як у М. Ореста створюється враження, що оповідач не дистанціювався від них і знаходиться у полоні емоцій з приводу зображуваного.

Фокусування емоційної напруги на подіях минулого у Михайла Ореста (1901-1963), молодшого брата репресованого комуністами Миколи Зерова (1890-1937), може, зокрема, пояснюватись прагненням вкласти у ці рядки власний біль від ще незагоєних душевних ран, адже Михайлова молодість припала на чорні роки становлення комуністичного режиму, не оминули його ні сталінські тюрми, ані інші поневіряння. До того ж, тема «розстріляних і мертвих днів», невтишного «голосу бід» є одною з провідних у власній поетичній творчості М. Ореста, який писав у своїх «Стансах»: «Видимий світ є більше злом, ніж благом, / Та саме нам у бурю навісну / Судилося бачити з безмежним жахом / Його падінь останню глибину // Безжально кинена в часи пропащі / І лютистю побита їх копит, / Душе моя, скитальнице боляча, / З чим прийдеши ти у потойбічний світ?» [Слабошпицький 2006].

Д. Павличко вдається до рекатегоризації у мінімальному контексті (*brillants soleils* → сонця проблискували) і зберігає чіткий бінарний ритм у катренах. Як і М. Орест, він відтворив сонет традиційним шестистопним ямбом. В цілому у першій частині йому вдалося зберегти баланс між формальними та змістовними характеристиками твору.

І. Петровіч у своєму перекладі підвищує експресивність викладу через зловживання ампліфікаціями, відхід від вітчизняних традицій відтворення олександрійського вірша тощо. Використання ним різнометричних структур (так, ямб у нього зустрічається в одному вірші з хореем) спричиняє відсутні у катренах першотвору перебої в ритмічному русі строфи. Унаслідок цих змін значною мірою затушовуються вищезгадані синсемантичні ефекти, створені Бодлером за допомогою контрасту між вираженою ритміко-інтонаційною будовою катренів та незбіжністю між ритмічними та синтаксичними групами у деяких віршах терцетів цього сонета.

У другому катрені та у першому терцеті іменники *soleil* та *lune* зустрічаються значно рідше, ніж у першому катрені, переважно у складі порівняльних конструкцій або у разі зумовленості логікою сюжету згадок про зміну темпоральних характеристик дії (як у прикл. 2):

¹²¹ *J'eusse aimé [...] // Parcourir à loisir ses magnifiques formes; / Ramper sur le versant de ses genoux énormes, / Et parfois en été, quand les soleils malsains, // Lasse, la font s'étendre à travers la campagne, / Dormir nonchalamment à l'ombre de ses seins, / Comme un hameau paisible au pied d'une montagne* [Baudelaire 1993, 22] → Я депся б радісно, спинався б скільки сили / На пагорби колін, на стегон крутосхили, / Або, коли вона приляже на руді // Пшеничні падоли, сповита **сонця** грою, / Я спав би в затінку високої гряді, / Як мирне селище під круглою горою [Бодлер 1999, 35] (у Д. Павличка); → ¹²² *Проїшов би поглядом аж до грудей вершин, / Чи виповз би на схил гігантських цих колін; / А в літню спеку, як жарота задурманить // Їй повалить на траву – всю візьме у полон – / Тінь пишних цих грудей мене здрімнуть поманить. / Так під горою спить глухе село* [Бодлер 1994, 42] (у Д. Петровіча).

У першому терцеті цитованого сонета «Велетка» Бодлер вживає іменник *soleil* у множині як засіб одивнення образу і для позначання тривалості та/чи повторюваності дії. Сонце у цьому творі палюче, спекотне і є активним «гравцем» у змальовуваній сцені.

Д. Павличко у своєму перекладі вдається до сингуляризації (*soleils* → сонця). Однак темпоральну функцію назви небесного тіла у перекладі не втрачено, оскільки перекладач вдало скористався явищем надлишковості інформації у цій строфі і відтворив значення тривалості та/чи повторюваності процесів/станів, виражене в оригіналі дієслівними формами. Також він здійснив реметалогізацію у мінімальному контексті, сполучуючи метонімічний та метафоричний розвиток образу. Побічним ефектом цієї версії перекладу є втрата негативних конотацій вилученого епітета *malsains*, важливих для забезпечення міжтекстової когезії на рівні збірки.

При відтворенні вжитої Бодлером назви денного світила І. Петровіч послуговується метонімічним розвитком образу (*soleils* → **жарота**), а також вводить у свій текст відсутню у першотворі метафору, порівнюючи дію сонця з воєнними діями (взяттям у полон). Небажаним наслідком таких змін є, зокрема, введення у текст еле-

ментів розмовного стилю, відсутніх в оригіналі, а також відхилення від заданої автором ритмомелодичної структури твору через поліметрію, зловживання прийомом ампліфікації при відтворенні оригіналу тощо.

Слід зауважити, що рідковживаність іменників *soleil* та *lune* у серединних строфах створює синсемантичне тло, на якому стають виразнішими деякі стилістичні фігури, створені Бодлером за їхньою допомогою. Так, іменник *soleil* двічі використовується у згаданих строфах у межах прийому лексичного повтору (у сонетах «De profundis clamavi» та «Le Flambeau vivant»). Подібні повтори значущих лексичних одиниць самі по собі є стилістично маркованими з огляду на обмеження, що накладаються каноном жанру сонета, а обраний Бодлером спосіб їхнього введення у текст посилює потрібний йому ефект:

⁽³⁾ *Un soleil sans chaleur plane au-dessus six mois, / Et les six autres mois la nuit couvre la terre; / C'est un pays plus nu que la terre polaire; / – Ni bêtes, ni ruisseaux, ni verdure, ni bois! // Or il n'est pas d'horreur au monde qui surpasse / La froide cruauté de ce soleil de glace / Et cette immense nuit semblable au vieux Chaos [Baudelaire 1993, 32] → Шість місяців стоїть тут **сонце** без тепла / І другі шість нітьма взортає все владарна; / Голіший тут простір, аніж земля полярна; / Ні звірів, ні струмків, ні лісу, ні зела! // О, так, нема в світах жахнішого нічого, / Як сковуюча лют **світила** льодового. / Як ніч, що з Хаосом споріднена старим [Орест 1954, 23] (у М. Ореста); ⁽³⁾ → Півроку **днина** тут похмура і тьмянка, / А стужа й темрява півроку володарні: / Голіша тут земля за простори полярні – / Ні лісу, ні тварин, ні трав, ані струмка! // Немає гіршого й лютішого нічого / За вбивчі промені **світила** крижаного, / За цю безмежну млу, що йде по темніні [Бодлер 1999, 47] (у Д. Павличка); ⁽³⁾ → Тут **сонце** без тепла шість місяців блукає, / А ще шість місяців – нітьма і ніч примарна. / Цей край пустельніший, аніж земля полярна – / Ні звіра, ні струмка, ні злака у цім краї! // Що є жахливіше, ніж світ, де срібно / Розлився холод **сонця** льодового. / І ця безмежна ніч, до Хаосу подібна [Бодлер 1994, 51] (у Д. Петровіця).*

Так, іменник *soleil* вжито у 2-й та 3-й строфах сонета «De profundis clamavi» у контексті розгорнутої пейзажної метафори, за допомогою якої ліричний герой описує ліричному адресатові свій душевний стан. Поет досягає ефекту одивнення образу за рахунок часових вказівок (сонце в нього півроку не заходить за обрій, як за полярним колом). Ці та інші художні деталі у цьому пасажі підкреслюють жорстокість, невблаганність, непривітність, скутість світила. Згаданий сонет взагалі багатий на повтори іменників, як-от: *nuit, mois, terre*, які відіграють неабияку роль у створенні похмурої, гнітючої атмосфери.

У перекладі М. Ореста втрачено наявну в оригіналі фігуру повтору назви сонця, оскільки у першому катрені він вдається до гіперонімічної заміни (*soleil* → *світила*). Взагалі його версія відзначається більшою близькістю до сонетного канону, ніж в оригіналі через вилучення практично усіх повторів значущих лексичних одиниць. При цьому він тяжіє до калькування конструкцій оригіналу (*Un soleil sans chaleur* → **сонце** без тепла) і до широкого використання синонімічних і контекстуально-синонімічних відповідників окремих лексичних одиниць (*La froide cruauté de ce soleil* → *сковуюча лют **світила***), навіть якщо в поодиноких випадках йому для цього до-

водиться використовувати рідковживані чи архаїчні варіанти акцентуації (*простір*). З іншого боку, М. Орест надзвичайно вдало передає звукопис та ритмічні особливості оригіналу, а втрати фігур повтору частково компенсуються завдяки введенню у текст перекладу дзеркально симетричних синтаксичних конструкцій, напр.:

- *стоїть* (...) сонце (...) / (...) пітьма вгортає;
- Голіший (...) *простір* (...) земля полярна;
- сковуюча лють світила льодового,

оскільки в силу своєї емоційної та ритмотвірної функції такі хіастичні структури дозволяють перекладачеві створити необхідну атмосферу.

У пізнішій за часом виконання версії Д. Павличка також вилучено цитовані фігури повтору, зокрема, у результаті метонімічного розвитку (*soleil* → *днина*) і гіперонімічної заміни (*soleil* → *світила*) при відтворенні солярних образів. Відмітною рисою Павличкового перекладу є використання у їхньому найближчому контексті сполучення прийомів рекатегоризації, метонімічного розвитку та ампліфікації (*Un soleil sans chaleur plane au-dessus* → *днина тут похмура і тьмянка*); (*Or il n'est pas d'horreur au monde qui surpasse / La froide cruauté de ce soleil de glace* → *Немає гіршого й лютишого нічого / За вбивчі промені світила крижаного*). Отримані унаслідок паралельні конструкції допомагають перекладачеві частково компенсувати втрати фігур повтору подібно тому, як це відбуваються і у М.Ореста.

І. Петровіч у своєму тексті зберіг наявний у Бодлера повтор назви денного світила і в обох випадках близько до оригіналу – з точністю до рекатегоризації епітета – відтворив її мінімальний контекст (*Un soleil sans chaleur* → *сонце без тепла*; *de ce soleil de glace* → *сонця льодового*). Принагідно зауважимо, що він також зберіг у своєму перекладі більшість інших наявних в оригіналі повторів іменників. У ширшому контексті спостерігаємо метафоричний розвиток образу: *soleil* (...) *plane au-dessus* → *Тут сонце* (...) *блукає*, який у другому випадку сполучується із прийомом рекатегоризації (*froide* → *холод*), вилученнями (*cruauté* → *ø*) і межує з перекладацькими дописками: *Or il n'est pas d'horreur au monde qui surpasse / La froide cruauté de ce soleil de glace* → *Що є жахливіше, ніж світ, де срібно / Розлився холод сонця льодового* тощо. Крім того, перекладач як і у прикладі 3", зловживає поліметричними структурами, що віддаляє його текст від соетного канону та від оригіналу.

В останньому терцеті сонетів істотно підвищується частотність вживання іменника *soleil*, великою мірою за рахунок зростання його питомої ваги у складі порівнянь, крім того, він активно використовується як лаконічний засіб структурування хронотопу у складі коротких імпресіоністичних замальовок (пор. прикл. 4):

^[4] (...) *Vois* (...) // *Le Soleil moribond s'endormir sous une arche, / Et, comme un long linceul traînant à l'Orient, / Entends, ma chère, entends la douce Nuit qui marche* [Baudelaire 1993, 140] → *Глянь, (...) // Як Сонця попели в могилу сходять кротку / І як на Сході Ніч, мов саван, постає – / О, слухай, дорога, її ходу солодку!* [Орест 1954, 28-29] (у М. Ореста); ^[4] → *Дивись* (...) // *Під аркою моста кривавить сонце воду, / О лоба, наслухай шелестотливу Ніч, / Що саваном важким волочиться зі Сходу* [Бодлер 1999, 118] (у Д. Павличка).

У сонеті «Recueillement» (приклад 4) ліричний герой закликає ліричного адресата, у ролі якого виступає персоніфікована скорбота (*ma Douleur*), подивитись на захід сонця, що порівнюється із вмиранням. У цитованому епізоді Бодлер будує персоніфікований метафоричний образ сонця.

Обидва перекладачі відтворили назву денного світила, однак Д. Павличко на відміну від свого попередника вживає іменник *сонце* з малою літери, що послаблює ефект персоніфікації.

М. Орест вводить у свій текст генітивну метафору горіння (*Сонця попели*) і посилює ізотопію смерті (напр., дієслово *s'endormir* 'засинати' замінюється словосполученням *s'endormir в могилу*). Через таку інтенсифікацію негативних конотацій останній терцет у його виконанні набуває набагато більш трагічного звучання, ніж у Бодлера.

Д. Павличко використовує сполучення метонімічного та метафоричного розвитку образу при відтворенні епітета *moribond*. Недоліком його перекладу є введення у останній рядок катрена відсутніх в оригіналі елементів розмовного стилю (*marche* → *волочиться*), що різко знижує тональність оповіді.

Іменник *lune* вжито наприкінці лише одного сонета («Brumes et pluies»), у якому він виконує дейктичну функцію і водночас посилює ізотопію темряви:

⁽⁵⁾ *Que l'aspect permanent de vos pâles ténèbres, / – Si ce n'est, par un soir sans lune, deux à deux, / D'endormir la douleur sur un lit hasardeux [Baudelaire 1993, 101] → I від холодного владарного смеркання. / – Або ж увечері, під темну заметіль, / В якомусь ліжку вдвох приспати давній біль [Бодлер 1999, 144] (у М. Москаленка).*

При відтворенні цього місячного образу М. Москаленко припустився семантичного зсуву, оскільки згадка про заметіль є не вельми доцільною у сонеті, у назві якого йдеться про інші атмосферні явища (тумани і дощі).

Аналіз фактичного матеріалу показує, що найбільш суттєві трансформації солярно-місячних образів (у тому числі позиційні зсуви) відбуваються у 2-й та 3-й строфах сонета. Це може, зокрема, зумовлюватись наявністю у цих строфах порівняно великої кількості солярно-місячних образів, які виконують роль другорядних художніх деталей, через що перекладачі приділяють більшу увагу відтворенню інших образів оригіналу. Прикметно, що прийом рекатегоризації окремих елементів цих образів чи калькування відповідних конструкцій найчастіше зустрічаються на початку і наприкінці сонета. Серед можливих пояснень цього феномену – домінування у першому катрені та другому терцеті бодлерівських першотворів поліфункціональних солярно-місячних образів та таких, що мають неабияку художню значущість, що спонукає перекладачів при відтворенні оригіналів у єдності змісту і форми намагатися зберегти максимальну кількість формальних характеристик цих образів. При цьому прийоми метонімічного та метафоричного розвитку солярно-місячних образів, які за неможливості використання прямих відповідників лексичних одиниць в умовах асиметрії мовних картин світу нерідко дозволяють досягти прийняттого балансу між відтвореними змістовними та формальними характеристиками образу, приблизно однаково часто зустрічаються в усіх чотирьох строфах досліджуваних сонетів. Цікавим напрямком подальших досліджень є порівняльне вивчення специфіки відтворення солярно-місячних образів в українських перекладах творів інших французьких сонетярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будагов Р.А. Стилистическое осмысление грамматической категории рода // Теория языка и инженерная лингвистика. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. – С. 18-23;
2. Иванов О. А. Камень преткновения – грамматический род // Теория і практика перекладу. – К: КГУ, 1987. – № 14. – С. 99-104;
3. Качановська Т. О. Назви небесних тіл в оригіналах і перекладах французьких сонетів XIX ст. // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 2012. – Вип. 21. – С. 191-198;
4. Качановська Т. О. Поетика оніма у французьких сонетах XIX століття як перекладознавча проблема (на матеріалі сонетів Ж. де Нерваля, Ш. Бодлера, С. Малларме та Ж.-М. де Ередіа) : дис... канд. філол. наук: 10.02.16 . – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 226 с.;
5. Качановська Т. О. Специфіка відтворення назв небесних тіл в українських перекладах французьких сонетів // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – Вип. 41. – Ч. 2 – С. 160-168;
6. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / В. В. Коптілов. – К.: Дніпро, 1972. – 215 с.;
7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва та В.І. Теремко. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.;
8. Наливайко Д. С. Передмова // Бодлер Ш. Квіти Зла. – К.: Дніпро, 1989. – С. 3-30.
9. Рильський М. Т. Ясна зброя. Статті. – К.: Радянський письменник, 1971. – 285 с.;
10. Слабошпицький М. Молодший брат. Михайло Орест // 25 поетів української діаспори. – К.: Ярослав Вал, 2006. – 728 с. – (Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/25poetiv15.html>);
11. Эткин Д. Г. Поэзия и перевод. – М.-Л.: Советский писатель, 1963. – 430 с.;
12. Bellenger Y. Journée et ses moments dans la poésie française du XVIe siècle. – Gunter Narr Verlag, 1979. – 255 p.;
13. Eigeldinger M. La symbolique solaire dans l'œuvre critique de Baudelaire // Études françaises. – 1967 – vol. 3. – n° 2. – P. 197-214;
14. Eigeldinger M. Le soleil de la poésie: Gautier, Baudelaire, Rimbaud. – Neuchâtel: La Baconnière, 1991. – 257 p.;
15. Pichois Cl. Les Fleurs du mal et autres poésies // Notices, notes et variantes. – P. : Gallimard, 1993. – p. 789-1515.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. Антологія французької поезії / Пер. з фр. М. Ореста. – Мюнхен: Ціцеро, 1954. – 74 с.;
17. Бодлер Ш. Поезії / Перекл. з фр. Д. Павличка і М. Москаленка. – К.: Дніпро, 1999. – 271 с.;
18. Бодлер Ш. Літанії Сатани / Пер. з фр. І. Петровція. – Ужгород: Госпрозрахунк. ред.-видав. відділ Закарпатськ. обл. упр. по пресі, 1994. – 148 с.;
19. Baudelaire Ch. Les Fleurs du Mal et autres poésies // Œuvres complètes / Bibl. de La Pléiade. – P. : Gallimard, 1993, T. I. – С. 8-175;
20. Benveniste E. Baudelaire / Présentation et transcription de Ch. Laplantine. – Limoges : Lambert-Lucas, 2011. – 767 p.;

21. *Constant B. Adolphe*. – P. : Treuttel et Würtz, 1816. – 228 p. (p. 176)
22. *Vauvenargues, Réflexions et Maximes // Oeuvres complètes de Vauvenargues*. – P. : A.Belin, 1823. – Т. II. – pp. 1-153.

Стаття надійшла до редакції 18.10.12 р.

Качановская Т., канд. филол. наук, доц.,
КНУ им. Т. Шевченко, Киев

ПОЗИЦИОННО ОБУСЛОВЛЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ ВОССОЗДАНИИ СОЛЯРНО-ЛУНАРНЫХ ОБРАЗОВ В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ СОНЕТОВ Ш. БОДЛЕРА

Проанализировано влияние позиционных характеристик на специфику воссоздания солярных и лунных образов в украинских переводах сонетов Ш. Бодлера. Рассмотрены, в частности, переводы Д. Павлычко, М. Москаленко, М. Ореста, И. Петровicia.

Ключевые слова: поэтический перевод, сонет, жанр, названия небесных тел, образ солнца, образ луны

Kachanovska T., Cand.Phil.Sci, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

POSITION CAUSED TRANSFORMATIONS OF THE SUN AND THE MOON IMAGE IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE CH. BAUDELAIRE'S SONNETS

The article is devoted to the impact of position characteristics on the rendering of the Sun and the Moon images in the Ukrainian translations of the Ch. Baudelaire's sonnets. Translations made by D. Pavlychko, M. Moskalenko, M. Orest and I. Petrovitsij were analyzed.

Key words: poetic translation, sonnet, genre, names of celestial bodies, sun's image, moon's image

ТВОРЧИСТЬ С. КАРАВАНСЬКОГО В НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглядається творчість С. Караванського в національно-культурному контексті українського художнього перекладу. Обґрунтовується теза про ідеологічний вектор перекладацької діяльності С. Караванського. Робиться висновок про місіонерську боротьбу С. Караванського з лінгвоцидом, з використанням поетичної мови його перекладів як знаряддя ідеологічної боротьби.

Ключові слова: національно-культурний контекст художнього перекладу, полісистема, шістдесятники, русифікація, туризм, колоніалізм, лінгвоцид, поетичний переклад.

Мета дослідження – проаналізувати становлення ідеологічного вектору творчості перекладача С. Караванського в національно-культурному контексті українського художнього перекладу. **Об'єктом** такого аналізу обрано творчу діяльність С. Караванського. **Предметом** нашого дослідження є національно-культурний контекст українського художнього перекладу другої половини ХХ століття, який позначено політикою лінгвоциду, русифікації в умовах колоніального панування тоталітарного режиму СРСР. Яскравим спалахом духовного відродження української нації постала духовна революція шістдесятників, які вели свою боротьбу в тому числі й за відродження чистоти рідної мови. На фоні їх антирежимної діяльності окремою главою можна вважати перекладацьку і мовознавчу активність С. Караванського.

Викладення основного матеріалу. Наразі в Україні всіма верствами населення обговорюється питання приєднання до Європейського Союзу. Успішне просування до широкого культурного простору вже колись відбувалося в історії нашої держави, задво до двадцять першого сторіччя, що переживає наслідки інформаційного буму.

988 року н.е. Київська Русь – перша суверенна держава на українських землях – прийняла Хрещення, а разом з тим відчула потребу в численних перекладах релігійної літератури. В умовах, коли читали церковнослов'янською, а розмовляли староукраїнською, творці слов'янської писемності і вони ж – перекладачі Нового завіту, Псалтиря і молитовника Кирило та Мефодій змушені були вдаватися до макіавеллістських тонкощів дипломатії, аби запобігти втручання Візантії в питання, якою мовою читати простому люду Слово Боже: не лише грецькою, а й у перекладі старослов'янською.

Светла Матхаузерова, досліджуючи давньоруські теорії слова, зазначає, що перекладацька діяльність у давньоруський період характеризується використанням дослівного методу: саме так до нашої літературної полісистеми увійшли переклади Біблії та церковної літератури. Застосовано на той час і вільний переклад, зокрема, для відтворення світської літератури [12; с. 27].

Історія просувалася, добігаючи у своєму спіралеподібному розгортанні середини ХХ сторіччя. Офіційно в тодішньому СССР панував клімат найбільшого сприяння братній взаємодії мов і культур народів радянських республік. На практиці ж в УРСР широко пропагувалася і повсюди насаджувалася ідея так званої «української радянської культури» поряд з вузькою сферою функціонування української мови – лише для «домашнього ужитку» [19, с. 14].

В умовах «бездержавного, століттями розколотого на частини українського «культурного простору», як зазначає М. Н. Москаленко [23, с. 36], перекладу в Україні випало серед 58 функцій, які докладно проаналізовано В. Д. Радчуком [17; с.123-130], виконувати головні – культурно-просвітницьку і націєтворчу. На духовно-політичне значення перекладної літератури в становленні самосвідомості української нації вказує Л. В. Коломієць, а В. Р. Савчин недвозначно підкреслює роль перекладної літератури, що заповнювала прогалини літературної полісистеми нашого народу [5, с. 54; 19, с. 12].

Шістдесяті – сімдесяті роки вважають «золотою добою» українського художнього перекладу. Саме тоді явлено геніїв нашого красного письменства, Г. П. Кочура та М. Лукаша. Саме тоді для українського читача відкрився «світ широкий» в перекладах, які виходили друком всупереч підозрілості та відсіву усього «ненадійного». Сміх крізь сльози – так можна назвати «козацькі» хитрощі, до яких вдавалися редактори, пояснюючи «благодійність» того и іншого класика світової літератури. Головний редактор популярного часопису «Всесвіт» Віталій Коротич розповідав 2009 року на сторінках Тиждень. ua, як «проштотхнули» «По кому подзвін» Гемінґвея: «Ми дали примітку про те, що син генерального секретаря компартії Іспанії Долорес Ібаррурі Рубен загинув смертю хоробрих під Сталінградом, і роман побачив світ» [24].

Чередниченко О. І. зазначає, що художній переклад в Україні залишався однією з рідкісних сфер уживання української мови за часів радянського режиму [25, с. 143]. Після смерті «вождя» Йосипа Сталіна творча еліта, зокрема майстри красного письменства, з надією дивилися в майбутнє. Ось кілька цифр лише щодо України: за період з 1958 по 1965 роки видано 75-мільйонним тиражем 1864 книги в перекладах з 33 мов братніх народів Радянського Союзу. В перекладах з 36 мов народів п'яти континентів до українського читача прийшло понад 600 книг кращих зарубіжних письменників, що розійшлися 24-мільйонним тиражем [14, с. 46].

В тодішніх часописах відображено високу оцінку літературної дружби народів: небувалий розквіт мистецтва художнього перекладу в Радянському Союзі згадує у своїй статті «Перекладознавство як окрема галузь філології» професор В. В. Коптілов, очільник українського крила радянської школи перекладу [6, с. 50]. На сторінках знаменитої «Літературної України» Віктор Коптілов 1970 року писав, що «Великі досягнення художнього перекладу на Україні протягом останніх п'ятнадцяти років загальновідомі» [7, с. 2].

В часи хрущовської відлиги всупереч жорстким утискам і пильному нагляду радянської (читай «імперської») влади виник рух національного опору, учасників якого пізніше назвали «шістдесятниками».

Серед зачинателів руху тодішніх «євроінтеграторів», як влучно назвав шістдесятників Л. С. Танюк [22; с. 67], були поети Л. Костенко і В. Симоненко. Вони виступили проти фальшу, елейності в зображенні дійсності, відстоювали національно-культурне відродження України. Значний інтерес читачів викликали збірки поезій Л. Костенко «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961). У 1962 році побачила світ перша збірка В. Симоненка «Тиша і грім», що стала водночас його останньою прижиттєвою книгою.

Твори Б. Олійника, В. Коротича, І. Калинця, В. Стуса, Г. Тютюнника, В. Шевчука, Є. Гуцала, Р. Іваничука, В. Чорновола, цих поетів, прозаїків, публіцистів та літературних критиків 60-х, нерідко з труднощами пробивали собі шлях на сторінки журналів, проте користувалися популярністю серед молоді, поширюючись у численних рукописах, так званому «самвидаві». Їхні автори прагнули зламати літературні шаблони, знайти нові зображувальні форми, переступити через одномірне, одноколірне, догматичне сприйняття світу. Діяльність шістдесятників не виходила за межі радянського законодавства, та все ж становила суттєву загрозу режиму.

В опозиції, явній чи прихованій, пробуджуючи національну самосвідомість українців, діяла й ціла плеяда перекладачів. Виборюючи рівноправ'я нашої нації в світовій сім'ї народів, наполегливо працювали такі корифеї художнього перекладу, як Євген Попович, Дмитро Паламарчук, Ростислав Доценко, Ольга Сенюк, Євгенія Горева, Анатоль Перепада, Володимир Митрофанов, Олександр Терех, Віль Гримич тощо. Їх духовним наставником, пише у своїй розвідці Ольга Крупко, був Г. Кочур, а визнаним лідером – геній-поліглот Микола Лукаш [10, с. 174]. Григорій Порфірович Кочур пишався, що український переклад на той час «поставлено на загальноєвропейський рівень» [8, с. 92]. Перекладачі-шістдесятники підтвердили силу українського слова, бо як справедливо зауважує М. О. Новикова «неможливо було заборонити Міцкевича» [13, с.20].

А далі за цими великими майстрами перекладацького мистецтва – поодинокі поетські опірники режимові Святослава Караванського, мовознавця, укладача словників, поета, публіциста. Його переклади менш відомі, але від того не менш значущі в становленні української літературної полісистеми: поетичні шедеври В. Шекспіра, П. Б. Шеллі, Р. Бернза, Р. Кіплінга, Дж. Г. Байрона, Ч. Маккея, Т. Мура, В. Брюсова зазвучали співочою українською мовою і знайшли свого читача в короткий період свободи між десятиріччями ув'язнення, коли Святослав Йосипович прагнув встигнути так багато, серед іншого, планував передати до друку на сторінках часопису «Дніпро» переклад роману Шарлоти Бронте «Джен Ейр». На жаль, Караванського повернено за ґрати за антирадянську агітацію: мовознавець відкрито виступив проти русифікації національної культури України.

Виборювач правди для нашого народу, С. Й. Караванський наводив скрупульозні докази русифікації України та повної невідповідності русифікаторської політики партійним програмним документам і радянським законам. Ряд статей за цією тематикою змусили режим діяти, і 1965 року дисидента Караванського заарештовано, засуджено всупереч законодавству та повернено до мордовських таборів досиджувати двадцятип'ятирічний термін. А «Дніпро» опублікував згаданий популярний роман Ш. Бронте у перекладі П. Соколовського.

Караванський-перекладач дебютував перед широким літературним загалом в липні 1961 року. Саме тоді на сторінках «Всесвіту» з'являються переклади вірша Чарльза Маккея «Ти жив, не мавши ворогів?» та «Коли...» Редіарда Кіплінга [1, с.26 – 27]. Вибір творів для перекладу звучить як громадянське кредо Караванського: «Бо той, хто честю дорожив, не міг не знати ворожнечі». З огляду на їхнє ідеологічне значення, та приймаючи до уваги політичний характер ув'язнення, яке Святослав Йосипович відбув з 1945 по 1960 роки, не дивно, що навіть ліберальний «Всесвіт» друкує такі рядки на другому місці – після перекладів шекспірових сонетів Дмитра Паламарчука.

Взагалі творчі шляхи двох перекладачів тісно й доволі містично переплетені. Це видно і з вибору об'єктів перекладацької праці – обидва перекладали сонетарій Шекспіра, одні й ті самі вірші Байрона і Шеллі, і з того, що їх друкували поряд, зокрема, у «Всесвіті». Книжечка перекладів шекспірових сонетів у виконанні Паламарчука фігурувала серед речей, відібраних при обшуку у вірної подружки «вічного в'язня» Ніни Строкатої... Мимоволі вишукуються паралелі.

При становленні індивідуального стилю перекладача Караванського невід'ємні одна від одної дві ідеологічні установки: українська нація повинна здобути рівноправ'я у світовій сім'ї народів; свобода кожного окремого українця починається з права вільно говорити неспотвореною українською мовою.

Витоки чистого, незамуленого джерела мови Тараса шукає Караванський десятиріччями. Пробує себе не тільки як перекладач поетичних творів, а й автор власних віршів. Перебуваючи за колючим дротом, 1954 року починає кропіткий труд збирача рим української мови, якому у вигляді словника судилося побачити світ п'ятдесят років потому.

Взагалі то праця словникаря і перекладача тісно переплетена в діяльності Святослава Йосиповича. Це пояснюється насамперед бажанням творити «в лабораторії слова» [3, с. 113], відроджуючи красу рідної мови, нещадно загнаної в прокрустове ложе радянських стандартів. Караванський з гіркотою констатує, що переклади в словниках, створених з часів виникнення УРСР, рясніють карикатурними кальками, і нещадно бореться проти таких псевдоукраїнських новотворів.

Перекладач-словникар – явище не дивне на Україні колоніальних часів. Відомо, що Микола Лукаш усе життя «полював за словами» [19, с.29], визбирував перлини до фразеологічного, синонімічного словників, мріяв про створення словника українських прізвищ та словника евфемізмів. Караванському, на відміну від Лукаша, пощастило видати друком усі свої лексикографічні праці: як в діаспорі, так і в незалежній Україні радо вітали появу «Російсько-українського словника складної лексики» [18], де вміщено 35 000 перекладів російських слів, граматичних форм та ідіом, «Практичного словника синонімів української мови», який «доручає інтелектуальну зброю тим, хто її потребує» [15, с. 3], «Словника рим української мови», в якому вміщено 60 000 римованих пар, складених самим автором [21].

Своє прагнення творити відродженою українською мовою С. Караванський втілював у перекладах. На фоні двох основних течій в історії українського художнього перекладу – онтологічної (фольклорної, барокової) та класичної (неокласичної), про які пишуть В. Р. Савчин та О. І. Чередниченко, С. Й. Караванський за вибором фор-

ми – а серед перекладених ним переважає сонет – тяжіє до другої, причому його перекладацькі доробки слід розглядати крізь призму основної ідеї пуризму – відродження національної мови в її чистому вигляді [28, с. 526 – 529].

Пуризм, що існував на Україні в 20-х роках минулого століття, був представлений двома тенденціями. «Гіперпуристами» були Є. Тимченко, О. Курило, С. Смерчинський. Вони ратовали за відновлення української мови на її чистій, фольклорній основі, шукаючи прикладів такого звучання у творах Котляревського та Квітки-Основ'яненка. Інші мовознавці, як от О. Синявський і М. Сулима, були більш прогресивними у своїх поглядах. На початку 30-х років «вагу цих мовознавців оцінив і советський режим: усі ці мовознавці, що були в сфері засягу режиму, були знищені, докладено всіх зусиль, щоб знищити їхні твори, замовчати відкрите ними» [27, с. 5]. Мовна ситуація склалася так, що український пуризм штучно замінено російським.

Подальша доля української мови свідчить, як її «роблено підрядною», «бездарним варіантом общесоюзної мови», пише Караванський [2, с. 44]. І констатує з гіркотою: «Нормальний розвиток української мови остаточно спинено в 30-х роках» [2, с. 45]. Зацитуємо на підтвердження уривок з історичного документу, «Постанови народного комісара освіти УСРР» від 5-го вересня 1933 року: ««Український правопис», затверджений М. Скрипником 6-го вересня 1928 року, був скерований на штучний відрив української мови від тої мови, що нею говорять багатомільйонні маси українських робітників і селян, на штучний відрив української мови від мови російської» [20, с. 252]. Лише в сорокові чуто поодинокі голоси перекладачів, серед них Л. Первомайського, О. Кундзіча і М. Рильського, які прагнули відродити чистоту української мови. У повоєнні п'ятдесяті, «солов'їною» звучали хіба що поетичні перекладацькі доробки, а всю прозу перекладали з російської.

Але сьогодні, на думку С. Караванського, українська мова, позбавившись імперського гніту, має змогу «очиститись від спадщини колоніалізму» [2, с. 42]. Дослухайтесь до Тараса Шевченка, його твори – це найкращий зразок для сучасників, дороговказ у війні проти «штучного язичія», виробленого радянським режимом на Україні, вважає учений.

Отож український пуризм як феномен сьогодення, мусить бути дієвим та здоровим, стоячи на позиціях О. Синявського та С. Караванського. «Через зв'язок з традицією, яка веде до традиції 19-го сторіччя, до традиції Шевченка, Лесі Українки, Коцюбинського – можна знайти ліки для цієї хвороби, на яку покищо страждає український пуризм. Це – рахіт. Від рахітичного, безсилового пуризму – користи мало», підкреслює Ю. Шевельов [26].

Чистоту рідної мови в умовах тоталітаризму в міру сил й таланту плекали усі знані українські перекладачі. Наприклад, Микола Лукаш – через широке використання фольклорного, розмовного пласту української мови, коли, як пише В. Д. Радчук, «Лукаш активізував призабуту лексику», а також «удавався до надперекладу – українізації, тлумачив не лише мову мовою, а й літературу літературою» [16, с. 57]. Лексика, синтаксис і фоніка фольклора завжди залишалися напoxваті й у Григорія Порфировича Кочура. Інколи перекладачі, які за свою любов до рідної культури, свого народу в очах режиму були «ненадійними», вимушено робили «реверанси» в бік соцреалізму,

як от Борис Тен, продовжувач традицій М. Зерова, Ю. Клена та М. Рильського, українських неокласиків, який для створення художнього ефекту переклав славнозвісні трагедії Шіллера «Розбійники» та «Вільгельм Телль», вживаючи *загальнозрозумілі* (курсив наш – І. К.) архаізми, на що вказує у статті «Німецькі класики українською мовою» Г. Кочур [9].

У своїй «Експерсії до лябораторії слова» Караванський вказує на дві риси, притаманні українській мові, які кожен перекладач, що плекає любов до рідної землі, до свого коріння, не може не приймати до уваги. Це образність та містиськість української мови. Караванський пише, зокрема, про таке: «Щоб слово було зрозумілим, воно має викликати в нашій уяві образ» [3, с. 113]. «Замість «золота» в нашій мові переважає образність: слова несуть у собі образ реальної дійсності», продовжує Караванський [24, с. 37]. Здерта з російської мови калька, пояснює Святослав Йосипович, прив'язує нашу свідомість не до образу, а до російського слова, узалежнює нашу мову від іншої мови. Калькування вірно стоїть на сторожі неоковирного суржику, на який обернено мову цілого народу. Звідси – застосування живомовної лексики в кожному перекладі з-під пера Караванського, без золота й каменю, без «хитрої мови» чеканність кожної фрази, наслідування заповіту Шевченка-мовознавця. «Продовж довгих десятиліть цей заповіт було зневажено», зазначає Караванський [2, с. 42].

Цим заповітом Кобзаря і керується у своїх перекладацьких пошуках Караванський. Політичний вектор його перекладацької праці скеровано багаторічною відірваністю від рідної землі та прагненням «стати квіткою-ломикаменем», яка б розвалила радянську імперію. Свідомим кроком на протидію «червоним комісарам» можна вважати вибір перекладених Караванським творів.

Святослав Йосипович обирає поезію, щоб цією *особливою* (за Ю. Лотманом) мовою [11, с. 242] говорити з тюремниками, пристосовує її до передачі свого протесту супротив уніфікації, прищеплення бутафорності українській мові. І це був свідомий вибір мовознавця та перекладача з його місіонерською боротьбою з лінгвоцидом, адже «поетична мова уявляється максимально широким охопленням національної мови (включаючи її історичні та діалектні форми)», як пише у своїй розвідці Л. В. Коломієць [4; с. 8-9]. І саме поетичному перекладу як носію національної мови в перекладах Караванського випадає сприяти органічному відродженню занедбаних родовищ нашої мови і культури, що понівечено кальками, інтернаціоналізмами та гіперпуризмом.

Результати і перспективи дослідження. Національно-культурний контекст українського художнього перекладу другої половини ХХ століття позначено політикою лінгвоциду та етноциду в умовах колоніального панування тоталітарного режиму СРСР. На фоні загального пригнічення духовного розвитку української нації у повоєнні роки спостерігається зародження руху національного опору, шістдесятиництва, естетична платформа яких позначена ідеями гуманізму та відродження національної самосвідомості. Окремою сторінкою прочитується перекладацька діяльність С. Караванського, який відкрито позиціонував себе як дисидента. Ідеологічний вектор був визначальним в спрямуванні перекладознавчої праці С. Караванського. Він черпав насагу в настановах Т. Шевченка щодо використання, захисту і розвитку мовних

ресурсів української мови, причому його погляди позначені впливом ідей українсько-го пуризму. Вагомим проявом ідеологічного характеру перекладознавчої діяльності С. Караванського можна вважати вибір творів для перекладу, в яких консолідується громадянське кредо майстра красного письменства, як в аспекті жанрової домінанти, так і щодо змістовної наповненості тексту оригіналу, що може слугувати підґрунтям подальшого дослідження новаторства індивідуального стилю С. Караванського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвіт. – 1961. – № 7 (37). – С. 26 – 27.
2. Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський. – Львів: БаК, 2012. – 536 с.
3. Караванський С. Ярина з городу Хоми Черешні / С. Караванський. – Торонто; Онтаріо; Канада : Гомін України, 1981. – 187 с.
4. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари : актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу : навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Київський університет, 2011. – 527 с.
5. Коломієць Л. В. Український художній переклад : від давнини до сучасності / Л. В. Коломієць // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 1999. – № 2. – С. 50 – 54.
6. Коптілов В. В. Перекладознавство як окрема галузь філології / В. В. Коптілов // Мовознавство. – 1971. – № 2. – С. 50 – 57.
7. Коптілов В. В. Стиль першотвору і мова перекладу. / В. В. Коптілов // Літературна Україна. – 1970. – № 47. – 16 червня. – С. 2.
8. Кочур Г. П. Здобутки і перспективи / Г. П. Кочур // Всесвіт. — 1968. – № 1 (115). – С. 92 – 97.
9. Кочур Г. П. Німецькі класики українською мовою / Г. П. Кочур // Всесвіт. – 1970. – № 6 (144). – С. 105 – 108.
10. Крупко О. З когорти перекладачів-шістдесятників / О. Крупко // Всесвіт. – 2009. – № 5 – 6. – С. 174 – 177.
11. Лотман Ю. М. Лекции по структуральной поэтике / Ю. М. Лотман и Тартуско-московская семиотическая школа : [сборник]. – М. : Гнозис, 1994. – 560 с.
12. Матхаузерова С. Древнерусские теории искусства слова / С. Матхаузерова. – Прага : Univerzita Karlova, 1976. – 145 с.
13. Мирошніченко В. В. Авторська концепція художнього твору : онтогенез і експансія (на матеріалі англосовітної та французької україніки) / В. В. Мирошніченко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 283 с.
14. Назаревський М. Деякі цифри і факти про переклади на Україні. // Мовознавство. – 1969. – № 5. – С. 46 – 47.
15. Практичний словник синонімів української мови / [авт.-уклад. Караванський С.]. – Львів : БаК, 2012. – 536 с.
16. Радчук В. Д. Перекладацький метод Миколи Лукаша / В. Д. Радчук // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 30. – К. : Київський університет, 2010. – С. 53 – 60.

17. Радчук В. Д. Функції перекладу / В. Д. Радчук // Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку : матеріали Всеукр. наук. конференції : (Львів, 2005 р.). : – Видавництво Львівського університету, 2007. – С. 123 – 137.
18. Російсько-український словник складної лексики / [авт.-уклад. Караванський С.]. – М. : Академия, 1998. – 709 с.
19. Савчин В. Новаторство Миколи Лукаша в історії українського художнього перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 16 / Савчин Валентина Романівна. – Львів, 2006. – 234 с.
20. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – Львів : Українське Видавництво, 1941. – 253 с.
21. Словник рим української мови / [авт.-уклад. Караванський С.]. – Львів : БаК, 2004. – 1047 с.
22. Танюк Л. С. Уроки Григорія Порфирівича // Григорій Кочур і український переклад : матеріали Міжнар. наук.-практ. Конференції (Київ – Ірпінь, 27 – 29 жовт. 2003 р.). – К.: Перун, 2004. – С. 65 – 70.
23. Тисячоліття : Переклад у державі слова. – К. : Дніпро, 1995. – 693 с.
24. Чекан О. Місія : переклад [Електронний ресурс] / О. Чекан. – Режим доступу до ресурсу : <http://tyzhden.ua/Publication/3298>
25. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
26. Шевельов Ю. Пуризм в українській мові [Електронний ресурс]. / Ю. Шевельов. – Режим доступу до ресурсу : http://movahistory.org.ua/wiki/Шевельов_Ю._Пуризм_в_українській_мові
27. Шерех Ю. Всеволод Ганцов. Олена Курило. / Юрій Шерех // Українська Вільна Академія Наук. Серія : Українські вчені / Л. Білецький (відпов. ред.). – Вінніпег, Мен : Тридент Прес Лтд, 1954. – Ч. 5. – 78 с.
28. Яковець Р. П. Український мовний пуризм на європейському тлі / Руслана Яковець // Вісник Львівського університету. – Серія Філологічна. – Львів : ЛНУ, 2004. – Вип. 34. – Ч. 2. – С. 526 – 531.

Стаття надійшла до редакційної колегії 10.04.2014 р.

Каширина И. В., преподаватель,
Запорожский национальный технический университет, г. Запорожье

ТВОРЧЕСТВО С. КАРАВАНСКОГО В НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

В статье рассматривается творчество С. Караванского в национально-культурном контексте украинского художественного перевода. Обосновывается тезис об идеологическом векторе переводческой деятельности С. Караванского. Делается вывод о миссионерской борьбе С. Караванского с лингвоцидом, с использованием поэтического языка его переводов в качестве орудия идеологической борьбы.

Ключевые слова: *национально-культурный контекст художественного перевода, полисистема, шестидесятники, русификация, пуризм, колониализм, лингвоцид, поэтический перевод.*

S. KARAVANSKY CREATIVITY WITHIN NATIONAL CULTURAL CONTEXT OF THE UKRAINIAN LITERARY TRANSLATION

The article deals with the creative activities by S. Karavansky within national cultural context of the Ukrainian literary translation. The ideological focus of S. Karavansky's translation activity is being substantiated to consider his missionary fight against the lingvocide with the poetic language of his translations being the instrument of this struggle.

Key words: *national cultural context of literary translation, polisystem, poets of sixties, shistdesyatnyky, Russification, purism, colonialism, lingvocide, poetry translation.*

УДК 81'255.4(44)

Кирилова В.А., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО У ФРАНЦУЗЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ЕМІЛЯ КРЮБИ

Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей художньої мови М. Коцюбинського та проблемам їх відтворення у французьких перекладах Еміля Крюбі. Аналізуються розповсюджені перекладацькі прийоми, що служать для збереження особливостей художньої мови українського прозаїка у французькому перекладі.

Ключові слова: *лексичні особливості, художній твір, французький переклад, прийоми перекладу*

Як свідчать дослідники творчості видатного українського прозаїка, «Коцюбинський був тонким стилістом і дуже вимогливим до себе. Кожному слову, і навіть букві, надавав великого значення... Уважність до слова і гостре відчуття його звукових і смислових нюансів – одна з найважливіших прикмет стилістики Коцюбинського, яку він вдосконалює протягом усієї творчості» [Кузнецов, Орлик 1990, 20-21]. Письменник «досяг великої майстерності у змалюванні природи і людини. Через образ квітки, рослини, комахи навчився передавати людські почуття, вир пристрастей, надій, потяг до ідеалу» [Кузнецов, Орлик 1990, 30].

Що ж до перекладу, для збереження мальовничості та гармонійності описів, мовного колориту персонажів та яскравих характерів оригіналу, перекладачеві необхідно відтворити багатство художньої мови М. Коцюбинського, добираючи рівноцінні за денотативним і конотативним, семантичним та експресивним наповненням лексичні відповідники у цільовій мові.

Актуальність пропонованої статті зумовлена проблемою невідповідності між лексичним складом французької та української мов і покликана шляхом зіставного аналізу перекладу та оригіналу висвітлити оптимальні засоби відтворення лексичних особливостей художньої мови М.Коцюбинського на **матеріалі** повісті *«Тіні забутих предків»* М.Коцюбинського та французького перекладу *«Les Ombres des ancêtres disparus»*, здійсненого французьким перекладачем Емілем Крюбою.

Отже, безпосередньою **метою** нашого дослідження став аналіз основних проблем та складнощів, з якими зустрічається перекладач при відтворенні лексичних особливостей художньої мови українського автора французькою мовою; визначення найпоширеніших прийомів їх відтворення з метою рівноцінного забезпечення лексико-семантичного та емоційно-експресивного наповнення українського художнього твору у цілому тексті.

Об'єктом дослідження є лексичні особливості повісті *«Тіні забутих предків»* Михайла Коцюбинського та її відтворення у французькому перекладі Емілія Крюби.

Предметом вивчення є основні способи та прийоми перекладу лексичних особливостей художньої мови українського автора у французькому перекладі Емілія Крюби.

Як свідчить наш аналіз, специфікою повісті М.Коцюбинського є багатство художньої мови, спрямоване на поетизацію Карпат і твориться у повісті *«Тіні забутих предків»* через 5 основних видів лексики:

1) діалектна лексика (діалектизми, пестливі слова-звернення); 2) застаріла лексика (історизми та архаїзми); 3) побутові слова-реалії (діалектна та нейтральна лексика); 4) символічна лексика (реалії-символи, міфічні назви); 5) образна лексика (метафоричного типу).

Правильне розуміння естетичної функції вживаних автором лексичних одиниць є фактором вибору тих чи інших перекладацьких трансформацій та прийомів перекладу, тому нам особливо цікаво розглянути особливості вживання у повісті М.Коцюбинського зазначених видів лексики та проаналізувати, яким чином Еміль Крюба досягає адекватного відтворення лексичної специфіки оригіналу у французькій мові, і наскільки при цьому перекладачеві вдалося зберегти поезику українського твору.

1) Відтворення діалектної лексики

«Інтуїтивна мовна свідомість ототожнює літературну мову та мову письменників, мову літератури або, принаймні, вбачає в останній найвищу та досконалу форму літературного вираження, незважаючи на широке використання у літературі й явно нелітературних мовних елементів» [Джанджакова 1990]. Ці нелітературні елементи, властиві стилю художньої літератури, надають їй емоційно-експресивного забарвлення. До таких елементів ми можемо віднести **діалектизми**.

За словами А.Гнатюка: «У художній літературі діалектна лексика, регіоналізми та лексика народних говорів є засобом відображення місцевих реалій і понять, допомагає передати колорит місцевості, характери персонажів художніх творів» [Гнатюк 2011, 28].

Виходячи із вище зазначеного твердження, ми можемо виокремити два основні випадки використання Михайлом Коцюбинським **діалектної лексики** у повісті *«Тіні забутих предків»*: 1) **з метою створення мальовничих карпатських пейзажів із їх художньою своєрідністю**; 2) **з метою створення реалістичних характерів героїв**.

«Котивсь зеленими **царинками**, маленький і білий, наче банька кульбаби, безстрашно забирався у темний ліс, де **гаджуги** кивали над ним галузками, як ведмідь **лабами**» [Коцюбинський 1977, 416] / «Il roulait à travers **les parcs**, petit et blanc comme une aigrette de pissenlit, pénétrait hardiment dans la sombre forêt où **les épicéas** agitaient leurs branches comme un ours fait de **ses pattes**» [Kotsioubynsky 1971, 13].

Оскільки картини світу в українській та французькій мовах відрізняються, проблема перекладу українських діалектизмів вимагає від перекладача ретельного пошуку відповідників у цільовій мові, які б мали еквівалентну функцію впливу, не спотворюючи стилю оригіналу, і водночас були зрозумілими цільовому читачу. Як свідчать теоретики у галузі перекладу, не можна перекладати діалектизми діалектизмами. Проте допускається пошук відповідників серед просторіччя, якщо мова не йде про відтворення етнографічних діалектизмів, які не мають семантичних відповідників у загальнонародному словнику. Зважаючи на це, Еміль Крюба відтворює українські діалектизми переважно **нейтральними відповідниками**, застосовуючи **прийом гіперонімічного перейменування** (*царинки, гаджуги, лаби – les parcs, les épicéas, les pattes*).

«Він чув потребу оповісти їй ціле своє життя, про свій **мусок** за нею, безрадісні дні, свою самотність серед ворогів, нещасливе подружжя...» [Коцюбинський 2013, 73] / «Il sentait la nécessité de lui faire le récit de toute sa vie, de sa **tristesse** à cause d'elle, de ses jours sans joie, de sa solitude parmi les ennemis, de son mariage malheureux...» [Kotsioubynsky 1971, 83].

Дане речення, виражене через невластне-пряму мову, зберігає лексичні особливості мовлення персонажа, чим зумовлене вживання **діалектизму мусок** замість стилістично нейтральних *туга* або *смуток*. В цілому внутрішнє мовлення героя повісті «*Тіні забутих предків*» у французькому перекладі відтворено із збереженням емоційного навантаження, і хоча відповідником діалектизму послуговував **нейтральна одиниця tristesse**, вона має створювати еквівалентний вплив на франкомовного читача.

Особливий інтерес для перекладознавчого дослідження становить відтворення діалектної лексики, що характеризується **експресивно-оцінними позитивними й негативними відтінками значень**: «*Люблю тебе, **файна** люба*» [Коцюбинський 2013, 39]. / «*Je t'aime, **ma douce chéri***» [Kotsioubynsky 1971, 26]. Такі **пестливі слова-звернення**, як: ***файна люба, любчику, солодашко*** – є виразниками почуттів головних героїв повісті «*Тіні забутих предків*». Водночас ці марковані одиниці є відображенням тої мовної традиції, яку через діалоги персонажів репрезентує М.Коцюбинський у своєму творі. Таким чином, діалектна лексика містить як емоційний заряд так і особливості місцевого колориту. Щодо перекладу цих лексичних одиниць, помітним є тягіння французького перекладача до збереження емоційного компоненту. Так, Еміль Крюба пропонує **нейтральні одиниці *ma douce chéri, mon chéri***, що ми не вважаємо за втрату, оскільки вони цілком відповідають естетичній функції оригіналу, так само, як **описовий переклад *ma très douce (солодашко)***. Отже, відмова перекладача від пошуку можливих розмовних аналогів, типу *mon chou, ma biche*, зумовлена усвідомленням невідповідності узусів французької та української мов.

2) Відтворення застарілої лексики

Наступною групою лексики, яке характеризує художню мову М.Коцюбинського, є **застаріла лексика**. Якщо переклад **історизмів** не викликає особливих труднощів, то розпізнавання та відтворення **архаїзмів**, які переважають в українському творі, становить певні проблеми.

Використання застарілої лексики у пейзажних описах, ймовірно, зумовлене **бажанням автора відтворити гуцульське світосприйняття**. Сумлінне дотримання гуцулами народних звичаїв, відбилися й у назвах. Так, під час «*великого свята теплого Юрія*» «*сінокоси заростають велико зелом*» [Коцюбинський 2013, 60]. Французький переклад «*les prairies s'habillent de plantes vertes*» не містить застарілої лексики, і до того ж наявне **опущення** однієї із застарілих українських одиниць (*велико*). Однак письменник компенсує цю лексичну втрату за рахунок **граматичної заміни** категорії однини на множину (*de plantes vertes*), і розтлумачує за допомогою **прийому експлікації**, «багато зелені» як «зелені рослини». Ще однією особливістю перекладу даного речення є його образність, оскільки Еміль Крюба «вбирає» сінокоси у зелень (*les prairies s'habillent*). Цього у тексті оригіналу немає, але ми вважаємо це вдалим перекладацьким ходом.

Повість «*Тині забутих предків*» – це **відображення закоренілих звичаїв народу Гуцульщини**, і тому не випадково автор вкладає у репліки персонажів і **застарілу лексику**: «*Велику пізьму має у серці стариня наша*» [Коцюбинський 2013, 40]. «*Une grande colère brûle dans le cœur de nos parents*» [Kotsioubynsky 1971, 28]. Аналіз перекладу та оригіналу показав, що, окрім граматичних розбіжностей (заміна категорії однини збірного іменника *стариня* на множину у слові *parents*), вихідний та цільовий тексти мають стилістичні (нейтральне відтворення застарілої лексики). Тому прийом **рекатегоризації та нейтралізації**, застосовані французьким перекладачем, вважаємо виправданим. У цьому ж реченні, уникаючи буквализму (дієсл. *мати* – *avoir*), Еміль Крюба вдався до **лексичної заміни** заради емоційного впливу на читача перекладу, оскільки дієслово *brûler* (*спалювати*) надає цільовому тексту більше експресії.

Перекладаючи **застарілу лексику**, необхідно мати на увазі, що слово, яке у давнину вживалося в одному значенні, могло з часом набути нових. Так у випадку із словом *челядь*, яке означало панську прислугу у феодальні часи (іст.), стало пізніше означати «молодь» (заст. діал.) і нарешті “жінки, дівчата” (заст.) [Словник української мови: Том 11, 1980, 292]. У перекладі Еміля Крюби адекватно відтворено значення слова «челядь» як *femmes*, однак замість застарілого відповідника, згідно із нормами французької мови, має **нейтральний відповідник**. Порівняємо тексти оригіналу та перекладу: «*Махали руками, гупали одне одному в спину і моргали на челядь*» [Коцюбинський 2013, 77]. / «*Ils agitaient les bras, se donnaient des tapes dans le dos et faisaient des clins d'oeil aux femmes*» [Kotsioubynsky 1971, 90].

3) Відтворення побутових слів-реалій

Відомі теоретики перекладу С. Влахов та С. Флорін виділяють **реалії** в особливую категорію засобів вираження, оскільки вони називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального розвитку одного народу і мало-знайомі або чужі іншому народові, які виражають національний та (чи) тимчасовий колорит [див. Влахов, Флорін 1980].

Побутові слова-реалії використовуються М.Коцюбинським як **засіб зображення колориту та характерних рис побуту гуцулів** і можуть бути виражені як **нейтральною лексикою** так і **діалектною**. Так, наприклад, автор реалістично зображує персонажів повісті «*Тіні забутих предків*» у *кептарях* («у гуцулів – верхній хутряний одяг без рукавів» [Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – Стор. 141]), *запасах* («жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки» [Словник української мови: Том 3, 1972, 247]), запоясаними *чересами* («старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж з двох складених разом ремінів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей» [Словник української мови Том 11, 1980, 307]), із *табівками* (діал. «гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече» [Словник української мови: Том 10, 1979, 9]). Для відтворення специфічно-побутової лексики, перекладачеві недостатньо застосувати **транскодування** або **транслітерацію**, оскільки метою перекладу є створення рівноцінного естетичного ефекту на цільового читача. Зокрема переобтяження екзотизмами могло спотворити уявлення про гуцулів, за відсутності правильного розуміння специфічно-побутової лексики у поєднанні з діалектизмами. А отже, відібрані Е.Крюбою **аналогові відповідники** *bourses* (маленькі сумки призначені для складання грошей), **гіпероніми** *gilets* (що означають будь-які короткі куртки без рукавів), та застосовані **прийоми експлікації** (*jupes brodées, ceintures de cuir*), на нашу думку, цілком відповідають меті перекладу.

4) Відтворення символічної лексики

Слова у художній літературі можуть мати певні літературні та поетичні асоціації, пов'язані із тією культурою, до якої належить написаний твір. **З метою відображення міфологічних та сакральних уявлень персонажів твору** М.Коцюбинський вживає **символічну лексику**, виражену найчастіше у **словах-реаліях**, а також **діалектизмами**. Так, наприклад у повісті «*Тіні забутих предків*» неодноразово повторюється **реалія-символ** *трембіта*, яке асоціативно пов'язано із традиціями гуцульського народу – сповіщати про народження, весілля або смерть: «*І втретє затрембітала трембіта про смерть в самотній хаті на високій кичері*» [Коцюбинський 1977, 422].

Відтворення **метафоричності**, яка робить *трембіту* живим учасником подій і виразником гуцульського духу, є важливим для розуміння цього символу в українській традиції. Перекладач знайомить французького читача з українським інструментом шляхом транскрибування з описовою перифразою (**комбінована реномінація**): «Autant qu'il s'en souvenait, la trembita (Trompette houtsoule en bois de trois mètres de long environ) s'était déjà fait entendre deux fois près de la maison...». Від назви музичного інструменту утворено дієслово *трембітати*, яке є безеквівалентним у французькій мові, тому перекладач Е.Крюба розтлумачує його відповідно до контексту: «*Et pour la troisième fois, on entendit sonner la trembita pour annoncer la mort dans la chaumière solitaire sur la haute montagne chauve*» [Kotsioubynsky 1971, 22].

Оскільки дієслово *трембітати*, яке є похідним дериватом від *трембіти*, має подвійне значення – «грати на трембіті, оповіщати» [Словник української мови 1979, 242] – у перекладі воно виражається з допомогою дієслів *entendre sonner* та

annoncer. Можливо даний переклад стилістично не є рівноцінним оригіналу, однак французький перекладач вдало компенсує цю втрату у перекладі інших фрагментів твору, дібравши **лексичні еквіваленти** метафорами, що служать для увиразнення образу *трембіти* у художньому творі: «*Трембіти плакали під вікном*» [Коцюбинський 1977, 462]. «Під вікнами *сумно ридали трембіти*» [Коцюбинський 1977, 465]. / «*Les trembitas pleuraient sous la fenêtre*» [Kotsioubynsky 1971, 86]. «*Sous les fenêtres, les trembitas sanglotaient tristement*» [Kotsioubynsky 1971, 91].

Віра у божественну силу вогню закарбувалась у багатьох легендах і міфах світу, так само вірять у надприродність *ватри* і гуцул: «Тим часом *ватра* розгоралась на полонині. Повним поваги рухом, як давній жрець, підкидав ватаг до неї сухі смереки та свіжу хвою, і синій дим легко здіймався над нею, а далі, кинутий вітром, зачеплявся за гори, перетинав чорну смугу лісів та стелився по далеких блакитних верхах. Полонина починала своє життя живим неугасимим вогнем, що мав її боронити од всього лихого. І, наче знаючи се, вогонь вивсь гордо своїм садючим тілом та дихав усе новими клубами диму» [Коцюбинський 2013, 77]. / «*Pendant ce temps, le feu de bois grandissait sur le pâturage. D'un mouvement plein de vénération, comme un prêtre des temps anciens, le doyen y ajoutait des branches de pins sèches et des cônes verts, et une fumée bleue s'en dégageait lentement, qui, chassée par le vent, s'accrochait plus loin aux montagnes, coupait la bande noire des forêts et se déposait sur les sommets azurés du lointain. Les alpages commençaient à vivre de leur feu vivant et inextinguible, qui devait les protéger de tout mal. Et comme s'il le savait, le feu se lovait fièrement comme un reptile et continuait à exhaler de nouvelle bouffées de fumée...*» [Kotsioubynsky 1971, 34].

Символ вогню, який у повісті має свій місцевий синонім, виражений **діалектизмом** *ватра*, у французькому перекладі передається **описово**, як *le feu de bois*, тобто «лісний вогонь». Шляхом **метафоризації** та яскравих **епітетів** автор зображує вогонь, справді, «*живим*», яким він і постає в уявленні гуцулів. В свою чергу французький перекладач **еквівалентно** відтворив деякі епітети (*feu vivant et inextinguible*) та зробив певні **трансформаційні перетворення** у перекладі (*le feu se lovait fièrement comme un reptile et continuait à exhaler de nouvelle bouffées de fumée*).

Звичаї і традиції Карпатського краю, що виринають із сторінок повісті М.Коцюбинського, виражені у назвах міфічних істот, лісових створінь, відтворення яких є особливо цікавими для перекладознавчого аналізу. Зокрема, **назви міфічних істот** цікаві тим, що вони є відображенням не просто уявного світу, вони **відображають міфічне уявлення саме народу Гуцульщини**: «Знав, що на світі панує нечиста сила, що *арідник* (злий дух) править усім; що в лісах повно лісовиків, які пасуть там свою маржинку: оленів, зайців і серн; що там блукає веселий *чугайстир*, який зараз просить стрічного в танець та роздирає нявки; що живе в лісі голос сокири. Вище, по безводних далеких *недеях*, *нявки* розводять свої безконечні танки, а по скелях ховається *цезник*» [Коцюбинський 2013, 32]. / «*Elle savait que le malin règne dans le monde, que l'aridnyk (mauvais génie) dirige tout; que les forêts sont pleines de sylvaïns qui y font paître leurs bêtes: cerfs, lièvres et chamois; que le joyeux tchouhaïstyr (1. génie sylvestre masculin de la mythologie ukrainienne) y rôde, invite de suite les passants à danser et déchire les niavkas (2. génies sylvestres féminins) en lambeaux; que la voix de la cognée habite la forêt. Que plus*

haut, sur les cimes sauvages, arides et éloignées, les niavkas dansent interminablement, et que dans les rochers se cache le diable» [Kotsioubynsky 1971, 15].

Із тексту оригіналу видно, що замість “мавка”, автор вживає **діалектне** “нявка” (діал. мавка – казкова лісова істота в образі гарної голої дівчини з довгим розпущеним волоссям; лісова німфа [Словник української мови: Том 5, 1974, 459]), поряд із злим духом української демонології “*цезником*” (міф. злий дух; лісовик [Словник української мови: Том 11, 1980, 580]) – **діалектне** “*арідник*” (діал. злий дух; чорт, дідько [Словник української мови: Том 1, 1970, 59]). У зображенні місцевості письменник також скористався **діалектизмами** – “*маржинка*” (діал. пестл. до маржина – діал. худоба [Словник української мови: Том 4, 1973, 627], “*недеї*” (діал. дика вершина гори [Словник української мови: Том 5, 1974, 284]) –, які представляють яскравий місцевий колорит. В свою чергу перекладач Еміль Крюба вдається до **комбінованої реномінації**, подаючи транскрибовані назви українських міфічних істот французькою (*tchouhaïstyr; l'aridnyk; les niavkas*) із описовою перифразою у посланні, застосовані перекладачем з метою ознайомлення французького читача із міфічними уявленнями гуцулів. Також нами виявлено вживання перекладачем **відповідників аналогів** (*недеї – les cimes sauvages; цезник – diable*).

Як слушно вважає М.Венгрєнівська, у міфі можна знайти пояснення тому, «як сформулювався певний тип поведінки, певний спосіб діяльності, інші важливі моменти щоденного життя. Все це – та задана екстралінгвістична діяльність, ті ситуації, які мусить інтерпретувати і тлумачити перекладач, відтворюючи в перекладі даний «шматок дійсності», змальований в тому чи іншому міфіві» [Венгрєнівська М.А. 2008, 87]. Однак для реципієнта, який не має фонових знань, не завжди зрозумілий зв'язок тексту із українським звичаєм: «*На грудях тихо бряжчали мідяні гроші, скинуті добрими душами на **перевіз***» [Коцюбинський 2013, 78]. / «*Sur la poitrine, les pièces de monnaie tintaient doucement, jetées par les bonnes âmes pour le transport de celle du défunt dans l'autre monde*» [Kotsioubynsky 1971, 91]. У данному випадку саме **ситуативний контекст**, а не лінгвістичний, дозволяє реципієнту інтерпретувати слово “*перевіз*” як певний обряд, що виконується гуцулами, пов'язаний із перевезенням душі покійного на “той світ”. Таким чином, перекладач Еміль Крюба логічно виводить із значення вихідної одиниці, спираючись на контекст, значення одиниці мови перекладу (**модуляція**) і дає детальне пояснення українського звичаю (**прийм лексичного додавання**).

5) Відтворення образної лексики

Лексика повісті «*Тіні забутих предків*», крім того, що охоплює елементи розмовно-побутового стилю, характеризується **образністю, метафоричністю, переносним вживанням слів, поетизмами** (оксамитовим гулом котився грім, закуталось небо, в сірій мряці пропали гори, скарги гірських потоків, сум чорних смерекових лісів тощо).

Метафорична експресивність, епітети та порівняння, є виразниками авторського задуму у зображенні майстерного пейзажу: «*По далеких горах **дрімали на сонці самотні оселі***» [Коцюбинський 1977, 416]. / «*Sur les ballons lointains **sommeillaient des demeures solitaires***» [Kotsioubynsky 1971, 14]. Розглядаючи тести оригіналу та перекладу, ми знаходимо **лексичне опущення (на сонці)**, яке, на нашу

думку, спричинює певну неточність у відтворенні самого настрою пейзажу (сонячної спеки, яка змушує дрімати навіть оселі). Можемо також спостерігати **синтаксичні трансформації**, застосовані Емілем Крюбою відповідно до норм французької мови. Водночас перекладач **еквівалентно** відтворює метафори та епітети (*sommeillaient des demeures solitaires; sur les ballons lointains*).

Природа у повісті М.Коцюбинського постає настільки живою, що стає ніби однією з дійових осіб твору, невід'ємним учасником подій: «*Вже третю добу сіє на полонині дрібний мачкатий дощик. Закурились верхи, закуталось небо, і в сірій мряці пропали гори*» [Коцюбинський 2013, 48].

Відтворення мальовничості та яскравості колориту українського пейзажу має важливе значення у збереженні естетичного ефекту у перекладі. Однак чи є природа уособленням чогось живого у “вторинному” тексті, чи лише картиною для споглядання?

Треба сказати, що однією із специфічних рис художньої мови М.Коцюбинського є **вербальні та аджективальні метафори** (*дрібний мачкатий дощик, закурились верхи, закуталось небо, сірій мряці пропали гори*), що є дійсно поетичними. Для відтворення лексики такого типу треба зробити граматичні та синтаксичні трансформації, що Еміль Крюба і робить у своєму перекладі: «*Voilà déjà trois jours et trois nuits que le ciel sème sur les paturages une petite pluie fine comme des graines de pavot. Les cimes sont enfumées, le ciel est couvert, et les montagnes disparaissent dans un crachin gris*» [Kotsioubynsky 1971, 41]. Важко сказати, чи мав перекладач достатньо засобів відтворити всю специфіку лексики українського автора у французькій мові, і чи скористався він ними у повній мірі. Як на нашу думку, у французькому перекладі відчувається **втрата поетики** М.Коцюбинського. Так наприклад, «*небо*», яке ніби жива істота, «*закуталось*» в описі М.Коцюбинського, у французькому перекладі «*вкрито*» (*est couvert*), тобто зміна активного способу дієслова на пасив (**граматична заміна**), призводить до зміни образу оригіналу. «*Мачкатий дощик*» перекладено за допомогою **описового перекладу**, як «*une petite pluie fine comme des graines de pavot*», що певною мірою переобтяжує речення, видозмінює авторський стиль та авторську оцінку (ніжне ставлення до природи виражене пестливо-зменшувальним суфіксом). Справедливим вважаємо застосування **прийому лексичного додавання** (*le ciel* – хто саме сіє дощик? – *небо*), оскільки естетичний ефект на цільового читача в першу чергу залежить від адекватного розуміння образу задуманого автором.

Не можна недооцінювати перекладацьку майстерність Еміля Крюби у ретельному підході до відбору художніх засобів (епітетів, метафор) для відтворення образності оригіналу у цільовій мові, що засвідчується прикладами вдалого **еквівалентного перекладу метафор**, **еніметів** як то: *le bruit éternel du Tchéremoche* – **вічний шум Черемошу**; *la chaumière solitaire* – **самотня хата**; *grondement velouté* – **оксамитовий гул**.

Виразальні властивості **оксиморона** у художній мові М.Коцюбинського пов'язані з естетикою й експресією мовного контрасту: «*Під ним в далині кинів холодний Черемош*» [Коцюбинський 1977, 416]. Застосовуючи **прийом лексичного додавання**, Еміль Крюба досягає прозорості змісту і водночас підсилює художню метафору у цільовій мові: «*En dessous, dans le vallon, bouillonnait le Tchéremoche aux eaux glaciales*» [Kotsioubynsky 1971, 13].

З огляду на викладене, приходимо до висновків, що достовірне відтворення лексичних засобів М.Коцюбинського є необхідною умовою збереження національного та художнього колориту повісті «*Тині забутих предків у перекладі*». Знання української національної культури є важливим фактором адекватного перекладу, оскільки текст повісті містить велику кількість **діалектної та специфічно-побутової лексики**, а часом і **застарілої лексики**. І хоча французький перекладач Еміль Крюба найчастіше послуговується **нейтральними відповідниками** (*la tristesse – тусок; colère – стариня; parents – нізьма*) та **гіперонімічними перейменуваннями** (*царинки, гаджуги, лаби – les parcs, les épicéas, les pattes*) або **описовим перекладом** (*jupes brodées – запаски; ceintures de cuir – чеpeca*) для відтворення лексики даного типу, емоційне та змістове наповнення слів має бути зрозумілим французькому читачеві. Французький перекладач обминає просторіччя у відтворенні пестливих звертань, виражених діалектизмами, і надає перевагу **нейтральним відповідникам**, що зумовлене прагненням донести достовірно образи головних героїв повісті відповідно до авторського задуми, а не підлаштовувати діалоги під узус французької мови. Через граматичну невідповідність французької та української мов (відсутність пестливо-зменшувальних суфіксів у французькій мові), пестливі звернення постраждали стилістично у тексті перекладу, однак емоційний компонент збережено (*ma douce chéri, mon chéri, ma très douce – файна любоко, любчику, солодашко*). Застосування прийому **лексичного додавання** ілюструє як вдалі приклади перекладу, що супроводжується забезпеченням адекватного сприйняття авторської думки у «похідному тексті» (*le transport de celle (âme) du défunt dans l'autre monde*), так і менш вдалим, які ведуть за собою переобтяження цільового тексту та видозміну оригінальної авторської оцінки (*une petite pluie fine comme des graines de pavot – дрібний мачкатий дощик*). **Аналогові відповідники** (*le diable – щезник; gilets – кентари; bourses – табівки; la chaumière – хама*), відібрані Емілем Крюбою, також сприяють наскрізному розумінню семантики лексичних одиниць, що називають міфічних істот, предмети побуту та одягу гуцулів. **Транскрипція та транслітерація**, застосовані перекладачем з метою ознайомлення французького читача із побутом та міфічними уявленнями гуцулів, доповнюється також поясненнями у посиланнях тексту перекладу (*trembita – trompette houtsole en bois de trois mètres de long environ; l'aridnyk (mauvais génie); tchouhaïstyr – 1. génie sylvestre masculin de la mythologie ukrainienne; les niavkas – 2. génies sylvestres féminins*).

Якщо **діалектизми та побутові слова-реалії** служать для зображення реальних характерів та для відтворення достовірної картини побуту гуцулів у творі М.Коцюбинського, то **естетичну функцію пейзажів** виконують соковиті описи, що рясніють **художніми засобами**. Майстерне відтворення Емілем Крюбою **метафор, епітетів, порівнянь** можемо проілюструвати прикладами вдалого **еквівалентного перекладу**, як наприклад: *le bruit éternel du Tchérémoche – вічний шум Черемошу; la chaumière solitaire – самотня хама; grondement vélouté – оксамитовий гул*. Однак для досягнення **адекватності перекладу** французький перекладач застосовував **перекладацькі граматичні та синтаксичні трансформації** (*le ciel est couvert – закуталось небо; les cimes sont enfumées – закурились верхи; les montagnes disparaissent dans un crachin gris – в сірій мряці пропали гори*).

Отже, попри значну кількість перекладацьких труднощів, пов'язаних із відсутністю у цільовій мові еквівалентів лексичним одиницям оригіналу, що служать для передачі розмовної мови персонажів та описів їхнього побуту і часто виражені діалектною лексикою, в цілому, французькому перекладачу вдалося зберегти художню образність авторського слова та розкрити французькому читачеві традиції народу Гуцульщини. Таким чином, відтворення лексичних особливостей художньої мови Михайла Коцюбинського у французькому перекладі є першочерговим завданням перекладача, оскільки лексика у повісті “*Тіні забутих предків*” відіграє важливу роль у створенні національного колориту та яскравих емоційних образів художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгренивська М.А. Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики (фр. та укр. мови): навчальний посібник. К.: «Київський університет», 2008. – 560 с.
2. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1978. – 174 с.
3. Гнатюк А.Д. Лексико-стилістичні ресурси функціональних стилів французької і української мов: Навчальний посібник для студентів III-IV курсів відділення західної філології та перекладу. К.: КНУ ім.Т.Шевченка Інститут філології. – 2011. – 114 с.
4. Джанджакова Е.В. Стилистика художественного прозаического текста (Структурно-семантический аспект) : учеб. пособие. – М.: Московский ордена Дружбы народов гос. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза, 1990. – 120 с.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
6. Кузнецов Ю.Б. Орлик П.І. Слідами феї Моргани: Вивчення творчості М.М.Коцюбинського у школі: Посібник для вчителя. К.: Рад. шк., 1990. – 208 с.
7. Коцюбинський М.М. Тіні забутих предків: повість, оповідання. – Х.: Фоліо, 2013. – 156 с.
8. Словник української мови: академічний тлумачний словник української мови: тт.1–11. [гол.редкол.:Білодід І.К.]. – К.: Наук. Думка, 1970. –1980.
9. Kotsioubynsky. *Nouvelles*/ Traduit par E.Kriuba. – К.: Dnipro, 1971.

Стаття надійшла до редакції

Кириллова В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ МИХАИЛА КОЦЮБИНСКОГО ВО ФРАНЦУЗСКИХ ПЕРЕВОДАХ ЭМИЛЯ КРЮБЫ

Статья посвящена исследованию лексических особенностей художественного языка М.Коцюбинского и проблемам их воспроизведения во французских переводах Эмиля Крюбы. Анализируются распространённые переводческие приёмы, которые служат для сохранения особенностей художественного языка украинского прозаика во французском переводе.

Ключевые слова: лексические особенности, художественное произведение, французский перевод, приёмы перевода

Kyrylova V., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kiev

THE REPRODUCTION OF THE LEXICAL PECULIARITIES OF THE ARTISTIC LANGUAGE OF MYKHAILO KOTSIUBYNSKY IN THE FRENCH TRANSLATIONS MADE BY EMILE KRIUBA

The article investigates the research of the lexical peculiarities of Mykhailo Kotsiubynsky's artistic language and its reproduction in the French translations made by Emile Kriuba. The most common translation methods used to preserve the peculiarities of the artistic language of Ukrainian writer in the French translation are analysed.

Key words: lexical peculiarities, work of art, French translation, methods of translation

УДК 81'255.4=111=161.2

Кисіль А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЧАСОПРОСТІР В РОМАНІ ДІАНИ СЕТТЕРФІЛД «ТРИНАДЦЯТА ЛЕГЕНДА» ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються авторські засоби вираження часових і просторових характеристик роману Діани Сеттерфілд «Тринадцята легенда» та аналізуються способи їх передачі в українському перекладі. Зроблено висновок, що роман є спробою створити новий вигаданий хронотоп, в якому часопростір розкривається за власними законами, запровадженими авторкою.

Ключові слова: час, простір, хронотоп, постмодернізм, анти-хронотоп, переклад.

Друга половина XX століття була ознаменована приходом нового мистецького напрямку – постмодернізму. Відбуваються відчутні зміни у сферах культури, мистецтва та літератури. Зокрема, в літературі починають з'являтися твори нового типу, для яких характерні такі основні риси як: переплетення стилів оповіді, поєднання різних жанрових різновидів, відсутність ієрархічних зв'язків, універсальність, інтертекстуальність, звертання до досвіду попередніх літературних течій та епох. Складна хаотична побудова, можливість прочитання на різних рівнях, відсутність чітко встановлених рамок та характеристик – все це справжній виклик, перевірка на професіоналізм для перекладача, що береться за відтворення унікальних рис даних творів.

Впливом постмодернізму позначений і дебютний роман англійської письменниці Діани Сеттерфілд «Тринадцята легенда». Своєрідність твору, зразка європейського постмодернізму, й складне завдання, що полягає у відтворенні його унікального хронотопу, зумовлює актуальність теми дослідження.

М.Бахтін увів поняття «хронотоп» ще у 30 рр XX ст., хоча широкого розголосу і популярності його теорія здобула у 70 рр XX ст. Він визначив хронотоп як вагомий взаємозв'язок часових і просторових відношень, художньо освоєних в літературі [1, с. 234]. І хоча М.Бахтін вважав, що основним у хронотопі є час, важливим є його трактування часово-просторових відносин у нерозривній єдності.

В літературно-художньому хронотопі просторові і часові ознаки зливаються в осмислене і конкретне ціле. Час стискається, ущільнюється, стає художньо-зримим; простір же втягується в рух часу. Властивості часу розкриваються у просторі, а простір осмислюється і вимірюється часом [1, с.235].

М.Бахтін зауважує, що термін «хронотоп», запроваджений і обґрунтований у теорії відносності Ейнштейна, переноситься в літературу у вигляді метафори, оскільки той спеціальний зміст, який він має в теорії відносності не є важливим – важливим є прояв нероздільності простору і часу в хронотопі (час як четвертий вимір простору) [1, с. 235]. Хронотоп визначає і жанр, і образ людини, і сюжет. Можна сказати, що чистий «вертикалі» і «горизонталі» М.Бахтін протиставляє хронотоп, який вміщує у собі обидві координати і утворює особливу «об'ємну» єдність.

Звичні уявлення про хронотоп як органічну цілісність сюжетних відношень в розумінні М.Бахтіна не зовсім спрацьовують при аналізі текстів постмодернізму, де подається новий тип семантичної структури.

Проблемою вивчення хронотопу художнього твору займалися М.Лейтес, І.Сторова, Б. Мейлах, З. Тураєва, окрім того низка українських учених (Е. Свенцицька, Л. Цибенко, Н. Москаленко, С. Скиба) торкається цієї теми у своїх дисертаціях. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що ми розглядаємо хронотоп, який виходить за рамки стандартного зображення часу і простору в художньому творі, оскільки він функціонує відповідно до принципів, визначених світоглядно-мистецьким напрямом постмодернізму.

Метою роботи є охарактеризувати, наскільки точно перекладач окреслив час і простір твору, дослідити основні стратегії та засоби їх відтворення, а також загалом оцінити ступінь адекватності українського перекладу.

На початку роману простір головної героїні, Маргарет Лі, обмежений стінами книжкової крамниці, власником якої є її батько. Букіністична крамниця є одночасно і місцем роботи, й місцем проживання, й місцем для відпочинку, відведення душі, а в дитинстві вона ще й виконувала функції альма-матер, при чому робила це ефективніше за будь-який навчальний заклад:

«I learned my alphabet in this shop. My father walking along the shelves, me in his arms, explaining alphabetization at the same time as he taught me to spell...The shop was both my home and my job. It was a better school for me than school ever was, and afterward it was my own private university. It was my life» [2, с.12]

«У найшій крамниці я вивчила абетку. Тато походив біля полиць, тримаючи мене на руках, і вчив мене вимовляти слова по літерах, одночасно пояснюючи принцип роз-

ташування книжок за абеткою...Наша крамничка була мені і домівкою, і робочим місцем. Вона була для мене **школою**, набагато кращою за ту, до якої я ходила, а згодом стала моїм власним приватним **університетом**. Крамниця була моїм **життям**» [3, с. 22]

Вживаючи слово «school», авторка вкладає в нього не стільки буквальний сенс (школа – як навчальний заклад, приміщення, де проходять заняття), скільки абстрактний, маючи на увазі швидше досвід, набуті героїнею знання та час, коли ці знання здобувалися. Щоб підкреслити, що із плином часу знання поглиблювалися було вжито слово «university» (порівняйте з архаїчним значенням українського виразу «мої університети»). Фраза «It was my life» стосується вищезазначених періодів з життя персонажа, аніж власне крамниці, як це відображено в українському перекладі.

«My researches had taken me to London and, once or twice, across the Channel to libraries and archives in Paris» [2, с.33]

«У моїх літературно-дослідницьких справах мені доводилося їздити до Лондона, а ще двічі чи тричі – через Ла-Манш до паризьких бібліотек та архівів» [3, с. 47]

З тексту оригіналу чітко зрозуміло, що його авторка – англійка, і веде оповідь зі своєї, чисто англійської, перспективи: на позначення протоки Ла-Манш вона вживає суто англійську назву «the Channel», вжити яку б навряд чи спало на думку французу чи взагалі будь-якому іншому європейцю. В українському перекладі ця дрібна, проте важлива, деталь не відтворена, що призводить до того, що кути сприйняття інформації не збігаються й відбувається певний лінгвокультурний зсув.

Середовище Маргарет, біографа-аматора, складається не стільки з людей (їх тут зовсім мало: батько – палкий прихильник книг і вічно недужа мовчазна мати, компанії якої головна героїня воліє уникати), скільки з книжок, мовчазні сторінки яких заміняють будь-яке живе спілкування :

«It took me a whole summer of mornings, but at the beginning of September, when school started, every lost book had been found, every misplaced volume returned to its home. Not only that, but-and in retrospect, this is the thing that seems important-my fingers had made contact, albeit briefly, with every book in the shop» [2, с. 14]

«Упродовж цілого літа я щоранку копирсалася у книжках, і на початок вересня виявилось, що кожену загублену книжку знайдено і всі томи повернено на їхні місця. Це було важливо; але тепер, коли минуло стільки років, я розумію: це важливішим для мене було навчитися розпізнавати пальцями кожен корінець на сотнях полиць. Тепер для цього мені вистачає одного перебіжного дотику» [3, с.24]

В оригінальному тексті словосполучення «whole summer of mornings» містить в собі синекдоху, де родові поняття «days» замінюється видовим поняттям «mornings». Перекладач ігнорує цей троп і передає його значення цілком нейтрально – «упродовж цілого літа щоранку».

Якщо уважно звернути увагу на контекст оригінального речення, то можна помітити, що англійське речення «It took me a whole summer of mornings, but at the beginning of September, when school started, every lost book had been found, every misplaced volume returned to its home» містить причинно-наслідковий зв'язок: у вересні в школах починаються заняття, а значить, діти відвідують уроки і вже не ходять

до крамниці розглядати книжки та не переставляють їх місцями. В українському перекладі про початок занять в школах нічого не сказано, а отже, причинно-наслідковий зв'язок втрачено: неможливо логічно пов'язати між собою початок вересня і лад, який панує в крамниці.

Англійський маркер «in retrospect» містить в собі значення звернення до минулого, його огляду з відстані років, порівняно із ним вираз «коли минуло стільки років» звучить дещо нейтрально. Замість нього можна було б вжити «озираючись на минулий досвід», «обдумуючи своє минуле».

Після отримання Маргарет запрошення до маєтку Віди Вінтер, що у Йоркширі, просторові рамки твору розширюються, простір неначе підлаштовується під часову подорож із теперішнього в минуле:

*«Yorkshire was a county I knew only from novels, and novels from another century at that. Once we left the town behind, there were few signs of the contemporary world, and it was possible to believe I was traveling into the past at the same time as into the countryside. The villages were **quaint**, with their churches and pubs and stone cottages; then, the farther we went, the smaller the villages became and the greater the distance between them until **isolated farmhouses** were the only interruptions to the naked winter fields. At last we left even the farmhouses behind and **it grew dark**. The car's headlamps showed me swathes of a colorless, undefined landscape: no fences, no walls, no hedges, no buildings. Just a vergeless road and each side of it, vague undulations of darkness»* [2, с.3]

«Про графство Йоркшир я знала тільки з романів, причому з **романів дев'ятнадцятого століття**. Коли ми виїхали за межі міста, по дорозі нам майже не траплялося жодних ознак сучасного світу, тож цілком можна було припустити, що подорожую я не лише у провінцію, а й у минуле. Села з церквами, барами та кам'яницями **вабили незвичністю і старовиною**. Чим далі ми їхали, тим меншими ставали села, тим більшими – відстані між ними, аж поки поодинокі хутори не стали єдиними вкрапленнями серед голих зимових полів. А згодом зникли і **хутори**, а потім **упала темрява**. У світлі автомобільних фар мигтіли уривки якогось незрозумілого безликого ландшафту : ні тобі парканів, ні мурів, ні загорож, ні будівель. Лише дорога без чітких узбіч, а круг неї – темрява, що хвилями розпливалася навколо» [3, с.47]

У першому реченні перекладач невинувато вдається до конкретизації: «novels from another century» перетворюються на «романи дев'ятнадцятого століття». Таким чином, частково руйнується авторський задум, адже в оригіналі оповіді не вживається жодної конкретної дати – чи то століття, десятиліття чи рік. Англійський прикметник «quaint» у перекладі розширився до словосполучення «вабити незвичністю і старовиною».

Існує невідповідність при перекладі словосполучення «isolated farmhouses». Переклад «поодинокі хутори» є невдалим, відбувається зайвий в цьому випадку процес одомашнення, оскільки слово «хутір», яке застосовується під час опису англійського графства Йоркшир, належить до українських реалій. Переклад «поодинокі ферми» звучав би набагато доречніше. Цілком нейтральне речення «it grew dark» в українському перекладі набуває нового метафоричного забарвлення – «упала темрява».

Час, в якому живе Маргарет Лі і в якому Віда Вінтер розповідає свою історію, ніяк не окреслюється: немає жодної дати, жодної деталі, яка б хоч якось характеризувала цей період. Завдяки тому, що існує контраст із минулим, цей час умовно можна назвати сьогоденням. Умовність полягає в тому, що події могли розгортатися як сьогодні, так і рік тому, десять, двадцять років тому.

У теперішньому час спливає рівномірно, чого не можна сказати про минуле, тобто історію, розказану письменницею. Тут час то прискорюється, то вповільнюється, то розширюється, то ущільнюється залежно від вагомості подій, які припадають на той чи інший період: можуть детально описуватися події, що відбувалися протягом дня, тижня (знайомство Ізабел з Роландом або експеримент, поставлений доктором Модслі та Естер над близнючками) та опускатися цілі роки (період від народження близнят Марш до моменту приходу гувернантки Естер).

Деякі літературознавці і перекладачі пов'язують назву роману «Тринадцята легенда» («The Thirteenth Tale») з ідіомою «The thirteenth stroke of clock», яка означає, що певні події минулого можна поставити під сумнів, оскільки мали місце певні прорахунки, неправильні твердження, або ж просто позначає щось невизначене, непевне, незрозуміле. Якщо керуватися цим припущенням, то можна зробити висновок, що роман сам по собі є спробою створити новий вигаданий хронотоп, в якому часопростір розкривається за власними законами, запровадженими авторкою. Не дивлячись на те, що в українському перекладі Володимира Горбатька присутні деякі неточності, загалом, можна стверджувати, що друготвір є цілком адекватним щодо оригіналу і вдало відображає як просторово-часові рамки роману, так і його атмосферу в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М.: «Художественная литература», 1975. – с. 234-407
2. Setterfield D. The Thirteenth Tale. – London: Orion Publishing Group, 2006. – 373 p.
3. Сеттерфілд Д. Тринадцята легенда: пер. з англ. В. Горбатька. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 429 с.
4. Парубець А. С. До проблеми художнього часопростору в мистецтві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2009_55/Statti/19.html
5. Курицын В.Н. Русский литературный постмодернизм / В.Н. Курицын. – М.: ОГИ, 2000. – 288 с.
6. Коптілов В. Першотвір і переклад / В. Коптілов. – К.: Ранок, 1972. – 144 с.
7. Некряч Т. Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів / Т.Є. Некряч, Ю. П. Чала. – [Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: навчальний посібник]. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 200 с.
8. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І.В. Корунець. – [Підручник]. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

А.Кисель, студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

**ВРЕМЯ И ПРОСТРАНСТВО В РОМАНЕ ДИАНЫ СЕТТЕРФИЛД
«ТРИНАДЦАТАЯ ЛЕГЕНДА» И ИХ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ
В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ**

В статье рассматриваются авторские способы выражения временных и пространственных характеристик романа Дианы Сеттерфилд «Тринадцатая легенда» и анализируются способы их передачи в украинском переводе. Сделан вывод о том, что роман является попыткой создать новый придуманный хронотоп, в котором время и пространство раскрываются по собственным законам.

Ключевые слова: время, пространство, хронотоп, постмодернизм, анти-хронотоп, перевод.

A.Kysil, Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**TIME AND SPACE IN THE NOVEL «THE THIRTEENTH TALE»
BY DIANE SETTERFIELD AND THEIR REPRODUCTION
IN THE UKRAINIAN TRANSLATION**

The article reviews the author's means of expressing time and space characteristics in the novel by Diane Setterfield «The Thirteenth Tale» and analyses the ways of conveying them in the Ukrainian translation

Key words: time, space, chronotope, postmodernism, anti-chronotope, translation.

УДК 811.161.2' 1' 33 : 316.77

Климентова О.В., д.філол. н., доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ФАТИЧНА ФУНКЦІЯ МОВИ В АСПЕКТІ УСВІДОМЛЮВАНИХ
І НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ЧИННИКІВ КОМУНІКАЦІЇ**

Статтю присвячено аналізу фатичної (контактовоюстановлювальної) функції мови із залученням новітньої інформації про усвідомлювані й неусвідомлювані чинники комунікації. Особлива увага приділяється регулятивним чинникам мовленнєвого акту.

Ключові слова: фатична функція, перемовний процес, тактика, стратегія, емотивна кореляція, маніпулятивна риторика.

Як соціальне явище мова реалізує низку функцій. Вони неодноразово ставали об'єктом наукового осмислення мовознавців (Звєгінцев В., Калашникова Л., Мацьків П., Мозговий В., Степанов Ю., Якобсон Р. та ін.). Водночас напрацювання новітніх

напрямів мовознавчої науки, таких як комунікативний, дискурсивний, сугестивний, синергетичний, етнолінгвістичний, лінгвофілософський тощо, розвинуті в наукових студіях Апресяна Ю., Блакара Р., Грімака Л., Жайворонка В., Желтухіної М., Іссерс О., Караулова Ю., Ковалевської Т., Компанцевої Л., Лакоффа Дж., Манакіна В., Сєдова К., Слухай Н., Черепанової І. та ін., умотивовують залучення до аналізу цих функцій нової інформації. Це зумовлює актуальність підходу, що розвивається у статті.

Носіями мови її функції усвідомлюються нерівномірно. Традиційно акцентуються **комунікативна й інформативна** як базові, що забезпечують засіб й алгоритм спілкування в межах певної спільноти. Водночас частина функцій у свідомості користувачів позиціонуються як периферійні. Через це й потенціал таких функцій використовується безсистемно. Сучасні дослідження впливового потенціалу мови, зокрема й сугестивного, який забезпечує пролонговані програмувальні ефекти, виявили багато лакун в усвідомленні ролі мовних навичок та умінь у кар'єрній успішності, гармонійних міжособистісних стосунках, ефективній комунікації в будь-якій сфері й покращенні якості життя в цілому.

Поглиблення знань про функції мови у комплексі усвідомлюваних і неусвідомлюваних складників комунікації дає змогу більш осмислено й ефективно користуватися впливовим потенціалом мови для фахового й побутового спілкування.

Фатична функція втілює здатність установлювати контакти, використовуючи мовні засоби. Відкритість чи закритість до нових контактів, яка реалізується у відповідних поведінкових патернах і мовних уміннях, – значущий параметр фахової успішності у багатьох сферах життєдіяльності: бізнес, політика, страхування, психологія, спортивний сервіс, журналістика, медицина, педагогіка, армія тощо. Мовна діяльність, яка розгортається на тлі слабого контакту або його відсутності, не може вважатися ефективною комунікацією. Створити контакт, утримувати його певний час, керувати ним і припинити у потрібний момент, використовуючи можливості мови, посутньо є вмінням формувати позитивну чи негативну установку на комунікацію.

Установка – це тимчасовий стан, який сприяє формуванню в індивіда певної реакції. Цей стан може вербалізуватися інструментами втілення фатичної функції. Він може виникати під впливом вимог завдання у формі відкритих чи прихованих інструкцій або під впливом контексту, очікувань чи попереднього досвіду. На більш високих когнітивних рівнях установка може змінювати патерн інформації, що сприймається, сутність того, що сприймається, або вірогідність того, що конкретне завдання буде вирішене [3, 944]. Розрізняють установки на увагу та на сприйняття. Установка на увагу – це стан, завдяки якому у спостерігача з'являється готовність до прийому інформації певного типу або з певного каналу. Ця готовність може ініціюватися вербальними засобами. Установка на увагу може мати позитивні чи негативні наслідки. У цілому інформація того типу, на який спостерігач налаштований, обробляється більш точно та з більш коротким часом реагування [3, 944]. І навпаки, інформація, на яку установка не сформована, може взагалі ігноруватись або вільно інтерпретуватись. У свою чергу, установка на сприйняття вважається сформованою, коли суб'єкт сприймає стимули у відповідності з очікуваннями та контекстом. Якщо вона не сформована, то певні стимули можуть залишатися невидимими, тобто ігноруватися [3, 944]. Отже, одиниці мовлення,

що використовуються з метою встановлення й підтримання комунікативного контакту, безпосередньо задіяні в активації різних типів установки й впливають на рівень її формування. Це підвищує їхній комунікативний статус.

Окрім того, вміння й навички встановлювати контакти застосовуються мовцями як інструмент нейролінгвістичного програмування. Так звана неориторика створює численні додаткові перспективи для комунікаторів, адже полегшує латентне впровадження комунікативних тактик і стратегій, спрямованих на підтримання того чи іншого типу взаємодії.

Але фатична це ще й етикетна функція, важлива для регуляції комунікативних процесів. У спілкуванні ми завжди звертаємо увагу на те, як до нас звертаються, вітаються й прощаються, чи вітаються й прощаються взагалі, вибачаються чи не помічають, вдаються до компліментарних висловлень чи ігнорують, піднімають самооцінку чи припиняють тощо. Все це важливі маркери комунікативної модальності, що активно формують наші поведінкові реакції, мають програмувальний і пролонгований характер.

Ефективність мовленнєвих контактів умотивовується узгодженістю стратегій і тактик спілкування, прийнятною для комунікативної ситуації тональністю, зацікавленістю у предметі обговорення, вербальною (невербальною) підтримкою учасників тощо. Саме інструментарій фатичної функції полегшує виконання цих умов.

До інструментів утілення функції належать: апелятиви, вітання, вибачення, нагадування, розмови про погоду, оцінні висловлення, зокрема й компліментарні, номінації різного ступеня категоричності, директивні висловлення, прохання, займенники та інші мовленнєві одиниці регулятивного характеру.

Усвідомлення комунікативного значення фатичної функції є неповним без урахування різних типів спілкування, зокрема й конфліктного. Конфлікт як повноправна частина комунікативного дискурсу спрямований на послаблення, розрив чи модифікацію контактів за посередництва мовних засобів. За цих умов фатична функція трансформується у свою протилежність. Стратегії і тактики конфліктного дискурсу мають прикладний характер і застосовуються в бізнес-комунікації, політичній риториці, міжнародних стосунках, інформаційних війнах тощо. Вивчення антифатичної функції мови є однією з перспектив подальших досліджень проблеми.

Особливої значущості мовленнєві вміння скеровувати стосунки в потрібному напрямку набувають у дипломатичній практиці, ширше в будь-якому процесі перемовного характеру, коли є необхідність недопущення конфлікту. Завдяки цим умінням з'являється можливість трансформувати проблемні аспекти комунікативної взаємодії в бік більшої узгодженості й блокувати небажані варіанти: непорозуміння, суб'єктивні тлумачення, замовчування, вербальну агресію, саботаж тощо. За таких умов, скажімо, стратегія отримання інформації вже не може бути заблокована стратегією ненадання інформації, а тактика прямого запитання – ухиленням від прямої відповіді.

Тональність спілкування може прагматично формуватися за рахунок вербальної активації різних емоцій. Так, початковий етап перемовин зазвичай більшою мірою корелює з напругою й боротьбою й латентною конфліктністю, аніж із готовністю до кооперації. Така емотивна кореляція живиться страхом поразки, браком інформації, слабкістю чи силою позицій, гіперболізацією суперечливих аспектів, недооцінкою впливового статусу

комунікантів, особистісними стосунками тощо. У перемовинах, особливо в ситуації їх неефективності, особливого значення набувають уміння латентно зменшити рівень конфліктності й гармонізувати перемовний процес. Інструментом досягнення цієї мети може виступати динамічна емотивна кореляція, що корелює з вербальною сутєністю.

Використання потенціалу фатичної функції з акцентуванням оцінних регуляторів дає змогу трансформувати емотивне тло перемовин і перетворити страх чи напругу на зацікавлення пропозиціями іншої сторони. Величезний досвід подібної вербалізації емоцій утримують сакральні тексти, зокрема й молитви [2]. Базовою ознакою емотивної кореляції молитовних текстів є пліромність – дифузне зрощення різнополюсних емоцій. Завдяки здатності вербалізаторів емоцій змінювати емотивний модус на протилежний, латентно забезпечується здорова динаміка контрастивних станів психіки, їх своєрідне перетікання й поглинання. Крім терапевтичності впливу, подібна вербалізація емоцій сприяє розвитку емоціонального інтелекту. Досвід омовлення почуттів у сакральних текстах піддається верифікації. Він може бути винесеним за межі ритуальної практики і застосованим в інших комунікативних дискурсах, зокрема й перемовному.

Емотивна релевантність є природним для мови механізмом створення широкого спектру конотацій. Тому покрокова динамізація емоційної сфери реципієнтів через вербальну активацію негативних емоцій та їх наступну трансформацію в позитивні переживання може інтенсифікувати перемовний процес.

3-поміж рекомендацій, які даються фахівцями для таких ситуацій, є поради «дозволити опоненту випустити пару» й не уникати емоційного реагування. Водночас і собі «дозволити говорити про почуття», «не захищати свої ідеї, а заохочувати критику й поради» тощо [4]. Покрокова вербалізація різнопланових емоцій забезпечує в реципієнта відчуття цілісного й повного переживання. Воно, у свою чергу, відкриває доступ до збалансованих і благодатних станів психіки.

Прагматичний статус подібних порад забезпечується фразами етикетного характеру на кшталт: «Ми поділяємо Вашу стурбованість»; «Ми поділяємо Ваші почуття»; «Ми готові поїхати, коли Вам буде зручно»; «Чи дозволите поставити Вам кілька запитань, аби переконатися у достовірності Вашої інформації»; «Дозвольте повернутися до цієї розмови трохи згодом, після перевірки достовірності Вашої інформації»; «Перевіримо, чи правильно я вас розумію»; «Спробую Вам розповісти, де у мене виникають труднощі у розумінні Ваших аргументів»; «Ми цінуємо те, що Ви для нас зробили»; «Мати з Вами справу було приємно»; «Ми високо цінуємо справедливість»; «Справедливість вище за все» тощо [4].

У багатьох випадках розрядити емоції може вибачення, навіть у разі невизнання персональної відповідальності або й з огляду на чиїсь наміри завдати шкоди: «Даруйте»; «Вибачте, кожен може помилитися», «Перепрошую, спробуємо ще раз в усьому розібратися», «Перепрошую, можливо, Ви маєте підстави для цих слів, але у мене не вистачає певної інформації, скажіть...». Вибачення – це недорогий, але вдячний спосіб впливу на ситуацію, визнають фахівці [4].

Важливе значення мають і засоби експлікації вербальної підтримки співрозмовників: «Будь ласка, виправте мене, якщо я помиляюся»; «Ми цінуємо Ваші спроби розібратися...»; «Для нас важливо подивитися на ситуацію Вашими очима»; «Зараз у нас

є можливість помінятися ролями й поставити всі свої запитання»; «Що Вас спонукало до такого запитання?»; «Поясніть, чому Ви в це вірите?». Маючи етикетний характер, вони латентно сприяють толерантності діалогу, знижують рівень конфронтаційності.

Окрім того, корисним для ефективного підтримання вербального контакту є вміння виявляти увагу до чужого мовлення. Стандартна техніка добросовісного слухання полягає в тому, щоби вчасно подавати знаки зацікавленості у спілкуванні: просити опонента щось прояснити, повторити якісь ідеї, щось перепитати, вживати вислови типу: *невже, як це, правда, он воно як, зрозуміло, отакої, так* тощо. Корисно також частіше вдаватися до похвали й різних форм вербальної підтримки (*маєте рацію, Ваша правда, схвалюю, підтримую, молодець, добре, розумно, нормально, класно, цікаво, так-так* тощо), адже вони спонукають до того, що опонент і надалі буде намагатися заслужити їх.

Не варто недооцінювати вплив компліментарних висловлень. Вони суттєво збільшують можливість порозумітися: *«а Ви, як справжній фахівець (знавець, метр, авторитет) з... , могли б прокоментувати...»*; *«дозвольте поцікавитися Вашою думкою, як людини неупередженої (незалежної, об'єктивної, правдолюбця, шукача істини тощо), «Ви дивовижні!», «Ви мене вразили!», «Неперевершено!», «Це було геніально, чудово, оригінально, талановито», «Дивовижно виглядаєте»* тощо. Фахівці розрізняють численні семантичні різновиди маніпулятивно спрямованих компліментів: компліменти стосовно вмінь, здібностей, можливостей та заслуг співрозмовника; компліменти, що характеризують інтелектуальні якості адресата; компліменти із загальною позитивною оцінкою співрозмовника; компліменти на позначення моральних якостей адресата; компліменти щодо зовнішності співрозмовника; компліменти з акцентом на ділових якостях та професійній майстерності комунікативного партнера; компліменти з відзначенням предметів, об'єктів чи осіб, що мають відношення до адресата; компліменти на позначення рис характеру співрозмовника, його індивідуальних особливостей; компліменти стосовно імені адресата; комплексні компліменти; непрямі компліменти тощо [5]. Впливова сила компліментів спричиняється їхньою дотичністю з Я-концепцією – уявленнями особи про себе саму. Підтвердження чи посилення цих уявлень або руйнування їх негативних аспектів і заміна на позитивні зазвичай мають терапевтичний вплив. Прагматичне значення компліментів полягає у гармонізації спілкування. У свою чергу, антикомпліменти – висловлення, що розкритують позитивні уявлення особи про себе, ефективно впливаючи, руйнують контакти, ображають, псують стосунки й породжують конфлікти.

Впливовий потенціал фатичної функції формують і символічні жести. Дружня записка, висловлення співчуття, привіти дружині/чоловіку, батькам, дітям, онукам та ін., спільний обід зі словами подяки за смачну їжу, потискання руки зі словами: *«Радий бачити», «Співчую», «Тримайтеся», «Все чудово організовано», «Ми за Вас»* тощо – усе це може бути підставою для зняття напруженої ситуації мінімальними вербальними зусиллями. Ефективно підтримувати вербальний контакт дають змогу: апелятиви: *пане..., добродію, вельмишановний, «шановний», «любий», «друге», «брати й сестри»* тощо; засоби інтимізації: *«сердечно вітаю»; «сердечно дякую»; «на знак моєї вдячності хочу...», «Бережи Вас Господь»; «тільки для Вас», «спеціально для Вас», «тільки між нами»; «як виняток»; «як мені приємно»; «сьогодні особливий день»; «скажу як*

Ваш друг»; «різниця у віці велика, тому маю право сказати...»; «згадуючи Вас у наших молитвах, просимо і Ваших святих молитов...» тощо; оцінні суперлятиви: *«Ваш виступ якнайкраще пояснює Вашу позицію»; «ми високо цінуємо Вашу відвертість»; «Вас завжди дуже цікаво слухати»; «з Вашими аргументами не посперечаєшся»; «Дозвольте вітати Вас вічним і сповненим радості вітанням – Христос Воскрес!»; «Ви бездоганно підготувалися»;* займенники, що використовуються з інклюзивною функцією: *«ми в цьому єдині», «нам необхідно чути один іншого»; «я цілком з Вами погоджуюся»; «ми поділяємо Вашу стурбованість»;* повтори: *«Шкода, що ви прослухали, можливо, навіть свідомо прослухали основну думку. Повторюю...»; «Можливо, стомив Вас своєю доповіддю й Ви прослухали, тому повторюся...»;* маркери об'єктивності мовця: *авжеж, зрозуміло, дійсно, так, ясно* тощо.

У свою чергу, завершити спілкування в потрібний момент (не раніше й не пізніше) дають змогу вибачення й завуальовані пропозиції: *«Вибачте, що затримую Вас, але є ще кілька запитань»; «Даруйте, що тільки зараз згадав про важливе питання. Скажіть, будь ласка...»; «Вибачте, можливо, я щось пропустив, але скажіть, будь ласка...»; «Шкода, що Ви промовчали про...»* тощо.

Водночас для адекватного сприйняття й ефективної комунікації слід уникати відвертих загравань із реципієнтом та надмірних улесливих зауважень на його адресу, бо це змушує насторожитися й засумніватися у щирості мовця.

Залежно від цілей мовця, вербалізатори фатичної функції можуть використовуватися для інтенсифікації як гармонізаційних аспектів спілкування, так і маніпулятивних. До жорстких маніпулятивних форм тиску на реципієнта належать психотехніки «бомбардування любов'ю» та «лестощі». Їх застосування спекулятивно формує чи акцентує емоційно-оцінний статус інформації. Ці техніки дають змогу офіційну чи нейтральну комунікацію зробити неформальною. Приміром, є можливість швидко скоротити дистанцію між комунікантами й штучно створити ілюзію максимальної дружності й довіри, інтимності, щирості, цілковитого прийняття, персональної значущості, обраності, родинного взаєморозуміння, тепла й підтримки або, навпаки, немотивованої ворожості чи збайдужілості у стосунках. Подібні стани зменшують критичність сприйняття реципієнта. Як результат, він стає більш керованим, а його поведінка – програмованою. Фатична функція мови за цих умов зрощується з маніпулятивною – волонтакативною, сугестивною. Вона задіяна в ефектах програмування свідомості, створення «мовленнєвих шумів», «вербальної ентропії», «конфліктної комунікації» тощо, бо вербальний вплив корелює як із семантикою, так і кількісними параметрами. Приклади такого застосування етикетних конструктів і регуляторів дає, зокрема, культова діяльність.

Так, накопичення однотипно маркованих апелювативів, об'єднаних семантичною кореляцією з ядерним концептом, дає змогу швидко наростити значимість реципієнта. Наприклад, лідерка тоталітарної секти «Біле братство» Марія Деві Христос, маючи намір навіть у в'язниці зберегти контроль над членами групи, в листах до них у якості звертання використовувала слова: *«Мир Вам, Діти мої! Пишу до тих, хто має Вищий Дар: Вірувати у Матір Світу, йти за Мною, Нести Свої Хрести Безупинно, Страждати за Ім'я Матір, Нести Істину людям»*. Натомість себе вона позиціонувала як матір – дуже близьку, авторитетну й вірну людину, контакт з якою до того ж

робить унікальними й самих адресатів послання. Для цього вона маніпулятивно використовувала особові займенники, що фіксували близькі стосунки й матеріалізували фізичну присутність авторки послання (*мої, за Мною, Моє*), нав'язувала суб'єктивні тлумачення (*Дар: Вірувати у Матір Світу, йти...*), експлуатувала потенціал привабливих понять (*Вищий Дар, Матір Світу, Істину*), латентно спонукала до дієвих моделей наслідування (*Вірувати.., йти.., Нести.., Страждати.., Нести..*), створювала ілюзію масовості сектантського руху прихильників, трансформуючи фразеологізми (*Нести Свої Хрести*) тощо.

Така самопрезентація гіперболізувала роль очільниці групи у житті адресатів послання, штучно нарощувала її авторитет, створювала ореол святості, жертвності й потужно посилювала зв'язок між нею та членами секти з метою тотального контролю над ними. Прощалася Марія Деві Христос словами: «*Будьте мужніми, Мої Вірні! Я – з Вами! В Серці! На Хресті! Хай Будуть з Вами Вічна Любов і Благодать! Ваша Матір Миру, Віра. Надія. Любов. І Матір Софія*». Як засвідчують приклади, й у прощанні має місце ефект «мовленнєвого шуму». Його мета – нав'язати почуття вірності, нівелювати страх перед стражданнями й навіть смертю, дистанційно закріпити свою присутність у середовищі прихильників, позиціонувати себе як мегацінність для цих людей.

Отже, глибше розуміння ролі фатичної функції мови дає змогу оцінити її значний комунікативно-прагматичний потенціал, позитивні й негативні аспекти використання. Цей потенціал полягає у здатності трансформувати комунікативну ситуацію відповідно до актуальних викликів за рахунок висловлення симпатії, апеляції до почуттів, утримання (передання, нав'язування, перехоплення, відбирання, заохочення) ініціативи у спілкуванні, створення додаткових можливостей, керування увагою співрозмовника, динамічної емотивної кореляції тощо. Вміння й навички оперувати мовними засобами, обтяженими етикетною, контактостановлювальною, регулятивною функціями, потужно розвивають лінгвокомунікативну компетенцію користувача мови, підвищують його фахову конкурентоздатність й розширюють поле особистісного впливу в будь-яких стосунках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бредемайер К. Черная риторика / К. Бредемайер; Пер. с нем. – 3-е изд. – Москва: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 224 с.
2. Климентова О.В. Вербальна сугестія та емоції (на матеріалі українських молитов) // О. В. Климентова. – К.: Карбон ЛТД, 2012. – 320 с.
3. Психологическая энциклопедия. 2-е изд. / Под ред. Р.Корсини, А.Ауэрбаха. – СПб.: Питер, 2003. – 1096 с.
4. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или переговоры без поражения / Р. Фишер, У. Юри. – Электронный ресурс. Доступ на сайті: http://royallib.ru/book/fisher_rodger/put_k_soglasiyu_ili_peregovori_bez_porageniya.html
5. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект / І.Ю. Шкіцька. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Климентова Е.В., д.филол.н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, г. Киев

ФАТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ЯЗЫКА В АСПЕКТЕ ОСОЗНАВАЕМЫХ И НЕОСОЗНАВАЕМЫХ ФАКТОРОВ КОММУНИКАЦИИ

В статье анализируется фатическая (контактоустанавливающая) функция языка с привлечением новой информации об осознаваемых и неосознаваемых факторах коммуникации. Особое внимание уделяется регулятивным факторам управления коммуникативным актом.

Ключевые слова: фатическая функция, переговорный процесс, тактика, стратегия, эмотивная корреляция, манипулятивная риторика.

Klymentova O.V., Doctor of Philol.Sci.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PHATIC FUNCTION OF LANGUAGE AND CONSCIOUS AND SUBCONSCIOUS FACTORS OF COMMUNICATIVE ACTIVITY

The function of contacts' establishment, that is based on the conscious and subconscious aspects of communicative activity, is examined in the article. Considerable attention is spared to the regulative possibilities which are implemented in a communicative activity.

Key words: function of contacts' establishment, negotiations, tactics, strategy, emotive correlation, manipulative rhetorics.

УДК 811.112.2-115'42:811.161.2

Ковальова Т.П., к. філол. н., доц.,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

РЕАЛИЗАЦИЯ КАТЕГОРИИ АДРЕСОВАННОСТИ В СЛОГАНАХ НИМЕЦКОЙ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

У статті досліджуються вербальні засоби вираження категорії адресованості в німецьких та українських політичних слоганах. Проаналізовано лексичні й граматичні маркери експліцитного та імпліцитного способів вираження адресата та визначена їх роль в реалізації комунікативно-прагматичного змісту слоганів. У процесі зіставного аналізу способів мовної репрезентації адресата виявлені специфічні особливості досліджуваних національних політичних дискурсів.

Ключові слова: політична реклама, політичний слоган, адресат, адресованість, імпліцитна інформація.

У мовленні як одному з видів комунікативної діяльності людини проявляється як фактор адресанта (його психологічний стан, знання, приналежність до певного соціального прошарку тощо), так і фактор адресата, на якого власне розраховане мовлення [Кубрякова 1991, 18; Анопина 1997, 116]. Під терміном «адресат» розуміють «особу/особи,

якій/яким автор надсилає своє послання, заздалегідь орієнтуючись на її/їх уявні загальні характерні риси при побудові повідомлення, яке повністю розуміється цією особою/особами і викликає в неї/них фізичну, ментальну чи емоційну реакцію» [Карпчук 2005, 2].

Адресованість розглядається дослідниками як суттєва ознака різних одиниць мовлення (М. М. Бахтін, О. П. Воробйова, І. М. Колегаєва, Г. В. Колшанський). На сучасному етапі розвитку лінгвістики увага науковців зосереджується на вивченні адресованості як категорії дискурсу, що відображає спрямованість останнього на передбачуваного адресата комунікації (О. П. Воробйова). Через призму адресованості аналізується специфіка різних видів дискурсу – художнього [Воробйова 1993], рекламного [Ткачук-Мірошниченко 2001], публіцистичного [Матіюк 2007], офіційного та неофіційного [Карпчук 2005; Красільна 2007].

Як зазначають дослідники політичної комунікації, для “перспективи існування й функціонування політичного дискурсу не є природнім одnobічне вираження” [Януш 2010, 82], визначальною ознакою даного виду дискурсу є спрямованість на адресата з метою домогтися перлокутивного ефекту (спонукати аудиторію до суспільно-політичної реакції), а також особлива конфігурація адресата, в ролі якого виступає соціум [Семенюк 2009, 195].

Актуальність статті визначається посиленням інтересом сучасної мовознавчої науки до прагмалінгвістичного дослідження дискурсу, що дозволяє розкрити взаємодію учасників комунікативного акту. Особливої уваги набуває розгляд чинника орієнтації і впливу на слухача як важливої характеристики будови дискурсу. Актуальність теми зумовлена також специфікою адресованості політичного дискурсу та необхідністю вивчення її лінгвістичних аспектів.

Адресованість є однією з найважливіших категорій політичної реклами – гібридного жанру політичного й рекламного дискурсу [Дедушкіна]. Як комунікативний процес політична реклама здійснюється для адресного впливу на чітко окреслені електоральні групи з метою спонукання їх до певної пост-комунікативної дії (політичного вибору, участі в політичних процесах, тощо) та зрештою з метою керування суспільною думкою та політичною поведінкою [Кривобок 2007, 4; Шовкун 2004].

На практиці ефективна комунікація в політичній рекламі можлива лише за наявності спрямованого адресного зв'язку між політичними силами та виборцями, для встановлення якого здійснюється вивчення суспільної думки, проводиться політико-психологічний аналіз електорату – потреб, мотивацій і преференцій виборців [Лютко 2008]. Якісне визначення цільової аудиторії дозволяє вибрати саме ті види політичної реклами, які зможуть максимально ефективно впливати на адресата.

Особлива роль у політичній рекламі відводиться слогану. Слоган виступає носієм ідеологічної інформації, комунікативним засобом, що сприяє встановленню контакту між адресантом та адресатом [Ложева 2011]. Крім того, слоган можна віднести до імперативних жанрів політичної комунікації [Чудинов 2009, 31], в яких на перше місце виходить регулятивна функція мови, що об'єднує ті випадки використання мови, коли мовець безпосередньо прагне вплинути на адресата [Норман 2004, 83].

Мета даної роботи полягає у дослідженні особливостей реалізації категорії адресованості в слоганах німецької та української політичної реклами.

Предметом дослідження виступають експліцитні та імпліцитні засоби вираження адресата слоганів політичної реклами.

Матеріалом дослідження слугували тексти 160 слоганів найбільших політичних партій Німеччини (Соціал-демократичної партії Німеччини (далі – SPD); Християнсько-демократичного союзу (CDU); Християнсько-соціального союзу (CSU); Вільної демократичної партії Німеччини (FDP); Лівої партії (Die Linke); партії Союз90/Зелені (Bündnis90/die Grünen)), які використовувались у виборчих кампаніях протягом 2002-2011 років, та 160 слоганів українських політичних партій, що брали участь у президентських виборах 2010 року (Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина“ (далі – „Батьківщина“), Партія регіонів (ПР), партії „Фронт Змін“ (ФЗ), „Сильна Україна“ (СУ), „Наша Україна“ (НУ) та Народна партія (НП)).

У дискурсі політичної реклами інформація може бути передана як експліцитно, так і імпліцитно. Під експліцитною інформацією розуміється явний, виражений смисл, який сприймається комунікантами із значень мовних одиниць. Імплікацію розуміють як неявний прихований смисл, який виводиться реципієнтом із значень мовних одиниць під впливом комунікативної ситуації та контексту [Бацевич 2004, 156].

Як показав аналіз, експліцитний спосіб вираження адресата реалізується в 15% слоганів української політичної реклами, відповідний показник для групи німецьких слоганів втричі нижчий і становить 5%. Основним засобом експліцитного вираження адресата виступають прономінальні й дієслівні форми 2-ої особи. Використання даних засобів створює ефект діалогічності спілкування та особистої адресованості інформативного повідомлення, що заохочує адресата до активного сприйняття інформації [Кондратенко 2008, 197].

Характерним для слоганів української політичної реклами є використання «ти-форм» звертання до адресата (7% прикладів), які ґрунтуються на близькій психологічній дистанції й створюють ефект інтимізації – дружнього, невимушеного спілкування, в якому співрозмовник постає в образі приятеля або друга. Засобами вираження адресата виступають:

- прономінальні форми 2-ої особи однини: *Україна переможе. Україна – це ти; Батьківщина захистить тебе!* («Батьківщина»); *Твоя думка – важлива!; Твою думку враховано, проблему буде вирішено!* (ПР); *Роби, купуй, захищай українське, бо це твоє!* (СУ);
- наказові форми дієслова 2-ої особи однини: *Захисти Україну!; Не обирай ганьбу, обирай Україну!* («Батьківщина»); *Цінуй своє, але дбай про спільне; Зміни майбутнє!* (ФЗ); *Вибери нормальних!* (НП).

Експлікація адресата за допомогою даних форм реалізується лише в 2% слоганів німецької політичної реклами: *Europa braucht Dich!* (CDU/CSU); *Damit deine Bank in der Nähe bleibt...* (SPD). Натомість слоганам німецької політичної реклами притаманне використання форм ввічливого звертання, які зазвичай вживаються у мовленні в офіційній сфері (4%), наприклад: *Deutschland braucht Sie* (FDP); *Ihre Erststimme für soziale Gerechtigkeit; Die SPD kämpft für Arbeitsplätze. Für meinen und auch für Ihren; Für das soziale Europa. Wählen Sie SPD!* (SPD); FDP – *Ihre erste Wahl* (FDP); *Freuen Sie sich auf Ihre Beförderung. Mehr Busse und Bahnen* (Die Grünen). Використання форм ввічливого

звертання свідчить про дотримання адресантом правил мовного етикету, характерних для ситуації офіційного спілкування, а також віддзеркалює наявність певної дистанції між адресантом та адресатом, стосунки між якими носять нейтральний ввічливий характер. Вказані форми не є характерними для слоганів української політичної реклами, їх вживання реалізується лише в одному прикладі: *Ваш голос враховано (ПР)*.

Засобом експліцитного вираження адресата виступають лексичні одиниці, що позначають певні цільові групи виборців. Даний прийом експлікації адресата скеровує рекламне звернення на ту частину електорату, підтримку якої очікує адресант, що, в свою чергу, підвищує ефективність агітаційних матеріалів.

Так, у 8% слоганів української політичної реклами адресат експліцитно виражений через номінації таких соціально-демографічних характеристик, як сфера професійної діяльності (*Родюча земля – багаті селяни! (ПР)*; *Антикризова стратегія для аграріїв. Рекордний врожай! («Батьківщина»)*; *Звільнимо малий бізнес від податків на п'ять років; Надамо пільги для малого бізнесу (ПР)*; *Дамо свободу підприємцєві! (СУ)*; *Єдине вікно для підприємців. Ми зробили! (НУ)*; *Антикризова стратегія для будівельників. Житло будується!; Антикризова стратегія для шахтарів. Шахти працюють! («Батьківщина»)*) та вік: *Молоді – освіту та гарантоване працевлаштування!; Дамо молоді впевнений старт (ПР)*.

Аналогічні сигнали адресованості фігурують лише в 3% німецьких політичних слоганів. Окрім згаданих ознак, диференціації адресата слугують вказівки його гендерної приналежності: *Wir haben die Kraft für die Zukunft unserer Bauern (CDU/CSU)*; *Die Steuern für Beschäftigte und Kleinbetriebe senken! (Die Linke)*; *Unsere Jugend braucht Bildung, Arbeit, Zuversicht (FDP)*; *Frauen, nach oben! Aus der Krise hilft nur Grün*; *Gleicher Lohn für Frauen!; Mindestlohn gerade jetzt! Für Frau und Mann, in Ost und West! (Die Linke)*.

В обох групах досліджуваних слоганів домінує імпліцитний спосіб вираження адресата. У слоганах німецької політичної реклами цей показник є дещо вищим і становить 95%, адресат українських політичних слоганів не отримує прямої вербалізації в 85% прикладів.

Переважання імпліцитної інформації обумовлено як об'єктивними факторами розвитку сучасної мови а саме, загальною тенденцією до конденсації та компресії [Ткачук-Мірошніченко 2001, 6], так і специфічними особливостями дискурсу політичної реклами, в якому імпліцитні способи передачі інформації, як лінгвістичний механізм маніпулювання політичною свідомістю, широко використовуються адресантом для здійснення прихованого впливу на адресата. Слід також відзначити, що імплікація обумовлена рядом специфічних характеристик самих політичних слоганів, насамперед лаконічністю їх мовної форми, необхідністю надати мовленню оригінального, експресивного та динамічного характеру.

У прихований спосіб адресат політичної реклами може бути представлений засобами, що слугують самовираженню адресанта. Так, адресатно-скерованими є засоби експлікації адресанта через прономінальні форми 1-ої особи множини (12% укр./14% нім.), наприклад:

Власна історія. Ми здобули!; Свобода обирати владу. Ми здобули!; Національна гідність. Ми здобули!; 323 мільярди інвестицій. Ми зробили!; Єдине вікно для під-

приємців. Ми зробили!; Повернули солдат з Іраку. Ми зробили!; Служба в армії один рік. Ми зробили!; У десять разів збільшено допомогу при народженні дитини. Ми зробили!; Вища освіта – без хабара. Ми здобули!; Свобода слова. Ми здобули!; Євро-2012. Ми здобули! (НУ);

Wir haben die Kraft; Wir haben die Kraft für GUTE Bildung; Wir haben die Kraft für STARKE Familien; Wir haben die Kraft für Sicherheit und Freiheit; Wir haben die Kraft für die Zukunft unserer Bauern; Wir haben die Kraft für die Sicherheit unseres Landes; Wir haben die Kraft für Wirtschaft mit Vernunft (CDU/CSU); Wir kämpfen für eine Mindestsicherung, die vor Armut schützt!; Wir sind für die Menschen da (Die Linke); Wir wollen mehr (Die Grünen).

Експлікація адресанта за допомогою займенника «ми/wir» надає його образу «колективного» характеру й виступає засобом зближення з адресатом – формує довіру аудиторії до суб'єкта політичної реклами, адже в ролі останнього виступає не окрема особа, а певна соціальна група.

Крім того, використання займенника «ми/wir» націлено на об'єднання позицій мовця та адресата, наприклад:

Достить до когось приєднуватися. Ми самі – Європа! (ФЗ); Ющенко забезпечив нам свободу. Решту – ми повинні зробити самі; Ющенко приніс нам економічну свободу. Я – за Ющенка! (НУ);

Für den Weg aus der Krise: Wir in Europa; Arbeit schützen und schaffen: Wir in Europa; Für Schutz durch Gemeinschaft: Wir in Europa; Für eine Soziale Marktwirtschaft: Wir in Europa; Für einen starken Euro: Wir in Europa; Für Freiheit und Sicherheit: Wir in Europa (CDU/CSU).

Аналогічним чином функціонує присвійний займенник «наш/unser», вживання якого наголошує на спільності інтересів, загальному характері проблеми, наприклад: Ющенко захистив наше право обирати владу. Я – за Ющенка! (НУ); Тільки Литвину можна довірити нашу долю!; Тільки Литвин гідний нашої довіри! (НП); Янукович – наш президент! (ПР);

Unser Land kann mehr; Anpacken. Für unser Land; Für den Fortbestand unserer Sparkassen. Mehr SPD für Europa (SPD); Unsere Jugend braucht Bildung, Arbeit, Zuversicht (FDP); Unser Land muss Frieden schaffen, konsequent auf Abrüstung und Entwicklungshilfe setzen (Die Linke); Gemeinsam für unser Land; Wir haben die Kraft für die Sicherheit unseres Landes (CDU/CSU).

Звернений до адресата заклик до спільних дій виражають також прислівники «разом/gemeinsam»: Змінимо майбутнє разом (ФЗ); Разом будемо відстоювати національні інтереси (НП); Gemeinsam für den Sozialen Fortschritt – in Europa und in Deutschland; Gemeinsam für ein gutes Leben! (Die Linke).

Специфікою українських політичних слоганів є об'єднання двох учасників комунікації – мовця й адресата шляхом використання дієслівних форм 1-ої особи множини: Будемо з теплом! («Батьківщина»); Змінимо майбутнє разом (ФЗ); Зупинимо розпад держави!; Відродимо демократію; Піднімемо економіку – піднімемо і країну; Змінимо життя на краще! (СУ); Будемо жити в Європі. Я – за Ющенка! (НУ); Разом будемо відстоювати національні інтереси; Знайдемо дорогу до якісного життя (НП).

Використання мовних засобів, що виражають об'єднання позицій адресанта й адресата, має великий маніпулятивний потенціал – конструює дискурс «спільної справи» [Голубева 2009], слугує побудові «ірреальної позитивно-привабливої картини згоди зі світом» [Гулак 2005]. Лінгвістичний механізм маніпуляції базується на колективній природі людської свідомості, фундаментальній потребі людини у приналежності до певної соціальної групи.

Специфічною ознакою слоганів української політичної реклами є вживання прономінальних і дієслівних форм 1-ої особи однини (13%), наприклад: *Ефективна і відповідальна влада – я буду за це боротись!*; *Інноваційна економіка та прогресивні реформи – я буду за це боротись!*; *Освічена нація – я буду за це боротись!*; *Здоровий народ – я буду за це боротись!*; *Перемога над бідністю та соціальною несправедливістю – я буду за це боротись!*; *Я вірю в Україну; Я вірю в «Український прорив» («Батьківщина»); Почую кожного! (ПР); Іду на війну з корупцією! (ФЗ).*

У першу чергу дані форми слугують засобом індивідуалізації адресанта, проте водночас сигналізують про високий ступінь орієнтації на адресата, який залучається до ситуації безпосереднього спілкування, що вимагає його реакції й стимулює до ведення уявного діалогу. Крім того, у прихований спосіб даний прийом реалізує прагматичну інтенцію впливу – ідентифікуючи себе з виборцем, адресант навіть адресатові свою позицію, прагне викликати бажання наслідувати свої дії. Вплив посилюється багаторазовим повтором фрази, що з'єднує слогани певної політичної сили. Так, наприклад, в 11 слоганах партії «Наша Україна» рефреном звучить фраза «Я – за Ющенка!»: *З Ющенком пов'язана поява гривні і піднесення економіки. Я – за Ющенка!*; *Ющенко – за справедливу, сильну Україну. Я – за Ющенка!*; *Ющенко захистить наше право обирати владу. Я – за Ющенка!*; *Будемо жити в Європі. Я – за Ющенка!*

Сигналом адресованості рекламного повідомлення можуть виступати використані в слоганах власні назви, що позначають політичну партію або політичного лідера. Адресатом таких слоганів є базова аудиторія – прихильники, які готові підтримати певного кандидата/партію в силу своїх політичних, особистісних чи інших вподобань, що ґрунтуються на наявному в підсвідомості стійкому позитивному образі останніх.

Так, до складу 20% слоганів німецької політичної реклами входить назва партії. Найчастіше власна назва фігурує у фразі, що, багаторазово повторюючись, створює лейтмотив рекламної кампанії. Наприклад, в 6 слоганах партії CDU рефреном повторюється фраза «*Mehr SPD für Europa*» (*Heiße Luft würde die Linke wählen. Für ein Europa, in dem Verantwortung zählt! Mehr SPD für Europa; Finanzhaie würden FDP wählen. Für ein Europa, in dem klare Regeln für alle gelten. Mehr SPD für Europa*) та в 5 випадках – фраза «*Deshalb SPD*»: *«Weil saubere Energie die Zukunft ist. Deshalb SPD; Weil Arbeit faire Löhne braucht. Deshalb SPD; Weil gute und kostenlose Bildung ein Recht ist. Deshalb SPD.* Аналогічний прийом використовується в 11 слоганах партії Зелених: *Wachstum durch Bildung! Aus der Krise hilft nur Grün; Schwarz-Gelb? Nein, danke! Aus der Krise hilft nur Grün; Bio, Baby! Aus der Krise hilft nur Grün.*

В українських слоганах (25%) прийомом адресації виступають власні назви, що конкретизують особу кандидата, якого має підтримати адресат. Так, у 13 слоганах партії «Наша Україна» та в 9 слоганах Народної партії фігурують імена лідерів даних

політичних сил: Ющенко, як і я, – патріот України! Я – за Ющенка! З Ющенком пов'язана поява гривні і піднесення економіки. Я – за Ющенка! Ющенко – за справедливу, сильну Україну. Я – за Ющенка! Тільки Литвин об'єднає країну для великої справи! Тільки Литвин гідний нашої довіри! Тільки Литвин гідний бути президентом!

Сигналом адресованості слугують також слова, що входять до назви політичної партії й багаторазово відтворюються в слоганах, наприклад: Батьківщина захистить тебе!; Батьківщина переможе!; Партій багато, Батьківщина – одна! (ВО «Батьківщина»), Сильний президент – сильна Україна!; Прийшов час сильних!; Україна буде сильною!; Сильна Україна – обирає краєвих! («Сильна Україна»); В ім'я змін!; Зміни майбутнє!; Змінимо майбутнє разом («Фронт Змін»); Україні бути щасливою!; Україні бути вільною!; Україні бути справедливою!; Україні бути сильною! («Наша Україна»).

Крім того, багаторазово повторюючись в усталеному вербальному й невербальному контексті, невласні назви також здатні викликати стійкі асоціації з особою кандидата й адресувати інформаційне звернення його прихильникам. Наприклад, багаторазове використання особових займенників «вона» та «вони» в побудованих на контрасті слоганах ВО «Батьківщина» слугує сигналом спрямованості політичної реклами на адресата, в ролі якого виступають як прихильники, так і політичні опоненти лідера даної партії – Юлії Тимошенко: Вони обіцяють, вона – працює; Вони блокують, вона – працює; Вони заважають, вона – працює; Вони руйнують, вона – працює; Вони зраджують, вона – працює; Вона – працює. Вона – Україна!

Загалом слід зазначити, що багаторазовий повтор інформації має виражену спрямованість на адресата – використовується як прийом навіювання, що посилює запам'ятовування ключової ідеї та зумовлює більш успішне сприйняття її як істинної або допустимої [Голубева 2009].

Імплицитним способом адресат політичних звернень може бути виражений лексичними одиницями, що характеризують об'єкт реклами. Так, завдання адресанта охопити якомога більше коло виборців, не обмежуючи його лише цільовою аудиторією, сприяє використанню номінацій, які позначають сукупність великої кількості осіб, об'єднаних певними рисами. У групі українських слоганів вживання даних номінацій зафіксовано в 32% прикладів, що вдвічі більше, ніж аналогічний показник у групі німецьких слоганів (15%).

Одним із засобів є метонімічне вживання назви країни, що фігурує в 16% слоганів української політичної реклами та в 9% німецьких політичних слоганів, наприклад:

Україні бути щасливою! (НУ); Україна переможе. Україна – це ти! («Батьківщина»); Україна – успішна країна! (ПП); Україна буде сильною!; (СУ); Тільки з Литвином Україна здобуде повагу сусідів і гордість онуків! (НП); Україна заслуговує на краєц! (ФЗ);

Deutschlands Chancen stärken; Deutschland. Erfolgreich. Machen (CDU/CSU); Deutschland kann es besser (FDP); Deutschland bewegt sich (Die Linke).

Аналогічними сигналами орієнтованості адресанта на широке коло виборців, виступають номінації «країна/Land» (Країну врятує нова індустріалізація (ФЗ); Підніємо економіку – підніємо і країну (СУ); Успішна людина – успішна країна! (ПП); Gemeinsam für unser Land (CDU/CSU); Unser Land kann mehr (SPD)); «люди/

Menschen“ (*Треба рахуватися з людьми (НП); Тільки Литвин служитиме людям вірою і правдою! (НП); Näher am Menschen (CDU/CSU); Wir sind für die Menschen da (Dir Linke)*).

У слоганах української політичної реклами адресація звернення реалізується також шляхом вживання номінацій „народ“, „Батьківщина“, „нація“, „національний“: *Вірю у прекрасне майбутнє нашого народу (СУ); Час народу (НП); Батьківщина переможе! (БЮТ); Освічена нація – я буду за це боротись! («Батьківщина»); Разом будемо відстоювати національні інтереси (НП)*.

Слід також зазначити, що вживання даних мовленнєвих засобів відображає той факт, що адресант свідомо будує своє повідомлення відповідно до концептуальної та емоційно-оціночної моделі адресата. Вибір мовленнєвих засобів та побудова дискурсу в цілому враховує соціально-психологічну модель адресата, зокрема, відображає релевантну для нього систему цінностей. Таке оформлення дискурсу сприяє адекватному сприйняттю інформації, а це, в свою чергу, означає, що дискурс виконує своє комунікативне завдання [Карпчук 2005, 3].

Таким чином, встановлено, що в слоганах української та німецької політичної реклами домінує імпліцитний спосіб вираження адресата. Експліцитно виражений адресний зв'язок порівняно частіше реалізується в українських слоганах. Особливого значення для експлікації адресата набувають прономінальні форми, використання яких слугує діалогізації мовлення, заохочення адресата до спілкування й реалізує інтенцію мовця – встановити контакт, зблизитись з адресатом та залучити його на свій бік. В українських слоганах розповсюджені «ти-форми» звертання до адресата, які слугують засобом інтимізації спілкування, в німецьких слоганах домінують «Ви-форми», що свідчить про намагання адресанта дотриматись максими ввічливості та зберегти дистанцію між комунікантами в ситуації офіційного спілкування.

Імпліцитне вираження адресата слоганів реалізується засобами, що представляють адресанта й об'єкт політичної реклами. Спільним для обох груп слоганів є використання займенникових форм 1-ої особи множини, що слугують об'єднанню позицій адресанта й адресата рекламного звернення, створюють колективну ідентичність політичного дискурсу. Сигналами адресованості текстів політичних слоганів виступають власні назви – засоби номінації політичних партій/кандидатів, а також лексичні одиниці, що репрезентують релевантні для виборців ціннісні пріоритети.

Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі ціннісної структури німецьких та українських політичних слоганів як відображенні концептуальної системи цінностей адресата.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анопина, О. В. Сигналы адресованности в англоязычных текстах, рекламирующих косметику [Текст] / О. В. Анопина // Актуальні питання романо-германської філології. Дослідження молодих вчених ; відп. ред. Д. І. Квеселевич. – Житомир : Поліграфіка, 1997. – С.116-123.
2. Бацевич, Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.

3. Воробьева, О. П. Текстовые категории и фактор адресата [Текст] / Ольга Петровна Воробьева – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.
4. Голубева, Т. М. Языковая манипуляция в предвыборном дискурсе (на материале американского варианта английского языка) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. М. Голубева ; Нижегородский гос. лингвистический ун-т им. Н. А. Добролюбова. – Нижний Новгород, 2009. – 22 с.
5. Гулак, Т. В. Ціннісні структури сучасного рекламного дискурсу (на матеріалі російської комерційної та політичної реклами) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.02 / Т. В. Гулак ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2005. – 20 с.
6. Дедушкина, Т. А. Жанровое пространство политического дискурса [Електронний ресурс] / Дедушкина Татьяна Александровна. – Режим доступу: http://www.philolog.univ.kiev.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_5_2/472_477.pdf.
7. Карпчук, Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Карпчук Наталія Петрівна ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 20 с.
8. Кондратенко, Н. В. Риторичні засоби мовленнєвого впливу в політичній телерекламі / Н. В. Кондратенко // Освітнянські обрії : реалії та перспективи. – К., 2008. – № 1 (4). – С. 196-199.
9. Красільна, О. Адресованість в офіційному та неофіційному дискурсі [Текст] / О. Красільна, Г. В. Чуланова // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету : 23-27 квітня 2007 року. – Суми : СумДУ, 2007. – Ч.1. – С.4-7.
10. Кривобок, Ю. В. Політична реклама у французьких засобах масової інформації: прагмакомунікативний та жанровий аспекти [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.05 / Кривобок Юлія Віталіївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.
11. Кубрякова, Е. С. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи [Текст] / Е. С. Кубрякова, А. М. Шахнарович, Л. В. Сахарный ; отв. ред. Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1991. – 238 с.
12. Ложева, Н. В. Языковые особенности и коммуникативные типы политического слогана конца XX – начала XXI вв. (на материале слоганов предвыборных кампаний г. Нижневартовска и Нижневартовского района) : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.01 [Електронний ресурс] / Наталья Владимировна Ложева. – Сургут, 2011. – 23 с. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/yazykovye-osobennosti-i-kommunikativnye-tipy-politicheskogo-slogana-kontsa-xx-nachala-xxi-vv>.
13. Лютко, Н. В. Політична реклама у виборчих технологіях: аксіологічно-нормативні виміри та принципи [Текст] : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Лютко Наталія Віталіївна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2008. – 19 с.
14. Матіюк, Л. М. Функціонально-прагматична специфіка адресата в сучасній німецькій пресі [Текст] / Матіюк Л. М. // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили, 2007. – Вип. 57. – Т. 70. – С. 60-65.

15. Норман, Б. Ю. Теория языка. Вводный курс [Текст] : учеб. пособие / Б. Ю. Норман. – М. : Флинта ; Наука, 2004. – 296 с. : ил.
16. Семенюк, О. А. Основи теорії мовної комунікації [Текст] : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – К. : ІнЮре, 2009. – 276 с.
17. Ткачук-Мірошніченко, О. Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англomовної комерційної реклами) [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ткачук-Мірошніченко Олена Євгенівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 18 с.
18. Чудинов, А. П. Современная политическая коммуникация [Текст] : Учебное пособие / Отв. ред. А. П. Чудинов / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2009. – 292 с.
19. Шовкун, І. В. Політична реклама як комунікативний процес [Текст] : автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Шовкун Ігор Васильович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – К., 2004. – 17 с.
20. Януш, О. Б. Дискурс у системі політичної лінгвістики [Текст] / О. Б. Януш // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 51. – С. 81-84.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Ковалева Т.П., к.філол.н., доц.
Житомирский государственный университет им. Ивана Франко,
г.Житомир

РЕАЛИЗАЦИЯ КАТЕГОРИИ АДРЕСОВАННОСТИ В СЛОГАНАХ НЕМЕЦКОЙ И УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕКЛАМЫ

В статье исследуются вербальные средства выражения категории адресованности в немецких и украинских политических слоганах. Проанализированы лексические и грамматические маркеры эксплицитного и имплицитного способов выражения адресата и определена их роль в реализации коммуникативно-прагматического содержания слоганов. В процессе сопоставительного анализа способов языковой репрезентации адресата выявлены специфические особенности исследуемых национальных политических дискурсов.

Ключевые слова: политическая реклама, политический слоган, адресат, адресованность, имплицитная информация.

Kovalyova T.P., Cand.Phil.Sci, Associate Professor
Ivan Franko State University of Zytomir

REALIZATION OF ADDRESSEE CATEGORY IN GERMAN AND UKRAINIAN POLITICAL CAMPAIGN SLOGANS

The article focuses on verbal means of the addressee category realization in German and Ukrainian political campaign slogans. Lexical and grammatical markers of the explicit and implicit addressee representation as well as their communicative and pragmatic

function are examined. The comparative analysis of the verbal addressee representation reveals the specific features of the national political discourses under study.

Key words: *political advertising, political slogan, addressee, addressee category, implicit information.*

УДК 811.14: 821.14

Кожуховська Ю.В., асп.,
Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ПОДОРОЖ У НОВОГРЕЦЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено виявленню передумов становлення концепту ПОДОРОЖ у новогрецькій поезії ХХ сторіччя; розглянуто фактори, які сприяли становленню мотиву подорожування як основного компонента грецької етнолінгвокультурної свідомості, виявлено специфічні риси функціонування цього концепту в новогрецькій поезії ХХ сторіччя.

Ключові слова: *концепт ПОДОРОЖ, передумови становлення концепту ПОДОРОЖ, новогрецька поезія, грецька етнолінгво-культурна свідомість.*

Подорож – невід’ємний складник грецької поезії, яка є провідним елементом у житті греків від Гомера до наших днів [9]. Концепт «Подорож» продовжує відігравати впливову роль у новогрецькій поезії 20 століття: поети звертаються до варіацій мотивів мандрування, до різних стилістичних прийомів, в основі яких лежить ідея подорожі.

Метою статті є виявлення передумов, які вплинули на становлення концепту «Подорож» у новогрецькій поезії ХХ століття. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання: 1) виділити типи передумов становлення провідної ролі подорожі в етнолінгвокультурній свідомості греків, 2) визначити специфіку прояву концепту «Подорож» у новогрецькій поезії ХХ століття.

Поезія є безпосереднім провідником вираження етносвідомості грецького народу, процес формування якої почався в найдавніші часи. Однак саме в новітній поезії можливо виявити прояви сучасної грецької етнолінгво-культурної свідомості, що підтверджує актуальність звернення саме до матеріалу ХХ століття.

Лакофф та Джонсон доводять, що метафора «Життя – це подорож» займає центральне місце в людському розумінні життя [7]. Її можна вважати передумовою звернення до концепту «Подорож», властиву всьому людству. Невипадково, у світовій літературі образ подорожі займає важливе місце. Однак його забарвлення диференціюється в літературах різних країн. У новогрецькій поезії цей концепт має свою специфіку, цьому сприяла унікальність передумов, які призвели до становлення етнолінгвокультурної свідомості грецького народу такою, якою вона є тепер.

Географічні особливості території проживання етносу в першу чергу впливають на його життєдіяльність, світосприйняття і особливості творчого самовираження його представників. Зародження грецької культури відбувалося в природному середовищі, яке характеризувалося середземноморським кліматом, безліччю островів, протяжністю придатної для мореплавців берегової лінії. Гірський ландшафт Греції був причиною нестачі орних земель і надавав не так багато можливостей для здійсненні сухопутних подорожей; тому давні греки зверталися до мореплавання як до основного способу подорожування, все більше розширюючи географію своїх маршрутів. З VIII – VII століть до н. е. почався процес так званої Великої Грецької Колонізації, цей процес супроводжувало вдосконалення засобів переміщення по відкритому морю. Сотні грецьких колоній віддалилися від своїх метрополій на величезні відстані.

Тож мореплавання стрімко розвивалося. Отже, природні умови зіграли вирішальну роль у розвитку подорожей, в першу чергу морських, як основоположної риси грецької культури, та становленні концепту «Подорож» як невід'ємної частини грецької лінгвокультури і міфопоетичної свідомості етносу.

З географічних передумов витікають соціокультурні та історичні: у зв'язку з географічними чинниками став необхідним розвиток зовнішньої торгівлі. Задля знаходження нових ринків збуту грецькі мандрівники прагнули вийти за межі відомого їм світу і відвідували неznані краї. У різних точках античного світу зміцнюються торговельні зв'язки і встановлюються впливові центри торгівлі: до V ст. до н. е. Пірей став одним з найзначніших торгових центрів античного світу; виходять на перший план Аteni, Коринф, Мегара, Сіракузи, Массилія. Склалися періпли, з'явилися нові явища, що були зумовлені підвищеною рухливістю населення, наприклад, проксенія. Торгівля процвітала упродовж усього архаїчного і класичного періодів, а в елліністичний період досягла ще більш глобальних масштабів.

Історія фіксує безліч мандрівників, що відправлялися в далекі подорожі і розширювали сферу знань греків про світ в ту епоху. Давньогрецький географ Піфей близько 325 року до н. е. здійснив плавання Атлантичним океаном на північ і досяг півострова Скандинавія. У другому столітті до нашої ери Евдокс відвідав Єгипет та Індію. Отже, супутнім подорожам чинником було не тільки розвиток торговельних відносин, а й прагнення розширити та впорядкувати знання. Так, Ератосфен Кіренський використовував відкриття Піфея при складанні карти Ойкумени. У другому столітті, подорожуючі провінціями Греції, керувалися путівником Павсанія. У II столітті Арріан також склав «Описи подорожі Понтом Евксинським» з характеристикою вже відкритих дослідниками країн.

Ще однією значною причиною переміщень були військові походи, які іноді суміщалися з науковим пізнанням світу: під час походу Олександра Македонського Берда, Неарх, Андросфен і Гіерон досліджували раніше невідомі грекам місцевості. Подорожування також мотивувало культурне і духовне життя: це і Олімпійські ігри, і релігійні паломництва. Отже, розвиток торгівлі, прагнення до пізнання світу, наукові відкриття, релігійні та культурні фактори створили соціокультурні передумови, які заклали основи становлення концепту «Подорож» у етнолінгвокультурній свідомості грецького народу.

Мітологічні передумови є одними з найвпливовіших, оскільки мітологічна спадщина античної цивілізації не тільки надихала різні покоління новогрецьких поетів, а й послужила своєрідною базою усій європейської культури. На думку Апостола Бенатсиса [9], еллінізм подорожує по всьому світу, як гомерівський Одисей. Давньогрецькі мітологічні сюжети неодноразово осмислювалися і переосмислювалися новогрецькими поетами ХХ століття. Звернення до античних мотивів – можна вважати своєрідною подорожжю поетів у часі. Ступінь їх трансформації різноманітна: від повного запозичення мітологічних сюжетів до розширення і кардинальної трансформації.

З мітологічними передумовами тісно пов'язані літературні. Якщо розглядати літературу країни в цілому, то можна простежити успадкування жанрів, мотивів, концептів, рис, які розвивалися від епохи до епохи, від покоління до покоління. Найяскравішими виразниками цієї ідеї були Костис Паламас, Ангелос Сікельянос і Константінос Кавафіс. Кавафіс, на думку Сефериса [5], відчуває традицію грецької культури – античної, візантійської та сучасної – як нерозривну єдність, вписану в контекст світової культури. У даному контексті є очевидним вплив давньогрецької літератури, яка не тільки служила основою грецької культури, але й яку активно перекладали новогрецькою мовою і поети ХХ століття.

У мітах подорожування займає першорядну роль. Мітологічний світ не залишається нерухомим: персонажі переміщуються по всьому мітологічному топосу: Артеміда переносить Іфігенію в Тавриду, мандрують Дедал, Тесей, Персей, переміщають боги. Персонажі здійснюють сухопутні подорожі: мандрує Геракл, Тесей відправляється в Аteni по суші, здійснюють подорожі між світами: вознесення на Олімп і сходження в царство Аїда. Однак, у першу чергу, міти і твори античних авторів пронизані мотивами морських подорожей, представлених у найрізноманітніших варіаціях. Так, здійснюють свій похід за золотим руном аргонавти на чолі з Ясоном з Іолка до Колхіди на кораблі «Арго», Геракл плаває до геркулесових стовпів, Іфігенія і Орест повертаються з Тавриди, відбуваються походи в Фіви, мандрують герої Троянської війни, в тому числі безліч сюжетів присвячено поверненню грецьких героїв з Трої: повернення Одиссея, Агамемнона, Аякса, Менелая («Одіссея», «Повернення», «Телегонія»). Розвинена система мітичних морських істот (морські старці, німфи, nereїди) підтверджує значущість подорожування морем у грецькій лінгвокультурі.

Мотив подорожування відбився в гімнах, наприклад «Гімн Деметрі», в ліриці: до образу корабля звертається Алкей [8], заклавши основи для подальшого розвитку метафори «Корабель – це держава». Подорожі були не тільки елементом творчості поетів, у своєму житті вони також багато подорожували [6]. Слід відзначити роботи Геродота, Страбона, візантійського мандрівника Косми Індікоплевста, які намагалися осмислити географічні знання про навколишній світ.

Концепт «Подорож» знайшов яскраве втілення в грецькому романі. За спостереженням М. М. Бахтіна [1], в авантурному романі – випробуванні викрадення, втеча, переслідування, пошуки, полонення пов'язані з хронотопом дороги, різного роду дорожними зустрічами і відіграють величезну роль; дія вимагає більше простору і відбувається в різних країнах, на суші і на морі. І якщо в авантурному романі-випробуванні всі дії зводяться до вимушеного руху у просторі, бо героями керує доля,

то в авантюрному побутовому романі герой проявляє ініціативу [1]. Життєвий шлях у ньому зливається з шляхом мандрування, виявляється ідея перетворення–тотожності: цьому передували зокрема фольклорні та мітологічні традиції, до цього типу належать ранньохристиянські кризові житія [1]. Таким чином, безліч мівів і творів античних авторів ґрунтуються на мотиві подорожей, особливо морських, разом вони послужили основою для кількох поколінь новогрецьких поетів.

Незабутній слід у свідомості новогрецьких поетів лишила і боротьба Греції за незалежність 19 століття. Світоглядним фундаментом для поезії 20 століття послужили три літературні школи: Атенська, яка взяла курс на просвітництво греків щодо їхнього минулого, Іонічна, в якій провідною була тематика звільнення Греції, Нова Атенська – течія романтизму. Ідейна спрямованість цих шкіл сприяла тому, що давньогрецькій спадщині приділялася підвищена увага, і теми брали в основному з античної традиції.

У 10-і роки XX століття панує неоромантичний напрямок у поезії, в наслідок чого домінує використання мітологізованих мотивів. Продовжує поетичну діяльність Костис Паламас. Результатом розробки Паламасом мотиву подорожі стали неологізми, наприклад «*νῆσοςπάρτη*», «*πολυκάραβο*»; він в своїх творах поетично подорожує землями своєї батьківщини [9]. У творчості Каріотакіса виділяється мотив втечі, поет ставить акцент на духовному шляху людини [9], актуалізуючи згадувану нами концептуальну метафору «Життя – це подорож». Костас Варналіс у збірці «Стільники» оспівує мітологію Греції і її спадщину, творчість Ангелоса Сікельяноса також ґрунтуються на мітологічних традиціях.

В поезії Константиноса Кавафіса також відчутно античну спадщину, але водночас вона є провідником інших настроїв. На думку С. Б. Іллінської [3, 506], Кавафіс розкривав глибинне осягнення сучасності, акцентуючи головну увагу на явищах занепаду і розкладання старого світу. На світогляд К. П. Кавафіса вплинули творчість афінської романтичної школи та історична ситуація – колонізація Єгипту Англією [4]. Концепт «Подорож», переплетений з античною традицією, проявився у творчості поета в соціально-критичному ракурсі.

Історична тематика і використання образу подорожі крізь призму сюрреалізму стали складниками естетичної платформи «покоління 30-х». Найяскравіше цей концепт відбився у творчості Георгоса Сефериса, Одіссеаса Елітиса і Яніса Рипоса, які зверталися до античної спадщини для того, щоб зрозуміти сучасність і висловити своє ставлення до насущних явищ дійсності. Основним джерелом творчості Сефериса, який часто перебував за межами батьківщини, була антична Греція і сучасність його країни [2]. Елітис вдається до неологізму «*Νηιάτορας*» і, як відзначає Апостолос Бенатсис [9], використовує аллюзію на Алкея: образ пароплава – це і є Греція.

Відмінною рисою творчості поетів течії постмодернізму, яка пов'язана перш за все з перенесенням акцентів на суб'єктивне, внутрішнє, кризове світовідчуття персонажів, є подорож в уяві, подорож уві сні та подорож у часі, пов'язані з морем.

Таким чином, звернення до концепту «Подорож» новогрецьких поетів XX століття є наслідком розвитку літературних традицій і відображає новий рівень розкриття змісту грецької етнолінгво-культурної свідомості. Можна виділити такі передумови, що послужили основою формування концепту «Подорож» як домінанти світогляду

грецького народу: географічні, соціокультурні, історичні, мітологічні, фольклорні, літературні. Для новогрецьких поетів цього періоду найсуттєвішим чинником стала мітологічна спадщина і вплив художнього напрямку, в рамках якого проходила їх творчість. На використання мотиву подорожі в поезії також вплинуло архетипове сприйняття світу через призму концептуальної метафори «Життя – це подорож». Специфічною ж формою подорожування, засвідченою в грецькій лінгвокультурі, є морські подорожі, широко висвітлені в новогрецькій поезії 20 століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М.: Худож. лит., 1975. – 504 с.
2. Джувага В. Трагический певец Эллады трагического XX века: к 35-летию со дня смерти / В. Джувага // ХРОНОС, N7, 2006. – С. 4
3. Ильинская С.Б. Греческая литература [второй половины XIX в.] / С.Б. Ильинская // История всемирной литературы: в 8 томах. – Т. 7, М.: Наука, 1991. – С. 528—532.
4. Ильинская С.Б. Поэтический мир Константиноса Кавафиса / С.Б. Ильинская // Кавафис К. Лирика. – М.: Худ. лит-ра, 1984. – 159 с.
5. Сеферис Г. К.П. Кавафис и Т.С. Элиот: параллельные // «Комментарии» № 15, 1998. – С. 25.
6. Hunter R., Rutherford I. Wandering Poets in Ancient Greek Culture: Travel, Locality and Pan-Hellenism / Richard Hunter, Ian Rutherford, Cambridge/New York: Cambridge University Press, 2009. – 313 p.
7. Lakoff G. & Johnson M. Metaphors We Live By / George Lakoff & Mark Johnson, Chicago: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p
8. Paschalis M. Horace and Greek Lyric Poetry / Michael Paschalis, Rethymnon: Rethymnon Classical Studies, Vol.1, 2002. – 195 p.
9. Μπενάτσης Α. «Χρόνους μας ταξιδεύει...»: Το ταξίδι στην ποιητική μυθολογία του Παλαμά, του Καρυωτάκη και του Ελύτη / Απόστολος Μπενάτσης [Електронний ресурс] // URL: <http://www.eens-congress.eu> (дата звернення: 15.03.2014)

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Кожуховская Ю. В., асп.,
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко, г. Киев

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ КОНЦЕПТА ПУТЕШЕСТВИЕ В НОВОГРЕЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ XX ВЕКА

Статья посвящена выявлению предпосылок становления концепта «Путешествие» в новогреческой поэзии XX века; рассмотрены факторы, которые способствовали формированию мотива путешествия как основного компонента греческого этнолингвокультурного сознания, выявлены специфические черты функционирования этого концепта в новогреческой поэзии XX века.

Ключевые слова: концепт ПУТЕШЕСТВИЕ, предпосылки становления концепта ПУТЕШЕСТВИЕ, новогреческая поэзия, греческое этнолингвокультурное сознание.

THE CONCEPT *JOURNEY* FORMATION IN MODERN GREEK POETRY OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to the determination of the factors that influenced the formation of the concept "Journey" in modern Greek poetry of the 20th century. The factors that contributed to the formation of travel motive as the main component of Greek ethnolinguo-cultural consciousness are studied. The specific features of the functioning of this concept in the Greek poetry of the 20th century are distinguished.

Key words: concept *JOURNEY*, factors influenced the formation of the concept *JOURNEY*, Modern Greek poetry, Greek ethnolinguocultural consciousness.

УДК 811.112.2

Колесник Р.С., к.філол.н.,асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ ОСТАПА ТАРНАВСЬКОГО (на матеріалі німецько-російських перекладів)

На основі аналізу перекладів віршів Г. Гессе, С. Георге визначено аспекти впливу особистості перекладача на результат поетичного перекладу, проаналізовано мовно-стилістичні особливості перекладацького методу О. Тарнавського, а саме: відхід від смислу оригіналу заради збереження рими поетичного тексту; незбереження особливостей пунктуації тексту оригіналу; часткове збереження стилістичних фігур, високий рівень міжкультурної компетенції; використання стратегії одомашнення.

Ключові слова: поетичний переклад, перекладацький метод, вплив особистості перекладача.

Остап Тарнавський, відомий поет, перекладач, критик, літературознавець, народився у Львові, де й провів своє дитинство та юність. Проте змушений був емігрувати спочатку до Австрії, а потім переїхав до США. У своїй книзі «Відоме й позавідоме» він сам вказував на велике значення художнього перекладу для української мови і літератури: «Переклади мають подвійне значення: вони збагачують українську літературу творами чужинних письменників та й допомагають нашим письменникам у праці над мовою, над стилем...».

Книжка «Поетичні переклади», котра спонукала до даної перекладацької розвідки, вийшла друком напередодні 90-ліття Остапа Тарнавського. Для проведення перекладознавчого аналізу з метою встановлення мовно-стилістичних особливостей перекладацького методу О.Тарнавського було обрано переклади віршів Г. Гессе, С. Георге.

У вірші Стефана Геора „Der auszug der erstlinge“ слід зазначити певну стилістико-граматичну особливість, а саме: майже повну відсутність пунктуаційних знаків. Читачеві доводиться «продиратись» крізь смисли поетичного твору. Ще впадає в очі написання імеників з маленької літери. Ця мовна традиція існує з XVIII століття: таким чином виділяються смислові домінанти в реченні. Очевидно, що автор прагнув, навпаки, дати можливість читачеві самому розставити акценти. Перекладач, на жаль, не виділив ці ознаки як домінантні: він ставить пунктуаційні знаки, в трьох місцях навіть тире. Цим він зламав образність і ритміку поетичного твору, одразу графічно привертаючи увагу читача саме до тих думок, які на його думку є ключовими. Між тим, саме відсутністю пунктуції ще гостріше передається смуток і туга героїв. Тільки на початку вірша в першому рядку та в останніх двох (коли настає кульмінація) автор вдається до пунктуації, вживаючи двокрапку. Він акцентує увагу тільки на двох основоположних моментах: первенцям таки судилось вийти з отчого дому і шукати долі; вони роблять це впевнено.

Ще одним яскравим прикладом того, як відсутність пунктуації втілює авторський задум, є рядок: «wenn einer aus den lieben brüdern stirbt ins grab» [6]. Автор цілковито уникає пунктуації у складно-підрядному реченні і порушує граматичну конструкцію. О. Тарнавський, навпаки, розставляє всі «коми» над «і»: «коли котрийсь коханий брат помре, у гріб» [3, 31]. Кульмінацією поетичного твору є два останні рядки. Автор саме в них ставить двокрапку і вдається до повтору на початку рядків:

«Wir ziehen gern: ein schönes ziel ist uns gewiss

Wir ziehen froh: die götter ebnen uns die bahn» [6]

Перекладач не відтворив цю стилістичну фігуру і не зберіг пунктуацію оригіналу:

«Ми радо йдем, бо знаєм нашу горду ціль;

веселі йдем: боги промощують нам шлях» [3, 31].

Важливим моментом залишається відсутність і римування, це залишає більше простору для перекладача, він не обмежений рамками, в котрих змушений «підбирати» те чи інше слово для співзвуччя. Даний переклад це чітко ілюструє, адже ми можемо говорити про цілковите збереження когерентної структури поетичного твору. Зазвичай перекладач стоїть перед дилемою: максимально точно передавати зміст і образи чи жертвувати цим, щоб зберегти форму і рифму. В даному випадку перекладачеві вдалось максимально точно відтворити образно-смислову структуру поетичного твору.

О. Тарнавський демонструє високий рівень міжкультурної компетенції перекладача. В третьому рядку: „Ein efeuzweig vom feste steckt uns noch im haar“ [6] автор тільки натякає, що закінчилися свята, проте не вказує, який це часовий проміжок. І тільки «ein efeuzweig» («гілка плюща») дає нам зрозуміти, що мова йде про різдвяні і новорічні свята, оскільки була і є така традиція у народів, котрі проживають на території сучасної Німеччини. Перекладач одразу за це «вхопився», розгадав натяк. Проте у перекладі послуговувався стратегією одомашнення: «Галузка ще стирчить в волоссі від святко». Так, українськомовному реципієнтові слово «святки» буде ближчим і цілком зрозумілим, одразу виникне асоціація з певним проміжком часу (Святки – святкова пора від Різдва до Водохреща у православних). Та чи доречно проводити паралелі? Адже останній рядок чітко вказує, що віра героїв віршу ніяк не пов'язана з православ'ям: «Wir ziehen froh: die **götter** ebnen uns die bahn» («götter» – «боги») [6].

Цікавим є той факт, що О. Тарнавський створив ще один варіант перекладу, котрий сам іменував «вільним перекладом у формі сонета» [3, 32]. В цьому варіанті перекладач зберіг двокрапку на початку і в останній двох рядках, зберіг також стилістичну фігуру повтору:

«Ми йдем охочі: нас веде велика ціль,
ми йдем веселі: нам боги мостять дорогу» [3, 32].

Проте тепер перекладач поставив себе в рамки римування, що одразу вплинуло на відтворення смислової структури. І знову ж таки, перекладач дотримався правил розстановки пунктуаційних знаків попри те, що у оригіналі вони майже зовсім відсутні.

Прикладом, де заради рими перекладач багато в чому пожертвував смисловою структурою, є вірш Германа Гессе «Einer Frau» («Одній жінці»). Характерними особливостями оригіналу є римування, але не тільки в кінці рядків (в данному випадку воно перехресне АБАБ), але й на початку. В принципі, для німецької мови – це не є чимось винятково особливим. Й досі залишились в ужитку сталі словосполучення, котрі починаються з однакової літери, проте для узусу української мови це вже видається проблематичним:

„Ich bin keiner, keiner Liebe wert,
Brenne nur dahin und weiß nicht wie,
Bin der Blitz, der aus der Wolke fährt,
Bin der Wind, der Sturm, die Melodie“ [5]

Рідкісний випадок, коли дієслово «sein» у німецькій мові відмінюється без особового займенника. Автор навмисно опускає займенник задля рими; проривний звук «b» на фонетичному рівні передає почуття автора.

Перекладачеві не вдалось відтворити ні початкове римування, ні особливості на фонетичному рівні:

«Жодної любови я не варт,
лиш горю, та як – не знаю я
блискавиця, що злітає з хмар,
вітер, буря і мелодія» [3, 30]

Теоретично можливо було б відтворити хоча б початкове римування, починаючи кожен рядок з особового займенника «я», хоча це не передасть фонетичних особливостей.

Те саме спостерігаємо в третій строфі:
«Treu bin ich allein dem Stern in meiner Brust,
Der zum Untergang hinüberweist,
Der mir Folter schafft aus jeder Lust,
Den mein Wesen dennoch liebt und preist» [5]

В цьому випадку перекладач частково відтворив початкове римування, хоча у останньому рядку повтор втрачено:

«Вірний я зорі, що у мені,
що у захід хилиться-іде,
що несе тортури по гультні, -
та її люблю й ціную над усе» [3, 30]

Знову ж таки, теоретично можливо було б відтворити повтор і в останньому рядку. Але тут привертає увагу ще один момент. В українському перекладі може виникнути плутанина у сприйнятті смислу. Не одразу зрозуміло, що саме «цінує герої твору понад усе». І «зоря», і «гульня» в українській мові жіночого роду. В оригіналі чітко зрозуміло, що автор апелює до першого рядка третьої строфи: «Treu bin ich allein dem Stern in meiner Brust» [5] (der Stern: Dativ – dem Stern, Akk. – den Stern).

У угоду рими та для збереження ритму у другій строфі перекладач не відтворив повторів, хоча автор вдається до повторів і в четвертій строфі, це дієслова у формі 1 особи однини і знову без особового займенника. Друга строфа: «**Nehme** Wollust, **nehme** Opfer hin», четверта строфа: „**Lehr** euch Kinder, **lehr** euch Tiere sein“ [5].

Слід відмітити чудове перекладацьке рішення в останній строфі, де обігруються іменники «Verführer», „Führer“ („der Verführer“ – jmd., der jmdn. [zu etw.] verführt hat); „der Führer“ – leitende Person einer Organisation, Bewegung o. Ä.: eine erfahrene Person). Можливо, на перший погляд не зрозуміло, чому перекладач обрав саме відповідник «зводник». Адже спочатку виникають асоціації іншого плану. «Зводник» – той, хто провадить звідництво [1, 353]. Проте цей іменник має і друге значення: «той, хто зваблює дівчину, жінку» [1, 353]. Саме це значення і обігрується у перекладі. Цей іменник дав перекладачеві прекрасну можливість створити риму за повнотою суголось: «зводник» – «провідник». Вдало зберіг О.Тарнавський і оксюморон в останній строфі: „Säe **bittre Lust**, die bald verloht“ [5]. Поєднуючи «прикрість» та «радість» перекладач зберіг стилістичну фігуру оригіналі та досяг ефекту іронічності: «сію **прикру радість**, що йде геть» [3, 30].

У результаті проведеного перекладацького аналізу необхідно виділити особливості перекладацького методу О.Тарнавського. А саме: відхід від смислу оригіналу заради збереження рими поетичного тексту; незбереження особливостей пунктуації тексту оригіналу; часткове збереження стилістичних фігур, високий рівень міжкультурної компетенції; використання стратегії одомашнення.

Перспектива подальшого дослідження полягає у залученні інших перекладів з метою досконалішого вивчення мовно-стилістичних особливостей методу поетичного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440с.
2. Тарнавський О. Відоме й позавідоме. – К.: Час, 1999. – 584 с.
3. Тарнавський О. Поетичні переклади [Передм. М. Тарнавської]. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2006. – 184с.
4. Duden Bd. 10 Bedeutungswörterbuch. Wortbildung und Wortschatz. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich. Dudenverlag, 1985. – 797 S.

Інтернет-ресурси:

5. Режим доступу: http://www.tokado.at/index.html?http://www.tokado.at/hesse_frau.htm

6. Режим доступу:

<http://www.zeno.org/Literatur/M/George,+Stefan/Gesamtausgabe+der+Werke/Die+B%C3%BCcher+der+Hirten-+und+Preisgedichte+%C2%B7+der+Sagen+und+S%C3%A4nge+und+der+h%C3%A4ngenden+G%C3%A4rten/Das+Buch+der+Hirten-+und+Preisgedichte/Der+Auszug+der+Erstlinge>

Стаття надійшла до редакції 17.04.14.

Колесник Р.С., к. филол. н., асист.,

Институт филологии КНУ имени Т. Шевченко, г. Киев

ПОЭТИЧЕСКИЕ ПЕРЕВОДЫ ОСТАПА ТРНАВСКОГО

(на матеріалі німецько-українських перекладів)

На основе анализа переводов стихотворений Г. Гессе, С. Георге определены аспекты влияния личности переводчика на результат поэтического перевода, проанализированы языковые стилистические особенности переводческого метода О. Тарнавского, а именно: отход от смысла оригинала ради сохранения рифмы поэтического текста, несохранение особенностей пунктуации текста оригинала, частичное сохранение стилистических фигур, высокий уровень межкультурной компетенции, использование стратегий «одомашнивания».

Ключевые слова: поэтический перевод, переводческий метод, влияние личности переводчика.

Kolesnyk R.S., Cand. Phil. Sci., Assistant Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

POETIC TRANSLATIONS BY OSTAP TARNAVSKY

(on the basis of translations from German into Ukrainian)

Based on the translation analysis of poems of H. Hesse and St. George the linguistic and stylistic features of O. Tarnavsky's translation methods are analysed. The aspects of influence of translator's personality on the result of poetic translation are distinguished.

Key words: poetic translation, translation methods, influence of translator's personality

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У роботі схарактеризовано особливості освітніх можливостей інформаційних технологій та проаналізовано переваги та недоліки їх використання у практиці викладання та вивчення іноземної мови в молодших класах. Визначено види навчальної діяльності та форми аудиторної та позакласної роботи з застосуванням електронних технологій, а також накреслено шляхи подальшого науково-педагогічного дослідження.

Ключові слова: інформаційні технології, інтернет, гаджети, мовна освіта.

Постановка проблеми. Загальноприйнятим критерієм ефективності навчального процесу є мотивація, що тісно пов'язана з рівнем зацікавленості учнів. Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури школярів. Активізувати пізнавальну діяльність учня в процесі навчання іноземних мов, створити умови практичного оволодіння мовою для кожного учня, вибрати такі методи навчання, які дозволили б кожному учню активно проявити свої творчі здібності – в цьому й полягає завдання вчителя.

Виконати його допомагають інформаційні, або комп'ютерні технології, «що відповідають за зберігання, передачу, обробку, захист і відтворення інформації за допомогою комп'ютера, сукупність промислових процесів і програмно-технічних засобів» [3, 18]». У науково-педагогічній літературі можна знайти розглядалися праці, присвячені різним аспектам використання інформаційних технологій у викладанні іноземної мови: застосування комп'ютерних технологій та Інтернет-ресурсів на заняттях з іноземної мови (Л. Артем'єва, В. Єфременко, Т. Зеленова, Є. Кізлякова, Г. Китайгородська, О. Карпов, О. Ленська, Є. Полат), використання у режимі реального часу спеціально розроблених комп'ютерних ігор у вивченні іноземної мови (М. Бутілов, Elodie Ressouches, Editions Didier).

Нашим завданням є охарактеризувати особливості освітніх ресурсів інформаційних технологій та визначити їхній вплив на навчальний процес, а також визначити способи практичного застосування електронних технологій у викладанні іноземної мови.

Сучасні навчальні методики стрімко інформатизуються майже на всіх рівнях освітніх закладів. Суспільство еволюціонує і ми не можемо нехтувати інтересами учнів. На жаль у молодшій школі не завжди є можливість користування здобутками електронних технологій у повному обсязі, лише невелика кількість класів має сучасне обладнання, але ми пропонуємо розширити уявлення про можливості використання гаджетів під час уроку.

Нерідко викладачі початкових класів майже не користуються електронними технологіями у навчанні маючи на думці, що для дітей то не є корисно, відео-ігри і так

займають вільний час школярів. А що як показати учню освітні можливості його улюбленої іграшки?

Особливістю навчання за допомогою комп'ютерних технологій є використання різних програм: наприклад ігрових програм, програм для створення презентацій, бази даних, електронних бібліотек, енциклопедій та текстових редакторів.

Використання засобів електронної комунікації представляє особливу цінність для навчання мови, оскільки дозволяє розширити можливості спілкування мовою, що вивчається, і включити в навчальний процес реальну комунікацію. Таким засобом, наприклад, може стати спеціально створений викладачем веб-сайт для позакласної роботи.

Одним зі способів активізації учнів у процесі вивчення іноземних мов є проектування (метод проектів), коли учень самостійно планує, створює, захищає свій проект, тобто активно включається в процес комунікативної діяльності. «Навчальний проект – це комплекс пошукових, дослідницьких, розрахункових, графічних та інших видів роботи, що виконуються учнями самостійно з метою практичного або теоретичного вирішення значущої проблеми.» [4; 261].

Види проектів:

- 1) рольові ігри, драматизації, інсценування (казки, телешоу, свята, музичні вистави і т.п.)
- 2) дослідницькі (країнознавство, узагальнення наукових знань, історичні, екологічні і т.п.)
- 3) творчі (твори, переклад, сценарії, стінгазети і т.п.)
- 4) мультимедійні презентації.

При підготовці кожного з видів проекту учням можна запропонувати скористатися “підручними” електронними технологіями. Так, для телешоу або інтерв'ю можна скористатися камерою мобільного телефона і потім продемонструвати результат на екрані. Для дослідницької роботи – скористатися інтернетом, для стінної газети підійде фотоапарат. Такий підхід не тільки оживить інтерес учнів, а й дозволить дітям сприймати урок з іноземної мови як частину їх реального життя. На відміну від класичного уроку з підручником, такі уроки знімають перенапруження і втому учнів, різко підвищують пізнавальний інтерес, розвивають у школярів уяву, мислення, мовлення, пам'ять і можуть бути проведені практично з будь-якої теми в рамках програмного матеріалу.

Переваги такого виду роботи очевидні, але розглянемо менш помітні недоліки. Проблема, з якою зустрічається учень при роботі над проектом, – це пошук і підбір матеріалу. Інтернет – це нескінченний інформаційний ресурс, та далеко не вся інформація достатньо зрозуміла для дітей і відповідає дійсності.

Мова йде про учнів молодшого шкільного віку, які ще не мають навичок вибору матеріалів. Під час пошуку необхідної інформації вони можуть наштовхнутися на неякісний продукт, адже учні мають відкритий доступ до всього розмаїття матеріалів у світовому павутинні. Завдання викладача полягає у тому, щоб окреслити параметри пошукової сітки, наприклад давши посилання на конкретні сайти. Так, для роботи над проектом на тему «Візит до ресторану» можна запропонувати переглянути сайт французького ресторану – <http://restaurantlecentre.com/carte.html>, для підготов-

ки туристичного проекту – запропонувати сайт французької залізної дороги – <http://www.sncf.com>, сайт-гід для туристів – <http://www.cityzeum.com>, Вікіпедію – http://fr.wikipedia.org/wiki/Wikip%C3%A9dia:Accueil_principal. Вище зазначені сайти націлені на публіку дорослого віку, учні молодших класів можуть ними користуватися, але це – неадаптований матеріал.

Чи існують сайти для дітей? Так, існують. Це ігрові платформи, що можуть служити одним з інтерактивних засобів практики іноземної мови, наприклад:

<http://www.didierbravo.com/html/jeux/index.htm> ;

http://www.takatamuser.com/ans8_9.php ;

<http://www.sitespourenfants.com/>.

Ігрові сайти мають вікову класифікацію, а інформаційні не адаптуються за віком відвідувачів. Тобто, спеціальних освітніх сайтів для дітей не існує. Якщо ми зазирнемо у минуле і згадаємо, коли з'явилася дитяча література, то побачимо, що перші згадки про книжки для дітей з'являються лише у XVI—XVII століттях. Щоб усвідомити потребу спеціальної літератури для дітей, людству знадобилося не одне століття. Що ж стосується Інтернет-ресурсів, то ми бачимо, що еволюція не зволікає, але освітні сайти для юних користувачів інтернету лишаються білою плямою.

Однією з найцінніших переваг інформаційних технологій є ілюстративність.

Б.А. Плотніков зазначає, що «... для більш успішного вивчення іноземної мови переклад бажано застосовувати тільки на перших етапах знайомства з мовою... Необхідно пам'ятати, що прямий переклад багатьох слів і виразів неможливий через неоднаковий обсяг їх значень у різних мовах.» [5; 164]. В даному випадку, говорячи про школярів, доцільно використовувати зображення для ілюстрування значення, якщо в класі є інтернет, то це можна зробити за допомогою комп'ютера, або запропонувати учням створити ілюстровані словники за допомогою зображень, знайдених в інтернеті чи сфотографованих та роздрукованих і вклеєних до словника. Таким чином, використання електронних пошукових систем як на занятті, так і при самостійному вивченні іноземної мови не тільки дозволяє по-новому вводити новий матеріал, впливає на якість засвоєння навчального матеріалу і т.д., але також сприяє формуванню у учнів безперекладного типу мислення.

Ефективність впливу навчального матеріалу на учнів багато в чому залежить від ступеня і рівня ілюстративності матеріалу. Візуальна насиченість навчального матеріалу робить його яскравим, переконливим і сприяє інтенсифікації процесу його засвоєння. Комп'ютерні презентації дозволяють акцентувати увагу учнів на значущих моментах інформації, що викладається і створювати наочні ефектні образи у вигляді ілюстрацій, схем, діаграм, графічних композицій і т. п. Презентація дозволяє впливати відразу на кілька видів пам'яті: зорову, слухову, емоційну і в деяких випадках моторну.

Використання комп'ютерної презентації на уроці дозволяє:

- підвищити мотивацію учнів;
- використовувати велику кількість ілюстративного матеріалу;
- інтенсифікувати урок;
- залучити учнів до самостійного процесу навчання, що особливо важливо для розвитку їх загальнонавчальних навичок.

Застосування комп'ютерних презентацій у навчальному процесі дозволяє інтенсифікувати засвоєння навчального матеріалу учнями і проводити заняття на якісно новому рівні, використовуючи замість аудиторної дошки показ слайд-фільмів з екрану комп'ютера на мультимедійному проекторі або на персональному комп'ютері для кожного учня.

Таким чином, можна стверджувати, що впровадження інформаційних технологій у навчальний процес є не тільки важливим чинником оптимізації процесу викладання іноземної мови, але й значного підвищення мотивації учнів до процесу навчання.

Моделювання реального автентичного середовища за допомогою Інтернет-ресурсів сприяє не тільки більш успішному засвоєнню мови, але й дозволяє досягнути глибокий закон єдності і різноманіття культури. Слід, однак, пам'ятати про проблему підбору інформації, що ми зустрічаємо при самостійній роботі учнів, адже сайти, які школярі можуть використовувати вдома, не цензурюються і майже всі орієнтовані на публіку дорослого віку. Викладач не може заборонити користуватися гаджетами або тим чи іншим сайтом, але може задати рамки пошуку і рекомендувати конкретні сайти, може направити сучасну дитячу «гаджет-залежність» на користь освітнього процесу.

Інформаційні технології здатні гармонійно доповнити процес навчання поряд зі звичними підручником та зошитом. Подібні ресурси активно застосовуються для підготовки навчальних програм з різних мов у всьому світі. Хочеться сподіватися, що самостійне створення комп'ютерних навчально-методичних матеріалів стане звичайною практикою і для українських викладачів іноземних мов.

В рамках даної статті розглянуто лише кілька з аспектів мультимедійних засобів навчання іноземної мови, а саме використання ресурсів мережі Інтернет та сучасних гаджетів у навчальному процесі. У подальшому дослідженні доцільно проаналізувати можливості застосування на уроках з іноземної мови у початкових класах інших складових технологій мультимедіа, таких як різноманітні варіанти представлення текстової інформації поряд із графічними, фото-, аудіо- та відеоматеріалами. У подальшій роботі ми плануємо також займатися спостереженнями і постановкою експериментів для того, щоб мати можливість зробити висновки на основі кількісних результатів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Голуб Т. В. Викладання французької мови у початковій школі. За новою програмою: Метод. посіб. для вчителів / Т. В. Голуб, Н. П. Чумак. – К. : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 37с.
2. Голубева С.П. Использование компьютерных презентаций на уроках английского языка. – Английский язык. – 1 сентября // №12, 2006. – 70-81с.
3. Макаревич И.Г. Использование Интернета на уроке ИЯ // ИЯШ, 2001. – № 5. – 40-43с.
4. Мося І.А. Технологія навчального проектування: теоретико-методичний аспект. / І.А. Мося // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2013, № 4 (30) – 252-262с.
5. Плотников, Б.А. Основы семасиологии : учеб. пособие для филол. фак. вузов / Б.А. Плотников ; под ред. А.Е. Супруна. – Минск : Выш. шк., 1984. – 223 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов педагогических вузов и системы

повышения квалификации педагогических кадров / Е.С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 272с.

7. Didier Bravo [Электронный ресурс] //: онлайн ігри для дітей. URL: <http://www.didierbravo.com/html/jeux/index.htm> (10.03.2014)
8. Cityzeum [Электронный ресурс] // : туристичний гід, Франція – 2014. URL: <http://www.cityzeum.com/> (01.04.2014)
9. Restaurant le Centre [Электронный ресурс] //: сайт ресторана «Le Centre», Париж, Франція – 2014. URL: <http://restaurantlecentre.com/carte.html> (05.04.2014).
10. Site pour enfants [Электронный ресурс] //: онлайн ігри для дітей. URL: <http://www.sitespourenfants.com/> (20.03.2014)
11. Société Nationale des Chemins de fer Français [Электронный ресурс] //: представництво залізних доріг Франції. URL: <http://www.sncf.com/> (20.03.2014).
12. Takatamaser [Электронный ресурс] //: онлайн ігри для дітей. URL: http://www.takatamuser.com/ans8_9.php (20.03.2014).
13. Wikipédia – l'encyclopédie libre [Электронный ресурс] //: Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: http://fr.wikipedia.org/wiki/Wikipédia:Accueil_principal (30.03.2014).

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

Конік Г.В., асп.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев,
Преподаватель в Альянс Франсез, г. Одесса

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В работу представлены особенности образовательных возможностей информационных технологий, проанализировано их использование в практике преподавания и изучения иностранного языка в младших классах. Определены виды учебной деятельности и формы аудиторной и внеаудиторной работы с применением электронных технологий, а также очерчены пути дальнейшего научно-педагогического исследования.

Ключевые слова: информационные технологии, Интернет, гаджеты, языковое образование.

Konik G. V., PhD Student,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Teacher in Alliance Française, Odesa

INFORMATION TECHNOLOGY IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN PRIMARY SCHOOL

In this article we have described educational features and opportunities of information technology and analyzed their use in the practice of teaching and learning foreign languages in elementary grades. Kinds of learning activities and forms of classwork and extra-curricular activities with the use of electronic technology are analyzed, further scientific and pedagogical research is outlined.

Key words: information technology, internet, gadgets, language education.

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОЕЗІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено ролі заперечення у поетичних творах французьких поетів кінця ХІХ століття. У статті визначені найчастотніші типи заперечних конструкцій у французькій поезії. Особлива увага приділяється різним функціям заперечення, завдяки яким створюється його експресивний і оціночний потенціал.

Ключові слова: заперечення, експресивність, інформативність, літота, поезія.

Актуальність статті зумовлена інтересом дослідників до стилістичних можливостей заперечення у французькій поезії. Метою статті є визначення ролі заперечення у поезії кінця ХІХ століття. Об'єктом статті є заперечення як стилістичний прийом, а її предметом – реалізація експресивної функції заперечень. Матеріалом статті слугували поетичні твори С. Малларме, Ж. Мореаса, Р. де Гурмона, Сен-Поль Ру та Р. Гіля. Наукова новизна полягає у систематизації та практичному аналізі засобів реалізації експресивної функції заперечення у французькій поезії кінця ХІХ століття.

Стилістичні можливості заперечення заслуговують особливої уваги дослідників, оскільки заперечення в цілому є досить емоційним і експресивним на противагу, наприклад, стверджувальному реченню. Як відомо, заперечення – це така логічна процедура, яка позначає відсутність певних зв'язків між компонентами описуваної ситуації або неможливість її реального існування.

Експресивний потенціал заперечних конструкцій можна пояснити з теоретико-інформаційної точки зору. Інформативний зміст кожного повідомлення є функцією від імовірності елементів, що входять до його складу. Оскільки заперечні речення зустрічаються набагато рідше, чим стверджувальні, то їх поява є особливо інформативною [Арнольд 1990, 233].

Крім того, експресивність заперечення залежить від його функції вказувати на те, що реально не існує зв'язку між названими у реченні елементами. В результаті цього, будь-яке заперечення показує контраст між можливим і дійсним, що і створює експресивний і оціночний потенціал [Арнольд 1990, 234].

У французькій поезії кінця ХІХ століття, зокрема у поетичних творах таких відомих поетів як С. Малларме, Ж. Мореас, Р. де Гурмон, Г. Кан, Сен-Поль Ру та Р. Гіль, заперечні конструкції мають особливий експресивний потенціал та мають ряд функцій. Найчастотнішими заперечними конструкціями, які зустрічаються у творчості цих поетів, є конструкції “*ne ... pas*”, “*ne ... jamais*” та “*ne ... plus*”.

Перш за все відзначимо, що за допомогою заперечних конструкцій поети виражали своє суб'єктивне ставлення до того, що відбувається у поезії. Наведемо приклад, де експресивність вірша підвищується за рахунок повторного використання запереч-

чної конструкції “*ne ... plus*” та окличних речень. Ліричний герой сумує за тим, чого більше немає і вже ніколи не буде:

*L'onde ne chante plus en tes mille fontaines,
O Versailles, Cité des Eaux, Jardin des Rois !*

Ta couronne ne porte plus, ô souveraine,

Les clairs lys de cristal qui l'ornaient autrefois ! (H. de Régnier. “*Salut à Versailles*”).

Крім того, заперечена конструкція “*ne ... plus*” передає емоційну напругу ліричного героя. У вірші Ж. Мореас акцентує увагу на стурбованості та емоційності ліричного героя, серце якого втомилося від поглядів та порухів коханої, тому він просить спокою. Лірична виразність підтримана вигуком “*Oh!*”, стилістичними фігурами, такими як метафора та персоніфікація, та повторами:

Oh ! ne me soufflez plus le musc de votre haleine,

Oh ! ne me fixez pas de vos yeux fulgurants,

Oh ! ne me tente plus de ta caresse avide,

Oh ! ne me verse plus l'enivrante liqueur

Qui coule de ta bouche – amphore jamais vide –

Laisse dormir mon cœur, laisse mourir mon cœur

(Jean Moréas. “*Parmi les marronniers*”).

Французькі поети неодноразово вдавалися до повторення заперечної конструкції для акцентуації уваги на ключовій інформації. Крім того, заперечні конструкції, на ряду з іншими засобами образності, актуалізували образи та символи. Так, наприклад, у поезії Сен-Поль Ру, заперечення разом з іншими стилістичними прийомами реалізує символ птаха. Відзначимо, що птах у поезії символізує Бога. Для реалізації цього символу поет вдається до вживання форми звертання в заперечній формі та повторів:

Ne tuez donc pas les oiseaux !

Ne tirez pas sur eux la paupière de la mort !

Ne crevez pas les yeux qui volent !

N'aveuglez pas Dieu ! (Saint-Pol-Roux. “*Oiseaux*”).

Французький поет Ж. Мореас, відомий насамперед як теоретик символізму та поет-символіст, створює неординарну картину моря, меланхолійного, незвичайного. Реалізація символу *море* здійснюється за допомогою різних мовних засобів, серед яких заперечна конструкція “*je ne connais pas*”, “*Qui ne se plaisent plus qu'aux beautés des naufrages*”, повторів сполучника “*et*” – “*Et j'oublierai soudain et la ville et la terre*”, вигуку “*ô*”, притаманного розмовній мові – “*Ô mer; ô tristes flots*”, форми звертання “*sauvez-vous*”, гіперболи “*Berçer jusqu'à la mort mon coeur*” та персоніфікації:

Mélancolique mer que je ne connais pas,

Tu vas m'envelopper dans ta brume légère

Sur ton sable mouillé je marquerai mes pas,

Et j'oublierai soudain et la ville et la terre

(J. Moréas. “*Mélancolique mer que je ne connais pas*”).

Іноді вживання заперечної конструкції передбачає компресію інформації, як це, наприклад видно у наступній поезії. Увесь вірш Ф. В'єле-Гріффена є експресивним, однак рядок з заперечною конструкцією є особливо помітним з точки зору графіки, і

важливим з точки зору семантичного навантаження вірша. Поет відзначає, що люди є лише частинками природи, оскільки вони майже нічого не знають про себе та про незвичайний і складний світ. У короткій фразі стиснутий великий запас інформації, а заперечна конструкція, вживання прикметника “*même*”, а також дієслова “*être*” особливо наголошує на важливості вічних питань людства:

Brise ton crucifix, sème au vent les atomes

De l'Idéal futile et suis la tourbe lente ;

Car nous ne savons pas même ce que nous sommes (Francis Vielé-Griffin. “*Fragment*”).

Розглянемо гіперболізацію інформації, що передається заперечною конструкцією “*ne ... jamais*” у вірші Ф. В’єле-Гріффена:

Mon idée est ce que j’ai lu dans sa pensée,

Certe, et je n’ai jamais rêvé d’autre Amérique

Que de baiser l’or roux de sa tête abaissée (Francis Vielé-Griffin, “*Dea*”).

Слід відзначити ще одну важливу функцію заперечення. Неодноразово у поезії французьких поетів XIX століття спостерігаємо вираження через заперечення необоротності події, контрасту між можливим та реальним. Таким чином, експресивність заперечення залежить від його функції вказувати на те, що зв’язку між названими у реченні елементами реально не існує. Наведемо поетичний приклад, де кумулятивне заперечення (заперечна конструкція “*ne ... pas*”, за якою слідує заперечні часточки “*ni ... ni ... ni*”) свідчить про хвилювання і розчарування ліричного героя:

Comme je ne suis pas ton bichon embarbé,

Ni la pastille ni du rouge, ni jeux mièvres

Et que sur moi je sais ton regard clos tombé,

Blonde dont les coiffeurs divins sont des orfèvres ! (S. Mallarmé. “*Placet futile*”).

На експресивності заперечення базується фігура мовлення, яка називається *лімота* або *применшення* [Арнольд 1990, 236]. Зауважимо, що заперечні конструкції з такою функцією пишуться найчастіше від першої особи однини. Зазвичай цю функцію виконують такі заперечні конструкції як “*ne...rien*”, “*ne...jamais*”, “*ne...plus*” тощо. Наведемо приклад з поезії Ж. Мореаса, де спостерігаємо подвійне заперечення, що передає внутрішні переживання ліричного героя, який підбиває підсумки свого життя:

Je ne regrette rien, ni des lauriers superbes

L’honneur qui m’était dû,

Ni cet heureux plaisir, fait de fruits et de gerbes,

Comme un vin répandu (J. Moréas. “*Je ne regrette rien...*”).

Особливої уваги заслуговує подвійне заперечення “*rien... rien*”, яке зазвичай підсилює трагізм та безвихідь. Наведемо приклад з поезії Г. Кана:

Rien dans le passé, rien dans le présent...

Encore un lambeau d’heure évanouie !

Rien dans l’avenir, rien dans le remords !

Le cœur est blessé d’une flèche étrange ;

Un désir pénétrant et vague qui le mord,

Concert inexécuté qu’un accroc bref dérange !

(Gustave Kahn. “*Voix de l’heure implacable...*”).

Експресивність заперечення може передаватись також не типовими для французької мови конструкціями. Наприклад, коли поет протиставляє два поняття за допомогою “нетипової” конструкції “*Pas... Mais*”. Зазначимо, що у французькій мові більш типовою є конструкція “*Non ...Mais*”. Наведемо приклад, де за допомогою цієї заперечної конструкції лексема “*les rafales*” протиставляється лексемі “*une danseuse*”:

*Pas les rafales à propos
De rien comme occuper la rue
Sujette au noir vol de chapeaux;
Mais une danseuse apparue* (S. Mallarmé. “*Billet à Whistler*”).

Низку неординарних стилістичних прийомів знаходимо у вірші С. Малларме “*Un coup de dés*”, а саме – написання слів великими літерами, при чому деякі з них виділені жирним шрифтом. Таким чином, ці слова автоматично стають “ключами” до поеми. Жирний шрифт використовується досить рідко, тільки для акцентуації назви “UN COUP DE DÉS” та деяких слів “JAMAIS”, “N’ABOLIRA”, “LE HASARD”. Великими літерами написаний лише початок твору, що відразу шокує заперечною формою “НИКОЛИ” [Bellet 1987]:

JAMAIS / QUAND BIEN MÊME LANCÉ DANS DES CIRCONSTANCES
ÉTERNELLES / DU FOND D’UN NAUFRAGE

Важливим прийомом у поезії є комбінація заперечної форми і форми звертання. Так, наприклад, С. Малларме використовує знак оклику для підсилення заперечної форми: “*Que non !*”. За допомогою цієї досить простої фрази поет акцентує увагу на жорстокості ліричного героя, який намагається відсторонитися від будь-якого внутрішнього впливу.

*Comme brise du jour chaude dans ta toison ?
Que non ! par l’immobile et lasse pâmoison*

(S. Mallarmé. “*L’après-midi d’un faune*”)

Цікавим випадком є використання поетами заперечної та форми звертання задля створення ефекту “живого” спілкування ліричного героя:

*Oh ! ne me soufflez plus le musc de votre haleine,
Oh ! ne me fixez pas de vos yeux fulgurants* (J. Moréas. “*Accalmie*”).

Крім того, заперечення можуть мати різні експресивні функції і передавати різні психологічні стани ліричного героя. Так, нагромадження заперечних конструкцій в мовленні персонажа свідчить перш за все про бажання ліричного героя протиставити важливі речі буденності, зробити акцент на вічних проблемами буття:

*Ne croyez pas, Pour ce qu’avril rit rose Dans les vergers,
Ou pâlit de l’excès voluptueux des fleurs –,
Que toutes choses Sont nos gais cœurs,
Et qu’il n’est plus une soif à étancher.
Ne croyez pas, Glorieux des gloires automnales,
Ivres des vins jaillis que boit l’épi qu’on foule,
Qu’il n’est plus un faim que rien ne saouïle :
Car Décembre est en marche dans la nuit pâle*

(Francis Vielé-Griffin. “*Ne croyez pas*”).

Таким чином, заперечення відіграє важливу роль у поезії французьких поетів кінця XIX століття та має низку важливих функцій. Заперечення підвищує експресивність висловлювання, дозволяє зробити фразу лаконічною, підсилити вираження необоротності моменту, про який йде мова. Заперечення може використовуватися для компресії інформації у вірші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования [учеб. пособие] / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с.
2. Bellet R. Stéphane Mallarmé: l'encre et le ciel / Roger Bellet. – Seyssel: Champ Vallon, 1987. – 221 p.
3. Jenny L. La fin de l'intériorité / Laurent Jenny. – P. : PUF, 2002. – 164 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. La poésie symboliste / [J.Orizet]. – P. : France loisirs, 1992. – 288 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Костюк М.М., к.філол.н., препод.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЭКСПРЕССИВНОСТЬ ОТРИЦАНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ПОЭЗИИ КОНЦА XIX ВЕКА

Данное исследование посвящено роли отрицания в поэтических произведениях французских поэтов конца XIX века. В статье определены типы отрицательных конструкций во французской поэзии. Особое внимание уделяется разным функциям отрицания, благодаря которым создается его экспрессивный и оценочный потенциал.

Ключевые слова: отрицание, экспрессивность, информативность, литота, поэзия.

Kostiuk M.M., PhD, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

EXPRESSIVE POTENTIAL OF NEGATION IN THE FRENCH POETRY OF THE LATE 19TH CENTURY

This research deals with the role of negation in the French poetry of the late 19th century. The types of negative constructions in the French poetry are determined. A special attention is focused on different functions of negation because when they acquire an expressive and evaluative potential.

Key words: negation, expressivity, information, litotes, poetry.

СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ІСПАНСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено аналізу головних засобів досягнення експресії у спортивно-му дискурсі на синтаксичному рівні тексту. Як авторська колонка публіцистичного стилю, так і книги, написані самими спортсменами у художньо-публіцистичному стилі, рельєфно марковані експресивами, метою яких є увиразнення повідомлення, надання йому рис живого мовлення, донесення інформації у лаконічній формі.

Ключові слова: спортивний дискурс, експресія, синтаксис, інверсія, синтаксичний паралелізм, парцеляція.

У “Синтаксичних структурах” Н. Хомський зазначав, що мова є великою (скінченною і нескінченною) кількістю речень, кожне з яких має кінцеву довжину і будується на скінченній множинності елементів [Хомский 1962, 416]. Оскільки кожне речення можна розкласти на множинність фонем (чи букв), то можна ствержувати, що вивчення синтаксису і є вивченням мови [Звегинцев 1976, 152]. За В. Брьондалем, синтаксичний ритм має реальний, актуальний характер. Саме в ньому діє та реалізується мова, яка без нього залишалася б абстрактною мертвою схемою. Слово, отже, набуває життя лише в реченні [Ахманова 2003, 53]. Л. Теньєр підкреслював, що саме синтаксичний зв’язок робить речення живим організмом слів, встановлюючи між ними сукупність синтаксичних зв’язків [Теньєр 1965, 23]. Іншими словами, мовлення входить у мову саме завдяки фігурам синтаксису та його експресивній складовій.

Хоча фактор експресії реалізується на усіх рівнях мови, метою цієї розвідки є прослідкувати, яким чином мова іспанського спортивного дискурсу набуває рис експресивності саме через синтаксис. Матеріалом нашого дослідження слугували газетні статті, присвячені футболу, баскетболу і тенісу, а також книга спогадів іспанського футболіста Пепа Реїни “El mundo en nuestros manos. Así fuimos campeones”.

Повідомлення спортивних подій через канал письмової комунікації можна умовно поділити на два основних блоки: оголошення результату змагання (новина) та його аналіз. Новинна публіцистика за своєю природою позбавлена оціночних суджень, завданням авторів є повідомлення фактів. Серед проаналізованого корпусу іспанських газетних спортивних статей та їх Інтернет-версій дуже важко зробити чітке виокремлення за таким критерієм, адже, як це засвідчують заголовки на перших сторінках, навіть повідомлення результату так чи інакше має експресивні відтінки, чи то відбиваючи рахунок матчу: *Barça-Levante 7-0: Apisonadora Blaugrana* (Sport 19.08.2013), інформуючи про особливі заслуги тих чи інших гравців *Soldado Ronaldo* (el

Mundo 23.04.2014), чи надаючи емоційну характеристику всьому змагання *¡Jesús, qué final!* (Marca 28.06.2013).

Що ж стосується авторських колонок (*artículos de opinión*), то фактор експресії є в них безумовно широко присутнім, особливо це стосується матеріалів, присвячених важливим міжнародним змаганням, особливій результативності поєдинків, встановленню рекордів тощо. Тут спостерігається тенденція до використання живої та експресивної розмовної мови (*coloquialización*), що формує собою сукупно ті риси, які визначають суб'єктивність автора [Blancafort Calsamiglia 2008, 83]. Саме авторська колонка як один із піджанрів сучасної іспанської преси виявляє у собі сліди усного мовлення, адже це є окремий тип дискурсу, обумовлений публічним соціальним характером, що йому надається у засобах масової комунікації, і що є призначеним для гетерогенних реципієнтів. Проте, як це стає очевидним, і новинна публіцистика не позбавлена суб'єктивності. Як влучно зауважив К. Шпетний, власне у самому явищі мовленнєвої експресивності переплітаються раціональне з емоційним, суб'єктивне з об'єктивним як відображення і проявлення діяльності людського розуму, його душі та волі [Шпетный 2009, 180].

Отже, саме в реченні окремі слова можуть повноцінно реалізувати свою комунікативну функцію. За В. Шаховським, експресивною є така функція мовних і мовленнєвих одиниць, що за рахунок великого “арсеналу” засобів та прийомів підвищує силу впливу, тобто прагматичну силу слова, словосполучення чи висловлювання (від речення до тексту), має фактор адресата і переслідує визначений ефект впливу на нього [Шаховский 2008, 27]. Аналізуючи особливості синтаксису, варто зауважити, що на прагматико-синтаксичному рівні встановлюється взаємозв'язок між синтаксисом та прагматичним ефектом тексту [Van Dijk 1997, 7]. Вивчення дискурсу включає абстрактні форми речень, порядок слів, фраз та пропозицій, а також ті особливості синтаксичної побудови, які фокусують увагу на взаємовпливі речень тексту. Семантико-прагматичний аналіз співвідносить цей ефект з відповідними словами чи реченнями. Серед головних засобів вербалізації експресивності на синтаксичному рівні спортивного тексту виділяємо такі.

Односкладні речення

– **називні:** *Triunfo sin acrobacias ni exhibiciones, el séptimo consecutivo; Confinzas las justas.* [el Mundo 27.03.2012]; *Segunda amarilla y expulsión* [el País 23.03.2012]; *Anticipación, lectura de juego y capacidad para sacar el balón jugando por arriba o por abajo; Comentarios, críticas y estadísticas* [Reina 2010, 97; 104]; *Tres portugueses, dos argentinos, dos alemanes, un francés, un ghanés y un argentino; Irreconocible, medroso, estúpido con el planteamiento, demasiado incoherente* [el Mundo 9.04.2013]; *Gran exhibición futbolística en el primer compromiso. Paseo de recreo en el segundo* [Marca 24.03.2013];

– **безособові:** *En Champions, sí se habla* [el Mundo 25.03.2012]; *Al Camp Nou hay que llegar a la hora, comido, bebido y servido, nada de perder el tiempo...* [el País 12.04.2009]; *En España no se entiende el fenómeno que representa Cesc* [Reina 2010, 93]; *Durante el encuentro se pudo ver cómo Nadal, raro en él, había cambiado su extensa rutina de saque* [el Mundo 17.04.2014]. Як відомо, у безособових реченнях агенсом виступає певна сила, що локалізується поза людиною чи всередині людини, проте джерело цієї невизначеної сили не експліковано [Голубовська 2004, 97]. Саме така невизначеність додає особливості експресивності висловлюванню.

– Неповні речення та парцеляція

У таких статтях застосовуються елементи фрагментації як особливого розмовного дискурсу, тобто мовлення породжується поштовхами, порціями, квантами – т. зв. просодичними одиницями, що типово розділені між собою паузами, мають ознаки просодичної завершеності та автономності (забарвлені єдиним інтонаційним контуром, мають один головний акцент і темповий патерн) [Кібрик 2009, 4]: *Tampoco se conformó con un premio menor. Al contrario.* [As 23.04.2014]; *Allí viaja España. A medir a Brazil. Con fútbol. Y con suerte.* [Marca 28.06.2013]; *A semifinales con pleno; A lo Jordan. Con el 23 a la espalda, por los aires y resolviendo el partido sobre la bocina.* [Marca 19.08.2013]; *Nada menos que 752 millones de euros.* [el País 14.03.2012]; *No fue, ni pretendió ser, una obra de arte... Pero funcionó.* [el País 23.03.2012]; *En los próximos dos meses no habrá descanso. Cada tres días partido.* [el Mundo 19.03.2012]. Вживання неповного речення на початку статей несе в собі функцію антиципації читацьких очікувань про майбутній зміст, елемент інтриги. Прагматична настанова парцелятивних речень – імітація розмовного синтаксису: *Marcó Messi – como no – pero también se sumaron a la fiesta Alexis, Alves, Pedro (otros dos) y Xavi, pero otros muchos brillaron. Especialmete Cesc.* [Marca 19.08.2013]; *Ante semejante resultado, unos podrían pensar que no hicimos el trabajo que teníamos encomendado para el partido. Pues no. Otros podrían pensar que España fue inferior a Suiza. Pues no. También habría quienes crean que Suiza hizo un planteamiento perfecto y que nos maniató. Pues tampoco* [Reina 2010, 98]. *La Champions, sí, la Champions* [Marca 21.08.2013]; *Y tal y tal y tal. Ahora, a meter 122 goles* [ABC 19.08.2013]. Такі економні інтонаційно обумовлені відрізки служать для підсилення, підкреслення власного судження без залучення зайвих слів.

– Еліпсис

Primero asistió al monólogo de los de Pep Guardiola [el País 23.04.2014]; *Salvo las tres bolas de 'break' adversas y aprovechó seis de las siete de las que dispuso.* [25.03.2014]; *Pero Iker estaba allí para parar las que venían en juego.* [Reina 2010, 142]; *Cuatro días antes de viajar a Milán, no le quedo otra que formar atrás con Piqué en el medio...* [el Mundo 24.03.2012]. Ми поділяємо думку О. Селіванової про те, що результатом еліпсису у мовній системі є речення з нульовою зв'язкою та односкладні речення [Селіванова 2006, 142], що ми їх вже розглянули вище.

– Паралелізм синтаксичних конструкцій

Такий вид синтаксичної організації є особливо продуктивним, адже сприяє ритмізації повідомлення, створює контраст: *Gran Barça, pésimo Madrid* [Sport 19.08.2013]; *En cada jornada encuentren también los azulgrana, por tanto, una ocasión para reivindicar su fútbol, para que se escruten sus arbitrajes, para que los rivales se vengzan* [el País 3.03.2012]; *Ellos se jugaban ser campeones de Europa, y finalmente lo fueron. Nosotros, en Villareal, nos jugábamos poder participar en Champions; Cuando ganas, todo son felicitaciones y crees que todo el trabajo está bien hecho. Cuando pierdes, las críticas te llegan de todas las partes y tienes que mantener la cabeza fría para que no te hundan más* [Reina 2010, 84; 103]; *Otra vez ellos, los alemanes. Otra vez él, Josep Guardiola. Otra vez el Bayern de Múnich, actual rey de Europa* [Marca 23.04.2014]; *Tres partidos, tres victorias* [Marca 24.06.2013]; *Real horrible. Horrible*

Real Madrid. Horrible Mourinho. Horrible Higuain. Horrible Özil. Patéticos Arbeola y Di María. Absurdo Ronaldo [el Mundo 9.04.2013]. Такий структурно-синтаксичний паралелізм – дві або кілька синтаксичних конструкцій однакової структури з мінімальними лексичними модифікаціями – увиразнюють аспекти дії, категоризують відомості: *Un sistema del pasado para un equipo con jugadores de futuro* [el País 25.03.2012]; *Donde el Atlético puso las ocasiones y también las expulsiones* – Mario Suárez y Godín – *Donde Falcao nunca se encontró a sí mismo. Donde el Getafe tuvo su oportunidad en superioridad numérica. Donde la joya rojiblanca Óliver asomó durante media hora. Donde nadie, quizás por vergüenza, quiso brillar más que el sol.* [el Mundo 7.04.2013]. Крім простого паралелізму синтаксичної структури стає очевидним ще й використання гіпозевкису, тобто лексичного повтору, що будується на лексико-синтаксичному паралелізмі [Москвин 2010, 27]. Останній приклад є особливо цікавим, адже тут бачимо застосування анадиплозису, який гармонійно вплітається в структуру паралелізму називних речень.

– Анафора

Л. Теньєр зазначав, що анафора є додатковим семантичним зв'язком, що додає ритмічності тексту, якому не відповідає жоден структурний зв'язок [Теньєр 1988, 98]: *El de hoy no es un día más en las vacaciones de los jugadores del Atlético. El de hoy, después de tres semanas de descanso...* [Marca 24.06.2013]; *Sabemos que debemos trabajar más que nadie. Sabemos que el trabajo y el buen ambiente deben cosechar sus frutos apetecidos; Cómo lo aceptarían los ingleses. Cómo lo asimilaría él. Cómo lo tomarían en España; El hombre que tenía un encargo... El hombre que tiró de carros y carretas durante la concentración. El hombre que sostuvo a España en los momentos más difíciles. El hombre que ejerció de capitán...* Iker Casillas [Reina 2010, 90; 95; 139]

– Зевгма

Durante esos días, daba igual quien hablase. Daba igual quien preguntase. Daba igual si el entrevistado era un jugador de España, de Argentina, de Brasil o de Australia. Daba igual que fuese un futbolista, un ex seleccionador o, simplemente, un aficionado de la calle; Los datos, los números y el fútbol estaban allí [Reina 2010, 91; 92]; *Tiene que atajar el rebote ofensivo del Olympiacos y, quizá lo más importante, necesita aislarse de los factores externos, el ambiente y el arbitraje* [Marca 23.04.2014].

– Градація

З її допомогою автори досягають нагнітання особливих переживань читачів газетних статей та інших публікацій. Вже згадані односкладні реченнями, еліпсис і парцеляція успішно творять такий ефект: *Al paso, andando, mirando, pensando más en las musarañas que en el Ajax. Demasiado consciente de su superioridad, aunque interpretándola de un modo digamos que discutible. Con la apatía que a veces roza la prepotencia. Una vez ofensiva para el espectador, otras, para el rival. Así de desalmada y cruel fue la goleada del Barça, club que paga a Messi, el gran 'abusón' del planeta fútbol* [el Mundo 18.09.2013]; *Tocaba y tocaba, dominaba a su antojo, peinaba la hierba como si fuera el pelo de una niña de doce años; No nos dio tiempo a expresar con palabras lo que suele significar eso en el Bernabéu, pero juro que lo sabíamos. Gol del Madrid. Reacción instantánea, fogonazo...* [As 23.04.2014].

– **Трикратка**, прагматичний посил якої теж є дуже важливим, оскільки може означати непевність автора стосовно точної дефініції того чи іншого явища (*Córner, despeje a lo que salga y el incansable ecuatoriano Montero enchufa un disparo dentro del área que sacó Ramos con ... dejemos hablar al viento* [el Mundo 10.03.2012]); використовується для надання простору роздумам читачів та в цілому означає процес спонтанної комунікації: *Hay Liga... No hay Liga... Hay Liga... No hay Liga...* [el Mundo 19.03.2012]; *Pueden repasar Eurocopas, Mundiales, Confederaciones... Neymar está reinando en una competición FIFA como ningún otro jugador lo ha hecho jamás* [Marca 24.06.2013]; або ж з метою підкреслення інтриги: *La lesión de Cech, otro problema ... para el Atlético* [Marca 24.04.2014].

– **Діалогічні конструкції “чому? – відповідь”**, які передають логіку каузального тексту: *¿De qué se le acusa? Objetivamente, el Valencia ha estado en los últimos tres años por encima de sus posibilidades...* [el País 13.03.2012]; *¿tiene Messi algún otro punto en común con estos jugadores? No, creo que no. Al menos, yo no sé verle ningún otro.* [el País 20.03.2012]; *¿La solución ante esos inconvenientes? El juego de España* [Marca 24.06.2013]; *¿Si es el mejor equipo de todos los tiempos? Eso se verá dentro de 30 años si está todavía ahí* [Sport 19.08.2013] *¿Por qué? Lo voy a explicar. Es fácil. Porque...* [el Mundo 9.04.2013], а також риторичні питання: *Bético y no sevillista: ya. ¿Y qué más da?* [Marca 28.06.2013].

Синтактико-стилістичним засобом побудови текстів спортивного дискурсу є використання **інверсії** з метою посилення прагматичного ефекту ствердження чи заперечення: *Más que el resultado, le pesará más la sensación de que llegó activo y salió achicado* [As 23.04.2014]; *el pase de Pedro desde la izquierda lo aprovechó el delantero del Chelsea; Todavía no le he visto un partido bueno a chaval ese* [Marca 24.06.2013]; *Cuatro paseos por la hierba, alguna arrancada y muchas dudas fueron los detalles de La Pulga a lo largo de los más de noventa minutos; Como muestra de la crisis de juego que atraviesa el Barcelona llegó el gol catalán* [Marca 16.04.2014]; *Tiempo tiene; Tras ese día, bastante teníamos que digerir la derrota como para pensar en los puntos que se había llevado Piqué tras el “choque en choque” ante Suiza* [Reina 2010, 98; 100]; *De nada sirvieron esos videos de la previa, esas charlas de Mou, poniendo a los suyos en lo peor. Que hasta el Arsenal había puesto patas abajo en Allianz Arena* [el Mundo 9.04.2013]; *Que los partidos descabalgados le resultan cercanos a Osasuna lo sabe José Luis Mendilibar* [el País 27.02.2012];

– **Окличні речення** є прямим і безпосереднім виявом експресії на синтаксично-му рівні: (...) *quedó fijado ayer para... ¡horror, no puede ser! ¡sí, las 23.00 horas!*; (...) *en el que la muchacha de Simeone recibirá al Barcelona, ha quedado fijado para... ¡caramba, qué sorpresa! ¡otra vez las 23.00 horas! Como no hay dos sin tres, el de vuelta, apenas una semana después, ¡también se jugará a las 23.00 horas!* [Marca 19.08.2013]; *¡Qué daño hizo ese posicionamiento!; Y con la prórroga llegó el tercer cambio y la bomba de Del Bosque: ¡Javi Martínez, delantero!* [Marca 28.06.2013]; *¡El Mónaco ya le saca 4 puntos as PSG!* [Sport 19.08.2013] *¡Cómo defienden y cómo corren durante los 90 minutos!; Las cifras son de locura: ¡juega en el fútbol de élite desde los 15 años!* [Reina 2010, 54; 94]; *¡Nadal, a la final en Australia!* [Sport 21.01.2014].

Для того, щоб краще встановити контакт із своїм співрозмовником-читачем та заради імітації діалогічності мовлення використовуються, зокрема, **займенники 1 та 3 особи множини**, а також суб'єктивне “Я”, за допомогою яких створюється ілюзія безпосереднього контакту. У контексті висвітлення фігур експресивного синтаксису неможливо оминати увагою приклади, що засвідчують прагнення авторів зняти бар'єр між собою та читачем, звернути увагу на щось особливу, висловити своє судження: *Yo dejaría que Xabi lanzara las faltas más cercanas desde la derecha...* [el País 21.03.2012]; *Permítanme que empiece este artículo con un recuerdo hacia Tito Vilanova; Si a la excelente calidad de Messi y compañía sumamos esas ganas de ganar, este equipo puede volver a ser invencible; ¿Recuerdan aquel Barça insaciable que se lanzaba al cuello del rival y lo zarandeaba sin piedad?* [Marca 19.08.2013]; *Pero mejor dejamos de hablar del capitán, que ya tendrá su capítulo más adelante* [Reina 2010, 54]; *Aduriz disfruta con los muchos balones que ponen esa pareja y Balenziaga pero puede que, por aquello de la presión arriba, juegue hoy Toquero; veremos. En portería, Iraizoz se ha hecho fuerte despejando el runrún que siempre tendrá quien no intente ‘imitar’ a Iribar y a Laporte... a ese pedazo de central lo ficharía nada más acabar el partido* [Mundo Deportivo 20.04.2014].

– **Емфаза.** М. Зеліков визначав, що сутність цього прийому саме і полягає у тому, щоб дати ясніше зрозуміти те, про що говориться, або змусити зрозуміти те, що замовчується [Зеліков 1987, 3]: *Él, que lleva 8 años en la selección absoluta, cumplió sus 50 encuentros con la Roja, que ha sido, junto a Casillas y Piqué, el único que ha jugado todos los minutos de este Mundial* [Pepe Reina, 89]; *Lo más complicado es que el equipo del Tata gane sus cinco partidos...; Y aquí es donde entra en juego el factor Europa.* [Marca 19.03.2014]; *Y es que el Madrid es el único equipo que aunque esté lejos de la portería está cerca del gol* [As 23.04.2014]; *Esta vez George, que logró un doble-doble de 27 puntos y 10 rebotes, nueve defensivos, estuvo imparable en los tiros a canasta...* [Sport 23.04.2014].

Іншим цікавим, хоча і не таким продуктивним засобом вербалізації експресії на синтаксичному рівні, виступає **рондо**: *Diego Costa, qué futbolista. ... <текст статті> ... Diego Costa, qué futbolista* [As 19.08.2013]; *Una jornada para lucir historia ... <текст статті> ... Una jornada para la historia* [el Mundo 17.04.2014].

Отже, експресивність спортивного дискурсу, зафіксованого у статтях газетних та книжкових видань, твориться широким арсеналом мовних засобів на синтаксичному рівні. Характерним є використання парцелятивних, односкладних та називних речень, неповних та безособових. Особливу прагматичну настанову має вживання трьох крапок та займенників першої і третьої особи для імітації діалогічності. Анафора, рондо, анадиплосис, інверсія, синтаксичний паралелізм та принцип контрасту надають спортивному повідомленню чіткої побудови, сприяють уникненню багатослів'я і надлишку тих чи інших лексичних одиниць, головне – надають спортивному дискурсу ритму і експресивного звучання. Варто підкреслити, що усі зазначені фігури взаємодіють між собою і не функціонують ізольовано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ахманова О. С., Микаэлян Г. Б.* Современные синтаксические теории / Ольга Сергеевна Ахманова, Галина Борисовна Микаэлян. – М.: Эдиториал УРСС, 2003. – 168 с.
2. *Голубовська І. О.* Синтаксичний мовний рівень як індикатор світоглядних основ етносу / І. О. Голубовська // Мовні та концептуальні картини світу: зб. наукових праць. Вип. 10. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, 2004. – С. 96-105.
3. *Звегинцев В. А.* Предложение и его отношение к языку и речи / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во Московского университета, 1976. – 307 с.
4. *Зеликов М. В.* Синтаксическая эмфаза в испанском языке / Михаил Викторович Зеликов. – Л.: МГПИ им. А. Герцена, 1987. – 87 с.
5. *Зеликов М. В.* Проявление экспрессии на синтаксическом уровне испанского языка Мадрида // Система, норма, узус в романо-германских языках. – Ленинград: Ленингр. Ордена Трудового Красного Знамени государственный пед. институт имени А. Герцена, 1987. – С. 43-48.
6. *Кибрик А. А.* Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов // Институт языкознания РАН. – 19 с. http://iling-ran.ru/kibrik/Discourse_classifications@VJa_2009.pdf
7. *Москвин В. П.* О зевгме, ее разновидностях и смежных явлениях // Известия РАН. – Том 69, №5. – М.: Наука, 2010. – С. 26-35.
8. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: “Довкілля-К”, 2006. – 716 с.
9. *Теньер Л.* Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
10. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 208 с.
11. *Шпетный К. И.* Способы вербализации экспрессивности в специальном дискурсе // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – Вып. 561. – М.: ИПК МГЛУ “Рема”, 2009. – С. 180-193.
12. *Хомский Н.* Синтаксические структуры / Ноам Хомский // Новое в лингвистике. – Вып.2 – М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. – С. 412-527.
13. *Blancafort Calsamiglia Helena, Tesón Valls Amparo* Las cosas del decir: Manual de análisis del discurso. – Barcelona: Ariel Lingüística, 2008. – 391 p.
14. *Narbona Jimenez Antonio* Sintaxis española: nuevos y viejos enfoques. – Barcelona: Ariel S. A., 1989. – 223 p.
15. *Reina P.* El mundo en nuestras manos. Así fuimos campeones / Pepe Reina. – Barcelona: Medialive, 2010. – 220 p.
16. *Rueda Ana Mancera* Oralidad y coloquialidad en la prensa española: la columna periodística // Actas del XXXVII Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística (SEL) / ed. Inés Olza Moreno, Manuel Casado Velarde. Режим доступа: <http://www.unav.es/linguis/simposios/actas/>
17. *Van Dijk T. A.* Discourse as structure and process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction / Teun Adrianus van Dijk. – London: Sage publications, 1997. – Vol. 1. – 186 p.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Котенко В. Л., асп.

СИНТАКСИЧЕСКИЕ МАРКЕРЫ ЭКСПРЕССИВНОСТИ В ИСПАНОЯЗЫЧНОМ СПОРТИВНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена анализу основных средств достижения экспрессии в спортивном дискурсе на синтаксическом уровне текста. Как авторская колонка публицистического стиля, так и книги, написанные самими спортсменами в художественно-публицистическом стиле, рельефно маркированы экспрессивами, целью которых является повышение выразительности сообщения, придание ему черт живой речи, передача информации в лаконичной форме.

Ключевые слова: спортивный дискурс, экспрессия, синтаксис, инверсия, синтаксический параллелизм, парцелляция.

Kotenko V. L., PhD Student

Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

SYNTACTIC MARKERS OF EXPRESSIVENESS IN SPANISH SPORTS DISCOURSE

This article analyzes the main tools of achieving expressiveness in sports discourse on the syntactic level of the text. Both editorial column of journalistic style and books written by sportsmen that belong to the artistic have expressive markers in abundance. Their aim is to achieve the expressiveness of the message, to provide it with elements of a live speech, to deliver information in a concise form.

Key words: sports discourse, expression, syntax, inversion, syntactic parallelism, parcelling.

УДК 81'25:134,2-2"19-20"

Коцій Ю.П., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІСПАНСЬКИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ХХ-ХХІ СТ. В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті проводиться аналіз перекладу граматичних особливостей сучасних іспанських драм невіршованого характеру. Основна увага зосереджена на передачі інверсії, емпізи, парцеляції та репризи/повтора в українському перекладі.

Ключові слова: драматичний текст, інверсія, парцеляція, репризи/повтор, емпіза, діалогічна єдність, репліка, перекладацькі трансформації.

У процесі перекладу драматичного тексту перекладач зустрічається з цілою низкою труднощів, пов'язаних з відтворенням в перекладі граматичних особливостей першотвору, особливо коли мова йде про мовлення драматичного тексту, що є продуктом контамінації розмовної та літературної мови [9:23]. Синтаксис розмовного

мовлення (надалі – РМ), як і синтаксис драматичного тексту (надалі – ДТ), має загальномовленнєву основу, проте у художньому творі розвиток цієї основи йде у першу чергу в логіко-понятійному напрямку, а в РМ – в психологічному й у прагматичному напрямках, що відображають мислення певної особи [2:214]. Драматург з метою максимального збереження природності розмовної мови намагається перенести на сторінки свого твору її особливості, але не завжди це можливо, адже перш за все у творі повинна бути логічність, яка не завжди притаманна усному РМ. Характерними елементами драматичного РМ виступає побутовість тематики, стереотипність мовленнєвих актів, вплив екстралінгвістичних факторів, емоційність, візуальний контакт з мовцем та синхронність спілкування, неофіційність стосунків між персонажами.

Головний аспект, що відрізняє усне повсякденне РМ та РМ ДТ – це спонтанність, адже ДТ завчасно написаний автором. Проте, імітуючи усне РМ, драматург вирішує певні стилістичні цілі, надаючи ДТ емоційного забарвлення, іронії тощо. В усному РМ переважає практична сторона спілкування, тобто обмін інформацією, а художнє РМ виконує експресивну та естетичну функції. Такі особливості мовлення дають можливість віднести цей тип мовлення до розмовно-письмового мовлення (**parlato-scritto**) чи до сценічного мовлення (**parlato-recitato**), згідно з класифікацією розмовного мовлення Дж. Ненчоні [10].

Адекватне відтворення мовлення ДТ – запорука точної передачі авторської інтенції, яка визначається контекстом, де основними складовими виступають учасники комунікативного акту, дія, ефект вербальної дії та інші фактори, що стосуються певної ситуації та конфлікту.

Для синтаксису ДТ важливими аспектами є конситуація, аперцепційна база співрозмовників та інтонація. Саме ці особливості, за словами О.А.Земської, обумовлюють особливо важливу рису синтагматики: значну кількість конструкцій, в яких певні елементи експліцитно не виражені, хоча і є необхідними в граматичному чи семантичному відношенні [3:133].

Як відомо, функціональна природа ДТ обумовлюється законами РМ. Театральне РМ та буденне спонтанне РМ складаються з діалогічних єдностей (Н.Ю.Шведова) або діалогічних блоків – тематичне об'єднання кількох реплік, що являє собою обмін думками, коли одна репліка залежить від попереднього висловлювання [14].

Діалогічні єдності мають власні характерні особливості, що відрізняють їх від художньо-літературного тексту.

Д.Х.Баранник виділяє 4 особливості синтаксичної будови ДТ:

- 1) особливості самої природи ДТ, коли образи створюються РМ, без авторських підказок;
- 2) розкриття теми відбувається через діалог, в основі якого лежить принцип системного переривання висловлювання кожного з мовців;
- 3) активно-дійовий характер мовлення поставлених у безпосередні взаємини осіб (як правило персонажів-антиподів). Емоційний стан співрозмовника обумовлює форму висловлювання;
- 4) наявність допоміжних художньо-зображальних можливостей, що реалізуються аудіо-візуальним шляхом [1:84]

З великого спектру синтаксичних засобів, що наявні у проаналізованих ДТ розглядаємо тільки характерні для повсякденного РМ і репрезентовані в ДТ, а саме інверсію, емпіазу та репрізу/повтор.

Інверсія. Зміст і синтаксична будова речення, спосіб вираження члена речення, синтаксичний зв'язок його з іншими членами речення зумовлюють його місце в реченні. Проте його позиція у реченні може варіюватися.

Порушення порядку слів у висловлюванні досить характерна для РМ, адже в реальному житті мовець не задумується над порядком слів, зважаючи на доволі вільний порядок слів як в іспанській, так і в українській мовах; в РМ часто зустрічаються речення з непрямим порядком слів, де підмет може стояти у постпозиції до присудка, а додатки – у препозиції тощо. Як засвідчує ілюстративний матеріал, порушення прямого порядку слів в сценічному діалозі виступає експресивно-стилістичним засобом. Функціональна перспектива та емпіаза – мета інверсії [4]. Зміст і синтаксична будова речення, спосіб вираження члена речення, його синтаксичний зв'язок з іншими членами речення зумовлюють місце розташування цього елемента у реченні, проте інколи порядок слів може змінюватися. У зв'язку з цим виділяють прямий і зворотний (інверсійний) порядок слів.

Семантичний порядок слів та зростання комунікативного навантаження, таким чином, збігається з синтаксичним членуванням на граматичний суб'єкт і предикат: суб'єкт-тема, предикат-рема. У РМ рема дуже часто містить суб'єктивне емоційно-оцінне, модальне ставлення мовця до об'єкту, що виражений темою [2:223]. Поділ речення на тему та рему – причина синтаксичних перебудов при перекладі з іспанської мови на українську, хоча в обох мовах прослідковується тенденція до прямого порядку слів. Інверсія у реченні залежить від соціально-мовних причин, насамперед, природно-індивідуальної сутності.

– *Confesárselo a ella, no lo creo aconsejable* – *Не думаю, що вам слід сповідатися перед нею.*

– *¿Es ésa la respuesta de la Iglesia?* – *І це відповідь Церкви?*

– *Me guardaré de ser el portavoz de la Iglesia en asunto tan delicado* – *В такому делікатному питанні я волів би не говорити від імені Церкви [110;66].*

В наведеному прикладі перекладач замінив інверсійний порядок слів на прямий, що змінило акцент, на який робив наголос мовець. Емпіаза інфінітивної синтагми *confesárselo a ella* не збережена при перекладі, хоча для мовця в цьому і полягає основний наголос, а тема *no aconsejable* займає сильну фінальну позицію, що зумовлено особливостями іспанського та українського синтаксису. В українському варіанті рема *не слід сповідатися перед нею* не відповідає оригіналові.

У третьому реченні діалогічної єдності прослідковується зміна часових форм з Futuro Simple в іспанській мові на умовний час в українській мові, і таким чином граматична модальність передається лексичним модальним дієсловом *voliti* – модальність гіпотетичності замінено на волятивну модальність, що істотно не вплинуло на адекватність перекладу. **Парцеляція.** Спонтанність мовленнєвого акту, обмеженість часу, який має мовець у своєму розпорядженні, та його прагнення до прискорення процесу комунікації, вступає в конфлікт з необхідністю надати повідомленню форму,

прийнятну для адресата. Мовець спочатку ідентифікує ознаку предмету мовлення, що лежить на поверхні свідомості й тільки потім намагається зробити свої слова об'єктивно завершеними та усвідомленими. Як наслідок такої інтенції, відбувається парцеляція синтаксичної структури репліки, що притаманна РМ, проте воно спостерігається і в ДТ й при перекладі частково зберігається. У проаналізованому емпіричному матеріалі явище парцеляції перекладається контекстуально і частотними є випадки її збереження. Нехтування парцеляцією, об'єднання реплік, призводить до деформації авторської інтенціональності, оскільки в основні парцеляції – емоційний стан мовця. За словами А.П.Сковороднікова, об'єднання речень – явище статичного аспекту речення. Це граматична категорія. Парцеляція – явище динамічного аспекту речення. Це стилістичний прийом [6]:

– *Tú compraste a tu querida, y muy bien pagada. Pero, ya ves. No he sabido fingir cariño al extraño con quien me he costado* – *Ти купив свою кохану за великі гроші. Але, як бачиш, я не зуміла удавати закохану з чужим чоловіком, з котрим спала*[154;104.]

– *¡Dichoso Cristina, dichoso Fermín, hasta que murió!* – *Щаслива Христина, щасливий Фермін. Хоч він і помер!* [155;105].

Як видно з наведених прикладів, у першому випадку перекладач не зберігає парцельованих елементів в ТО й об'єднує їх у цільовій мові, що призводить до деформації інтенції висловлювання, оскільки А.Буеро Вальєхо за допомогою парцеляції прагнув передати вагання героя, а в перекладі це втрачено.

У другому прикладі перекладач, навпаки, парцелює речення, щоб емоціонувати останні два слова.

Парцеляція у ДТ відіграє суттєву роль, оскільки виступає інтонаційною підказкою для акторів. Об'єднання парцельованих елементів призводить до віддалення театрального мовлення від розмовного, оскільки парцеляція – це один з характерних елементів усного РМ, коли мова формулюється разом з потоком свідомості й дозволяє мовцю використовувати “рваний порядок” слів та інтонацію для цілей актуального членування, виділення того, що варто підкреслити (емфаза).

Інверсія та парцеляція, а також вживання емфатичних слів – невід'ємні елементи емфази.

Емфаза. Емфаза – загальнолінгвістична категорія, яка позначає об'єктивно існуючі властивості мовних одиниць задля передачі предметно-логічного змісту з підвищеною виразністю, надаючи висловлюванню певну ясність. Емфаза, на думку О.М.Калустової, – це підсилення, підкреслення актуального членування речення [4]. Емфаза використовується з метою посилення емоційної виразності мовлення та акцентування уваги[7:151]. У проаналізованому ілюстративному матеріалі частотними є синтаксичні та лексико-синтаксичні емфатичні конструкції з ядерним елементом *ser+відносні займенники (el que, la que, quien, que ta in.)*, що вживаються для акцентуалізації агента дії:

– *...Soy yo la que te tiene que obligar a que tomes el vapor* – *Виходить, я сама тебе змушую сидати на пароплав*[5;317] – *То я маю тебе змусити, щоб ти сів на пароплав*[5;66]

У наведеному вище прикладі в ТО наявна емпфаза займенника *yo*, який у перекладі М.Н.Москаленка відтворено означальним займенником *сама* з метою наголошення на агенті дії. В перекладі В.Вовк наявна лексична емпфатична конструкція з *то я*, аби передати у цільовій мові авторську інтенцію.

Спостерігаються випадки коли емпфаза перекладачем не зберігається:

– *¿Tengo que ser yo el que vaya al puerto?* – *Я мушу німи в порт?* [7;4]

– *Fue una escena que no quisiera recordar* – *Мені б не хотілося б згадувати ту сцену* [36;26]

Вилучення емпфатичних слів під час перекладу призводить до втрати емоційної виразності мовлення, акцентування уваги на емпфатизованих елементах, що і демонструють два вищенаведених приклади.

– *Es a ti a quien busco día y noche sin encontrar sombra donde respirar* – *Tu nompiñon* *мені вдень і вночі, і нема мені затінку, де б перепочити* [32;298] – *To ti, кого шукаю день і ніч, не знаходячи ні тіні, щоб відітхнути* [32;55]

Цей приклад демонструє варіативність лексико-синтаксичної конструкції *ser (es a ti)+quien*, що в перекладі М.Н.Москаленко не збережено. В.Вовк пропонує функціональний відповідник *то ти, кого*, що повніше відтворює експресивність висловлювання у порівнянні з попереднім перекладом. Синонімічним варіантом до перекладу В.Вовк може слугувати вживання лексичної конструкції *саме/тільки/адже* + займенник, що може вважатися еквівалентним відповідником.

Повтор/реприза. Редундантність пов'язана зі спонтанністю РМ. До надмірних елементів належать лексеми, які не мають семантичної навантаженості, експресивні або емоційні елементи. Економія та редундантність взаємопов'язані, що обумовлено частим незбігом інтересів адресата й адресанта. Адресат зацікавлений у надмірності повідомлення, яке він отримує, а адресант прагне економії зусиль. Мовець страхує себе від невірного розуміння сказаного механізмом редундантності. Тобто, те, що здається надмірним, насправді не таке вже й зайве. Тож, однією з характерних рис РМ є його редундантність, що виявляється у мовленні у вигляді повторів/реприз.

Імітуючи усне РМ, драматург намагається шукати засоби, що могли б передавати спонтанність усного мовлення, а відтак невід'ємними елементами РМ ДТ можуть виступати повтори та репризи. Зокрема, повтор/реприза може реалізувати наступні функції: риторичну, фонову, характерологічну, може виступати навіть елементом для створення іронії [6].

Аналіз лінгвістичної літератури засвідчує, що існує основна двувекторність розуміння поняття “**ПОВТОР**”: 1) просте повторювання слова чи словосполучення (М.К.Морен, В.П.Летучева); 2) відтворення значення слова через різні лексеми (Ш.Баллі, Н.С.Новікова). І.Ю.Ковальчук розуміє повтору як формальне та семантичне відтворення мовленнєвої одиниці.

Вживання досліджуваних елементів залежить від емоційної, психологічної та соціальної мотивації мовця. Іншими причинами виникнення можуть бути бажання переконати співрозмовника (Дж.Харріс, В.Левіт), емоційне збудження (Ж.Женетт, Ж.Ванрієс), “принцип лійки”, тобто доповнення якості кількістю, коли мовець відчуває неадекватність слова його індивідуальним почуттям (К.А.Долінін) та здивування (Д.Менгено) [ibid].

І.Ю.Ковальчук посиляється на класифікацію М.К.Морена та Н.Н.Тетевнікова й виділяє п'ять видів повтору: простий лексичний повтор, анафору, епіфора, епанафора та частковий повтор[ibid]. Зустрічається ще й поєднання анафори та епіфори, тобто симплока, коли лексичний повтор вживається на початку та в кінці речення.

Повтор у комунікації – це ресурс когезійності тексту (І.В.Макарова, К.А.Андреева, І.Ю.Ковальчук), за допомогою якого поновлюється комунікація, що була до того перервана[12:71].

К.Бадзанелла наголошує на тому, що повтор примушують співрозмовника звернути увагу на мовця, тему дискусії та пролонгують спілкування[11].

Згідно з італійською дослідницею А.Мільєтою, слід вирізняти власне повтор та репризу, оскільки вони виконують різні функції. Повтор вживається з метою підтвердження інформації аби переконатися, що все було зрозумілим, а реприза виконує стилістичну функцію. Якщо під час повтору вживається ціла репліка, то реприза – це редуплікація певної лексики [13].

Проте, не всі школи схилиються до такої думки, так Л.Г.Столярова вважає, що реприза – це така конструкція, коли акцентований член речення виноситься на початок речення й відокремлюється; потім він повторюється у формі займенника, що займає у реченні місце, характерне його синтаксичній функції [8].

Згідно з думкою І.Ю.Ковальчук, реприза часто сприймається як займенниковий повтор (З.І.Хованская, А.Б.Борисова) [6]. Ми підтримуємо думку А.Мільєсти, яка називає репризою повтор будь-якої лексики, не обов'язково тільки займенника, тобто реприза – це підвид повтору, а не повноцінний повтор, точніше частковий повтор, що, як засвідчує зібраний матеріал, в перекладі зберігається: – *¡Pero a mí, a mí sí! – A mení, mení – tak!*[11;7].

– *No me haga usted hablar; no me haga usted hablar; no me haga usted hablar; no me haga usted hablar* – *Не примушуйте, не примушуйте, не примушуйте мене говорити*[12;329] – *Не змушуйте мене говорити, не змушуйте мене говорити, не змушуйте мене говорити*[12;72]

Остання репліка – приклад повноцінного повтору з метою інтенсифікації висловлювання. Коли мова йде про повтор у ДТ, то варто розуміти, що за допомогою такого прийому змальовано емоційний стан мовця, а відтак його відтворення необхідне задля досягнення адекватності. Обидва перекладачі зберігають повтор, щоб читач/глядач зміг зрозуміти напруженість ситуації та роздратованість героя ДТ. М.Н.Москаленко вдався до вилучення лексики *hablar* з редуплікованих елементів в перекладі, аби максимально наблизити репліку до усного РМ, оскільки останнє тяжіє до мовленнєвої економії. Переклад В.Вовк вважаємо більш книжним, віддаленим від реальної конситуації.

Інколи наявні й вилучення репризи під час перекладу у цільовій мові:

– *...Me alegro mucho, mucho, de volverte a ver* – *Я надзвичайно радий знову бачити тебе*[65;28]

Цікавим для дослідження є вищенаведений приклад, оскільки реприз *mucho, mucho* відтворений С.Ю.Борщевським через книжний елятив *надзвичайний*. Такий переклад не може вважатися адекватним, оскільки перекладацький прийом призвів

до віддалення від розмовності висловлювання, а відтак і від мети автора ДТ. Варіантними відповідниками можуть виступати колоквіальні інтенсифікатори *сильно-сильно/оуже-оуже*, які б не тільки відтворили інтенціональність висловлювання, а й передали б суб'єктивне ставлення героя до зустрічі зі старою знайомою.

– *Vender, ¡vender!* ¡Bah!; *comprar hija, comprarlo todo. Si yo hubiera tenido hijos hubiera comprado todo este monte hasta la parte del arroyo* – *Продати! Ні, дочко, не продавати, а купувати треба!* Якби в мене були сини, я купив би всю оцю гору аж до ручая [14; 217]

У першій парцельованій репліці М.Н.Москаленком вилучена реприза *vender, vender* і відтворена одиничним окличним *продати!*, що не деформує висловлювання, але дещо змінює емоційний нахил репліки ДТ, а мовлення ДТ наближується у перекладі до високого, книжного стилю. Зокрема, перекладач вилучає інтер'єktiv *bah!*, який позначає зневагу (Бейенхауер:72, E.Cascón Martín:19). Вилучення такого елементу призводить до втрати реплікою емоційного забарвлення, а саме презирства батька до слів матері.

Цікавим є вживання апелятиву *hija* до матері, що в перекладаї відтворено дослівно: звертання *дочко* у наведеному контексті може бути незрозумілим для українського читача/глядача, оскільки Батько звертається не до доньки, а до Матері Нареченого. Адекватніше було б передати апелятив *hija* контекстуальним іронічним відповідником *любенька, дороженька*.

Друга частина репліки відтворюється контекстуальним антонімічним відповідником *не продавати треба, а купувати*. В перекладі М.Н.Москаленка збережена семантична інформація, проте втрачена колоквіальна забарвленість репліки, а відтак вважаємо доцільним зберігати розмовність театрального мовлення разом з усіма елементами, наявними у першотворі: *Продати, продати! Ет, ні! Отакої!/Пху! Купувати, дороженька, купувати треба!* аби передати експресивність висловлювання та мету автора.

Ш.Баллі стверджував, що “емоційні приливи”, зовнішні об'єктивні фактори та проникнення ідей – причини виникнення повтора/реприза [6], де основними функціями таких елементів виступає підсилювально-виокремлювальна та експресивно-емотивна функції:

– *Esta vida insustancial! Estos años vacíos* – *Це буденне життя. Ці марні роки...* [53; 18]

У наведеному прикладі прослідковується повтор цілої репліки, що відтворений в перекладі С.Ю.Борщевським за допомогою синонімічних засобів вираження. Перекладач замінює прикметник *insustancial* на прикметник *буденний*, що не зовсім точно (буквально – *беззмістовний*), адже *буденність* все ж не виключає змістовності, насиченості життя. Автор же робить наголос саме на порожнечі, відсутності сенсу життя.

– *Excepto si es tarde para retroceder; excepto si crees contar con una retirada segura; excepto si tu natural aventurero te hace afrontar el riesgo, ya que siempre hay riesgo* – *А раптом вже пізно відступати? А раптом, ти певен, що можеш уникнути небезпеки, а раптом твоя натура авантюриста змушує тебе йти на ризик, бо ризик завжди є...* [75; 35]

У перекладі репліки Х.Луїса з трагедії «Нічні судді» перекладач віднайшов контекстуальний відповідник *excepto si* у цільовій мові, як *а раптом*, і таким чином передав внутрішнє хвилювання мовця, зберігши анафору в українському перекладі. Пе-

рекладач замінює *excepro si* (за винятком) на прагматично адекватне українському РМ – *a raptom*, вдаючись до антонімічного перекладу.

Висновки. Характерною особливістю РМ є її спонтанність, яку в драматичному творі стилізовано за допомогою інверсії, парцельованих конструкцій, емпізи і повтору/репризи, що виступають, як засоби активізації мовленнєвої експресії, інтерсифікації висловлювання, передають різні почуття і таким чином наближують їх до реальної РМ. РМ властива редувантість, і це проявляється в повторах та репризах, які знаходять своє відображення в українському перекладі. Поодинокі вилучення не деформують висловлювання, але віддаляють театральне мовлення від усного розмовного мовлення.

З метою збереження особливостей розмовного регістру перекладач вдається до пошуку функціональних еквівалентів, які, в свою чергу, іноді характеризуються асиметрією засобів вираження, проте така асиметрія забезпечує збереження змісту та тональності тексту оригіналу. Нехтування особливостями авторського стилю може призвести до зміни стильових характеристик твору, що є неприпустимим при перекладі художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранник Д.Х., Гай Г.М. Драматичний діалог, – К.:Видавництво Київського університету, – 1961.
2. Васильєва А.Н. Курс лекцій по стилістике русского языка, – М.: КомКнига, – 2005. – 240
3. Земская Е.А., Китайгородская М.В., Ширяев Е.Н.Русская разговорная речь. – М.: Наука, 1981. – 276 с.
4. Калустова О.М. Роль синтаксической эмпізы в современном испанском языке:<http://www.dissercat.com/content/yavlenie-sintaksicheskoi-empazy-v-sovremennom-ispanskom-yazyke>]
5. Каркошко О.П. Парцелляция в системе других синтаксических явлений в русском и немецком языках: <http://cyberleninka.ru/article/n/partsellyatsiya-v-sisteme-drugih-sintaksicheskikh-yavleniy-v-russkom-i-nemetskom-yazykah>
6. Ковальчук И.Ю. Повтор и его функции в тексте: <http://cheloveknauka.com/povtor-ego-funktsii-v-tekste>
7. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія, – Полтава: Довкілля, 2011.
8. Столярова Л.Г. Синтаксическая специфика языка комиксов: <http://cyberleninka.ru/article/n/sintaksicheskaya-spetsifika-yazyka-komiksov>.
9. Щерба Л.В. Современный русский литературный язык, 1939, №4: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/sherba/sherba5.htm>
10. G.Nencioni Parlato-parlato, parlato-scritto, parlato-recitato: http://nencioni.sns.it/fileadmin/template/allegati/publicazioni/1976/SC_1976.pdf.
11. C.Bazzanella, 1999, Forme di ripetizione e processi di comprensione nella conversazione, in Galatolo R., Pallotti G. (a cura di), La conversazione, Cortina, Milano, pp. 205-225.
12. Briz A. El español coloquial en la conversación. Esbozo de la pragmagramática, – Barcelona:Ariel. Linguística, 2006.

13. Miglietta A. Chiacchierare e fare affari in salumeria // La comunicazione parlata. Tomo II, Napoli: Liguori Editori:1180-1188
14. Діалогічна мова в романі Ф.М.Достоевського«Біси»: http://uareferat.com/Діалогічна_мова_в_романі_ФМ_Достоевського_Біси.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Коцши Ю.П., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

ОТОБРАЖЕНИЕ ГРАМАТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИСПАНСКИХ ДРАМАТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ XX-XXI В. В УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассматриваются проблемы перевода грамматических особенностей современных испанских нестихотворных драматических текстов. Основное внимание сосредоточено на передаче инверсии, эмфазы, парцеляции и репризе/повтору средствами украинского языка.

Ключевые слова: *драматический текст, инверсия, парцеляция, реприза/повтор, эмфаза, диалогическое единство, реплика, переводческие трансформации.*

Koshchii I., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPRODUCTION OF THE GRAMMATICAL FEATURES OF SPANISH DRAMATIC TEXTS OF THE 20TH- 21ST CENTURY IN UKRAINIAN TRANSLATION

Ukrainian translation of the gramatical features of the contemporary prosaic Spanish dramatic works are being investigated in this article. Significant attention is paid to the Ukrainian translation of inversion, emphasis, parcelation, reprise and repetition.

Key words: *dramatic text, inversion, parcelation, reprise/repetition, emphasis, dialogical unity, cue, translation transformations*

ПАРАНОЇДНИЙ СТИЛЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі промов Джозефа МакКарті)

Стаття присвячена аналізу дискурсивних особливостей параноїдного стилю в американському політичному дискурсі на матеріалі промов сенатора Джозефа МакКарті. Встановлено, що характерними дискурсивними рисами параноїдного стилю є конфліктна стратегічна домінанта, різноманітні лексичні, прагматичні та риторичні засоби створення образу ворога, зокрема, вживання негативно-оцінної лексики, опозицій типу «ми – вони», вербальних інвектив, елементів конспірологічного дискурсу, створення образу загрози, зокрема, апеляція до страху та залякування, стратегія дискредитації ворога.

Ключові слова: акцентуїована особистість, політичний дискурс, когнітивний стиль, комунікативний стиль, параноїдний стиль політичного лідерства.

Стильовий підхід є першою в історії психологічної науки спробою аналізу функціонування стійких відмінностей у способах сприйняття і мислення індивідів, тобто особливостей індивідуального розуму, що обумовлює значний інтерес та актуальність для сучасної психології та психолінгвістики, зокрема, до проблематики когнітивних та комунікативних стилів особистості.

Об'єктом даного дослідження є американський політичний дискурс, предметом – дискурсивні особливості прояву параноїдної акцентуації політичного діяча на матеріалі вибірки з промов сенатора Джозефа МакКарті та транскриптів засідань комісії з розслідувань анти-американської діяльності, яку очолював вищезазначений американський політик. Матеріал охоплює період з 1950 по 1954 роки, приблизний обсяг вибірки складає 200 сторінок [14]. Метою дослідження є встановлення лексико-семантичних, риторичних та стратегічних особливостей дискурсу параноїдної особистості Джозефа МакКарті, які обумовлюють типологічну належність його комунікативного стилю до параноїдного.

До основних теоретичних джерел стильового підходу належать: гештальтпсихологічна традиція (теорія психологічної диференціації Г. Віткіна), психоаналітична традиція (теорія когнітивних контролів Дж. Клейна, Р. Гарднера, Ф. Хольцмана, Х. Шлезінгера та ін.), дослідження індивідуальних стратегій категоризації (теорія когнітивного темпу Дж. Кагана), когнітивні теорії особистості (теорія індивідуальних понятійних систем О. Харві, Д. Ханта, Х. Шродера, теорія персональних конструктів Дж. Келлі) [9].

У 50-60-ті роки ХХ ст. у межах досліджень, зосереджених на індивідуальних відмінностях у сприйнятті, аналізі, категоризації і відтворенні інформації в американській психології з'явився термін «когнітивний стиль». Стверджувалось, що когнітивні стилі є формально-динамічними характеристиками інтелектуальної діяльності ін-

дивіда, які не пов'язані зі змістовими аспектами роботи інтелекту. На методологічній основі когнітивного підходу було сформульовано визначення *когнітивного стилю* як властивості людині індивідуально-своєрідних способів оброблення інформації про своє оточення. Наразі розрізняють близько 15 когнітивних стилів, зокрема, полезалежність – полenezалежність, імпульсивність – рефлексивність, аналітичність – синтетичність, або концептуальна диференційованість, вузькість – широта категоризації, когнітивна складність – простота тощо [5; 9].

Когнітивний стиль особистості тісно пов'язаний з поняттям індивідуального *комунікативного стилю*, який визначається як стійка модель комунікативної поведінки, опосередкована індивідуальними особливостями (психотипом) та характером діяльності людини [7]. Комунікативний стиль як загальний підхід до побудови міжособистісних стосунків залежить від багатьох чинників, зокрема від психологічних особливостей комуніканта, його життєвого досвіду, моральної культури суспільства тощо.

Поняття комунікативного стилю досить близьке за своєю суттю до поняття характеру, на різноманіття яких вчені постійно звертали увагу, здійснюючи спроби типології та категоризації характерів людини. До перших концепцій у сфері характерології, які намагалися «внести порядок в хаос індивідуального», можна віднести графологію, фізіологічну типологію Кречмера, френологію Галля, фізіогномістику Лафатера та астрологію. Так, типологія характерів Гіпократів збереглася й донині. Вона була розвинена І.П. Павловим у типологію вищої нервової діяльності, яка містить чотири гіпократівські типи: холерики, флегматики, сангвініки і меланхоліки.

Поняття життєвого стилю у психології першим використав Альфред Адлер, маючи на увазі унікальне поєднання рис, способів поведінки і звичок, які визначають неповторну картину існування індивіда [1]. Життєвий стиль, який А. Адлер ототожнював з поняттями «стиль життя», «характер», «особистість», на думку автора, формується у дитинстві під впливом особливостей організму, умов виховання, життєвих труднощів, остаточно закріплюючись до 4-5 років. Доросле життя лише фіксує і зберігає життєвий стиль, що надає змогу передбачати людську поведінку. Найяскравіше життєвий стиль проявляється при зіткненні індивіда з життєвими проблемами.

Згідно з концепцією невротичної особистості Карен Хорні [13], з метою досягнення відчуття безпеки та зниження тривоги індивід використовує різні дефензивні стратегії, кожна з яких супроводжується певною орієнтацією у міжособистісних відносинах, зокрема: орієнтація на людей (поступливий тип), орієнтація від людей (відособлений тип), орієнтація проти людей (ворожий тип), що, в свою чергу, слугує підґрунтям для формування продуктивного або непродуктивного стилю міжособистісної взаємодії. До непродуктивного стилю взаємодії, зокрема, належать: домінування, маніпуляція, суперництво. Психолог зазначає, що здоровій людині властива здатність змінювати стратегії міжособистісної комунікації згідно обставин, на відміну від невротичних осіб, яким притаманний виражений конфлікт цих стратегій у процесі комунікації.

Отже, сучасні типології суб'єктів спілкування розробляють на основі індивідуально-типологічних особливостей індивіда, до яких належать: темперамент, психічні процеси (особливості сприйняття, пам'яті, уяви, мислення), психічний стан (втома,

апатія, стрес, тривожність, депресія і т. д.), психічні особливості (емоційні, вольові, інтелектуальні), комунікативні особливості (установки на спілкування і ціннісні орієнтації в спілкуванні).

Серед різноманітних підходів до тлумачення комунікативних стилів виокремимо загальні методологічні засади: 1) стилем є прояв цілісності індивідуальності; 2) стиль пов'язаний з певною спрямованістю і системою цінностей особи; 3) стиль виконує компенсаторну функцію, допомагаючи індивідуальності найефективніше пристосуватися до вимог середовища.

У рамках дослідження політичної комунікації психологи та політологи виділяють поняття *стилю політичного лідерства*, що визначається як модель здійснення політиком своїх функцій, у якій фіксується своєрідність його поведінки, характер взаємодії з близьким оточенням і послідовниками, ціннісні орієнтації, особливості прийняття рішень і низка інших факторів [6]. Багатогранність феномену політичного лідерства проявляється в існуванні різних лідерських типів і стилів політичних діячів. При цьому, деякі політики вирізняються наявністю низки індивідуальних, властивих тільки їм, рис, окремі з яких набувають домінуючого характеру, що, в свою чергу, обумовлює формування індивідуального стилю лідерства.

Одним із підходів до типології політичних лідерів є *клініко-психологічний підхід*, який використовує термінологію «пограничних» станів особистості та акцентованих рис особистості [2]. Дослідники зазначають, що, політиці найвищого рангу притаманні численні екстремальні ситуації, що сприяє прояву стилю політичного лідерства. Відтак, згідно з даним підходом, медико-психологічні та психіатричні терміни використовуються для опису проявів стилю політичного лідерства в екстремальних ситуаціях, а не прояву психічних відхилень політиків (хоча це не виключається).

У рамках типології політичного лідерства за клініко-психологічним параметром розрізняють наступні стилі поведінки політиків: параноїдний, демонстративний, компульсивний (епілептоїдний), депресивний, шизоїдний [4; 11]. У політичній діяльності вищого рангу зустрічаються переважно три з чотирьох виокремлених К. Леонардом [2] типів акцентуацій особистості, а саме: демонстративний, компульсивний та параноїдний типи, останній з яких розглянемо детальніше.

Комплексний опис параноїдного стилю у когнітивному та поведінковому аспекті здійснив психолог Д. Шапіро [10]. Зазначимо основні риси параноїдної особистості:

- загальна модель поведінки: постійне напруження, антагоністична спрямованість, цілеспрямованість, загальна мета – захист від загрози;
- реакція на зовнішній вплив – підозрілість; усвідомлення загрози з боку вищої сили або авторитету; загроза сприймається як зовнішня, загальна реакція – захист;
- когнітивний аспект: сприйняття вкрай вузьке, інтенсивне, вузько концентроване на своїй ідеї; шукає підтверджень; базується на упередженні; підозріле;
- сприйняття реальності: світ складається із ключів (знаків) з таємним значенням, зневага до очевидної реальності, проекція (приписування оточуючим людям мотивацій, які параноїк не може визнати в собі).

Американський історик та політолог Р. Хофстадтер у своєму есе “The paranoid style in American politics” [12] назвав американську політику «ареною для незвичайно розгніваних людей» (arena for uncommonly angry minds) [12: 3]. Автор з позицій теорії риторики описав характерні особливості дискурсу «розгніваних» політиків, при цьому вперше використавши термін “параноїдний стиль”. Використовуючи психіатричний термін для описання політиків з вираженою схильністю до перебільшень, надмірною підозрілістю та конспірологічними фантазіями, Р. Хофстадтер, назвав параноїдність «стилем мислення» (style of mind), зазначаючи, що, як і стиль у мистецтві, він є способом світобачення та самовираження [12: 4].

Автор зазначає, що параноїдний стиль як культурний та ментальний феномен реалізується, головним чином, в атмосфері соціальних конфліктів (етнічних, релігійних, ідеологічних, воєнних), пов’язаних з найвищими національними цінностями, що сприяє виникненню глибоких страхів та ненависті серед населення. За словами автора, виникненню «синдрому параноїдної риторики» сприяє «катастрофа або, більшою мірою, страх катастрофи» [12: 39].

У центрі картини світу параноїда знаходиться образ ворога – ворожої сили, а в основі запеклої боротьби проти неї лежить почуття власної величі та обраності долею для протистояння ворогу. Параноїдні політики вбачають конфронтацію протилежних світоглядів як непримиренний конфлікт, який неможливо вирішити за допомогою політичного компромісу або дипломатії. Відтак, у розумі параноїда панують категоричні судження, підозри та уявна небезпека. З цього приводу Р. Хофстадтер зазначає: «*We are all sufferers of history, but the paranoid is a double sufferer, since he is afflicted not only by the real world, with the rest of us, but by his fantasies as well*» [12: 40]. Образ ворога у параноїдному дискурсі незмінно вербалізується в апокаліптичних та абсолютистських термінах (apocalyptic and absolutist framework) [12: 17], тобто ворог для політика-параноїда характеризується як всесвітнє зло глобальних масштабів, де «театром дії є увесь світ» (The theatre of action is the entire world) [12: 24]. Проілюструємо фрагментом промови Дж. МакКарті у Білінгу 1950 року (Wheeling speech):

Fellow Americans, thank you very much for the opportunity to be with you tonight to discuss a subject which, in my opinion, towers in importance above all others. It is the subject of international atheistic communism. It deals with the problem of destroying the conspiracy against the people of America and free men everywhere...Many of you have been engaged in this all-out fight against communism long before I came on the scene. You have been engaged in what may well be the final Armageddon foretold in the Bible-that struggle between good and evil, between life and death, if you please. (Senator McCarthy, June 2, 1950).

Зазначимо, що діяльність Джозефа МакКарті пов’язана із жорсткою викривальною анти-комуністичною діяльністю та боротьбою проти розповсюдження таємних агентів-комуністів серед політиків США, так званих, “enemies from within”. Викриття та дискредитація ворогів-комуністів є основним мотивом всієї політичної діяльності сенатора МакКарті, яку можна вважати надцінною ідеєю параноїдальної особистості сенатора. Ворогом в даному фрагменті виступає міжнародний комунізм, який концептуалізується у промові як змова міжнародного масштабу (conspiracy against the people of America and free men everywhere). Мотив змови, який експліцитно ілюструє

конспіративістський світогляд політика, водночас реалізує в дискурсі стратегію створення образу масштабної прихованої загрози. Цей приклад також ілюструє використання апокаліптичної риторики (apocalyptic rhetoric) при створенні образу ворога, з характерним використанням біблійної метафорики, військової лексики та бінарних опозицій (good and evil, life and death). Останні, зокрема, ілюструють інверсійний тип мислення параноїдної особистості, з характерними «крайнощами» у світогляді («чорне» і «біле») та умовним поділом людей на «друзів» та «ворогів».

Апокаліптичність і абсолютистські концепції добра і зла виражаються завдяки використанню лексем універсального значення, так званих, allness terms (all, everywhere), бінарних опозицій (good and evil, life and death), мілітаристської лексики (all-out fight; struggle) та біблійної метафорики (the final Armageddon). Загалом, створений образ ворога у даному фрагменті дискурсу політика вирізняється всеосяжністю (глобальністю) масштабів та аморфністю (*international atheistic communism*). Наскрізним є мотив боротьби проти ворога як проти всесвітнього зла (*all-out fight against communism*) з акцентом на надважливості цього питання для подальшої долі світу (*towers in importance above all others*).

Крім того, згідно з концепцією Р. Хофстадтера, для параноїдного стилю превалюючим мотивом є (манія) переслідування, таємної небезпеки та змови, що впливає з конспіративістського менталітету, притаманного світогляду параноїдних політиків [8]. Слід зазначити, що попри спільні схильності до надмірної підозрілості та недовіри, конспіративістського та апокаліптичного мислення, клінічні параноїки та політичні параноїди мають суттєві відмінності. Так, для параноїка світ є ворожим та змовницьким середовищем, спрямованим власне проти нього, в той час як у дискурсі політичного параноїда певні явища навколишнього світу несуть загрозу для нації, культури чи способу життя мільйонів інших громадян [12: 4]. Таким чином, параноїдний політик не позиціонує себе як індивідуальну жертву персональної змови проти себе, а, натомість, характеризує свої переконання як патріотичні та безкорисливі, а політичну боротьбу як справедливу та морально виправдану. Слід, однак, зазначити, що серед радикально налаштованих політичних діячів та екстремістів можуть зустрічатися і власне параноїки (наприклад, А. Гітлер, Й. Сталін).

Розглянемо приклад, що ілюструє вживання елементів конспірологічного дискурсу, притаманного промова сенатора МакКарті:

How can we account for our present situation unless we believe that men high in this government are concerting to deliver us to disaster? This must be the product of a great conspiracy, a conspiracy on a scale so immense as to dwarf any previous such venture in the history of man. A conspiracy of infamy so black that, when it is finally exposed, its principals shall be forever deserving of the maledictions of all honest men (Senator McCarthy, 1951, *The history of George Catlett Marshall*).

У даному прикладі політик тричі вживає лексему “conspiracy” (the product of a great conspiracy; a conspiracy on a scale so immense; a conspiracy of infamy so black) та іншу лексику із семантичного поля «таємна змова», (concerting; exposed), що підсилюється негативно-оцінною лексикою (disaster; to dwarf; black infamy; maledictions). Риторичний ефект досягається завдяки використанню синтаксичного паралелізму у структурі

тексту та лексичних повторів. Цікавим є вживання інклюзивного займенника “we” та словосполучення “all honest men”, що позиціонує автора у тексті, а також створення ним неконкретизованого образу ворога (“men high in this government”, “its principals”).

Агресивний стиль політичної боротьби проти комунізму, зокрема і стиль проведення допитів сенатором МакКарті з властивою йому аргументацією з позиції сили та апеляцією до страху (залякування), характеризується у мас-медіа номінацією «кампанія страху» (*campaign of fear*). Відтак, притаманною рисою параноїдного дискурсу МакКарті є конфліктна стратегічна домінанта, яка, зокрема, реалізується за допомогою використання інвективних номінацій. Наведемо приклад конфліктного дискурсу МакКарті, який використовує жорстку авторитарну аргументацію, застосовуючи експліцитну конфронтативну комунікативну стратегію.

If a stupid, arrogant or witless man in a position of power appears before our Committee and is found aiding the Communist Party, he will be exposed. The fact that he might be a General places him in no special class as far as I am concerned (Senator McCarthy 1954, *Army-McCarthy hearing*).

Так, частиною створеного політиком образу ворога-зрадника є експліцитна інвектива – *a stupid, arrogant or witless man in a position of power*, яка базується на аргументації *ad hominem*, тобто стосується особистих рис адресата, а не його ідеологічних переконань.

Отже, стиль вербальної поведінки в політиці відповідає певному типу акцентуацій характеру політичного діяча, що проявляється виразними дискурсивними особливостями. Так, характерними дискурсивними рисами параноїдного стилю є конфліктна стратегічна домінанта, різноманітні лексичні та лінгвопрагматичні засоби створення образу ворога, зокрема вживання негативно-оцінної лексики, опозицій типу «ми – вони», вербальних інвектив, елементів конспірологічного дискурсу, створення образу загрози, зокрема, апеляція до страху та залякування, стратегія дискредитації ворога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адлер А. О невротическом характере. – М., 1997.
2. Коблянская Е., Лабковская Е. Поведение политиков предсказать можно. // Независимая газета. – 1993. – 31 марта.
3. Леонгард К. Акцентуированные личности. – К: “Выща школа”, 1989. – 376 с.
4. Политология. Под ред. Ачкасова В.А., Гуторова В.А. – СПб.: Питер, 2005. – 560 с.
5. Парилис С.Э. Когнитивный стиль «простота-сложность» как характеристика индивидуальности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / АН СССР. Ин-т психологии. – М., 1988. – 18 с.
6. Погорелый Е.Д., Филиппов К.В., Фесенко В.Ю. Политологический словарь-справочник. – Ростов н/Д: ООО Наука-Спектр, 2008. – 320 с.
7. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 240 с.
8. Энтин Дж. Теории заговоров и конспиративистский менталитет, Новая и новейшая история №1, 2000. – режим доступа: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/ECCE/CONSP.HTM>

9. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004 – 384 с.
10. Шапиро Д. Невротические стили / Пер. с англ. К.В. Айгон – М.: Институт Общегуманитарных Исследований, Серия Современная психология: теория и практика, 2000.
11. Щёкин Г.В. Социальная теория и кадровая политика. – К.: МАУП, 2000. – 576 с.
12. Hofstadter, Richard. The paranoid style in American politics. – Режим доступа: <http://studyplace.ccnmtl.columbia.edu/files/courses/reserve/Hofstadter-1996-Paranoid-Style-American-Politics-1-to-40.pdf> Horney, Karen.
13. The neurotic personality of our time. – Psychology Press, 1999. – 299 p.
14. http://www.senate.gov/artandhistory/history/common/generic/McCarthy_Transcripts.htm

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Кулиш Т.В., асп.,
Институт филологии, КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПАРАНОИДНЫЙ СТИЛЬ В АМЕРИКАНСКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ.

Статья посвящена анализу дискурсивных особенностей параноидного стиля в американском политическом дискурсе на материале речей сенатора Джозефа Мак-Карти. Установлено, что характерными дискурсивными чертами параноидного стиля является конфликтная стратегическая доминанта, использование разнообразных лексических, прагматических и риторических средств для создания образа врага, в частности употребление негативно-оценочной лексики, оппозиций типа «мы – они», вербальных инвектив, элементов конспирологического дискурса, апелляция к страху и запугиванию, стратегия дискредитации врага.

Ключевые слова: *акцентуированная личность, политический дискурс, когнитивный стиль, коммуникативный стиль, параноидный стиль политического лидерства.*

Kulish T.V., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PARANOID STYLE IN THE AMERICAN POLITICAL DISCOURSE

The article analyzes the discursive features of the paranoid style in American political discourse on the material of Joseph McCarthy's speeches. It has been found that the characteristic features of the paranoid style are the following: conflict strategy of verbal interaction, the use of variety of lexical, pragmatic and rhetorical devices aimed at creating an image of the enemy, particularly, the use of negative-evaluative vocabulary, oppositions such as "we-they", verbal invectives, elements of conspiracy discourse, appeals to fear and intimidation, strategy of discreditation of the enemy.

Key words: *accentuated personality, political discourse, cognitive style, communicative style, paranoid style of political leadership.*

ФОРМЫ ВЕЖЛИВОСТИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОСЬБЫ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В статье анализируются семантические особенности и прагматические свойства речевого действия просьбы, описываются некоторые языковые средства, составляющие парадигму просьбы.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация, прагматический аспект, принцип вежливости, императивная конструкция, модальный глагол.

Обучая студентов-иностранцев русскому языку, необходимо помнить, что язык, прежде всего, должен стать инструментом общения, позволяющим проникнуть в другую культуру и усвоить тип поведения, адекватный восприятию представителями иной культуры. Только таким образом студенты могут стать полноценными участниками межкультурного диалога. В каждом обществе процесс коммуникации регулируется определенными представлениями о том, что человеку надлежит делать в типичных ситуациях: при приветствии, знакомстве, прощании и т.д. Реализация целей коммуникантов, которые они ставят перед собой, вступая в общение, зависит от отлаженности и оптимизации интеракции, что обеспечивается базовыми принципами прагматики, одним из которых является принцип вежливости.

Коммуникативная ситуация (далее – КС) просьбы формируется по законам типичной коммуникативной ситуации и включает в себя все ее компоненты. КС просьбы возникает вследствие невозможности / нежелания адресанта выполнить определенное действие / получить желаемый объект / устроить желаемую жизненную ситуацию и обращения к адресату, который может (но не обязан) выполнить желаемое действие. Просьба рассматривается как генерализированный тип реквестивного побуждения, включающий ряд прагматических и функционально-стилевых разновидностей с реквестивным значением (таких, как мольба, убеждение, уговаривание, упрощивание, увещивание, закливание, ходатайство, прошение, апелляция, петиция) и определяется как *речевое действие, направленное на активизацию / побуждение адресата к осуществлению вербальных / невербальных действий* [1; с.10].

На формирование КС просьбы влияют коммуникативные характеристики ее участников. Адресант просьбы в межличностном общении может являться обладателем любого социального статуса. В ситуации массовой коммуникации он, как правило, доминирует над адресатом в коммуникативной позиции. Характер и способ коммуникации обуславливают тип адресата просьбы, он может быть реальным (в контактном / дистантном общении), потенциальным (в дистантном массовом общении) или виртуальным (монологическим, риторическим «участником» при обращении адресанта к высшим силам).

Выбор средств выражения просьбы зависит от сферы общения коммуникантов: в официальном общении речевые действия говорящего приобретают ритуализованный характер; в обиходно-бытовой сфере общения адресант имеет широкий спектр языковых средств и использует те, которые, по его мнению, будут наиболее уместны в каждой конкретной жизненной ситуации. Важным фактором в организации побуждения в целом и реквестивного побуждения в частности является учет особенностей национального коммуникативного поведения,

Принцип вежливости, прагматический аспект которого детально описан Дж. Личем, требует учитывать и уважать в процессе общения чувства и интересы партнёра по коммуникации и таким образом способствует обеспечению благоприятного хода коммуникации. Соблюдение принципа вежливости в организации реквестивного высказывания играет решающую роль: адресуя просьбу собеседнику, адресант побуждает слушающего совершать определённые действия, которые последний не обязан выполнять. Исходя из анализа параметров каждой конкретной ситуации, говорящий выбирает необходимый уровень вежливости, чтобы достичь желаемого, иначе коммуникативное «давление» на слушающего может остаться безрезультатным [6; с. 153–154].

В русском языке существует ряд языковых средств, повышающих иллюкутивную значимость побуждения по шкале прагматической ценности, придающих высказыванию смягчённый характер и переводящих его из разряда побуждений с нейтральным значением в разряд побуждений с оттенками вежливости, экспрессивности. Основным лексическим средством считается актуализатор вежливости «пожалуйста». Он обладает способностью однозначно эксплицировать характер побуждения. К примеру, высказывания, содержащие императивные конструкции, которые могут передавать различные типы побуждения (совет, распоряжение, приказ и др.), включающие актуализатор вежливости «пожалуйста», воспринимаются адресатом как просьба. К тому же для русского человека «пожалуйста» является «волшебным» словом. Считается, что при его употреблении говорящий не должен получить отказа. Смягчающими элементами побудительных высказываний можно также назвать отрицание при вопросах и условное наклонение, являющиеся «сигналами ненавязчивости». Использование вопросительно-отрицательных конструкций демонстрирует зависимое положение говорящего и «его готовность принять как положительную, так и отрицательную реакцию собеседника» [2; с. 105]. Условное наклонение, выражающее, по сути, гипотетическое нереальное действие, является показателем того, что адресант предполагает, что действие может не совершиться, и тем самым снижает степень давления на волю адресата. Ср.: *Ты поможешь мне? / Ты не поможешь мне? / Ты бы помог мне?*

Высказывания, содержащие некоторые модальные глаголы, также могут создавать более благоприятную тональность общения. Л.Л. Милосердова отмечает: «В отличие от однозначности, прагматической узости императивных форм, повествовательные предложения с модальными глаголами позволяют говорящему, с одной стороны, высказать свою волю (побудить собеседника к изменению или сохранению существующего положения дел), а с другой стороны, соблюсти «принцип вежливости», являющийся одной из важнейших предпосылок человеческого общения» [2; с. 105–106].

В иностранной аудитории следует рассмотреть отдельно конструкции с модальными глаголами *мочь* и *хотеть*, содержащими коннотацию вежливости. Особенностью высказываний с модальным глаголом *мочь* в настоящем или будущем времени изъявительного наклонения можно считать их способность актуализировать действия как адресанта, так и адресата с сохранением единого прагматического содержания. Ср.: *Я могу взять это? / Ты можешь дать это?* Также нужно обратить внимание студентов-иностранцев на то, что конструкции с модальным глаголом *мочь* могут приобретать более вежливую тональность при наличии отрицания или условного наклонения: *Ты не можешь дать мне это? / Ты мог бы мне помочь? / Ты не мог бы мне помочь?*

При ориентации на адресанта в отрицательных конструкциях с глаголом *мочь* необходима замена на предикатив нельзя: *Нельзя ли мне взять это?* В то же время предикатив модального глагола *мочь* способен употребляться без глагола, выражающего действие в структуре «можно+ объект желания»: *Можно вас?* (в значении Подойдите, пожалуйста), *Можно чаю?* (в значении Дайте чаю, пожалуйста).

Модальный глагол *хотеть* в настоящем времени изъявительного наклонения в сочетании с инфинитивом обладает меньшей степенью вежливости по сравнению с аналогичным употреблением глагола *мочь*. Это, по-видимому, связано с особенностями их употребления, так как область функционирования глагола *мочь* – вопросительные высказывания, а глагола *хотеть* – утвердительные.

Отметим, что употребление модального глагола *хотеть* в настоящем времени изъявительного наклонения в сложных конструкциях с целевым союзом *чтобы* придаёт высказыванию скорее прескриптивный характер, нежели реквезитивный. Ср.: *Я хочу с тобой поговорить/ Я хочу, чтобы ты поговорил с детьми.*

Однако высказывания с более высокой степенью вежливости в сослагательном наклонении не дифференцируются по типу побуждения. Обе конструкции выражают вежливую просьбу: *Я хотел бы с вами поговорить/ Я хотел бы, чтобы вы со мной поговорили.*

В ситуации актуализации действий адресата высказывания с модальным глаголом *хотеть* могут иметь дополнительные смысловые нюансы. К примеру, реплика *Не хочешь мне помочь?*, исходящая от женщины с тяжёлыми сумками и обращённая к её мужу, беззаботно идущему рядом, может восприниматься как просьба-упрёк.

Средством повышения степени интенсивности побуждения по шкале прагматической ценности можно также назвать косвенные высказывания, которые характеризуются расхождением формы (синтаксического, лексического и отчасти просодического оформления) и коммуникативной направленности [3; с. 141], т.е. отличаются несоответствием формы и функции. Считается, что косвенные просьбы обладают наименьшим давлением на волю адресата, но это не обязательно означает, что их степень вежливости более высокая. Основная функция таких высказываний – заставить адресата принять самостоятельно решение выполнить бенефактивное действие, т.е. не говорящий, но сам слушающий должен побудить себя к исполнению действия [4; с. 151]. Рассмотрим данный факт на одном примере:

Сразу же, как только они вошли в магазин, Оксана потянула дедулю к отделу игрушек и показала пальчиком на плюшевого полосатого тигра:

– **Посмотри, дедуля, какой красивый!**

– В самом деле, – ответил Максим, хотя красы особой не видел.

– **Он мягкий-мягкий!**

– Ты хочешь себе такого?

– Да.

Адресант (Оксана) явно не выражает своего желания (она хочет, чтобы дедушка купил ей игрушку). Побуждение содержит фамильярно-ласковое обращение *дедуля* и качественные характеристики желаемого предмета (какой красивый, мягкий-мягкий), что позволяет получить необходимый ответный ход адресата – он предлагает купить игрушку.

Итак, одним из основных условий организации речевого взаимодействия и достижения коммуникативных целей участниками общения является соблюдение принципа вежливости. Репертуар языковых средств, ориентированных на этот принцип и придающих реквестивному высказыванию более вежливый, смягчённый тон, в русском языке представлен следующим образом: конструкции с модальными глаголами, вопросительные высказывания с возможным дополнением отрицания, сослагательное наклонение, косвенные просьбы. Основным актуализатором просьбы, смягчающим побуждение, является маркер вежливости «пожалуйста», который обладает высоким иллюкутивным наполнением и способствует реализации намерений говорящего.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук Е.В. О подходах к определению специфики реквестивов как типов побудительных актов // Смысловое пространство текста. Материалы межвузовской научно-практической конференции 27 ноября 2009 г. – Петр.- Камч., 2010. – С. 8-13.
2. Милосердова Л.Л. Как важно быть вежливым, говоря на иностранном языке // Иностранные языки в школе. 1991. №4. – С.100-107.
3. Поспелова А.Г. Косвенные высказывания // Спорные вопросы английской грамматики. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1988. – Гл.2. – С.141-152.
4. Труфанова И.В. Косвенные побуждения и категория вежливости // Речевое общение: Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. Красноярск, 2006. Вып. 5–6 (13–14). – С.145-153.
5. Формановская Н.И. Обращение// Русский язык в школе. 1994. №3.
6. Фурменкова Т.В. Реализация принципа вежливости в выражениях просьбы // Пелевинские чтения, 2003. Межвузовский сборник. Калининград, 2004. – С.151-158.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014 р.

Кушнір Н.О., к. філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОРМИ ВВІЧЛИВОСТІ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОХАННЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізуються семантичні особливості і прагматичні властивості мовленнєвої дії прохання, описуються деякі мовні засоби, які формують парадигму прохання.

Ключові слова: комунікативна ситуація, прагматичний аспект, принцип ввічливості, імперативна конструкція, модальне дієслово.

Kushnir N., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

PRINCIPLE OF POLITENESS IN REALIZATION OF REQUEST IN MODERN RUSSIAN

The article analyses semantic features and pragmatic properties of speech act of request, describes some language means making the paradigm of request.

Key words: communicative situation, pragmatic aspect, principle of courtesy, imperative construction, modal verb.

УДК 811.161.2'367

Лаврінець О.Я., к. філол. н., доц.,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ПАСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ З ДІЄСЛОВАМИ НА -СЯ ТА ПРЕДИКАТИВНИМИ ФОРМАМИ НА -НО, -ТО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ МОВІ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, СТАТУС

У статті йдеться про структурні та семантичні відмінності пасивних конструкцій із дієсловами на -ся та з предикативними формами на -но, -то. Часті випадки паралельного функціонування та взаємозаміни цих конструкцій у наукових текстах останніх десятиліть суперечать їхньому визначеному статусу в синтаксичній системі сучасної української літературної мови, зумовленому історією їх формування.

Ключові слова: пасивна конструкція, дієслова на -ся, предикативні форми на -но, -то, орудний суб'єкта дії, синтаксична синонімія, трансформаційний зв'язок.

Кожен народ, кожна мова має свої власні, самобутні синтаксичні традиції, які виявляються в особливостях побудови речень, у переважанні тих чи тих синтаксичних засобів, що надає текстам яскравого національного колориту [Непийвода 1996,

с. 45]. Українська літературна мова, як відомо, сформувалася на ґрунті народної мови, у центрі якої завжди стоїть особистість, тоді як російська літературна мова ввібрала в себе основні риси церковнослов'янської мови, якій притаманне переміщення особи діяча на другий план. Різний ступінь наближеності російської та української літературних мов до живого народного мовлення зумовив і неоднакове співвідношення в них книжних та розмовних елементів, а саме: орієнтацію на книжний виклад у російській мові і на побутовий, народний – в українській. Одним із виразників книжного стилю в російській літературній мові є пасивні конструкції, предикат яких виражений зазвичай дієсловами на **-ся** або короткими формами дієприкметників. В українській літературній мові переважають активні конструкції, проте, коли постає потреба акцентувати увагу на дії, а не на суб'єктові дії, українська мова використовує конструкції з предикативними формами на **-но**, **-то**, засвідчені досить тривалою традицією вживання (поодинокі приклади на зразок *просічено*, *украдено* зафіксовано вже в давньоукраїнській мові наприкінці XIII ст.; активніше ці форми вжито в староукраїнській мові починаючи з XIV ст.) [Русанівський 1978, с. 264–265, 269–270].

Конструкції з предикативними формами на **-но**, **-то** становлять специфічну рису українського синтаксису і разом із конструкціями з пасивними дієприкметниками на **-ний**, **-тий** формують ядро пасиву в сучасній українській літературній мові. Опозицію актив / пасив можуть формувати лише перехідні дієслова, пасивними корелятами яких є предикативні пасивні дієприкметники та предикативні форми на **-но**, **-то**. Традиційно опозицію актив / пасив становлять і дієслівні форми з постфіксом **-ся**. У новітніх дослідженнях конструкції з дієсловами на **-ся** вилучено із парадигми активних-пасивних конструкцій [Городенська 2004, с. 243], унаслідок чого вони опинилися на крайній периферії синтаксичної системи української мови.

Периферійний статус пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** засвідчує й історія їх формування в українській мові. Зворотні дієслова для вираження пасивного значення, успадковані українською мовою від праслов'янської мови, в українській писемності XIV–XVII ст. трапляються дуже рідко, зокрема поодинокі й не дуже виразні приклади такого вживання спостережено в грамотах XIV–XV ст., в інших пам'ятках давньої української мови ці дієслівні форми не виявлено [Русанівський, 1971, с. 289]. Панівним способом вираження пасиву в XIV–XVIII ст. були дієприкметники на **-ний**, **-тий**, нечасті й випадки вживання з цією метою дієслів на **-ся** траплялися під впливом церковнослов'янської мови [Там само] і переважно в науковому, публіцистичному і газетно-інформативному стилях, які в Україні стіли до 90–х рр. XIX ст. були слабо розвинуті [Непийвода 1997, с. 273–274]. Порівняно частіше, ніж у попередні періоди пасивні конструкції з дієсловами на **-ся** фіксують у книжних стилях української мови від поч. XX ст. як наслідок впливу російської літературної мови, однак нормативними ці конструкції зазвичай не вважали [Тимченко 1926, с. 74; Курило 1930, с. 34–35; Матвієнко 1932, с. 81–82; Русанівський 1971, с. 288]. На сьогодні вживання пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** також стильово обмежено.

В останні десятиліття в сучасній українській літературній мові, зокрема в науковій мові, спостерігаємо таку тенденцію: досить активне вживання пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** засвідчує їх поступовий перехід із крайньої периферії

до ядра синтаксичної системи української мови, що суперечить сучасній літературній нормі. За спостереженням О. Сербенської, кількість фіксацій цього типу пасивних конструкцій у сучасному українському науково-технічному мовленні іноді становить близько 40–50 % від усіх використаних дієслівних форм [Сербенська 1996, с. 37]. Поділяємо думку Н. Непийводи, що така ситуація склалася внаслідок довготривалого впливу на свідомість та мислення українських науковців російської мови, і в результаті вони перестали розмежовувати синтаксичні відмінності російської та української мов у наукових текстах [Непийвода, 1997, с. 247]. Переважно інтуїтивний вибір пасивних конструкцій із предикативними формами на **-но, -то** чи з дієсловами на **-ся** та паралельне використання і взаємозамінюваність в сучасних наукових текстах вважаємо порушення стилістичної норми.

Мета нашої розвідки – з'ясувати структурні та змістові відмінності конструкцій із предикативними формами на **-но, -то** та конструкцій із дієсловами на **-ся**, з огляду на які вони мають різний статус (відповідно ядра та периферії) у синтаксичній системі сучасної української літературної мови. **Матеріалом** для дослідження слугували тексти власне наукового стилю (монографії, дисертації, автореферати, резюме, анотації, статті) різних галузевих підсистем.

За будовою пасивні конструкції з дієсловами на **-ся** поділяють на дво- та трикомпонентні. Структурна схема цих конструкцій включає дві обов'язкові та одну факультативну синтаксичні позиції: «наз. відм. об'єкта дії + предикат дії + (ор. відм. суб'єкта дії)», причому позиція ор. суб'єкта дії може бути представлена субстантивами зі значенням як істоти, так і неістоти. Напр.: *У дисертації мовленнєвий акт визначається як цілеспрямована мовленнєва дія...* (подані тут і далі приклади зібрала автор статті із сучасних українських текстів наукового стилю); *Ступінь втрати зору визначається лікарем-офтальмологом; Цінність ономастичного компонента у структурі звороту визначається передусім типом ономастичної основи...* Якщо виконавець дії відомий (автор, дослідник, науковець, учений, експериментатор), позиція ор. суб'єкта дії може бути незаповнена, що разом із формою тепер. часу дієслова-присудка зумовлює узагальненість змісту та зосередження уваги на дії та об'єкті дії: *Судова експертиза проводиться тільки на підставі ухвали суду; До спеціалізованих морфолого-синтаксичних засобів відносяться імперативні форми та перформативні дієслова.*

Питання структури речень із предикативними формами на **-но, -то** в історії розвитку граматичної думки дотепер було і досі залишається дискусійним, зокрема суперечливим є вживання з цими дієслівними формами ор. суб'єкта дії як однієї з визначальних рис пасивних конструкцій. Структурна схема «знах. відм. об'єкта дії + предикативна форма на **-но, -то** + ор. відм. суб'єкта дії» має серед науковців як прихильників, так і опонентів. Спробу докладного висвітлення цього проблемного питання зроблено у статті за нашим авторством [Лаврінець 2012].

Наявність орудного суб'єкта дії з предикативними формами на **-но, -то** вчені мотивують, зокрема, акцентуванням уваги на виконавцеві дії [Плющ 1986, с. 118–119; Wieszorek 1994, с. 52], відсунутому на другий план [Булаховський 1958, с. 18; Непийвода 1997, с. 262], а також тим, що такі речення як складніші, у визначенні Н. Непийводи, – «солідніші форми» функціонують не в українській народнорозмовній мові, де

поширеною є саме активна конструкція, а в мові книжній, переважно в наукових і публіцистичних текстах для вираження взаємозв'язку багатьох предметів [Синявський 1922, с. 111; Матвієнко 1936, с. 57; Непийвода 1997, с. 248; Межов 2000, с. 95]. Напр.: *У зв'язку з цим вченими-криміналістами було проведено експериментальне дослідження, спрямоване на розробку методів вирішення такого завдання; Але нами не виявлено випадків, коли б сполучення імені з паронімом було вжито як звертання до особи.* До речі, вживання допоміжного дієслова *бути* у формі мин. часу з предикативними формами на **-но, -то** вважаємо надлишковим: семантика минулого часу закладена в предикативних формах на **-но, -то** їхньою словотвірною структурою, оскільки за походженням ці форми – пасивні дієприкметники минулого часу.

У нашому дослідженні дотримуємося думки, що вживання форми ор. суб'єкта дії з предикативними формами на **-но, -то** суперечить синтаксичним нормам української літературної мови і відбувається під впливом російської мови, яка успадкувала пасивні конструкції з ор. дійової особи від книжної церковнослов'янської мови. Слушною вважаємо також думку М. Затовканюка, який незначну кількість трикомпонентних конструкцій із предикативними формами на **-но, -то** пов'язує не лише з міжмовною інтерференцією (вплив російських конструкцій із предикативними пасивними дієприкметниками), а й внутрішньомовною інтерференцією (вплив українських конструкцій із предикативними пасивними дієприкметниками) [Затовканюк 1984, с. 6]. Напр.: *Внутрішню оцінку проведено самими експертами* – *Внутрішня оцінка проведена самими експертами* та рос. *Внутренняя оценка проведена самими экспертами*.

Форма ор. суб'єкта дії з предикативними формами на **-но, -то** неможлива ще й тому, що в сучасній українській літературній мові речення з цими дієслівними формами у складі пасивних конструкцій називають «завершальною ланкою в процесі повної формально-граматичної нейтралізації суб'єкта дії, тому що в структурі цих незмінних предикативних форм немає будь-яких граматичних афіксів, які б характеризували особу діяча» [Городенська 1991, с. 92], пор.: *Аспірант захистив дисертацію* → *Дисертація захищена аспірантом* → *Дисертація захищена* → *Дисертацію захищено*. Речення з предикативними формами на **-но, -то** доречні в тому випадку, якщо немає потреби або можливості назвати діяча і дія співвідноситься з поняттям «хтось зробив» [Сімович 1921, с. 371; Курило 2004, с. 54; Гладкий 1930, с. 52–53; Синявський 1931, с. 204]. Напр.: *У 30–50-ті роки з ужитку вилучено* (=хтось вилучив; вилучили) *праці репресованих мовознавців...*; *Основи офіційно-ділового стилю української літературної мови закладено* (=хтось заклавав; заклали) *ще в добу Київської Русі*. Якщо суб'єкт дії відомий і виникає потреба його назвати, потрібно вживати активні двоскладні конструкції [Сімович 1921, с. 283; Сулима 1928, с. 79; Курило 2004, с. 55]. Напр.: *У зв'язку з цим учені-криміналісти провели експериментальне дослідження, спрямоване на розробку методів вирішення такого завдання; Але ми не виявили випадків, коли б сполучення імені з паронімом було вжито як звертання до особи*.

Відмінності у структурних схемах конструкцій із дієсловами на **-ся** та конструкцій із предикативними формами на **-но, -то** (дво- та трикомпонентність перших і лише двокомпонентність других) зумовлена їхніми трансформаційними зв'язками з активними конструкціями. Пасивні конструкції з дієсловами на **-ся** перебувають у

взаємних трансформаційних зв'язках із двоскладними та односкладними неозначено-особовими реченнями, а конструкції з предикативними формами на **-но, -то** — лише з неозначено-особовими реченнями. Пор.: *Положення дисертації використовувались дисертанткою при проведенні практичних занять... — Положення дисертації дисертантка використовувала...; Синтагма характеризується специфічними, найбільш явними римотворчими факторами — Синтагму характеризують специфічні, найбільш явні римотворчі фактори; Ознаки оцінюються з позицій їх індивідуальності, стійкості, достатності для певного висновку — Ознаки оцінюють з позицій...; За Доби Центральної Ради розпочато розроблення національної термінології, особливо в галузі права — За Доби Центральної Ради розпочали розроблення...*

Зрідка в сучасних текстах наукового стилю спостерігаємо паралельне функціонування двокомпонентних пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся**, неозначено-особових речень та пасивних конструкцій із предикативними формами на **-но, -то**. Напр.: *У відомих класифікаціях мовленнєвих актів серед найважливіших виділяються такі комунікативні поняття... — У сучасній прагмалінгвістиці виділяють різні типи дискурсів... — У зарубіжному мовознавстві предикати стану виділено в окремий клас; Фоностилістичні дослідження проводяться в основному на матеріалі романських та германських мов — Додатково проводять психічну та психолого-почеркознавчу експертизу з метою визначення типу і властивостей нервової системи людини... — У зв'язку з цим було проведено експериментальне дослідження, спрямоване на розробку методів вирішення такого завдання.*

Взаємна перехідність та паралельне функціонування двокомпонентних конструкцій із дієсловами на **-ся** та предикативними формами на **-но, -то** й односкладних неозначено-особових речень засвідчує співвідносність самих пасивних конструкцій, випадки паралельного функціонування яких у текстах сучасного наукового стилю є досить частими. Напр.: *Тоді ж закладаються основи законодавчого й адміністративно-канцелярського підстилів — Основи офіційно-ділового стилю було закладено ще в добу Київської Русі; На кінець 50-их — початок 60-их рр. створюються наукові центри з термінології — При Нарком'юсті було утворено Центральну комісію в справі українізації.*

За нашим спостереженням, у сучасних наукових текстах поширені такі пари зворотно-пасивних дієслів на **-ся** та предикативних форм на **-но, -то**: *виділяються — виділено; визначаються — визначено; виконуються — виконано; використовуються — використано; досліджуються — досліджено; залучаються — залучено; зараховуються — зараховано; називаються — названо; обговорюються — обговорено; пов'язуються — пов'язано; поділяються — поділено; порушуються — порушено; приділяється — приділено; проводяться — проведено; створюються, утворюються — створено, утворено; характеризуються — схарактеризовано тощо.*

Помітним явищем у сучасних наукових текстах є нанизування та одночасне функціонування предикативних форм на **-но, -то** чи дієслів на **-ся** в тому самому реченні. Напр.: *У Вступі обґрунтовано / обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, висвітлено / висвітлюється ступінь її наукової розробки, визначено / визначається мету / мета, основні завдання дисертаційної роботи, об'єкт і пред-*

мет дослідження, **викладено / викладаються** методологічні засади дослідження, **сформульовано / формулюються** положення, які **винесено / виносяться** на захист, **розкрито / розкривається** їх новизна, **окреслено / окреслюється** теоретичне і практичне значення отриманих результатів, **висвітлено / висвітлюється** апробацію / апробація результатів дослідження; Спеціальних праць, що досліджували б цей аспект української драматургії, **не створено**, а в літературознавчій практиці спостерігаємо своєрідний критичний феномен: **відстежувалися** лише певні риси романтичної поетики, однак дослідження української драматургії 20-х рр. ХХ ст. у романтичному контексті так і **не було здійснено**. При цьому перевага того чи того типу конструкцій залежить від власних уподобань науковців, мовний смак яких сформований переважно через недостатній рівень оволодіння нормами культури мови.

Трансформаційні зв'язки з неозначено-особовими реченнями та часті випадки паралельного функціонування в сучасній українській науковій мові пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** та з предикативними формами на **-но, -то** ще не означає їхньої семантичної тотожності. Такі конструкції не завжди взаємозамінні, оскільки кожна з них має своє власне специфічне значення. Конструкції з предикативними формами на **-но, -то** допомагають висловити думку стисло, точно і з акцентуванням на дії, співвідносній із дієм «хтось» без його зазначення, та її результату, оскільки «чинність бере гору над чинною дієвою особою» [Курило 2004, с. 32]. Дієслова на **-ся** в українській мові здебільшого зберігають значення активу й не мають того пасивного значення, якого їм надають у літературній мові, йдучи за схемою російської мови [Горецький, 1929, с. 256; Смерчинський 1932, с. 26–27]. в українській мові, як і інших слов'янських мовах, пасивність виражають лише ті дієслова на **-ся**, у яких зворотність є представленням, а пасивність – значенням [Потебня 1958, с. 454]. Постфікс **-ся** позбавляє перехідні дієслова зв'язку з об'єктом (прямим додатком) і перетворює їх на неперехідні зворотні дієслова [Городенська 2007, с. 209]. Тому зворотні дієслова в українській літературній мові потрібно вживати за їх прямим призначенням – лише стосовно неперехідної дії, тобто коли є суб'єкт дії, але неможливий об'єкт, на який спрямовано дію, оскільки суб'єкт одночасно є й об'єктом [Шерех 1951, с. 314; Моргонюк 2004, с. 77; Гінзбург 2008, с. 26]. Напр.: *будинок руйнується, клітини будуються, віск плавиться*. Носіями пасивного значення дієслова на **-ся** виступають рідко і є не продуктивними [Межов 2000, с. 93, 95].

Пасивні конструкції з дієсловами на **-ся** будь-якого типу (три- та двокомпонентні) не властиві народній українській мові, оскільки суперечать природному напрямку дії, а значить вони штучні та неприродні й у текстах книжних стилів української літературної мови, яка ближча до живого народного мовлення. Саме тому кількість конструкцій із дієсловами на **-ся** на позначення пасивної дії в українській науковій мові має бути обмеженою, оскільки вони спотворюють логіку висловів і часто надають їм певних емоційно-експресивних відтінків значення, що для наукового стилю є неприйнятним [Городенська 2001, с. 14; Куньч 2004, с. 25; Гінзбург 2008, с. 32]. Пор.: *Представники різних політичних сил об'єднуються* навколо розв'язання спільної проблеми – *У межах фразеосемантичних полів стійкі одиниці об'єднуються* на основі подібності значень, що перебувають у відношенні певного протиставлення; *Хліб збирається комбайнами* – *Інформація збирається дослідниками*.

Основним шляхом встановлення національної ідентичності в синтаксисі наукової мови є вживання замість пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** активних конструкцій (двоскладних, неозначено-особових), які в будь-якому контексті зберігають стилістичну нейтральність, та речень із предикативними формами на **-но, -то**. Напр.: *Нотаріальна справа вирішується (розглядається) суб'єктом нотаріальної діяльності* – *Нотаріальну справу вирішує (розглядає) суб'єкт нотаріальної діяльності*; *Тема дисертації затверджується Вченою Радою...* – *Тему дисертації затверджує Вчена Рада* та *Тему дисертації затверджено* (=затверджують) на Вченій Раді...; *Обсяг фоностилістики розглядається занадто широко* – *Обсяг фоностилістики розглянуто* (=розглядають) *занадто широко*.

На думку М. Гінзбурга, неозначено-особові речення та речення з предикативними формами на **-но, -то** як варіанти заміни пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** варто розмежовувати. Якщо йдеться про подію, замість двокомпонентної пасивної конструкції з дієсловами на **-ся** треба вживати конструкції з предикативними формами на **-но, -то**, які передають подію, результативність виконаної дії; якщо йдеться про процес, потрібно вживати неозначено-особові речення [Гінзбург 2008, с. 30–31]. Напр.: *Аналізовані тексти добивалися за ознакою хронологічної однорідності та жанрової чи тематичної належності* – *Аналізовані тексти дібрано за ознакою...*; *Стилістичні особливості мови на фонетичному рівні розглядаються, як правило, лише в межах засобів евфонії, опису якісної та кількісної характеристики фонем у різних стилістичних умовах або ж і зовсім ігноруються* – *Стилістичні особливості мови на фонетичному рівні розглядають [...] або ж і зовсім ігнорують*.

Однак запропонований М. Гінзбургом семантичний критерій розмежування неозначено-особових речень та речень із предикативними формами на **-но, -то** як варіантів заміни пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** не завжди виправданий. Напр., для речення на зразок: *Кожне окреме висловлювання мовця в діалозі (окреме речення чи кілька речень) називається реплікою* – стилістично правильним із двох запропонованих варіантів заміни можливий лише один: *Кожне окреме висловлювання мовця в діалозі називають реплікою*, а також такий: *Репліка – це кожне окреме висловлювання мовця в діалозі*. Речення ж, як-от: *Серед просодичних одиниць називаються хронемі, тонемі, акцентемі...* – можливі обидва варіанти заміни, вибір одного із яких залежатиме від семантико-синтаксичного спрямування: *Серед просодичних одиниць називають / названо хронемі, тонемі, акцентемі...* Крім того, потрібно зважати також і на дериваційні зв'язки між зазначеними дієслівними формами. Напр.: *аналізуються* – *аналізують* – *аналізовано*, *вживаються* – *вживають* – *вжито*, *виділяються* – *виділяють* – *виділено*, *залучаються* – *залучають* – *залучено*, *оформлюються* – *оформлюють* – *оформлено*, *утворюються* – *утворюють* – *утворено*. Для деяких дієслів утворення предикативної форми на **-но, -то** неможливе: *вважаються* – *вважають*, *доповідаються* – *доповідають*, *зіставляються* – *зіставляють*, *обстоюються* – *обстоюють*, *ототожнюються* – *ототожнюють*, *порівнюються* – *порівнюють*, *починаються* – *починають*, *розуміються* – *розуміють*, *сприймаються* – *сприймають* тощо.

На нашу думку, уживання неозначено-особових речень у науковій мові більш доречно в тому випадку, якщо третій компонент «хтось, якісь люди» може набути

формального вираження – дослідник, науковець, учений тощо. Пор.: При оцінці геофізичних властивостей порід-колекторів та інтерпретації даних каротажу **використовуються** в тому числі й електричні властивості порід – У писемній діловій мові найчастіше **використовують** кліше – Уперше зафіксований у граматиці С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера термін прикметник уже досить часто **використовували** й інші **граматисти...**; Така конструкція **зараховується** до сурядного типу складних речень – До об'єкту фоностилістики **зараховують** тональні характеристики, темп, тембр... – **Представники** широкого підходу до предикатів стану **зараховують** одиниці із семантикою власне-стану та одиниці якісного й кількісного стану.

Отже, випадки паралельного функціонування та взаємозаміни пасивних конструкцій із дієсловами на **-ся** та з предикативними формами на **-но, -то** в сучасному науковому мовленні не виправдані, оскільки ці конструкції мають різний статус (відповідно периферії та ядра) у синтаксичній системі сучасної української літературної мови, а також структурні та семантичні відмінності. Різний граматичний статус зазначених конструкцій зумовлений також історією їх формування в українській мові. Речення з дієсловами на **-ся** у сучасній українській літературній мові потрібно вживати за їх прямим призначенням – для вираження активної, а не пасивної дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булаховський Л.А. Підмет і присудок в українській літературній мові / Л.А. Булаховський. – Вип. II. – К. : Рад. школа, 1958. – С. 16–23.
2. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців / М. Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» / відп. ред. Л. Полюга. – Львів : Львівська політехніка, 2008. – Вип. 620. – С. 26–32.
3. Гладкий М. Мова сучасного українського письменства / М. Гладкий. – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 158 с.
4. Горещкий П. Українська мова. Практично-теоретичний курс / П. Горещкий, І. Шаля. – Вид. сьоме. – К. : Книгоспілка, 1929. – 315 с.
5. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць / К.Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
6. Городенська К. Дієслово / К. Городенська // Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академічна грамати́ка української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 217–298.
7. Городенська К.Г. Зворотні дієслова / К.Г. Городенська // Українська мова. Енциклопедія. – Вид. третє, зі змінами і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 209.
8. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – Вип. IV / відп. ред. Л.О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 11–15.
9. Затовканюк М. До характеристики українських конструкцій типу «козаченька вбито» / М. Затовканюк // Slavica. Casopis pro slovanskou filologii. – Praha, 1984. – R. 53. – S. 1. – С. 1–11.

10. Куньч З. Пасивні дієслівні конструкції в українському науковому мовленні / З. Куньч, Н. Голубінка // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» / відп. ред. Л. Полюга. – Львів : Львівська політехніка, 2004. – Вип. 503. – С. 24–27.
11. Курило О. Про українські безпідметові конструкції з присудковими дієприслівниками *-но, -то* / О. Курило // Збірник секції граматики української мови. – Книга 1. – К., 1930. – С. 1–39.
12. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / О. Курило. – К. : Основи, 2004. – 303 с.
13. Лаврінець О. З історії вивчення предикативних форм на *-но, -то* в українській мові / О. Лаврінець // Українська мова. – 2012. – № 2. – С. 45–58.
14. Матвієнко О. Пасивні присудки на *-но, -то* і *-ний, -тий* в українській мові (Закінчення) / О. Матвієнко // Мовознавство. – 1936. – № 9. – С. 53–75.
15. Матвієнко О. Стилiстичні паралелі (проти пуризму) / О. Матвієнко. – Харків : Рад. школа, 1932. – 132 с.
16. Межов О.Г. Орудний відмінок як морфологічний варіант суб'єктної синтаксеми / О.Г. Межов // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія / відп. ред. Н.Л. Іваницька. – Вінниця : Вид-во ВДПУ, 2000. – Вип.2. – С. 93–97.
17. Моргонюк В. Застандартовані правила ділового та наукового стилю / В. Моргонюк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» / відп. ред. Л. Полюга. – Львів : Львівська політехніка, 2004. – Вип. 503. – С. 75–82.
18. Непийвода Н.Ф. Вплив соціальних факторів на розвиток синтаксичної системи української мови (на матеріалі науково-технічних термінів) / Н.Ф. Непийвода // Мовознавство. – 1996. – № 2–3. – С. 45–54.
19. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н.Ф. Непийвода. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 303 с.
20. Плющ М.Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М.Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
21. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А. Потебня. – Т. 1-2. – М. : Учпедгиз, 1958. – 536 с.
22. Русанівський В.М. Дієслово / В.М. Русанівський // Історія української мови. Морфологія. – К. : Наук. думка, 1978. – С. 235–341.
23. Русанівський В.М. Структура українського дієслова / В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.
24. Сербенська О. Дієслівні к-ції в науково-технічному мовленні / О. Сербенська // Проблеми української науково-технічної термінології. Тези доповідей 4-ї Міжнародної наукової конференції. – Львів : Львівська політехніка, 1996. – С. 3–6.
25. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – Харків : Київське держ. вид-во «Література й мовознавство», 1931. – 368 с.
26. Синявський О. Порядник української мови / О. Синявський. – Харків-Берлін-Нью-Йорк : Космос, 1922. – 150 с.

27. Сімович В. Граматика української мови / В. Сімович. – К., Ляйпціг : Українська накладка, 1921. – 584 с.
28. Смеречинський С. Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою) / С. Смеречинський. – Харків : Рад. школа, 1932. – 283 с.
29. Сулима М. Українська фраза. Коротенькі начерки / М. Сулима. – Харків : Кооперативне вид-во «Рух», 1928. – 98 с.
30. Тимченко Є. Вокатив і інструменталь в українській мові / Є. Тимченко. – К. : Друкарня Української Академії Наук, 1926. – 118 с.
31. Шерех Ю. Нарис сучасної української мови / Ю. Шерех. – Мюнхен, 1951. – 402 с.
32. Wiczorek D. Ukrainsku pierfiekt na **-no**, **-to** na fonie polskiego pierfiektu / D. Wiczorek. – Wrocław : Wydawn. Uniw. Wrocławskiego, 1994. – 115 S.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.14.

Лавринец Е.Я., к. филол. н., доц.,
Национальный университет «Киево-Могилянская академия»

ПАССИВНЫЕ КОНСТРУКЦИИ С ГЛАГОЛАМИ НА -СЯ И ПРЕДИКАТИВНЫМИ ФОРМАМИ НА -НО, -ТО В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ НАУЧНОМ ЯЗЫКЕ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, СТАТУС

В статье рассматриваются структурные и семантические отличия пассивных конструкций с глаголами на -ся и предикативными формами на -но, -то. Частые случаи параллельного функционирования и взаимозамены этих конструкций в научных текстах последних десятилетий противоречат их установленному статусу в синтаксической системе современного украинского литературного языка, который обусловлен историей их формирования.

Ключевые слова: пассивная конструкция, глаголы на -ся, предикативные формы на -но, -то, творительный субъекта действия, синтаксическая синонимия.

Lavrinets O. Ja., Cand. Philol. Sc., Associate Professor,
National University of «Kyiv-Mohyla Academy»

PASSIVE CONSTRUCTIONS WITH VERBS WITH -СЯ AND PREDICATIVE FORMS WITH -НО, -ТО IN THE MODERN UKRAINIAN SCIENTIFIC LANGUAGE

The article discusses the structural and semantic differences of passive constructions with verbs with -ся and predicative forms with -но, -то. Frequent cases of parallel functioning and interchanges of these structures in scientific texts of recent decades contradict their established status in the syntactic system of modern Ukrainian literary language, which is due to the history of their formation.

Key words: passive construction, verbs with -ся, predicative forms with -но, -то, ablative of the subject of the action, syntactic synonymy, transformational relation.

Дарчук Н. П., к. філол. н., доц.,
Лангенбах М. О., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА БАЗА ДАНИХ (на прикладі електронного словника мови Тараса Шевченка)

Стаття описує електронний словник мови Тараса Шевченка. Розглянуто структуру бази даних та інтерфейсу, визначено наукову вагу проекту як такого, що лежить у царині двох напрямів сучасного мовознавства: корпусної лінгвістики та комп'ютерної лексикографії. Дається перелік функціональних можливостей словника та сфер його застосування.

Ключові слова: електронний словник, Тарас Шевченко, комп'ютерна лексикографія, корпусна лінгвістика.

Вивчення творчості письменника, його індивідуального стилю, особливостей формулювання думок і творення образів неможливе без глибокого і всебічного аналізу його мови. Інформація з різних мовних рівнів (морфологічного, синтаксичного, семантичного), відомості про прагматичні, стилістичні та інші особливості авторських текстів були і є невичерпним джерелом для словників і граматик. Як показує лексикографічна практика, лінгвістично коректно сформований текстовий масив – запорука якісних мовознавчих досліджень.

Нескінченний інтерес до постаті Тараса Шевченка породжує все нові й нові дослідження його творчості. Оскільки ж сучасну наукову добу характеризує активне впровадження новітніх інформаційних технологій, закономірним кроком є створення відповідного інструментарію для роботи з текстами видатного поета. Це ще один ресурс для поглиблення наших уявлень про духовний світ митця, усвідомлення його місця у літературному процесі, зокрема у витворенні національної мови та культури загалом.

Водночас подібні розробки розглядаються в аспекті накопичення фактичної мовної інформації, створення філологічно компетентних текстових зібрань, чим займається окрема галузь мовознавчої науки – корпусна лінгвістика. В останні десятиліття минулого сторіччя зусилля багатьох країн були спрямовані на створення національних універсальних корпусів текстів із необхідними й достатніми кількісними та якісними параметрами для укладання на їх основі словників і граматик національних мов. Електронні корпуси текстів з їх технологією представлення дають змогу автоматизувати лінгвістичні дослідження і мають фундаментальне значення для лінгвістичної теорії і практики [1, с. 107]. На сьогодні створення корпусу розглядається як обов'язок стосовно національної мови. Роботи у цьому напрямку проводяться і в Україні, і першою важливою умовою розвитку української корпусної лінгвістики є накопичення текстів різних стилів і часових зрізів. Оскільки ж творчість Тараса Шевченка зіграла винятково значущу роль у становленні української мови, творчу спадщину поета не можна лишати поза увагою у площині корпусних розробок.

Зазначені вище аспекти зумовлюють **актуальність** і **новизну** проекту електронного словника мови Тараса Шевченка, розробленого в межах заходів святкування ювілею поета.

Метою нашої роботи було створення такого лінгвістичного і програмного продукту, який би, з одного боку, надавав широкі відомості про мову Тараса Шевченка, з іншого ж, був би зручним для використання у різноманітних філологічних дослідженнях, з усіма перевагами електронного словника – багаторазовим і багатоаспектним використанням, автоматичною переорганізацією, доповненням уміщеної в ньому інформації про ті чи інші мовні об'єкти тощо [4, с. 55]).

Сформульована мета передбачала виконання низки **завдань**, серед яких:

- лінгвістичне опрацювання текстів Т. Шевченка;
- укладання бази даних із граматичними та кількісними характеристиками мовних одиниць;
- створення зручного користувацького інтерфейсу, за яким можна було б здійснювати пошук, сортувати та статистично опрацьовувати всю зібрану в базі інформацію відповідно до потреб дослідників.

Об'єктом дослідження були оцифровані поетичні тексти Т. Шевченка, **предметом** – їх лексичні, морфологічні та синтаксичні характеристики.

Над проектом працював колектив лабораторії комп'ютерної лінгвістики, зокрема В. Сорокін, М. Лангенбах, Я. Ходаківська, О. Тютенко, а також група студентів магістратури у складі М. Білоконь, А. Дригіної, К. Ксьондзик, В. Мяснікової, М. Лисенко та А. Шкоди. Керівник проекту – Н. Дарчук.

Останні десятиліття лінгвістики є епохою розквіту лексикографії, оскільки цей період характеризує зростання кількості й різноманіття словників, удосконалення лексикографічних методик в плані системного та інтегрального опису мовних одиниць і фактів. У сучасній українській лексикографії на окрему увагу заслуговує питання створення та використання авторських словників [2, с. 44].

Електронний словник мови Тараса Шевченка є водночас частиною електронного Корпусу української мови і лексикографічним продуктом. Він об'єднує різні типи словникових відомостей – граматичні, частотні, конкордансні (інформацію про контекстуальне оточення одиниць) тощо. Інтерфейс словника складається з чотирьох сторінок. Перша сторінка містить загальний опис проекту, решта подає різноманітні лінгвістичні дані. Так, у розділі «Пошук слів» (рис. 1) передбачено можливість відбору контекстів за конкретними лексемами або словоформами. Окрім того, можна побудувати частотний словник лексем та словоформ. На основі цих відомостей можна робити висновки про лексичне ядро мови Тараса Шевченка, досліджувати тенденції вживання певних слів у їх конкретних граматичних та лексико-семантичних варіантах, зв'язках із контекстами тощо.

У розділі «Морфемно-частотний словник» (рис. 2) пошук організовано за такими параметрами: частиномовна належність слова, типи афіксів. Також у цьому розділі представлений частотний словник морфемних і морфних моделей, що зустрічаються в текстах Т. Г. Шевченка. Це дозволяє аналізувати мову поета з точки зору її морфологічних та морфемних особливостей.

Одноразовий пошук

Пошук слів

Слова

Словосполучення

Морфемна структура

☐ Пошук за словом або першими буквами

Частотний словник: Лексем

Частота мови: Всі

Показувати:

☐ Кількість текстів
 ☐ Середня частота
 ☐ Середньозважене відношення
 ☐ Коефіцієнт стабільності

Показати

Обмежити результат:

☐ За частотою з по

Всього записів: 6889

Слово	Частина мови	Абсолютна частота
а	сполучн.	1224
Аароня	ім. ч. р.	1
аби	сполучн.	9
аби-то	прислівн.	1
абичий	займ.-прикм.	1
або	сполучн.	52
абощо	част.	2
ав	част.	1
Авраам	ім. ч. р.	1

Рис. 1. Сторінка пошуку слів

Одноразовий пошук

Морфемно-частотний словник

Слова

Словосполучення

Морфемна структура

Частотний словник: Префіксів

Частота мови: Всі

Побудувати

Частотний словник морфемних структур слів

Тут Вам надана можливість побачити частотний словник морфемних структур, використаних автором. Умовні позначення: Р - префікс; К - корінь; С - суфікс; І - інтерфкс; Х - постфікс; F - флексія.

Частота морфструктур

Всього записів: 94

Структура	Покриття в тексті
R	6605
RX	38
RRF	51
RF	16323
RSSF	898
PRF	1631
RR	70
RRRISF	1
RRRF	1
RRS	27

Рис. 2. Сторінка морфемного пошуку

Одиниці пошуку

Слова

Словосполучення

Морфемна структура

Пошук за словосполученнями

Головне слово (початкова форма)*

Залежне слово (початкова форма)

* у цьому полі необхідно записати те слово, яке виступає у сполучі головним, незалежно від його позиції

Приєдник

Частина мови

Всі

Тип зв'язку

Всі

Тип словосполучення

Всі

Частина мови

прикметник

Граматична форма залежного слова

Всі

АБО

уведіть повністю словосполучення

Шукати

Всього записів: 2282

Слово	Частота*	Словосполучення	Контекст
алмаз	1	Алмазом добрим	Контекст
ангел	2	ангелом Святим	Контекст
ангел	2	ангелом святим	Контекст
апостол	3	апостола святого	Контекст

Рис. 3. Сторінка пошуку за словосполученнями

Розділ «Пошук за словосполученнями» (рис. 3) дає можливість аналізувати синтаксис мови поета на рівні моделей словосполучень. Опис синтаксису через словосполучення мотивується тим, що це, по-перше, такі елементи мови, які зберігаються і відтворюються більшістю носіїв мови у цілісному вигляді [5, с. 92] і, по-друге, це міжрівневі лексико-морфолого-синтаксичні одиниці [3, с. 190-193]. Шукати словосполучення можна за їх конкретним лексичним складом, за якимось одним із слів-складників, за граматичними характеристиками (частиномовна належність компонентів, їх граматична форма, тип синтаксичного зв'язку). Модель словосполучення подається у словнику з кількісними даними та відповідними контекстами вживання, що відкриває перспективу для вивчення мови поета в аспекті її синтаксичних особливостей.

Вищезазначена інформація надала можливість укласти лінгвістично коректну базу даних текстів Тараса Шевченка як частину Корпусу української мови, яка поєднує у собі кілька типів словників і відкриває можливості для подальшого аналізу мови поета з точки зору її граматичної та лексичної структури, стилістичних і статистичних параметрів тощо. Методика, використана для створення електронного словника, може в подальшому бути застосована для опрацювання творчих набутків інших авторів, що буде суттєвим внеском у розвиток української філології. Окрім того, подібні розробки є надзвичайно важливими в контексті такого перспективного напрямку, як корпусна лінгвістика. Для проведення теоретичних і прикладних досліджень у галузях когнітивної лінгвістики, стилістики, семасіології, функціональної граматики, словотвору, для створення автоматичних систем опрацювання тексту та систем штуч-

ного інтелекту бракує узагальнених даних про закономірності функціонування мовних одиниць. Необхідну лінгвістичну інформацію для опрацювання її у філологічних студіях можна одержати з корпусів текстів, розбудова яких є ознакою нашого часу.

Таким чином, можна стверджувати, що представлений нами словник забезпечує широку сферу застосування, яка охоплює як теоретичні розвідки, так і прикладні аспекти. Цьому сприяє достатня параметризація лінгвістичної розмітки текстів та гнучкість інтерфейсу користувача, що свідчить про високу ефективність цього словника та електронних словників у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бук С. Корпус текстів у лінгводидактиці (на матеріалі омонімії у корпусі великої прози Івана Франка) / С. Бук. – Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Випуск 57. – Львів, 2012. – с. 106–116
2. Гливінська Л. Корпус української мови як джерело лексикографічної рецепції художнього тексту / Л. Гливінська. – OPERA SLAVICA, XXIII, 2013, 4. – с. 43–50
3. Головин Б. Н. Введение в языкознание / Б. Н. Головин. – М.: Высшая школа, 1966. – 332 с.
4. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: Підручник / Є. А. Карпіловська. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 188 с.
5. Марчук Ю. Н. Компьютерная лингвистика / Ю. Н. Марчук. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 317 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Дарчук Наталья, канд. філол. н., доц.,

Лангенбах Маргарита, канд. філол. н.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЭЛЕКТРОННЫЙ СЛОВАРЬ КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ БАЗА ДАННЫХ (на примере электронного словаря речи Тараса Шевченко)

Статья описывает электронный словарь речи Тараса Шевченко. Рассматривается структура базы данных и интерфейса, определена научная ценность проекта, осуществляемого в русле двух направлений современного языкознания: корпусной лингвистики и компьютерной лексикографии. Перечислены функциональные возможности словаря и сферы его использования.

Ключевые слова: *электронный словарь, Тарас Шевченко, компьютерная лексикография, корпусная лингвистика.*

Darchuk Natalia, Cand.Phil.Sci, Associate Professor

Langenbakh Margaryta, Cand.Phil.Sci, Assistant Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ELECTRONIC DICTIONARY AS A RESEARCH DATABASE (by the example of Electronic Taras Shevchenko Language Dictionary)

The article presents the Electronic Taras Shevchenko Language Dictionary. The structure of database and user interface are described. The authors define the scientific value

of this project which belongs to the two branches of linguistics – the corpus linguistics and the electronic lexicography. The functionality and the possibilities of usage are represented.

Key words: *electronic dictionary, Taras Shevchenko, computer lexicography, corpus linguistics.*

УДК 81'255'221

Лисюк М.В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЕВРИСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВІДТВОРЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПЕРЕКЛАДІ: ПОШУК АДЕКВАТНОСТІ

У статті розглядається евристичний підхід до перекладу художніх творів. Зокрема, аналізується вплив перекладацької евристики на особливості відтворення нюансів невербальної поведінки персонажів.

Ключові слова: *евристика, невербальна поведінка, креативність перекладу, оказіоналізми, девіації.*

Процес перекладу за своєю природою є творчою діяльністю, яка передбачає вибір можливого варіанту вирішення проблеми із задалегідь не визначеної кількості варіантів. Тому важко не помітити конгруентності понять переклад та евристика. «Неможливість алгоритмізації процесу перекладу, що спричинена об'єктивною відсутністю точних приписів, які б однозначно призводили до заданого результату, означає свободу вибору та необхідність творчого пошуку перекладачем. У зв'язку з цим оптимальним з точки зору встановлення творчої природи перекладацьких рішень вважаємо евристичний підхід» [13:71]. Евристика – психологічний термін, покликаний пояснити здатність людини обирати під час рішення задачі тільки найбільш осмислені варіанти. Фактично, евристика – це «такий метод пошуку, який зі значною вірогідністю дозволяє відбирати найвдаліші коридори в лабіринті рішення задач» [3: 212]. Евристика – наука про виникнення нового (думок, ідей, способів дії) у знанні і діяльності людини [16:676]. В обох цих випадках вибір може бути інтуїтивним і залежатиме від творчого потенціалу, компетентності, професіоналізму та всеобізнаності суб'єкта, зокрема, перекладача. Головне завдання як для перекладу, так і для евристики – це створення якісно нових дієвих підходів до відповідної проблеми.

Проблему евристичного підходу до перекладу розглядали як вітчизняні, так і закордонні перекладознавці (Т. Казакова, Л. Коломієць, О. Швейцер, W.Wilss). Л. Коломієць розробила теорію різновекторності перекладацької інтерпретації, де детально описала особливості евристичного вектору [5: 133-478]. Всі дослідники сходяться на думці, що особливістю цього підходу є поєднання логічного шляху до пошуку рішень

з інтуїтивним. Або, за висновком Т. Казакової, це єднання раціонального з емоційним, що виявляється в накопиченні інформаційних властивостей, які не усвідомлюються в процесі прийняття рішення або усвідомлюються слабо [2:59].

Як відзначає О.Ребрій, «евристичний характер перекладацької рефлексії дозволяє скоротити кількість операцій, які для конкретного перекладача мають однозначне вирішення, оскільки ці операції відпрацьовані досвідом; водночас, зусилля концентруються на тих ділянках пошуку, проблемність яких «сигналізується невдоволеністю потенційним варіантом вирішення або невловимістю, розпливчастістю уявлень про нього» (Швейцер). Іноді окремі фрагменти тексту оригіналу відразу ж набувають у свідомості перекладача визначеного характеру, виступаючи у вигляді тих або інших слів або словосполучень, що розподіляються по всьому тексту та межують із незаповненими відрізками мовленнєвого ланцюга (Сорокін)» [13:74].

На думку О. Ребрія, «перекладацькі евристики керуються нормами, які визначаються типологічними властивостями окремої пари мов, й особистою перевагою при виборі одного з запропонованих мовою синонімів в якості відповідника» [13:74]. Окремої уваги потребує норма міжлітературних відношень [13:74]. «Практично в кожній мові один і той самий концепт може бути виражений... різними мовними сигналами» [1: 57].

She shrugged her shoulders [18:92]. – Вона знизала плечима [11:59]. – Она пожала плечами [10:57].

She shrugged her shoulders [18:122] – Вона стенула плечима [11:133].

With an airy shrug of the shoulders [18:174] – весело повішиши плечем [11:191] – слегка передернув плечами [10:190].

За словами Ю. Сорокіна, «суттєву роль у тому, яким буде остаточний вибір в тій або іншій проблемній ситуації» [цит. За 13:74], грають «міць та багатство ідіолекту перекладача», який або «вкладається в рамки репродукції існуючих традицій», або «виходить за ці рамки – в інноваційний простір» [15: 6].

Функціональна ефективність художнього твору чи не в першу чергу забезпечується цілісністю персонажів, створених автором. Цілісність у цьому випадку – це не відсутність суперечностей у характері, зовнішності та поведінці, а в органічному поєднанні цих компонентів. Кожен герой твору наділений автором специфічними рисами, які вирізняють його поміж інших дійових осіб, рисами, які й визначають особливості їх відтворення при перекладі. Тому головним завданням перекладача має стати відтворення цієї онтологічної цілісності. Номінація елементів невербальної поведінки в художньому тексті прагматично обумовлена. Художні кінеми забезпечують читача достатньою кількістю інформації, необхідною для адекватного сприйняття змісту. З іншого боку, відображені в тексті жести взаємопов'язуються з вербальними компонентами, оскільки комунікативної релевантності вони набувають тільки у структурі комунікативної діяльності. [4:43].

Креативність перекладу відчувається на всіх мовних та позамовних рівнях роботи перекладача. О. Ребрій має рацію, коли зазначає, що при роботі з художнім твором у перекладача не може бути більш або менш важливих завдань [12:112]. Але як і кож-

ному творчому процесу, перекладацькій роботі притаманні як злети, так і падіння. Поряд з вдалим перекладацькими рішеннями завжди мають місце суперечності та порушення, які в свою чергу з досить невинних, на перший погляд, девіацій можуть перетворитися на суцільну деформацію авторського задуму.

Так, наприклад, різних змін зазнала в одному з перекладів невербальна поведінка Лоліти (роман В. Набокова «Лоліта»). Цей художній образ вимагає від перекладача уважності, зосередженості та вміння глибоко відчувати найтонші зміни в його цілісності. Адже цей персонаж впродовж усієї книги зазнає метаморфоз, перетворюючись з тендітної дівчинки у дорослу жінку. Гумберт ніжно і віддано кохає ту маленьку *Lo with a good deal of additional fidgeting, with a ghost of a drag, with a faint suggestion of turned in toes, wandered with myopic softness over chance objects*. Але навряд чи б він захопився дівчиною, яка *кривлялась, човгала, мала тупувату поставу носаків та блукала з підсліпою вкрадливостю по випадкових предметах*.

Складність перекладу, принаймні літературного, посилюється ще й тим, що слова, словосполучення і навіть окремі звуки або букви пов'язані у свідомості носіїв мови не тільки з певними значеннями, а й з певними асоціаціями, і передати їх у перекладі, мабуть, взагалі неможливо» [6: 63]. В. Гак підкреслює, що в основі перейменування (семантичних трансформацій), як і в основі змін значення, як-от, наприклад, розширення, звуження, різні види перенесення, лежать формально-логічні закономірності мислення, відносини між поняттями.

Принагідно зауважимо, що евристичний підхід виявляється задіяним у тих випадках, коли перекладачу (зокрема, художніх творів) доводиться працювати з матеріалом, який вимагає не стільки підбору, скільки створення індивідуального (оказіонального) відповідника, наприклад, з авторськими неологізмами.

A short slim girl passed me at a rapid, high-heeled, tripping step... [20:21].

Тоненькая девушка небольшого роста прошла мимо меня скорым тронотком на высоких каблучках... [8:30].

Тоненька, невисока на зріст дівчина пройшла повз мене швидким підстрибом на високих підборах [7:49].

Авторський okazіоналізм *троноток*, семантично релевантний та фонетично співзвучних англійському варіанту *tripping step*. Ці два іменника, які позначають довшину кроку, в українській версії відтворенні словом *підстриб*, що позначає висоту ходи, а відтак, зоровий образ змінюється.

Наявність перекладацької проблеми, що потребує рішення, засвідчується передусім звертанням перекладача до словників, численними виправленнями в тексті перекладу, чернетками тощо. За деякими експериментальними даними, перекладач спочатку «швидко формує грубий, приблизний переклад, що ґрунтується на наявних у нього асоціативних зв'язках між одиницями двох мов, а потім починає його шліфувати, змінювати й корегувати» [14]. Цей метод О. Швейцер назвав «методом проб та помилок» [17: 264]. В. Віллс вважає, що евристика «проб та помилок» є важливим чинником у прийнятті рішень перекладачем. [21: 59].

При розгляді випадків так званих «помилок» нашу увагу привернув до себе фрагмент тексту роману «Лоліта», який В. Набоков вилучив зі свого автоперекладу з не-

відомих міркувань. Щоправда, завдяки збереженням карткам з варіантами перекладу В. Набокова, вилучена частина з'явилась в нових перевиданнях російськомовної «Лоліти», але ми знайшли ще один варіант перекладу втраченого абзацу, зробленого О. Свіріліним.

The men peered at her and me with malevolent curiosity. Suddenly all dimples, she beamed sweetly at them, as she never did at my orchideous masculinity; for, in a sense, my Lo was even more scared of the law than I – and when the kind officers pardoned us and servilely we crawled on, her eyelids closed and fluttered as she mimicked limp prostration [20:194].

Полицейские разглядывали ее и меня с недоброежелательным любопытством. Внезапно все ее ямочки залучились на них, как никогда не лучились на мою орхидейную мужественность; ибо в некотором смысле моя Ло боялась закона еще больше, чем я, – и когда добрые служители порядка простили нас, и подобострастно уползли, веки ее опустились и затрепетали – она изображала полное изнеможение [8:219].

Мужчины всмотрелись в нее и в меня с недоброежелательным любопытством. Вдруг, вся переливаясь ямочками, она улыbnулась им так сладко, как никогда не улыбалась моей орхидейной мужественности; ибо в некотором смысле моя Ло боялась закона еще больше, чем я, – и когда добрые патрульщики простили нас, и мы подобострастно уползли, ее веки прикрылись и затрепетали – она изображала полное изнеможение [9].

Полицейські розглядали нас зі зловтішиною цікавістю. Раптом вона, промінючи ямочками, посміхнулася їм так солодко, як ніколи не посміхалася моїй орхидейній мужності; адже в певному розумінні моя Ло боялася закону більше, аніж я; і коли добрі патрульні вибачили нам і ми підлесливо поїхали повзком далі. Її повіки стулились і затріпотіли – вона імітувала повну знемогу [7:223].

Переклади О. Свіріліна та П. Тарашука зберігають семантичний дизайн оригіналу, користуючись лексичними еквівалентами, чого не можна сказати про варіант, відтворений по записам В. Набокова. Як відомо, перекладацькі трансформації зумовлені необхідністю приведення речення, що перекладається, у відповідність до граматичних норм мови перекладу. Але чи можна застосовувати загальне правило для вибагливого стиліста В. Набокова? Його евристичний підхід завжди прагматично зумовлений та стилістично бездоганий, навіть ціною лексичних та граматичних девіацій. Елементи речення змінюють свої синтаксичні функції і додаток *dimples* при відтворенні російською мовою перетворюється на підмет, в той час, як *she* (*Лоліта*) – на додаток, тим самим вся увага фокусується на головному об'єкті речення – на міміці дівчини. Міміка ніби непідвладна Лоліті, ба навіть контролює дівчинкою. Оказіоналізм *залучились* додає ще й нотку іронічності в невербальній грі героїні.

Отже, завдяки численним прикладам творчих перекладацьких рішень перекладознавець вивчає динаміку евристичного підходу, щоб наблизитися хоч на декілька кроків до вимріяної мети – адекватного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казакова Т. А. О психосемиотическом аспекте перевода / Т. А. Казакова // Перевод и интерпретация текста : сб. науч. тр. / Ин-т языкознания АН СССР. – М., 1988(а). – С. 7–20.
2. Казакова Т. А. Стратегии решения задач в художественном переводе / Т. А. Казакова // Перевод и интерпретация текста : сб. науч. тр. / Ин-т языкознания АН СССР. – М., 1988(б). – С. 56–65.
3. Крейдлин Г. Невербальная семиотика / Г. Крейдлин. – М., 2002. – 592 с.
4. Когнитивная психология : [учебник для вузов] / [под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова]. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
5. Коломієць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 522 с.
6. Мирам Г. Профессия: переводчик / Г. Мирам. – К.: Ника-Центр, 1999. – 160 с.
7. Набоков В. Лолита: Роман / Пер. З. рос. П. Тарашука. – Харків: Фоліо, 2008. – 412 с.
8. Набоков В. Лолита: Роман / В. Набоков. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2013. – 416 с.
9. Набоков В. Лолита: Роман [Електронний ресурс] / В. Набоков. – 1998. – Режим доступу до тексту: <http://lib.ru/NABOKOW/lolita.txt>
10. Островская Г. Сомерсет Моэм. Театр [текст] / пер. з англ. Г. Островская. – М.: Правда, 1982. – 431 с.
11. Пінчевський М. Лицеїї. Сомерсет Моэм [текст] / пер. з англ. М. Пінчевський. – К.: Дніпро, 1967. – 223 с.
12. Ребрій О. Творчий аспект передачі мови персонажів фантастичного твору в англо-українському перекладі / О. Ребрій // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 108 – 113.
13. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
14. Рябцева Н. Переводоведение в России и за рубежом [Электронный ресурс] / Н. Рябцева. – Ч. 2. Анализ эмпирического материала. – Режим доступа : <http://www.iling-ran.ru/Riabtseva2.doc>.
15. Сорокин Ю. А. Интуиция и перевод. Рефлексивный опыт переводчика-китаиста / Ю. А. Сорокин // Перевод как моделирование и моделирование перевода : сб. науч. тр. / [отв. ред. И. Э. Ключанов]. – Тверь, 1991. – С. 4–19.
16. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 7-е изд. – М., 2001. – 720 с.
17. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
18. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
19. Maugham W.S. Theatre. Original reading English [текст] / W.S. Maugham. – Санкт-Петербург: Корона принт Капо, 2007. – 384 с.
20. Nabokov V. Lolita / V. Nabokov. – London, Penguin Books, 2011. – 361 p.
21. Wills W. Decision Making in Translation / W. Wills // Routledge Encyclopedia of Translation Studies / [ed. by Mona Baker]. – N.Y. : Routledge, 2005. – P. 57–60.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

Лысюк М.В., асп.,
Институт филологии КНУ им. Тараса Шевченко, г. Киев

ЭВРИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ВОСПРОИЗВЕДЕНИЮ НЕВЕРБАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПЕРЕВОДЕ: ПОИСКИ АДЕКВАТНОСТИ

В статье рассматривается эвристический подход к переводу художественных произведений. В частности, анализируется влияние переводческой эвристики на особенности воспроизведения нюансов невербального поведения персонажей.

Ключевые слова: эвристика, невербальное поведение, креативность перевода, девиации.

Lysiuk M., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

HEURISTIC APPROACH TO TRANSLATION OF THE NON-VERBAL BEHAVIOR: IN SEARCH OF ADEQUACY

The article is centered round the heuristic approach to the translation of the belles-lettres. The importance of precise rendering of the non-verbal nuances in the characters' behavior is considered.

Key words: heuristics, non-verbal behavior, translation creativity, occasionalisms, deviations.

УДК 811.131.1:159.922.4

Літинська Н.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ MAFIA (на матеріалі італійської мови)

У статті представлено виклад основних результатів комплексного експериментального дослідження лінгвокультурного концепту MAFIA. Обґрунтовано ефективність проведення асоціативного експерименту як засобу реконструкції мовної свідомості італійської лінгвокультурної спільноти, аналізуються його різновиди та критерії класифікації отриманих результатів, здійснюється інтерпретація даних асоціативного експерименту на матеріалі асоціативного поля концепту MAFIA в італійській лінгвокультурі.

Ключові слова: асоціативний експеримент, асоціативне поле, слово-стимул, асоціат, концепт.

Зважаючи на міждисциплінарне спрямування сучасної лінгвістичної науки у галузі концептуальних досліджень, постає необхідність застосування прийомів та методів, що використовуються у різних гуманітарних дисциплінах, зокрема психології, психолінгвістиці та соціології. Одним із таких методів є асоціативний експеримент як ефективний спосіб дослідження індивідуальної та колективної когнітивної свідомості носіїв мови. Експериментальні методики дають можливість відтворити семантичну структуру слова, слугують цінним матеріалом для вивчення когнітивно-психологічних еквівалентів семантичних полів та виявляють об'єктивно існуючі у психіці носіїв мови семантичні зв'язки слів [Белянин 1999, 25].

Ефективність використання асоціативного експерименту з метою дослідження концептів доведено О.С.Кубряковою, О.О.Леонтьєвим, А.П.Бабушкіним, Й.А.Стерніним. Останній зазначає: "Експериментальні методи дослідження значень потребують більших затрат, ніж логічний аналіз значення, але вони виявляються незрівнянно більш ефективним та економним шляхом визначення психологічно реального значення слова, аніж контекстуальний аналіз" [Стерний 1985, 122]. Асоціативний експеримент дозволяє виявити зміст концепту в когнітивній свідомості носіїв мови та ранжувати за інтенсивністю когнітивні ознаки, що складають цей концепт. Цей тип когнітивно-психологічного експерименту дозволяє реконструювати домінантні уявлення про певний концепт у певному етнокультурному соціумі.

Існує декілька різновидів асоціативного експерименту, які можуть бути використані для аналізу змісту концепту. У *вільному асоціативному експерименті* фіксується перша реакція на слово-стимул, коли його учаснику не ставляться жодні обмеження на реакції. У *направленому асоціативному експерименті* відповідь учасника обмежується певними умовами – наприклад, частиною мови. Уточнюючі питання направлено асоціативного експерименту дають можливість отримати більшу кількість асоціацій, що відображають різноманітні диференціальні та оцінні ознаки досліджуваного слова [Стерний 2007, 166].

Різновидами направлено асоціативного експерименту є *рецептивний експеримент* та *експеримент на суб'єктивні дефініції*. Перший спрямовано на виявлення сприйняття та розуміння концепту. Під час його проведення учасник має підібрати синоніми чи антоніми до слова-стимула. В експерименті на суб'єктивні дефініції фіксується власне визначення об'єкту дослідження інформантом, що дозволяє виявити предметні характеристики досліджуваного концепту. На нашу думку, найбільш результативним прийомом для комплексного дослідження концептів є поєднання вищезазначених методів, що забезпечує отримання репрезентативного мовного матеріалу, який викриває набір когнітивних ознак досліджуваних концептів.

При інтерпретації результатів асоціативного експерименту беруться до уваги як кількісні, так і якісні характеристики отриманих реакцій. Кількісний аналіз враховує стереотипність асоціацій, кількість різних реакцій на слово-стимул, можливість їх виникнення. Як зазначає Г.А.Мартинович, асоціативні реакції поділяються на *стереотипні* (частотні, стандартні, найбільш регулярні) та *одиночні* (індивідуальні, нестандартні). Стереотипні, або стандартні реакції базуються на автоматичній актуалізації зв'язків, що виникають на основі суміжності або схожості та закріплені у мов-

ній свідомості людини здебільшого як результат прочитаного чи почутого. Одиначні реакції базуються на індивідуальному зближенні уявлень та понять за суміжністю чи схожістю, в результаті чого утворюються нові, нетипові асоціативні пари [Мартинович 1993, 97].

Зазвичай саме якісний аналіз результатів асоціативного експерименту викликає труднощі, оскільки він вимагає реконструкції структури асоціативного поля, яка визначається типом та змістом асоціативного зв'язку. Для якісної класифікації асоціативних реакцій О.О.Залевська пропонує виходити з гіпотези про багаторівневу будову внутрішнього лексикону людини, що включає поверхневий ярус форм та глибинний ярус змістів. Залежно від того, до якого з ярусів звертається інформант, розрізняють два рівня ідентифікації слова: на рівні словоформи, без звернення до значення одиниці (*формальні реакції*) та на рівні значення, через актуалізацію зв'язку між словоформою та одиницею глибинного ярусу лексикону (*семантичні реакції*) [Залевская 2001, 31].

У межах семантичної класифікації розрізняють три типи реакцій: 1) *реакції як семантичні множники*, що дозволяють встановити загальні семантичні компоненти між стимулом і реакцією та відображають понятійний компонент будь-якого концепту; 2) *реакції з емоційно-ціннісною конотацією*, які відображають відношення інформантів до запропонованого стимулу-концепту: до даного типу реакцій входять аксіологічні стереотипи; 3) *реакції, що відображають сферу функціонування об'єктів*: сюди входять слова, в яких реалізуються типові ситуації функціонування досліджуваних концептів, що відображають актуальну дію з предметом, стан. Цей тип реакцій складає образний компонент концепту, чи образну складову [Джамбаева 2013].

Метою дослідження є аналіз результатів асоціативного експерименту, що проводився для з'ясування змісту лінгвокультурного концепту MAFIA.

Актуальність полягає в експериментальному дослідженні ключового концепту італійської культури, що займає важливе місце в колективній мовній свідомості італійців.

Наукова новизна статті полягає у застосуванні методу асоціативного експерименту для з'ясування змісту етноспецифічного концепту MAFIA, що досі не був об'єктом лінгвістичного дослідження.

Матеріалом дослідження слугують асоціації на слово-стимул *mafia*, отримані шляхом анкетування носіїв італійської мови.

Експеримент було проведено з італійцями – носіями італійської мови, що проживають у центральних та південних регіонах Італії, віком 19-65 років. У результаті проведення *вільного асоціативного експерименту* було отримано 363 асоціації на слово-стимул *mafia*, які склали асоціативне поле досліджуваного концепту. Дотримуючись визначення А.П.Клименко, під “асоціативним полем” ми розуміємо всі слова-реакції на запропоноване слово-стимул [Клименко 1974, 19]. Кожному слову-стимулу, згідно Н.В.Уфимцевої, відповідає певне асоціативне поле, що відбиває “фрагмент образу світу того чи іншого етносу, відображене у свідомості “пересічного” носія тієї чи іншої культури, його мотивів, оцінок та, як наслідок, його культурних стереотипів” [Уфимцева 1996, 140].

Ядро асоціативного поля *mafia* складають лексеми, що репрезентують найбільш частотні, стереотипні інтерпретації мафії у мовній свідомості італійців: *corruzione, delinquenza, criminalità, illegalità, crimini, potere, sfruttamento, violenza, controllo, omicidi*. Ці асоціати виявляють кримінальне спрямування мафіозних організацій та методи здійснення їх діяльності. Слід відмітити, що ядерні ознаки асоціативного поля *mafia* збігаються із ядерними ознаками відповідного концепту, виявленими внаслідок аналізу лексикографічних джерел [Devoto 2004-2005, 1590; Edigeo 2004, 1118].

Аналіз відповідей-реакцій на слово-стимул *mafia* з точки зору формальної класифікації показує, що найпоширенішим типом реакції є словоформа (близько 85%): *criminalità, omertà, violenza*, решту складають словосполучення (9%): *fonte di guadagno, paura di metterti in proprio* та вільні висловлювання (6%): *impedisce all'economia italiana di svilupparsi come dovrebbe*.

Під час обробки та інтерпретації результатів вільного асоціативного експерименту всі отримані реакції диференційовано за трьома семантичними категоріями: реакції як семантичні множники, реакції з емоційно-оцінною конотацією та реакції, що відображають сферу функціонування, та встановлено процентне співвідношення кожного типу реакцій в отриманих асоціативних полях.

Реакції як семантичні множники складають найчисленнішу групу (47% відповідей) і представлені такими асоціатами:

- 1) загальні номінації кримінальної діяльності: *delinquenza, criminalità, illegalità, malavita* та її видів: *omicidi, rapine, incendi, spaccio di droga, saccheggio, corruzione, prostituzione, contrabbando, commercio di materiali illegali, traffici illegali, furti, estorsioni, attentati, truffe, appalti*;
- 2) методи здійснення нелегальної діяльності: *intimidazioni, manacce, azioni violente, aggressione, ricatto, vendetta*;
- 3) співпраця із державними структурами: *collusione con lo Stato, contatto con la politica, convivenza, rapporti con la politica, stretta connessione con il sistema politico, protetta dallo Stato*;
- 4) деструктивний вплив на суспільство: *distruzione, corrosione, rovina, danno, sottosviluppo, blocco della crescita, effetti devastanti, effetti deleteri*;
- 5) способи існування: *omertà, silenzio, oscurità, prepotenza, verticismo, disinformazione, menzogna, imbrogli*;
- 6) зловживання, експлуатація: *sfruttamento, abuso, sopruso, sottomissione*.

Реакції з емоційно-оцінною конотацією (31% відповідей) вербалізовано лексемами, що позначають:

- 1) негативний емотивний стан людини: *orrore, terrore, paura, timore, infelicità, odio, perdita di speranza*;
- 2) абстрактні негативні поняття: *male, negatività, brutto della società*;
- 3) негативний образ Італії: *parte nera dell'Italia, cattivo biglietto di visita, immagine negativa dell'Italia*. Валоритивний компонент даного концепту простежується також в аналізі сполучуваності лексеми *mafia* з прикметниками негативної експресивної оцінки: *negativa, furba, ripugnante, orrenda, orribile, terribile, stronza, sporca, schifosa, falsa, raccapricciante, spregevole, mostruosa, egoista, subdola, inquietante*.

Реакції, що відображають сферу функціонування (22%) репрезентують такі ознаки концепту MAFIA:

- 1) діяльність, спрямована на встановлення контролю у всіх сферах: *controllo economico, controllo politico, controllo della società attraverso i metodi di corruzione, controllo sia sulla politica che sulle aziende costrette a sottostare ai suoi giochi di potere, ha il proprio fulcro d'azione in ogni ambito economico e sociale;*
- 2) діяльність, спрямована на зміцнення влади: *la sete di potere è un elemento cardine della mafia, sfrutta gli altri per ottenere potere, infiltra uomini di fiducia nelle istituzioni al fine di aumentare il proprio potere;*
- 3) діяльність, спрямована на отримання незаконного прибутку: *basa il suo profitto su estorsione, trae il suo profitto per mezzo di oppressione, mette al primo posto della scala dei valori il denaro, nasce con scopo di avere profitti e vantaggi da attività criminale, organizzata spesso in mano di famiglie il cui scopo è arricchirsi alle spalle degli altri e sul sangue degli altri, un'associazione mediante la quale alcune persone sono in grado di arricchirsi, di prevaricare gli altri, di sottometterli alle proprie regole;*
- 4) діяльність, спрямована на легкий заробіток: *guadagni facili, poco impegnativo, scelta di vita facile, ottenere le cose subito senza fare sacrifici, arricchirsi in modo facile;*
- 5) діяльність, спрямована на встановлення монопольного права: *egemonia, monopolio, esclusività.*

Експеримент на проведення суб'єктивних дефініцій дозволяє отримати ознаки, що складають понятійний компонент концепту. В результаті аналізу суб'єктивних дефініцій виявлено такі предметні характеристики відповідного концепту:

- 1) кримінальна організація: *organizzazione criminale, associazione illegale, società a delinquere;*
- 2) об'єднання людей: *associazione di persone, insieme di persone, gruppi organizzati;*
- 3) спосіб мислення, менталітет: *è una mentalità, un modo di pensare diffuso nel quale si pensa che gli onesti debbano essere sempre gli altri; l'italiano ha avuto sempre un atteggiamento omertoso verso le istituzioni;*
- 4) діяльність, рух: *movimento criminale, attività illecita;*
- 5) механізм: *meccanismo che tenta di ottenere e fare qualsiasi cosa in maniera cattiva;*
- 6) соціальне явище: *un fenomeno sociale devastante;*
- 7) метафоричні дефініції: *un cancro della società, un fantasma;*
- 8) невід'ємна частина суспільства: *insita alla società, è dentro lo Stato e dentro il caos politico, stato nello Stato.*

У результаті направленого асоціативного експерименту виявлено сполучуваність лексеми *mafia* з певними прикметниками та дієсловами, що дозволило виокремити додаткові інтерпретаційні ознаки відповідного концепту. Атрибутивна сполучуваність лексеми *mafia* об'єктивує такі ознаки: насилля: *violenta, feroce, crudele, aggressiva, brutale, spietata, omicida*; незаконність: *corrotta, truffatrice, illegale, sfruttatrice, delinquente*; руйнівний вплив: *devastante, distruttiva, disastrosa, pericolosa*;

сила впливу: *potente, dinamica, dominante, immortale, radicata, ineliminabile*; масштаб розповсюдження: *onnipresente, infinita, immensa*; прихованість: *silenziosa, invisibile, illusoria*; очевидність: *reale, eclatante*.

Дієслова та дієслівні словосполучення, пов'язані з діяльністю мафії, об'єднані такими лексико-семантичними групами: протизаконні дії (найчисленніша): *uccidere, rubare, corrompere, spacciare, rapire, sparare, ricattare, estorcere denaro in cambio di protezioni e servizi, truffare, ingannare, uccidere la legalità, sparare, truccare le istituzioni, complottare*; зловживання: *sfruttare, fare soprusi, prevaricare*; провокування певного емотивного стану: *minacciare, intimidire, terrorizzare, seminare terrore, inquietare, intimidire*; торгівля та заробіток: *mercanteggiare, guadagnare, arricchirsi, accaparrare la ricchezza dello Stato, prosperare, far commercio di tutto, vendere qualunque cosa per arricchirsi*; руйнування: *distruggere, rovinare, annientare, annullare, eliminare, danneggiare, impoverire*; здійснення морально негативних вчинків: *offendere, imbrogliare, circuire*; здійснення примусових вчинків: *comandare, intimare, costringere, far tacere*; монополізація: *monopolizzare, inglobare in sé le banche e le istituzioni*; поневолення: *schiavizzare, togliere la libertà ai cittadini*; забруднення: *inquinare*; приховування: *nascondere, coprire*; маніпулювання: *manipolare*.

Опрацювання результатів вільного та направленого асоціативного експериментів дозволило інтерпретувати отримані реакції як відображення концептуальних ознак досліджуваного концепту. Проведений експеримент дає можливість виявити найбільш значимі елементи концепту, а також отримати інформацію емотивно-оцінного характеру. Основними компонентами концепту *MAFIA*, як показав експеримент, є кримінальна діяльність, методи її здійснення, спосіб існування та зв'язок з іншими сферами соціального життя. Проведений аналіз дає можливість зробити висновок про те, що концепт *MAFIA* є актуальним для італійської лінгвокультури, оскільки він має високу емоційно-експресивну оцінку. Винятковість цього концепту для італійського лінгвосоціуму підтверджується також тією інтерпретацією, яку пропонують учасники експерименту, характеризуючи концепт *MAFIA* як втілення негативних рис італійського менталітету, а саме індивідуалізму, привілейованості окремих груп, переважування персональних інтересів.

Перспективою є експериментальне дослідження інших ключових концептів італійської лінгвокультури та можливість укладання асоціативного словника італійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белянин В.П.* Учебное пособие по курсу “Психолінгвистика” / Валерий Павлович Белянин. – М. : Новый Гуманитарный Университет Натальи Нестеровой, 1999. – 37 с.
2. *Джамбаева Ж.А.* Ассоциативный эксперимент : методологические основы [Електронний ресурс] / Жанар Абінсериковна Джамбаева // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. – Серия “Гуманитарные науки”. – Астана : ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, 2013. – Выпуск 1 (92). – Режим доступу: <http://repository.enu.kz/handle/data/9095>.

3. Залевская А.А. Введение в психолингвистику / Александра Александровна Залевская. – М : Академия, 2001. – 320 с.
4. Клименко А.П. Лексическая системность и ее психолингвистическое изучение : [учеб.пособие] / Анна Петровна Клименко. – Минск : МГПИИЯ, 1974. – 108 с.
5. Мартинович Г.А. Опыт комплексного исследования данных ассоциативного эксперимента / Геннадий Ананьевич Мартинович // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С.93–99.
6. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж : Изд-ство Ворон. ун-та, 1985. – 170 с.
7. Стернин И.А. Когнитивная лингвистика / Иосиф Абрамович Стернин, Зинаида Даниловна Попова. – Москва : АСТ Восток-Запад, 2007. – 314 с.
8. Уфимцева Н.В. Русские: опыт еще одного самопознания / Наталья Владимировна Уфимцева // Этнокультурная специфика языкового сознания : сборник статей / отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М., 1996. – С.139–162.
9. Dizionario della *Lingua Italiana* : [Giacomo Devoto, Giancarlo Oli ; a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone]. – Firenze : Le Monnier, 2004-2005. – 3188 p.
10. Dizionario enciclopedico di arti, scienza, tecniche, lettere, filosofia, storia, geografia, diritto, economia [a cura di Edigeo]. – Bologna : Zanichelli, 2004. – 2077 p.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2014 р.

Литинская Н., асп.,
Институт филологии КНУ им. Т.Шевченко, г. Киев

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТА MAFIA (на материале итальянского языка)

В статье представлены основные результаты комплексного экспериментального исследования лингвокультурного концепта MAFIA. Обосновывается эффективность проведения ассоциативного эксперимента как способа реконструкции языкового сознания итальянской лингвокультурной общности, анализируются его разновидности и критерии классификации полученных результатов, осуществляется интерпретация данных ассоциативного эксперимента на материале ассоциативного поля концепта MAFIA в итальянской лингвокультуре.

Ключевые слова: ассоциативный эксперимент, ассоциативное поле, слово-сти-мул, ассоциат, концепт.

Litynska N., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

EXPERIMENTAL INVESTIGATION INTO THE LINGUOCULTURAL CONCEPT MAFIA (data of Italian)

The article contains the main results of the complex experimental investigation into the linguocultural concept MAFIA. The efficiency of association experiment as the means of reconstruction of the linguistic consciousness of Italian linguocultural group is grounded,

its varieties and the criteria of classification of its results are analyzed, the interpretation of the findings of association experiment based on the associative field of the concept MAFLA in Italian linguoculture is carried out.

Key words: *association experiment, associative field, stimulus, associate, concept.*

УДК 811.133.1'42

Літяга В. В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СУЧАСНІ МОВОЗНАВЧІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ “КОНЦЕПТОСФЕРА”

Статтю присвячено аналізу мовознавчих підходів до тлумачення поняття “концептосфера”. Узагальнено основні тлумачення терміну “концепт” та його головні типології. Розглянуто співвідношення концептосфери мови із концептосферою культури. Дана стаття створює основу для подальших наукових досліджень у зазначеному напрямку.

Ключові слова: *концептосфера, концепт, мовознавчий підхід, лінгвокультурологія.*

Людина звикла формувати знання про об’єктивну дійсність з усіх сфер своєї діяльності у вигляді концептів, які є абстрактними складноструктурованими ментальними утвореннями. Об’єднуючись, вони формують концептосферу певного носія мови і є квантом його структурованих знань. Завдяки мисленнєвим процесам поєднання різних концептів спонукає до появи нових, що стимулює розвиток концептосфери мови, свідомості та культури. Саме тому концептосфера характеризується багатомірністю й активно використовується у лінгвокультурології та когнітивній лінгвістиці.

Концепт – сучасний термін багатьох гуманітарних наук: мовознавства, літературознавства, філософії, лінгвістики, психології, культурології. У науковій літературі існує досить багато дефініцій цього поняття, оскільки воно є одним із ключових у дослідженні мовної картини світу [5, с. 50].

Актуальність даної статті зумовлена проблемою осмислення мовних одиниць як структур представлення знань, оскільки, саме з концептів певних носіїв мови формується мовна картина світу того чи іншого народу. З чого можна робити висновки про ментальні моделі дійсності, які відображені у свідомості конкретного носія мови.

Мета статті – проаналізувати та визначити найбільш релевантні сучасні лінгвістичні підходи до визначення поняття “концепт”.

Об’єктом дослідження є поняття “концепт”, а його **предметом** – сучасні лінгвістичні підходи до його тлумачення.

В українській мові слово “концепт” – калька латинського “conceptus” (поняття), і деякі дослідники оперують ними як синонімічними. І все ж таки, наразі вони є досить диференційованими. “Поняття” вживається, в першу чергу, в логіці та філософії, а “концепт” – у мовознавстві, культурології, лінгводидактиці, лінгвістиці. Термін “поняття” включає систему логічних термінів, таких як “судження” та “умовивід”, і є згустком раціональної частини концепту, тобто той зміст, який включає основні суттєві характеристики об’єкта [3, с.128].

Аналіз визначень, який був проведений Л. А.Касьян [5, с. 50-53], показує, що розуміння терміну “концепт” у сучасному мовознавстві є варіативним. Існує безліч підходів до розуміння даного терміну, як у вузькому сенсі (В. В. Красних), так і у широкому (В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, Є. С. Кубрякова). Але всі вони зводяться до того, що концепт належить до свідомості і включає, на відміну від поняття, не лише описово-класифікаційні, а й чуттєво-вольові та образно-емпіричні характеристики. Концептами можна не лише мислити, але й їх можна переживати. В. І. Карасик, В. В. Красних, Л. О. Чернейко та інші лінгвісти вважають концепт, як мінімум, тривимірним утворенням і виділяють його предметно-образну, понятійну і цілісну складові. Образна сторона концепту включає в себе зорові, слухові, тактильні, смакові та нюхові характеристики предметів, явищ, подій, які відображені у нашій пам’яті. Понятійна сторона концепту – це те, як концепт зафіксовано в мові, його значення, опис, структура, дефініція, порівняльні характеристики даного концепту по відношенню до інших концептів. Ціннісна (інтерпретаційна) сторона концепту характеризує важливість цього психічного утворення як для індивіда, так і для всього мовного колективу [3, с. 129].

Існує безліч трактувань поняття “концепт”, іноді вони дуже відрізняються один від одного, одні з них вкрай звужені (Ю. С. Степанов, Д. С. Лихачов, В. І. Карасик), інші ж максимально широкі (С. Г. Воркачов, С. О. Аскольдов). Найбільш всеохоплюючим, повним визначенням, на наш погляд, є формулювання С. Г. Воркачова: “Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, “найближче” і “найвіддаленіше” значення слова, знання про світ і про суб’єкт, який його пізнає” [2, с 10]. С. Г. Воркачов розглядає концепт з різних точок зору: концепт – це і те, за допомогою чого людина пізнає світ; він заснований як на досвіді, так і на енциклопедичній інформації, якась середня, вироблена в процесі пізнання, єдино вірна квінтесенція значення слова.

Якщо говорити про природу виникнення концепту, то на думку В. І. Карасика, концепт виникає в результаті взаємодії досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам’ятовування [3]. За Ю. С. Степановим, концепт виникає при зіткненні світу культури та індивіда, що свідчить про те, що це визначення є найвужчим з усіх перерахованих, так як автор дає лінгвокультурологічне тлумачення концепту [9].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку мовознавства неможливо відслідкувати єдину думку у трактуванні поняття “концепт” і його можливості характеризувати оточуючий світ.

Дослідники відзначають, що концепт, як категорія, яка є однією з найважливіших для цілої низки гуманітарних наук, характеризується своєю неоднорідністю. Виді-

ляються конкретні й абстрактні, індивідуальні та групові концепти, їх поділ можна продовжити до транскультуральних універсалій. Більш детально типологію концептів можна розглянути за наступними ознаками:

- 1) мисленнєві картинки (конкретні зорові образи – *собака “німецька вівчарка”*);
- 2) схеми (менш детальні образи – *дім як помешкання*);
- 3) гіпероніми (дуже узагальнені образи – *дерево*);
- 4) фрейми (сукупність асоціацій, які ми зберігаємо у пам’яті – *Новий рік*);
- 5) інсайти (знання про функціональне призначення предмету – *виделка*);
- 6) сценарії (знання про сюжетний розвиток подій – *пологи*);
- 7) калейдоскопічні концепти (сукупність сценаріїв та фреймів, які пов’язані з почуттями – *щастя*) [1, с. 43-67].

Важливим моментом для розуміння поняття “концепт” є думка про те, що “жоден концепт не виражається у мові повністю” [8,28-29]. Так, З. Д. Попова та Й. А. Стернин наводять наступні аргументи:

- 1) концепт – це результат індивідуального пізнання, а індивідуальне вимагає комплексних засобів вираження;
- 2) концепт не має чіткої структури, він об’ємний, і тому не може бути виражений повністю;
- 3) неможливо зафіксувати усі форми вираження концепту [8, с. 29-30].

Деякі мовознавці тяжіють до думки, що лінгвокультурологічний та когнітивний підходи є одними з провідних для виявлення головних властивостей концептів, а саме, неізолюваність та зв’язність з іншими концептами. Саме такий семантичний зв’язок між концептами дає можливість мовознавцям об’єднувати їх у концептосфери. Крім того, концептосфера має досить упорядкований характер. Концепти, що утворюють концептосферу, за окремими своїми ознаками вступають в системні відносини схожості-розбіжності та ієрархії з іншими концептами. Зміна та розвиток концептосфери проявляється насамперед у мовній діяльності людей, оскільки, коли з’являються нові слова, відповідно, ще раніше з’являються і нові концепти.

На думку В. А. Маслової, “концептосфера – це сукупність концептів, з яких, як з музичного полотна, складається світогляд носія мови” [7, с. 34]. Концептосферу можна описати як польову структуру, у якій є “ядро (когнітивно-пропозиційна структура важливого концепту), приядерна зона (лексичні репрезентації) та периферія (асоціативно-образні репрезентації)” [7, с. 35]. Якщо виходити з того положення, що концепти бувають національними та індивідуальними, то периферія відображатиме індивідуальні концепти, а приядерна зона і ядро – загальнонаціональні і навіть універсальні.

Д. С. Лихачов пропонує вважати “концепт свого роду “алгебраїчним” виразом значення (алгебраїчним виразом або “алгебраїчним позначенням” яким ми оперуємо у своєму письмовому та усному мовленні”. “У сукупності потенції, що відкриваються у словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови в цілому, ми можемо називати концептосферами” [6, с. 4].

Концептосфера мови співвідноситься з поняттям концептосфери культури. На думку Д. С. Лихачова, концептосфера національної мови складається з окремих

варіантів, які групуються між собою. Так, існує концептосфера української мови, а в ній концептосфера “сім’ї”, “політики”, “молоді”, індивідуальна концептосфера та ін.

Отже, можна говорити й про концептосферу французької мови, а в ній виділити концептосферу “міжнародні відносини”.

Аналіз теоретичних джерел показує, що при всій різноманітності варіантів тлумачення “концепт” однастайно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу. Утверджені в мовознавстві підходи до тлумачення понять “концепт” та “концептосфера” дозволяють з нових позицій розглядати закономірності та особливості кореляції мови, свідомості та культури, а, отже, відкривають і нові аспекти взаємодії когнітивного мовознавства, лінгвокультурології, психології, культурології, філософії. З’являється можливість розширити рамки змістовного аналізу мовних явищ, що надає значно більшу глибину і ефективність семантичним дослідженням. Тому, перспективним на нашу думку, є подальше дослідження понять “концепт” і “концептосфера” та їх вербалізація у різних типах дискурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабушкин, А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической сематике языка [Текст] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд.-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с.
2. Воркачев, С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт [Текст] / С.Г. Воркачев. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с.
3. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И. Карасик. – Гнозис, 2004. – 389 с.
4. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>
5. Касьян, Л.А. Термин “концепт” в современной лингвистике: различные его толкования [Текст] / Л.А.Касьян // Вестник Югорского государственного университета, 2010 г. Выпуск 2 (17). С. 50–53.
6. Лихачев, Д. С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д. С. Лихачев // Изд. РАН. – Сер. лит. и язю – Т. 52. – 1993. – № 1. – С. 3–9.
7. Маслова, В.А. Введение в когнитивную лингвистику [Текст]: учеб. пособие / В.А. Маслова. – 2-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 296
8. Попова, З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
9. Степанов, Ю.С. Концепт [Текст] / Ю.С. Степанов // Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – С. 40-76.
10. Убийко, В.И. Концептосфера внутреннего мира человека в аспекте когнитивной лингвистики [Текст] // Виноградовские чтения. Когнитивные и культуроведческие подходы к языковой семантики: Тезисы докладов научной конференции. – М., 1999. – С. 52 – 53.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2014 р.

Литяга В. В., асп.,
Институт филологии КНУ им. Т. Шевченко, г. Киев

СОВРЕМЕННЫЕ ЯЗЫКОВЕДЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНЯТИЮ «КОНЦЕПТОСФЕРА»

Статья посвящена анализу языковедческих подходов к толкованию понятия «концептосфера» и «концепт». Обобщены основные подходы к пониманию термина «концепт» и его типологии. Рассмотрено соотношение концептосферы языка с концептосферой культуры. Данная статья создает основу для дальнейших научных исследований в указанном направлении.

Ключевые слова: концептосфера, концепт, языковедческий подход, лингвокультурология.

Litiaga V., PhD Student,
Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

MODERN LINGUISTIC APPROACHES TO THE TERM “CONCEPTOSPHERE”

The article analyzes the linguistic approach to the interpretation of the terms “conceptosphere” and “concept”. The main approaches to the understanding of the term “concept” and relevant typology. The correlation of the language conceptosphere and cultural conceptosphere is considered. The article creates a basis for further research in this field.

Key words: conceptosphere, concept, linguistic approach, linguoculturology.

УДК 81'42'37: 811.111

Лук'янець Г.Г., асп.,
Київський національний лінгвістичний університет

КОЛОРОНІМИ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПАФОСУ В АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-НОВИНАХ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ

У статті встановлено, що колороніми новинних інтернет-текстів мистецької тематики можуть використовуватися для створення пафосу, тобто здійснювати емоційний вплив на читачів із метою формування їх ставлення до подій. Доведено, що колороніми слугують засобами звернення до позитивних і негативних почуттів, а також емоцій радості, страху, інтересу, пихи, відразі, вигоди й жалю.

Ключові слова: колоронім, пафос, базові потреби, емоційний вплив.

Колороніми як лексичні одиниці, що позначають ознаки кольорів [Ковальська 2001, 5], вживаються в інтернет-новинах мистецької тематики для здійснення впливу на сприйняття текстів читачами. Вони апелюють до пафосу, зверненого до почуттів й емоцій аудиторії [Corbett 1998, 76] та спрямованого на формування позитивного, нейтрального чи негативного ставлення до описаних у текстах подій [Jowett 2005, 31].

Ураховуючи емотивний потенціал колоронімів, тобто здатність передавати емоції до описаних суб'єктів, об'єктів чи явищ, а також викликати відповідну емоційну реакцію аудиторії, **актуальним** є вивчення колоронімів як мовних засобів здійснення впливу на читачів інтернетних новин. У цій статті ми маємо за **мету** визначити та проаналізувати механізми використання колоронімів як засобів створення пафосу в текстах новин мистецької тематики. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) виокремити й систематизувати колороніми, вжиті у повідомленнях про події мистецтва; 2) виявити взаємозв'язок кольороназв із базовими потребами; 3) визначити особливості вживання колоронімів як засобів здійснення впливу на читачів через призму задоволення чи дефіциту їх базових потреб; 4) встановити зв'язок колоронімів із емоціями мовної особистості. **Матеріалом** дослідження слугують тексти новин мистецької тематики, відібрані з інтернетних новинних видань *CNN* та *Voice of America*.

В інтернет-новинах апеляція до пафосу через колороніми спирається на властивість мови виражати емоційність, тобто здатність відображати переживання, втілені в семантиці вжитих у статтях колоронімів. Емоційний вплив колоронімів на аудиторію вписується в послідовність «потреби – мотиви – емоції» [Леонтьев 2009, 56]. Відповідно до неї, діяльність людини визначається базовими *потребами* – фізіологічними, безпеки, належності, визнання, самоактуалізації [Maslow 1970, 95]. Вказані потреби задовольняються через *мотиви* як свідомі або несвідомі спонукки діяльності читача, пов'язані з ідеальними чи матеріальними об'єктами [Kenrick 2010, 63–67]. У свою чергу втілені у мотивах базові потреби, представлені об'єктами й охарактеризовані колоронімами, викликають в аудиторії *емоції*, тобто такі психічні стани, які відображають у формі переживання ставлення читача до описаних у текстах подій та їх учасників.

До базових емоцій, пов'язаних із задоволенням чи дефіцитом базових потреб, зараховують інтерес-хвилювання (увагу до чогось), радість (емоційний вираз великого щастя), горе-страждання (відчуття втрати), гнів (вияв злості), відразу (огиду до чогось), презирство (зневагу), страх (внутрішній стан, обумовлений загрозою), подив (здивування), сором (збентеження та зніяковіння), вину (провину за дії, які мають негативні наслідки) [Изард 1999, 6] та пиху (зарозумілість) [Kristjansson 2002, 118]. Незадоволення фізичних потреб формує емоції відразу чи страждання, потреби у безпеці – страх, у належності – подив, у самоактуалізації – вину у репутації – сором та пиху [Kristjansson 2002, 35].

Незадоволення базових потреб викликає негативні емоції у читачів, а відповідно й несхвалення описаних подій або учасників. До дефіциту потреби в безпеці апелюють колороніми, які викликають у читачів підсвідомі емоції страху й хвилювання. Так у наступному прикладі базовий колоронім *black* «чорний» та складна кольороназва *bloody red* «криваво-червоний» описують сцену фільму – місце, де відбувався бунт, викликаючи емоції страху: *Footage of the riot was filmed by witnesses, showing black smoke billowing from a large bloody red fire* (Voice of America, 09.01.2014). У наведеному прикладі із небезпекою та стражданнями асоціюються чорний і криваво-червоний кольори, представлені у тексті кольороназвою *black* «чорний», яка позначає дим, що виник у результаті аварії, та колоронімом *bloody red* «криваво-червоний», що вказує на незвичайно яскравий колір полум'я.

З точки зору здатності активувати емоції, кольороназви, поширені в текстах мистецьких новин тематики, поділяємо на дві групи: *експресивно-нейтральні*, які позначають кольорові якості об'єктів безвідносно до емоцій, та *експресивно-забарвлені*, що надають фрагменту новинного повідомлення емоційності.

У досліджуваних текстах *експресивно-нейтральні* колороніми не позначають емоцій у складі термінів сфери мистецтва (*red carpet* «червоний килим», *blue paint* «синя фарба», *black brush* «чорна кісточка», *yellow hue* «чистий жовтий відтінок» тощо). Колороніми аналізованої групи вказують на домінуючу перспективу категоризації у термінах теорії побудови перспектив Р. МакЛорі [MacLaury 2002, 493–536], тобто передають таку ознаку кольору, яка характеризує фокус категорії та наближається до нього. Відповідно, експресивно-нейтральні колороніми пов'язуємо з відсутністю відмінностей між фокусом й елементами категорії та з наближенням сприйнятих відтінків до фокусу, який, на думку науковця, відображає первинні фізичні якості й універсальні когнітивні характеристики кольорів [Anishchanka 2010, 173], тобто є ядром категорії. Наприклад, у словосполученні *red shade* колоронім *red* «червоний» позначає відтінок, що збігається з фокусом категорії *red* „червоний”.

Експресивно-забарвлені колороніми входять до складу фразеологізмів (*white as a ghost* «білий як привид»), складних похідних кольороназв (*pure green* «чисто-зелений») та сталих словосполучень із колоронімами (*red-carpet treatment* «почесний, шанобливий прийом»). Одиниці цих груп вербалізують авторські емоції радості (*paint the town red* «веселитися»), гніву (*red with anger* «червоний від люти»), горя (*black grief* «чорний сум»), кохання (*red heart* «червоне серце»). Експресивно-забарвлені колороніми дають якісну оцінку предметів та явищ, оскільки їхні значення містять емоційний елемент, зумовлений символізмом кольорів, тобто їх здатністю набувати додаткових оцінних значень, які відображають життєвий досвід соціуму [Goethe 1970, 12]. Наприклад, у складі словосполучення *shocking palette of happy yellows* колоронім *yellow* «жовтий» передає емоції подиву (*shocking palette* «шокуюча палітра») та радості (*happy yellows* «щасливі жовті»), про що свідчать препозитивні означення *shocking* та *happy*, а також асоціативний зв'язок жовтого кольору із сонцем і теплом [Goethe 1970, 125]. Експресивно-забарвлені кольороназви позначають інтегральну емоційно-перспективну перспективу, за якої номінації синтезують значення кольорів та емоцій. Наприклад, складний колоронім *passionate red* «пристрастно-червоний» поєднує колір, позначений прикметником *red* «червоний», із означенням *passionate* «пристрастний», яке асоціюється із почуттям любові.

Семантика кольороназв зумовлена контекстом вживання, який надає їм однозначності й уможливає вибір одного із кількох існуючих значень у конкретному фрагменті статті. Залежно від контексту експресивно-забарвлені колороніми інтернет-дискурсу новин мистецької тематики можуть отримувати позитивне (*blue sky* «синє, чисте небо») чи негативне (*feel blue* «почуватися засмученим») значення, викликаючи емоції радості чи суму й формуючи схвальне чи несхвальне ставлення до описаних подій. У ситуації схвалення мистецьких подій, коли мова йде про успіхи чи досягнення діячів, колороніми позначають позитивні якості об'єктів, а в контекстах творчих невдач кольороназви навпаки апелюють до неприємних почуттів. Порівняємо позитивні та негативні коно-

тації колороніма *green* «зелений» у нижчеподаних контекстах, які оцінюють мистецькі події. У складі фразеологізма *green light* «дозвіл» колоронім *green* «зелений» позначає сприятливі умови для зйомок мультфільму, які виявляються через сполучуваність колороніма *green* «зелений» з іменником *light* «світло», що відбиває асоціації зеленого кольору з дозволом (походить від зеленого кольору світла світлофора, який дозволяє рух транспорту): *Homer Simpson has a green light for a record 26th season* (CNN, 04.10.2013). Однак, у фразі *green in the face* «із зеленкуватим (від хвороби) обличчям» колоронім *green* набуває негативного емотивного забарвлення, позначаючи хворобливий стан журналістів: *Some reporters looked green in the face* (CNN, 19.10.2010).

Апелюючи до пафосу, автори інтернет-новин мистецької тематики вживають колороніми для звернення до *почуттів* (позитивних і негативних), пов'язаних зі сприйняттям, та *емоцій* (радості, страху, інтересу, пихи, відрази, вигоди й жалю), що відображають ставлення читачів до описаних подій [Corbett 1998, 142]. Використання колоронімів як засобів звернення до емоцій детерміноване темою повідомлення, семантикою, формою та асоціативним потенціалом кольороназв, що виявляється в здатності колоронімів вказувати на задоволення чи дефіцит базових потреб.

Апелювання до позитивних почуттів, які виникли внаслідок пізнавальних процесів, зокрема сприйняття кольорів, свідчить про **задоволення фізіологічних потреб**. Колороніми характеризують матеріальні об'єкти, напр. продукти харчування: *chestnut-colored chocolate* «шоколад, кольору каштанів», *light green lettuce* «світло-зелений салат», *Burgundy-colored* «кольору вина бургунді». Наприклад, одиниці *red* «червоний» та *green* «зелений» позначають забарвлення овочів: *Ripe red tomatoes and green lettuce is certainly enjoyable* (CNN, 07.05.2008). Описані кольори свідчать про задоволення базової потреби у їжі та викликають позитивні почуття, що підтверджується прикметником *enjoyable* «приємний».

Колороніми апелюють до негативних почуттів, коли йдеться про незадоволення **фізіологічних потреб**. Наприклад, колоронім *dark black* «темно-чорний» характеризує відчуття голоду покупців продуктової крамниці, що свідчить про незадоволення їх фізіологічних потреб у їжі та викликає негативні емоції в аудиторії, які асоціюються із чорним кольором у реченні *Stare out the window with dark black, hungry eyes?* (CNN, 18.12.2013).

Колороніми апелюють до емоцій радості, у творах, де йдеться про фізичні та психологічні безпеки навколишнього світу, та, відповідно, про **задоволення базової потреби в безпеці**. Колороніми, що апелюють до емоції радості одночасно позначають фокус кольору і його інтенсивність, тобто міру його вираження, вказуючи на позитивні результати діяльності, які можуть виникнути внаслідок задоволення потреби в безпеці. Наприклад, кольороназва *blue public lighting* «синє світло в громадських місцях» позначає колір світла ліхтарів на вулицях міста у фільмі *Blue Lighting*. За фільмом світлова охорона була започаткований сусідами для захисту будинків від злочинців, а тому в словосполученні *blue public lighting* колоронім *blue* «синій» асоціюється із безпекою та викликає емоцію радості від усвідомлення захищеності громадськості.

Колороніми апелюють до емоцій страху, коли в тексті йдеться про реальну чи потенційну загрозу, тобто незадоволену **потребу в безпеці**, напр., *dense black clouds* «густі

чорні хмари», *murky sky* «темне небо», *total darkness* «абсолютна темнота». При описі місця перебігу подій у фільмі *72 hours under fire* базовий колоронім *black* «чорний» характеризує хмари, які утворилися внаслідок вибуху газової труби: *Black clouds billow from a sabotaged gas pipeline and block the sun, as a doctor battles to treat the wounded in Homs* (CNN, 09.03.2012). У наведеному прикладі кольороназва *black* «чорний» асоціюється у читачів із небезпекою, а тому викликає підсвідоме почуття страху.

Колороніми апелюють до емоції інтересу, зокрема соціальної зацікавленості, позначаючи мистецькі реалії, звернені до **базової потреби читачів у належності**, тобто необхідності об'єднуватися із іншими членами соціуму в робочі групи чи команди за інтересами, напр. *Red Circle Flower Artists Community* «Спільнота художників квітки червоного круга», *Black Arts Movement* «Рух афро-американських художників». У наведених назвах мистецьких організацій колороніми втрачають пряме денотативне значення, а натомість позначають певні спільноти за символічними для них кольорами, напр., кольороназва *black* «чорний» у назві *Black Arts Movement* «Рух афро-американських художників» виокремлює представників організації за кольором їх шкіри. Задоволення потреби в належності спостерігається при вживанні колоронімів, які асоціюються із соціальними групами. Наприклад, під час опису полотна художника-емігранта з Конго колоронім *blue* «синій» номінує основний колір прапора, апелюючи до почуття належності читача до американської нації: *The 18-by-24-inch canvas features a blue, waving American flag with the words, "God, one nation, with liberty"* (CNN, 18.12.2013). Задоволення потреби в належності до спільноти [Потапенко 2009, 185] через споглядання картини викликає в аудиторії емоції радості, сприяє посиленню емоційного резонансу [Воробйова 2012, 10], що виявляється на вербальному рівні лозунгом про свободу й єдність американської нації *"God, one nation, with liberty"*.

Колороніми апелюють до емоції пихи, тобто зарозумілості чи зазнайства, характеризуючи мистецькі роботи та культурні події як творчі досягнення діячів мистецтва й актуалізуючи базову **потребу у визнанні**– задоволення почуття власної гідності особистості, усвідомлення власних досягнень, компетенції та визнання іншими [Maslow 1970, 96]. До колоронімів, які апелюють до пихи належать фразеологізми з кольороназвами, що позитивно характеризують результати діяльності діячів мистецтва, напр., *silver-screen star* «зірка синього екрану, телебачення», *bright-minded* «світла голова», *indigo child* «дитя індіго», *gold-handed* «майстер золоті руки», *purple heart* «пурпурове серце, нагорода за відвагу». Зокрема, кольороназва *indigo* «насичено-синій» у тексті про однойменну книгу іменує талановиту дитину, яка має виняткові здібності у ранньому віці, що свідчить про задоволення базової потреби в репутації, викликаючи почуття поваги читачів: *Four-month-old Indigo might not know how to walk or talk yet. But she's already a formidable weapon in the fight against bullying* (CNN, 10.12.2010). Вживання колороніма *indigo* «насичено-синій» є засобом переконання аудиторії через звернення до позитивних емоцій, які викликають успіхи дитини.

Колороніми апелюють до емоції відризи, коли характеризують невдачі діячів мистецтва, апелюючи до **незадоволення потреби у визнанні**, тобто свідчать про втрату поваги та авторитету учасників описаних у текстах подій. Наприклад, складний колоронім *hideous tan color* «жахливий колір засмаги», який позначає забарв-

лення фону описаної в тексті картини, є засобом висміювання автором відтінку у взаємодії зі словосполученням *ridiculously feeble* «сміхотворно слабкий» у реченні *It was chunky, a hideous tan color; and, by today's standards, ridiculously feeble*. (CNN, 09.05.2011). Опис кольору на картині за допомогою кольороназви *hideous tan color* свідчить про несхвалення автором полотна, відповідно викликаючи у читачів емоцію відрази та негативне ставлення до картини.

Колороніми апелюють до вигоди, тобто сприятливих умов та позитивних наслідків описаних в статтях подій, позначаючи якості об'єктів та явищ у сфері мистецтва, які вказують на особистий інтерес і користь для читачів. Кольороназви направлені на апеляцію до **базової потреби у самоактуалізації** – реалізації своїх потенційних можливостей та власних інтересів [Maslow 1970, 97]. Наприклад, базові колороніми *grey* «сірий» та *red* «червоний» у складі словосполучень *grey computer* «сірий комп'ютер» та *red brake lights* «червоне світло гальм» характеризують забарвлення предметів побуту, які набридли читачам взимку. Вони протиставляються автором природній весняній зелені *natural green wonders of our world* «природні зелені чудеса нашого світу» у реченні *Maybe we've been cooped up too much this winter, but now more than ever, the natural green wonders of our world are beckoning to us from behind grey computer monitors, buzzing cell phones and the million red brake lights ahead of us on the long commute home* (CNN, 05.03.2014). Позначені в наведеному тексті колоронімами *grey* «сірий», *green* «зелений», *red* «червоний», зміни у навколишньому середовищі апелюють до приходу весни та направлені на усвідомлення читачами очікування зміни сезонів. Цей фрагмент з колоронімами вказує на можливості самоактуалізації у весняному сезоні за рахунок нових починань, що обумовлено асоціативним значенням кольороназви *green* «зелений» із новим життям, ростом та пробудженням природи [Goethe 1970, 135].

Колороніми апелюють до емоції жалю, тобто почуття суму, викликаного стражданням чи горем, позначаючи результати діяльності митців, які свідчать про творчі невдачі, що вказує на **незадоволення потреби в самоактуалізації**. Ця група колоронімів представлена вільними словосполученнями із кольороназвами, які апелюють до емоції співчуття, тобто жалю та потреби висловити підтримку учасникам подій, яких спіткали творчі невдачі, напр., *dark dust scandal* «темно-брудний скандал», а також фразеологізмами з колоронімами, напр., *rage red* «люто-червоний», *red with anger* «червоний від злості». Наприклад, у складі словосполучення *red faces* «із червоним обличчям, збентежений» колоронім *red* «червоний» характеризує зовнішність та емоційний стан акторів, відбиваючи їх невдачі у професійній діяльності: *It can be an unforgiving profession. Mistakes are easy to make, and they're usually made publicly, which means red faces and awkward apologies all around* (CNN, 21.09.2011). У наведеному прикладі колоронім *red* набуває значення «збентежений», передає почуття незручності діячів мистецтва за власні вчинки та викликає в читачів емоції жалю та співчуття до людей, які мають проблеми.

Експресивно-забарвлені колороніми у тестах новин також позначають компоненти мистецьких подій, вказуючи на **синтез базових потреб**. Зокрема кольороназви, які апелюють до задоволення **фізіологічних потреб**, одночасно вказують на

потребу в самоактуалізації, коли характеризують місце проживання – *transparent glass ceiling* «прозора скляна стеля», *dark red fireball lights* «темно-червоні кулькові світильники». Наприклад, одиниці *orange* «помаранчевий», *yellow* «жовтий», *dark green* «темно-зелений» позначають палітру кольорів для декорування будинку, апелюючи до базової фізіологічної потреби читачів у житлі та можливості самореалізації за рахунок прикрашання власного дому: *The shades of autumn such as orange, yellow, dark green [...] make lovely accents for the home.* (CNN, 10.11.2013). Описані відтінки свідчать про задоволення фізіологічної потреби та самоактуалізації, викликають позитивні відчуття як наслідок перебування у затишному домі, про що свідчить означення *lovely* «милий».

Таким чином, колороніми інтернет-дискурсу новин мистецької тематики можуть використовуватися для створення пафосу, тобто здійснюють емоційний вплив на читачів із метою формування їх ставлення до подій. Вплив на аудиторію відбувається за допомогою колоронімів, які звернені до позитивних і негативних емоцій радості, страху, інтересу, пики, відризи, вигоди й жалю, які пов'язані із базовими потребами: фізіологічними, безпеки, належності, визнання й самоактуалізації. Подальші дослідження передбачають виявлення специфіки вживання колоронімів як засобів апеляції до етосу в новинах політичної тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробйова О. П. Смак “Шоколаду” : інтермедіальність й емоційний резонанс / О. П. Воробйова // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2012. – Т. 15, № 1. – С. 5–11.
2. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб : Издательство «Питер», 1999. – 464 с.
3. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / І. В. Ковальська. – К., 2001. – 19 с.
4. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций : Хрестоматия. – М. : АСТ : Астрель, 2009. – С. 47–65.
5. Потапенко С. І. Сучасний англomовний медіа-дискурс / С. І. Потапенко : монографія. – Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
6. Anishchanka A. Vantage construal in the attributive use of basic color terms : The Ac N and N of Nc constructions / Alena Anishchanka // Language Sciences. – 2010. – Vol. 32, № 2. – P. 170–183.
7. Corbett P. J. E. Classical Rhetoric for the Modern Students. – N. Y. : Oxford University Press, 1998. – 584 p.
8. Goethe J. von W. Color Theory / Johann von Wolfgang Goethe. – Cambridge : MIT Press, 1970. – 486 p.
9. Jowett G. S Propaganda and Persuasion / Garth S. Jowett, Victoria O'Donnell. – N. Y. : Sage Publications, Inc, 2005. – 448 p.
10. Kenrick D. T. Goal-driven cognition and functional behaviour : The fundamental motives framework / D. T. Kenrick, S. L. Neuberg, V. Griskevicius, M. Schaller // Current Directions in Psychological Science. – 2010. – № 19. – P. 63–67.

11. Kristjansson K. Justifying Emotions : Pride and Jealousy / Kristjan Kristjansson. – London : Routledge, 2002. – 257 p.
12. MacLaury R. E. Introducing vantage theory / R. E. MacLaury // Language Sciences. – 2002. – Vol. 24. № 5–6. – P. 493–536.
13. Maslow A. Motivation and Personality / A. Maslow. – N. Y. : Harper & Row Publishers, 1970. – 368 p.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

Лукьянец Г.Г., асп.,
Киевский национальный лингвистический университет

КОЛОРОНИМЫ КАК СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ ПАФОСА В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИНТЕРНЕТ-НОВОСТЯХ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ТЕМАТИКИ

В статье установлено, что колоронимы интернет-дискурса новостей художественной тематики могут использоваться для создания пафоса, осуществляя эмоциональное воздействие на читателей с целью формирования их отношения к происходящему. Доказывается, что колоронимы служат средствами обращения к положительным и отрицательным чувствам, а также эмоциям радости, страха, интереса, спеси, отвращения, выгоды и сожаления.

Ключевые слова: колороним, пафос, базовые потребности, эмоциональное воздействие.

Lukianets H., PhD student
Kyiv National Linguistic University

COLOUR TERMS AS MEANS OF PATHOS APPEAL IN ENGLISH ONLINE NEWS DISCOURSE ON ART

The article reveals that colour terms of online news discourse on art can be used for creation of pathos, i.e. for emotional impact on readers, forming their attitude to events. It is proved that colour terms serve as a means of appeal to the positive and negative feelings as well as emotions of joy, fear, interest, pride, disgust, pity and gain.

Key words: colour terms, pathos, basic needs, emotional impact.

Львович А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

МЕСТОИМЕННИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ МИРЕ Д.ХАРМСА И А.ВВЕДЕНСКОГО: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

В статье приведен анализ произведений Даниила Хармса и Александра Введенского. Описана система закономерностей употребления местоимений, а также их роль в субъектной организации текстов.

Ключевые слова: местоимение, субъектная организация текста, динамика.

Цель данной статьи – выявить особенности субъектно-объектных отношений в произведениях Д.Хармса и А.Введенского, связанные с художественной спецификой использования местоимений и местоименных слов.

Согласно декларации обэриутов, Александр Введенский «разбрасывает предмет на части, но от этого предмет не теряет своей конкретности», а Даниил Хармс занимается не статичными фигурами, а столкновением ряда предметов, их взаимодействием, в результате чего предметы также обретают конкретные очертания, полные производящего смысла, «смакивают» с себя пыль веков и слов [1, с.15].

Что касается местоимений в текстах Д.Хармса и А.Введенского, обращает на себя внимание многократный повтор личных местоимений. Особенно ярко это выражено в творчестве А.Введенского. Так, к примеру, в «Седьмом стихотворении» [2] личное местоименное существительное *он* повторяется пять раз: *он упал холодной шапкой, он с горы сидит впотьмах, он ласкает росах, он молвит в свой сюртук, он плача покидает лес*. Опираясь на опыт исследования Е.Г. Эткинда [8], можно отметить, что многократный повтор личного местоимения концентрирует внимание читателя или на субъекте, или на объекте произведения (в данном случае – на объекте). Куда реже употребляется местоимение *я* (*я б все печатала рычала, уж я на статуе сижу*), что соответствует основной идее произведения. Если обратиться к более обобщенному пониманию *я* обэриутами, то следует отметить, что *я*, согласно утверждению М.Б. Ямпольского [9, с.11], является предметом не в смысле своей материальности, а в смысле своей идентичности. Таким образом, *я* лежит вне времени, что не отвечает одной из главных задач творчества А.Введенского – вопросу времени в литературе.

Именно *время* является одним из основных объектов в данном стихотворении. Главным же объектом можно считать *жизнь во всех её проявлениях* – этим обуславливается смена микро-объектов (абстрактных «он», которые меняются в зависимости от смены декораций – описаний мира, в котором «он» существует). Однако можно распознать присутствие ещё одного обобщенного «он», в данном случае, видимо, обозначающего «человек в целом». Этот «он» проходит изменение состояния – пере-

ход из жизни в смерть, после чего «он» становится уже другим – способным оценивать время с позиции безвременья:

как дитя лежал во сне
в неслышном оперении
в тоске и измерении
УМЕРШИЙ

Теперь можно объяснить употребление местоимения «он» как основной динамичной единицы. Поскольку с точки зрения Введенского понимание времени всегда субъективно, существует оно только в сознании определённого существа, а в момент смерти оно исчезает или останавливается. Но смерть – не конец существования, это конец жизни. Поэтому стихотворение не заканчивается смертью объекта, оно продолжается от его имени, от имени существа, для которого время остановилось. Умерший – это уже не «он» первой части; умерший – это новый персонаж, внетемпоральное «я», которое перешло грань, разделяющую жизнь и смерть.

В стихотворении А.Введенского «Приглашение меня подумать» [2] с помощью чётких противопоставлений достигается ощущение относительного покоя. Противопоставления реализуются в основном с помощью местоимений.

Сразу следует отметить, что мир этого произведения циклический, а образуются круги вокруг основного субъекта, с точки зрения которого перед нами предстаёт вообразимый мир. Этот мир существует одномоментно, всё, что в нём происходит, осуществляется одновременно. Здесь нет чёткой последовательности событий, есть только мгновенная вспышка сознания, которая даёт нам полную картину того, что происходит в этот миг – всего.

Поэтому и главный субъект произведения – «*мы*». «*Мы*» – это одновременно «*я*», «*ты*» и «*он*», которые употребляются в произведении ниже как уточнение, «*мы*» – это центр неподвижного мира, живущего всего один момент и вечность. С точки зрения Введенского, *вечность* – это и есть один момент.

Можно отметить и чёткое противопоставление, которое присутствует в произведении: *мы – вы, ты (прохожий) – я*. «*Я*» представлена как часть «*мы*», а «*ты*» как часть «*вы*». Это противопоставление появляется во второй части стихотворения, где якобы появляется движение. На самом деле движения и здесь нет, есть лишь стремление к абсолютному, к небытию. Видимо, это небытие достижимо, ведь «*стоит вчера сегодняшнего дня вокруг*». А «*вы*» и «*ты*» – такая же статичная часть «*мы*» и «*я*», которая образует центр своего мира, не видя логики во вселенной субъекта.

Таким образом, основным объектом повествования снова выступает *время и мир*, которые на этот раз являются не только статичными, но и циклическими. В этом циклическом времени и пространстве преобладают отрицания пребывания в нём неких объектов, что является излюбленным приёмом абсурдистов: отрицание на отрицание даёт наличие. Создаётся ощущение, будто всё меняется постоянно, предметы находятся в непрерывном движении: *исчезающая дорога, бегущий поток, пребывающее где-то государство* и т.д. И всё это происходит одновременно в прошлом, настоящем и будущем, как выясняется позже.

Но увидеть всего этого движения в абсолютно статичном мире ни читатель, ни субъект «*мы*» не может: «*Мы немного в один миг охватываем оком*». Значит, есть

ещё некто, некий всезнающий и всевидящий герой, новый субъект, который видит одновременно и «мы», и «вы». Подобный герой присутствует и в первом, более раннем, стихотворении, из чего можно сделать вывод о наличии у Введенского лирического героя.

Произведения Д.Хармса не столь богаты местоимениями и местоименными словами, но в этом случае многократное повторение одного и того же местоимения в сочетании с соответствующей ритмикой также создаёт сильный эффект, фокусирующий внимание читателя на субъекте и объекте в произведении.

К примеру, в стихотворении «в доме тридцать три единицы...» [5] с самого начала обобщённая абстракция задаётся местоимением «все»: ***все присутствующие тут и наоборот стояли в недоумении, забыв закрыть рот.*** В понятие «все» входят восемь компонентов, каждый из них описан цепью местоимений, которые доводят их до максимальной степени обобщения. Каждый из этих «всех» передвигается по заранее заданному ему направлению, вырисовывая, таким образом, схему пространства, в котором они находятся. При желании читатель даже может нарисовать схему воображаемого дома, населяя его персонажами и задавая каждому из них направление движения.

Автором конкретизирован только дом. Все остальные образы представлены различными разрядами местоимений, которые одновременно и конкретизируют, и обобщают, но не называют их. Интересно, что, видимо, субъект на протяжении всего повествования не меняется: он представлен как несколько отстранённый наблюдатель, который имеет возможность бросить взгляд сверху на ситуацию. Возникает ощущение присутствия читателя или перевоплощения его в самого субъекта. Этот субъект и задаёт логику всему повествованию, из чего следует, что нельзя отождествлять читателя и субъекта ни в коей мере, поскольку читатель понять логику повествователя без дешифровки способен.

Любопытно, что максимально подвижным является герой максимально неназванный: ***тот, кому принадлежал дом.*** Видимо, он и является центром, от которого начинается реализовываться вся структура стихотворения.

В этом произведении движение начинается сразу после смерти одного из компонентов. Объекты начинают стремительно меняться, но, по сути, все они направлены на раскрытие единого главного объекта, каковым является *дом*. Сначала создаётся ощущение, будто главным объектом описания является *«человек, страдающий болью в пояснице»* – вполне конкретный образ. Но в рамках своей личной динамики человек умирает и превращается в покойника. Покойник в данном случае – это уже определённо не тот человек с больной поясницей, о котором речь шла ранее. Таким образом, первый объект – это *человек живой*, а второй – *мертвец, получивший возможность выйти за границы дома*. Как только изменилось состояние одного объекта, поменялся и он сам. В тот же момент он стал просто катализатором, пассивным орудием, которое обуславливает динамику во всех остальных действующих лицах стихотворения. Таким образом, новое действующее лицо, раскрывающее максимально конкретный образ дома, задаёт новую рамку: *человек – покойник*, в границах которой появляются новые персонажи с максимальной динамикой и максимальным абстрагированием через местоимения.

Каждый из действующих «всех» занят делом, прямо или косвенно связанным с изменением второго объекта – с переходом из человека в покойника. Каждый из них находится на собственном пути, который пока находится на этой черте смерти, поскольку не пересекает границ дома (все персонажи находятся в изначально заданных границах). Пересечь черту смерти может только покойник, который, покинув границы дома, отправится дальше. Но осуществить этот переход самостоятельно он не в состоянии, поскольку переход объектов уже состоялся, и второй объект стал пассивным. Реализовать свой путь «за границы» он может только посредством «всех», абстрагированных до крайности местоимениями.

В целом, произведение является ярким примером основной тенденции творчества Хармса периода после первого ареста: реализация пути к ничто, пути к минусу. Ещё одной интересной иллюстрацией к этому тезису является стихотворение «На лице твоём, подруга...» [6].

«На твоём лице, подруга...» также реализует специфическую модель динамики автора посредством нескольких слоёв, возникающих в результате смены объекта в повествовании. Мена объекта происходит ещё в первой строфе (при этом внимание на этом не акцентируется, всё фокусируется на последующем состоянии объекта) – во время начертания кругов и цифр на лбу «подруги»:

*На лице твоём, подруга,
два точильщика жука
начертили сто два круга
цифру семь и букву К.*

Это можно рассматривать как своеобразный переход из состояния «жизнь» в состояние «смерть».

Также присутствуют некоторые вариации субъекта повествования в последнем внутреннем поясе динамики, который, впрочем, не исключает полностью субъекта, который был задан изначально.

В целом во всём стихотворении степень участия субъекта в действии гораздо более ярко выражена, чем в «Доме...». Это реализуется за счёт местоимения «ты», которое вносит нотку фамильярности в обращении с главным объектом повествования, таким образом, будто вводя субъекта в активную часть произведения и делая его также динамичным.

Динамика в данном стихотворении относительно равномерна, т.е. отсутствуют резкие скачки «быстро-медленно», которые имеют место в первом рассматриваемом примере. Здесь переход из одного состояния в другое осуществляется постепенно, границы уровней определить практически невозможно, поскольку окончание одного фактически знаменует начало следующего, в результате чего происходит слияние границ. На фоне скорости, с которой меняются состояния на своём пути в «ничто» особенно выделяется многократная концентрация внимания на главном метафорическом объекте повествования – «подруге», которая реализуется через постоянное обращение к нему субъекта (местоимение «ты»). «Ты» будто является статичным на протяжении всего хода повествования.

В чём же тогда скорость и динамика? Динамичным является время, которое стремительно проходит сквозь «ты», сквозь объект и меняет его черты, оставляя его при

этом статичным. Прямая аналогия с пассивным путешествующим покойником из первого рассматриваемого примера.

Рамка произведения является двухуровневой, а не трёх-, как это было в предыдущем примере: первый круг – точки (первая – момент начертания кругов, вторая – одномоментное убыстрение движения рек. После пересечения этой границы начинается путь в ничто – в абстрактное будущее), второй – мена субъекта. Изменение объекта в первой строфе нельзя считать элементом рамки – это скорее своеобразная дверь, вводя читателя в которую, автор приближает его к границам рамки. Отчасти это можно подтвердить незамкнутостью фрагмента.

Значит, идея стремления к абстрактному «ничто» реализуется в этом произведении с несколько иной стороны, что делает его релевантным для сравнительного анализа с первым рассмотренным стихотворением.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что творчество Даниила Хармса построено на внутренней динамике произведений, которая осуществляется за счёт реализации объектом пути из некой отправной точки в бесконечность, т.е. в ничто. Подчёркивается динамика и акцентируется внимание читателя на объекте в основном за счёт местоимений и местоименных слов определённого типа.

Творчество Александра Введенского, напротив, характеризуется внутренней статичностью, поскольку его лирический субъект постоянно пребывает в состоянии ничто, в безвременье. Любые динамичные действия в этом художественном мире обесцениваются за счёт того, что сам мир неподвижен, а значит, неподвижно и всё в нём.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Александров А. Чудодей // Хармс Д. Полет в небеса. – Л.: Советский писатель, 1988.
2. Введенский А. Полное собрание произведений: В 2 т. / Сост. М. Мейлаха и В. Эрля. – М.: Гилея, 1993.
3. Жаккар Ж.-К. Даниил Хармс и конец русского авангарда / Пер.с фр. Перовской Ф.А. – СПб.: Академический проект, 1995.
4. Комарова З.И., Шадрина Ю.Ю. Проблемное поле местоименное и местоимений: история и современность// Вестник ЮУрГУ. Лингвистика. – Челябинск, 2010г. №1 (177). с. 32-37.
5. Хармс Д. Жил-был в доме тридцать три единицы...// Полет в небеса. – Л.: Советский писатель, 1988.
6. Хармс Д. На твоём лице, подруга...// Полет в небеса. – Л.: Советский писатель, 1988
7. Шведова Н.Ю. Местоимение и его смысл. Класс русских местоимений и открываемые ими смысловые пространства. – М.: Наука, 1998.
8. Шульженко М.Ю. Субъектно-объектные свойства парадоксального текста. Лингвистика текста // Известия РГПУ им. А.И. Герцена, – 2008., №77, С.230-233.
9. Эткинд Е.Г. Опыт о местоимении в системе поэтической речи // Поэтика и стилистика русской литературы. – Л: Наука, 1971. С.399-407.
10. Ямпольский М.Б. Беспамятство как исток (Читая Хармса). – М.: Новое литературное обозрение, 1998.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Львович А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗАЙМЕННИКИ В ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ Д.ХАРМСА І А.ВВЕДЕНСЬКОГО: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ

В статті наведено аналіз поетичних творів Данила Хармса та Олександра Введенського, описано систему закономірностей вживання займенників та їхню роль у суб'єктній організації текстів.

Ключові слова: займенник, суб'єктна організація тексту, динаміка.

Lvovich A., Stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

*Comparative Analysis of Pronouns in Danyyl Harms and Olexander Vvedensky works
In the article poetic works by Danyyl Harms and Olexander Vvedensky are analyzed, a system of pronouns use regularity and the role of pronouns in subjective text organization is described.*

Key words: pronoun, object structure of the text, movement.

УДК 81'25=161.2=112.2

Любчук Н. В., доц., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ В ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКИХ ЗМІ

У статті розглянуто типи сучасних українських суспільно-політичних реалій, подано їх класифікацію, проаналізовано способи їх відтворення в текстах німецьких ЗМІ. Виявлено, що адекватне відтворення реалій забезпечують комбінована реномінація і калькування. Наближений переклад, який подеколи є єдином можливим способом перекладу реалій, може при невдалому застосуванні призводити до підміни понять.

Ключові слова: реалія, суспільно-політична реалія, спосіб перекладу, адекватне відтворення, калькування, комбінована реномінація, наближений переклад.

Реалія, одна з найскладніших для перекладу одиниць, завжди привертала увагу перекладознавців. Проте попри чималу кількість праць, присвячених цій проблемі, тема і досі залишається актуальною. В першу чергу через те, що постійно виникають нові реалії, а єдині підходи до відтворення цих одиниць відсутні. На сьогодні немає

навіть єдиної дефініції поняття «реалія». Так, Е. Маркштайн вважає «**реалією** елемент побуту, історії, політики і т. ін. певного народу, країни, місцевості, який не має відповідника у інших народів, в інших країнах і інших місцевостях. Реалії виступають носіями ідентичності національного / етнічного утворення, національної / етнічної культури – в широкому смислі – і притаманні певній країні, певному регіону, певній частині Землі» [4, с. 288]. Проте реалія – це не лише предмет матеріальної культури, соціальні явища, притаманні певному народу, а й лексична одиниця. Л.Нелюбін навіть вводить у дефініцію поняття «реалія» чотири підкомпоненти: «**Реалії** – 1. Слова і словосполучення, що позначають предмети, поняття, ситуації, відсутні в практичному досвіді людей, які розмовляють іншою мовою; 2. Різноманітні фактори, що вивчають зовнішня лінгвістика і перекладознавство, такі, як державний устрій певної країни, історія і культура певного народу, мовні контакти носіїв певної мови і т. ін. з погляду їх відображення у відповідній мові; 3. Предмети матеріальної культури, що є основою номінативного значення слова. 4. Слова, що позначають національно-специфічні особливості життя і побуту» [3, с. 178]. Р. Зорівчак пропонує визначати реалії в плані бінарного зіставлення мов: «**Реалії** – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [2, с. 58]. С. Влахов і С. Флорин розділили реалії в площині однієї мови на «свої» і «чужі», причому до «своїх» вони відносять як питомі реалії, так і засвоєні, що не відрізняються від інших слів певної мови [1, с. 17-18], а до «чужих» – інтернаціональні, тобто слова, відомі багатьом країнам, і регіональні – слова, відомі кільком країнам, ті, які стали складовою частиною лексики кількох мов; в площині двох мов – на внутрішні (слова, що належать одній з пар мов, і чужі для іншої) і зовнішні (слова, однаково чужі обома мовам) [1, с. 57-59]. Усвідомлюючи несумісність понять **реалія** і **інтернаціональний**, автори зауважують, що трапляються випадки, коли «екзотичні слова виходять за рамки однієї мови і поширюються в низці мов, стаючи інтернаціональними словами». Як приклад вони наводять слово *ковбой*, яке, хоча і стало відомим всьому світу, залишається реалією, що позначає певний тип пас-тухів півдня й південного заходу США [1, с. 61-62]. Виходячи з такого підходу, можна стверджувати, що інтернаціональні реалії, як правило, не становлять проблем для перекладу; проблеми виникають при перекладі реалій, що не увійшли до лексичного складу інших мов. Однією з таких груп є сучасні суспільно-політичні реалії. Досить часто можна почути, що тексти, в яких йде мова про внутрішні проблеми певних країн, не перекладають. Так, А. Нойберт у своїй класифікації прагматичних типів текстів відносить тексти, що мають специфічну спрямованість на спільноту носіїв вихідної мови, до таких, які, хоча і можна, проте не потрібно перекладати з огляду на обмеженість аудиторії, яку вони можуть зацікавити [5, с. 57]. Але трапляється, що необхідність у такому перекладі виникає. Як от тоді, коли внутрішні проблеми в певній країні починають викликати інтерес усього світу. Так, протягом уже кількох місяців увага світової спільноти прикута до України. Публікації, присвячені українським подіям, розміщують на перших шпальтах провідних світових ЗМІ. Саме це і спонукало до аналізу, як саме подається інформація, як відтворюють наші реалії.

Загалом сучасні українські суспільно-політичні реалії, що зустрічаються в текстах німецьких ЗМІ, можна розділити на такі групи.

1. Адміністративно-територіальний устрій:
А. Адміністративно-територіальні одиниці (*область – das Gebiet*);
Б. Деталі населеного пункту (*Майдан Незалежності – Unabhängigkeitsplatz – Maidan-Platz*).
2. Органи і носії влади.
А. Органи влади (*Верховна Рада – das Parlament der Ukraine – die Werchowna Rada – die Oberste Rada*; *Адміністрація президента – das Präsidialamt*; *обладна адміністрація – die Gebietsverwaltung*; *міська адміністрація – die Stadtverwaltung*);
Б. Носії влади (*міністр енергетики і вугільної промисловості – Energieminister – Minister für Energie und Kohle-Industrie – Minister für Energie und Kohle*).
3. Суспільно-політичне життя.
А. Політична діяльність, партії і їх діячі (*«Батьківщина» – die Partei „Batkiwtschyna“ (Vaterland) – Vaterlandspartei*; *УДАР – die Partei „UDAR“ (Schlag) – „Udar“-Partei*; *Біче – die Sonntagskundgebung „Witsche“*);
Б. Партиотичні і громадські рухи і їх діячі (*«Спільна справа» – Oppositionsgruppe „Spilna sprawa“ (Gemeinsame Sache)*; *„Чесно“ – die Vereinigung „Tschesno“ (Ehrlich)*);
В. Звання, ступені, титули, звертання (*сотники – „Sotniki“, десятники – „Desjatniki,“*);
Г. Установи (*Нафтогаз – der ukrainische Konzern Naftohas*; *KMIC – das Kiewer internationale Institut für Soziologie (KMIS)*);
4. Назви підрозділів міліції, військових і воєнізованих підрозділів (*міліція – die Polizei*; *„Беркут“ – Einsatzpolizei „Berkut“ / Sonderpolizei Berkut*; *сотні і десятки – Hunderter- und Zehnergruppen*);
5. Соціальні явища (*тітушки – „Tituschki“*; *тушки – „Tuschki“*; *Помаранчева революція – «Revolution in Orange» – die sogenannte «Orangene Revolution»*; *die Orangefarbene Revolution*).

Впадає в око, що лише незначна частина реалій відтворюється однаково в усіх джерелах. Відтворення більшості варіюється залежно від структури і позначуваного денотата. Так, багатокомпонентні назви партій, рухів досить часто калькують (напр., *die Partei der Regionen*; *der Rechte Sektor*), проте, з іншого боку, трапляється і транскодування, кальку наводять лише в дужках (напр., *Oppositionsgruppe „Spilna sprawa“ (Gemeinsame Sache)*). Назву українського парламенту відтворюють кількома способами: генералізація – *das Parlament der Ukraine*, транскодування – *die Werchowna Rada*, напівкалька – *die Oberste Rada*. Однокомпонентні назви найчастіше відтворюють за допомогою комбінованої реномінації, тобто транскодування в поєднанні з поясненням і перекладом, який наводять в дужках (напр., *die Partei „Batkiwtschyna“ (Vaterland)*, *die Partei „UDAR“ (Schlag) – die Partei „Udar“ (Faustschlag)*, *die rechtspopulistische Partei „Swoboda“ (Freiheit)*, *die Vereinigung „Tschesno“ (Ehrlich)*). Значно рідше застосовують калькування (напр., *Vaterlandspartei*) або транскрибування без подальшого перекладу (напр., *«Udar»-Partei*). Такий підхід можна пояснити прагненням авторів

публікацій максимально відтворити національне забарвлення позначень. Яскравим прикладом цього є, наприклад, пояснення, що *УДАР* – це водночас аббревіатура і по-визначне слово:

Neben Ukrainische Demokratische Allianz für Reformen, für die die Abkürzung UDAR steht, bedeutet der Begriff auch Fausthieb [9].

Подібні пояснення дають авторам змогу донести до німецькомовного читача не лише значення певної реальії, а й її конотації, як от у поясненні слова *тушкі*:

Die aktuelle Regierung konnte nur deshalb zustande kommen, weil einige Abgeordnete durch ihren Fraktionswechsel eine Regierungsmehrheit erst ermöglicht haben. Und Hauptmotiv für die „Tuschki“, was soviel bedeutet wie zum Verzehr bereitete Kleintiere und in der Ukraine neuerdings als Metapher für Fraktionsüberläufer dient, ist nicht die politische Gesinnung, sondern das Geld [9].

Загалом специфічні соціальні явища викликають неабияку увагу німецьких журналістів. Причому, хоч би скільки писали про ці явища, в будь-якій публікації при першому згадуванні наводять пояснення відповідної реальії:

„Tituschki“ Provokateure des Regimes [6].

Sie demonstrieren hinter Gittern, bewacht von der Polizei und einigen hundert „Tituschki“, so heißen in der Ukraine junge sportliche Männer, die man für den Straßenkampf bezahlt [7].

Трапляються навіть випадки, коли автор пояснює походження слова:

Das Wort „Tituschki“ gibt es in keinem Wörterbuch. Und doch spricht die ganze Ukraine über die kräftigen jungen Männer in Sportanzügen, die an der Seite der Polizei gegen oppositionelle Demonstranten kämpfen. (...) „Tituschki“ ist die Pluralform des ukrainischen Nachnamens „Tituschko“. Vadim Tituschko ist ein 20-jähriger Kampfsportler aus dem Provinzstädtchen Bila Zerkwa bei Kiew. Am 18. Mai 2013 nahm er gemeinsam mit Freunden aus einem Sportclub an einer Demonstration der Regierung Anhänger in Kiew teil, die sich gegen die Opposition richtete. Tituschko, gekleidet in einen in der Szene beliebten schwarzen Sportanzug, prügelte dabei zwei Journalisten krankenhausesreif, darunter eine Fernsehkorrespondentin. Später wurde er von einem Gericht zu einer Bewährungsstrafe verurteilt.

Seitdem werden in der Ukraine kräftige junge Männer, die für die ukrainische Regierung und den Präsidenten Janukowitsch demonstrieren und dabei nicht selten handgreiflich werden, „Tituschki“ genannt [10].

Доволі однотайні німецькі автори у відтворенні назв місцевих органів влади (напр., *die Gebietsverwaltung, die Stadtverwaltung*). Якщо мова йде про будівлю, можливі варіанти *Verwaltungsgebäude, Rathaus*. Тим більше дивує факт, що для позначення одних і тих самих посад керівників місцевих органів влади в різних публікаціях використовують різні слова. Так, *голова облادміністрації* перекладають то як *der Chef der Gebietsverwaltung*, то як *der Gouverneur*. Перший варіант видається правильнішим, оскільки в Україні немає губерній, а отже, і губернаторів. Тож, у другому варіанті відбувається отождолення українських і російських реальій. Виправданням для німців може бути те, що в розмовній українській мові також вживають слово *губернатор*, що періодично викликає критику. Не можна також погодитися з тим, що голову

КМДА називали *Bürgermeister*. Адже *Bürgermeister* в Німеччині – це виборна посада, в Україні їй відповідає *мер*, а голову адміністрації призначає президент. Отже, йдеться навіть не про наближений переклад, а про підміну поняття.

Наближений переклад застосовують для відтворення позначень підрозділів міліції: *Einsatzpolizei „Berkut“ / Sonderpolizei Berkut, Sondereinheiten der Polizei, Sondereinsatzkräfte*. Німецькі спецпідрозділи мають свої функції, які певним чином відрізняються від функцій українського „Беркуту“. Проте пояснити це в публіцистичному тексті досить важко та й не потрібно. Цікаво, що досить часто в дужках можна побачити німецький переклад слова *беркум*: *Sonderpolizei Berkut (zu deutsch: Steinadler), Polizeieinheit „Berkut“ (Steinadler)*, що не забезпечує розуміння функцій спецпідрозділу, а лише дає уявлення про назву.

Останнім часом у німецьких ЗМІ з'явилися переклади похідних від уже раніше відомих реалій, як от *«Automaidan»*, *„Euromaidan“*. А от *антимайдан*, попри всю простоту відтворення, має три відповідники: *«Anti-Maidan»*, *„Gegen-Maidan“*, *der „andere Maidan“*. Саме слово *Maidan*, незважаючи на те, що відоме ще з 2004 року, не має єдиного правопису (*Maidan, Majdan*) і завжди конкретизується при першому згадуванні (*Maidan-Platz – auf dem Unabhängigkeitsplatz (Maidan Nesaleschnosti) – der Majdan, der „Unabhängigkeitsplatz“ – den Platz der Unabhängigkeit – den Maidan – „Maidan Nesaleschnosti“ (Platz der Unabhängigkeit)*, значно рідше відтворюється за допомогою німецького відповідника (*der Unabhängigkeitsplatz*).

Отже, у способах відтворення сучасних українських суспільно-політичних реалій в текстах німецьких ЗМІ простежуємо дві тенденції. З одного боку, переважне застосування калькування і комбінованої реномінації наближає реалію до німецькомовного реципієнта, забезпечує краще розуміння не лише денотативного значення, а й подекуди конотацій, проте майже завжди зумовлює декомпресію тексту. З іншого боку, невдалий наближений переклад призводить до підміни понять, створює хибне уявлення реципієнта про певні явища, об'єкти. Не служить кращому розумінню наших реалій також утворення кількох відповідників. Тут постає необхідність уніфікувати переклад деяких назв, особливо тих, що їх згадують часто, як от назви органів влади, посад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 343 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). – Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – 216 с.
3. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
4. Markstein E. Realia // Handbuch Translation. – Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 288-291.
5. Neubert A. Pragmatik // Handbuch Translation. – Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 56-58.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

6. Das Ziel heißt: Revolution / von Konrad Schuller. – режим доступу до статті: <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/demonstrationen-in-der-ukraine-das-ziel-heisst-revolution-12699810.html>
7. Der Sturz fällt aus / von Christian Esch. – 3.12.2013 – режим доступу до статті: <http://www.berliner-zeitung.de/politik/unruhen-in-der-ukraine-der-sturz-faellt-aus,10808018,25510280.html>
8. Die Frauen vom Maidan – 25.01.2014. – режим доступу до статті: <http://www.dw.de/die-frauen-von-maidan/a-17387281>
9. Ring frei im ukrainischen Parlament / von Thomas Dudek. – 28.04.2010 – режим доступу до статті: <http://www.heise.de/tp/blogs/8/147523>
10. Tituschki – Janukowitschs Männer fürs Grobe. – 19.02.2014 – режим доступу до статті: <http://www.dw.de/tituschki-janukowitschs-maenner-fuers-grobe/a-17442122>.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Lyubchuk N.V., Cand.Phil.Sci, Associate Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

RENDERING OF MODERN UKRAINIAN SOCIAL AND POLITICAL REALIA IN GERMAN MASS MEDIA

The article deals with types of modern Ukrainian social and political realia, their classification is worked out, ways of their rendering in texts of the German mass media are analysed. It was ascertained that combined renomination and calquing assure the faithful rendering of realia. Failed application of the approximate translation, which sometimes is the only possible way of translation of realia, can result in substitution of notions.

Key words: *realia, social and political realia, way of translation, faithful rendering, calquing, combined renomination, approximate translation.*

Любчук Н.В. к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ им. Т. Шевченко, г. Киев

ПЕРЕДАЧА СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ ОБЩЕСТВЕННО- ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕАЛИЙ В ТЕКСТАХ НЕМЕЦКИХ СМИ

В статье рассмотрены типы современных украинских общественно-политических реалий, подана их классификация, проанализированы способы их передачи в текстах немецких СМИ. Выявлено, что адекватную передачу реалий обеспечивают комбинированная реноминация и калькирование. Приближенный перевод, который иногда является единственно возможным способом перевода реалий, при неудачном применении может привести к подмене понятий.

Ключевые слова: *реалия, общественно-политическая реалия, способ перевода, адекватная передача, калькирование, комбинированная реноминация, приближенный перевод.*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено вивченню особливостей об'єктивації концептів ТОЛЕРАНТНІСТЬ та ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ в англомовному мас-медійному дискурсі. Розглянуто різні підходи до розуміння концепту. Описано структуру концепту з його складовими – ядерними та периферійними зонами, а також семантику розглянутих концептів на основі лексикографічних даних сучасної англійської мови. Визначено особливості мовної об'єктивації концептів ТОЛЕРАНТНІСТЬ та ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ.

Ключові слова: концепт, толерантність, політична коректність, мас-медійний дискурс, мовна об'єктивація.

Людина є не лише творцем штучного середовища – культури, а й власником унікального дару – мови. Остання є універсальною семіотичною системою, завдяки якій людина здатна максимально економічним та ефективним способом повідомити інших про результати пізнання світу, емоційний стан, плани, надії та інші речі. Саме мова є вербальним кодом, завдяки якому фіксуються знання про світ [2, с. 19]. Упорядкована сукупність знань про дійсність, що сформувалася в свідомості громадськості, є картиною світу [8, с. 51]. Одиницями, що репрезентують знання про світ людини, є концепти, сукупність яких утворює певну концептосферу [див., напр., 5].

Функціонуванню концептів у дискурсах різних типів присвячено чимало лінгвістичних розвідок [див. 3; 4; 11].

Метою даної статті є виявлення особливостей об'єктивації концептів ТОЛЕРАНТНІСТЬ та ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ в англомовному мас-медійному дискурсі. **Актуальність дослідження** зумовлена глобалізаційними тенденціями розвитку суспільства та зростанням ролі міжкультурної комунікації в етнічно неоднорідних англомовних країнах, зокрема у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки. Ідея толерантності та політичної коректності є однією з основних проблем у вищезгаданих країнах, оскільки безпосередньо пов'язана з життям та розвитком цих суспільств.

Новизною роботи є те, що вперше увага приділяється вивченню даних концептів на матеріалі англомовного мас-медійного дискурсу.

Зараз у лінгвістичній науці виділяють три основні підходи до розуміння концепту, що базуються на загальному положенні про те, що концепт відбиває зміст поняття та вербалізується словом.

Представники першого підходу акцентують на культурологічному аспекту: культура сприймається як сукупність концептів і відношень між ними, концепт – як основний елемент культури в ментальному світі людини [11].

В межах другого підходу семантику мовного знаку розглядають як основу змісту концепту [1].

Згідно з третім підходом, концепт є результатом взаємодії значення слова та особистого і етнокультурного досвіду людини, тобто [4; 5].

На сьогодні в лінгвістиці не існує загальноприйнятого визначення поняття «концепт». Зважаючи на культурну різноманітність та зростання ролі міжкультурної комунікації у сучасному суспільстві, найбільш прийнятним є його визначення як семантичного утворення, «що має лінгвокультурну специфіку та характеризує носіїв певної етнокультури» [6, с. 50]. Концепт, відтворюючи етнічний світогляд, є маркером етнічної мовної картини світу. Водночас, це – квант знання, що відображає зміст людської діяльності.

Структуру концепту описують у вигляді поля, що складається з ядра та периферії [6, с. 62]. Інформація, необхідна для розкриття змісту концептів, визначення їх місця в картині світу і свідомості нації, міститься у тлумачних та енциклопедичних словниках. Словникова дефініція лексеми, що вербалізує концепт, найчастіше вважається його ядром, а ілюстративний матеріал – розкриває образні та ціннісні характеристики [10, с. 122].

Толерантність – складне і суперечливе поняття, яке досить складно описати. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ з'явився на початку 90-х рр. та активно використовується зараз у засобах масової інформації.

Розглянемо семантику концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ на основі англomовних лексикографічних джерел. Згідно із тлумачним словником Collins English Dictionary, він визначається як *“the state or quality of being tolerant; capacity to endure something, especially pain or hardship; the permitted variation in some measurement or other characteristic of an object or workpiece”* (бути толерантним; мати здатність терпіти щось, особливо біль або труднощі; дозволена варіація в якійсь мірі чи інших характеристик об'єкту або речі – переклад Н.І. Лютянська) [15]. Не протиставляється наведене визначення іншому зі словника Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus: *“willingness to accept behaviour and beliefs that are different from your own, although you might not agree with or approve of them”* (готовність сприймати поведінку та погляди, відмінні від власних, не зважаючи на власну незгоду або несхвалення – переклад Н.І. Лютянська) [14].

Розглянуті лексикографічні дефініції дають нам змогу виділити ядро концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ як «being tolerant» («терпиме ставлення до інших»). У свою чергу, до периферії даного концепту відносяться семантичні елементи «kindness», «lack of prejudice», «accepting diversity» («прояв доброти», «відсутність упереджень» та «визнання різноманіття»).

Концепт як ментальна одиниця може бути описаний через аналіз засобів його мовної об'єктивації. Сукупність засобів, що об'єктивують концепт у визначений період розвитку суспільства, визначається як номінативне поле концепту [8, с. 66]. Воно має комплексний характер, включаючи лексико-семантичні групи, лексико-семантичні поля та синонімічні ряди. При цьому, воно являє собою упорядковану сукупність номінативних одиниць.

Розглянемо особливості об'єктивації концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ на прикладі англомовного мас-медійного дискурсу. Одним із прикладів мовної об'єктивації терпимого ставлення до інших є уривок зі статті британського видання: *«Marks & Spencer has told Muslim staff they can refuse to serve shoppers buying alcohol or pork, it has been revealed»*.

The chain has granted checkout workers in more than 700 stores permission to politely decline to serve customers for religious reasons.

Instead, shoppers are being asked to wait to pay for certain items at a different till.

A M&S spokesman said the policy of tolerance acknowledges the beliefs of other religious workers, including Christians and Jews.

He added that the major retailer strives to promote 'an environment free from discrimination'» (The Daily Mail, 22 December 2014).

В уривку йдеться про заходи, введені у мережі магазинів продуктів харчування з метою врахування релігійної приналежності працівників. Такі дії покликані зняти упередження щодо представників різних релігій. Одночасно вони свідчать про визнання мультикультурності суспільства Великої Британії, тобто, визначається як однакове ставлення до людей, що належать до різних релігій.

До засобів, які об'єктивують концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ у даному уривку, належать такі номінації, як *policy of tolerance*, *acknowledge the beliefs* та *'an environment free from discrimination'*.

Розглянутий концепт тісно пов'язаний з іншим – ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ. Варто зазначити, що термін «політична коректність» почали використовувати наприкінці 80-х рр. минулого століття та мав на меті сприяти соціальному комфортному існуванню людей різних національностей, вірувань, соціальних статусів і переконань у мультикультурному суспільстві [9].

Його семантика визначається як: *“political correctness is the attitude or policy of being extremely careful not to offend or upset any group of people in society who have a disadvantage, or who have been treated differently because of their sex, race, or disability”* (політична коректність – особливе відношення або політика обережного ставлення для того, щоб не образити будь-яку частину населення, що перебуває у невідгідному становищі, або ж є об'єктом інакшого ніж до інших ставлення з причин статі, расової приналежності або фізичних вад – переклад Н.І. Лютянська) [13]. Див. також: *“describes someone who believes that language and actions that could be offensive to others, especially those relating to sex and race, should be avoided; describes a word or expression that is used instead of another one to avoid being offensive”* (термін, що описує того, хто вважає, що мова та дії можуть мати образливий характер, особливо це стосується статі або расової приналежності, яких слід уникати; термін, що описує слово або вислів, який використовується замість іншого слова для уникнення образи – переклад Н.І. Лютянська) [12].

Вищезазначені лексикографічні дефініції дають змогу виділити ядро концепту ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ як «careful attitude» або «обережне ставлення», тоді як семантичні компоненти «avoiding offence», «tolerant attitude» та «accepting diversity» («уникнення образи», «толерантне відношення» та «розуміння різноманіття») складають його периферією.

Нижченаведений уривок є прикладом мовної об'єктивації обережного поводження з представниками різних етносів задля уникнення можливих образ у межах мультикультурного суспільства Сполучених Штатів Америки:

"New enrollment numbers show that Illinois' public school system for the first time does not have a white majority, with Latino, black, Asian and other racial groups combined eclipsing white students across the state's classrooms.

Whites fell to 49.76 percent of the student body this school year, the new data show, a demographic tipping point that came after years of sliding white enrollment and a rise in Latino, Asian and multiracial students.

The black student population also has declined, but it still makes up almost 18 percent of the state's public school students" (The Chicago Tribune, 6 January 2014).

При цьому, номінації *white majority*, *Latino*, *black* та *Asian* є показниками мультикультурного суспільства Сполучених Штатів Америки. Вони є нейтральними номінаціями представників різних етносів, що проживають на території цієї країни.

Подальший уривок містить номінацію *minority students*, що є узагальненням для представників етнічно неоднорідного суспільства, до того ж ці представники належать до «меншості» або людей неєвропейського походження: *"The rise in minority students in schools can potentially affect everything from how states fund education to graduation rates, test scores and the teaching staff, said Kathy Christie, a vice president at the Education Commission of the States, a national group that tracks school policy and research to help improve education"* (Ibid).

Таким чином, об'єктивація концептів ТОЛЕРАНТНІСТЬ та ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ в англomовному мас-медійному дискурсі має на меті відобразити ставлення до представників різних етносів у мультикультурних суспільствах Великої Британії та Сполучених Штатів Америки. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ відображає терпиме ставлення до інших. Його периферійними ознаками є прояви доброти, відсутність упередженості та визнання різноманіття етносів та їх релігій. Вищезазначений концепт тісно пов'язаний з концептом ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ. Обережне ставлення до представників інших етносів є ядром даного концепту, а уникнення образи, толерантне відношення та розуміння різноманіття – його периферійними ознаками. Дані концепти об'єктивуються відповідними лексемами в англomовному мас-медійному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека [Текст]/ Н.Д. Арутюнова. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – I-XV, 896 с. – Библиогр. в конце раздела. – Темат. указ.: с. 882-894. – 1000 экз. – ISBN 5-7859-0027-0.
2. Гришаева, Л.И. Концептуальные основы анализа межличностного взаимодействия носителей разных культур (Часть 1)/ Л.И. Гришаева, Л.В. Пурикова// Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2013. – №1 – С. 14-21.
3. Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст]/ В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с: табл. – Библиогр.: с. 302-331. – 250 экз. – ISBN 5-88234-552-2.

4. Кубрякова, Е.С. Язык и знание. На пути получения знания о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира [Текст]/ Е.С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с: ил., портр. – (Язык. Семиотика. Культура). – Библиогр. в конце раздела. – ISBN 5-94457-174-8.
5. Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка/ Д.С. Лихачев// Изв. РАН – СЛЯ. – 1993. – №1 – С. 3-9.
6. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие [Текст]/ В.А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272 с.: ил. – Библиогр.: с. 262-271. – 1000 экз. – ISBN 978-985-470-780-8.
7. Неровная, Н.А. Концепт «Толерантность» в публицистических источниках на русском и английском языках/ Н.А. Неровная// Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2008. – № 2. – С. 84-86.
8. Попова, З.Д. Когнитивная лингвистика [Текст]/ З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314, [6] с.: ил., табл. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия). – Библиогр.: с. 304-311. – ISBN 978-5-17-045103-6; ISBN 978-5-478-00346-3.
9. Синельникова, Л.Н. О содержании концепта «Толерантность» в политическом дискурсе/ Л.Н. Синельникова [Электронный ресурс]: Научная библиотека КиберЛенинка. – Электрон. дан. (1 файл). – 2014. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-soderzhanii-kontseptta-tolerantnost-v-politicheskom-diskurse#ixzz2upA4eEKZ>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
10. Слухай, Н.В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні: [навч. посіб.] / Н.В. Слухай, О.С. Снітко, Т.П. Вільчинська. – К.: Вид.-поліграф. Центр «Київський університет», 2011. – 367 с. – Бібліогр.: с. 194-238 та в кінці тем. – 220 екз. – ISBN 978-966-439-401-4.
11. Степанов, Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Изд. 2-е, испр. и доп./ Ю.С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2001. – 990 с.: ил. – Имен. указ.: с. 973-986. – Библиогр. в тексте. – 5000 экз. – ISBN 5-8291-0007-X.
12. Political correctness// Cambridge Dictionaries Online [Electronic resource]// Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. – Mode of access: WWW.URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/politically-correct?q=political+correctness>. – Last access 2014. – Title from the screen.
13. Political correctness// Collins English Dictionary [Electronic resource]// Collins English Dictionary. – Mode of access: WWW.URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/political-correctness?showCookiePolicy=true>. – Last access 2014. – Title from the screen.
14. Tolerance// Cambridge Dictionaries Online [Electronic resource]// Cambridge Free English Dictionary and Thesaurus. – Mode of access: WWW.URL: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/tolerance_1?q=tolerance. – Last access 2014. – Title from the screen.
15. Tolerance// Collins English Dictionary [Electronic resource]// Collins English Dictionary. – Mode of access: WWW.URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/tolerance?showCookiePolicy=true>. – Last access 2014. – Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

Лютянская Н.И., асп.,
Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев

ОСОБЕННОСТИ ОБЪЕКТИВАЦИИ КОНЦЕПТОВ *ТОЛЕРАНТНОСТЬ* И *ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРЕКТНОСТЬ* В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МАСС-МЕДИЙНОМ ДИСКУРСЕ

*Статья посвящена изучению особенностей объективации концептов *ТОЛЕРАНТНОСТЬ* и *ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРЕКТНОСТЬ* в англоязычном масс-медийном дискурсе. Рассматриваются различные подходы к пониманию концепта. Описывается структура концепта вместе с его составляющими – ядерными и периферийными зонами. Подается семантика рассматриваемых концептов на основе лексикографических данных современного английского языка. Определяются особенности языковой объективации концептов *ТОЛЕРАНТНОСТЬ* и *ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРЕКТНОСТЬ*.*

Ключевые слова: *концепт, толерантность, политическая корректность, масс-медийный дискурс, языковая объективация.*

Lyutyanska N. Iv. PhD Student,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

REPRESENTATION OF THE CONCEPTS *TOLERANCE* AND *POLITICAL CORRECTNESS* IN BRITISH AND AMERICAN MEDIA DISCOURSE

*The article deals with the investigating peculiarities of the concepts *TOLERANCE* and *POLITICAL CORRECTNESS* representation in British and American media discourse. The approaches to the concept understanding in linguistics are considered. The structure of concept as well as its constituent parts is described. The semantics of the concepts is considered on the basis of lexicographical data of the modern English language. The specifics of the concepts *TOLERANCE* and *POLITICAL CORRECTNESS* language representation is described.*

Key words: *concept, tolerance, political correctness, media discourse, language representation.*

TYPES OF READING: SCANNING AND SKIMMING

This article deals with skimming and scanning because these types of reading are very important when students read academic and scientific texts.

Keywords: *skimming, scanning, scanning and skimming together.*

Nowadays many students don't know how to use their knowledge of the types of reading in the learning process, which create some problems. The problems are based on incapability of students to develop their reading skills. As a result, their reading may not become active reading, which means reading with awareness of purpose for reading. And this will end in aimless reading. When students in university classroom don't know how to apply the type of reading in their study or research, their reading may fail because the key idea from the text will never «sink in». In many university textbooks some chapters begin with a brief note on learning goals, which shouldn't be passed over in the rush to get to the end of the chapter. These goals should be used to focus students' attention on specific aspects of the chapter that they are about to read. Without setting one or two of types of readings the students can't set goals. Saying that everything has the same value and that everything should be learned in the same depth and in the same detail may sound like an admirable way to approach reading, but in practice this often leads to frustration when large portions of the text are forgotten soon after reading. As we may see, students should read for a specific purpose using or applying an adequate type of reading in order to escape overloading of their mind with the information that is not required for reaching the particular goal.

Skimming is used to quickly gather the most important information, or 'gist'. For this, needless to pay attention to the details of the text. It's enough to run one's eyes over the text, noting the most important information. It's not essential to understand each word when skimming. This type of reading can be used to quickly get up to speed on a current business situation.

Scanning is used when the reader wants to locate a particular piece of information without necessarily understanding the rest of the text or the passage, when the reader is interested in some particular details.

Often *skimming and scanning are used together* when reading a text. For instance, the reader may skim through first to see if it is worth reading. Then read it more carefully and scan for a specific piece of information to note.

As we may see, students should be learned to adapt their reading techniques to the purpose of reading.

The aim of this article is to analyze the two types of reading and highlight and emphasize their strong and weak points.

In Grellet's words (1981) « both skimming and scanning are 'specific reading techniques necessary for quick and efficient reading'. When skimming, one goes through the reading material quickly in order to get the gist of it, to know how it is organized, or to get

an idea of the tone or intention of the writer.» Skimming requires an overall view of the text and implies a definite reading competence. Many scientists describe the process of skimming a text as follows: «too see skimming as reading for gist, a type of rapid reading which is used when the reader wants to quickly identify the main ideas from a passage» (Richards et al., 1992); «skimming is the ‘process of rapid glancing through a text either to search for a specific piece of information (a name, a date) or to get an initial impression of whether the text is suitable for a given purpose’» (Nuttall, 1996). In other words, skim reading is the practice of reading a document quickly, looking for key words and phrases to get a general idea or overview of the content. This overview will then aid comprehension of the text when students read it in detail. Students skim read to find the main points of the text, skipping over the details and just concentrate on key words, phrases, charts and tables. For instance, headings and subheadings also break up a reading and indicate to students what that section is about. By skimming through the headings and finding one that is relevant to the search, students can save a lot of time. The first sentence in a paragraph (sometimes called the “topic sentence”) is also normally important and sets out the main idea of the paragraph. So, instead of reading 50 paragraphs it’s enough to read or skim over the first sentence in each and find the main idea in a short time.

Skimming is used when reading some general question in mind; in making decisions on how to approach a text such as when determining if a careful reading is deserving; to build student confidence and an understanding that it is possible to gain meaning without reading every word in a text; as part of the SQ3R method of reading, often for speed reading. This method involves the student in surveying, questioning, reading, reviewing and reciting. Skimming is also used for the initial survey and for review.

The following instructions of skimming may be very helpful to students:

1. Look at the illustrations, graphs or other visuals on the page.
2. Notice the titles and headings and subheadings.
3. Read the captions of the visuals.
4. Read the first and last paragraphs of an article first.
5. Read the first sentence of each paragraph.
6. Look at any pictures or phrases that are in boldface or ital
7. Read any headings or sub-headings.
8. Read the first sentence of each of the following paragraphs.
9. Read the introduction or the first paragraph.
10. Read the summary or last paragraph
11. Read the title if any.

The material for skim reading may be a newspaper (students should quickly get the general news of the day), magazines (students should quickly discover which articles they would like to read in more detail), Business and Travel Brochures (students should quickly get informed).

The most important thing is the teacher should make the reading activity clear to students. That’s why he/she should give them instructions before assigning a skimming exercise.

Grellet (1981) who has designed skimming exercises to make the teachers learn the students how they can learn much by simply looking at the prominent parts of an article, by catching a few words only, or by reading a few paragraphs here and there in a story. The

exercises are not meant to encourage students to read all texts in such a superficial way but to make students better readers who can decide quickly what they want or need to read.

Wallace (2004) also gives useful tips for skimming to learn from textbooks or books: «Ask the right kind of questions by skimming through the text and think of it as a tool for learning that is supposed to help you to master your subject by evaluating the usefulness of the book and finding out where information is through looking at reviewers' comments, foreword or preface, contents page, printing history and the index' (p. 11), 'by using the first chapter where the author sometimes outlines what topics he is going to deal with in the book, why he is interested in those topics and how he is going to deal with them... and the last chapter ... for survey purposes, because the writer may summarise his main arguments and list his conclusions' (p. 20).

Students must locate facts that are expressed in sentences, not single words. Although speed is essential and the teacher often sets a time limit to the activity, skimming should not be done competitively. Students should be encouraged individually to better themselves.

To improve skimming, readers should read more and more rapidly, to form appropriate questions and predictions and then read quickly.

Pugh (1978) suggests that to assess skimming, after the students have read and completed the assigned questions, further questions may be asked, «beyond the scope of the purpose originally set» (p.70). If students can answer these questions correctly, it indicates they have read the text too closely. That is why the skimming is one of the tools the students can use to read more in less time. Skimming helps them locate the information quickly while making sure they use their time wisely. It will also increase the amount of usable material they obtain for their research.

Unlike skimming, scanning is used for another purpose. Richard and Frieds (1991) states that scanning is type of speed-reading technique which is used when the reader wants to locate a particular piece of information without necessarily understanding the rest of a text or passage and the reader can study the text in more details, reading more slowly and carefully and looking for specific information.

Spencer (1998) states that scanning is a type of reading when the reader wants to mount by steps to go through step by step. Scanning is often confused with skimming, but it is in fact a distinct reading strategy involving rapid but focused reading of text, in order to locate specific information, e.g. looking for particular details such as dates, names, or certain types of words. It is processing print at a high speed while looking for answers to specific questions. When students scan, they must begin with a specific question. Scanning for information in this way should be both fast and accurate.

Scanning is used often with technical, scientific or professional materials to locate specific information. Scanning is a valuable skill for second language learners to develop because often they do not require a detailed read of a text. There are many everyday uses for scanning, relevant to a purpose, such as reading a schedule.

The scanning is the technique students use when they are looking up a name in the phone book: they move their eye quickly over the page to find particular words or phrases that are relevant to the task they are doing.

It's useful to scan parts of texts to see if they're going to be useful to them. For example, the introduction or preface of a book, the first or last paragraphs of chapters, the concluding chapter of a book.

This exercise practices scanning – that means reading very fast to find specific pieces of information and locate answers to the questions.

Every second, one hectare of the world's rainforest is destroyed. That's equivalent to two football fields. An area the size of New York City is lost every day. In a year, that adds up to 31 million hectares -- more than the land area of Poland. This alarming rate of destruction has serious consequences for the environment; scientists estimate, for example, that 137 species of plant, insect or animal become extinct every day due to logging. In British Columbia, where, since 1990, thirteen rainforest valleys have been clear-cut, 142 species of salmon have already become extinct, and the habitats of grizzly bears, wolves and many other creatures are threatened. Logging, however, provides jobs, profits, taxes for the government and cheap products of all kinds for consumers, so the government is reluctant to restrict or control it.

How many species of salmon have become extinct in BC?

A 27 B 31 C 137 D 142

Much of Canada's forestry production goes towards making pulp and paper. According to the Canadian Pulp and Paper Association, Canada supplies 34% of the world's wood pulp and 49% of its newsprint paper. If these paper products could be produced in some other way, Canadian forests could be preserved. Recently, a possible alternative way of producing paper has been suggested by agriculturalists and environmentalists: a plant called hemp.

How much of the world's newsprint paper is supplied by Canada?

A 31% B 49% C 34% D 19%

The teacher selects passages that do include specific information. The teacher may use authentic materials that are commonly scanned in real life, such as the telephone directory, menus, bus schedules. The teacher may ask students before they scan a text to note how the information is organized in the text.

The teacher needs to remind students that as they read carefully to find the required information, they should pay particular attention to titles and keywords.

Brown in Simon Juntak (1987) advocated that motivation is the key to being successful in learning. Motivation is commonly understood as an inner drive, impulse, emotion, or desire that moves one to the particular action. One of the ways to motivate students to read is through implementing the right techniques in teaching reading. In line with the present study, the researcher made use of scanning technique in improving the students' reading ability.

Scanning consists of quickly searching for some particular piece or pieces of information in a text. Scanning exercises may ask students to look for names or dates, to find a definition of a key concept, or to list a certain number of supporting details. The purpose of the scanning is to extract certain specific information without reading through the whole text. For academic English scanning is absolutely essential. In vocational or general English, scanning is important in dealing with genres like schedules, manuals, forms, etc.

The students form questions before reading. What specific information are they looking for? The students look for contextual clues. The students try to anticipate what the answer might look like and what sorts of clues would be useful.

The students are aware of the graphic form that the answer may take, such as a numeral, a written number, a capitalized word or a short phrase that includes key words.

Activities may include exercises that are devised by the teacher in which students scan for a single word or specific text. Activities may include exercises that are often carried on as a competition so students will work quickly. Students use skills of prediction and anticipation. Students may do any of the following:

1. Make predictions and guesses.
2. Use titles and tables of contents to get an idea of what a passage is about.
3. Activate prior knowledge about the topic of the passage by answering some questions or performing a quiz.
4. Anticipate what they want to learn about the top.
5. Use titles, pictures, and prior knowledge to anticipate the contents of the text.
6. Use key words, that may have been given to them by the teacher, that do not appear in the text, that allude to the main idea.

So, the teacher's task is to find out if students can identify differences between skimming and scanning. For this, he/she should remind students to look for words in boldface or italics when they are scanning, and to pay attention to details like fonts (typefaces), as well as to numbers.

Skimming and scanning are sometimes referred to as types of reading and at other times, as skills. Skimming involves a thorough overview of a text and implies a reading competence. Scanning is more a limited activity, only retrieving information relevant to a purpose.

Brown (1994) suggested that «perhaps the two most valuable reading strategies for learners as well as native speakers are skimming and scanning.»

Pugh (1978) suggested that since scanning is a less complex style of reading it can be introduced first. Skimming requires greater fluency and more practice is required, so it should be introduced later.

R. Jordan (1999) wrote “skimming is reading quickly for the main idea or gist and scanning is reading quickly for a specific piece of information, and the both skills can be used for distinguishing between:

1. Factual and non factual information
2. Important and less important items
3. Relevant and irrelevant information
4. Idea and examples and opinion
5. Explicit and implicit information
6. Deducing unknown words
7. Relationship between and within sentences
8. Understanding graphics presentation «Data, diagram, etc.»

Skimming and scanning are very important reading techniques. In short, skimming refers to looking through material quickly to gather a general sense of the ideas, information, or topic itself. When we skim, we read through an article three to four times faster than when we read each word. Scanning refers to reading through material to find specific information. When we scan, you run our eyes over text or information to pull out specific words, phrases, or data. Skimming and scanning work in tandem. For English learners, both techniques should always be encouraged because, with practice, students realize that every word doesn't need to be read and fully understood. Good skimming and scanning skills means that they will no longer be so strictly bound by the text, nor their reading and comprehension speed.

REFERENCES

1. Beale, Abby Marks (2013). Skimming And Scanning: Two Important Strategies For Speeding Up Your Reading – <http://www.howtolearn.com/2013/02/skimming-and-scanning-two-important-strategies-for-speeding-up-your-reading/>
2. Nation, P. (2004). Vocabulary Reading and Intensive Reading. EA Journal (21) 2: 20-29.1.
3. Hedgcock, J. & Ferris, D. (2009). Teaching Readers of English. New York: Routledge.2.
4. Harmer, J. (1991). The Practice of English Language Teaching. London: Longman
5. Tarver, Sara G. (2014) Teacher's Role in Students-Centered English Intensive Reading Class in China – <http://my.execpc.com/~presswis/tarver.html>
6. Leah Gilner &•Franc Morales (2011). Research Paper. – http://www.u-bunkyo.ac.jpcenterlibraryimagefsell2010_011-029.pdf.
7. Egger, Dave. Intensive and Extensive Reading and How to Teach Them. – <http://www.yudah.tp.edu.tw/evaluation/pdf/S10.pdf>.
8. Hong, Ng Chiew (2010). Teaching of Skimming at Tertiary Level: Theoretical and Pedagogical Issues// National Institute of Education, Nan yangTechnological University, Singapore – <http://www.naturalspublishing.com/files/published/i5g88h43c8q5o6.pdf>
9. Kok Khiang Loh, Jason (2011). Teacher modeling: Its impact on an extensive reading program// National Institute of Education. – Nanyang Technological University. – Singapore.
10. Teaching Reading Through Scanning Technique to the First Students of SMKN 1 Denpasar in academic year 2006/2007. – <http://gadings.wordpress.com/2009/07/30/teaching-reading-through-scanning-technique-to-the-first-students-of-smkn-1-denpasar-in-academic-year-20062007>
11. Mack, Dinah & Ojalvo, Holly Epstein (2009). Skimming and Scanning: Using the Time to Develop Reading Skills. – <http://learning.blogs.nytimes.com/2009/11/09/skimming-and-scanning-using-the-times-to-develop-reading-skills/>

Кабас Джаміль Рашид

ВИДИ ЧИТАННЯ: ПЕРЕГЛЯДОВЕ І ПОШУКОВЕ ЧИТАННЯ.

У статті йдеться про переглядове і пошукове читання, яке може розглядатися як окремі види читання і як такі, що можуть використовуватися одночасно при читанні академічних і наукових текстів.

Ключові слова: *переглядове читання, пошукове читання, комбіноване читання*

Кабас Джаміль Рашид

ВИДЫ ЧТЕНИЯ: ПРОСМОТРОВОЕ И ИЗУЧАЮЩЕЕ ЧТЕНИЕ.

В статье рассматриваются два вида чтения: просмотровое и изучающее. Они могут использоваться как самостоятельные виды чтения, а также комбинироваться в зависимости от цели чтения академических и научных текстов.

Ключевые слова: *просмотровое чтение, изучающее чтение, комбинированное чтение*

ЗМІСТ

Айдачич Д.В.

СЕРБСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ КОМПОНЕНТОМ ГОЛОВА ТА ЧАСТИНИ ГОЛОВИ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ.....	3
---	---

Андрієвська Е.М.

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ФРАНЦУЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ТВОРЧІЙ МАЙСТЕРНІ ПЕРЕКЛАДАЧА СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	13
---	----

Бабенко Т.В.

АНГЛОМОВНА ПРЕСА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-МАГІСТРІВ.....	20
---	----

Бабире О. В.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ І КАТЕГОРИЗАЦІЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ.....	26
--	----

Баніт Д. Ю.

УКРАЇНСЬКА КАРДІОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ.....	34
--	----

Бистров Я.В.

МОВНЕ ВТІЛЕННЯ ФРАКТАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОНЦЕНТРИЧНИХ КІЛ У СТРУКТУРІ БІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ	40
---	----

Білик К.А.

КОНСОЦІАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ	48
--	----

Білоножко Н. Є.

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВІ РОЗВИТКУ ЇХНЬОЇ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ.....	54
--	----

Білоус Н.В.

КАТЕГОРІЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТІ У ПЕРЕКЛАДЕНИХ ТЕКСТАХ ПОПУЛЯРНО-ТЕОЛОГІЧНОГО ТА ТЕОРЕТИКО-ТЕОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСІВ	60
---	----

Бондаренко Л.М.,

ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ ФРАНКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІ	66
---	----

Бондаренко О.

АКТИВІЗАЦІЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СИНТАКСИСІ.....	71
---	----

Борисова О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ	80
--	----

Братель О.М. ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В АРГЕНТИНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ	85
Бритвін Д. В. НОМІНАТИВНИЙ ПРОСТІР КОНЦЕПТУ МАРГІНАЛЬНІСТЬ У РОМАННОМУ ДОРОБКУ БЛЕЗА САНДРАРА.....	93
Будь О.В. ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕПЛІК З МІСЦЯ В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФРН.....	101
Булкіна А.В. ДІАЛОГ КОНФЛІКТНОГО ТИПУ В ХУДОЖНЬОМУ ЛЮБОВНОМУ ДИСКУРСІ: КОМУНІКАТИВНО-РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ	106
Бутенко К. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «НЕБО» У СКЛАДІ ЧЕН'ЮЙВ: ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ	112
Васильєва Н.В. ОДОМАШНЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДАХ ПЕРІОДУ 1920-30-х РОКІВ	121
Василюк О.В. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ІНТЕРНЕТ-БРЕНДИНГУ МІСТ	130
Вертієнко Г.В. КОНЦЕПТ ВЕПРЯ В МОЛОДОАВЕСТИЙСЬКИХ ТЕКСТАХ.....	140
Виклюк І. В. ЗАРОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АБРЕВІАТУР-ОМОНІМІВ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ.....	149
Вишневецька С. В. ПЕРЕКЛАД КОНТЕКСТУАЛЬНО ЗАЛЕЖНИХ ПРИСЛІВ'ІВ З ІТАЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ (на матеріалі твору Джанні Родарі «Старі Прислів'я»)	154
Войтанік І.В. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ СИТУАЦІЙУ ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	160
Галицька Є.А. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ НОМІНАЦІЇ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНИХ ТОВАРІВ	167
(на матеріалі англійської мови)	167
Голота М. В. СТИЛІСТИЧНА ІНВЕРСІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕМОТИВНОГО СИНТАКСИСУ В РОМАНІ Ш. БРОНТЕ “ДЖЕЙН ЕЙР” ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ.....	177

Гомон Н.В.2 ВІДТВОРЕННЯ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ З ІСПАНСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ (ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	182
Гончаренко О.М. ЗВУК ТА ЕКСПРЕСИВНИЙ ЕФЕКТ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ.....	189
Гончарова О. О., ЗАПОЗИЧЕННЯ МОРЕХОДНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІЗ НІДЕРЛАНДСЬКОЇ МОВИ В АНГЛІЙСЬКУ	196
Гончарук Д. Д. КАЗКА ДЖАННІ РОДАРІ “LE AVVENTURE DI CIPOLLINO” В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНАТОЛІЯ ІЛЛІЧЕВСЬКОГО.....	200
Гордєєва А.Й. МОТИВАЦІЙНА РОЛЬ ДІЛОВОЇ ГРИ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	207
Гриценко М. В. СИТУАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ КРОСОВЕР-ЛІТЕРАТУРИ І КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДИТИНСТВА	212
Данилевська А.С. ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «МОВА, МОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ» У КАРТИНІ СВІТУ ДІАЛЕКТОНОСІВ ПРИАМУР'Я.....	221
Дегтяренко М. О. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ АНГЛОМОВНИХ БІЗНЕС-ІНТЕРВ'Ю	228
Дем'яненко Н.Б. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ (на матеріалі польської мови).....	237
Дергун Т. В. ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КОМПОЗИЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТЕЙ.....	242
Дідух Х. КОГЕЗІЯ В ТЕКСТАХ ПОТОКУ СВІДОМОСТІ (на матеріалі романів В. Вулф).....	250
Дорошенко О.Ю. ВІДТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ХУЛІО КОРТАСАРА “ПРОДОВЖЕНІСТЬ ПАРКІВ”	256
рассказа Хулио Кортасара “Непрерывность парков”	
Дубенко О.Ю. БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ	261

Жиліна Л.Ю. АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗНАМЕНИТИСТЬ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ	267
Засць В. Г. ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС У ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМАХ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	274
Зязюн Л.І. РОЛЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦІЇ	282
Іванченко В.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ У ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФРАНЦУЗЬКИЙ РЕКЛАМНИЙ ДИСКУРС	289
Калениченко М.М. СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У ЧЕСЬКІЙ МОВІ	294
Калініна-Шамрай В. Р. ОНОМАТОПЕЯ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ КОМІКСАХ	300
Каптюрова В.В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ КОМУНІКАЦІЇ В МІКРОБЛОГАХ	305
Каратаєва М. В. ОНЛАЙНОВА ВІДЕОКНИГА INSIDE CHANEL: КОНВЕРГЕНЦІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І ВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ НАРАТИВІ	312
Касьянова О.А. ПОНЯТТЯ «ВАРІАТИВНІСТЬ» ТА «ВАРІАНТНІСТЬ» У ФОНЕТИЦІ	322
Касяненко Д.С. ПЕРЕКЛАД НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ ЄС: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	329
Качановська Т. О. ПОЗИЦІЙНО ЗУМОВЛЕНІ ЗМІНИ ПРИ ВІДТВОРЕННІ СОЛЯРНО-МІСЯЧНИХ ОБРАЗІВ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ СОНЕТІВ Ш. БОДЛЕРА	335
Каширіна І. В. ТВОРЧІСТЬ С. КАРАВАНСЬКОГО В НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	345
Кирилова В.А. ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО У ФРАНЦУЗЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ЕМІЛІА КРЮБИ	353

Кисіль А.	
ЧАСОПРОСТІР В РОМАНІ ДІАНИ СЕТТЕРФІЛД «ТРИНАДЦЯТА ЛЕГЕНДА» ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	363
Климентова О.В.	
ФАТИЧНА ФУНКЦІЯ МОВИ В АСПЕКТІ УСВІДОМЛЮВАНИХ І НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ЧИННИКІВ КОМУНІКАЦІЇ	368
Ковальова Т.П.	
РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ АДРЕСОВАНOSTІ В СЛОГАНАХ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ	375
Кожуховська Ю.В.	
ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ПОДОРОЖ У НОВОГРЕЦЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОРІЧЧЯ	385
Колесник Р.С.	
ПОЕТИЧНІ ПЕРЕКЛАДИ ОСТАПА ТАРНАВСЬКОГО (на матеріалі німецько-російських перекладів)	390
Конік Г. В.	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	395
Костюк М.М.	
ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОЕЗІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ	400
Котенко В. Л.	
СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У ІСПАНСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ	405
Коцій Ю.П.	
ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІСПАНСЬКИХ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ХХ-ХХІ ст. В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	412
Куліш Т. В.	
ПАРАНОЇДНИЙ СТИЛЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі промов Джозефа МакКарті)	421
Кушнір Н.О.	
ФОРМИ ВЕЖЛИВОСТІ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОСЬБИ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ	428
Лаврінець О.Я.	
ПАСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ З ДІЄСЛОВАМИ НА -СЯ ТА ПРЕДИКАТИВНИМИ ФОРМАМИ НА -НО, -ТО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ МОВІ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, СТАТУС	432
Дарчук Н. П., Лангенбах М. О.	
ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ЯК ДОСЛІДНИЦЬКА БАЗА ДАНИХ (на прикладі електронного словника мови Тараса Шевченка)	442

Лисюк М.В.	
ЕВРИСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВІДТВОРЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПЕРЕКЛАДІ: ПОШУК АДЕКВАТНОСТІ	447
Літинська Н.В.	
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ MAFIA (на матеріалі італійської мови)	452
Літяга В. В.	
СУЧАСНІ МОВОЗНАВЧІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ “КОНЦЕПТОСФЕРА”	459
Лук’янець Г.Г.	
КОЛОРОНІМИ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПАФОСУ В АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-НОВИНАХ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ	463
Львович А.	
МЕСТОИМЕНІЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ МИРЕ Д.ХАРМСА И А.ВВЕДЕНСКОГО: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	471
Любчук Н. В.	
ВІДТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ В ТЕКСТАХ НІМЕЦЬКИХ ЗМІ	476
Лютянська Н.І.	
ОСОБЛИВОСТІ ОБ’ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ В АНГЛОМОВНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ	482
Qabas Jameel Rashid	
TYPES OF READING: SCANNING AND SKIMMING	488

Наукове видання

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 50

Частина 1

Макет і комп'ютерне верстування: *Н. Кругляк*

Підписано до друку 05.12.2014 р.
Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Обл.-вид.арк. 34,56. Ум.-друк. арк. 29,06.
Наклад 300 прим. Зам. № 1425.

Видавничий дім Дмитра Бураго
Свідоцтво про внесення до Державного
реєстру ДК № 2212 від 13.06.2005 р.
Тел. / факс: (044) 227-38-28, 227-38-48;
e-mail: info@burago.com.ua,
site: www.burago.com.ua
Адреса для листування: 04080, м. Київ-80, а/с 41